This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

B 1,215,421

ՍՈԿՐԱՏԱՅ ՍՔՈԼԱՍՏԻԿՈՍԻ

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ԵՒ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՎԱՐՈՒՑ

ՍՐԲՈՅՆ ՍԻՂԲԵՍՏՐՈՍԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻՆ

ՀՌՈՎՄԱՅ

ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΚΑΙ

ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΣΙΛΒΕΣΤΡΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΡΩΜΗΣ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ·

ՍՈԿՐԱՏԱՅ ՍՔՈԼԱՍՏԻԿՈՍԻ

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ԹԱՐԳՄԱՆԵԱՑ

ՓԻԼՈՆ ՏԻՐԱԿԱՑԻ

ԵՒ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՎԱՐՈՒՑ

ՍՐԲՈՅՆ ՍԻՂԲԵՍՏՐՈՍԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻՆ

ՀՌՈՎՄԱՅ

ԹԱՐԳՄԱՆԵԱԼ

ԱԲԱՍՈՒՆ ԳՐԻԳՈՐԻ ՁՈՐԱՓՈՐԵՑՒՈՅ

ՀԱՏՈՐ Բ.

Աշխատասիրութեամբ

ՄԵՍՐՈՊ Վ. ՏԷՐ ՄՈՎՍԷՍԵԱՆ

Միաբանի Ս. Էջմիածնի

ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏ

ՏՊԱՐԱՆ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌՈՅ Ս. ԷՋՄԻԱԾՆԻ

1897

ԳԻՐՔ ՉՈՐՈՐԴ

ԳԼ· Ա·[1]

Թագաւորին Յոբիանոսի ի Դատաստանս, որպէս ասացաք, վախճանեալ յիւրում հիւպատութեան և Բառոնիանու որդւոյ նորուն, տասն և եւթեւանն փետրուարի ամսոյ,[2] զաւրականացն եւթնուրեա ի Գաղատացւոցն ի Նիկիա Բիւթանւոյ եկեալ՝ հասարակաց ընտրութեամբ զՎաղէնտիանոս քարոզէին ի թագաւոր. քսան և հնգին նորուն փետրուարի ամսոյ, ի նմին հիւհիւպատութեան։ Որ էր Պանոնիացի ազգով ի քաղաքէ Կի-

ա· Βαρωνιανος

1· Տես Սոզոմ· Զ· 6· Թէոդոր· Դ· 6· Սոկր· ԺԱ· 2· Կաս Է· 7· Նիկեփ· ԺԱ· 1·
2 Փրկչի 364 Թ·

ԳԼ· ԺԹ

Թէ որպէս Վաղէնտիանոս ընտրի ի թագաւորութիւն եւ առնու զեղբայրն իւր զՎաղէս հաղորդ թագաւորութեան։

Եւ ա անդէն վաղվաղակի ժողովեալք զօրավարքբ և զօրքգ զՎաղենտիանոս դ ընտրեցին ի թագաւորութիւն․ որ էր ի Պանոնից ազգէ ի քաղաքէ Կիբաղոյ․ և ի կարգի զինուորութեան.

ա· Ա՝ Ձկնիմաճուանն Յոբիանոսի անդէն· բ· Ա՝ զօրավարօք· գ· Գ· զաւրավարայք եւ զաւրաւք· դ· Ա՝ Գ· զՎաղենտիանոսն։

բաղւոյ. իսկ զկարգ զաւրականացն ընձեռեալ, բազում եցոյց զկարգականացն հանճար։ Եւ էր այրն մեծամիտ, և միշտ քան զպատահեալ բախտն մեծագոյն երևէր։ Եւ ապա իբրև զնա յարուցին ի թագաւոր, առժամայն ի Կոստանդինուպօլիս հասեալ հաղորդ թագաւորութեան առնու զիւր եղբայրն զՎաղէս. յետ երեսուն աւուր ընքեան քարոզութեանն։ Այլ էին երկոքեանն քրիստոնէեայք. բայց մեկնէին յաղագս քրիստոնէութեան հաւատոյ. քանզի Վաղէնտիանոս զհաւատ Նիկիոյ ժողովոյն պաշտէր. իսկ Վաղէս արիանոսական աղանդոյն ի նախկին ըմբռնմանէն առեալ կայր։ [1] Իսկ ըմբռնում արար յԵւդոքսէ առաջնորդէն ի Կոստանդինուպօլսի արիանոսական աղանդոյն մկրտիլն նմա։ [2] Եւ նախանձ ունէին փութալ երկոքինն. վասն որոյ իւրաքանչիւր ոք ի նոցանէն պաշտէր. և այնու պատճառաւ յոյժ որոշեցան ի միմեանց եղեալք թագաւորք։

Քանզի նախկին առ Յուլիանոսիւ յորժամ հարկաւորէին զօրս ի զինուորութեանն քննելով. կամ զոհել և կամ զգաւտին ի բաց դնել, [ա] Վաղէնտիանոս հա-

ա. Բնագրում չկայ «յորժամ . . . ի բաց դնել»:

1 Տես Մեք. Ա. էջ 147.

2 Թէոդորոսը պատմում է, որ Վաղէսը արիոսականութիւնը յետոյ 367 թ. ընդունեց երբ նա Գոթերի դէմ պատերազմելու էր գնացել.

բազում եցոյց արութիւնս [ա] և զկարգականացն զհանճար։ Եւ էր այրն [բ] մեծամիտ, և քան զպատահեալ բախտն [գ] մեծագոյն երևէր. և թագաւորեալ գայ ի Կոստանդնուպօլիս, և հաղորդ թագաւորութեան իւրոյ առնու զեղբայրն իւր զՎաղէս, յետ երեսուն աւուր կոչմանն. [դ] Եւ Վաղէնտիանոս էր ըստ

ա. Ա՝ Դ. արիութիւնս բ. Ա՝ այն գ. Գ. բախդ. Բ: քան զբախտն զպատահեալ. դ. Ա կոչման.

զարապետ էր, իսկ Վաղէս յընտանիս Թագաւորին զինուորեալ էր. և զորպիսի նախանձ ունէին, իւրաքանչիւր ոք ցուցին. Քանզի զոհեալ հարկաւորեալք իւրաքանչիւր ոք զպատիւ զինուորութեան յաւէտ ի բաց Թողուլ յաւժարէին, քան զքրիստոնէութիւնն ուրանալ. Բայց Թագաւորին Յուլիանոսի պիտելիս յաշխարհականն զարսն տեսանելով, և ոչ զմի ոք ի զինուորութենէն շարժէր. որպէս և ոչ զՅոբիանոս զյետ իւր եղեալ Թագաւորն. Իսկ յետոյ Թագաւորեալք յաղագըս աշխարհական նախախնամութեանն ի սկզբանէ հուպ ի միմեանս եղեալք լինէին, բայց առ քրիստոնէութիւնն որպէս ասացի մեկնեալք, ոչ նման եղանակաւ առ քըրիստոնէական հպէին. Քանզի Վաղէնտիանոս զառանիան ընդունէր, իսկ արիանոսացն ոչ երբէք էր ներիչ. Իսկ Վաղէս զարիանոսսն աճեցուցանել կամեցեալ, դը-

Նիկիայ հաւատոյն, իսկ Վաղէս ըստ Արիոսի (և հոգեմարտին Մակեդոնի.) յԵռաքսեայ Կոստանդնուպօլսէ եպիսկոպոսէ մը կըրթեալ, (և վարժեալ պչար աղանդն, որ ունէր փոխանորդութիւն Մակեդոնի հոգեմարտի Եդոքսիա). Եւ այսու պատճառաւ որոշեցան ի միմեանց եղեալք Թագաւորք. զի ի Յուլիանոսէ հարկաւորեալք զոհել, և կամ Թողուլ զզինուորութիւն, իսկ նոքա երկոքին ցուցին զբարիոքն. Նախկին, կամաւ Թողուլ "զզինուորութիւն՝ քան զոհել դիւաց. Բայց Յուլիանոսի պիտանութիւն նոցա խափանէր զմարտն յարանցն, և Յուլիանոս զնոսա մեծարեաց պատուով. Իսկ Վաղէնտիանոս զընտանիս հաւատոյն ընդունէր առաւել սիրովն Քրիստոսի, և արիանոսացն ոչ էր հալածիչ. իսկ Վաղէս զԱրիոսեանս և և զհոգեմարտս աճեցուցանել ջանայր, և ամենայն ուրեք զուղիղն արգելոյր.

ա Գ. Թողութիւն:

ժընդական չարիս ոչ զնոյնս խորհողացն գործէր. որպէս և յառաջիկայն պատմութեան յայտնէ բան։ Իսկ ըստ այն ի ժամանակի Հռոմայ եկեղեցւոյն էր առաջնորդ Լիբերիոս. իսկ յԱղեքսանդրիա համագոյութեան հաւատոյ Աթանասիոս, իսկ արիանոսական աղանդոյն Ղուկիոս, զոր յետ Գէորգայ կատարեցին արիանոսքն։ Իսկ որոց ըստ Անտիոքայ արիանոսացն համարեալ լինէր Եւզոյիոս, անջատէին և որք համագոյութեանն. քանզի զոմանս ունէր Պաւղինոս. իսկ զոմանս Մելետիոս. իսկ որոց յԵրուսաղէմ, Կիւրիղոս [1] անդէն ընդունէր. [ա] զԱրիանոսի կարծիսն ուսուցանելով։ Իսկ որք համագոյութեանն հաւատոյ ի փոքր տան միում զժողովսն առնէին ի ներքս ի քաղաքին, իսկ որք Մակեդոնիա զանդոյն, տակաւին ըստ քաղաքացն ունէին զադաւթարանոցացն տունս որք ի Կիւզիկեայն խղճացեալք, [2] որոց

ա. Բնագիրը աւել ունի. Իսկ ի Կոստանդնուպաւլսի Եւդոքսիոս իշխէր եկեղեցեացն, զԱրիանոսի. ... որ անհրաժեշտ է:

1 Տես Գ. 20.

2 Դոքա էին որ Ակակին իւր հետեւորդներով նզովեցին (Տես Բ. 41) եւ քիչ յետոյ իրենք նրանցից նզովուեցին (Բ. 42). Տես Սոզոմ. Զ 7.

ԳԼ Ն.

Թէ ոյք էին վերատեսուչ եկեղեցեացն ի ժամանակին:

Ըստ այնմ ժամանակի Հռոմայ եկեղեցւոյն առաջնորդ էր Լիբերիոս, իսկ Աղեքսանդրի Աթանաս սուրբ, որ հովուէր զուղղափառացն որ ի Քրիստոս. իսկ Ղուկիոս, որ յետ Գէորգիայ՝ [ա] ունէր զառաջնորդութիւն արիոսեան. իսկ Անտիոքայ Մեղիտոս ուղղափառացն, իսկ արիանոսացն՝ Զոսիաս։ Իսկ Երուսաղէմի՝ Կիւրեղիոս կոչեցեալ, որ զԱրիոսի կարծիսն ասէին ունիլ. իսկ որք ուղիղ հաւատոյն էին՝ ի փոքր միում

ա Գ. Գէորգա.

Ակակայն․ յայսպիսում կարգի որ ինչ եկեղեցեացն էր։

ԳԼ․ Ր․

Իսկ Թագաւորացն Վաղենտիանոսի յարեւմտայինսն կողմունս հասանէր փութաբար․ [1] քանզի քարշէին զնա անդր որ անդ իւրացն հօրք։ Իսկ Վաղեսի ոչ փոքր ինչ չարիս ի Կոստանդինուպաւլսի արարեալ, առաջի կային բաղումք յեպիսկոպոսացն Մակեդոնեացւոց աղանդոյն, և խնդրէին այլ ժողով լինել յաղագս ուղղութեան հաւատոյն։

Իսկ Թագաւորին կարծեալ կարել միաւորել զնոսա Ակակայն և Եւդոքսին, լինել հրամայեաց․ և նոցա առնել զժողովն ի Ղափսակ փութային։ Իսկ Վաղէս վաղվաղակի յԱնտիոքիայ Ասորւոց գնացեալ, կասկածեալ զի

[1] Ամբողջ կայսրութիւնը երկուսի բաժանեցին. Վաղէնտիանոսը վերցրեց արեւմուտքը. որքան երբեմն Կոստանդին Մեծի երկու որդիքը՝ Կոստանդին փոքրը․ եւ Կոստան էին ստացել․ մնացածը յանձնեց Վաղէսին․ Փրկ․ ի 364 Թ․

տան աղօթս առնէին․ իսկ որք Մակեդոնին հոգեմարտքն ունէին զաղանդն ի Մեղիտոսէ, և որոց Ակակայն էին յայսպիսիս։

ԳԼ․ ԿԱ․

Թէ որպէս Վաղէնտիանոս ի կողմն արեւմտից եւ Վաղէս ի Կոստանդնուպօլիս գնան ի նոգ աշխարհին:

Իսկ Թագաւորն Վաղէնտիանոս ի կողմն արեւմտից գնայր՝ ի հոգ աշխարհին։ Իսկ Վաղէս ի Կոստանդնուպօլիս մնալով՝ յարուցանէ պատերազմ եկեղեցեաց սրբոց․ ի ձեռն Մակեդոնի աղանդոյն։ Եւ միաւորեալ որոց Ակակայն էին և միաւորեալ փութային առնել ժողով ի Ղափսակ։[ա] Եւ Վաղէս գնայր յԱնտիոք ի հոգս աշխարհին․ և ի նմա զՄեղիտոս եպիսկոպոս

ա․ Բոլ․ Ձեռ Ղասակ․

մի Պարսիցն զեղեալն պաշխնս երեսուն ամի առ Յոբիանոսիւ լուծեալ ի Հռովմայեցւոցն ելցեն յաշխարհ. այլ Պարսկականն լուէր: Իսկ նորա խաղաղութեանն հպեալ, համագոյութեանն խորհողաց զանոնուէրն յարոյց պատերազմ. և Պաւղինոսի եպիսկոպոսի վասն առաւել առնն երկիւղածութեան ոչինչ արար չար, բայց զՄեղէտիոս աքսորեաւք վնասեաց. իսկ զայլսն որ ոչն կամէին ընդ Եւզոյիսի հաղորդել, յեկեղեցեացն յԱնտիոքա վարէր. և ընդ վնասուք և զանազան պատժաւք արկանէր: Այս և զի զբազումս ի հուպն յԱնտիոքիա Որոնդիս գետն խեղդեաց:

ԳԼ. Գ.[1]

Իսկ զայս նորա ըստ Ասորեաց առնելով, յառնէ ի Կոստանդինուպաւլիս բռնակալ, որոյ անուն Պռոկոպիոս, որոյ բազում զաւրու ունելութիւն արարեալ ի դոյզնաքեա ժամանակի գիմեալ ընդդէմ Թագաւորին

1 Տես Սոզոմ. Զ. 8.

աքսորել հրամայէր վասն հաւատոյն. և զՊօղանոս ա *եպիսկոպոս վասն առաւել երկիւղածութեան չասէր ինչ. Իսկ զժողովն* բ *որք Հոգեմարտին էր առաջնորդ՝ նմա ասէր հնազանդել. և որք ոչն հնազանդէին, ընդ բազում պատժովք արկանէր. և զոմանս խեղդեալ ի գետ ընկենոյր.*

ԳԼ. ԿԲ

Պռոկիպիոս բռնակալ ումն դիմէ ընդդէմ Վաղէսի ի մարտ, ըմբռնի եւ սպանանի:

Ցայսօսիկ յառնէ ի Կոստանդնուպօլիս բռնակալ Պռոկիպոս, որ բազում զօր՝ ժողովեալ ի դոյզնորքեա ժա

ա Ա՝ Պողիտոս Գ. բ. Ա՝ զժողով.

փութայր։[1] Այսորիկ պատմեալ ի մեծ հանդէս զԹագաւորն յարոյց, որ վնոյս և զհակառակ վարեցելոցն զդիտումն առ սակաւ ինչ ունէր։ Զի իբր դեռ ի պատերազմէն վխտովութիւնն ընդունել երկնչէր, շարժ եղեալ զբազումս ի քաղաքացն վնասեաց։ Նաև ծովն զընտանի սահմանսն փոխեաց. որպէս զի նաւակին ի բարձր տեղիս երկրի նաւել, իսկ յայլ տեղեաց այնքանեցաւ որպէս զի ի ցամաքի գտանիլ նաւուղացն։ Եւ այս եղև յառաջնում հիւպատուոջ երկուց թագաւորացն։

Գ:. Դ.[2]

Այսոցիկ եղելոյ, և ոչ միւս այլն լուէր. ոչ աշխարհական իրք, և ոչ եկեղեցւոյն։ Զի այս որք ի Թագաւորէն զժողովն խնդրեալ առնել, ի Ղափսակս ժողովէին[3], ի նմին հիւպատուոջն. և այս էր ամ ևւթներորդ ի Սեղեւկիայ եղեալ ժողովոյն։ Եւ անդ դարձեալ

1 Յուլիսի 21 փրկ 365 թ.

2 Տե. Սոզոմ. Զ. 7 և 8 կասիոդ. Է. 12 Նիկեփ. ԺԱ. 3.

3 Փրկչի 364 կամ 365 թ.

Ն[illegible]կս, գիմէր ընդդէմ Վաղէսի ի մարտ պատերազմի. և Վաղէ[illegible] մեծաւ ուժով ընդդէմ ելանէ. Եւ մինչդեռ յայս այմկի և [illegible]ովութեան և ի տարակուսանս էին. շարժ լինէր ահաւոր [illegible]ժ, և զբազումս ի քաղաքացն վնասեաց. նաև զծովուն զըն[illegible]նի սահմանն''' փոխեաց. որպէս զի նախկին տեղիս երկրին [illegible]րձր նաւել, և յոլով տեղեաց այնքան մերժեցաւ՝ որպէս [illegible] ցամաքի գտանել նաւուղացն. Եւ այս լինէր յառաջնում ամի [illegible]կուց թագաւորացն.

Այսոցիկ եղելոյ. ոչ լուէր մարտն աշխարհական և եկե[illegible]ցեաց. Եւ ժողովեալք ի Ղափսակ[8] զուղղափառաց հաւատն [illegible]ովենի[9] և զՄակեդոնին և որ Ակակայն հաստատեն զհաւատ՝

ա. Ն. սահմանսն. բ. Բ. Համսակ. Միւս Ձեռ. Ղամսակ. գ. Բ. Նզովեցին.

զԱնտիոքիայոյ հաւատն հաստատեալք զոր և ի Սեղև
կիայն հաստատեցին. նզովէին զոր յԱրիմինան ի նախ
կին համափառացն եդեալ հաւատս. և անդէն հաստա
տէին ընտրութիւն որոց Ակակայն և Եւդոքսին իբ
իրաւապէս նզովելոց: Սոցա ոչինչ ընդդիմաբանէր Եւ
դոքսիոս, զոր Կոստանդինուպաւլսի եպիսկոպոս զաւրէ
գոլ. քանզի ոչ զնա ի հատուցանել նոցա թողոյր որ ա
ժամայնն կայր աշխարհական պատերազմն: Վասն որոյ և
ոյք Եղևսիոսի Կիզիկոնի եպիսկոպոսին զաւրագոյն
յայնժամ առ սակաւ ինչ լինէին, ընդդալեալք զկոչե
ցեալն Մակեդոնի աղանդ, փոքր ինչ յառաջ և յայնմ
ժամ ըստ Ղամփսակայ ժողովոյն եղեալ յայսմագոյն
Զայս ես գիտեմ զժողով լինել պատճառ. բազմացուցա
նելոյ յԵղիսպոնդոսի զՄակեդոնացիսն, քանզի Ղամփ
սակ յանձուկն Եղիսպոնդոս կայ անց ի Չրոյն:
Այս ժողով այսպէս ունէր զկրումն:

Գ.Լ. Ե [1]

Իսկ ի նոյն հետայն հիւպատուոջն, որ էր Գ
աիանոսի և Դագաղիփոսի[ա] որ ինչ պատերազ
յայնժամ շարժեալ ի վերայ լինէր եղեալ: [2] Քանզի
բռնակալին Պռոկոպա ի Կոստանդինուպօլսէ զ

ա. Δαγαλαΐφον.

1. Տես Սոզոմ. Զ. 8. կամ. Է. 15. Նիկիփ. ԺԱ. 4. Փիլոստ
2 Փրկէ 366. Թ.

ըստ կամաց Վաղէսի արքայի.

Եւ լեալ պատերազմ աշխարհական Վաղէսի և
լին. սակաւ ինչ պարտեցաւ Վաղէս ի բռնակալէն. ի

պատրաստէր զաւրաւքն ի վերայ ելեալ Թագաւորին, լուեալ Վաղէսի յԱնտիոքիայ, գնացեալ պատերազմէր ընդ Պռոկոպա առ քաղաքին Փռիւգիոյ որոյ անուն Նակոլիայ։[ա] Եւ յառաջնում մարտին պարտեալ լինէր, իսկ յետ բազում ինչ իրի կենդանւոյն ըմբռնէր զՊռոկոպիոս. Ագեղոնոսի և Գոմառոսի զաւրավարացն ըմբռնեալ զնա. զոր և ընդ սքանչելի[բ] պատժովք եհար։

Քանզի զմատնողսն, որք անտես արարին զերդմունսն, որովք գնոսա երդմնեցոյց, ընդ սղոցաւք արկեալ սպան. իսկ զբռնակալն յերկուց ծառոց հակից ի միմեանս զերկոսին զոտսն կապեալ, եւթող կանգնել, որոց կանգնեալ ճեղքէին զՊռոկոպիոս։ Եւ այսպէս բռնակալն յաւշեալ կորնչէր։

ԳԼ. Ջ.[1]

Իսկ Թագաւորին բարեբախտագոյն յայնժամ գոր-

ա. Ναχώλεια

բ. անսովոր, օտար:

1 Տես Սոզոմ. Զ. 8. Կասիոդ. Է. 19. Թէոդ. Բ. 27. Փիլոստ. Ը. 3.

և ի զօրաց բռնակալին մատնեալ[ա] եղև Վաղէսի՝ և սքանչելի պատժովք[բ] զմատնողսն սղոցէր. և այնպէս վախճանէին անտես արարեալ զնա՛ւկին երդմունսն։ Եւ զբռնակալին զերկոսին զոտսն կապէր ընդ երկուց ծառոց՝ յիրեարս ածեալ՝ և դարձեալ թողոյր և ճեղքեալ յերկուս՝ այնպէս մեռանէր։ Այսոցիկ այսպէս վճարէր մարտն։

ԳԼ. ԿԴ.

Թէ որպէս Վաղէս պատերազմ յարուցանէ ընդդէմ ուղղափառացն, քա՛նէ ու զպարիսպն Քաղկեդոնի:

Դարձեալ ընդդէմ ուղղափառաց յարուցանէ պատերազմ

ա. Գ. մատնիլ. բ. Գ. պատժովն:

ծեալ, անդէն ընդդէմ քրիստոնէից խռովութիւն շարժէր, զամենայն աղանդ յԱրիոսին կամելով փոխել։ Եւ յաւէտ ի բարկութիւն գնա ածէր որ ըստ Ղափ(ս)ակա եղեալ ժողով. ոչ միայն զի զարիանոս եպիսկոպոսունսն ընկենոյր, այլ զի և զոր յԱրիմինոն եղեալն հաւատ նզովեցին։ Եւ հասեալ ապա ի Նիկոմիդեայ Բիւթինւոյ, կոչեալ ածէր զԵղևսւոս [ա] Կիւզիկոնի եպիսկոպոսն։ Իսկ զսա զՄակեդոնին կարծիսն առաւել ունէր, որպէս և նախկինն ասացի։ Եւ նստուցեալ ապա թագաւորին առեան եպիսկոպոսաց արիանոսականն հերձուածոյն, խոստովանեալ Եղևսիոսի զնոցայն հաւատ հարկաւորէր. իսկ նա նախ ուրանայր. և իբրև աքսորեաց և ստման ապառնալիք լինէին, յերկիւղի եղեալ զարիանոսականն կարծիս խոստովանէր. բայց խոստովանեալ անդէն զըղջանայր։ Եւ հասեալ ի Կիւզիկոն զբռնութիւնն ի ժողովրդեանն հառաչէր. ասելով զխոստովանութիւնն ի բռնութենէ և ոչ ի կամաց լինել. և խնդրել այլ եպիսկոպոս, վասն զի նա ի հարկէ զառանձին հաւատ ուրացաւ։ Բայց Կիւզիկոնացիքն սիրոյն որ առ նա, ընդ այլ

ա' 'Ελεύσιον.

Վաղէս. որ զամենեսեան խորհէր ածել ի յԱրիոսի և ի Հոգեմարտի հաւատս, Եւ առնէր առեան եպիսկոպոսաց Արիանոսաց խոստովանեալ ամենեցուն զօր և կամէր. և որք հաւանէին՝ մեծարէր, իսկ որք ոչն կամէին հաւանել՝ անարգէր, և զոմանըս աքսորել հրամայէր[1]. Եւ այնպէս ոմանք առ ահի [ա] ասէին ունել զարիոսութիւն. բայց յետոյ զղջացեալ՝ զիւրեանցն իսկ ունէին. Եւ Կի. զիկիայ [բ] եպիսկոպոսն հառաչէր, երթեալ ի տեղի իւր, և ոչ վարէր զեպիսկոպոսութիւնն, անարժան զինքն

1 Նոր. «Տես զայս տանջանս եւ յիւսեբ. Պա. Նկ. Ը. 9. էջ 634»

ա. Բ. առ յահի. բ Ա' Կիլիկեայ: Ա. Կիւղիկեայ.

եպիսկոպոսին կարգիլ ոչ կամէին, և ոչ յայլ ոք զեկեղեցին թողուլ։ Եւ կային այնուհետև կարգեալք ի նըմանէ ոչ փոխեալք յընտանի հերձուածոյն։

ԳԼ. Է.[1]

Զայսոսիկ լուեալ Եւդոքսիոսի Կոստանդնուպօլսի եպիսկոպոսին, նախակարգէ յեպիսկոպոսութիւն Կիւզիկոսի զԵւնոմիոս, որպէս զկարող գժնդակութեամբ բանիցն առ ինքն դարձուցանել զբազմութիւնն։ Իսկ Եւնոմիոս իջեալ ա, հրաման թագաւորական, անէր արտաքսել զԵղևսիոս, և յաթոռն նստուցանել զԵւնոմիոս։ Եւ այսոցիկ եղելոյ, որոց Եղևսիոսին արտաքոյ քաղաքին տուն աղաւթարան յարդարել ժողովս առնէին։ Յաղագս Եղևսիոսի այսքան ճառեցաւ։

Բայց զորս վասն Եւնոմիոսին ճառեցից։ Եղևսիոսբ ատորագրաւղ եղև Աէտի, կոչեցելումն անաստուծի, որում և վերագոյնն արարաք յիշատակ։ Լինելով զոյգ ընդ նմա զնորա իմաստական յեղումնն նախանձեցոյց. բանիւք ինչ պարապելով և առնելով անձամբն իմաստմունս ոչ զգայր զանկանիլն ի ճշմարտութենէն։ Յայս-

ա. κατελθόντος եկեալ, հասեալ։

բ. Բն. Εὐνόμιος. Եւնոմիոս ունի. որ եւ ուղիղ է, զուցէ արտագրողի սխալն է։

1 Տես Սոզոմ. Զ. 8. կամ Է. 19. Թէոդոր. Բ. 27. Փիլոստ. Ե. 3.

ասէր. որ յաջէ ուրացաւ զհաւատն. Զայս լուեալ Եւդոքսի՝ Կոստանդնուպօլսի եպիսկոպոսն զՆոմիոս կարգէր ի նորա տեղի. որ Աէտիոսի ա անաստուածի շարագրողի բ եղև, որպէս Նախատացի Եղևսիոսա գ որոշեալ, որ իբրև եհաս անդ սովորական

ա. Բռլ. Ձեռ. Աստիկոսի բ. Նոր. սրբագրում է «շարագրող»։

գ. Բռլ Ձեռ. զեղիոս.

ցանէ հպարտացեալ ի հայհոյութիւնս անկաւ նա։ զԱ-
րիանոսին աղանդ նախանձելով, և ըստ բազում իրի
ընդ ճշմարտութեանն հաւատոյ պատերազմելով. սակաւ-
ուսաբար^ա ունելով առ աստուածային գիրս, և ոչ
ի միտ առնուլ զնոսա կարելով. բազում անգամ ի բան
սըն և զնոյնսն պարաշրջելով միշտ, և ոչ կարացեալ
յաղթող լինել առաջի եղելումն գիտմանն։ Որպէս
ցուցանեն իսկ նորա ութեքին տոմքն, ^բ զորս մնա-
ապար յառ ի Հռովմայեցիսն առաքելոյ թղթոյ։ Քանզ
բազում բանս ի նա ծախեալ, զխղճղթոյն խորհուրդ ա-
նուլ ոչ կարաց։ ՚Նմանք և այլ նորա բերեալ բան
հանդիպին, զորոց կամելով ոք զփորձ առնուլ գտ
ի բազմաբանութեանն խմացմանցն զկատարելութիւնն։
Զսա զԵւնոմիոս Եւդոքսիոս յեպիսկոպոսութիւն Կե-
զիկոնի կարգէր, զԵղէսիոս արտաքսել կամելով։ ^գ Որոյ
իբրև հասեալ անդր ստվարական բանիւքն հպեալ, ատ-
տարաձայն լինէր լսաւղացն իւր և էր խռովութիւնն
ըստ Կիւզիկոնի։ Իսկ Կիւզիկոնացեացն ապա ոչ տա-
րեալ^դ զբանս նորա, հալածեն զնա ի քաղաքէն։ Իսկ նո-
րա հասեալ ի Կոստանդնուպոլիս էր ընդ Եւդոքսիոսի,
դատարկ եպիսկոպոս գոլով։ Եւ զի մի թուեսցուք բանից
աղագաւ զայսոսիկ ասել, լուր այսմ Եւնոմիոսի ձայնիս
ուպլիսի հնարեալ յաղագս Աստուծոյ ասել յանդգնի։

ա․ ὀλιγομαθώς. սակաւ ծանօթ, ուսեալ։

բ․ τόμος հատոր։

գ․ Բնագրի մէջ չկայ «զԵղեսիոս արտաքսել կամելով»։

դ․ Ըստ բն․ «ոչ տարեալ»։

իւր օտարաձայն բանիւք ուսուցանէր, և լինէր խռովութիւն
ոչ սկսաւ. և ոչ ընդունէին զնա, այլ հալածական առնէին զնա
ի քաղաքէն։ Եւ նորա եկեալ ի Կոստանդնուպոլիս, դատարկ
յեպիսկոպոսութենէ կայր առ Եւդոքսի Նոմիոս որ յանդգնե-

«Քանզի ասէ ըստ բանի զայս Աստուած յաղագս
«իւրոյ գոյութեան ոչինչ ուսանել քան զմեզ գիտէ.
«ուրանաւոր է այս յաւէտ նմա նուաստագոյն մեր իմա-
«ցեալ։ Այլ զոր ինչ գիտեմք մեք յաղագս նորա գոյու-
«թեանն, զայս ամենայն իրաւք և նա գիտէ՝ և զոր ինչ
«դարձեալ նոյն գիտէ, զայն գտանիցես այլազգ և մեզ»։

Զայսոսիկ և այլս բազումս այսպիսիս Եւնոմիոս իմաստմունս առնել ոչ զգայր։ Բայց թէ զիարդ յարիանոսացն սակաւ ինչ յետոյ որոշեցաւ, ըստ աշխարհին Ճառեցից սղիւք։

Գ.Լ. Ի.[1]

Իսկ Թագաւորն զպարիսպն Քաղկեդոնի որ ընդդէմ Բիւզանդիոն քաղաքի կայ, քակել հրամայէր։ Քանզի երդուեալ զայս առնել յաղթահարեալ զբնակչսն. վասն զՔաղկեդոնացեացն յաւելեալ ի բռնակալն զազբալեաւք զնա Թշնամանեցին, և զդրունս քաղաքին ածեալ փակեցին։ Եւ պարիսպ քաղաքին ապա հրամանաւ Թագաւորին աւերեալ լինէր, և քարինքն ի Կոս-

1 Տես կաս. Է. 21. Նիկեփ. ԺԱ. 4.

ցաւ և զայս ասացեալ.[ա] Աստուած յաղագս իւրոյ գոյութեան ոչ որինչ[բ] ուսանել քան զմեզ գիտէ, այլ որ ինչ գիտեմք մեք յաղագս գոյութեանն. զայն զամենայն իրօք և նա գիտէ։ Զայս և սոյնպիսիս[գ] եւս այլս իմաստասիրէր, անոտիս և ընդունայնս, և ոչ սգայր. Եւ վասն այսորիկ սակաւ ինչ յԱրիանոսացն որոշեցաւ։

Եւ Վաղէս զպարիսպն Քաղկեդոնի քակէր, որ ընդդէմ Կոստանդնուպօլսի քաղաքին. զի ի նմա զօրացաւ բռնակալն. զոր քակեալ զքարինսն տանեն ի Կոստանդնուպօլիս[դ] շինել

ա. Ա. արարեալ. բ Դ. Ա' ոչինչ. գ. Գ. զսոյնպիսի դ. Բ. տանին Կոստ. Գ. տարան ի Կոստ. Ա' տանէին ի Կոստ.

տանդինուպոլսի յարքունական բաղանիսն բերեալ լինէին[1] որոյ անուն Կոստանտինեան։ Եւ գտանիւր միում ի քարանցն գրեալ ածումն, որ Թագուցեալ կայր ի վաղուց հետէ, և յայնժամ յայտնի լինէր յայտնելով որպէս զի առատ ջուր դայցէ ի քաղաքին։ Յայնժամ պարիսպս բաղանեացն սպառուրեցէ. և բիւրք ազգք բարբարոսաց ընթացեալք ի Հռովմայեցւոցն երկիրն, և բազում դժնդակս գործեալք, յետոյ և ինքեանք ապականեցին ա։ Բայց այս գիրս յայտնի պատահեցաւ լինել յետ ժամանակի զագուգայ ջրոյն ի Վաղէնտիանոսէ կազմեալ, առատ տալ քաղաքին զջուրն. և յայնժամ բարբարոսական շարժեցաւ որպէս զի յետոյ ասասցուք։ Բայց գիր քարին և ըստ այլ պատճառոյ պատահեաց լինել, Քանզի ջրոյն ադուգայի բ մտեալ ի քաղաքն, Կղեարքոս[2] եպարքոս գոլով քաղաքին ջրաբուղխք

ա. Բնագրում 9 տող հեքսամետր կայ, որ Թարգմանը բաց է թողել. եւ որի մէջ մարգարէացած են բարբարոսների յարձակումները եւ աւերումները:

բ τοῦ ὑδραγωγοῦ·

1 Զոնարաս եւ Կեդրենոսը վկայում են, որ ոչ թէ բաղնիք, այլ այդ քարերով ստորերկրեայ ջրանցքներ է շինել քաղաքի համար ջուր բերելու.

2. Փրկ. 384 Թ.

զարքունական բաղանիսն, որ ի Կոստանդնու անունն էր անուանեալ. Եւ գտին քար մի որ գրեալ էր, ածումն ջրոյն որ ա ի վաղուց ամաց էր ծածկեալ, որ ապա ի գրոյն բ ուսեալ ըղգնացս ջրոյն՝ ի Թագաւորացն կազմեալ. առատանայր ի քաղաքին ջուրն ամենեցուն։ Եւ աղաչեալ գ զԹագաւորն ամենեցուն դ

ա. Ա. անուն: բ. Ա ի գրոյ. գ. Ա՛ աղաչել. դ Բ. ամենեքեան.

մեծ յարդարեալ, ի յայնմ Թէոդոսի փախեաւ կոչեցելումն, յորում Ջրարդիփի առատ ջուր։ Որով ի տաւն ըմպական դայր քաղաքն։ Եւ այսմ ասացելումն լինել ի դիոյ քարին.

«եթէ պարս փայելուչս կարգեսցեն. և պսակս զանազանս արասցեն»։

Այլ ըստ գրոյն փոքր ինչ յետոյ եղև։ Իսկ յայնժամ քակեցելոյ պարսպին, Կոստանդինուպոլսեցիքն աղաչէին զԹագաւորն դադարեցուցանել զպարսպին քակումն։ Ընդ նոսին աղաչէին զնա և որք ի Բիւթինիայ առ նոսա ի Կոստանդինուպօլսի Նիկոմիդիացիք և որք բնակեալ էին ի Նիկիա։ Իսկ Թագաւորին բարկութեամբ գոլով, հազիւ ընդունէր զաղաչողացն աղաչանս, բայց հող տարեալ երդմանն համայն և քակել հրամայէր. և ձնուլին զտեղի աւերմանցն՝ այլ քարամբք փոքերբք, զոր և այժմ է տեսանել կողմունս պարսպին. որպէս մեծամեծ և սքանչելի քարամբքն յայնժամու եղեալն մեծակառոյն կայ շինած։

Գ.Լ. Թ. [1]

Բայց Թագաւորն ի հալածելոյ զորս համագոյութեանն ոչ դադարէր, այլ վարէր զնոսա ի Կոստանդինուպօլսէ. ընդ նոսին և զՆաւատիանոսսն, որպէս զհամախորհողս, և զեկեղեցիսն նոցա լինել հրամայէր։ Եւ զեպիսկոպոսն նոցա աքսորեալ փնտել հրամայէր, որոյ

1 Տես Սոզոմ. Զ. 9. Կասիոդ. Է. 20 Նիկեփ. ԺԱ. 5.

Ի քակելոյ զպարիսպն, որոց անուտ և Թողու. զորոյ զքակեալն անդէն շինեն, ա ոչ այնպէս գեղեցկապէս որպէս էրն.

Նւ Վաղէս ոչ դադարէր ի հալածելոյ զուղղափառսն. ընդ նմին և որ հերձուածոյն էինբ աքսորէր զեպիսկոպոսս. գ

ա. Բ. շինէին բ. Դ. եւ որ հերձուածն էին գ. Դ. զեպիսկոպոս.

անուն Ագիղիոս այր ծեր ի Կոստանդնի ժամանակացն. առաջնորդ Նաւատիանոսացն հերձուածոյն, և փորձ առաքելական վարուց. քանզի բոկոտն[ա] զամենայնսն կայր, և միով պատմուճանիւ միաւորեալ լինէր՝ զառաքելոյն պահելով զբան։ Ընդունէր զընդդէմ Նաւատիանոսացն զԹագաւորին բարկութիւնն այր երկիւղած, և բանաւոր, որոյ անուն Մարկիանոս. որ ի սկզբանն ի Թագաւորութեանն լինէր զինուորեալ, իսկ յայնժամ քահանայ Նաւատիանոսացն աղանդոյն գոլով, քերականս[բ] Անաստասիա և Կառոսեայ դստերաց Թագաւորին ուսուցանէր, որոց անուամբ և արքունական բաղանիքն ի Կոստանդինուպօլսի ի Վաղէսէ ցուցանին յորջորջեալք։ Եւ ապա պատկառանաւքն նոցա որ առ այլն, առ փոքր ինչ Նաւատիանոսացն եկեղեցի խցեալք բանային առ ժամայն։ Նաև ոչ ի խռովութենէն որ վասն արիանոսացն բերեալ լինէր կատարեալք մնային ազատք, քանզի առաւելիք գոյին ի նոցանէ, վասն զի զհամափառան

ա ἀνυπόδητος· բոկոտն:

բ· γραμματικοῖς λόγοις. քերականութիւն:

Եւ որ առաջնորդ էր նոցա. էր առաքինի վարուք, միով պատմուճանով և բոկոտն, և սորա[ա] անունն էր Ագելիոս[բ] այր ծեր ի Կոստանդնոս Մեծի ժամանակաց ունէր զեկեղեցին, զոր խնուլ[գ] հրամայէր Վաղէս. Իսկ քահանայ ոմն Նաւատիանոսացն, Մարկիանոս անուն իմաստասէր, որ ուսուցանէր զդստերս Վաղէսի ի ձեռն նորա. և նոցա աղաչանաց Թողու զծերն և զեկեղեցի նորա. Բայց առելիք էին նմա. զի զուղղափառսն[դ] սիրէին ընդունել, և ոչ ըստ Արիոսին որոշէին ի նոցանէ.

ա. Ա: Բ. եւ սորոյ անուն. Ն. բոկոտն եւս. որոյ անուն էր. բ. Բոլ. Ձեռ. Գաղիոս: Նոր. Տես զայս Ագեղիոս եւ ի մատենագր. Հյկ. Թրգմ. 6. 97 ուր սխալ գրեալ է Ա ր տ ե ղ ի ո ս. գ. Ա՝ քակել. դ. Ա՝ նմա զուղղափառսն.

սիրէին և հաստատէին. որ ինչ առ ժամանակաւն այս-պէս լինէր։ Բայց և այս գիտելի է, որ առ Պռոկոպիոսիւ պատերազմ ի հիւպատուոջն Գռատիանոսի և Դագա-ղայիփոսի[1] լինէր, յելսն Մայիս ամսոյ։

Գլ. Ժ.[2]

Իսկ սակաւ ինչ յետոյ պատերազմին ըստ նմին հիւպատուոջն, Վաղենտինիանոսի Թագաւորի[3] յարև-մտայինսն կելով կողմունս, ծնաւ որդի նորա նորուն հա-մանուն. քանզի Գռատիանոս յառաջ քան զԹագա-ւորութիւն նորա լինէր ծնեալ։

Գլ. ԺԱ.[4]

Իսկ զկնի հիւպատուոջն որ էր Ղուպիկկիանոսի (և Յովբիանոսի)[ա] էջ բռնալիր կարկուտ յերկնից ի Կոս-տանդնուպոլիս.[5] երկուցն Յունիս ամսոյ, քարամբք

ա. Այս անունը մեր ձեռ. բաց է թողած:

1 Այս հիւպատոսների ժամանակ յաղթուեց Պրոկոպիոս բռնակալը.
2 Տես Սոզոմ. Զ. 10. կաս. Է. 21. Նիկ. ԺԱ. 4.
3 Սխալ է՝ այդ ժամանակ ոչ թէ Վաղենտինիանոսին, այլ Վաղէսին որդին ծնաւ 369 թ.
4 Տես վերոյիշեալ տեղերը.
5 Փրկ. 367 թ.

Գլ. ԿԴ.

Յաղագս կարկտին չարժին եւ արհաւրացն, եւ վասն չարութեան Վաղէսի:

Ընդ նոյն ժամանակս լինի կարկուտ սաստիկ բռնալիր մե-ծամե [illegible]եամբ և (քա)րամբք[ա] հանդերձ ի Կոստանդնուպօլիս, որ

ա. Գ Ա' բերմամբք. Միւս Ձեռ. բերամբք:

եկեալ: Իսկ զկարկուտն բազումք ասէին ըստ սպառնալեաց Թագաւորին իջանել. վասն զի զբազումս ի քահանայացելոց արանց յաքսորիս առնէր, զոչ կամաւղսն հաղորդել ընդ Եւդոքսի:

Իսկ դոյզն ինչ յետոյ ժամանակին ըստ նմին հիւպատուոյն որ էր, Վաղենտինիանոս զորդին իւր զԳռատիանոս[ա] թագաւոր կարգեաց[1] քսան և չորիցն Աւգոստոյ ամսոյ: Իսկ զնոյն հետայն հիւպատուոյն, որ էր Վաղենտիանինոսի և Վաղէսի երկրորդ, շարժեալ մեծ[բ] ի Բիւթինիա զքաղաքն Նիկիա կործանեաց մետասանին Ոկտոմբերի ամսոյ:[2]

ա. Բն. Γρατιανός.

բ. Բն. ունի Մերձ հաւանականօրէն Մեծը սկզբնական ձեռագրից արտագրողի սխալն է:

1 Վաղէնտիանոսը այդ արաւ իւր հիւանդութեան ժամանակ. վախենալով չլինի թէ ժառանգ չթողած մեռնի.

2 Փրկ. 368 թ.

զարհուրեցուցանէր զքաղաքն, և ասէին ամենեքեան. վասն Վաղէսի ամբարշտութեան եկեալ այս բարկութիւն ի Տեառնէ. Իսկ նա ոչինչ զգայր,[ա] այլ որք ոչ հաղորդէին Եւդոքսի՝[բ] յաքսորս առաքէր. Իսկ նոյն հեռայն եղեալ շարժումն մեծ ի Բիւթանիայ. զքաղաքն Նիկիայ կործանեաց ի Հոկտեմբերի ամսոյ[գ] ի ԺԱ, որ էր երկոտասան ամ ի կործանմանն շարժմանն մեծի. և ի Հելլէսպոնդոս[դ] եղեալ շարժմունք բազում տեղիք կործանեցան. և յայսոսիկ ոչ երկիւղ[ե] ունէր զՎաղէս և զԱրիանոս.[զ] Եւ ոչ դադարէր Վաղէս և ուսուցիչք նորա Եւդոքսի յորոշելոյ զուղղափառս[է] յաքսորս՝ որ ոչ հաւանէին

ա. Ա՛ Գ. Ն. սգայր. բ. Գ. Եւդոքսիա. գ. Բ. ամսոյն. դ. Բոլ. Ձեռ. ի Պոնդոս. Ա. չիք. Գ. Նիկոմոնիդայ. իսկ յետ շարժմանն մեծի եւ ի Պոնտոս. ե. Ա. Գ. երկիւղ. զ. Ա. զարիանոսս. է Գ. որոշելոյ զուղղափառսն.

Այս էր առ երկոտասանեքորդ՝ յետ կործանմանն Նիկոմիդիայ։ Իսկ սակաւ ինչ յետ շարժմանն և ի Գեռմիտեւոյ[ա] Եղիսպոնդոսի քաղաքում կողմանք ի միում շարժմանէն կործանեցան։

Եւ այսոցիկ եղելոց և ոչ մի երկիւղ ոչ յԵւդոքսիոս մտանէր յԱրիանոսացն եպիսկոպոս, և ոչ ի Թագաւորն Վաղէս. քանզի ի հալածելոյ զոչ նոցա խորհողսն չդադարէին։[բ] Այլ թուէր լինել որ ինչ շարժմանն եկեղեցեացն խռովութեան. և լինէին այնուհետև աքսորեալք բազումք ի սուրբ յարանց յուղղափառ հաւատոյն, եպիսկոպոսունք և քահանայք։

Բայց միայն ի նախախնամութենէ ինն աստուածայնոյ, յաղագս առաւել գերագոյն երկիւղածութեանն, ոչ անգամ յաքսորիս Բասիլիոս և Գրիգորիոս։ Յորոց

ա. Γέρμης ունի բն. իսկ Զեռ. Դեռմիտուսյ.

բ. Խիստ Յունաբան է ոճը τοὺς μὴ τὰ αὐτῶν φρονοῦντες οὐκ ἐπαύοντο.

գ. Բարսեղ Կեսարիոյ եպիսկոպոս հաստատեցաւ փրկ. 369 թ. Իսկ ըստ Սոկրատի նա այդ աստիճանին հասաւ 368 թ.

նոցա եպիսկոպոսք և քահանայք սուրբք, բայց միայն ի նախախնամութենէ Աստուծոյ շնորհացն, յաղագս առաւել շնորհացն, զոր ունէին գերագոյն[ա] գիտութիւն և բարեպաշտութեանն[բ] վարս[գ] հաճախաւորս. Անկանէր ի նոցանէ Վաղէս, և ամենայն[դ] այլահաւատք, զերանելոյն Բարսղէ որ էր Կեսարիոյ[ե] եպիսկոպոս, որ Կապադովկիոյ[զ] ունելով զվերակացութիւն, և մեծն Գրիգորիոս՝ որ և Աստուածաբան կոչեցաւ՝ Անզիանզու եպիսկոպոսն, որ մերձ ի Կապուտկիայն. Այլ որ ինչ վասն նոցա բանս, ասացուք ի դէպ ժամու ճառելոյ։

ա. Գ. չունէին գերագոյն. բ. Բ. գիտութեամբ եւ բարեպաշտութեամբ. գ. Գ. վայրս. դ. Ն. զամենայն. ե. Ա՛ Կեսարիոյ, Բ. ի Կեսարիա. Ն. Ա. Գ. Կեսարիա. զ. Ա. Գ. Ն. Կապուտկեա։

մինն Կեսարիոյ որ ի Կապադովկիա եպիսկոպոս էր. և միւսն Գրիգորիոս Անձիանձու[ա] քաղաքի,[1] որ հուպ է ի Կեսարիայ։ Բայց սակս Բարսղի և Գրիգորի յառաջիկայսն ասասցուք։

ԳԼ. ԺԲ[2]

Իսկ խորհողացն զհամագոյութիւնն յոյժ յայնժամ վարեցելոց, առ ժամայն հալածաւղքն ընդդէմ Մակեդոնիանացւոցն տարեալք լինէին։ Իսկ նոքա երկիւղիւն առաւել քան բռնութեամբն նեղեալք, ըստ քաղաքացն աղաչաւորս առ միմեանս առաքէին. աղդելով պարտ գոլ ի հարկէ ապաւինել առ Թագաւորին եղբայր, և Լիբերիոս Հռովմայ եպիսկոպոսն, ողջունել զնոցայն հաւատ յաւէտ. քան հաղորդիլ ընդ որոց ընդ Եւդոքսին։ Եւ առաքէին զԵւստաթիոս Սեբաստացւոյ որ բազում անգամ նզովեալ լինէր, և զՍիղբանոս Տարսոնի Կիւլիկեցւոց, և զԹէոփիլոս Կաստաբաղացեաց որ ի Կիւլիկիայ, պատուիրեալ ոչինչ խզձալ առ Լիբեր-

ա· Naζιανζοσ.

1 Սխալ է. Գրիգորը այդ ժամանակ ոչ թէ Նազիանզի, այլ Սասիմացւոց եպիսկոպոս էր ձեռնադրուել։

2 Տես Սոզոմ. Զ. 10. Թէոդ. Դ. 7. 8. Կասիոդոր Է. 25. Նիկիփ. ԺԱ. 6.

ԳԼ. ԿԾ.

Հալածումն ուղղափառաց ի Վաղէսէ, եւ Աթանասայ սրբոյ Թաքչիլն։

Իսկ հալածեալքն ըստ ուղղափառութեանն ընդդէմ Հոգեմարտացն լինէին. առ Վաղէնտիանոս՝ եղբայրն Վաղէսի, ապաւինէին։ Որ և ի Հռովմայ եպիսկոպոսէն ողջունեալք, վասն ոչ հաղորդելոյ ընդ հերետիկոսս, յորս այցելութիւն՝

ւոս սակս հաւատոյն, այլ և հաղորդել ընդ Հռովմա-
յեցւոցն եկեղեցւոյն, և հաստատել զհամագոյութեանն
հաւատ։ Զսոցա զԹուղ(Թ)սն որոց ի Սեղևկիայ խղճացե-
լոցն առեալ հասանէին յԻտալիայ.[ա] բայց Թագաւորին
ոչ հանդիպէին. քանզի նա ի Գաղիայ կոյս լինէր, ընդ
Սաւռոմացւոցն[բ] պատերազմելով, իսկ Ղիբեռիոսի ընձե-
ռէին զԹուղԹսն։ Այլ նա զնոսա ընդունել ոչ երբէք
կամէր. քանզի յԱրիանոսացն մասն ասէր լինել, և ոչ
կարել զնոսա յեկեղեցւոյն որպէս զՆիկիոյ հաւատոյն
առհամարհողս։ Իսկ նոքա ճանաչել ի զղջմանէ զճըշ-
մարտութիւնն պատասխանէին, և ուրանալ անդէն
զախկին զաննմանեացն հաւատ, և նման խոստովանել
ըստ ամենայնի զՈրդի Հաւր. ոչինչ արտաբերեալ զհա-
մագոյութեանն համագոյութիւն. այլ ըստ ամենայնի
միաւորել ժողովոյն ուղղաբար հաստատացելոցն ի Նիկիայ
սրբոցն ՅԺԸ[գ] հարցն։ Զայսոսիկ ասացեալ Ղիբեռիոս
գրով զխոստովանութիւն կամացն պահանջէր։ Իսկ նոքա
յաւժարաբար արարեալ զգիրն ետուն, յորում և բանքն
ի Նիկիայ եդեալ ժողովոյն հաւատոյ յարադրէին։ Աստ-
անաւր վասն երկայնութեան ոչ գրեցի, բայց զԹուղ-
Թըն զորս ոյք Եւստաթիա աղաչաւղքն ետուն ցՂիբե-
ռիոս կայ դնել աստանաւր։ Յետ որոյ և ԹուղԹն Ղի-

ա. Բն. ունի «ի Հռովմ»
բ. Բն. Σαυρομάτας
գ. Բն. գրում չկայ «այլ ըստ ամենայնի . . . ՅԺԸ հարցն», որ կարող է թարգմանի յաւելուածը լինել.

տանէ Տէր. Իսկ Թագաւորն Վաղէնտիանոս հեռացեալ յաշ-
խարհէն, ոչ հանդիպէին որք ի նա ապաւինեալ չոգան. Եւ
ի նոյն ժամանակի Եւդոքսի[ա] և Նոմիոս ժողով առնէին առան-

ա. Գ. Ա. Հեռոքսի

բեռիոսի կայ որ առ Մակեդոնացեաց եպիսկոպոսունսն։ա Որոց ընդալեալ զԹուղթն Լիբեռիոսի բարեխաւսէին ըստ քաղաքացն առաջնորդս համագոյութեանն հաւատոյ, յորդորելով ժողովիլ առհասարակ ի Տարսոն Կիւլիկեցւոց, ի հաստատել զՆիկիոյն հաւատ, և խափանել զյետ այսորիկ եղեալ ամենայն հակառակաբանութիւն։ Եւ թերևս արդեւք այս լինէր, եթէ ոչ առաւել զաւրելով, յայնժամ ի թագաւորէն արգելէր։ Զեւդոքսիոս ասեմ որ Արիանոսական աղանդոյն էր առաջնորդ. որոյ առաւել և յաղագս քարոզեալ ժողովոյն մեծագոյն ըստ սոցա գործեաց։ Եւ զի Մակեդոնացեացն ի ձեռն բարեխաւսեացն առաքեաց հաղորդելով ընդ Լիբեռիոսի զՆիկիոյն հաստատեցին հաւատ, ինքն Սաբինոսի ժողովոց ժողովականացն խոստովանեցաւ։

ԳԼ. ԺԳ. 1

Իսկ առ այն ժամանակաւքն Եւնոմիոս յԵւդոքսիոսէ պատեալ առանձինն զժողովն առնէր, զի բազում անգամ աղաչել նորա ընդունել զվարդապետն իւր զԱյետիոս, Եւդոքսիոս ոչ հնազանդէր։ Եւ զայս ոչ կամելով արար քանզի ոչ քամահէր զկարծիսն Այետի, զնոյն գոլով զիւրն. այլ զի ամենայն անիմաստքն, որպէս զայլ կարծիս համարէին, այս պատճառս Եւդոքսի զԵւնոմիոս որոշեաց։ Այս ի Կոստանդնուպօլսի

ա. Բնագրում պահուած են երկու թղթերն եւս։

1 Տես Սոզոմ. Զ. 12. Փիլոստ. Թ. 4. Կաս. Է. 26. 27. Նիկեփ. ԺԱ. 10. 11.

ձին. և Նոմիոս աղաչէր ընդունել զվարդապետն զԱյետիոս. ա և ոչ հաւանէր Եւդոքսիոսբ նմա. ոչ քամահեալգ զկարծիս Այետիոսի, այլ զի մի ամենայն իմաստ նորա զկարծիս նորա

ա. Գ. զԱյետիոսի. բ. Ա՛ զԵւդոքսիոս գ Դ. քամահարեալ.

այսուիկ պատճառով եղև. իսկ ըստ Աղէքսանդրիոյ հրաման եպարքոսացն փութով Եւդոքսի առաքեալ զեկեղեցին խռովեցոյց։ Իսկ Աթանասայ յանկարծ դիմմանէ ամբոխին կասկածեալ, երկուցեալ զի մի գուցէ յեղելոյն անտեղեաց ինքն զպատճառն առցէ, զչորս ամիս ողջոյն ի գերեզման հաւրն իւրոյ թաքչէր։ Եւ վասն զի յաղագս չլինելոյն նորա ժողովուրդն փափագումն որ առ նա աղմկէր, լուեալ թագաւորին զոր(տ)մեալն Աղէքսանդրւոյ, ի ձեռն թղթոյ ազդէր ակամայաբար ունել զեկեղեցիսն Աթանասայ։ Եւ այս էր պատճառ ոչ խռովիլ Աղէքսանդրացեաց եկեղեցւոյ մինչև ցվախճանն Աթանասայ. և զի այնուհետև ապա յետ վախճանին դար-

սղանդրոյն լուծանիցէ. այսու պատճառաւ[ա] որոշէ զՆոմիոս Եւդոքսի. այս եղև ի Կոստանդնուպօլիս։ Իսկ յԱղէքսանդր[բ] հասանէ հրաման ի Վաղէսէ և յԵւդոքսէ առ եպարքոսն[գ] պատժել զուղղափառսն, որք ոչ զնոյն խոստովանիցին,[դ] իսկ ամբոխն աղմկեալ և խռովեալ առհասարակ։ Յայնժամ Աթանաս՝ ուղղափառութեան քարոզ, երկուցեալ թէ պատճառ լիցի մարտի և մահու՝ ուխտի և ժողովրդեանն[ե] Աստուծոյ, աներևոյթ լինէր յանկարծակի, ամիսս[զ] երիս ի գերեզմանս հօր[է] իւրոյ թաքչէր։ Եւ բազում տրտմութիւն և աղմուկ լինէր յԱղէքսանդրի[ը] վասն Աթանասի. զորս զգացոյց[թ] եպարքոսն Վաղէսի։ Եւ նորա ակամայ[ժ] հաւանեալ վասն քաղաքին և աշխարհին աղմկաց,[ժա] գրէ թուղթ երդման դառնալ և ունել զեկեղեցին Աթանասի, մինչև[ժբ] կենդանի իցէ։ Զայս լուեալ երևեցաւ,

ա. Գ Ն. պատճառով. բ Գ. Աղէքսանդր. գ Ա՝ Եւդոքսէ առ եպարքոսին. դ. Նոր. սրբագրում է . խոստովանեսցին.. ե. Գ ժողովրդեան. զ. Ա. Գ ամիս. է. Գ. հօրն. ը. Ա՝ Աղէքսանդրի, Բ. յԱղէքսանդրիա. թ. Ա՝ զգացոյց. Գ. զգեցոյց. ժ. Բ յակամայ. ժա. Ա՝ աղմկեաց. ժբ. Ա՝ մինչ.

որք Արիանոսի կողմանն զեկեղեցիսս և -
ինչ յետոյ ծառեցին։

ԳԼ. ԺԴ. 1

Իսկ Թագաւորին Վաղէսի անդրէն յԱնտիոքայ
ւթալով Համբառնալոյ ի Կոստանդինուպօլսէ. 2 և
ասեալ ի քաղաքն Նիկոմիդա արդելաւ ի Նմա վասն
պատճառոյս այսորիկ։ Եւդոքսիոսս այս որ Արիանոսա-
կան եկեղեցւոյն առաջնորդ՝ առժամայն յետ Թագա-
ւորին ելին կատարման վարուցն Հպեցաւ, ի Հիւպատ-
ւոջն Վաղէնտինիանոսի և Վաղէսի երկրորդին, մետասան
ամ 3 Կոստանդինուպօլսի եկեղեցւոյն եղեալ առաջ-
նորդ։ Վասն որոյ Արիանոսքն ի տեղւոջն Նորա կարգեն
զԴիմոփիլոս։ 4 Ժամանակ ի դէպ կարծեալ ըմբռնեալ
և Համափառացն իւրեանցն Հաւատոյ զԵւագրիոս ոմն

1 Տե՛ս Սոզոմ. Զ. 13. Փիլոստ. Թ. 8. Կասսիոդ. Է. 29. Նեկեփ.
ԺԱ. 15.
2 Վաղէսը Կ. Պոլիս էր դարձել գոթական պատերազմից յետոյ,
369 Թ.
3 Նա եպիսկոպոս էր սկսած 359 թուից. մեռաւ 370 Թ.
4 Դիմոփիլոսի մասին տես գիրք Բ. գլ. 42.

և եկեալ էառ զաթոռ իւր մինչև ցվախճան, և զուղղափա-
ռացն զՀաւատս Հաստատէր և ոչ յումեքէ դրդուեալ։

ԳԼ. ԿԶ.

Վախճան Եւդոքսէսի եպիսկոպոսի Կոստանդնուպօլսոյն՝ եւ ի տեղւ
դնեն Արիոսք զԴիմոփիլոս եւ Համափառքն զԵւագրիոս ոմն. եւ Նեղո
ուղղափառացս ի Վաղէսէ։

Յայսոսիկ Եւդոքսի վախճանէր՝ Կոստանդնու-
պօլսոն. և ի տեղի Նորա զԴիմոփիղոս Արիոսքն
իսկ Համափառացն զԵւագրիոս ոմն. Իսկ Արիանո
ա. գ. մինչ. ը Ա՛ զհաւատոն գ. Ա՛ գ յիմեքէ.
մափառացն.

կարգէին եպիսկոպոս, և ձեռնադրէր զնա Եւստաթիոս որոյ յառաջ Անտիոքիայոյ եպիսկոպոս էր եղեալ, որև նախկին ի Յոբիանոսէ յաքսորեացն կոչեալ լինէր։

Իսկ յայնժամ էր ի Կոստանդնուպոլիս դիտմամբ հաստատեալ զորս համագոյութեանն հաւատոյ, և ըստ նմինն քաղաքի ծածկաբար կեայր։

Գլ. ԺԵ.

Այսորիկ եղելոյ, այլ ժամանակն յայլ սկզբանէ շարժէին Արիանոսքն հալածանս ի վերայ նոցա։ Ի գիտութիւն Թագաւորին ապա վաղվաղակի հասանէր եղեալսս, երկուցեալ զի մի ոք ի զիլարմանէ յամբոխին եղելոց աղմկէն դարձուցէ զքաղաքն, հեծելական ձեռն ի Նիկոմիդիւոյ ի Կոստանդինուպոլիս առաքէր. և հրամայէր զմբռնեալսն յայնմիկ՝ զձեռնադրողն և զձեռնադրեալն զայլ այլուր որոշեալ։ Եւստաթիոս ապա ի Բիւզի քաղաքին Թրակոյ լինէր ըմբռնեալ, իսկ Եւագրիոս յայղ տեղի եղև տարեալ։ Այսոցիկ այսպէս եղելոց առաւել յանդգնեալ Արիանոսացն, զորս եկեղեցւոյն վնասէին, հարկանելով և Թշնամանելով, և զամենայն իսկ զանձուժալիսն գործելով ի նոսա։ Զորս ոչ կարացեալ տանել յաղաչանս առ Թագաւորն երթային, որպէսզի թէ կարասցեն մասնաւոր զերծանիլ ի բռնութենէն. այլ զայս խորհելով յոյժ մեղան յուսոյն, զի յանիրաւէն արդարոյն ակն ունէին հանդիպել։

րուցին պատերազմ սաստիկ ի յաղգմանէ Վաղէսի. զորս [ա] Թշնամանէին և հարկանէին զձեռնադրեալն և զձեռնադրողսն, որք ոչ կարացեալ ժուժկալեալ [բ] առ իրաւունս երթային ի Վաղէս. [գ] Իսկ նա հրամայէ եպարքոսին [դ] զնոսա գաղտ սպանանել.

ա Գ. զոր բ՛ Ն. որ ոչ կարացեալ ժուժկալել. գ. Ա՛ Գ. ի Վաղէսէ. դ. Ա՛ վասն եպարքոսին. Ա. Բ. Ն. Ա՛ եպիսկոպոսին.

Գ.Լ. ԺԶ. [1]

Քանզի իբրև ճառեալքս արք երկիւղածք, եկեղեցականսն հանդիպեալ դասու, որք էին թուով Զ յորոց համարեալ լինէին Ուռբասոս, Թէոդորոս, ի Նիկոմիդիա հասանէին, աղաչանս մատուցանելով զբռնութիւնն և զոր ինչ կրէինն։ Իսկ թագաւորին բարկացեալ այսքան թաքոյց զբարկութեանն որքան լռելեայն. Մոդեստոսի եպարքոսի հրամայել ըմբռնեալ և մահուամբ վնասել զարսն։ Իսկ յեղանակ մահուանն աւտար իմն էր, վասն որոյ և յիշատակն աւանդեցի։ Երկուցեալ եպարքոսին զի մի՛ խռովութիւն յամբոխէն ընկալցի չարաչար, յայտնի սպանանելով զնոսա, ստէր յաքսորիս տանել զարսն։ Իսկ նոքա ազնուականաբար յանձն առելոց, եպարքոսն հրամայէր ի նաւ մտանել, իբր թէ յաքսորիս անդուստ երթալ նոցա. պատուէր տուեալ զաւրականացն զի ուրանաւր ի մէջոն հասցեն ծովուն, այրեսցեն զնաւն. որպէս զի այս աւրինակաւ մեռեալք ոչ հանդիպեսցին թաղաւղացն։ Եւ այս լինէր. զի հասեալք ի մէջն Աստակինէս ծոցոյ, առնէին զհրամայեալսն, և ինքեանք յայլ կոչեցեալ [ն]ակատիոնա փախեալք գնային, զնաւն լցուցեալք։ Եւ դէպ եղեալ հողմոյ արևելեայնւոյ ուժգնի, արտաքսամղեալ լինէր. առաւել ևս բորբոքեալ նաւն, մինչ զի յերագ դիմմանէն եղելոյ բաւել մինչև

ա. ἀκάτιον՝ նաւակ։

1 Տես Սոզոմ. Զ. 14. Թէոդ. Դ. 24. Կաս. Է. 30. Նիկեփ. ԺԱ. 16։

և եպարքոսն ա հանեալ զնոսա ի նաւ, որպէս ի քաղաք տանել և հրամայեաց այրել զնոսա ի ծովուն. Եւ այնպէս այրեալ բ ի ծով անկան հանդերձ նաւովն, և այրեցող.քն.գնացին այլ նա–

ա. Ա. Բ. Ն. եպիսկոպոսն. բ. Ա՛ այրեցեալ.

ի նաւահանգիստն որոյ անուն Դակիաիղոս, և անտի ցվաղճան հանդերձ արամբքն կիզուլ։ Եւ ղայս ոչ անարգագոյն ասէին լինել բազումք. քանզի փութանակի սով պատահեաց լինել ի Փռիւգացեաց ազգս, որպէս զի հարկ լինել առ սակաւ ինչ յաշխարհէն վերանալ բնակչաց բազմաց, և ապաւինիլ ի Կոստանդնուպօլիս և յայլ յաշխարհս։ Քանզի Կոստանդինուպօլիք զանբաւ բազմութեան սնուցանելով զամենայն ունի առատ, ի ծովէն առնլով ամենայն ուստեք զպատշաճիցն շահս, և զի Եւքսինոս Պոնդոս, որ հուպն ի նա կայ, աննախանձ իբրև հանդարտին տայ նմա զցորեանն։

Գ Լ. ԺԼ.[1]

Իսկ Վաղէսի փոքր ինչ եկաւղացն հոգ տարեալ ի սովոյն, յԱնտիոքեացն հասանէր Անտիոքիա,[2] և անդ լինելով խախտէր զորս ոչն արիոսանայինն։ Քանզի ցկատար հալածէր զուղղափառսն յեկեղեցեացն որ յԱնտիոքիա և գրեաթէ յամենայն իսկ արեւելականացն քաղաքաց, ոչ շատանայր այնուիկ, այլև ընդ զանազան տանջանաւք արկանէր։ Կորուսանէր զբազումս և յորոց նախկինն ընդ ոպէս պէս մահուամբք մատնելով, զանազանաբար և ի գետըն կորուսանելով։

1 Տես Սաղմ. Ձ. 18 Թէոդ. Դ. 13 Կաս. Է. 31. Նիկեփ. ԺԱ. 16. 21։

2 Վաղէսը Անտիոքիա հասաւ 372 Թ.

...տուս ի տեղիս իւրեանց. Իսկ Վաղէս՝ յԱնտիոք և յամենայն ա-
...յարեւելս ոչ դադարէր ի կշտամբել զուղղափառս զանազան
...տանջանօք, և մահուամբ պէս պէս, առաւել քան զկռապաշ-
...տիցն ունէր զատելութիւն առ ուղղափառսն.

ա. Հ՝ ամենայն բ. Գ արեւելս.

Գ.Լ. ԺԸ[1]

Բայց ճառեցից թէ որպիսի ինչ և յՈւռհայի Միջագետացն քաղաքի լինէր։ Էր. ի քաղաքին մատուռն առաքելոյն Թումայի[2] պայծառ և երևելի. և յաճախ ժողովք ի նմա կատարէին վասն տեղւոյն սրբութեան։ Զայս իմանալ Թագաւորին կամեցեալ, և լուեալ զամենայնսն ցասմամբ ընդ նորա հերձուածոյն լինել, սպառնայր եպարքոսին. վասն զի ոչ իմացեալ յառաջ վարել զնոսա և անտի։ Իսկ իբրև Թշնամանել ի նմանէ եպարքոսին, պատրաստ լինէր սատարել նորուն բարկութեան Թագաւորին։ Եւ քանզի ոչ կամէր յայսքան ապանումն գործել, լռելեայն ազդէր որպէս զի մի ոք մնասցէ ի մատրանն. այլ ոչ ոք ունէր ի համար, ոչ խորհրդակցութեանն և ոչ սպառնալեացն. քանզի ամենեքին զնոյն հետայն աւուրն յաղաւթիցն տեղի անձնատուրք լինէին։

1 Տես Սոզոմ. Զ. 18. Թէոդ. Դ. 18. Ռուփ. ԺԱ։
2 Այս մատուռը յիշած է նաեւ ս. Եփրեմի վարքի մէջ.

ԳԼ. ԿԸ.

Յաղագս մատրանն Թումայի առաքելոյն եւ որ ինչ ի նմա անցիցն:

Ասացից և որ ի Միջագետս Ասորեաց որ յՈւռհայի.[ա] Էր ի նմա մատուռն սրբոյ առաքելոյն Թովմայի,[բ] պայծառ երևելի, և յոլով ի նմա ժողովուրդք յաղագս սրբութեան տեղւոյն։ Զայս լուեալ Վաղէս, գրէ առ եպարքոսն եղծանել[գ] զայնպիսի ժողովն ուղղափառութեան ընդէմ իւր կարծեաց. Ազդէ[դ] նոցա զկամս Թագաւորին որպէս զի մի ժողովեսցին ի նմա[ե] զի մի մեռցին։ Իսկ[զ] նոքա ոչինչ զՎա-

ա. Ա՝ Ուռհայի. բ. Ա՝ Գ Թումայի. գ. Ա՝ կարծեաւ. դ. Ա՝ եւ ազդէ նոցա եպարքոսն. ե. Գ. Ա. ի մատուռն. զ. Բ. եւ

Իսկ իբրև եպարքոսն հանդերձ բազում զաւրականաւք ի մատուրն երթայր, առ ի լնուլ զթագաւորին բարկութիւնն, կին մի տնանկ զձեռանէ մանկան իւրոյ քարշելով ընթանայր ի մատուրնն և կտրէր անցանելով ընդ դասս վառելոյ եպարքոսին: Իսկ եպարքոսին զայրագնեալ առ ինքն հրամայէր ածել զկինն հարցանելով ցնա. ով կինդ թշուառացեալ, ո՞ւր ընթանաս այդպէս ստահակաբար: Իսկ նա ասէ. ուրանաւր և այլքն ընթանան: Իսկ իբր նորա չլսել. ասէ եպարքոսն. հանդերձի սպանանել զամենայնսն զորս արդեւք և գտանիցէ: Իսկ կնոջն իմաստնոյ և քաջի հանճարով լուեալ ասէ. վասն այսորիկ և փութամ իսկ, որպէս զի անդ գտանիցի: Ասէ եպարքոսն. իսկ ո՞ւր զայս տղայս քարշես: Ասէ կինն. որպէս զի և սա արժանաւորի մատրանն: Զայս իբրև լուաւ այրն, զմտաւ ածէր զժողովելոցն պնդութիւն. և նոյն ժամայն առ թագաւորն հասեալ ծանուցանէ նմա, եթէ էին պատրաստք ամենեքինն մեռանիլ յաղագս իւրեանցն հաւատոյ, և անիրաւ գոլ ասելով զայսքանիսս ի զրաւեմ ժամանակի ապականել: Եւ հաւանեցոյց զթագաւորն

դէպ ի սպանանելիսն համարէին, և զեպարքոսին[ա] զբանս.[բ] և ժողովեցան բազումք ի մատուռն յաղօթս ըստ սովորութեանն. Եւ եպարքոսն[գ] ժողովեաց[գ] զօր բազում զինեալս, կի արգելցէ կամ սպանցէ զնոսա[դ] ըստ հրամանի Վաղէսի, և շուրջ պատեալ զմատուռնն.[ե] Իսկ կին մի տնանկ կալեալ զձեռանէ մանկանն իւրոյ՝ հեծեալ զամբոխ զինուորացն գիմէր ի մատուռն.[է] Եպարքոսն ասէ. զի՞ մոլիս կին դու ի մահ. Ասէ կինն, թոյլ տուր ինձ և մանկանս ընդ այլսն մարտիրոսանալ. Իսկ նորա զարմացեալ ընդ հաւատ կնոջն և ընդ հանդէս ժողովոյն, ար-

ա Բ. զեպարքոսի. բ Ա՛ Գ. բանս. գ. Գ. զեպարքոսն. դ. Ն. ժողովեալ. ե. Գ. Բ. չիք. զ. Ա զմատուռնն. է. Գ մարտան. Բ մարտուռնն.

ԳԼ. ԺԸ [1]

Բայց ճառեցից թէ որպիսի ինչ և յՈւռհայի Միջագետաց քաղաքի լինէր։ Էր ի քաղաքին մատուռն առաքելոյն Թումայի[2] պայծառ և երևելի. և յաճախ ժողովք ի նմա կատարէին վասն տեղւոյն սրբութեան։ Զայս իմանալ Թագաւորին կամեցեալ, և լուեալ զամենայնսն ցասմամբ ընդ նորա հերձուածոյն լինել, սպառնայր եպարքոսին. վասն զի ոչ իմացեալ յառաջ վարել զնոսա և անտի։ Իսկ իբրև թշնամանել ի նմանէ եպարքոսին, պատրաստ լինէր սատարել նորուն բարկութեան թագաւորին։ Եւ քանզի ոչ կամէր յայսքան ապա սպանումն գործել, լռելեայն ազդէր որպէս զի մի ոք մնասցէ ի մատրանն. այլ ոչ ոք ունէր ի համար, ոչ խորհրդակցութեանն և ոչ սպառնալեացն. քանզի ամենեքին զնոյն հետայն աւուրն յաղաւթիցն տեղի անձնատուրք լինէին։

1 Տես Սոզոմ. Զ. 18. Թէոդ. Դ. 18. Ռուփ. ԺԱ։
2 Այս մատուռը յիշած է նաև ս. Եփրեմի վարքի մէջ.

ԳԼ. ԿԸ.

Յաղագս մատրանն Թումայի առաքելոյն եւ որ ինչ ի նմա անցիցն։

Ասացից և որ ի Միջագետս Ասորեաց որ յՈւռհայի. [ա] Էր ի նմա մատուռն սրբոյ առաքելոյն Թովմայի, [բ] պայծառ երևելի, և յոլով ի նմա ժողովուրդք յաղագս սրբութեան տեղւոյն։ Զայս լուեալ Վաղէս, գրէ առ եպարքոսն եղծանել [գ] զայնպիսի ժողովն ուղղափառութեան ընդդէմ իւր կարծել։ Ազդէ [գ] նոցա զկամս թագաւորին որպէս զի մի ժողովեսցին ի նմա [ե] զի մի մեռցին։ Իսկ [գ] նոքա ոչինչ.

ա. Ա՛ Ուռհայի. բ. Ա՛ Գ Բ
ազդէ նոցա եպարքոսն. ե. Գ. Է

Դ 18

Իսկ իբրև եպարքոսն հանդերձ բազում զաւրականաւք
ի մատուռն երթայր, առ ի լնուլ զթագաւորին բարկու-
թիւնն, կին մի տնանկ զձեռանէ մանկան իւրոյ քարշելով
ընթանայր ի մատուռնն և կտրէր անցանելով ընդ դասս
վառելոյ եպարքոսին։ Իսկ եպարքոսին զայրագնեալ առ
ինքն հրամայէր ածել զկինն հարցանելով ցնա. ո՞վ կինդ
թշուառացեալ, ո՞ւր ընթանաս այդպէս ստահակաբար։
Իսկ նա ասէ. ուրանաւր և այլքն ընթանան։ Իսկ իբր
նորա չլսել. ասէ եպարքոսն. հանդերձի սպանանել զա-
մենայնսն զորս արդեաք և գտանիցէ։ Իսկ կնոջն իմաստ-
նոյ և քաջի հանճարով լուեալ ասէ. վասն այսորիկ և
փութամ իսկ, որպէս զի անդ գտանիլ։ Ասէ եպարքոսն.
իսկ ո՞ւր զայս տղայս քարշես։ Ասէ կինն. որպէս զի և
սա արժանաւորի մատրանն։ Զայս իբրև լուաւ այրն,
զմտաւ ածէր զժողովելոցն պնդութիւն. և նոյն ժամայն
առ թագաւորն հասեալ ծանուցանէ նմա, եթէ էին
պատրաստք ամենեքինն մեռանիլ յաղագս իւրեանց
հաւատոյ, և անիրաւ գոլ ասելով զայսքանիսս ի միաւուր
ժամանակի ապականել։ Եւ հաւանեցոյց զթագաւորն

-ղեսի սպառնալիսն համարէին, և զեպարքոսին « զբանս » և ժո-
ղովեցան բազումք ի մատուռն յաղօթս ըստ սովորութեան։
Եւ եպարքոսն « ժողովեցաւ » զօր բազում զինեալ, զի որ-
գելցէ կամ սպանցէ զնոսա ըստ հրամանի Վաղէսի, և շուրջ
պատեալ զմատուռնն. « Իսկ կին մի տնանկ կալեալ զձեռանէ
մանկանն իւր ... ի մատուռն. է
... զամբոխ ... կինն, թող
... Իսկ նորա
... ղովելոյ, որ-
... թեան. Դ. Ն.
մար-

ղաղարել ի բարկութենէն։ Այսորիկ աւրինակաւ Ռուհայեցիքն՝ առ ի պատերազմիլ յիւրեանց յընտանի թագաւորէն փախչէին։

ԳԼ. ԺԹ.[2]

Իսկ ի նոյն ժամանակին և դև ոմն սպանիչ թագաւորին հմութեանն հպեցաւ. քանզի հաւանեցոյց զոմանս գործաւղս, թէ ով յետ Վաղէսի թագաւորեսցէ. դիւթութիւնս առնել։ Զորս ոմանս մոգական հմայից հպեալս և սպան զևն ոչ յայտնի, այլ սովորութեամբ. ցուցեալ չորս գիրս, թոյ և եչն և ոյ և դայ, ասացեալ յայտնանէ առնուլ սկիզբն անուանն որ յետ Վաղէսի թագաւորէ, և լինել այդմ չարագրութեան։ Հասանէր և ի լսելիս թագաւորին եղելոց հռչակ։ Քանզի և ոչ

1 Փրկչի 373 թ.

2 Տես Սոզոմ. Զ. 35. Փիլոստ. Թ. 15. Կաս. Է. 85. Նիկեփ. ԺԱ. 25. Ամմիանոս Մարցելլիանոս ԻԹ. Ա. 29. Զոզիմոս Դ. 13.

գել զինքն ի մարտէն. " և ծանոյց թագաւորին զպինդ հաւատս նոցա, և արգել զնորա բարկութիւն.

ԳԼ. ԿԸ.

Ցաղագս դիւին եւ որ ինչ նորին հմայիւքն արար Վաղէս, եւ սպանանել զոմանս վասն անուանակցութեան։

Ընդ այն ժամանակս[ա] դև ոմն սպանիչ զՎաղէս առնէր հմայիւք իւրն հպեալ։ Եւ հաւանեցոյց զյոլովս, թէ ով յետ Վաղէսի թագաւորէ՝ դիւթութեամբ հպեալ ի մահ դևն, ոչ յայտնի, այլ խորամանկեալ ցուցանէ չորս գիրս, թոյ. էջ. ոյ. դա. յայտնանէ սկիզբն առեալ անուանն որ յետ Վաղէսի թագաւորէ։ Այս հռչակեալ հասանէ ի լսելիս թագաւորին. և մախացեալ որպէս կարծէր ճշմարիտ զդիւին պատրանսն, և

ա. Բ. ի մարդոյն բ. Գ. ժամանակն.

տար թոյլ զհանդերձեալն տեսանել Աստուծոյ և առնել զոր թուէր ամենեցունցն կարգաւորչին Աստուծոյ. այդ առընթեր ունէր զքրիստոնէութեանն պատուէրս, զորոց նախանձ ունելով կարծեալ հեռանեցաւ դիւացն առաւելագոյն և զբազումս զորս կարծէր բռնակեալս լինել կորուսանենս: Եւ սպանեալք լինէին այնուհետև Թէոդորոսք և Թէոդոտք և Թեոդուղոսք և որքան առ այսորիկ հաւպ զանուանսն ունէին. յորս և Թեոդոսողոս ոմն, այր քաջ և բարի նախարարացն Սպանիոյ իջեալ մեռանէր: Իսկ բազումք յերկիւղէն որ ի վերայ կայր զանուանս Բուրեանց, փոխեցին, զորս ծնաւղքն ծնիցելոցն եդին ուրացեալք, որպէս զունաւղս մշտաց. վասն այսորիկ այսքան պատմեցաւ:

Գլ. Ի.[1]

Բայց գիտելի է զի մինչ ուրանաւր էր Աթանաս Ա-

1 Տես Սոզ. Զ. 19. Թէոդ. Դ. 20. Սուփ. ԺԱ. 3. Կաս Է. 37. Նիկեփ. ԺԱ. 26.

ոչ անսայր Աստուծոյ ամենագիտի. Ցայսոսիկ մերձ յանուանս՝ զբազումս սպանանէր. զԹէոդորոս, և զԹէոդոտ, և զԹէոդոս, զայր քաջ և բարի, և այլս ևս: Եւ բազում ի յահէն զանուանսն փոխեցին և ուրացան զառաջին անունն.

Գլ. ԿԹ.

Վասն Աթանասայ սրբոյն արիական ժուժկալութեան եւ մահուանն, եւ ի տեղի նորա դնելն զՊետրոս զայր երկիւղած:

Եւ այսպէս Վաղէս էր չարասէր, և ոչ բարեսէր, և ոչ առ եկեղեցիսն ի Աստուծոյ: Բայց աստուածային նախախնա-

ա. Ն. այլ. բ. Գ. եկեղեցիս.

ղեքսանդրու եպիսկոպոսն յաստուածային իմն նախախնամութենէ սպուժէր խռովեցուցանել զԱղեքսանդրիայ և զԵգիպտոս, լինել առաւել լուեալ ըստ նորա ծագմութեան հաստատելոցն յԱթանասայ ուղղափառ հաւատոյն. և յայնմ անկասկածեալ զի մի լինելով յԱղեքսանդրիոյ աղմկի, բնութեամբ ամբոխին ջերմ սրտիւ գոլով վնասեսցէ զաշխարհականսն գործս։

Վասն զի Աթանաս ի հիւպատուոյն Գռատիանոսի երկրորդին և Պռոբոսի յետ բազմացն այնոցիկ, յաղագս եկեղեցւոյն ջանացեալ զվարսն կատարէր,[1] զքառասուն և զվեց ամ հանդերձ բազում վշտաւք զեպիսկոպոսութիւնն հանեալ, և թողեալ յիւրում տեղւոջն զՊետրոս զայր երկիւղած և զբանաւոր։

Գլ. ԻԱ.[2]

Առժամայն վտահանային Արիանոսքն վերստին

1 Նա վախճանեցաւ փրկչի 373 Թ.

2 Տես Սոզ. Զ. 12. Թէոդ. Դ. 21. Գրիգ. Նազ. ճառ. ԻԵ. 11. կատ. Է. 38 Ռուփին ԺԱ. 3. Նիկեփ. ԺԱ. 26. 26.

մութիւնն[ա] որ առ Աթանասու երանելին էր, Վաղէս զչարութիւնն իւր արգելոյր յաղագս ուղղափառութեան իրացն, և սպուժէր[բ] յաղագս ամբոխելոյ Աղեքսանդրի և Եգիպտոսի, զի գիտէր[գ] զամենեցուն հաւատս յայրն Աստուծոյ և զուղղափառութեան հաստատութիւն երանելեան յամենեսեան։ Եւ յայսմանէ կասկածեալ զի մի աղմկեալ աշխարհն վնասեսցի յամբոխիցն.[դ] կայր մնայր առանց վրդովելոյ կենդանութեան առն սրբոյ։ (Զի յամենայնի երևելի էր այրն Աստուծոյ հաւատովք և առաքինութեամբք. ոչ յումեքէ ի յընդիմակացն[ե] խոնարհեալ և խոտորեալ ի ժամանակաւոր աղանդսն, իբրև պէս և

ա. Ա. Նախախնամութիւն. բ. Բ. եւ ըսբուժէր. Ա՝ եւ սուրբ յապաղէր յոյժ էր յաղագս. Գ. եւ սուրբ յապաղէր բուժէր. գ. Ա՝ չիք. դ. Ա՝ ամբոխիցն. ե. Բ. չիք. Ա՝ Գ. ընդիմակացն.

զԹագաւորին բարբառելով աղանդ․ և ոչ ալարեալք փոյթ ծանուցանէին Թագաւորին յԱնտիոքիա նորա կելով։ Յայնժամ Եւզոյիոս որ յԱնտիոքիայ Արիանոսական հերձուածոյն առաջնորդ՝ յափշտակէր զդէպն ընձեռեալ ժամանակի, և յարդարէր ինքնին իսկ իջանել

ի գանազանս․[ա] այլ որպէս զմէմն ինչ ի ծովեզերբ[բ] զալեացն ի վերայ զընթացս[գ] որ ըստ նորա ժամանակին հերձուածք, անշարժ կայր մնայր։ Եւ ի դէպ է[դ] ասել զմարգարէին բան․ թէ ոչ Տեառն Աստուծոյ թողեալ էր մեզ զաւակ[ե] հաւատոյ ուղղափառութեան զերանելին[զ] Աթանաս, իբրև[է] զՍոդոմ[ը] լինէաք և Գոմորայ նմանէաք։ Զի ամենայն հալածանաց և վըշտաց համբերութեամբք[թ] և բազում նեղութեամբք տարեալ վասն եկեղեցեացն Աստուծոյ,) ձեռնադրէ զՊետրոս յիւր[ժ] աթոռն․ զայր բանաւոր և երկիւղած յԱստուծոյ[ժա] ամենայն արդար կրօնիւք։ Եւ ինքն փոխի յաշխարհէս ի հանգերձեալն ի հայրապետս սուրբս․ քառասուն և վեց ամ կալեալ զեպիսկոպոսութիւն։ Եւ բազմաց շարժեաց արտօսր,[ժբ] և ողբս հառաչանաց և աղաչաւանաց․ Աղեքսանդրի և յԵգիպտոսի և յամենայն սեղիս ուղղափառաց։ Եւ բազումս եթող ճառս շարագրեալս յաղագս ուղղափառ հաւատոյ, և սուրբ վարուց և մեկնութիւն սաղմոսաց և այլ գրոց սրբոց։ Զի յամենայնի մեծախորհուրդ էր այրն Աստուծոյ․ և բանիւ կատարեալ և հոգով լցեալ կատարեաց զկեանս իւր ի փառս և ի գովութիւն[ժգ] Երրորդութեան։ [1]

ա․ Գ․ զանազանսն․ բ․ Բ․ Ն․ ծովեզրն․ գ․ Բ․ ընթացս․ դ․ Ա՝ թէպէտ․ ե, Բ․ զզաւակ․ զ․ Բ․ զԱթանաս․ է․ Ա՝ զի իբրեւ․ ը․ Ն․ զՍոդոմ․ թ․ Գ․ համբերութեամբ․ ժ․ Ա՝ իւր․ ժա․ Ա․ Աստուծոյ Գ․

ժբ․ Արիստ․ Լաստ․ 33․ 52․ «որպէս զի ամենեցունց․ շարժեցից զարտասուս» Նորայր․

ժգ․ Ա՝ ամենասուրբ․

1 Համառոտողը այս գլխի մէջ շատ բան է աւելցրել։

յԱղէքսանդրիայ։[ա] Քանզի և Մագնոս որ ի վերայ թագաւորական գանձուց ընդ նմա իջանէր. և Թագաւորին հրամանք առ Պաղադոսիոս Աղէքսանդրւոյ եպարքոսն գրեալ լինէին զաւրականականն ձեռին սատարել նմա հրամայելով. վասն որոյ զՊետրոս ըմբռնեալ յարգելան արկանէին։ Իսկ զայլ ուխտաւորսն այլ այլուր ցրուեալ, զՂուկիոս նստուցանէին յաթոռն։

ԳԼ. ԻԲ.[1]

Բայց թէ ո՞րպիսի չարիք ի մտանելն Ղուկիոսի լինէին. կամ ո՞րքան հակառակ արտաքսեցելոցն ի դատարանս և արտաքոյ դատարանաց գործէին. և զի՞արդ ոմանք ընդ զանազան տանջանաւք անկան. և դարձեալ

ա. Բնագրի մի քանի նախադասութիւններ այստեղ բաց են թողուած։

1. Տես Սոզոմ. Զ. 19. Թէոդ. Դ. 22. Ռուֆ ԺԱ. 3. 4. Կաս. Է. 37. 38. Նիկեփ. ԺԱ. 26. 27.

ԳԼ. Հ.

Յաղագս Վաղէսի աքսորելն Պետրոսի. եւ Ղուկիոսի արիոսականաց ունել զեկեղեցիսն:

Ապա յետ նորա վախճանին, Վաղէս որ ունէր զսրտմտութիւն վասն ուղղափառացն, յԱղէքսանդր և յԵգիպտոս յայտնէր։ Եւ առաքեաց յեպարքոսն ունիլ զՊետրոս և արկանել ի բանտ և զուխտ եկեղեցւոյն ցրուել. և Ղուկիոսի Արիոսեան ունել զեկեղեցիսն ամենայն և զժողովուրդն.[ա] որ ոչ հաւանին մերոցս, պէս պէս տանջանօք խոշտանգել։ Զայս լուեալ Պետրոսի փախստական գնաց ի Հռոմ. իսկ Ղուկիոս կալեալ զաթոռն քաղաքին չարչարանս եցոյց ժողովրդեանն Աստուծոյ. զոմանս տանջէր, զոմանս հալածէր, զոմանս ի բանտս,[բ] զոմանս յաքսորս առաքէր։

ա. Ա՝ զժողովս. բ. Ա՝ ի բանտ.

որք յետ տանջանացն աքսորեցան, Սաբինոս և ո՛չ մի ինչ այսոցիկ առնէ յիշատակ։ Քանզի կէան նորա արիանոս գոլով՝ թագուցանէ զսիրելեացն անիրաւութիւնս։ Բայց Պետրոս յայտնի թուղթն զորս յետ ի կապանացն փախստեայն ամենայն ուրեք յեկեղեցիսն. առաքեաց, յայտնագոյնս ամենեցունցն կարգեաց։ Սորա Պետրոսի գերծեալ ի բանտէն զաւրեալ առ Դամասոս[1] Հռովմա եպիսկոպոսն ընթանայր։ Իսկ Արիանոսքն դարձեալ և սակաւք հանդիպելով զեկեղեցիսն Աղէքսանդրըւոյ ընդունէին նոյնպէս։ Եւ ոչ բազում ժամանակ ի միջի եղեալ, հրաման ելեալ ի թագաւորէն վարել զուղղափառսն ևս յԱղէքսանդրւոյ և յամենայն Եգիպտոսէ. հրաման առնոյր և իշխանն բազմամբոխ զաւրականաւք ամենայն ուստեք հալածել զորս և հրամայէր Լուկիոս։ Եւ այսքան աշխատ արարին, և խռովեցուցին և դժընդակաբար պատերազմեցան ընդ միայնարանսն որ յանապատին։ Քանզի եկեալք վառեալ զինուորք ի վերայ մերկ ա արանցն, որոց և ոչ զձեռս ձգեցեալ առ ի վէրս համեցելոց։ Այսպէս ողորմելիագոյն խախտեցին, որպէս մի լինել վերագոյն քան զբանս նոցա եղելոց ախտիցն։

ա. անզէն.

1 Տես ստորև գլ. 29.

Եւ շարժէր զԱղէքսանդր և զամենայն Եգիպտոս զուղղափառացն ժողովս. ա Նա և ընդ միայնեցելոցն մարտ եդեալ ընդ նոսա խոշտանգէին զսուրբսն զանազան տանջանօք. Այլ նոքա հանդիսացեալք ի հաւատս ուղիղս և ոչ խոտորել յԱրիոսս. բ

ա. Ա՝ զուղղափառաց ժողովս. բ. Ա՝ եւ ոչ խոտորէին.

ԳԼ. ԻԳ.[1]

Եւ վասն զի որոց յԵգիպտոս ճգնաւորացն յիշատակ արարի, ոչինչ արգելու սակս նոցունց սուղ ինչ պատմել: Որոց յԵգիպտոս ճգնաւորքն թերեւս յերկայն ժամանակաց առին զսկիզբնն. բայց ընդ[յ]արձակեցան և ի մեծագոյնսն յառաջատեցին. յառնէ աստուածասիրէ, որոյ անունն էր Ամմուս:[1] Սա մանուկ գոլով՝ հրաժարէր յամուսնութենէ. բայց իբրև ոմանք ի կամողացն յորդորէին ոչ թշնամանել զամուսնութիւն, այլ կին առնուլ, հաւանէր և գայր յամուսնութիւն:[2] Եւ անդէն յառագաստէն առեալ զկոյսն և ածել յաւթեւանոցն սովորական հուչակաւքն. և յետոյ գնացեալ

1. Տես. Գ. 14. Զ. 20. 28–34. կաս. Հ. 1. Նէկ. ԺԱ. 27. 34.

2. Ամունն էր Նիտրիայի կրօնաւորների հայրը. Ծաղկում էր մօտ 330 թ.

3 Ինչ որ Սոկրատը պատմում է Ամունի մասին. նոյնը պատմում է Թէոդորոսը (Դ. 13) Լաստիկիայի եպիսկոպոս Պեղագիոսի մասին.

ԳԼ. ՀԱ

Ցաղագս Ամոնայ աստուածասիրի ճգնութեան եւ վարուց:

Եւ զի կարեւոր համարիմ սուղ ինչ ճառել զճգնաւորացն, որ յայնժամ յԵգիպտոս էին անապատաւորք. (որ թերեւս նախ առեալ սկիզբն ի Պօղոսէ և յԱնտոնէ՝ որոց և պատմութիւնք իւրեանց բացայայտեն,[a] զոր երանելին Աթանաս ճառէ): Բայց ընդարձակեցան և յորդորեցան[b] յԱմմոնայ յաստուածասիրէ: Սա ի մանկութենէ (սրբեալ և պարզեալ, որպէս զարծաթ ընտրեալ, ըստ սաղմոսերգութեան բանին,) տարաշեալ յամուսնութենէ, այլ ըստ ոմանց կարծեաց, որպէս ոչինչ համարելով հրաժարէր,[c] իսկ ի բազմաց հարկաւորեալ հաստատ

ա Գ. բացայայտնեն. բ. Ա՛ յարդարոցն. Սղմ. 7. բանք Տեառն են բանք սուրբ, որպէս զարծաթ ընտրեալ եւ փորձեալ յերկրէ, սրբեալ եւ պարզեալ եւթնապատիկ ի հողոյ գ. Ա. հրաժարէ. Բ. չիք:

պատշաճիցն նորա առնլով զիրս առաքելականս զոր առ Կորնթացիսն թուղթ կարգայր, և առ ամուսինն զառաքելոյն առ ամուսնացեալսն մեկնէր։ Իսկ բազում ինչ և արտաքուստ իւր յաւելեալ ուսուցանէր, ոլքան ամուսնութիւնն ունի բեռինս, և զիա՞րդ չարչարանաւք որ ի մէջ առն և կնոջն համավարութիւնք, և որպիսի երկունք զյղին ընդունիրն, և զառ ի մանգանութենէն յաւելոյր զտաժանմունս։ Ապա և զառ ի սրբութենէն զքաղցունսն. և զիարդ մաքուր վարքն են ազատ և անշաղախելի, և յամենայն աղտեղութենէ արտաքոյ. և զի կուսութիւն առաջի Աստուծոյ կալ առնէ։ ա Զայսոսիկ և այլս բազումս այսպիսիսս առ ամուսինն կոյս գոլով առացեալ, հաւանեցուցանէր զնա հանդերձ ընքեամբ յառաջ քան զմիմեանս գոլն հրաժարել ի յաշխարհական վարուց։ Եւ զայս ուխտ երկուն եդեալ, ի լեառն որ կոչի Նիտրիա [1] գնացեալ. և անդ սուղ ինչ ժամանակ հօվանեաւ անցուցեալք ծգնարան ունէին հասա-

ա. Բառացի է թարգմանութիւնը եւ անհասկանալի. միտքն է ... Կուսութիւնը մարդկանց մօտեցնում է Աստուծուն։

1 Նիտրիան մի լեառ է, որ ընկած էր Սկետիմ կամ Սկետտիմ քաղաքի մօտ. Աղեքսանդրիայից Մառիոտիս լճով բաժանուած։

Եւ անդէն յառաջագոյնին՝ հաւանեցուցանէր զկոյսն կալ մնալ ի սրբութեան. Զի ճշմարիտ է, ասէ, կուսութիւն ա ազգակցութիւն ունի առ հրեշտակս, և զի իցէ սուրբ մարմնով և հոգւով (և կոյսն հոգայ զտեառն, զի իցէ սուրբ մարմնով և հոգւով, և առնակինն հոգայ հոգ աշխարհիս բ զզբաղանս. և ահա մեկնեալ են ի միմեանց առնակինն ըստ աշխարհիս, կարեալ ի միմեանս։ Եւ կոյսն ընդ Աստուծոյ միաւորեալ՝ հոգայ զերկնաւորն, որ կայ պահի յուսացելոց ի Քրիստոս, և որքան ունի

ա. Ա՛ Գ. զկուսութեան ազգակցութիւն. բ Գ. զաշխարհիս.

մինն Կեսարիոյ որ ի Կապպադովկիա եպիսկոպոս էր. և միւսն Գրիգորիոս Անձիանձուա քաղաքի,[1] որ հուպ է ի Կեսարիայ։ Բայց սակս Բարսղի և Գրիգորի յառաջիկայսն ասասցուք։

ԳԼ. ԺԲ[2]

Իսկ խորհողացն զհամագոյութիւնն յոյժ յայնժամ վարեցելոց, առ ժամայն հալածաւղքն ընդդէմ Մակեդոնեացւոցն տարեալք լինէին։ Իսկ նոքա երկիւղիւն առաւել քան բռնութեամբն նեղեալք, ըստ քաղաքացն աղաչաւորս առ միմեանս առաքէին. աղդելով պարտ գոլ ի հարկէ ապաւինիլ առ Թագաւորին եղբայր, և Լիբերոս Հռովմայ եպիսկոպոսն, ողջունել զնոցայն հաւատ յաւէտ. քան հաղորդիլ ընդ որոց ընդ Եւդոքսին։ Եւ առաքէին զԵւստաթիոս Սեբաստացւոյ որ բազում անգամ նզովեալ լինէր, և զՍիղբանոս Տարսոնի Կիւլիկեցւոց, և զԹէոփիղոս Կաստաբաղացեաց որ ի Կիւլիկիայ, պատուիրեալ ոչինչ խղճալ առ Լիբերո-

ա. Ναζιανζοῦ.

1 Սխալ է. Գրիգորը այդ ժամանակ ոչ թէ Նազիանզի, այլ Սասիմացւոց եպիսկոպոս էր ձեռնադրուել։

2 Տես Սոզոմ. Զ. 10. Թէոդ. Դ. 7. 8. Կասիոդոր Է. 25. Նիկիփ. ԺԱ. Ե.

ԳԼ. ԿԸ.

Հալածումն ուղղափառաց ի Վաղէսէ, եւ Աթանասայ սրբոյ թաքչիլն։

Իսկ հալածեալքն ըստ ուղղափառութեանն ընդդէմ Հոգեմարտացն լինէին. առ Վաղէնտիանոս՝ եղբայրն Վաղէսի, ապաւինէին. Որ և ի Հռովմայ եպիսկոպոսէն ողջունեալք, վասն ոչ հաղորդելոյ ընդ հերետիկոսս, յորս այցելութիւն՝

ռոս սակս հաւատոյն, այլ և հաղորդել ընդ Հռովմայեցւոցն եկեղեցւոյն, և հաստատել զհամագոյութեանն հաւատ։ Զսոցա զԹուղ(Թ)սն որոց ի Սեղևկիայ խղճացելոցն առեալ հասանէին յԻտալիայ.[ա] բայց Թագաւորին ոչ հանդիպէին. քանզի նա ի Գաղիայ կոյս լինէր, ընդ Սաւրոմացւոցն[բ] պատերազմելով, իսկ Լիբերիոսի ընծեռէին զԹուղթսն։ Այլ նա զնոսա ընդունել ոչ երբէք կամէր. քանզի յԱրիանոսացն մասն ասէր լինել, և ոչ կարել զնոսա յեկեղեցւոյն որպէս զՆիկիոյ հաւատոյն արհամարհողս։ Իսկ նոքա ճանաչել ի զղջմանէ զճըշմարտութիւնն պատասխանէին, և ուրանալ անդէն նախկին զաննմանեացն հաւատ, և նման խոստովանել ըստ ամենայնի զՈրդի Հաւր. ոչինչ արտաքերեալ զհամագոյութեանն համագոյութիւն. այլ ըստ ամենայնի միաւորել ժողովոյն ուղղաբար հաստատացելոցն ի Նիկիայ արքոցն ՅԺԸ[գ] հայրցն։ Զայսոսիկ ասացեալ Լիբերիոս գրով զխոստովանութիւն կամացն պահանջէր։ Իսկ նոքա յաւժարաբար արարեալ զգիրն ետուն, յորում և բանքն ի Նիկիայ եղեալ ժողովոյն հաւատոյ յարադրէին։ Աստանաւր վասն երկայնութեան ոչ գրեցի, բայց զԹուղթըն զորս որք Եւստաթիա աղաչաւղքն ետուն ցԼիբերիոս կայ գրել ստանաւր։ Յետ որոյ և Թուղթն Լի-

ա. Բն. ունի. ի Հռովմ.

բ. Բն. Σαυρομάτας·

գ. Բն. գրում չկայ . այլ ըստ ամենայնի . . . ՑԺԸ հայրցն. որ կարող է թարգմանի յաւելուածը լինել.

առնէ Տէր. Իսկ Թագաւորն Վաղենտիանոս հեռացեալ յաշխարհէն, ոչ հանդիպէին որք ի նա ապաւինեալ չոգան. Եւ ի նոյն ժամանակի Եւգորսի[ա] և Նոմիոս ժողով առնէին առան-

ա. Գ. Ա. Հեռոքսի

բեռիոսի կայ որ առ Մակեդոնիացեաց եպիսկոպոսունսն։[ա] Որոց ընկալեալ զթուղթն Լիբեռիոսի բարեխաւսէին ընդ քաղաքացն առաջնորդս համագոյութեանն հաւատոյ, յորդորելով ժողովիլ առհասարակ ի Տարսոն Կիւլիկեցւոց, ի հաստատել զՆիկիւոյն հաւատ, և խափանել զյետ այսորիկ եղեալ ամենայն հակառակաբանութիւնս։ Եւ թերևս արդեւք այս լինէր, եթէ ոչ առաւել զաւրելով, յայնժամ ի թագաւորէն արգելէր։ ՋԵւդոքսիոս ասեմ որ Արիանոսական աղանդոյն էր առաջնորդ. որոյ առաւել և յաղագս քարոզեալ ժողովոյն մեծագոյն ըստ սոցա գործեաց։ Եւ զի Մակեդոնիացեացն ի ձեռն բարեխաւսեացն առաքեաց հաղորդելով ընդ Լիբեռիոսի զՆիկիոյն հաստատեցին հաւատ, ինքն Սաբինոսի ժողովու ժողովականացն խոստովանեցաւ։

ԳԼ. ԺԳ.[1]

Իսկ առ այն ժամանակաւքն Եւնոմիոս յԵւդոքսիոսէ պատեալ առանձինն զժողովն առնէր, զի բազում անգամ աղաչել նորա ընդունել զվարդապետն իւր զԱյէտիոս, Եւդոքսիոս ոչ հնազանդէր։ Եւ զայս ոչ կամելով արար քանզի ոչ քամահէր զկարծիսն Այետի, զնոյն գոլով զիւրն. այլ զի ամենայն անիմաստքն, որպէս զայլ կարծիս համարէին, այս պատճառս Եւդոքսի զԵւնոմիոս որոշեաց։ Այս ի Կոստանդինուպոլսի

ա. Բնագրում պահուած են երկու թղթերն եւս:

1 Տես Սոզոմ. Զ. 12. Փիլոստ. Թ. 4. Կաս. Է. 26. 27. Նիկեփ. ԺԱ. 10. 11.

ձին. և Նոմիոս աղաչէր ընդունել զվարդապետն զԱյետիոս.[ա] և ոչ հաւանէր Եւդոքսիոս[բ] Նմա. ոչ քամահեալ[գ] զկարծիս Այետիոսի, այլ զի մի ամենայն իմաստ Նորա զկարծիս Նորա

ա. Գ. զԱյետիոսի. բ. Ա՝ զԵւդոքսիոս գ. Դ. քամահարեալ.

այսուիկ պատճառով եղև. իսկ ըստ Աղէքսանդրիոյ հրաման եպարքոսացն փութով Եւդոքսի առաքեալ զեկեղեցին խռովեցոյց։ Իսկ Աթանասայ յանկարծ դիմմանէ ամբոխին կասկածեալ, երկուցեալ զի մի գուցէ յեղելոյն անտեղեաց ինքն զպատճառն առցէ, զչորս ամիս ողջոյն ի գերեզման հաւրն իւրոյ թաքչէր։ Եւ վասն զի յաղագս չլինելոյն նորա ժողովուրդն փափագմամբ որ առ նա աղմկէր, լուեալ թագաւորին զտր(տ)մեալն Աղէքսանդրւոյ, ի ձեռն թղթոց ազդէր ակամայաբար ունել զեկեղեցիսն Աթանասայ։ Եւ այս էր պատճառ ոչ խռովիլ Աղէքսանդրացեաց եկեղեցւոյ մինչև ցվախճանն Աթանասայ. և զի այնուհետև ապա յետ վախճանին դար-

ադանդոյն լուծանիցէ. այսու պատճառաւ[ա] որոշէ զնամիոս Եւդոքսի. այս եղև ի Կոստանդնուպոլիս. Իսկ յԱղէքսանդրի[բ] հասանէ հրաման ի Վաղէսէ և յԵւդոքսէ առ եպարքոսն[գ] պատժել զուղղափառսն, որք ոչ զնոյն խոստովանիցին,[դ] իսկ ամբոխն աղմկեալ և խռովեալ առհասարակ. Յայնժամ Աթանաս՝ ուղղափառութեան քարոզ, երկուցեալ թէ պատճառ լիցի մարտի և մահու՝ ուխտի և ժողովրդեանն[ե] Աստուծոյ, աներևոյթ լինէր յանկարծակի, ամիսս[զ] երիս ի գերեզմանս հօր[է] իւրոյ թաքչէր. Եւ բազում տրտմութիւն և աղմուկ լինէր յԱղէքսանդրի[ը] վասն Աթանասի. զորս զգացոյց[թ] եպարքոսն Վաղէսի. Եւ նորա ակամայ[ժ] հաւանեալ վասն քաղաքին և աշխարհին աղմկաց,[ժա] գրէ թուղթ նրդման դառնալ և ունել զեկեղեցին Աթանասի, մինչև[ժբ] կենդանի իցէ. Զայս լուեալ երևեցաւ,

ա. Գ Ն. պատճառով. բ Գ. Աղէքսանդր. գ Ա՛ Եւդոքսէ առ եպարքոսին. դ. Նոր. սրբագրում է «խոստովանեսցին». ե. Գ ժողովրդեան. զ. Ա. Գ ամիս. է. Գ. հօրն. ը. Ա՛ Աղէքսանդրի, Բ. յԱղէքսանդրիա. թ. Ա՛ զգացոյց. Գ. զգեցոյց. ժ. Բ յակամայ. ժա. Ա՛ ամկեաց. ժբ. Ա՛ մինչ.

Լ որք Արիանոսի կողմանն զեկեղեցիսն Ը · –
ր ինչ յետոյ ճառեցից։

ԳԼ. ԺԳ. 1

Իսկ Թագաւորին Վաղէսի անդրէն յԱնտիոքայ ի Կոստանդնուպօլիս.2 և համբառնալը ի նմա վասն խութալով հասեալ ի քաղաքն Նիկոմիդա արգելաւ, Եւդոքսիոս այս որ Արիանոսա-պատճառաւ այսորիկ։ Ընդ Թագա-ժամայն յետ Թագա- ... պաշտօնէութեան եկեղեցւոյն առաջնորդ՝ առժամայն հպեցաւ, ի հիւպատ-կան եկեղեցւոյն վարուցն հպեցաւ, ի հիւպատ-ւորին ելին կատարման վարուցն երկրորդին, մետասան ռօջն Վաղէնտինիանոսի և Վաղէսի երկրորդին, եղեալ առաջ-ամ 3 կոստանդինուպաւլսի եկեղեցւոյն եղեալ առաջ-նորդ։ Վասն որոյ Արիանոսքն ի տեղւոջն նորա կարգեն ընտրեալ զԴիմոփիլոս։4 Ժամանակ ի դէպ կարծեալ զՆաւագրիոս ոմն և Համափառացն իւրեանցն հաւատոյ զՆաւագրիոս ոմն

1 Տես Սոզոմ. Զ. 13. Փիլոստ. Թ. 8. Կասիոդ. Է. 29. Նիկեփ. ԺԱ. 15.

2 Վաղէսը Կ. Պօլիս էր գարձել գոթական պատերազմից յետոյ 370 Թ.

3 Նա եպիսկոպոս էր դարձել 359 թուից մինչև 369 Թ.

4 Դիմոփիլոսի մասին տես գիրք Բ. գլ. 42.

և եկեալ էառ զաթոռ իւր մինչև ... ցվախճան, և զուղղափառ-ացն զհաւատոյ հաստատէր և ոչ յուսմբքէ գրգռեալ։

ԳԼ. ԻԶ.

Վախճան Եւդոքսէսի եպիսկոպոսի կոստանդնուպօլսոյն՝ եւ ի տեղի նորա ղ"են Արիոսք զԴիմոփիլոս եւ համափառքն զԵւագրիոս ոմն. եւ նեղութիւն ուղղափառացն ի Վաղէսէ։

Ցայսոսիկ Եւդոքսի վախճանէր՝ Կոստանդնուպ եպիսկ պոսն. և ի տեղի նորա զԴիմոփիլոս Արիոսքն առնէ իսկ Համափառացն զԵւագրիոս ոմն. Իսկ Արիանոսքն ·
ա. գ. մինչ. բ Ա՛ զհաւատոն գ. Ա՛ գ յիմնքէ. դ Ա՛
մափառացն.

կարգէին եպիսկոպոս, և ձեռնադրէր զնա Եւստաթիոս որոյ յառաջ Անտիոքիայոյ եպիսկոպոս էր եղեալ, որև նախկին ի Յոբիանոսէ յաքսորեացն կոչեալ լինէր։

Իսկ յայնժամ էր ի Կոստանդնուպօլիս դիտմամբ հաստատեալ զուրս համագոյութեանն հաւատոյ, և ըստ նմինն քաղաքի ծածկաբար կեայր։

ԳԼ. ԺԵ.

Այսորիկ եղելոյ, այլ ժամանակն յայլ սկզբանէ շարժէին Արիանոսքն հալածանս ի վերայ նոցա։ Ի գիտութիւն թագաւորին ապա վաղվաղակի հասանէր եղեալսն, երկուցեալ զի մի ոք ի զիրարմանէ յամբոխին եղելոց աղմկէն դարձուցէ զքաղաքն, հեծելական ձեռն ի Նիկոմիդիայ ի Կոստանդինուպօլիս առաքէր. և հրամայէր զմբռնեալսն յայնմիկ՝ զձեռնադրողն և զձեռնադրեալն զայլ այլուր աքսորել։ Եւստաթիոս ապա ի Բիւզի քաղաքին Թրակոյ լինէր ըմբռնեալ, իսկ Եւագրիոս յայլ տեղի եղև տարեալ։ Այսոցիկ այսպէս եղելոց առաւել յանդգնեալ Արիանոսացն, զուրս եկեղեցւոյն զձնասէրին, հալածանելով և թշնամանելով, և զամենայն իսկ զանժուժալիսն գործելով ի նոսա։ Զորս ոչ կարացեալ տանել յաղաչանս առ թագաւորն երթային, որպէսզի թէ կարասցեն մասնաւոր զերծանիլ ի բռնութենէն. այլ զայս խորհելով յոյժ մեղան յուսոյն, զի յանիրաւէն արդարոյն ակն ունէին հանդիպել։

րուցին պատերազմ սաստիկ ի յազդմանէ Վաղէսի. զորս [ա] թշնամանէին և հարկանէին զձեռնադրեալն և զձեռնադրողսն, որք ոչ կարացեալ ժուժկալեալ [բ] առ իրաւունս երթային ի Վաղէս. [գ] Իսկ նա հրամայէ եպարքոսին [դ] զնոսա գաղտ սպանանել.

ա Գ. զոր բ՛ Ն. որ ոչ կարացեալ ժուժկալել. գ. Ա՛ Գ. ի Վաղէսէ. դ. Ա՛ վասն եպարքոսին. Ա. Բ. Ն. Ա՛ եպիսկոպոսին.

Գ.Լ. ԺԶ.[1]

Քանզի իբրև ճառեալքս այբ երկիւղածք, եկեղեցականսն հանդիպեալ դասու, ոյք էին թուով Ձ յորոց համարեալ լինէին Ուռբասոս, Թէոդորոս, ի Նիկոմիդիա հասանէին, աղաչանս մատուցանելով զբռնութիւնն և զոր ինչ կրէինն։ Իսկ թագաւորին բարկացեալ այսքան թաքոյց զբարկութեանն որքան լռելեայն. Մոդեստոսի եպարքոսի հրամայել ըմբռնեալ և մահուամբ ջնջասել զայրսն։ Իսկ յեղանակ մահուանն աւտար իմն էր, վասն որոյ և յիշատակն աւանդեսցի։ Երկուցեալ եպարքոսին զի մի՛ խռովութիւն յամբոխէն ընկալցի չարաչար, յայտնի սպանանելով զնոսա, ստէր յաքսորիս տանել զայրսն։ Իսկ նոքա ազնուականաբար յանձն առելոց, եպարքոսն հրամայէր ի նաւ մտանել, իբր թէ յաքսորիս անդուստ երթալ նոցա. պատուէր տուեալ զաւրականացն զի ուրանաւր ի մէջոն հասցեն ծովուն, այրեսցեն զնաւն. որպէս զի այս աւրինակաւ մեռեալք ոչ հանդիպեսցին թաղաւղացն։ Եւ այս լինէր. զի հասեալք ի մէջն Աստակինոս ծոցոյ, առնէին զհրամայեալսն, և ինքեանք յայլ կոչեցեալ[ն] ակատիոն[ա] փախեալք զնայլին, զնաւն լցուցեալք։ Եւ դէպ եղեալ հողմոյ արևելեայնւոյ ուժգնի, արտաքսամղեալ լինէր. առաւել ևս բորբոքեալ նաւն, մինչ զի յերագ դիմմանէն եղելոյ բաւել մինչև

ա. ἀκάτιον. նաւակ։

1 Տես Սոզոմ. Զ. 14. Թէոդ. Դ. 24. Կաս. Է. 30. Նիկեփ. ԺԱ. 16.

և եպարքոսն[ա] հանեալ զնոսա ի նաւ, որպէս ի քաղաք տանել և հրամայեաց այրել զնոսա ի ծովուն։ Եւ այնպէս այրեալք[բ] ի ծով անկան հանդերձ նաւովն, և այրեցողքն գնացին այլ նա-

ա. Ա. Բ. Ն. եպիսկոպոսն. բ. Ա՛ այրեցեալ.

ի Նաւահանգիստն որոյ անուն Դակիաիդոս, և անտի ցվաղճան հանդերձ արամբքն կիզուլ։ Եւ զայս ոչ անարգագոյն ասէին լինել բազումք․ քանզի փութանակի սով պատահեաց լինել ի Փռիւգացեաց ազգս, որպէս զի հարկ լինել առ սակաւ ինչ յաշխարհէն վերանալ բնակչաց բազմաց, և ապաւինիլ ի Կոստանդնուպոլիս և յայլ յաշխարհս։ Քանզի Կոստանդինուպօլիք զանբաւ բազմութեան սնուցանելով զամենայն ունի առատ, ի ծովէն առնլով ամենայն ուստեք զպատշաճիցն շահս, և զի Եւքսինոս Պոնդոս, որ հուպն ի նա կայ, աննախանձ իբրև հանդարտին տայ նմա զցորեանն։

Գ․Լ․ Ժ․Լ․[1]

Իսկ Վաղէսի փոքր ինչ եկաւղացն հոգ տարեալ ի սովոյն, յԱմիրեացն հասանէր Անտիոքիա,[2] և անդ լինելով խախտէր զօրս ոչն արիոսանայինն։ Քանզի ցկատար հալածէր զուղղափառսն յեկեղեցեացն որ յԱնտիոքիա և զբեաթէ յամենայն իսկ արևելականացն քաղաքաց, ո՛չ շատանայր այնուիկ, այլև ընդ զանազան տանջանաւք արկանէր։ Կորուսանէր զբազումս և յորոց նախկինն ընդ սպէս պէս մահուամբք մատնելով, զանազանաբար և ի գետոյն կորուսանելով։

1 Տես Սոզոմ. Զ. 18 Թէոդ. Դ. 13 Կաս. Է. 31. Նիկեփ. ԺԱ. 16. 21.

2 Վաղէսը Անտիոքիա հասաւ 372 Թ.

ւաւ ի անդիս իւրեանց․ Իսկ Վաղէս՝ յԱնտիոք և յամենայն ա յարենըս ? ոչ դադարէր ի կշտամբել զուղղափառս զանազան տանջանօք, և մահուամբ պէս պէս, առաւել քան զկռապաշտիցն ունէր զատելութիւն առ ուղղափառսն.

ա. Չ՝ ամենայն բ. Գ. արեւելս.

Գ.Լ. ԺԸ [1]

Բայց ճառեցից թէ որպիսի ինչ և յՈւռհայի Միջագետացն քաղաքի լինէր։ Էր ի քաղաքին մատուռն առաքելոյն Թովմայի [2] պայծառ և երևելի. և յաճախ ժողովք ի նմա կատարէին վասն տեղւոյն սրբութեան։ Զայս իմանալ Թագաւորին կամեցեալ, և լուեալ զամենայնսն ցասմամբ ընդ նորա հերձուածոյն լինել, սպառնայր եպարքոսին. վասն զի ոչ իմացեալ յառաջ վարել զնոսա և անտի։ Իսկ իբրև թշնամանել ի նմանէ եպարքոսին, պատրաստ լինէր սատարել նորուն բարկութեան Թագաւորին։ Եւ քանզի ոչ կամէր յայդքան սպանումն գործել, լռելեայն ազդէր որպէս զի մի ոք մնասցէ ի մատրանն. այլ ոչ ոք ունէր ի համար, ոչ խորհրդակցութեանն և ոչ սպառնալեացն. քանզի ամենեքին զնոյն հետայն աւուրն յաղաւթիցն տեղի անձնատուրք լինէին։

1 Տես Սոզոմ. Զ. 18. Թէոդ. Դ. 18. Ռուփ. ԺԱ։
2 Այս մատուռը յիշած է նաև ս. Եփրեմի վարքի մէջ.

ԳԼ. ԿԸ.

Յաղագս մատրանն Թումայի առաքելոյն եւ որ ինչ ի նմա անցիցն:

Ասացից և որ ի Միջագետս Ասորեաց որ յՈւռհայի. [ա] Էր ի նմա մատուռն սրբոյ առաքելոյն Թովմայի, [բ] պայծառ երևելի, և յոլով ի նմա ժողովուրդք յաղագս սրբութեան տեղւոյն։ Զայս լուեալ Վաղէս, գրէ առ եպարքոսն եղծանել [գ] զայնպիսի ժողովն ուղղափառութեան ընդէմ իւր կարծեալ. Ազդէ [դ] նոցա վկամս թագաւորին որպէս զի մի ժողովեսցին ի նմա [ե] զի մի մեռցին. Իսկ [զ] նոքա ոչինչ զՎա-

ա. Ա՛ Ուռհայի. բ. Ա՛ Գ Թումայի. գ. Ա՛ կարծեալ. դ. Ա՛ եւ ազդէ նոցա սպարքոսն. ե. Գ. Ա. ի մատուռն. զ Բ. եւ

Իսկ իբրև եպարքոսն հանդերձ բազում զաւրականաւք ի մատուռն երթայր, առ ի լնուլ զԹագաւորին բարկութիւնն, կին մի տնանկ զձեռանէ մանկան իւրոյ քարշելով ընթանայր ի մատուռնն և կտրէր անցանելով ընդ դասս վառելոյ եպարքոսին։ Իսկ եպարքոսին զայրագնեալ առ ինքն հրամայէր ածել զկինն հարցանելով ցնա. ո՞վ կինդ թշուառացեալ, ո՞ւր ընթանաս այդպէս ստահակաբար։ Իսկ նա ասէ. ուրանաւր և այլքն ընթանան։ Իսկ իբր նորա չլսել. ասէ եպարքոսն. հանդերձի սպանանել զամենայնսն զորս արդեւք և գտանիցէ։ Իսկ կնոջն իմաստնոյ և քաջի հանճարով լուեալ ասէ. վասն այսորիկ և փութամ իսկ, որպէս զի անդ գտանիցի։ Ասէ եպարքոսն. իսկ ո՞ւր զայս տղայս քարշես։ Ասէ կինն. որպէս զի և սա արժանաւորի մարտանն։ Զայս իբրև լուաւ այրն, զմտաւ ածէր զժողովելոցն ընդունելութիւն. և նոյն ժամայն առ Թագաւորն հասեալ ծանուցանէ նմա, եթէ էին պատրաստք ամենեքինն մեռանիլ յաղագս իւրեանցն հաւատոյ, և անիրաւ գոլ ասելով զայսքանիսս ի զրաւել ժամանակի ապականել։ Եւ հաւանեցոյց զԹագաւորն

դէտի սպառնալիսն համարէին, և զեպարքոսին [ա] զբանս.[բ] և ժողովեցան բազումք ի մատուռն յաղօթս ըստ սովորութեան։ Եւ եպարքոսն [գ] ժողովեաց [դ] զօր բազում զինեալս, կի արգելցէ կամ սպանցէ զնոսա [ե] ըստ հրամանի Վաղէսի, և շուրջ պատեալ զմատուռնն։ [զ] Իսկ կին մի տնանկ կալեալ զձեռանէ մանկանն իւրոյ՝ հերձեալ զամբոխ զինուորացն դիմէր ի մատուռն։[է] Եպարքոսն ասէ. զի՞ մոլիս կին դու ի մահ. Ասէ կինն, թոյլ տուր ինձ և մանկանս ընդ այլոն մարտիրոսանալ. Իսկ նորա զարմացեալ ընդ հաւատ կնոջն և ընդ հանդէս ժողովոյն, ար-

ա Բ. զեպարքոսի. բ Ա՝ Գ. բանս. գ. Գ. զեպարքոսն. դ. Ն. ժողովեալ. ե. Գ. Բ. չիք. զ. Ա զմատուռնն. է. Գ մարտան. Բ մարտուռնն.

դադարել ի բարկութենէն։ Այսորիկ աւրինակաւ Ուռ-հայեցիքն՝ առ ի պատերազմիլ յիւրեանց յընտանի Թագաւորէն փախչէին։

ԳԼ. ԺԹ.[2]

Իսկ ի նոյն ժամանակի և դև ոմն սպանիչ Թա-գաւորին հմուԹեանն հպեցաւ. քանզի հաւանեցոյց զո-մանս գործաւղս, Թէ ո՛վ յետ Վաղէսի Թագաւորեսցէ. դիւԹուԹիւնս առնել։ Զորս ոմանս մոգական հմայից հպեալս և սպան դևն ոչ յայտնի, այլ սովորուԹեամբ. ցուցեալ չորս գիրս, Թոյ և եչն և ոյ և դայ, ասացեալ յայտնանէ առնուլ սկիզբն անուանն որ յետ Վաղէսի Թագաւորէ, և լինել այդմ շարագրուԹեան։ Հասանէր և ի լսելիս Թագաւորին եղելոց հռչակ։ Քանզի և ոչ

1 Փրկչի 373 Թ.

2 Տես Սոզոմ. Զ. 35. Փիլոստ. Թ 15. Կասս Է. 85. Նիկեփ ԺԱ. 25. Ամիանոս Մարցելիանոս ԻԹ. Ա. 29 Զոզիմոս Դ. 13.

գել զինքն ի մարտէն. ‴ և ծանոյց Թագաւորին զպինդ հաւատս նոցա, և արգել զնորա բարկուԹիւն.

ԳԼ. ԿԸ.

Ցաղագս դիւին եւ որ ինչ նորին հմայիւքն արար Տնարս, եւ սպանանել զոմանս վասն անուանակցութեան:

Ընդ այն ժամանակս դև ոմն սպանիչ զՎաղէս առնէր հմայիւք իւրն հպեալ. Եւ հաւանեցոյց զյոլովս, Թէ ով յետ Վաղէսի Թագաւորէ դիւԹուԹեամբ հպեալ ի մահ դևն, ոչ յայտնի, այլ խորամանկեալ ցուցանէ չորս գիրս, Թոյ. էչ. ոյ. դա. յայտնանէ սկիզբն առեալ անուանն որ յետ Վաղէսի Թագաւորէ. Այս հռչակեալ հասանէ ի լսելիս Թագաւորին. և մախացեալ որպէս կարծէր ճշմարիտ զդիւին պատրանսն, և

ա. Բ. ի մարդոյն բ. Գ. ժամանակն.

տար Թոյլ զՀանդերձեալն տեսանել Աստուծոյ և առնել զոր Թուէր ամենեցունցն կարգաւորչին Աստուծոյ. այլ առընԹեր ունէր զքրիստոնէուԹեանն պատուէրս, զորոյ նախանձ ունելով կարծեալ Հետևեցաւ ղիւացն առաւելագոյն և զբազումս զորս կարծէր բռնակեալս լինել կորուսանեն։ Եւ սպանեալք լինէին այնուՀետև Թէոդորոսք և Թէոդոտք և Թեոդուղոսք և որքան առ այսորիկ Հուպ զանուանսն ունէին. յուս և Թեոդոսողոս ոմն, այլ քաջ և բարի նախարարացն Սպանւոյ իջեալ մեռանէր։ Իսկ բազումք յերկիւղէն որ ի վերայ կայր զանուանս իւրեանց, փոխեցին, զորս ծնաւղքն ծնիցելոցն եդին ուրացեալք, որպէս զունաւղս վշտաց. վասն այսորիկ այսքան պատմեցաւ։

Գլ. Ի. [1]

Բայց գիտելի է զի մինչ ուրանաւր էր ԱԹանաս Ա-

1 Տես Սոզ. Զ. 19. Թէոդ. Դ. 20. Սուփ ԺԱ. 3. Կաս Է. 37. Նիկեփ. ԺԱ. 26.

…չ անսայր Աստուծոյ ամենագիտի. Ցայսոսիկ մերձ յանուանս զբազումս սպանանէր. զԹէոդորոս, և զԹէոդոտ, և զԹէողոս, զայր քաջ և բարի, և այլս ևս. Եւ բազում ի յաՀէն զանուանսն փոխեցին և ուրացան զառաջին անունն.

Գլ. ԿԹ.

Վասն ԱԹանասայ սրբոյն արիական ժուժկալուԹեան եւ մաՀուանն, եւ ի տեղի նորա դնելն զՊետրոս զայր երկիւղած:

Եւ այսպէս Վաղէս էր չարասէր, և ոչ բարեսէր, և ոչ առ եկեղեցիսն [a] Աստուծոյ. Բայց աստուածային նախախնա-

ա. Ն. այլ. բ. Գ. եկեղեցիս.

ղէքսանդրու եպիսկոպոսն յաստուածային իմն նախախնամութենէ ապուժ էր, խռովեցուցանել զԱղէքսանդրիայ և զԵգիպտոս, լինել սուսեալ լուեալ ըստ նորա ՞բազմութեան հաստատելոցն յԱթանասայ ուղղափառ հաւատոյն. և յայսմ անկասկածեալ զի մի լինելով յԱղէքսանդրիոյ աղմկի, բնութեամբ ամբոխին ջերմ սրտիւ գոլով վնասեսցէ զաշխարհականսն գործս։

Վասն զի Աթանաս ի հիւպատուոջն Գրատիանոսի երկրորդին և Պռոբոսի յետ բազմացն այնոցիկ, յաղագս եկեղեցւոյն ջանացեալ զվարսն կատարէր,[1] զքառասուն և զվեց ամ հանդերձ բազում վշտաւք զեպիսկոպոսութիւնն հանեալ, և թողեալ յիւրում տեղւոջն զՊետրոս զայր երկիւղած և զբանաւոր։

ԳԼ. ԻԱ.[2]

Առժամայն վստահանային Արիանոսքն վերստին

1 Նա վախճանեցաւ փրկչի 373 Թ.

2 Տես Սոզ. Զ. 12. Թէոդ. Դ. 21. Գրիգ. Նազ. ճառ. ԻԵ. 11. Կաս. Է. 38 Ռուփին ԺԱ. 3. Նիկիփ. ԺԱ. 26. 26.

մութիւնն[ա] որ առ Աթանասաւ երանելին էր, Վաղէս զչարութիւնն իւր արգելոյր յաղագս ուղղափառութեան իւրացն. և սքուժէր[բ] յաղագս ամբոխելոյ Աղէքսանդրի և Եգիպտոսի, զի գիտէր[գ] զամենեցուն հաւատս յայրն Աստուծոյ և զուղղափառութեան հաստատութիւն երանելեաւն յամենեսեան։ Եւ յայսմանէ կասկածեալ զի մի աղմկեալ աշխարհն վնասեսցի յամբոխիցն.[դ] կայր մնայր առանց վրդովելոյ կենդանութեան առն սրբոյ։ (Զի յամենայնի երևելի էր այրն Աստուծոյ հաւատովք և առաքինութեամբք. ոչ յումեքէ ի յընդիմակցացն[ե] խոնարհեալ և խռովեալ ի ժամանակաւոր աղանդսն, ի պէս պէս և

ա. Ա. Նախախնամութիւն. բ. Բ. եւ ըսքուժէր. Ա՝ եւ սուրբ յապաղէր յոյժ էր յաղագս. Գ. եւ սուրբ յապաղէր քուժէր. գ. Ա՝ չիք. դ. Ա՝ ամբոխիցն. ե. Բ. չիք. Ա՝ Գ. ընդիմակցացն.

զԹագաւորին բարբառելով աղանդ. և ոչ արարեալք փոյթ ծանուցանէին թագաւորին յԱնտիոքիա նորա կե-լով: Յայնժամ Եւզոյիոս որ յԱնտիոքիայ Արիանոսական հերձուածոյն առաջնորդ, յափշտակէր զդէպն ըն-ձեռեալ ժամանակ, և յարդարէր ինքնին իսկ իջանել

ի զանազանս.[ա] այլ որպէս զվէմն ինչ ի ծովեզերբ[բ] զալեացն ի վերայ զընթացս[գ] որ ըստ նորա ժամանակին հերձուածք, անշարժ կայր մնայր. Եւ ի դէպ է[դ] ասել զմարգարէին բան. թէ ոչ Տեառն Աստուծոյ թողեալ էր մեզ զաւակ[ե] հաւատոյ ուղղափառութեան զերանելին[զ] Աթանաս, իբրև[է] զՍոդոմ[ը] լինէաք և Գոմորայ նմանէաք. Զի ամենայն հալածանաց և վըշտաց համբերութեամբք[թ] և բազում նեղութեամբք տարեալ վասն եկեղեցեացն Աստուծոյ,) ձեռնադրէ զՊետրոս յիւր[ժ] աթոռն. զայր բանաւոր և երկիւղած յԱստուծոյ[ժա] ամենայն արդար կրօնիւք. Եւ ինքն փոխի յաշխարհէս ի հանգերձեալսն ի հայրապետս սուրբս. քառասուն և վեց ամ կալեալ զեպիսկոպոսութիւն. Եւ բազմաց շարժեաց արտօսր,[ժբ] և ողբս հառաչանաց և աղաչաւանաց. Աղէքսանդրի և յԵգիպտոսի և յամենայն տեղիս ուղղափառաց. Եւ բազումս եթող ճառս շարադրեալս յաղագս ուղղափառ հաւատոյ, և սուրբ վարուց և մեկնութիւն սաղմոսաց և այլ գրոց սրբոց. Զի յամենայնի մեծախորհուրդ էր այրն Աստուծոյ. և բանիւ կատարեալ և հոգով ցեալ կատարեաց զկեանս իւր ի փառս և ի գովութիւն[ժդ] Երրորդութեան.[1]

ա. Գ. զանազանսն. բ. Բ. Ն. ծովեզրն. գ. Բ. ընթացս. դ. Ա՝ թէպէտ. ե, Բ. զզաւակ. զ. Բ. զԱթանաս. է. Ա՝ զի իբրեւ. ը. Ն. զդոմ. թ. Գ. համբերութեամբ. ժ. Ա՝ իւր. ժա. Ա՝ Աստուծոյ Գ.

ժբ. Արիստ. Լաստ. 33. 52. «որպէս զի ամենեցունց. շարժեցից զարտասուս» Նորայր.
ժգ. Ա՝ ամենասուրբ.

1 Համառոտողը այս գլխի մէջ շատ բան է աւելցրել:

Ալեքսանդրիայ, ա Քանզի և Մագու[...] . և Թագաւ[...]
ւորական գանձուց ընդ նմա իջանէր.
հրամանք առ Պաղադոսիոս Ալեքսանդրիւոյ եպարքոսն
գրեալ լինէին զաւրականնականն ձեռին սատարել նմա
հրամայելով. վասն որոյ զՊետրոս ըմբռնեալ յարգելան
արկանէին: Իսկ զայլ ուխտաւորսն այլ այլում ցուցեալ
զՂուկիոս նստուցանէին յաթոռն:

Գլ. ԻԲ. 1

Բայց թէ ո՞րպիսի չարիք ի մտանելն Ղուկիոսի լինէին. կամ ո՞րքան հակառակ արտաքսեցելոցն ի դատարանս և արտաքոյ դատարանաց գործէին. և զի՞արդ ոմանք ընդ զանազան տանջանաւք անկան. և դարձեալ

ա. Բնագրի մի քանի նախադասութիւններ այստեղ բաց են թողուած:

1. Տես Սոզոմ. Զ. 19. Թէոդ. Դ. 22. Ռուփ. ԺԱ. 3. 4. Կաս. Է. 37. 38. Նիկեփ. ԺԱ. 26. 27.

Գլ. Հ.

Յաղագս Վաղէսի աշխարհին Պետրոսի. եւ Ղուկիոսի աքսորականաց ունել զեկեղեցիսն:

Այս յետ նորա վախճանին, Վաղէս որ ունէր զօրա[...] տութիւն վասն ուղղափառացն, յԱղեքսանդր և յԵգիպտոս յայ[...] ներ. Եւ առաքեաց յեպարքոսն ունիլ զՊետրոս և արկա[...] ի բանտ և զուխտ եկեղեցւոյն ցրուել. և Ղուկիոսի Արիոս[...] ունել զեկեղեցիսն ամենայն և զժողովուրդն." որ ոչ հաւ[...] մերոցս, պէս պէս տանջանօք խոշտանգել. Զայս լուեալ [...] րոսի փախստական գնաց ի Հռոմ. իսկ Ղուկիոս կալեալ [...] թոռն բազում չարչարանս եցոյց ժողովրդեանն Աստուծ[...] մանս տանջէր, զոմանս հալածէր, զոմանս ի բանտս, ի յաքսորս առաքէր.

ա. Ա. զժողովն. բ. Ա՝ ի բանտ.

որք յետ տանջանացն աքսորեցան։ Սաբինոս և ոչ մի ինչ այսոցիկ առնէ յիշատակ։ Քանզի կէսն նորա արիանոս գոլով՝ թագուցանէ զսիրելեացն անիրաւութիւնս։ Բայց Պետրոս յայտնի թուղթն զորս յետ ի կապանացն փախստեայն ամենայն ուրեք յեկեղեցիսն առաքեաց, յայտնագոյնս ամենեցունցն կարգեաց։ Սորա Պետրոսի զերծեալ ի բանտէն զաւրեալ առ Դամասոս [1] Հռովմա եպիսկոպոսն ընթանայր։ Իսկ Արիանոսքն դարձեալ և սակաւք հանդիպելով զեկեղեցիսն Աղէքսանդրըւոյ ընդունէին նոյնպէս։ Եւ ոչ բազում ժամանակ ի միջի եղեալ, հրաման ելեալ ի թագաւորէն վարել զուղղափառսն ևս յԱղէքսանդրւոյ և յամենայն Եգիպտոսէ. Հրաման առնոյր և իշխանն բազմամբոխ զաւրականաւք ամենայն ուստեք հալածել զորս և հրամայէր Ղուկիոս։ Եւ այսքան աշխատ արարին, և խռովեցուցին և դժընդակաբար պատերազմեցան ընդ միայնարանսն որ յանապատին։ Քանզի եկեալք վառեալ զինուորք ի վերայ մերկ [ա] արանցն, որոց և ոչ զձեռս ձգեցեալ առ ի վէրս կամեցելոց։ Այսպէս ողորմելիագոյն խախտեցին, որպէս չի լինել վերագոյն քան զբանս նոցա եղելոց ախտիցն։

ա. անզէն.

1 Տես ստորեւ գլ. 20.

Եւ չարժէր զԱղէքսանդր և զամենայն Եգիպտոս զուղղափառացն ժողովս. [ա] նա և ընդ միայնեցելոցն մարտ եդեալ ընդ նոսա խոշտանգէին զսուրբսն զանազան տանջանօք. Այլ նոքա հանդիսացեալք ի հաւատս ուղիղս և ոչ խոտորել յԱրիոսս. [բ]

ա. Ա՝ զուղղափառաց ժողովս. բ. Ա՝ եւ ոչ խոտորէին.

Գլ. ԻԳ.[1]

Եւ վասն զի որոց յԵգիպտոս ճգնաւորացն յիշատակ արարի, ոչինչ արգելու սակս նոցունց սուղ ինչ պատմել։ Որոց յԵգիպտոս ճգնաւորքն Թերևս յերկայն ժամանակաց առին զսկիզբնն. բայց ընդ[յ]արձակեցան և ի մեծագոյնսն յառաջատեցին. յառնէ աստուածասիրէ, որոյ անունն էր Ամոնաս։[1] Սա մանուկ գոլով հրաժարէր յամուսնութենէ. բայց իբրև ոմանք ի կամողացն յորդորէին ոչ թշնամանել զամուսնութիւն, այլ կին առնուլ, հաւանէր և գայր յամուսնութիւն։[2] Եւ անդէն յառագաստէն առեալ զկոյսն և ածել յաւթեւանոցն սովորական հռչակաւքն. և յետոյ գնացեալ

1. Տես. Գ. 14. Զ. 20. 28—34. կաս. Հ. 1. Նիկ. ԺԱ. 27. 34.

2. Ամունն էր Նիտրիայի կրօնաւորների հայրը. Ծաղկում էր մոտ 330 թ.

3 Ինչ որ Սոկրատը պատմում է Ամունի մասին. նույնը պատմում է Թէոդորոսը (Դ. 13) Լաւսոնիկիայի եպիսկոպոս Պաղլադիոսի մասին.

Գլ. ՀԱ

Ցաղագս Ամոնայ աստուածասիրի ճգնութեան եւ վարուց:

Եւ զի կարևոր համարիմ սուղ ինչ ճառել զճգնաւորացն, որ յայնժամ յԵգիպտոս էին անապատաւորք, (որ Թերևս նախ առեալ սկիզբն ի Պօղոսէ և յԱնտոնէ՝ որոց և պատմութիւնք իւրեանց բացայայտեն,[ա] զոր երանելին Աթանաս ճառէ)։ Բայց ընդարձակեցան և յորդորեցան[բ] յԱմոնայ յաստուածասիրէ. Սա ի մանկութենէ (որբեալ և պարզեալ, որպէս զարծաթ ընտրեալ, ըստ սաղմոսերգութեան բանին,) որոշեալ յամուսնութենէ, այլ ըստ ոմանց կարծեաց, որպէս պիղծ համարելով հրաժարէր,[գ] իսկ ի բազմաց հարկաւորեալ հասանի

ա Գ. բացայայտնեն. բ. Ա՛ յաւրդարոցն. Սղմ. 7. բանք Տեառն են բանք սուրբ, որպէս զարծաթ ընտրեալ եւ փորձեալ յերկրէ, սրբեալ եւ պարզեալ եւթնապատիկ ի հողոյ գ. Ա. հրաժարէ. Բ. չիք։

պատշաճիցն նորա առնլով գիրս առաքելականս զոր առ Կորնթացիսն Թուղթ կարդայր, և առ ամուսինն զառաքելոյն առ ամուսնացեալսն մեկնէր։ Իսկ բազում ինչ և արտաքուստ իւր յաւելեալ ուսուցանէր, որքան ամուսնութիւնն ունի բեռինս, և զիա՞րդ չարչարանաւք որ ի մէջ առն և կնոջն համավարութիւնք, և որպիսի երկուանք զյղին ընդունին, և զառ ի մանկածնութենէն յաւելոյր զտաժանմունս։ Այս և զառ ի սրբութենէն զքաղցունսն. և զիարդ մաքուր վարքն են ազատ և անհաղախելի, և յամենայն աղտեղութենէ արտաքոյ. և զի կուսութիւն առաջի Աստուծոյ կալ առնէ։ [ա] Զայսոսիկ և այլս բազումս այսպիսիս առ ամուսինն կոյս գոլով ասացեալ, հաւանեցուցանէր զնա հանդերձ ընքեամբ յառաջ քան զմիմեանս գոլն հրաժարել ի յաշխարհական վարուց։ Եւ զայս ուխտ երկուն եդեալ, ի լեառն որ կոչի Նիտրիա [1] գնացեալ. և անդ սուղ ինչ ժամանակ հովանեաւ անցուցեալք ճգնաւորան ունէին հասա-

ա. Բառացի է թարգմանութիւնը եւ անհասկանալի. միտքն է ՙ... Կուսութիւնը մարդկանց մօտեցնում է Աստուծուն։

1 Նիտրիան մի լեռն է. որ ընկած էր Սկետում կամ Սկետառում քաղաքի մօտ. Աղեքսանդրիայից Մակարիոս լճով բաժանուած։

Եւ անդէն յառագաստին՝ հաւանեցուցանէր զկոյսն կալ մնալ ի սրբութեան. Զի ճշմարիտ է, ասէ, կուսութիւն [ա] ազգակցութիւն ունի առ հրեշտակս, և զի իցէ սուրբ մարմնով և հոգւով (և կոյսն հոգւոյ զատեան, զի իցէ սուրբ մարմնով և հոգով. և առնակինն հոգւոյ հոգ աշխարհիս [բ] զզբաղանս. և ահա մեկնեալ են ի միմեանց առնակինն ըստ աշխարհիս, կապեալ ի միմեանս. Եւ կոյսն ընդ Աստուծոյ միաւորեալ, հոգւոյ զերկնաւորն, որ կայ պահի յուսացելոց ի Քրիստոս, և որքան ունի

ա. Ա՛ Գ. զկուսութեան ազգակցութիւն. բ Գ. զաշխարհիս.

րակացս, ոչ ունելով խիղճ զարուին և զկինն, այլ գոլով ըստ առաջելոյն Տերամբ։[ա] Եւ յանցանել ոչ բազում ժամանակի, նորին հարան և անշապախ զայս առ Ամմուան ասաց. ոչ վայելուչ է, ասէ, ճգնաւորին զգաստութեամբ տեսանել յիւրում բնակարանին զէգ. վասն որոյ թուէր[բ] երկոցունցն առանձին զճգնութիւնն առնել։ Եւ այս դարձեալ ուխտքս հաճոյանին երկոցունցն. և մեկնեալք ի միմեանց այնպէս յետ այնորիկ զվարսն հանին։ Եւ ի բաց կացեալք ի գինւոյ և ի ձիթւոյ, բայց միայն հաց

ա. Ձեռ. ունի ․Տբ̄․․

բ. Ձեռ. ունի ․թաէր․։

ամուսնութիւն դժնդակութիւնս,[ա] երևելիս և աներևոյթս, հոգւոյ և ծուփս, զոր ոչ ոք կարէ թուել թէ կամի։) Եւ որքան ազատութիւն կուսանաց[բ] է յամենայն հոգոց և ի զբաղմանց անհոգութիւն առեալ, կայ մնայ միշտ ի կարևորսն Քրիստոսի։ Զայս՝ և առաւել քան զսոյն[գ] ասացեալ հաւանեցուցանէր զկոյսն, երկոցունց պահեալ զսրբութիւն, և այսպէս մնացին միաքուրբք։ Եւ յանցանել[դ] աւուրց և հարսանեաց, ասէ Ամովն ցկոյսն. ոչ է պատշաճ, միշտ առ միմեանս բնակութիւն առնել Աստուծոյ նուիրեալք զկուսութիւնս մեր. այլ մեկնեալք ի միմեանց այնպէս կատարեսցուք զսրբութիւն ահիւն Աստուծոյ։ Զայս ասացեալ և սակաւ ինչ ժամանակս կեցեալ առ միմեանս սրբութեամբ, ապա մեկնեալ ի միմեանց կատարեն զվարս իւրոց ճգնաւորական հանապազորդ աղօթիւք. և միշտ պահօք, հաց չոր և ջուր սակաւ ինչ յաւուրն ճաշակեալ։ Եւ յետ վախճանի հոգին Ամովնի ընդ հրեշտակս երթեալ յերկինս, յԱնտոնէ տեսեալ լինի։ Զոր և ասէ իսկ ի վարսն[ե] իւր, զոր[զ] յԱթանասէ շարագրեցաւ, ի յորդորումն միանձանց։

ա. Գ. ամուսնութեան դժնդակութեանս. բ. Ա՝ Գ. կուսանացն է. գ. Գ. զկոյսն դ. Ա՝ անցանել ե. Ա ի վարս. զ Ա. զո ո. Բ. զորոյ.

հօր, և զայս երբեմն յետ միում աւուր, երբեմն յետ երկուց, զի էր յետ բազում աւուրց ուտէին: Զայս զԱմուսայ զհօգին յետ մահուանն վերացուցեալ ի հրեշտակաց, որ ըստ նմայն վարեալ զկեանսն Անտոնիոս ետես, որպէս ասէ ի վարսն նորա որ ըստ Աղէքսանդրիոյն եպիսկոպոս Աթանասիոս: Նախանձեցան զվարսն Ամուսա և այլք յոյժ բազումք. և ըստ կողմանցն լցաւ Նիտրիայ լեառնն և Օկիւթեայ ա ի բազմութենէ միայնացելոցն. զորոց զվարս շարագրել առանձին պատմառոյ է գործ: Վասն զի եղեն ի նոսա այր աստուածասէրք և ճգնութեամբ յաժեալք, և զառաքելական վարս վարեալք, և պիտէլիս ոմանս և արժանիս յիշատակի սրբոյն և ասացին: Եւ լաւ համարիմ ի բազմացն սակաւս խառնել ի պատմութիւնս յաւգուտ ընթերցաւղացն:

Ամուս այս ասէր մերկ զինքն ոչ երբէք տեսանել՝ ասելով անվայելուչ գոլ միայնացելոյն մերկ զիւր մարմինն տեսանել: Եւ երբեմն ընդ գետ մի անցանել կամելով, դանդաղէր մերկանալ. և աղաւթեաց առ Աստուած լինել նմա անձին ոչ ի հաստումն կամացն. և հրեշտակ փոխեաց զնա յայնկոյս գետոյն:

ա. Բն. τῆς Σκίτεως·

Էր և յորժամ անցանէր ընդ (Նիւղոս) գետա[ա] ի լեառնն. և առնր երեէր տեսանել զմերկութիւն[բ] իւր. և տարակուսեալ կայր և աղօթէր. և անդէն վաղվաղակի անտի[գ] գտեալ գետոյն ի հրեշտակաց փոխադրեալ. (Բազում և այլ սքանչելիք նորա պատմին.[դ] և կեցեալ նորա ամս Ղ. հանդիսաւոր կարգօք և կրօնիւք ի փառս և ի գովութիւն Տեառն ամենակալի,) Եւ բա-

ա. Ա՝ գետ լեառն. գ. ի լեառն. բ. Ա՝ մերկութիւն. գ Բ. անդր գտեալ. դ. Ա՝ բազում սքանչելիս պատմեն.

Դիւղիմոս այլ. այս միայնացեալս իննսուն ամ կելով, ընդ ոչ ումեք ի մարդկանէ համարձակեաց մինչև ցվախճան։

Առսիոս [ա] զմեղուցեալ մանկունսն ոչ որոշէր, այլ զյառաջատեալսն ասելով. եթէ մանուկն որոշեալ արհամարհող լինի, իսկ յառաջատեալն յորոշմանէն երկանց զգալով փոյթ առնու զգաստութիւնն։

Պիոռ գնալով ուտէր. իսկ հարցեալ ուրումն, թէ զի՞ ուտես այդպէս, ոչ կամիմ, ասէ, իբր գործոյ կերակրոյ հպիլ, այլ իւր փարթարի։ Իսկ առ այլ ոմն հարցաւղ զնա պատասխանէր. զի մի ասէ յուտելն

ա 'Αρσήνιος. Պալադիոսն էլ է մեր ձեռ. նման գրուր.

զումք ի Նախանձ Նորա յորդորեալ բազմանային և զօրանային յոյժ ի մարաս գիւղց. Եւ բազմութեամբ լցաւ լեառն Սկիւթայ միանձանց և զկողմից զվարս Նոցա շարագրեցին, որք աստուածասէրք. ըստ ճգնութեան [ա] Նոցա զնահատակութիւն. [բ] և ըստ առաքելական վարուցն կրօնաւորեալք յուսումն միանձանց մարտից [գ] ընդդէմ գիւղց, զորբոցն պատմեցին զվարս։ Որոց գովութիւն ոչ ի մարդկանէ է, այլ յամենեցունց Տեառնէն։

Գլ. ՀԲ

Վարք սրբոց արանց ճգնաւորացն։

Ոմն ի հարանց զմեղուցեալ մանկունսն ոչ որոշէր. այլ զյառաջատեալսն [դ] ասելով, թէ մանուկ որոշեալ արհամարհող լինի, իսկ յառաջատեալն յորոշմանէն [ե] մեղացն [զ] զգալով փոյթ առնու զգաստութեան [է] յորս մեղապարտն է։ [ը]

Այլ ոմն եղբայր գնալով ճանապարհ, ուտէր ի ժամու

ա. Բ. զճգնութիւն. բ. Ա՛ Գ. Նահատակութիւնն. գ. Ա՛ ուսումն մարտից. Գ. յուսումն մարտից. դ. Ա՛ յառաջադրեալ. ե. Գ. յորոշմանէ. զ. Ա մեղաց. է. Ա՛ Ա. Գ. սգաստութեան. ը. Գ. մեղաց պարտն է.

մարմնականին զցանկութեանն զգայցէ անձնս։

Իսկ Իսիդորոս[ա] ասէր. քառասներորդ ամ ունել յորմէ հետէ զգալ զմտածութեան մեղացն. ոչ երբ զհետ երթեալ ոչ զցանգութեան, ո՛չ զբարկութեան գէթ սակաւ ինչ։

Բամբոս[բ], ոչ դպիր գոլով, մատեաւ առ ոմն ուսանել Սաղմոս. և լուեալ զառաջին զտունն ԼԸ Սաղմոսին որ ասէ. Ասացի թէ պահեցից զճանապարհս իմ ոչ մեղանչել լեզուով իմով։ Երկրորդին լսել ո՛չ անսացեալ, գնաց քաւականանալ այսուիկ միով բանիւ ասացեալ. եթէ կարասցէ զսա գործով ուսանիլ։

ա, Ἰσίδωρος.
բ Παμβώς

Այլ ոմն հարցեալ. զի՞ այդպէս ուտես, ոչ նստեալ։ Ասէ. ոչ կամիմ որպէս ի հարկաւոր գործ հպիլ[ա] ի կերակուրս պիտոյից, և զի մի[բ] յուտելն մարմնական ինչ ցանկութիւն զանձն[գ] ըստադամնիցէ։

Իսկ այլումն ի հարանցն ասէ. քառասուն ամէ յորմէ հետէ ոչ եղէ ընդունակ չար խորհրդոց, որ վնասեն զհոգիս, և այսոցիկ շնորհօքն Աստուծոյ յաղթեցի միշտ աղաչելով զարարիչն։

ԳԼ. ՀԳ.

Յաղագս Բաչասայ:

Եղբայր ոմն, ոչ գիտելով Սաղմոս[ա], սկսաւ ուսանել[բ] Ջերմեռեալ է այր որ ոչ գնաց ի խորհուրդս ամբարշտաց, ի ճանապարհի մեղաւորաց նա ոչ եկաց և յաթոռս ժանտից նա ոչ

ա. Գ. Տպիլ. բ. Ա մի յուտելն. Գ. Ա՛ մի ուտելն. գ. Ա. զանձնն. դ. Ա. զսաղմոսս, թ. սաղմոս ե. Ա. ուսուցանել.

Իսկ բողոք եղեալ աւանդողին զբանն. ընդէր վեց ամսեա ժամանակի անցելոյ ոչ տեսանել զնա, պատասխանէր. թէ զբան Սաղմոսին չեւ եւս գործով ուսայ։ [ա] Սմա Բոմբոսի տուեալ ուրումն ոսկի ի սնունդ աղքատաց եւ ասացեալ թէ, թուեա [բ] որում ետուրն. ասէ, Աստուծոյ թուոյ պէտք ոչ են, այլ առողջ խորհրդոց։ Զայս զԲոմբոս Աթանասայ եպիսկոպոսի աղաչեալ, եէջ յանապատէն յԱղեքսանդրիայ, եւ տեսեալ անդ կին մի թէատրիկոն յարտասուս հարաւ. իսկ ուրոց մերձն հարցեալ թէ ընդէ՞ր արտասուեաց։ Երկու իրք, ասէ, զիս շարժեցին. մին նորա կորուստն, եւ երկրորդ զի ես ոչ ունիմ այսքան փոյթ առ ի հաճոյանալ Աստուծոյ, որ-

ա. Բն. աւել ունի. «Ցետ այսորիկ զկնի բազում ժամանակաց. հարցեալ ուրումն գիտնաւորի ուսեալ իցէ զբան Սաղմոսին, ասէ, ի տասն եւ ինն ամս հազիւ ուսայ զնա առնել։»

բ. Մեր Ձեռ. գրած է ·տուեա· ·թուեա··-ի փոխարէն՝ ըստ բնագրի, ἀρίθμησον.

Նատաւ. [ա] Այլ յօրէնս Տեառն են կամք նորա. զօրէնս նորա խորհեսցի նա ի տուէ եւ ի գիշերի, որպէս ծառ առ տնկեալս ջուրց [բ] Ասէ, զայն ուսեալն [գ] կատարեցից, եւ դարձեալ եկից, որոյ անունն [դ] Բաքաս. Եւ գնացեալ տայր յոմն [ե] յիսուն տաղանդ ոսկի, նոյն ժամոյն տայր աղքատաց. Եւ հարցեալ թէ քանի՞ց ետուր, ասէ. Աստուծոյ թուոց ոչ են պէտք, այլ ուղիղ կամաց. Զնոյն [զ] եղբայր աղաչէ Աթանաս գալ յԱղէքսանդր. [է] Եւ ի գալն [ը] տեսանէ կին մի Թէատրիկոն, [թ] յարտասուս եղեւ լայր դառնապէս. Հարցեալ. զի՞ այդպէս լաս, ասէ. Երկու իրք շարժեաց զիս. մին [ժ] կորուստ կնոջդ. եւ մին այլ [ժա] զի .ես ոչ

ա Բ. կրճատ ունի միայն բառերի սկզբի տառերը. «ի խոր. տայ. նա կայ.» բ. Ա՛ եւ եղիցի նա. Բ. գրում է մինչեւ վերջը։ գ. Ա. ուսեալ. Գ. Ա՛ զայս ուսեալ. դ. էր Բաքոս. բոլոր. Ձեռ. Բաքոս. ե. Ա՛ Գ. ումն. զ. Ա՛ Գ. Նոյն. է. Ա՛ Գ. Աղէքսանդր. ը. Գ. ի գնալն. թ. Բոլ Ձեռ. Թէագրեկոն. ժ. Ա՛ Գ մի. ժա Ն զիմ.

քան նա զի հաճոյացի մարդկան զազրալւոյ։

Իսկ ոմն ասէր յաղագս նորուն երանելւոյ Բոմբոսի, եթէ ի բազում ամս աղաւթէր ասելով․ Տէր մի փառաւորեր զիս յերկրի։ Եւ այսքան պատուական և փառաւորեաց որպէս զՄովսէս․ քանզի որպէս զնորա երեսն ոչ էր տեսանել ի փառաց երեսացն նորա, զոր ետ նմա Աստուած, այսպէս և սա զնոյն շնորհսն էառ․ և ոչ ոք կարէր հայել ի նա ի յետին աւուրսն նորա։

Իսկ Աբաս Արսէնիոս ասէր․ եթէ միայնացեալն եթէ ոչ գործեսցէ, հաւասար ժլատին դատի։ ա

Պիտուռոս բազում տեսակս բնութեան գիտէր․ և յաճախաբար այղ երբեմն այղ առ ընթերցաւղսն ասէր․ և ըստ իւրաքանչիւր տեսակացն աղաւթէր։

ա․ Բնագրում չկայ․ ․իսկ ոմն ասէր յաղագս նորուն . . . հաւասար ժլատին դատի․․ ընդարձակ պարբերութիւն.․

[illegible]մ ա Հաճոյ Աստուծոյ, որպէս դայ իւրոյ հոմանեացն է․ Աւէրին [illegible]վան հօրս բ այսորիկ, թէ ամենայնիւ գ յարդարեալ էր դ ի [illegible]կրօնս ճգնաւորացն, որպէս զի Աստուած փառաւորեաց զնա [illegible]յերկրի․ զի լուսաւորեցան երեսքն նորա ե որպէս զՄովսէսին, [illegible]որ ոչ ոք կարէր տեսանել կամ հայել զերեսս նորա լուսաւո[illegible]րեալ։

Գլ. ՀԴ.

Յաղագս Արսէնի:

Իսկ հայրն (Արսէն) ասէր, եթէ միայնացեալն որ ոչ գործէ ըստ աւուրն գործնականութեան, դատի յարդար դատաւորէն Քրիստոսէ։

Պիտուռոս բազում տեսակք են, ասէ, ըստ բնութեան, որք յաճախաբար, այլ երբեմն այլ մրցին ընդ մեզ, յորոց

ա․ Ա՛ Գ․ Դ․ եւ մի նա․ բ․ Ա՛ Գ․ յամենայնիւ․ գ․ Ն․ նա դ․ Ա՛ արդարեալ էր․ ե․ Բ յերեսս նորա

Ըստ այնմ ժամանակի երկուք այրք աստուածասէրք համանուն ընքեանց. քանզի երկաքանչիւր ուրուք ի նոցանէ էր անուն Մակարիոս. յորոց մինն էր ի վերին Եգիպտոսէ, իսկ միւսն յԱղէքսանդրացւոց քաղաքէն։ Եւ երկոքինն բազմաց աղագաւ առաքինութեանց եղեն հռչակեալք. վասն ճգնութեանն, և վասն վարուցն, և վասն աւրինակի, և վասն ի ձեռն նոցա սքանչելեացն եղելոցն։ Իսկ Եգիպտացին Մակարիոս[1] այնքան բժըշկութիւնս արար, և այնչափ ի դիւահարացն արտաքս վարեաց զդեւսն, որպէս զի առանձնոյ պարտ գոլ շարագրութեան, զորս շնորհաւքն Աստուծոյ գործեաց. բայց էր երկիւղածութեամբն առ ընթերցաւղսն խիստ։

Իսկ Աղէքսանդրացին Մակարիոս ըստ ամենայնի

[1] Սա ծաղկեց Փրկ. 373 Թ.

ի խրատուց սրբոց զիւրաքանչիւրսն գիտել և աղօթիւք և պահօք յաղթել.

ԳՂ ՀԾ.

Յաղագս Մակարանց,

Արք երկուք աստուածասէրք համանունք Մակարայ. յորոց մինն էր ի վերին Եգիպտոսէ և միւսն յԱղէքսանդրիայ։

Եւ երկոքին[ա] ճգնաւորք և առաքինիք և հռչակեալք ի բարեպաշտութեան ջանս և ի վարս. և յոլով սքանչելիս եցոյց Տէր ի ձեռն նոցա։ Եւ Եգիպտացին առաւել բժշկութիւնս եցոյց, և բազում դիւահարս բժշկեաց. որ և շարագրեալ եղև առանձնական վարք նորա, որ ըստ ամենայնի էր լիակատար առաքինութեամբք,[բ] և էր ուսուցիչ և խիստ վարէր առ աշակերտսն։ Իսկ Աղէքսանդրացին տեսլեամբ ըստգաւանէր զնա. և նա յայնմ հետէ լինէր լրջամիտ և բերկրանօք լցեալ, ուսուցանէր ըստ խոնարհութեան զմանկունսն։

ա. Ա. երկուքին   բ. Ն. առաքինութեան.

մերձ գոլով Եգիպտացւոցն, այսուիկ էր զատեալ, զի առ-ընթերցաւղսն ըղջամիտ էր, և բերկրանաւք զմանկունսն ածէր ի ճգնութիւն:

Սոցա Եւագրիոս եղեալ աշակերտ, [զ]ի ձեռն գոր-ծոց իմաստասիրութիւնն ստացաւ, նախկին բանիւ միայն իմաստասէր գոլով: Սորա ի Կոստանդինուպօղսի ի Գրի-գորէ Անձիանձւոյ ի սարկաւագի ձեռնադրեցաւ կարգ: Ապա ընդ նմա յԱղեքսանդրիա իջեալ և զնախաճառս արանց ընթերցեալ, զնոցայն նախանձեցաւ վարս: Եւ-այնքան նշանք ի ձեռն նորա եղեն, որքան և յորս նորա վարդապետացն: Սորա և գրեանն յոյժ փոյթալիք շա-րագրին, յորոց Միայնականն,[ա] որ յաղագս գործա-կանին վերագրի, գլուխս ունի ճ: Իսկ Գնոստիկոնն[բ]

ա. Μοναχός·
բ. Γνωστικός·

ԳԼ. ՀԶ

Յաղագս Եւագրի:

Իսկ Եւագրիոս էր ուսումնասէր ի մանկութենէ՝ սնեալ և ուսեալ ի Կոստանդնուպօլիս իմաստասիրական արուեստ բանիւ միայն, և Գրիգորի Աստուածաբանի աշակերտեալ՝ յառաջանայ ի մտաւորութեան, և ձեռնադրեալ ի սարկաւագութիւն. Դէպ եղև նմա երթալ յԱղեքսանդր և զվարս հարց ընթերցեալ նախանձեցաւ զբարիսք[ա] նախանձն. և բուռն հարկանէր զնոցա վարուց և հանդիսից, յառաջադէմ լինէր քան զառաջինսն ի մարտ[բ] դիւաց, խորհրդոց, մեղաց, և ի գեր ի վերայսն[գ] լինեալ առաքինութեան, շարագրէ ըստ յաղթութեան մարտիցն խրատս օգտակարս. Յաղագս գործնականին

ա. Ա՝ զբարուոք. բ. Ա՝ ի մարտս. գ. Ն. եւ գ՝ րի վերայսն.

ար է ճանաչական, որ առ արժանաւորեալս գիտութեան, գլուխս ունի ծ. Իսկ երրորդ Հակաբանական, [ա] յաստուածային գրոց առ փորձողսն դեւս. յութերորդ որոշեալ մասունս, ըստ թուոյ ութ մտածութեանցն, և Ը ճանաչական առակք: [բ] Եւս Ստիքիռա [գ] Բ. մինն առ միաբան վարողս զկեանս որ և առ ի ճանապարհակիցս միայնացեալսն, և մինն առ կոյսն. զոր թէ որպէս են սքանչելի ընթերցաւղքն գիտասցեն: Բայց ի դէպ համարիմ փոքր ինչ ի նորա յիշեցելոցն յաղագս միայնացելոցն յայտնի շարայարեալ. քանզի առէ զայս ըստ բանի:

«Կարեւոր համարիմ զճանապարհս նախկին ճանա-

ա. Ἀντιρρητικός.
բ. Προβλήματα·
գ. Σιχιρα Ոտանաւոր.

վերոգրեալ ունի գլուխս հարիւր, իսկ Գնոստիկոն՝ [ա] որ է ճանաչականս, որ առ արժանաւորեալս գիտութեան, [բ] գլուխս ունի յիսուն. [գ] Իսկ երրորդն Հակաբանական [դ] յաստուածային գրոց առ փորձող դեւսն [ե] ի յութերորդ որոշեալ մասունս, ըստ թուոյ ութ մտածութեանցն, և որ ճանաչական է առակք. Եւ ստիքիրոն երկուք, մի առ մի վարելով յաղագս միաբանականացն և միայնացելոցն հանդիսից. որպէս զի [զ] ըստ նոսա գիտնաւորքն ընթեռնլով ծանուցանիցեն զմիտսն.

ԳԼ. ՀԵ.

Յաղագս Անտոնի եւ այլոց ոմանց:

Ի դէպ համարիմ փոքր ինչ զնորայոցն յուշ առնելով.

ա. Ա՛ իսկ գնոստիկոն. բ. Ա՛ գիտութեամբ. գ. Բոլոր Ձեռ. դ. Ա. Հակաբան. Նոր. Հյկ. բռ. • իսկ երկրորդն Հակաբան խորհրդական յաստուածային գրոց առ փորձող դևսն.. ե. Ն. որպէս:

«պարհորդելոց միայնակեցացն ճշմարտութեամբ հար-
«ցանել, և ըստ նոցա ուղղիլ. քանզի յոլով է դտա-
«նել ի նոցանէ ճառեալս և գործեալս բարուք։ Յորոց
«և զայս ոմն ասաց, եթէ ի չորագոյնն և յանմարթ ըն-
«դարձակութիւնն սիրոյ լծակցեալ փոյթ մուծանել
«զմիայնացեալն յանախտութեանն նաւահանգիստ։ Իսկ
«նա զիրարեալ զոմն ի գիշերի յեղբարցն ի ցնորից զեր-
«ծոյց, տկարացն պահովք սպասաւորել հրամայել. այս-
«պէս հարցեալ, ասէր, եթէ ողորմութեամբ որպէս իւ-
«ղով այսպիսիս շիջանին ախտք։»

«Արդարոյն Անտոնիոսին կացեալ առաջի յիմաս-
«տակացն ասէ. և զի՞արդ ժուժկալես, ով հայր, ի գը-
«րոցն մխիթարութենէ զրկեալ։ Իմ գիրք, ասէ, ով
«իմաստակ, բնութիւն եղելոցս է, և առընթեր է յորժամ
«կամիմ ընթեռնուլ և քննել զԱստուածայինսն։»[ա]

ա. Ձեռ. ունի . զայսն .

-րպէս ասէ ըստ բանին, զնախկին խրատս հարցն ճշմարտեալս
-անիւք և արարեալս վարուք։ Յորոց և զայս ոմն ասաց. ասէ
-չորագոյն և զանողորկ բուռն յանձին ստացեալ լծակցեալ
- մեզ աճիւն Աստուծոյ. արագ մուծանէ զմարդն յանախտու-
-թիւն անարատութեան։ Այլ ոմն ասէ, զիւր արարեալն սըրտ-
մտութեան խոնարհամտութեամբ հեզութեամբ զինքն արգելցէ
ի բարկութենէ և ի սէրն վերաբերեալ, որ ի միասին կապէ
զեղբարս. Ոմն յեղբարց[ա] լեալ ի գիշերական ցնորս. և խոս-
տովանեալ պահօք զգուշանալ և առանձնական աղօթիւք, կըն-
քեալ զզգայարանսն հաւատով հրամայեցաւ միշտ յերկիւղ[բ]
Աստուծոյ լինել։

Անտոնի ոմն յիմաստակաց[գ] ասէ. Զի՞րդ կաս ի գրոց
մխիթարութենէ զրկեալ. Ասէ. Իմ գիրք, միտք գրոյն տպա-

ա Ա եղբարց. բ. յերկիւղն. գ Ա՛ Անտոնի յիմաստակացն,

«Եհարց զիս անաւթն ընտրութեան, Եգիպտացի
«Ծերն Մակարիոս. եթէ երբէք ոխք պահեալք մարդկան
«զյիշողական զաւրութիւն հոգւոց ապականեալք, իսկ
«դիւացն ոխս ունելով անվնասք պահիս։ Եւ իմ առ պա-
«տասխանին տարակուսեալ և աղաչեալ ուսանել զբանն.
«վասն զի ասէ առաջին ախտն արտաքոյ բնութեանն,
«իսկ երկրորդն ըստ բնութենէ սրտմտութեանն։ Գնացի
«ըստ· նմին զաւրագոյն հարաւոյն առ երանելի հայրն Մա-
«կարիոս.և յոյժ պապակեալ ի ծարաւոյ խնդրէի ըմպել
«ջուր։ Իսկ նա ասէ. բաւականացիր հովանեաւդ, քանզի
«բազում ճանապարհորդք այժմ կամ նաւեալք և
«յայսմանէ զրկեալ են։ Ապա իմ բանս առ նա վասն
«ժուժկալութեան կրթեալ. քաջալերեա ասէ, ով որդեակ,

ւորեալ կան յիս, որ շնորհիւն Աստուծոյ իմանի. Անօթ ընտրութեան նմա կարծէր.

Եգիպտացի մի ասէ եհարց ցիս, Զիա՞րդ է ոխս պահեալ[ա] առ մարդիկ. Ասէ, զօրութիւն ոգոյն ապականի. իսկ առ դևք ոխք վնասք են։ Եւ ես տարակուսեալ առ պատասխանիսն,[բ] աղաչէի ուսանել. Եւ նա ասէ. առաջին ախտն[գ] արտաքոյ բնութեանս, և երկրորդն ըստ սրտմտութեան, զոր պարտ է ի դևս ցուցանել. Երթեալ իմ առ հայրն Մակար, և նստեալ ըստ հովանեաւ, յոյժ ծարաւեցայ. և խնդրէի ջուր, Եւ[դ] նա ասէ. բաւականացիս հովանեաւս, զի բազում վաստակաւորք զրկեալք ի ջրոյ և ի հովհանւոյ. Ապա հարցի երդմամբ վասն իւր ժուժկալութեան, ասէ, Որդեակ, քսան ամ ոչ զհացի և ոչ զջրոյ, և ոչ զգինւոյ, զյագումն ոչ առի, զի չափով էր հաց և ջուր, և քուն սակաւուց զպէտսն ունելով. Ումեմն յեղբարցն հօր իւրոյ ըստ մարմնոյ մահն պատմեցաւ. իսկ նա առ պատմօղն ասէ, Մի հայհոյեր, զի իմ հայրն անմահ է. Այլ ոմն Աւետարան մի ստացեալ[ե]

ա. Ն. պահել, բ. Ա՝ առ պատասխանիս. գ. Բ. ախտքն. դ. Ա՝ իսկ. ե. Ն. ստացեալ էր.

«յամենայն քառասնին ամսն ոչ զհացի, ոչ զջրոյ և ոչ
«գինոյ զյագումն առի։ Քանզի զհացն իմ ուտէի կըշ-
«ռով և զջուրն իմ ըմպէի չափով, իսկ ի յորմէ խօ-
«նարհեցուցեալ փոքր ինչ զգինոյն մասն յափշտակէի
«անյագութեամբ։

«Այդ եղև ումեմն ի միայնացելոցն մահ հաւրն։ Իսկ
«նա առ պատմաւղն ասէ. դադարեա ի հայհոյու-
«թեանցդ, քանզի իմ հայր անմահ է։

«Ստացեալ ունէր ոմն յեղբարցն Աւետարան միայն,
«և զայն վաճառեալ ետ ի սնունդ աղքատաց, արժանի
«յիշատակի բարբառեալ բան. քանզի նմա, ասէր, զբանն
«վաճառեցի զասողն ինձ միշտ, եթէ վաճառեա զինչս
«քո և տուր աղքատաց։

«Իսկ թէ ինչ ըստ Աղէքսանդրոյ կղզի որ ըստ նմին
«հիւսիսային կողմանն յայնկոյս ծովակին կայ, որ կոչի
«Մառիսմայ և բնակէր ի նմա միայնացեալ ի բանակէ
«ծանաւթականացն ընտրագոյն, որ ասաց զամենայն
«զգործականսն միայնացելոցն գործեալ վասն հինգ
«պատճառաց, յաղագս Աստուծոյ, վասն բնութեան, յա-
«ղագս սովորութեան, վասն հարկի, և սակս գործոց ձե-
«ռաց։ Իսկ նա ասէր դարձեալ, մին գոլ ի բնութեան

—ունէր, [ա] և զայն վաճառեալ ետ [բ] աղքատաց, և արժանի յի-
շատակաց, ասաց, բան արարի, որ միշտ ասէր ցիս, վաճառեա [գ]
և տուր աղքատաց։ Այլ ոմն ծեր ընտրեալ յամենայնի, որ
ասաց զամենայն գործնականսն միայնացելոցն գործել վասն հինգ
պատճառացս այսոցիկ. յաղագս բնութեան, յաղագս սովորու-
թեան, յաղագս հարկի, յաղագս ձեռագործի։ Եւ դարձեալ մինն
գովի ասէ, ըստ բնութեան՝ յառաքինութիւնն [դ] զնոսա միա-

ա. Ա՝ աւետարան ցուցեալ. բ. Ա, վաճառեալ էր. գ. Ա՝ զինչս.
դ. Ա՝ առաքինութիւն.

«զառաքինութիւնն. և զի Թէ առնել զնա զաւրու-
«Թեան Հոգւոյն է քանզի և լոյսն արեգակնային ան-
«ձեւ է, ասէ, բայց ի ձեռն մուծող իրիք պատու-
«հանից ձեւանալ բնաւորի։

«Իսկ այլ ումն դարձեալ ի միայնացելոց. վասն այ-
«սորիկ ի բաց առնում զախորժմունս, ասէ, զի ըզ-
«սրտմտութեանն հատից պատճառս. վասն զի գիտեմ
«զնա մարտուցեալս յաղագս ախորժակութեանցն և
«խառնակեալ զիմ զմիտս և զգիտութիւնս փարեալ։

«Ասէր ումն ի ծերոցն. եթէ սէր առաջադրութիւն
«կերակրոց և պատկառանաց ոչ գիտէ պահել։ Իսկ նա,
«ոչ գիտեմ, ասէ, կրկին ի դիւաց պատրեալ։»

Զայսոսիկ Եւագրիոս ի գրեցումն նորա Գործակա-
նին[ա] յիշեաց, իսկ Գիտնականին[բ] նորա այսպիսիս ասէ.
«Զորս առաքինութիւնս և տեսութիւն նորա յարդա-
«րոյն Գրիգորէ ուսաք լինել. իմաստութիւն և արու-

ա. Թն. Πρακτικῷ
բ. ԽՆ. ῷ Γνωστικῷ,

ւորեալ զօրութեամբ Հոգւոյն, զի և լոյս արեգականն անձև ասէ, այլ ի պատուհանսն ի ներքս մտեալ ձևանալ բնաւորեցաւ։

Իսկ այլ ումն միայնացելոցն ասէր ի բաց առեալ զախորժս մտաց մարմնոյ[ա] զսրտմտութեան պատճառս կարէ. վասն զի[բ] մարտուցեալ ընդ անձինն և խառնակեալ զմիտսն[գ] գերի վարէ։ Ասէր ումն ի ծերոց, թէ սէր զառաջադրութիւն կերակրոց պատկառանաց ոչ պահէ։ Իսկ այլ ումն ասէր. ի դիւաց փորձեալ կրկին անդրէն ի նոյնս ոչ փորձեցայ։ Զայսոսիկ Եւագրիոս յուշ առնէ զբանս. իսկ վասն Գիտնականին այսպիսիս ասելս չորս առաքինութիւնս և տեսութիւնս յարդարոյն[դ] սրբոյն Գրիգորի գիտնաւորի[ե] ուսաք. լինել իմաստութիւն, և արու-

ա. Բ. մարմնոց. բ. Ա քանզի. գ. Ա ընդ միտսն. դ. Ն. արդա-րոցն. ե. Ա. գիտնականի.

«թիւն, զգաստութիւն և արդարութիւն: Եւ իմաստու-«թեանն գործ ասէր, լինել զտեսանելն զիմանալիս և ըզ-«սուրբ զզալութիւնն առանց բանից. քանզի այսոցիկ «յիմաստութիւնէ միայն յայտնիլ աւանդելոց: Իսկ արու-«թեան, ժուժկալեալ ի ճշմարտութիւնսն և ի պատե-«րազմելն, և ոչ փախչել զկռահետ յուշէսն: Այլ ի նախկինն «արդիւնարարէն ընդունել սերմանիս և շտեմարանել «զսերմանացուսն: Իսկ զգաստութեանն առանձին պա-«տասխանեաց լինել: Իսկ արդարութեանն դարձեալ զոր «ըստ արժանաւորութեան իւրաքանչիւր ումեք բանս «բացատրեալ. է ինչ զոր ծածկաբար պատմեալ, և է «ինչ զոր ի ձեռն գուշակմանց նշանակեալ, իսկ է ինչ «զոր յայտնեալ յաւգուտ պարզամտացն:

«Ճշմարտութեան սիւնն Կապպադովկացին Բասի-

[illegible]թիւն. ա զգաստութիւն, բ և արդարութիւն. Իմաստութեան գործ ասէ. լինել զտեսանելն զիմանալիսն և զսուրբ զօրութիւնսն առանց բանից. քանզի իմաստութիւն՝ որոշել ի չարէ, Իսկ արդարութիւն՝ ժուժկալէ ի ճշմարտութիւնսն և պատերազմեալ ոչ վարի զկռահետ յուշէսն, այլ ի նախկին արդիւնարարէն՝ ընդունել զսերմանս և շտեմարանեալ զսերմանացուսն. Զգաստութեան առանձինն է ըստ պարկեշտութեան իւրի. Իսկ արդարութեան դարձեալ, զոր ըստ արժանաւորութեանն իւրաքանչիւր ումեք բան բացատրեալ. է ինչ զոր ծածկաբար պատմեալ, և է ինչ զոր ի ձեռն գուշակմանց նշանակեալ. և է ինչ որ յայտնեալ յօգուտ պարզամտացն. Ճշմարտութեան.

ԳԼ. ՀԸ

Ցաղագս Բարսղի թէ զի՞նչ ասէ վասն պատահեալ գիտութեան զգուշութեան:

Իսկ սիւնն Կապուտկացւոց Բարսեղիոս ասէ. Առ ի մայր դ-ա. Ա՝ արիութիւն բ. Ա. սգաստութիւն. գ. Ն. սերմանս. դ. Ռ. սիրն:

«ղիոս. զառ ի մարգկանէ, ասէ, պատահեալ գիտութիւնն
«զգուշութեան խոկումն և կրթութիւն զարգացուցանէ,
«իսկ զառ ի յԱստուծոյ շնորհէն եղեալն՝ արդարութիւն
«և անբարկութիւն և ողորմութիւն։ Եւ զառաջինն հը-
«նարև և ախտաւորացն ընդունել, իսկ երկրորդին ան-
«ախտքն միայն են ընդունողք, որք և առժամանա-
«կաւ ադաւթիցն զառանի բարբառ մտացն շրջափայլ-
«եալ տեսանեն։

«Եգիպտացւոցն սուրբն լուսաւորիչ Աթանասիոս-
«ի սեղանն, ասէ, Մովսէսի զհիւսիսային կողմն կանգ-
«նեալ հրամայէ, ծանիցեն գիտունքն թէ ով է բուրա-
«ղըն ի վերայ նոցա, և ամենայն փորձութեանց արիա-
«բար համբերեսցեն, և յաւժարութեամբ զորս առ ըն-
«թերն սնուսցեն։

«Ասէր և որ Մուէսացւոց ա եկեղեցւոյն հր(ե)շտակն
«Սերապիոն, բ եթէ միտք զմայլեալք հոգևորական գիտու-

ա Θρουϊτῶν.
բ. Σαραπίων.

կանէ պատահեալ գիտութիւն զգուշութեան ի հսկումն կըր-
թութեան զօրացուցանէ, իսկ զառ ի յԱստուծոյ շնորհէն եղեալ
արդարութիւն և հեզութիւն, և ողորմութիւն. Եւ զառաջին
բնաւորեալ ախտն լուծանէ ա ի խաղաղութիւնս. իսկ երկրորդքն
անհատք են միայն ընդունողք. որև առ ժամանակաւ աղօ-
թից զառանի բարբառն մտացն շրջափայլեալ տեսանեն.

ԳԼ. ՀԹ

Ցաղագս Աթանասի եւ Սրապիոնի թէ զինչ ասեն վասն զգուշաւոր գիտութեան։

Սուրբ լուսաւորիչն Եգիպտացւոյ Աթանասիոս ասէ. Մով-

ա Ա' անծանէ.

«Թեամբք կատարելապէս մաքրին, իսկ սէր զխղխայ-
«չեալ յիմարութիւն սրտմտութեանն բժշկէ, իսկ չար
«ցանկութիւն զերաչնոսեալ ի յոմանս ի ժուժկալութեան։
«Զորս յաղագս ի ժուժկալութեանն և դատաստանին
«զատինքեանն կրթէ բանս, ասէր մեծ և գիտուն վար-
«դապետն Պիւզիմոս, և զայսոցիկ զնիւթս յիշատակաւ
«բերեալ փորձեսջիր. քանզի ամենեքին գրեթէ այսքիկ
«մեղանչեն։ Իւ զորս յաղագս դատաստանին բանս ի տար-
«բերութիւն մարմնոցն և զարդուցն գտցես։ Իսկ զորս
«յաղագս նախախնամութեանն գտցես ի յեղանական
«զորս ի չարութենէ յառաքինութիւն կամ ի գիտութիւն

ակս զսեղանն ի հիւսիսային կողմն կանգնել հրամայէ. ծանի-
ցեն գիտողք թէ ով է բուրողն ի վերայ նորա. և ամենայն
փորձութեանց արիաբար և յօժարութեամբ համբերեսցեն.
զորս առ ընթերսն ուսցին ընթերցութեամբքք. Ասէր և եկեղեցւոյ
հրեշտակն Սերապիոն. «ասէ միտք զմայլեալ հոգևորական գի-
տութեամբն, կատարելապէս մաքրեն և սէր զխղխայեալ
յիմարութիւն սրտմտութեան բժշկէ. իսկ չար ցանկութիւն
վերայ հոսեալ յոմանց ի ժուժկալութիւն կրթէ բանս խրատու,
զոր յաղագս նախախնամութեան և դատաստանին յաւիտենից
Քրիստոսի.

ԳԼ. Զ.

Թէ Դուղիմոս եւ այլք զի՞նչ ասեն,

Ասէր մեծն և գիտուն վարդապետն Դուղիմոս զայսոսիկ.
զնիւթս յիշատակաւ բերեալ փորձութիւնս իւր. քանզի ամե-
նեքեան գրեթէ այսքիւք մեղանչեն։ Բայց որ յաղագս դա-
տաստանին է բան յուշ լիցին ի տարբերութենէ մարմնոյ
և մտաց. և որ յաղագս նախախնամութեան է յեղանակն որ
ի չարութենէ և յանգիտութենէ և ի գիտութիւն առաքի-

ա. Ա՝ Սրապիոն. բ. Բ. չիք. գ. Ձ՝ ոմանց. դ. Բ. բանս. Ն. բան.ն. Ն. ի տարբերութեան. զ. Դ. Ձեռագրի թերին 'շարունակւում է այստեղից:

զմեզ վերածեն։

Այսքանս յՈւագրոսէ ստանամք յաղագս Եղեաց ողիւք։ Եղեւ և այլ ոմն քահանայ այր ի միայնա-ցեալն. որոյ անուն էր Անթիմոս, որ էր այսպէս անկրաւ գործով, իբր զի ի Հռոմ ընդ Աթանա-սի եղեալ ոչինչ ընտրել տեսանել ի գործոյ քաղաքին, բայց միայն զՊաւղոսի և զՊետրոսի մարտորին[ա]։ Այս Անթիմոս յեպիսկոպոսութիւն քաղցեալ և փախուցեալ զաջու զունկն իւր եհատ. որպէս զի արդեւք ծանա-կանաւք մարտիրոյն ի ձեռնադրութենէն ծածկեսցէ. Իսկ ժամանակաւ ինչ յետոյ և Նեւագրիոս ի Թէոփիլոսէ եպիսկոպոսէն Աղեքսանդրիոյ յեպիսկոպոսութիւն ըմ-բռնեալ փախեաւ, ոչինչ ծայրատեալ ի մարտիրոյն։ Եւ-

ա. Բառն յունական ձեւն է μαρτόριον

նութեան վերածեն զմեզ ի Տէր։

Այսքիկ յՈւագրէ ասացեալ եղեն։

Ամոնոր և զԱմովնիր[ա] իրս յիշելով ի դէպ համա-ռօտեցայ պատմել, զոր նախկին յիշեցի։ Ընդ Աթանասի եր-թեալ ի Հռոմ, որ յաղագս հալածանացն չոգաւ. բայց Ամովն ոչ յաղագս այլ պատճառի չոգաւ, այլ զի զՊետրոսի և զՊօղոսի զմատուռնն[բ] տեսցէ, (և զնոցին սուրբ նշխարսն և նոքօք փառաւորեսցէ զՏէր Աստուած)։ Զսա յեպիսկոպոսու-թիւն[գ] կոչեն[դ] և զերծեալ փախեաւ և կարեաց զաջ ունկն[ե] որպէս զի ի ձեռն այնր ծանականացն զերծցի ի ձեռնադրու-թենէ. (և կայցէ և մնայցէ ի նուաստութեան։) Իսկ ժամանա-կաւ ինչ յետոյ Նեւագրիոս ի Թէոփիլէ[զ] կոչի յեպիսկոպոսու-թիւն, և զերծեալ փախեաւ, ոչինչ վնասեալ զինքն։ Եւ Համ-

ա. Բ. Ամոն. բ. Ա' Դ. մատուռն. գ. Ա' Դ. եպիսկոպոսութիւն. դ. Ա. Ա' կոչեաց. ե. Ա' Դ. ունկն. զ. Դ. Եւագրիէ, եւ Թէոփիլէ.

հանգիպելով Ամոնի ողջոյն տուեալ, ասէր· որպէս զի չարաչար լիցէ գործեալ՝ կորեալ զլսելին։ Իսկ Ամոնիոս ...նա· այլ դու, ասէ, ով Եւագրիէ, ոչ կարծե՞ս տալ ...ղատաստանս զլեզու ի բաց հատանելով յաղագս ինք-նասիրութեան, զառեալն շնորհս ոչ ի գործ արկեալ ...այլ թմբուցեալ զնա։ Եղեն ըստ նմին ժամանակին ի միայնարանսն և այլք այր բազումք սքանչելիք և ստ-...տուածասէրք· զորս յառաջիկայում պատմագրութեանն յիշել երկայն արգելք լիցէ։ Այլ էրր զի և ելանել յառաջիկայէն կարգէ, եթէ խորհեսցուք զըստ իւրա-...անչիւր արանցն պատմել զվարս և որքան արարին սքանչելիս վասն եղելոյ ի նոսա սրբութեանն։ Զի թէ ...ք կամեսցի զորս յաղագս նոցայն ուսանել· զորս արա-...ին և զորոց գործեցինն, և զորոց յաւգուտ լսաւղացն

...իպեալ ողջոյն տայ Ամովնի, և մեղադրէ որպէս զի զչար [ա] ...ործեալ հատեալ զունկն. Իսկ նա ասէ. Եւ դու ևս չար զլե-...ու [բ] բանաւոր հատեալ յաղագս անհոգութեան, և զառեալ [գ] ...նորհսն [դ] իմաստութեան Աստուծոյ թաքուցեր [ե] յերկրի. Եւ ...յլք բազում· արք երկիւղածք և աստուածասէրք և սքանչե-...ագործք ի մենաստանս երևեցան հոգիացեալք, զոր և երկայ-...ագոյն է մեզ պատմել, եթէ զիւրաքանչիւրոց [զ] պատմեսցուք ...վարս, և որքան արարին սքանչելիս, վասն եղելոյ ի նոսա շնորհացն Քրիստոսի. Եթէ կամիցի ոք զվարս նոցա գիտել, [է] զորս արարին և զորս ուսուցին [ը] և գործեցին, և զոր յօ-...ուտ [թ] լսողաց ասացին, ո՞չ աւանիկ գրեալ է Պաղադիոսի [ժ]

ա. Ա. Ն. չար. Ա' ի չար բ. Ա գործեալ ի լեզու. գ. Ն. տուեալ ...նորհս. դ. Ա' շնորհս. ե. Դ. Թաքուցաներ. զ. Բ. զիւրաքանչիւրոցն. է. Դ. եթէ զիւրաքանչիւրոցն գրել չիք. ը. Ա Ա' չիք. թ. Դ. սոցա եւ ...ողացն. ժ. Բոլ. Ձեռ. Պաղադոսի.

առաջին բանից, և զխայրդ նոցա և զազանս հնազանդէին, խորհրդիւ ունին Պաղադիոսի միայնացելոյ Առանձինն գիրք: [ա] Որ Եւագրիոսին էր աշակերտ, և զամենայն առաւ-գաքայի յաղագս նոցա պատմեաց. յորում և զկանանց նման նախաձառեցելոց արանց, գերահամբարձեցելոց զվարս յիշատակէ: Իսկ Եւագրիոս ապա և Պաղադիոս սակաւ ինչ յետոյ յետ վախճանին Վաղէսի ծաղկե-ցան առ ի յաւգուտ համագրութեանն հաւատոյ. [բ] բայց եղցուք ի վերուստ ուրանաւր եկաքն:

ա. Μονόβιβλον.
բ. Թն. չկայ առ ի յաւգուտ հաւատոյն.

միայնացելոյ Առանձնականաց գիրս. [ա] Որ Եւագրիոսի [բ] էր աշակերտ, և զամենայն առուգաքար յաղագս նոցա պատմեաց, [գ] յորում և զկանանց [դ] որոց վերամբարձելոց զպարկեշտութեան և զառաքինութեան վարս ձառէ. և համանգամայն [ե] արանց նմանեալ սքանչելեացն. Եւագրիոս և Պաղադիոս [զ] ծաղկեցան ի ձահ ուղղափառ հաւատոյ, (ըստ ճշմարիտ աւանդութեան սուրբ հարցն,) յետ վախճանին Վաղէսի բանիւ (և գրով յայս արարեալ. Առաւանոր դադարեսցուք [է] զբանս որ յաղագս նոցա և այլոց [ը] յիշատակեցաք,) եղցուք ի կարգ պատմութեանս. [թ]

ԳԼ. ԶԱ.

Թէ որպէս Մակար Եգիպտացի եւ այլ ոմն Աղէքսանդրացի դարձուցանեն զՀեռաքնակ կղզին բարբարոսաց եւ լուսաւորեն զնոսա:

Իսկ Վաղէս ամբարիշտ օրինօք հալածանս [ժ] առնէ, յետ

ա. Դ. առանձնացելոցն. բ. Ա Եւագրի. գ. Բ Մի շատ մեծ հատուած չունի դ. Ա տղայոց. ե. Ա՝ համագամայն: զ. Ա՝ Պաղանգիոս, միւսները Պաղագիոս է. Գ. դադարեցուացուք. ը. Բ. զոր. թ Գ. Ա՝ Վաղէսի պատմութիւնն ժ. Դ. հալածէ,.

ԳԼ. ԻԴ.[1]

Թագաւորին Վաղէսի աւրինաւք հրամայեալ հալածիլ զոյս յԱղեքսանդրիայն և յԵգիպտոս ամենայն ուրեք խախտէր և աւար հարկանէր. ոմանց քարշեցելոց յատեանս և ոմանց անկելոց ի կապարանս, և այլոց այլ ազգ չարչարեցելոց։ Քանզի զանազան տանջանք հակառակասիրողացն զլուութիւն լինէին։ Եւ վասն զի այսոսիկ յԱղեքսանդրիայ Ղուկիոսի գործէր, Եւզոյիոս աւժամայն յԱնտիոքիայ դառնայր։ Իսկ նոքա անդէն յԵգիպտոսի միայնարանսն դառնային, զաւրավարին հան-

1 Տես Ռուփին ԺԱ. 3. 4. Թէոդ. Դ. 22. Կասիոդ. Է. 39. Նիկ. ... Ա. 27.

Ախմանի [ա] եռանեցոյն Աթանասի յԱղեքսանդրիա և յամենայն Եգիպտոս. [բ] հալածէր և աւար հարկանէր զառուն ուղղափառաց, որոց [գ] ոչ հաւանէին, և զոմանս ի բանս և ի կապանս, այլ ևս բազում [դ] զանազան տանջանօք խոշտանգէին։ Եւ առաջնորդ [ե] էր այսոցիկ չարեաց Ղուկիոս։ Եւ անդէն յԵգիպտոսի [զ] միայնաստանսն երթայր Ղուկիոս. [է] և [ը] զօրավարն զօրօք զինեալ [թ] ընդ նմա յանապատս. և ոչ մի ինչ խիղճ ունէր զամբարիշտն զՂուկիոս, [ժ] այլ առաւել քան զինուորսն վաւթարագոյն էր ի չարն [ժա] և ի չարչարանսն որբոց արանցն որ [ժբ] առոյգ գիտէր որ ի նոցանէ զօրութիւնք և նշանք լինէին. հալածանք [ժգ] դիւաց. և պէսպէս ախտից բժշկութիւնք [ժդ] յամենեցունց ի տեառնէն [ժե] և ի տեսողէն.

ա. Ա՛ վախճանին. բ. Բ. յԵգիպտոս. Գ. ամենայն յԵգիպտոս. գ. Գ Հիք. դ. Ա՛ եւ. ե. Ա. Գ. Դ. յառաջնորդ էր. զ. Բ. ի յԵգիպտոսի. է. Դ. եւ անդէն Ղուկիոս չիք. ը. Ա՛ Լուկիոս. թ. Դ. վառեալ. ժ. Ա՛ Լուկիոս. ժա. Ղուկիոս ժա Ա Գ ի չարսն. ժբ. Գ. արանց սուգ. Ա՛ նորա սուրզ. ժգ. Գ. Ա՛ հալածանօք. ժդ Գ բժշկութիւն. ժե. Բ. տեառնէն.

դերձ ամբոխով բազում վառեցելոց և Արիանոս Դուկիոս։ Քանզի և ոչ նա լինէր պակաս, այլ ածելով զուազմունս արանցն զոչ երբէք զԹացելոցն, վատԹարագոյն քան զզաւրականսն գործէր։ Իսկ իբրև ի տեղին հասեալք, երԹային յայլսն ոյք զսովորականսն գործէին, աղաւԹելով, զախտս բժշկելով, զդեւս հանելով, ոչինչ յայնցանէ ի մտի գնէին որք Դուկիոսինն։ [ա] Զի փոքր ինչ հոգ տարեալք Աստուծոյ պաշտելեանցն, և ոչ զսովորական աղաւԹսն ի տեղւոջ աղաւԹիցն տային Թոյղ կատարեալ այղ և անտի գնալ վարէին։ Եւ ոչ զայս միայն արարին, այլ և յառաջեալք զինուքն հպէին ընդդէմ նոցա։ Զայսոսիկ և Ռուփինոս առ ընԹեր գորով անսանել և կրել ասէ, հասանէին յայնժամ և ի վերայ նոցա յառաջելոյն ասացեալքն։ Քանզի այպանեալք լինէին, և զտանջանաց զփորձ առնուին. կապէին, քարկոծէին, սպանմամբ սրոյ մեռանէին, արք շըր-

ա. Թն. չկայ. ․Ոչինչ յայնցանէ ․․․ Ղուկիոսին.

Եւ [ա] հասեալ Ղուկիոս ամբոխիւն յանապատն [բ] գտանէին զնոսա ի սովորական աղօԹսն, [գ] և ոչ այնպէս [դ] զղջանային. և ոչ տայր կատարել զաղօԹսն ի փառս Աստուծոյ. Եւ վառեալք [ե] զինուք զինուորքն [զ] մարտ եդեալ [է] հալածէին. և զոմանս վիրաւորէին և հարկանէին որով. Ցայնժամ ասացեալքն յառաջելոյն [ը] ի վերայ նոցա յայտնապէս ցուցեալ ի [Թ] Ղուկիոսէ Արիոսէ և հոգէմարտէ։ Զի այպանեալ [ժ] լինէին [ժա] սուրբքն ի նմանէ, և որք ի նմանէ սրեալք, որք [ժբ] զտանջանաց զփորձ առին. և զկապանաց և զբանտից. [ժգ] քարկոծէին, սպանանէին սրովք. արք

ա. Գ. չիք. բ. Ա՛ Գ. յանապատ. գ. Բ. Ն Դ. յաղօԹսն. դ. Ա՛ այնու. Գ. այսպէս. ե. Դ. վառեալ. զ. Ն. զինուորսն. է. Ա եդեալ. ը. Ա՛ Գ. առաջւոցն. Թ. Ն. իսկ. ժ. Բ. այպանեալ ժա. Դ. էին։ ժբ. Գ. որ. ժգ. Ա՛ եւ կապանաց եւ բանտից.

Զեալք յանապատի, մաշկաւք և մորթեաւք այծենեաւք. կարաւտեալք, նեղեալք, չարչարեալք, որոց ոչ էր արժանի Ղուկիոս,[ա] յանապատի մոլորեալք. և ի լերինս և յայրս և ի փապարս երկրի։ Եւ զայսոսիկ վկայեալք ի հաւատոցն և ի գործոցն և ի բժշկութեանցն, ուքան ի ձեռն նոցա աստուածային շնորհք գործէր։ Այլ որպէս նմանի և զայսոսիկ կրել արանցն Աստուծոյ նախախնամութիւնն թուլացոյց, վեհագոյն իմն նախազգուշացեալ, զի որովք նոքա չարչարանս կրէին, այղքն զառ ի յԱստուծոյ փրկութիւնն գտցեն. և զայս լրումն եցոյց։ Քանզի իբրև սքանչելի արքն այնքիկ վեհագոյնք քան

ա. Բն. ունի κόσμος ·զարդարանք· կամ ·աշխարհ· տես. Համ. Օր-[...]ական մեր Ձեռ. Ղուկիոս ընթերցուածը աւելի համապատասխան է [...]ին։ Հեղինակը նկարագրելով դորանց սրբակեաց կեանքը համեմատում է, որ նրանց արժանի չէր Ղուկիոսը։

Որք յանապատ[ա] կէին[բ] մաշկօք և մորթովք այծենեօք. սղո-ցեալք, նեղեալք, չարչարեալք, զորս[գ] ոչ արժէ աշխարհ. Որք յանապատի[դ] և ի լերինս և ի փապարս երկրի, ի ծովա-[...] կենցաղոյս փախուցեալք, մերձ յԱստուած, և միշտ յօրհնութիւնս[ե] Աստուծոյ և [...] ամենեքեան վկայեալք ի հաւատոց և ի սուրբ կրօնս, հանդերձ նշանօք[զ] և բժշկութեամբք. ոչ ընդունէին ի նոցանէ այցելութիւն։[է] Այլ խնամակալութիւն[ը] Աստուծոյ պահէր զնոսա ի հաւատսն[թ] և ըղ-յ[...]զթութեան պսակն[ժ] ի Քրիստոսէ ընդունէին. և վերագոյն [...] նոցա չարութեանն[ժա] նահատակէին և գիմէին ի չարչա-ր[...]նս և ի մահ. Եւ զի յայտնի[ժբ] լինել զօրավարին և զօրացն,

ա. Ա' Գ. անմ՚ք. էին Բ. որով ի յանապատ կային. Դ. յանապատս էին. բ. Ն. կային. գ. Գ. Բ. զոր. դ. Ա' Գ. անապատի. Դ. յանապատս. ե. Ա' Դ. օրհնութիւնս. զ. Դ. նշանաւ է. Դ. բժշկութիւնք. ը. Բ. խնամակալութիւնն. թ. Գ. Դ. ի հաւատս. ժ. Բ. պսակն. ժա. Գ. Ա. չարութեան. ժբ. Ա' Գ. ապուշ. Դ. յապաշան.

զենկեալսն ի վերայ վիշտսն լինելոյ. Ձանձրացեալ Ղուկիոսի խրատ տայր առաջնորդին զաւրականացն դասուն, որպէս զի ընդ աքսորեալսն արկանել զհարսն Միայնակեցաց. և սոքա էին Եգիպտացին Մակարիոս և Աղեքսանդրացին նորին համանուն: Եւ արտաքսեալք լինէին այնուհետև արք ի կղզի ինչ, որ ունէր բազում մարդիկ, իսկ քրիստոնեայս քաւ և ոչ մի որ հանդիպէր նմա. և մեհեան էր ի կղզւոջն հեթանոսական և մեհենապետ ի նմա զոր ամենեքին հաւասար Աստուծոյ պաշտէին:

Իսկ ի հասանել արանցն աստուածասիրաց ի կղզին, ամենայն բնակեալ ի նմա դևքն ի խռովութեան և յերկիւղի լինէին: Պատահեաց ըստ նմա և այսպիսի գործոյ լինել: Դուստր քահանային յանկարծակի ի դի-

և Ղուկիոսի իսկ ձանձրացեալ՝ հրամայէ զերկուսն ի նոցանէ, որ էին հարք անուանիք, համանունք,

ԳԼ՛ ՁԲ.

Թէ որպէս Վաղէս հալածանս առնէ թելադրութեամբն Ղուկիոսի յե
վախճանին Աթանասի:

Մակար ոմն Եգիպտացի և ոմն Աղեքսանդրացի աք- րել ի հեռաւորական կղզիս, և բնակիչք կղզայն այնորիկ քու րոսք բազումք և քրիստոնեայ և ոչ մի. Եւ մեհեան ի նշանաւոր, յոր դից[ա] դիւաց բագին, և մեհենականն որ զԱստուած աէր[բ] պատուեալ[գ] բարբարոսաց անտի. ի հասանել սուրբ արանցն[դ] աստուածասիրաց՝ անդ զարհու ցան դեւքն որ ի նմա, զի եղև այսպիսի իրս. Դուստր մե- հենականին ի դիւաց ըմբռնեալ՝ մոլէր, և հալածէր զբազումս

ա. Բ. դից դիւաց. Ա՛ Դ. Դ. յոլովից. բ. Ա Գ. զԱստուած Դ. զԱստուած գ. Գ. ի նոցանէ. դ. Բ հասանել սուրբ հարանցն:

ւէ ըմբռնեալ մոլէր. և զամենայն խախտէր. աններելի էր. և ոչինչ աւրինակաւ լռեալ կարէր. այլ գոչէր ուժգին առ աստուածասէր արսն այնոսիկ. զի՞ եկիք և տառապել վարել զմեզ. Բարձեալ և անդ արքն զաւանձին զգործն զոր յԱստուծոյ շնորհէին՝ առին յայտնէին։

Քանզի հալածական արարեալ զդև կուսին. և ողջ զնա հաւրն աւանդեալք՝ ի հաւատ քրիստոնէութեան ածէին զքահանայն և զամենայն բնակիչս կղզւոյն։ Առժամայն ապա և կուռքն ի տաճարէն արտաքս անկանէին. և զձև տաճարին յեկեղեցւոյ աւրինակ դարձուցեալք՝ մկրտէին և զամենայն ինչ զքրիստոնէու-

ոչ ոք կարէր ունել զնա. [ա] և գոչէր ուժգին [բ] գոչմամբ. և ասէր առ սուրբ հարսն. Զի՞ եկիք այսր [գ] զմեզ ի հալածել, [դ] ծառայքդ Աստուծոյ. Եւ նոքա մերձ լեալ, ասէին զտեղի առնուլ. [ե] (Եւ հայեցեալ յերկինս ձեռս ի վեր ամբարձեալ խընդրէին [զ] զայցելութիւն յամենեցունց [է] Տեառնէն.) Եւ անդէն վաղվաղակի վերացան դևքն. և ողջ եղեալ կոյսն, աւանդեցին զնա հօրն իւրոյ մեծհեծակալին. [ը] Եւ հաւատաց ամենայն տամբ [թ] իւրով յԱստուած. [ժ] և ի ծառայութիւն [ժա] Նորա. նոյնպէս և ամենայն բնակիչք կղզւոյն այնորիկ. Եւ արտաքս ընկեցեալ հանեալ զկուռսն, զտաճար [ժբ] կռոցն եկեղեցի [ժգ] յարդարէին, և մկըրտեալ զբազումս, [ժդ] հաղորդ առնէին մարմնոյ և արեան Տեառըն. և ուրախութեամբ գոհանալով, փառաւոր առնէին [ժե] զԱս-

ա. Դ. ըմբռնել զնա եւ ունել. բ. Ա, յուժգին. գ. Բ. յայսր. դ. Ա, չիք. Գ. ծառայդ. ե. Դ. զտեղի ունել. զ. Դ. համբարձեալ խնդրէին. է. Ա, Գ. ամենեցունց. ը. Ա, ամենակալին. թ. Ա, Բ տամբն. ժ. Ա, Գ. Աստուած. ժա. Ա, ծառայս. ժբ. Գ. զտաճարն. ժգ. Բ. յեկեղեցի. ժդ. Գ. Բ զբազումս. ժե. Դ. գոհանային փառաւորելով.

թեանն ուրախ լինելով ուսանէին։ Այսպէս վարեալք յաղագս համագոյութեանն հաւատոյ սքանչելի՝ տրքն այնոքիկ, ինքեանք ընտրագոյնք լինէին, և զայլս՝ տարեցուցանէին և զհաւատն հաստատագոյն յարդարէին։

ԳԼ. ԽԵ.[1]

Իսկ ընդ նոյն ժամանակաւքն և զայլ ոմն հաւատարիմ յայտնագոյն եցոյց Աստուած ի ձեռն նորա մըկայել արդարացուցանել զհաւատն անբիծ և ուղղափառ կրաւնից։ Քանզի այրն Դիւդիմոս[2] սքանչելին և բանաւորն ըստ նմին ծաղկեցաւ ժամանակի, ամենայ-

1 Տես Սոզոմ. Գ. 15 Թէոդոր. Դ. 29 Ռուփ. ԺԱ. 7. Կաս. Ը. 8. Նիկեփ. ԺԱ. 29.

2 Դիդիմոսը Աղեքսանդրիացի էր. Հիերոնիմոսի եւ Ռուփինոսի ուսուցիչը. Ծաղկեց մանաւանդ 370 Թ. Թէև աչաց էլ չատ յայտնի էր. Ըստ Հիերոն. նա ապրեց 83 տարի մինչեւ 392 (394) Թիւը.

տուած. Եւ ուսանէին զկարգս քրիստոնէից, և զուղիղ հաւատս համագոյ սուրբ Երրորդութեան։ Այսպէս սքանչելի սուրբ հայրքն ընտրեալք և „պատուքսեալք" զբազում տանէին երկըրպագուս և փառաբանիչս ամենասուրբ Երրորդութեան։

ԳԼ. ԶԳ.

Յաղագս Դիդիմոսի հռչակաւորի գրեանց՝ եւ նորին ուշիմագոյն իմացուածոցն։

Իսկ այլ ոմն հայր հռչակաւոր առաքինութեամբ ᵃ և գիտութեամբ ի նոյն ժամանակս, ✠ Դիդիմոս անուն, ⁴ որ [illegible] ի յնուագրէ յիշատակի, զհաւատն համագոյութեան սըզ ս[illegible] հեալ, այր սքանչելի գիտութեամբ և բանաւոր, երևելի ամ[illegible]

ա. Ա. արտաքսմամբն իւրեանց. Դ. արտաքսեալ. բ. Գ. առ[illegible] քինութեամբք. գ. Դ. Դիդամոս անուն. ✠ Նշանը կ.յ Ա. Բ. եւ ձեռագրերի մէջ.

Նիւքն վայելեալ խրատուք։ Սա յոյժ մանուկ[ա] գոլով՝ և զնախկին տասն քերդածացն ուսանելով, յաջողաւու-թեանն անկաւ ախտ։ Եւ չարաչար անկեալ ի տեսլա-րանէն դաւեաց։ Իսկ նմա Աստուած փոխանակ զգալի աչաց շնորհեաց զիմանալիսն. քանզի զորս ի ձեռն աչացն խրատիլ ոչ կարաց, զայնոսիկ ի լսոյ ուսանէր։ Քանզի ի մանկութենէ գոլով մտավարժ, և անձին հա-սեալ բարւոյ մտավարժութեամբն յաղթահարէր և զզաւրագոյնս տեսողս։ Քանզի զքերդականին կանոն հա-[illegible]տարապար ուղղէր, և զճարտասանականին մրցմունս փութապէս առնոյր։

ա. Ձեռ. ունի ․Սակս մ.Նաղացի գոլով․․ որ ընագրի սխալ հաս-կացման արդիւնքէ, նման Ա. 15. ծն. ա. ․էջ 41 ․ թն. ունի οὗτος χο-ρευτῆς νέος ὤν

Ծնցուն. Հաւատարմագոյն եցոյց[ա] Աստուած ի ձեռն նորա վար-դապետութեան զուղղափառ հաւատս եկեղեցւոյ, որ ամենե-ցուն քարոզէր հեռաւորաց և մերձաւորաց, գրով և անգիր. և զամենեսեան վայելեցուցանէր ի լուսաւոր վարդապետութիւն,[բ] որ ի շնորհաց Աստուծոյ ունէր սուրբ այրն[գ] Աստուծոյ. Դի-դիմոս մանուկ[դ] գոլով, և զնախկին տասն Քերդածացն[ե] ուսանելով, յաջողաւութեանս[զ] անկաւ ախտ, և զաղարեաց[է] ի տեսութենէ։ Իսկ Աստուած՝ նմա փոխանակ զգալի տեսու-թեանս՝ զիմանալիսն լուսաւորեաց շնորհիւ,[ը] որ ի ձեռն աչաց ոչ ուսանէ, ի լսելոյ յառաջնոցն[թ] ի խորագիտութիւնս իմաստ-նոց, քանզի էր ի մանկութենէ մտավարժ,[ժ] և յաղթահա-

ա Դ. եղեւեցոյց. բ. Ա, վարդապետութեամբն. Բ. վարդապետու-թեան. գ. Ա, հայրն. դ. Բոլ. ծեռ. Նիկոմիդացի. ե. Ա, քերդողութեան. զ. Ա, յաջող ցաւութեան. է. Ա. Ն. դաւանեաց. Ա, Գ. Նենգեցաւ ի տե-սութեան. ը Գ. շնորհօք. թ. Դ. առաջնոցն. ժ. Դ. մտավարժ.

Իսկ եկեալ և յիմաստասիրականսն սքանչելագոյն իմ
և զտրամաբանաբանական ուսանէր, զթուականութի
և զերաժշտականութիւն. և զայլսն իմաստասիրացն ու
մունս յանձին խոստովանէր, որպէս զի պատրաստաբա
նմա պատահեալ առ զայսոսիկ ունողսն ի ձեռն աչացն
Եւ ոչ այս միայն, այլև զԱստուածային գիրս Հին և Նո
Կտակարանացն այնպէս ստուգաբար գիտէր, մինչ զ
բազումս արտադրել գիրս։ Մեկնել և զորս յաղագ
Սկզբանցն [ա] Որիգենի, Յիշատակս [բ] արտադրելով ի Նոսա
ի ձեռն որոց համակարգեալ իբր թէ հաճոյ են գրեալքն
և ի նանիր հակառակաբանին որք ամբաստան լինել զառ

ա. περὶ Ἀρχῶν.
բ. Բն. Ὑπομνήματα մեկնութիւնս։

րէր զհակառակասէրս բարի և սրագոյն ուշաւմութեամբն. [ա]
Քանզի զքերական [բ] կանոնսն հաստատաբար մեկնէր և ուղ
ղէր, և զճարտասան [գ] ի մրցմունս արագ առնոյր. [դ] և ստու
գէր ի բանականսն և յիմաստասիրականսն սքանչելագոյն իմ
լեալով իմաստասիրէր. Եւ զմիաբանականսն ուսեալ և զթուակա
նութիւն, և զերաժշտականութիւն, և զայլ իմաստասիրական
ուսմունս էր լիացեալ. որպէս զի պատրաստաբար [ե] ունէր [զ]
առ այնոսիկ, որք գողանային զճշմարտութիւն. Այլ և զՀին և
զՆոր Կտակարանս [է] ստուգաբար մեկնէր, զոր և ոչ մի այլ ոք
մինչ ցի կարող էր արտադրել [ը] գիրս զնոցա մեկնութիւնս. [թ]
և զորս յաղագս ի սկզբանցն՝ [ժ] Որոգինի. [ժա] յիշատակ արտա
գրելով [ժբ] ի Նոսա ի ձեռն որոց համակարգեալ, իբր [ժգ] թէ հա
ճոյ են գրեալ, [ժդ] ի նանիր հակառակաբար են որք ամբաստա

ա. Դ. յուշմտութեամբ. Գ. ուսամբն. Ա, ուշիմութեամբն. բ. Ա
քերականութեան. գ. Դ. զքերթականի. դ. Ա, ճարտասանութեամբն
ե. Ա, արագ առնէր. Գ. արագացնէր։ զ. Ա, մի պատրաստութեամբ
է. Դ. ունիլ. ը. Բ. կտակարանսն. թ. Գ. Դ. արտագրել զգիրս. ժ. Գ
նոցա մեկնութիւնս. ժա. Գ. իսկ ոմանցն որոյ գինի Ա. որ է գինի. ժբ. Ա
կամանցն Որոգինէի. Ա, Գ. առատօրելով. ժգ. Գ. իբրեւ. ժդ. Դ. հաճոյն գրեալ

նէն և զգրեանն տարաքարշել փութան․ քանզի ոչինչ նոցա ասէ կարել ի բաց առնուլ զառնն հանճար։ Եթէ ոք այսուհետև զբազում ուսում և զջերմութիւն սըրտին Դիւդիմոսի գիտել կամեսցի, ընթեռնլով զխորհըրդական նորա գրեանն ուսցի։ Այսպէս ասէ և Անտոնիոս Թերևս և նախկին ՝ի ժամանակն Վաղէսի, յորժամ վասն Արիանոսացն յԱղէքսանդրիա եէջ յանապատէն, հանդիպել Դիւդիմոսի, և իմանալով զառնըն զհանճար ասել ցնա․ Մի՛ ինչ, ով Դիդիւմէ, խռովեցուսցէ զքեզ զզալի աչացդ շիջումն․ զի այսպիսիք ըղձեզ տրտմեցուցանեն աչք, զորս ճանճք և մժիւք վընասել կարեն․ այլ ուրախ լեր, զի ունիս աչս որով և հրեշտակք տեսանեն, ի ձեռն որոց և Աստուած տեսանի․ և նորուն լոյսն հասանէ։ Այսքիկ յառաջագոյն յաստուածասէր առնէն Անտոնէ ճառեցան։

ինոնին[ա] զառնէն, և զգրեանն արտաքարշել[բ] փութան․ քանզի ոչինչ ասէ կարելի է[գ] ի բաց առնուլ զառն հանճար․ Եթէ ոք[դ] այսուհետև զբազում ուսումնութիւն և զջերմութիւն սրտին[ե] Դիդիմոսի գիտել կամիցի, ուսցի[զ] ի նորա խորհըրդականացն․ Զի այսպէս ասէ ի նախկին ժամանակս Անտոնիոս,[է] յորժամ էջ յԱղէքսանդր յանապատէն վասն Արիանոսացն, հանդիպեալ Դիդիմոսի, և իմանալով զառնն հանճար[ը] ասէ ցնա․ մի խռովեցուսցէ զքեզ,[թ] ո՛վ Դիդիմոս, զզալի[ժ] աչացդ շիջումն, զոր ճանճք և մժիկք[ժա] կարեն վնասել․ այլ ուրախ լեր, զի ունիս աչս [ժբ]զիմանալիսդ,[ժգ] որով հրեշտակաց նմանես

ա․ Գ․ ըՆէին․ բ․ Գ․ Ա, արտաքարշեալ․ գ․ Ա, Գ․ չիք․ դ․ Ա, ես Թէ․ ե․ Բ․ չիք․ զ․ Դ․ ւամիցին ուսցին․ է․ Ա Բ․ Ն․ Ամոնիոս․ Ա, Անտոնիոնոս Գ․ Տանոնիոս․ ը․ Բ․ զառն զհանճար․ թ․ Ա, զմեզ․ ժ․ Դ․ մժիղք․ ժա․ Դ․ ազալի․ ժբ, Բ․ զաչս․ ժգ․ Դ․ զիմանալիս․

Յայնժամ մեծ ջատագով ընտանի հաւատոյն յայտնէր Դիդիւմոս. առ Արիանոսս պատահելով, և զիմաստմունս նոցա քակտելով և զգարշելի և զնենգաւոր նոցա բանսն կշտելով։

ԳԼ. ԻԶ.[1]

Այլ զԴիւդիմոս որոց յԱղէքսանդրիայ Արիանոսացն Աստուծոյն ի ճակատ եցոյց նախախնամութիւն։ Իսկ յայլ քաղաքսն զԲասիլ Կեսարացի, և զԳրիգորն Ան-

1 Տես. Սոզ. Գ. 17. Ռուփ. ԺԱ. 9. Թէոդ. Դ. 30. Կասիոդ. Է. 36. Նիկեփ. ԺԱ. 17.

տեսլեան ի ձեռն որոյ սուրբ Երրորդութիւն տեսանի (և քարոզի[ա] ի քէն[բ] ուղղափառս ի հաւատս։) Այս որպէս մարգարէութեամբ յառաջագոյն ասացան[գ] յԱնտոնէ. Զոր և եկեալ ըստ Աղէսի յԱղէքսանդր, կշտամբեալ յանդիմաննեաց զԱրիանոսսն և զսնոտի զիմաստս նոցա քակելով[դ] որովք պանծային ի բանս կեղծաւորեալ[ե] զգովիչսն իւրեանց։ (Իսկ նա ընդդիմամարտեալ ընդ նոսա շնորհալից բանիւ, հաստատէր զուղիղ հաւատս. և ոչ կարէին զդէմ ունել իմաստուն շնորհալից[զ] բանիցն։ Այսպէս յամենայնի յաղթող երևեալ փառաւորեալ լինէր տուողն շնորհաց ի հաւատացելոց ուղղափառաց։)

ԳԼ. ԶԴ.

Յաղագս Բարսղի սրբոյ վարք եւ պատմութ.ն։

Իսկ յայլ քաղաքս՝ և ի գաւառս գրի թէ[է] և յամենայն տիեզերս Բարսեղ[ը] Կեսարացի, և Գրիգորն Անձիանձու (որև

ա. Ա, Գ. Դ. փառաւորի. բ. Ա, Գ. Դ. ուղղապէս եւ լուսաւոր. զուղղափառս. գ. Դ. ասացաւ Անտոնէ. դ. Դ. քակտել. ե. Դ. կեղծ-աւորեալք զգովիչս. զ. Դ. զի: է. Ա՝ գեռի. Բ. գրեթէ. ը. Դ. Բարսեղ.

ձիանձուոյ. յաղագս որոյ սուղ ինչ ասել ի դէպ համարիմ։ Քանզի բաւական է որ յամենեցունցն կրել արանցն յիշատակ, և որ ի գրեցելոց նոցա որ առ Աստուած գրոց ուսումն առընթեր դնել զերկաքանչիւր ուրուք բարէփառութիւն։ Վասն զի ըստ այնմ ժամանակի բազումք յեկեղեցին նոցա ըմբռնեցան, և որպէս զկայծակն հաւատոյ պահեցան, պահանջեն կամքս յաւէտ

աստուածաբան կոչեցաւ յաղագս առաւելութեան շնորհին աստուածաբանութեան[1], որք են [ա] սոքա [բ] միաշունչք և միախորհուրդք յաղագս հաւատոց և վարուց և կարգաց և կրօնից,) յաղագս որոյ սուղ ինչ ասել ի դէպ համարիմ։ Վասն մեծանուն և երևելի արանցն սրբոց, և հոգիացելոց, և մի ոք լիցի ինձ մեղադիր վասն դուզնաքեա յիշատակաց սոցա.[գ] զի բազմաց[դ] գովութեամբք ի գովութիւն վերաբերին երանելիքս, և ի նոցունց իսկ ի գրոց [ե] երկաքանչիւրոցն բացայայտի [զ] հանճար, և բարեփառութիւն ի փառս Աստուծոյ։ Զի էին բանիւք և իմաստութեամբ կատարեալք և հոգւով լցեալք. ըստ հաւատոյն քաջապէս արիացեալք, և վարուքն ևս առաւել գովելի։ [է] Եւ ըստ այնմ ժամանակի բազումք յեկեղեցիս նոցա որպէս յամբոցէ՝ ի կայծականց հրոյ ի հալածչացն ուղղափառ հաւատովն ապրեցան։ (Պահանջեն կամքս յաւէտ զնոցա առնել զյիշատակս, զԲարսղի ասեմ, և զԳրիգորի. թէպէտ և անզօր է բանս ըստ համեմատութեան զերկաքանչիւրոցն զվարս դուզնաքեա յուշ առնելով զօրինակս առաքինութեանց)։ [ը]

1 Նոր. Թուի առեալ ի թղթոյն Ղազարայ Փարպեցւոյ առ Վահան Մամիկոն. ԶԳրիգորի Նազազանցւոյ, որ եւ յաղագս առաւելեալ ի նմա շնորհի աստուածաբան կոչեցաւ.

ա. Ա՛ Գ. էին. բ. Բ. սոցա. Դ. որք էին սոքա. գ. Դ. նոցա. դ. Դ. ի բազմաց. ե. Ա գրոց. զ. Դ. բացայայտին. է. Բ. յայնմ. Դ. գովելիք. ը. Բ. զվարսն.

սոցա առնել յիշատակ։ Բարսղի այժմ և Գրիգորի, որ ոք կամեսցի համեմատութիւն առնել, պատմել զհրաքանչիւր ուրուք զվարս և զաւրինակս, և զեղեալսն ի նոսա առաքինութիւնս՝ ընդդիմակացն արդեւք զմինն քան զմիւսն յառաջընտրել։

Քանզի երկոքեանն էին միմեանց նմանք ըստ ճըշմարիտ քաղաքավարութեանն, և ըստ խրատուցն, զհեթանոսականն ասեմ և զաստուածայինսն գրոց։ Քանզի սոքա մանկունս գոլով, և յԱթենս հասեալք, ուր յայնժամ ածեցելոցն իմաստակացն, Իմերի[1] և Պռոեռեսի[2] լսողք եղեալք։ Եւ յետ այսորիկ յԱնտիոքայ

1 Հիմերիոսը Ամենիոս ճարտասանի որդին էր Բիւթինիայից. Իբրև իմաստուն (Սոփեստ) ծաղկեց 361 թ. Յուլիանոս կայսեր օրով։

2 Պրոհերիսիոսը Հիմերիոսի ախոյեանն էր, Պանկրատիոսի որդին, Կապադովկիայի Կեսարիա քաղաքից նա աշակերտ ը Անտիոքում Ուլպիանոսին. Գրիգոր Նազիանզանցին իր մի ոտանաւորի մէջ նրան բոլոր ճարտասաններին առաջինն է համարում։ (Տես Գ. Զարբ. Պատմ. Գրակ. Հին. Բ. էջ 237)

Երկոքին բացափայլեալք որպէս զարեգակունս՝ լուսաւորելով զեկեղեցիս ուղղափառաց ի փառս Աստուծոյ, երկոքին համանմանք բարեգործեալք ըստ ճշմարիտ քաղաքավարութեանց,[ա] որք և զաստուածային գրոց զմիտս առացեալ ունէին լիով յանձինս, և ոչ զարտաքին զիմաստիցն զանց[բ] զօգտակարացն[գ] արարին, որովք զընդդիմամարտսն գիտութեամբ[դ] յետս հարին, որպէս քաջ[ե] զինուորք ի մարտի ։ Քանզի մանկունք գոլով հասեալք յԱթէնս, ուսանէին զարուեստս իմաստասիրացն, որ անտանօր[զ] էր. յետ այսորիկ յԱնտիոքա[է]

ա. Բ. ուշ առնելով զվարս առաքինութեանցն զօրինակս. Դ. պահանջեն կամքս քաղաքավարութեանց չիք. բ. Գ. զանցն. գ. Դ. զ՚գտակարսն. դ. Գ. գիտութեամբս. ե. Բ. զքաջ. զ. Ա՛ Գ. անագանօրէն. է. Դ. յԱնտիոք Ասորոց։

Ասորւոց ի Կիրիանիոս հպեալք, ծայրագունաբար զճար-տասանականն վաստակեցան. և արժանիք իմաստակերոյն իրաւացեալք ի բազմաց աղաչեցան ի վարդապետական գալ վարս։

Իսկ այլոց զնոսա ի Դեկանիկիին ա աղաչելոց, զերկոցունցն արհամարեցին, և թողեալ զաշխարհս զմի-այնականն վարս ընտրեցին։ Եւ հպեալք այնուհետև իմաստասիրացն բանից առ որում այսքան յԱնտիոքիա գործակցի պիմաստասիրականսն, յետ բազում իրի զՈ-

ա. ἐπὶ δικανικῇ Թարգմանը սխալմամբ յատուկ անուն է կարծել, ուստի չի դրել նրա ·շանակութիւնը որ է ·դաղաստանականն.

Աստրեաց, և անդ զճարտասանականացն յինքեանս ամբարէին զգիտութիւնս (և ընդ ամենայն անցեալք ընդ իմաստս որնոցա էին պանծալիք իրաւացեալք, և զաւելորդսն ա կղկղանս հա-մարելով, արհամարանօք բ ի բաց թողին,) և յամենայնի հըռ-չակաւորք երևելի գ ցուցեալք. դ աղաչեալք ի բազմաց վար-դապետութիւն ձեռնամուխ լինել. ըստ ամենայն գիտութեան որք նոցա աւանդեցաւ. Իսկ նոցա արհամարհեալ զաշխարհիս զբազմունս, ե զմիանձնականացն ընտրեցին զվարս, (յանապատս և ի լերինս խարազնազգեստ աղօթիւք և պահօք զ տքնութեամբ և արտասուօք ճգնաւորեալք ի բարեպաշտութեան ջանս, և ոչ մի ինչ ի հակառակաց է ախտից քարշեալք և խոտորեալք, այլ յամենայնի գեր ի վերոյ լեալ հակառակացն և զյաղ-թութեան շնորհս ընկալեալ ը ի Տեառնէ, թ ամենեցուն աւան-դեցին խրատս անապատականաց և քաղաքականաց)։ Եւ հըպ-եալք այնուհետև և ի հոգևոր շնորհս ըստ խորին իմաստիցն, յետ բազմազան առաքինութեանցն որ ի Քրիստոս Յիսուս,

ա. Դ. զաւելորդն. բ. Բ. չիք. գ. Բ. երևելի. Ա՛ չիք. դ. Դ. ցուցան. ե. Բ. զաշխարհիս զբազմունսն. Ա՛ Դ. զաշխարհիս պատաղ-մունս. Դ. պաշտմունս. զ. Ն. պահովք. է. Ա՛ հակառակաց. ը. Բ. ըն-կալեալք. թ. Դ. տքնութեամբ .... ի տեառնէ չիք.

լոգէնի գրեանն ժողովեալ ի նոցանէ, զմեկնութիւն ա
տուածային գրոց ծանեա՛ն. քանզի յետ Որոգինի ը
հանուր յայնժամ ի տիեզերս տարածէին։ Զոր և ճշ
նեալք կարողաբար պատահէին առ Արիանոսն. և Ա
անոսացն որպէս կարծէին զգրեանն Որոգենի ի վկայ
թիւն իւրեանց կոչեցելոց աղանդոյ, նոքա յանդիմանէ
և ցուցէին զոչ իմացողսն զՈրոգէնին հանճար։ Ի քա
մաց ապա յայնժամ Արիանոսք, և արիանոսացե
Եւնոմիոս բանաւորքն կարծեալ գոլ, ընդ որս առ [1] Բասղ
և Գրիգորին հանդիպելով, անխրատք սպռիկ երևէ

1 Բարսեղը. Մեծ կոչուած. հին եւ յայտնի սերնդից էր ս. ծնողն
Բարսեղի եւ Էմիլեայի որդի. Նա Ծագմամբ Կապադովկիայից էր. կեսարի
եկեղեցու առաջնորդ մնաց 8 տարի եւ մեռաւ 378 թ.

և զՈրոգինի զգրեանն [ա] ժողովեցին, և ի նոցանէ զաստուա
յին գրոց մեկնութիւնս [բ] հաւաստեալ. և որ ճշմարտութեանն
ցոյցք [գ] ընկալան, և ընդ ամենայն տիեզերս զօգտակարսն ա
մանեն զբանս։ Զոր Արիանոսք զՈրոգինին առիթ իւրեանց
ի վկայութիւն առնուին, և վասն այսորիկ հմուտք [դ] Որոգի
զի նովաւ զնոսա յանդիմանէին։ Զոր կարծէին իւրեանց աղ
դին վկայ. և զնոցա խորամանկութիւնն հրապարակախօս ա
նէին [ե] առ ի գիտել զԱրիանոսացն ասեմ, և զարիոսացե
Եւնոմիանոսացն բանսատեղծացն և բանաւորացն, որպէս կա
ծէին և յամենայնէ նկուն եղեալ յերանելեացն ի Բարսղէ
ի Գրիգորէ, ոչ կարէին ընդ նոսա յայտնապէս ի մարտ
տանել։ [զ] (Վասն որոյ և Վաղէս ակնածէր ի նոցա [է] վարուցն
յիմաստիցն)։ [ը] Իսկ ապա այնուհետև Բասիլիոս ի կարգ [թ] ս
կաւագութեան բռնադատեալ եղև ի Մելիտոսէ Անտիոքայ հ
րապետէն. (և ապա՛ ի կարգ քահանայութեան նախաձեռնեալ

ա. Բ. զգրեանսն. գ. զգրեալն. Բ. զգրեալսն. Դ. զՈրոգ
գրեանն. բ. Բ. մեկնութիւնսն. գ. Ա ցոյց. դ. Բ. եղ՝ն ե. Ա՝ հ
զ. Ա՝ Գ. մտեալ. է. Ա՝ Գ. ի նոցանէ. ը. Ա. Գ. յիմաստից. թ Դ.
կարգս.

Բայց Բասիլիոս ապա՛ ի Մեղէտինոսէ յԱնտիոքա եպիսկոպոսէն ի կարգ սարկաւագի ձեռնադրեալ, իսկ յետ այնորիկ և եպիսկոպոս նորուն հայրենականին, ասեմ զոր ի Կապպադովկիայն Կեսարիա, նախակարգեալ, ապա հօգ տանէր եկեղեցեացն։ Քանզի երկուցեալ որպէս զի մի արդեաւք Արիանոսականն ունայնահաւատութիւնն և զօրս ըստ Պոնտոսին ճարակեսցի եպարքիս, փութաբար յայն կողմունսն անցանէր։ Եւ անդ ճգնարանս շինեալ՝ զաւրսն իւրոյ վարդապետութեանն պշարժեալսն հաստատեաց։

Իսկ Գրիգորիոսին Անձիանձու քաղաքէն փանաքիոյ ի Կապպողովկիա, որ եկեղեցւոյ և նորին հայր յառաջագոյն էր առաջնորդ․ և զնոյնսն Բարսղին գործէր։

յերիցունց հաւատութենէ ստանձնացն կատարեալ քան զկատարեալսն երևեցան ի սարկաւագութեանն, և ի կրօնաւորութեանն, և ի քահանայութեանն յետ բազումիրաց)։[ա] Ապա յետ այսորիկ[բ] կոչեն զնա յեպիսկոպոսութիւն իւրոյ աշխարհին՝ Կապոդովկիոյ Կեսարիա, բազում աղաչանօք և հարկաւորութեամբ։ Եւ նա ըստ ազդեցութեան Հոգւոյն ընդունէր․ (ոչ որպէս ի պատիւս այլ որպէս ի մահ հրաւիրեալ․ իմանալեօքն զբարձրագոյնսն[դ] իմացեալ․ այլ աստուածային նախախնամութիւնն կոչեաց զնա,[դ] և փառաւոր արար։ Որ և առաւելոյր ի գործ Տեառն ի հաւատոյն բան ընդդէմ[ե] հերետիկոսացն, և ի լուսաւորութիւն[զ] եկեղեցւոյ զվարդապետութիւնն յարդարէր ըստ աշխարհի և որ ըստ անապատի վարք,) և շի-

ա․ Ա՝ բազմաց իրաց․ Դ․ բազում իւի․ բ․ Դ այնորիկ․ գ․ Դ․ Իմանալեաւք ի բարձրագոյնս․ դ․ Գ․ Ա՝ Նախախնամութեան կոչեաց զնա՝ Ա։ կոչեցեալ ե․ Բ․ կոչեցեալ էր․ Ն․ կոչեալ է․ զ․ Ա՝ լուսաւորութիւն․ Դ․ Տերծուածողաց եւ Տերետիկոսաց․ չարունակութեան մէջ մի մեծ հատուած չունի ․ Եւ ի լուսաւորութիւն եկեղեցւոյ ... եւ զողջախոհ վարուց․

Քանզի գնալով և նա ի քաղաքն՝ զհեղգացեալսն ի հաւատս զարթուցանէր։ Առաւել բազում ի Կոստանդնուպօլիս դիմելով՝ զորս անդ համափառս վարդապետութեամբ հաստատէր։ Վասն որոյ և փոքր ինչ յետոյ ընտրութեամբ բազում եպիսկոպոսաց առաջնորդ եղև որ ի Կոստանդինուպօլիս ժողովրդեանն։ Ապա իբրև յերկոցունց եղեալն ի լսելիս թագաւորին հասանէին, առ ժամայն զԲասիլիոս կալանաւոր յԱնտիոքիա հասուցանել հրամայէր։ Եւ նոյն ժամայն անձեալ լինէր, և ըստ կամաց թագաւորին յեպարքոսացն մտանէր ատեան։ Փոյթ

նեալ կրօնաւորանոցս յիւր վիճակին և զմնացեալսն ժողովէր ընդ միով վերակացութեամբ ի միաբանական կեանս, ի մի բերան փառաւոր առնել զամենասուրբ զԵրրորդութիւնն։

(Սահմանեաց նոցա կարգս և կանոնս զգուշանալ արժանի ըստ երկնային կոչմանն.[ա] կրօնաւորիլ արժանաւորապէս ըստ Աւետարանին Քրիստոսի, տարրանալ ի հանդէս բարեպաշտութեանն և ըստ առաքելոցն քարոզութեան։ Եւ այսպիսի վկայութեամբ ի հարցողսն, զպատասխանիսն ունին.[բ] զմի մի զվնասակարացն զդեղս, որպէս նոյն ինքն ցուցանեն շարագրեալքն[գ] ի նմանէ որ և ընդ[դ] ամենայն տիեզերս նախաձեռնեալ եղև, որ զնոյն վարս ստացեալ[ե] ունին։ Նա և այլ ևս[զ] գիրս շարագրեաց վարդապետականս, և մեկնութիւնս սրբագրաց[է] և Սաղմոսաց, որ բազում շահս և հզօրագոյն միտս բացափայլեն,[ը] զհաւատոյ և զողջախոհ վարուց։)

[1] Ակնարկուած է Բարսեղի Հարցմանց ճառը. «Հարցմունք վասն հաւատոյ». Տես. Գ. Զարբ. Հայկ. Թրգմ. Նախնեաց, էջ 330, 331.

ա Ա, Գ կոչմանն. բ. Գ. ունէին. գ. Ա Գ. շարագրեալք. դ. Բ. եւ ը տ ամենայն Ա, զոր եւ ընդ ամենայն. ե. Բ. ասացեալ. զ. Բ. չիք. է. Ա, սրբագրեաց ը. Ա, բացափայլեալ են.

մատուցեալ նմա թագաւորին. ո՞յր աղագաւ զհաւատ թագաւորին ոչ ողջունէ. Բասիլիոս համարձակութեամբ բազմաւ զաղանդ թագաւորին անգոսնէր, և զհաւատ համագոյութեանն հաստատէր։

Իսկ իբրև եպարքոսն մահ նմա սպառնացաւ. Երանի՛, ասէ Բասիլիոս, թէ լինէր ինձ յաղագս ճշմարտութեանն վճարիլ ի կապանաց մարմնոյս։ Իսկ եպարքոսն դարձեալ խորհիլ ասացեալ նմա. Ասէ Բասիլիոս. ես և այսաւր և° այգուց նոյնս եմ, երանի թէ և դու զքեզ ոչ փոխէիր. յայնժամ ըստ այնմ աւուր ի պահեստի կատարէր Բասիղլիոս։ Բայց ոչ ընդ երկար ինչ պա-

Զայս լուեալ Վաղէսի և մախացեալ, կամէր[ա] եղծանել զնորա լուսաւոր կարգս զկրօն հաւատոյն[բ] և փութալով հրամայէ ածել զսուրբն Բարսեղիոս։ Եւ կացեալ առաջի Վաղէսի, հարց և փորձ վասն հաւատոյ առնէր։ Իսկ Բարսեղիոս զհաւատ[գ] թագաւորին անգոսնէր, և զհամագոյութեանն հաստատէր, հանդերձ յարմարական[դ] սրբոց գրոց վկայութեամբ, և ոչ ոք կարէր ընդդէմ պատասխանի առնել։ Եւ եպարքոսն մահ սպառնացաւ վասն համարձակութեան սրբոյն։ Ասէ Բարսիլիոս. Եթէ արժանի առնէր զիս Քրիստոս[ե] վասն ճշմարտութեան հաւատոյն վկայել, երանելի զիս համարէի։

Եպարքոսն ասէ. Եթէ ոչ հաւանիս, հասանես[զ] որում ցանկաս։

Ասէ Բասիլիոս. Հաւատացեալ կամ անշուրժ ի հաւատս, որ ինչ հաճոյ է թագաւորիդ արասցէ։ Եւ հրամայեաց թագաւորն տանել[է] զԲասիլիոս ի բանտ, խորհելով թէ զի՞նչ արաս-

ա Դ. կամէր ածել զսուրբն Բասիլիոս առաջի իւր եւ հարց եւ փորձ (կրճատ) բ. Ա. կրօն հաւատոյ. Ա, Գ. կրօնից եւ հաւատոյ. Դ. կրօն եւ հաւատոյ. գ Ա, Դ. զհաւատս դ. Գ. արմարական. ե. Դ. Տէր. զ. Ա. Գ. հասանես. է Դ. արկանել.

տահեաց տղայ որդւոյն Վաղեսի, որոյ անուն էր Գաղատիոս[1] հիւանդանալ զաւրագոյն, որպէս զի անյուսալ ի բժշկաց։

Իսկ մայրն նորա Թագուհին Դոմինիկա, բանս առ Թագաւորն մատուցանէր ասելով, ընքեան երազովք չարաչար զնիլ յաճաւոր ցնորից, և զի մանկանդ վասդ կայ՝ յաղագս առ յեպիսկոպոսէն թշնամանաց է։

Զայսոսիկ ի միտ առեալ Թագաւորին, կոչէր զԲասիլիոս, և ի փորձ անկեալ ասէր ցնա, եթէ ճշմարիտ են քոյդ կրաւնք՝ աղաւթեա զի որդիս իմ մի՛ մեռցի։ Իսկ նա ասէ. եթէ հաւատասցես ո՛վ Թագաւոր, որպէս զիսս, և եկեղեցի միաւորեսցի, կեցցէ մանուկդ։ Իսկ

1 Գաղատիոս՝ Վաղէսի (արդէն յիշած Գ ծ) որդի Վաղէնտիանոսի երկրորդ անունն էր։ Գաղատաս մականունը նա ստացել էր Գաղատիայում ծնուած լինելու համար։ Նրա հիւանդութիւնը պատահեց 371 կամ 372 թ.:

ցէ։ Իսկ մանուկ գոլով[ա] որդի Թագաւորին հիւանդանայր, և բժշկաց յետ բազում դեղոց[բ] ոչ ինչ օգտեալ մանկանն, անյոյս լինէին և կենաց։[գ] Իսկ մայր մանկանն Թագուհին Դոմնիկայ,[դ] բանս առ Վաղէս զգացուցանէր վասն արհաւրաց գիշերայնոց, և զմահ[ե] որդւոյն, և զպատճառս ասէր զայրն Աստուծոյ Բասիլիոս[զ] որ ի քէն եղև բանս արկեալ։[է] Իսկ Նորա զայս լուեալ կոչէ զԲասիլիոս ի բանտէն, և ասէ ցնա. Եթէ ճըշմարիտ են[ը] հաւատք քո և կրօնք, աղօթեա[թ] զի կեցցէ մանուկս իմ։ Ասէ[ժ] երանելին Բասիլիոս, եթէ հաւատաս բոլորով սրտիւ ի սուրբ[ժա] Երրորդութիւնն, և զամենեսեան միաւորեսցես ի հա-

ա. Դ. գոլ. Դ. եւ բժշկաց պէտք. բ. Ա, եւ բժշկաց յետ բազմաց դեղոց. Գ. եւ բժշկաց յետ բազմաց դեղոց. գ. Ա՝ Գ. կենացն. դ. Բ. Դոմնիկոս. Դ Դոմնիկիա. ե. Դ. վասն արհաւրաց գիշերայնոյ եւ մահ. զ. Բ. զԲասիլիոս. է. Ա, արգելեալ. Դ. արկել, ը. Ն. ճըշմարիտ. թ. եւ կրօնք. աղօթի կեր. ժ. Ա. ասէր. ժա. Դ. յամենասուրբ.

Տորա ոչ եղելոյ խոստովանի, ոչ ապա, աստ Բասիլիոս, յաղագս մանկանդ եղիցին կամքն Աստուծոյ։ Զայս ասացեալ հրամայեաց թողուլ զԲասիլ։ Իսկ մանուկն յետ ոչ սակաւ լլի վաղ ջանեցաւ։ [1]

1 Ցայտնի է, որ նոյն այս դէպքը Փաւստ. Բիւզ. մէջ պատմուած է Մեծն Ներսէսի մասին (Դպրութիւն Դ. գլ. Ե.) որին վերայ ուշադրութիւն է դարձրել Հայոց Գաթրճեանը.

սաս համագոյ Երրորդութեան, և միոյ Աստուածութեան, Մեռցէ մանուկդ. ապա թէ ոչ, ոչ ունիմ այսմ լինել. Իսկ Վաղէս ոչ առնոյր յանձն զհամագոյ Երրորդութեան զհաւատս. Բայց պատիւ առեալ[ա] յերանելւոյն, որպէս յահաւորագոյնէ[բ] յամենմնէ,[գ] արձակէր զնա գնալ անդէն ի տեղի իւր. իսկ մանուկ յետ աւուրց այնոցիկ վախճանեցաւ ի կենացս.

ԳԼ. ԶԵ.

Ցաղագս Գրիգորի Անձիանձու աստուածաբան կոչեցելոյ վարք:

Իսկ Գրիգորն Անձիանձու՝ առաւել ևս էր շնորհիւ բանականաւ և իմաստութեամբ յարդարեալ[դ] ի Քրիստոս. և զաստուածաբանութեանն զմիտս, (և զխոստովանութեան որ ի Հայր և յՈրդի և ի Սուրբ Հոգին. գեղեցկագոյնս արտագրէր՝ գրով և անգիր, ի քաղաքս և ի գաւառս,[ե] որ զերեսին բաժանէ զառանձնաւորութիւնս Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն Սրբոյ. Նա դարձեալ միաւորէ որոշմամբն միոյ Աստուածութեամբն, և հրաշափառագոյնս հիւսէ զարմազանական մտաւորութեամբ, և յարմարական տեսութեամբք իմանալեաց, համառօտ բանիւք զվատթարսն ի բաց ընկենու.[զ] և զլաւագոյնս հաստատէ. Զոր և ոչ մի ոք ի հերետիկոսացն կարացէ ընդդէմ կալ նորա բանականացն, և կամ վստահացի առնուլ զամուրս խորագիտու-

ա. Ա. Գ. Դ. պատկառեալ. բ. յահաւորագունեղէ. գ. Ն. իմնմէ. դ. Դ. զարդարեալ. ե Դ. գեաւղ. զ. Գ. ընկելու.

Այսքան յաղագս այսոցիկ իբր կարճառօտիւք ճառեցաւ։ Եւ գրեանն որպէս իւրաքանչիւր ոք ի նոցանէ բազումս և սքանչելիս շարադրեցին և արտադրեցին, յորոց զմին ի հռովմայական լեզու փոխեր, Ռուփինոս

Թեան իմաստից. զի յամենայնի ողջախոհ էր և մեծախորհուրդ և խոհեմագոյն և հանճարեղ բանիւք,[ա] որ զքարս ապարատանիցն խրատէր, և յանհանճար[բ] աղանդիցն մաքրէր,[գ] և յուղղափառացն փարախն ժողովէր, այլ յայլմէ երևմանցն[դ] Արիանոսացն և Հոգեմարտիցն, և միահամուռն ամենայն հերձուածողաց, որք չարաչար բաժանեն և օտարեն ի ճշմարիտ հաւատոյն. (Եւ այսպէս Աստուածութեանն[ե] երևելի ցուցեալ, Աստուածաբան յորջորջի. և ի կոչումն քահանայութեան չհաւանեալ, փախնու յահաւորացս[զ] սպասաւորելոց. այլ ըմբռնեալ ի հօրէն իւրմէ, որ էր եպիսկոպոս, առաքինութեամբ[է] յարդարեալ կամաւ Բարսղի և այլոց բազմաց հարկաւորի, և հաւանեալ օծանի յեկեղեցւոյն,[ը] որ ի հօրէն շինի. (Եւ առ այսուիկ բան ընծայէ հօր և ժողովրդեանն, յաղթեալ ըզպարտութիւն խոստովանեալ, և վասն շնորհի[թ] քահանայութեանն զգերան իմ, ասէ բացի՝ և առի զհոգի,[ժ] և[ժա] այսպէս յառաջանայր օծմամբ և հոգւովն լուսաւոր, և պայծառ աստուածաբանութեամբն,[ժբ] և շնորհալից բանականօքն։)[ժգ] Վասն որոյ փոքրինչ յետոյ և յեպիսկոպոսութիւն վերակոչի եկեղեցւոյն[ժդ] Աստուծոյ, որ հօրն էր վիճակեալ, (զոր դարձեալ ասէ օծումն և հոգի, և զինքն տրտմեալ և տխրեալ վասն մեծութեան

ա. Դ. եւ կամ վստահացի ... բանիւք չիք. բ. Ա, Դ. անհանճար. գ. Դ. քակէլոյ. դ. Գ. երեւանցն. ե Ա, յաստուածութեան. զ. Ա Ն ահաւորացն. է. Դ. արդարութեամբ. ը. Ն. Դ. եկեղեցւոյն. թ. Ա, շնորհիւ. ժ. Գ. զհոգի իւր եւ այսպէս. Ա, զհոգիայսպէս. Դ. եւ առ այսուիկ ... զհոգի չիք. ժա. Գ. Ա, բանականօք. ժբ. Ն. Դ. պայծառ աստուածաբանութիւնն. ժգ. Ն յեկեղեցւոյն. ժդ. Բ. եւ.

տանէ։ Իսկ Բարսղի եղբարք եղեն Պետրոս և Գրիգորիոս։ Բայց Պետրոս զմիայնական վարս Բարսղի նախանձեցաւ. Իսկ Գրիգոր զվարդապետական բանսն։ Որ և զվաստակեալ Վեցաւրեայն Բարսղի անկատար մնացեալ, վե-

տարիճանին, և միջնորդութեամբն Աստուծոյ և մարդկան, և որ յայնոսիկ է ահք [ա] և տարակուսանք որք միտս ունին։)[բ] Նաև ընտրութեան շնորհին յետ փոքր ինչ և բազում եպիսկոպոսաց վերակացու կացուցանէին. [գ] Թէպէտ և ոչ կամէր ի Կոստանդնուպօլսի, այլ վասն ուղղելոյ զԹերահաւատս ի Նմա, փոքր ինչ անսա՝ (զտեղափոխութիւնն ունելով մինչև ի ժողովն որ ի Թէոդոսէ յաղագս Հոգեմարտիցն։ Եւ ընդ ժամանակսն ոչ դադարէր յուսուցանելոյ, [դ] որ իմաստասիրութեան էր խարդախութիւն և որ ըստ այլ ուսմանց Արիանոսաց և Նոմիանոսաց, և Հոգեմարտից. և որ այլ աղանդք, հակառակ ճշմարտին Աստուածոյ։ Եւ զառնս քաջութիւն, և զկորովութիւն, [ե] ուսիր ի Սուրբն գրոցն, և ծանիցես, որքան պայծառ և բարձրագոյն և Երևելի, և այնպէս հաստատեսցիս ի հաւատս [զ] համագոյութեանն և ի մի Աստուածութեանն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ.)

Եւ յաղագս տնօրէնութեան Քրիստոսի և մկրտութեան, և մերոյ [է] լուսաւորութիւնս, և յարութեան որ ի մեռելոց, և դատաստանին յաւիտենից, և որ այնքան ճառք շարադասեալք ի Նմանէ։ Մի՛ անգիտասցիս զչափ շնորհին տուեալ Նմա ի վերուստ, զի անհամեմատ էր ըստ ամենայնի, ոչ միայն ըստ աստուածաբանութեամբն էր գովեալ, այլ և ըստ սրբոց պատմութեանց՝ [ը] որպէս Նոյն իսկ ցուցանեն ճառք, զԱթանասին, ասեմ, և զԲարսղի և զԳրիգորի, և զհօր և զեղբօր, և զքեռ [թ]

ա. Ա, ահ. բ. Դ. զոր դարձեալ . . . . միտս ունին չիք. գ. Դ Թ վերա կացուցանէին. դ. Ա, Գ. ուսուցանելոյ. ե. Դ զկորովութիւն. ընդդէմ պատերազմողաց զքաջապէս արութիւն ուսիր ի Նորին. զ. Ա, չիք. է. Դ. ուս մեր. ը Գ. սրբութեանց. թ. Ա՝ Գ. զքոռ.

ըլստին կատարեաց յետ մահուան եղբաւրն։ Եւ գերեզմանականի [ա] Մեղիտոս Անտիոքիայ եպիսկոպոսն արար ի Կոստանդինուպաւլսի, բերին [բ] նորա և այլ բանք յոլովք։

ԳԼ. ԻԷ. [1]

Բայց զի ոմանք ի համանունթենէն մոլորին, պարտ է տեսանել թէ այլ է Պոնտացին Գրիգոր, [2] որ ի Նէո-

ա. ἐπιτάφιον ճառ դամբանական։
բ. φέρονται մնացեալ են։

1 Կաս. Ը. 8. Նիկեփ. ԺԱ. 19.
2 Սա մեռաւ 365 Թ. տես Եւս. Պատ. Եկ. Զ. 30։

և զԿիպրիանոսի, և զՄակարայեցւոցն, և որ առ. Յուլիանոսի չար կամս երկայնագոյնս ճառեաց, և առ Մելիտոս զգերեզմանական բանն Անտիոքայ եպիսկոպոսին, թողում առէ զյոլովս որպէս ամենեցուն է քաջայայտ՝ որ ի նմանէ շարգրեցան։ [ա] Այսոքիկ գուզնաքեայք յաղագս սրբոցն ասացան. Բարսղի. և Գրիգորի Աստուածաբանի։

ԳԼ. ԻԸ.

Յաղագս Պետրոսի եւ Գրիգորի եղբարցն Բարսղի։

Էին եղբարք Բարսղի համանմանք նորին [բ] շնորհի. Պետրոս և Գրիգորիոս։ Եւ Պետրոս զանապատականն ընտրեաց [գ] զվարս՝ արաշեալ յաշխարհէ։ Աստուծոյ մերձ կայ ճգնաւորականհանդիսիւք, [դ] և ամենայն արդար կրօնիւք, և ոչ յիմեքէ [ե] դրդուեալ այլ [զ] կայր միշտ ի սէրն Աստուծոյ կապեալ. Իսկ Գրիգորի՝ վարդապետութիւն [է] նախանձեռնեալ, ոչ սակաւ քան զեղբայրսն երևե-

ա. Դ. զԱթանասին ասեմ ի նմանէ շարագրեցան չիք. բ. Ա՝ Գ. Դ. նոցին. գ. Ա՝ ընտրեալ. դ. Դ. հանդիսին. ե. Բ. յումեքէ. զ. Գ. որպէս. է. Դ. իսկ Գրիգորիոս ի վարդապետութիւն. Բ. վարդապետութիւնս.

Կեսարւոյ Պոնտոսի դիմեալ յառաջագոյն քան զնոսա էր. քանզի աշակերտ Որոգինի եղեւ։

Յաղագս այսր Գրիգորի բազում բանք են յԱթէնս և ի Լիւղիւռիա,[ա] և ի Բիւռիտոն,[բ] և յամենայն Պոնտո-

ա. Այս անունը չկայ բնագրում:
բ. ἐν Βηρυτῷ

Յաւ ի վարդապետութեան գրոց մեկնութեամբ[ա] յոլովից, (որ ըստ ինն երանութեանցն է Քրիստոսի, և աղօթից մտացն, և ըստ Սողոմոնի ունայնութեան[բ] ստուերացն, և առ Երգս երգոց. Եւ որ ըստ Գրիգորի սքանչելագործի է[գ] պատմութիւն. և վասն կազմութեան մարդոյն, որ ի Բարսղէ անկատար մնաց, յետ Վեցօրէին վախճանի և նա կատարեաց. Եւ այլ ևս յոլովս ունի ասացեալ ճառս ի գիրս հաւաքեալս, աւելի ևս քան զնոսա զորոց[դ] ասացաքն զԲարսղի և զԳրիգորի Աստուածաբանի.[ե] զի յամենայնի[զ] ոչ զյետոյսն ունէր ըստ նոցա[է] շնորհէն առաքինութեան աւեմ և գիտութեան. Որ ապա եպիսկոպոսութեան[ը] շնորհ վերակոչի. ոչ ինքեան[թ] ընթացեալ ունի զաթոռն Նիւսիայ,[ժ] և կամ բռնազբօսեալ ըստ մարդկանն՝ այլ ըստ Աստուծոյ ազդեցութեանն, և[ժա] արժանաւոր իմաստնոց[ժբ] ընտրութեան որ ըստ Աստուծոյն է. Այսպէս ընկալաւ զեպիսկոպոսութիւն և համանգամայն երևելի[ժգ] և յաղթող եղեալ[ժդ] ընդդէմ հերետիկոսացն աղանդիցն,[ժե] որ զնոյն ասէր զուղղափառացն, և գրէր զհաւատոյն բանս. և զկարգաց և զկրօնից[ժզ] եկեղեցւոյ Աստուծոյ ըստ ուղղափառացն խորհրդածութեան.) Այսպէս ունիմ յաղագս սորա

ա. Ա, Գ. մեկնութեան բ. Ա չիք. գ. Դ. ունայնութեանցն. դ. Ա. Գ. սքանչելագործէ. ե. Ա, զորոց. Դ. զոր. զ. Դ. աստուածաբանէ է. Ա, ամենայնի. ը. Գ. ըստ նոցին. թ. Ա՝ Դ յեպիսկոպոսութիւն. ժ. Ա՝ չիք՝ ժա. Դ. Նեւսյ կեսարիոյ. ժբ. Ա՝ չիք ժգ. Դ. իմաստնոցն. ժդ. Ա՝ երևեւլի էր. ժե. Դ. երեւելի եղեալ. ժզ. Ա աղանդիցն. Ա՝ զկրօնիցն.

սական կարգաւորութիւն. մինչ զի առել թէև յամենայն տիեզերս։ Քանզի սորա իբր ի խրատ արանցն Աթենացւոց գնացեալ, ի Բիւռիտոն աւրէնսն ուսանէր, և լսեալ ի Կեսարիա զաստուածային գիրս թարգմանել ա Որիգենի, փութանակի ի Կեսարիայ հասանէր։ Եւ լուեալ զմեծաձայն տեսութիւնն աստուածային գրոցն, բազում ողջոյն ասացեալ Հռովմայական աւրինացն, անմեկնելի էր այնուհետև. և ի նմանէ խրատեալ զճշմարիտ իմաստասիրութիւնն։ Ցետ այնորիկ ի հայրենիս ծնողացն կոչեալ լինէր։ Եւ անդ նախ ժողովրդական բ գոլով բազում

ա. Մեկնել-ի մտքով։
բ. Λαϊκός

դուզնաքիա առել որպէս Բարսղի և Աստուածաբանի.

ԳԼ. ՁԸ.

Յաղագս Գրիգորի Պոնտացւոյ սքանչելագործ անուանեցելոյ, եւ վասն Գրիգորեանց. այսինքն Աստուածաբանի, Նիւսացւոյ, Սքանչելագործի։

Էր և այլ Գրիգոր Պոնտացի, որ էր Նախկին Որոգինի աշակերտեալ, ոչ այլ ընդ ա այլոյ, այլ ուղղապէս բ յաղագս սորա գ բազում սքանչելիք դ պատմեն ի Պոնտոս և յամենայն երկրի. Զի ուր էր ի յուսմունսն ե (ի մախանաց զրպարտեալ յաղագս կնոջ զ սքանչելի իմն այսու դիւրին զնոսա յանդիմանեալ ըստ կնոջն դիւահարեալ. և նովաւ առողջ լեալ,) անդ գայ Որոգինէս է և զաստուածային գիրս թարգմանեալ ի նմանէ և խրատեալ ի նմանէ ը զճշմարիտ իմաստութեան. զցոյցս և հասու եղեալ ամենայն նորա իմաստութեան զկարևորսն հաւաքեալ ի միտսն, [1] գնայր կոչեցեալ ի ծնողացն, և սքանչելի երևեալ ըստ ամենայնի ըմբռնեալ եղև ի Փեգիմոսէ թ և ձեռ-

1 . Ի միտս նորա հաւաքեցաւ . Խոր. Գ. ԺԳ. 52Ր:

ա. Գ. Բռլ. Ձեռ. ըստ. բ. Գ. ուղղափառապէս. գ. Գ. Նորա. դ. Գ. սքանչելեաւք. ե. Ա, ի ուսմունսն. Դ. ի յուսումն. զ. Բ. կնոջն. է. Ա. Բ. Գ. Ն. Որոգինէս. ը. Ա. զնմանէ. թ. Բռլ. Ձեռ. Փիգիմոսէ.

նշանս արար, զախտս բժշկելով, զդեւս ի ձեռն Թղթոյ փախստական առնելով, նաև զհեթանոսս բանիւք. և առաւել ի նմանէ եղելովքն ընծայելով։ Յիշէ զնա և Պամփիլոս վկայ Եւսեբիոս[ա] ի նմանէ մականուն ի վաստակել գիրսն իւրեանց յաղագս Որոգինի, յորս և համակարգական ճառ Գրիգորի[բ] յՈրոգէն յարակայի։

Արդ եղեն, որպէս է գլխովին ասել, Գրիգորք՝ Երիցագոյնս այս, և աշակերտ Որոգենի, և Նանձիանզացին, և եղբայրն Բարսղի։ Եղև և այլ Գրիգոր յԱղէքսանդրիայ, զոր Արիանոսքն ըստ ժամանակի փախստեանն

ա. Ռն. մէջ չկայ ·Եւսեբիոս·։
բ. Ռն. συστατικὸς λόγος.

Յայտնութիւն յԱստուծոյ ազդեցութենէն առնէ. և սմա[ա] հաւատոյ զվերակացութեան եպիսկոպոսութիւն։ Եւ նորա աղաչեալ զԱստուած յայտնել նմա զհաւատոյն բան սուրբ Երրորդութեանն և ըստ յայտնութեան խորհրդոյն. ցուցեալ եղև ի տեսլեան գրով. ի Յովհաննէ աւետարանչէ աստուածաբանութեան խորհրդածութեան. որ ի Հայր և յՈրդի և ի Սուրբ Հոգին է խոստովանութիւն, ոչինչ նուազ քան որ յԱւետարանն քարոզեաց. այլ առաւել ևս, որ զմի աստուածութիւնն[բ] որոշէ յառանձնաւորականս[գ] և միաւորէ ըստ բնութեան[դ] ի լաւափառագոյն աստուածաբանութեամբ, որ ի Հայր և յՈրդի և ի Հոգին Սուրբ, որև նորին գրով հաստատեալ կայ յեկեղեցւոյն Նէոկեսարու, որ վիճակեցաւ նմա։ Եւ յայսմանէ ասեմ առաջնորդեալ Բարսղի և Գրիգորեանց, և որք նոյն հաւատոյն են ծննդակիցք, Թէպէտ և առաւելան[ե] ըստ ազդեցութեան շնորհին, և այսպէս սքանչելի երևեալ, զդեւս հալածէր՝ զոմանս աղօթիւք, և զոմանս ի ձեռն Թղթոյ հրամանի և բանի, և զբա-

1 Նոր. ·Հրաշալի աստուածաբանութիւն· Խոր. Գ. ԿԾ. 560։

ա. Դ. նմա. բ. Ա, աստուածութեան. գ. Ա, Դ. առանձնաւորականս. դ. Ն. զբնութիւն. ե. Դ. առաւել են.

Աթանասայ կարգեցին։ Ցաղագս սոցա այսքան ճառեցաւ։

Գլ. ԻԸ.[1]

Իսկ ըստ ժամանակին այնմիկ և Նաւատիանոսքն որ ի Փռիւգիա բնակեալք, զտաւն Զատկին փոխեցին։ Իսկ թէ որպէս այս եղև ասացից. նախկին ասացի որոյ աղագաւ ունէր ի Փռիւգացւոց և ի Պափղագոնացւոց քաղաքսն ստոյգ կանոն եկեղեցւոյն։

1 Տես Սոզոմ. Զ. 24. կամ Ը 9. Նիկեփ. ԺԱ. 19.

զում ժողովուրդս գարձոյց յԱստուածգիտութիւն, որ զծովն ցամաքեցոյց աղօթիւք, և զգետոց վնասս[ա] արգել գաւազանաւ արմատացելոյ. Եւ բազում զօրութիւնս և սքանչելիս եցոյց Տէր ի ձեռն Գրիգորի որպէս և ի պատմութիւնսն է ուսանել. որք կամիցին և յաղագս առաւելութեան սքանչելեացն[բ] Գրիգորին այնորիկ Սքանչելագործ անուանեցաւ. Եւ միւս Գրիգորն Անձիանձու՝ Աստուածաբան, որ ստուգէ զաստուածայնոցն զօրութիւն և զփառս. Եւ միւս Գրիգորն Նիւսիայ[գ] եպիսկոպոս եղբայր Բարսղի. Թողում ասել զԳրիգոր Արիոս որ ի Հալածանս Աթանասի եկալ[դ] զաթոռն Աղեքսանդրի, և գարձեալ արտաքսի. (Սոքա երեքին[ե] Նշանաւորք են, Նախ Գրիգոր սքանչելագործ, յառաջ ժամանակաւ և Գրիգոր Աստուածաբան, և Գրիգոր եղբայր Բարսղի Նիւսիայ ի միում ժամանակի երևեցան, ընտիրք ի հաւատս և ի վարս առաքինութեան. զի ոչ միայն գրովք արտագրեցին զշահաւորսն ի լսելիս[զ] մարդկան, այլ և գործովք քաջ հաճոյք եղեն.)

ա. Գ. վնաս. Դ. վտակս. բ. Գ. սքանչելեաց. գ. Ա, Գ. Նիւսացի. դ. Գ. Դ. եկեալ. ե. Դ. երեքինս. զ. Դ. սիրելիս մարդկան քաջահաճոյք եղեն։

Նաւատինոս քահանայ եկեղեցւոյն Հռովմա խըռ-ովեցեալ լինէր, վասն զի Կոռնիղոս եպիսկոպոս զհաւատացեալսն որ զոհեցին ի հալածանսն, զոր թագաւորն Դեկիոս[ա] ընդդէմ եկեղեցւոյն շարժեաց, ի հաղորդութիւն ընկալաւ: Արդ վասն այս պատճառիս խղճացեալ, և յեպիսկոպոսութիւն նախանձեռնեալ ի համախորհացն նորա եպիսկոպոսաց, յորոց ամենայն ուրեք եկեղեցեաց գրեաց, մի՛ ընդունել ի խորհուրդ զորս զոհեցինն. այլ յորդորել զնոսա յապաշխարութիւն, իսկ զթողութիւնն ընկենուլ յԱստուած, որ կարողն է թողուլ զմեղս, և իշխանութիւն ունի ջնջել զյանցանսն: Այսպիսի թուղթս որոց ըստ աշխարհացն[բ] ընդունելով, առ ընտանի ախտսն առնելին զյայտնեցելոցն ընտրութիւն: Քանզի որպէս նայն յայտնէր ոչ գոլ պարտ արժանաւորել խորհրդոցն[գ]

ա· Δέκιος
բ· Κατ ἐπαρχίας
գ τῶν μυστηρίων

ԳԼ. ՁԸ.

Նաւատիանոսաց պատճառ, թէ որով որոշեն ի միմեանց եւ առնելն զտօն Զատկի Բաղարջակերաց ընդ Հրէից:

Ասացից և վասն Նաւատիանոսացն զպատճառսն.[ա] թէ որով օրինակաւ որոշին: Նաւատիանոս էրն[բ] քահանայ եկեղեցւոյն Հռովմայ, և Կոռնելիոս եպիսկոպոս, և որք ի հալածանսն Դիկոսի զոհեցին վասն երկիւղի, Կոռնելիոս ընդունի զդարձեալսն ապաշխարհութեամբ ի հաղորդութիւն, իսկ Նաւատիանոսն ոչ ընդունին:[գ] Եւ յաղագս այսպիսի պատճառի յեպիսկոպոսութիւն նախանձեռնեցաւ Փռիւգացւոցն. և գրէ յեպիս-

ա· Բ· զպատճառն· բ· Գ· Նաւատիանոս էր· գ· Ա՛ ընդունի· Ա· Բ· Ա՛ Գ· Ն· Նաւատիանոսքն ոչ ընդունին·

այնոցիկ որ յետ մկրտութեան զօր առ ի մահ մեղան արարին. և ոմանց թուէր դառն և խիստ լինել այնպիսի կանոնոյ ապաշխարութիւն, իսկ ոմանց իբրև գիւրաւ կանոն ուղղիչ քաղաքավարութեան ընդունէին։ Եւ այսքան շարժեալ խնդրոյն, գայր հասանէր ի վերայ թուղթ եպիսկոպոսին Կոռնիղոսի, և մեղուցելոցն յետ մկրտութեանն աւետաւորել զփրկութիւն և զթողութիւնն։

Այսպէս երկաքանչիւրոցն գրելով զհաւատակիցսն և յաստուածային բանից ամրացուցանելով զոր ասէրն, երկաքանչիւր ոք ըստ ազգացն յայն ձգէին, յոր և նախկինն առաւել խոնարհէին։ Քանզի որքան մեղաւորքն ըմբռնեալք զօր յանձնառ առեալ թողութիւնն, և առ յապայ ժամանակն ի վերայ ամենայն մեղացն այնոցիկ վարեցան ի միասին։

Բայց երևի ազգն Փռիւգացւոց ողջախոհագոյն լինել քան զայլ ազգս. քանզի և Սպանիացիք և Փռիւգացիք երդնուին։ Վասն զի ունել փոքր միականն Իսա-

կոպոսն [ա] մի ընդունել. որք ի հալածմանսն գլորեցան ի հաղորդութիւն, այլ յորդորել յապաշխարութիւն, և զթողութիւն յԱստուծոյ [բ] ընկենուլ. որ միայն իշխան է թողուլ զմեղս. և ոչ արժանաւորել հաղորդութեան իսպառ, որք [գ] յետ մկրտութեան մեղանչէին զառ ի մահու չափ մեղս. Ոմանց թուեցաւ դառն կանոնս. իսկ [դ] ոմանց իրաւացի ասացեալքն. և յայսոսիկ էր հակառակութիւն. Ի վերայ այսոցիկ հասանէ թուղթ աւետաւորութեան ի Կոռնելիոսէ. մեղուցելոցն յետ մկրտութեան [ե] ապաշխարութեամբ թողութիւն և հաղորդութիւն փրկակա[illegible] խորհրդոյն. Կացին մնացին յայնոսիկ ոմանք ըստ Նաւատիա[illegible] վարդապետութեան. և Նաւատիանոսք կոչին. Եւ երևի ազգ[illegible] Փռիւգացւոց ողջախոյ քան զայլով ազգս. քանզի գա[illegible]

ա. Ա, եպիսկոպոսն. բ. Դ եւ զԹողլծն յԱստուծոյ. գ. Ն. [illegible] դ. Բ. եւ. ե. Դ. ի յետ մկրտութենէն։

կուսացելոց և ի Թիւրակացւոց․ իսկ ցանկականաւն գրաւականութիւնն ունելով առաւել ծառայեն։ Իսկ Պեփղագոնացեացն ազգ ոչինչ յայսպիսեացս ցանկութեանց ունին․ քանզի ոչ ասպարէզք և ոչ տեսարանք [a] փութացեալ լինին ի նոսա այժմ։ Վասն որոյ ինձ թուի [illegible]անդ նոցա հայել և որք այնպէս խորհին առ ջի դրելոյն յայնժամ ի Նաւատիանոսէ․ քանզի իբր զարշ ինն՝ ահագին կարծիւր լինել ի նոցանէ պոռնկութիւնն, վասն զի զորս և իցէ հերձուածոյ կենցաղական ողջախոհական վարս ի Փռիւգացիս և ի Պեփղագոնացիս է տեսանել։ Իսկ զայս զպատճառ և զբնակողն յարևմըտայինս կողմունս և Նաւատիանոսաց հաւանողս լինել վարկանիմ։ Բայց Նաւատիանոս թէև յաղագս առոյգ քաղաքավարութեանն խղճացեալ եղև, այլ սակայն զկանոն Զատկին ոչ փոխեաց։ Քանզի միշտ ընդ արևելից կողմանցն առնէր և ինքն կատարէր, և առնեն միշտ որք անուն յետ հասարակաւորութեանն, յորժէ հետէ և քրիստոնէականն։

Այլ սա յետոյ առ Վաղէնտիանոսիւ թագաւոր ընդդէմ քրիստոնէից պատերազմ յարոյց, վկայեաց։ [1]

ա. οὔτε ἱπποδρομία οὔτε θέατρα,

1 Նաւատիանոսները հաստատում են․ որ իրենց աղանդի հեղինակը [illegible]ուեցաւ, և նրա համար գրել են վարք․ լի առասպելներով․

և զազիր է ի նոսա [a] պոռնկութիւն․ վասն որոյ և իցէ հերձուած ողջախոհագոյն կեանս, քան զայլս զՓռիւգացիս է տեսանել։ և զտօն Զատկին ընդ այլ քրիստոնէից տօնէին ի Նաւատիանոսի։ և ցասու ևս․ Եւ առ Վաղէնտիանոսիւ եղեալ [b]

ա Դ․ նոցա․ բ․ Ա, եղեալ․

Քանզի գնալով և Նա ի քաղաքն՝ զհեղգացեալսն ի հա-
ւատս զաւրացուցանէր։ Առաւել բազում ի Կոստանդի-
նուպաւղիս դիմելով՝ զոր անդ համափառս վարդապե-
տութեամբ հաստատէր։ Վասն որոյ և փոքր ինչ յետոյ
ընտրութեամբ բազում եպիսկոպոսաց առաջնորդ եղև
որ ի Կոստանդինուպաւլիս ժողովրդեանն։ Ապա իբրև յեր-
կոցունց եղեալն ի լսելիս Թագաւորին հասանէին, առ ժա-
մայն զԲասիղիոս կալանաւոր յԱնտիոքիա հասուցանել
հրամայէր։ Եւ նոյն ժամայն ածեալ լինէր, և ըստ կա-
մաց Թագաւորին յեպարքոսացն մտանէր ատեան։ Փոյթ

նեալ կրօնաւորանոցս յիւր վիճակին և զմնացեալսն ժողովէր
ընդ միով վերակացութեամբ ի միաբանական կեանս, ի մի բե-
րան փառաւոր առնել զամենասուրբ զԵրրորդութիւնն.

(Սահմանեաց նոցա կարգս և կանոնս զգուշանալ արժանի
ըստ երկնային կոչմանն.[ա] կրօնաւորիլ արժանաւորապէս ըստ
Աւետարանին Քրիստոսի, տարրանալ ի հանդէս բարեպաշտու-
թեանն և ըստ առաքելոցն քարոզութեան. Եւ այսքիկ վկայու-
թեամբ ի հարցողսն, զպատասխանիսն ունին.[1][բ] զմի մի զվհատա-
կարացն զգեղս, որպէս նոյն ինքն ցուցանեն շարագրեալքն[գ]
ի նմանէ որ և ընդ[դ] ամենայն տիեզերս նախաձեռնեալ եղև.
որ զնոյն վարս ստացեալ[ե] ունին. Նա և այլ ևս[զ] գիրս շարա-
գրեաց վարդապետականս, և մեկնութիւնս սրբագրաց[է] և Սաղ-
մոսաց, որ բազում շահս և հզօրագոյն միտս բացափայլեն.[ը]
զհաւատոյ և զողջախոհ վարուց.)

1 Ակնարկուած է Բարսեղի Հարցմանց ճառը. «Հարցմունք վասն հաւատոյ». Տես. Գ. Զարբ. Հայկ. Թրգմ. Նախնեաց. էջ 330, 331.

ա Ա, Գ. կոչման. բ. Գ. ունէին. գ. Ա Գ. շարագրեալք. դ. Բ. եւ ը տ ամենայն Ա, զոր եւ ընդ ամենայն. ե. Բ. ասացեալ. զ. Բ. չիք. է. Ա, սրբագրեաց ը. Ա, բացափայլեալ են.

մատուցեալ նմա Թագաւորին· ո՞յր ազգաւ զհաւատ Թագաւորին ոչ ողջունէ· Բասիլիոս համարձակութեամբ բազմաւ զաղանդ Թագաւորին անգոսնէր, և զհաւատ համագոյութեանն հաստատէր։

Իսկ իբրև եպարքոսն մահ նմա սպառնացաւ· Երանի՜, ասէ Բասիլիոս, թէ լինէր ինձ յաղագս ճշմարտութեանն վճարիլ ի կապանաց մարմնոյս։ Իսկ եպարքոսն դարձեալ խորհիլ ասացեալ նմա· Ասէ Բասիլիոս· ես և այսաւր և՛այգուց նոյնս եմ, երանի թէ և դու զքեզ ոչ փոխէիր· յայնժամ ըստ այնմ աւուր ի պաշտօնի կատարէր Բասիլիոս։ Բայց ոչ ընդ երկար ինչ պա-

Զայս լուեալ Վաղէսի և մախացեալ, կամէր[ա] եղծանել զնորա լուսաւոր կարգս զկրօն հաւատոյն[բ] և փութալով հրամայէ ածել զնուրբն Բարսեղիոս։ Եւ կացեալ առաջի Վաղէսի, հարց և փորձ վասն հաւատոյ առնէր։ Իսկ Բարսեղիոս զհաւատ[գ] Թագաւորին անգոսնէր, և զհամագոյութեանն հաստատէր, հանդերձ յարմարական[դ] սրբոց գրոց վկայութեամբ, և ոչ ոք կարէր ընդդէմ պատասխանի առնել։ Եւ եպարքոսն մահ սպառնացաւ վասն համարձակութեան սրբոյն։ Ասէ Բարսիլիոս· Եթէ արժանի՜ առնէր զիս Քրիստոս[ե] վասն ճշմարտութեան հաւատոյն վկայել, երանելի զիս համարէի։

Եպարքոսն ասէ· Եթէ ոչ հաւանիս, հասանես[զ] որում ցանկաս։

Ասէ Բասիլիոս· Հաւատացեալ կամ անշուրթ ի հաւատս, ոչ ինչ հաճոյ է Թագաւորիդ արասցէ։ Եւ հրամայեաց Թագաւորն առնել[է] զԲասիլիոս ի բանտ, խորհելով թէ զի՞նչ արաս-

ա Դ· կամէր ածել զնուրբն Բասիլիոս առաջի իւր եւ հարց եւ փորձ (կրճատ) բ· Ա· կրօն հաւատոյ· Ա՝ Գ· կրօնից եւ հաւատոյ· Դ· կրօն եւ հաւատոյ· գ Ա, Դ· զհաւատս դ· Գ· արմարական· ե· Դ·Տէր· զ· Ա· Գ· հասանես· է Դ· արկանել·

տահեաց տղայ որդւոյն Վաղէսի, որոյ անունն էր Գաղատիոս [1] հիւանդանալ զաւրագոյն, որպէս զի անյուսալ ի բժշկաց։

Իսկ մայրն նորա թագուհին Դոմնիկա, բանս առ թագաւորն մատուցանէր ասելով, ընքեան երազովք չարաչար դնիլ յահաւոր ցնորից, և զի մանկանդ վատդ կայ՝ յաղագս առ յեպիսկոպոսէն Թշնամանաց է։

Զայսոսիկ ի միտ առեալ թագաւորին, կոչէր զԲասիլիոս, և ի փորձ անկեալ ասէր ցնա, եթէ ճշմարիտ են քոյդ կրաւնք՝ աղաւթեա զի որդիս իմ մի՝ մեռցի։ Իսկ նա ասէ. եթէ հաւատասցես, ո՛վ թագաւոր, որպէս զիսս, և եկեղեցի միաւորեսցի, կեցցէ մանուկդ։ Իսկ

1 Գաղատիոս՝ Վաղէսի (արդէն յիշած Գ. ծ.) որդի Վաղէնտինիանոսի երկրորդ անունն էր. Գաղատոս մականունը նա ստացել էր Գաղատիայում ծնուած լինելուն համար։ Նրա հիւանդութիւնը պատահեց 371 կամ 372 թ.։

ցէ։ Իսկ մանուկ գոլով[ա] որդի թագաւորին հիւանդանայր, և բժշկաց յետ բազում դեղոց[բ] ոչ ինչ օգտեալ մանկանն, անյոյս լինէին և կենաց։[գ] Իսկ մայր մանկանն թագուհին Դոմնիկայ,[դ] բանս առ Վաղէս զգացուցանէր վասն արհաւրաց գիշերայնոց. և զմահ[ե] որդւոյն. և զպատճառս ասէր զայրն Աստուծոյ Բասիլիոս[զ] որ ի քէն եղև բանտ արկեալ։[է] Իսկ նորա զայս լուեալ կոչէ զԲասիլիոս ի բանտէն, և ասէ ցնա. Եթէ ճշմարիտ են[ը] հաւատք քո և կրօնք, աղօթեա[թ] զի կեցցէ մանուկս իմ։ Ասէ[ժ] երանելին Բասիլիոս, եթէ հաւատաս բոլորով սրտիւ ի սուրբ[ժա] Երրորդութիւնն, և զամենեսեան միաւորեսցես ի հա-

ա. Դ. գոլ. Դ. եւ բժշկաց պէտք. բ. Ա, եւ բժշկաց յետ բազմաց դեղոց. Գ. եւ բժշկաց յետ բազմաց դեղոց. գ. Ա՛ Գ. կենացն. դ. Բ. Դոմնիկոս. Դ Դոմնիկիա. ե. Դ. վասն արհաւրաց գիշերայնոյ եւ մահ. զ. Բ. զԲասիլիոս. է. Ա, արգելեալ. Դ. արկել, ը. Ն. ճշմարիտ. թ. եւ կրօնք. աղօթի կեր. ժ. Ա, ասէր. ժա. Դ. յամենասուրբ.

Նորա ոչ եղելոյ խոստովանի, ոչ ապա, ասէ Բասիլիոս, յաղագս մանկանդ եղիցին կամքն Աստուծոյ։ Զայս ա- սացեալ հրամայեաց թողուլ զԲասիլ։ Իսկ մանուկն յետ ոչ սակաւ իրի վաղ ջանեցաւ։ [1]

[1] Ցայտնի է, որ նոյն այս դէպքը Փաւստ. Բիւզ. մէջ պատմուած է Մեծն Ներսէսի մասին (Դպրութիւն Դ. գլ. Ե.) որն վերայ ուշադրութիւն է դարձրել Հայր Գաթրճեանը.

առաս համագոյ Երրորդութեան, և միոյ Աստուածութեան։ Կեցցէ մանուկդ. ապա թէ ո՛չ, ոչ ունիմ այսմ լինել. Իսկ Վաղէս ոչ առնոյր յանձն զհամագոյ Երրորդութեան զհաւատս. բայց պատիւ առեալ[ա] յերանելւոյն, որպէս յահաւորագոյնէ ի յաւմեմնէ,[գ] արձակէր զնա գնալ անդէն ի տեղի իւր. իսկ մա- նուկ յետ աւուրց այնոցիկ վախճանեցաւ ի կենացս.

ԳԼ. ԶԵ.

Ցաղագս Գրիգորի Անձիանձու աստուածաբան կոչեցելոյ վարք։

Իսկ Գրիգորն Անձիանձու՝ առաւել ևս էր շնորհիւ բանա- կանաւ և իմաստութեամբ յարդարեալ[դ] ի Քրիստոս. և զաս- տուածաբանութեանն զմիտս, (և զխոստովանութեան որ ի Հայր և յՈրդի և ի Սուրբ Հոգին. գեղեցկագոյնս արտագրէր՝ գրով և անգիր, ի քաղաքս և ի գաւառս,[ե] որ զերեսին բաժանէ զա- ռանձնաւորութիւնս Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն Սրբոյ։ Եւ դար- ձեալ միաւորէ որոշմամբն միոյ Աստուածութեամբն, և հրա- շափառագոյնս հիւսէ զարմազանական մտաւորութեամբ, և յարմարական տեսութեամբք իմանալեաց. համառօտ բանիւք զվատթարսն ի բաց ընկենու,[զ] և զլաւագոյնս հաստատէ. Զոր և ոչ մի ոք ի հերետիկոսացն կարասցէ ընդդէմ կալ նորա բա- նականացն, և կամ վստահասցի առնուլ զամուրս խորագիտու-

ա. Ա, Գ. Դ. պատկառեալ. բ. յահաւորագունեղէ. գ. Ն. իմեմէ. դ. Դ. զարդարեալ. ե Դ. գեաւղ. զ. Գ. ընկելու.

Այսքան յաղագս այսոցիկ իբր կարճառօտիւք ճառեցաւ։ Եւ գրեանն որպէս իւրաքանչիւր ոք ի նոցանէ բազումս և սքանչելիս շարադրեցին և արտադրեցին, յորոց զմին ի Հռովմայական լեզու՝ փոխեալ Ռուփինոս

թեան իմաստից. զի յամենայնի ողջախոհ էր և մեծախորհուրդ և խոհեմագոյն և հանճարեղ բանիւք, [ա] որ զբարս ապարասանիցն խրատէր, և յանհանճարբ [բ] աղանդիցն մաքրէր, [գ] և յուղղափառացն փարախն ժողովէր, այլ յայլմէ երևմանցն [դ] Արիանոսացն և Հոգեմարտիցն, և միահամուռ ամենայն հերձուածողացն, որք չարաչար բաժանեն և օտարեն ի ճշմարիտ հաւատոյն. (Եւ այսպէս Աստուածութեանն [ե] երևելի ցուցեալ, Աստուածաբան յորջորջի. և ի կոչումն քահանայութեան չհաւանեալ, փախուստ յահաւորացս [զ] սպասաւորելոց. այլ ըմբռնեալ ի հօրէն իւրմէ, որ էր եպիսկոպոս, առաքինութեամբ [է] յարդարեալ կամաւ Բարսղի և այլոց բազմաց հարկաւորի, և հաւանեալ օծանի յեկեղեցւոյն, [ը] որ ի հօրէն չինի. (Եւ առ այսոսիկ բան ընծայէ հօր և ժողովրդեանն, յաղթեալ ըղպարտութիւն խոստովանեալ, և վասն շնորհի [թ] քահանայութեանն զբերան իմ, աւէ բացի՝ և առի զհոգի, [ժ] և [ժա] այսպէս յառաջանայր օծմամբ և հոգւովն լուսաւոր, և պայծառ աստուածաբանութեամբն, [ժբ] և շնորհալից բանականօքն.) [ժգ] Վասն որոյ փոքրինչ յետոյ և յեպիսկոպոսութիւն վերակոչի եկեղեցւոյն [ժդ] Աստուծոյ, որ հօրն էր վիճակեալ, (զոր դարձեալ աւէ օծումն և հոգի, և զինքն արամեալ և օխրեալ վասն մեծութեան

ա· Դ· եւ կամ վստահացի ··· բանիւք չիք· բ· Ա, Դ· անհանճար· գ· Դ· քակէրդ· դ Գ· երեւանցն· ե Ա, յաստուածութեան· զ· Ա Ն ահաւորացն· է· Դ· արդարութեամբ· ը· Ն· Դ· եկեղեցւոյն· թ· Ա, շնորհիւ· ժ· Գ· զհոգի ի Ր եւ այսպէս· Ա, զհոգիայապէս· Դ· եւ առ այսոցիկ · · · զհոգի չիք· ժա· Գ· Ա, բանականօք ժբ· Ն· Դ· պայծառ աստուածաբանութիւնն· ժգ· Ն յեկեղեցւոյն· ժդ· Բ· եւ·

առնէ։ Իսկ Բարսղի եղբարք եղեն Պետրոս և Գրիգորիոս։ Բայց Պետրոս զմիայնական վարս Բարսղի նախանձեցաւ. Իսկ Գրիգոր զվարդապետական բանսն։ Որ և զվաստակեալ Կեսարիայն Բարսղի անկատար մնացեալ, վե-

տարիճանին, և միջնորդութեամբն Աստուծոյ և մարդկան, և որ յայնոսիկ է ահք [ա] և տարակուսանք որք միտս ունին,)[բ] Նաև ընտրութեան շնորհին յետ փոքր ինչ և բազում եպիսկոպոսաց վերակացու կացուցանէին. [գ] Թէպէտ և ոչ կամէր ի Կոստանդնուպօլսի, այլ վասն ուղղելոյ զթերահաւատս ի նմա, փոքր ինչ անսա՝ (զտեղափոխութիւնն ունելով մինչև ի ժողովն որ ի Թէոդոսէ յաղագս Հոգէմարտիցն. Եւ ընդ ժամանակն ոչ դադարէր յուսուցանելոյ, [դ] որ իմաստասիրութեան էր խարդախութիւն և որ ըստ այլ ուսմանց Արիանոսաց և Նոմիանոսաց, և Հոգեմարտից. և որ այլ աղանդք, հակառակ ճշմարտին Աստուծոյ. Եւ զառնս քաջութիւն, և զկորովութիւն, [ե] ուսեր ի նորին գրոցն, և ծանիցես, որքան պայծառ և բարձրագոյն և երևելի, և այնպէս հաստատեսցիս ի հաւատս [զ] համագոյութեանն և ի մի Աստուածութեանն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ,)

Եւ յաղագս տնօրէնութեան Քրիստոսի և մկրտութեան, և մերոյ [է] լուսաւորութիւնս, և յարութեան որ ի մեռելոց, և դատաստանին յաւիտենից, և որ այնքան ճառք շարադասեալք ի նմանէ. Մի անգիտասցիս զչափ շնորհին տուեալ նմա ի վերուստ, զի անհամեմատ էր ըստ ամենայնի. ոչ միայն ըստ աստուածաբանութեամբն էր գովեալ, այլ և ըստ սրբոց պատմութեանց՝ [ը] որպէս նոյն իսկ ցուցանեն ճառք, զԱթանասին, [illegible]սեմ, և զԲարսղի և զԳրիգորի, և զհօր և զեղբօր, և զքեռ [թ]

ա. Ա, ահ. բ. Դ. զոր ղարձեալ . . . . միտս ունին չիք. գ. Դ ի վերա կացուցանէին. դ. Ա, Գ. ուսուցանելոյ. ե. Դ զկորովութիւն. ընդդէմ պատերազմողաց զքաջապէս արութիւն ուսիր ի նորին. զ. Ա, չիք. է. Դ. ու մեր. ը Գ. սրբութեանց. թ. Ա՝ Գ. զքոռ.

ըլստին կատարեաց յետ մահուան եղբաւրն։ Եւ գերեզմանականի [ա] Մեղիտոս Անտիոքիայ եպիսկոպոսն արար ի Կոստանդինուպաւլսի, բերին [բ] նորա և յայլ բանք յոլովք։

Գլ. ԻԵ. [1]

Բայց զի ոմանք ի համանունութենէն մոլորին, պարտ է տեսանել թէ այլ է Պոնտացին Գրիգոր, [2] որ ի Նէոյ-

ա. ἐπιτάφιον ճառ դամբանական։
բ. φέρονται մնացեալ են։

1 Կաս. Ը. 8. Նիկեփ. ԺԱ. 19.
2 Սա մեռաւ 365 Թ. տես Եւս. Պատ. Եկ. Զ. 30.

և զԿիպրիանոսի, և զՄակարայեցւոցն, և որ առ Յուլիանոսի չար կամս երկայնագոյնս ճառեաց, և առ Մելիտոս զգերեզմանական բանն Անտիոքայ եպիսկոպոսին, թողում ասէ զյոլովս որպէս ամենեցուն է քաջայայտ՝ որ ի նմանէ շարգրեցան. [ա] Այսոքիկ դուզնաքեայք յաղագս սրբոցն ասացան. Բարսղի, և Գրիգորի Աստուածաբանի.

Գլ. ՁԶ.

Յաղագս Պետրոսի եւ Գրիգորի եղբայցն Բարսղի:

Էին եղբարք Բարսղի համանմանք նորին [բ] շնորհի. Պետրոս և Գրիգորիոս։ Եւ Պետրոս զանապատականն ընտրեաց [գ] զվարս՝ որոշեալ յաշխարհէ. Աստուծոյ մերձ կայ ճգնաւորականհանդիսիւք, [դ] և ամենայն արդար կրօնիւք, և ոչ յիմեքէ [ե] դրդուեալ այլ [զ] կայր միշտ ի սէրն Աստուծոյ կապեալ. Իսկ Գրիգորի՝ վարդապետութիւն [է] նախաձեռնեալ, ոչ սակաւ քան զեղբայրն երևե-

ա. Դ. զԱթանասին ասեմ ի նմանէ շարագրեցան չիք. բ. Ա՝ Գ. Դ. նոցին. գ. Ա՝ ընտրեալ. դ. Դ. հանդիսին. ե. Բ. յումեքէ. զ. Գ. որպէս. է. Դ. իսկ Գրիգորիոս ի վարդապետութիւն. Բ. վարդապետութիւնս.

կեսարւոյ Պոնտոսի դիմեալ յառաջագոյն քան զնոսա էր. քանզի աշակերտ Որոգինի եղեւ։

Յաղագս այսր Գրիգորի բազում բանք են յԱթէնս եւ յԻւղիւռիա,[ա] եւ ի Բիւռիտոն,[բ] եւ յամենայն Պոնտո-

ա. Այս անունը չկայ բնագրում:
բ. ἐν Βηρυτῷ

Ցաւ ի վարդապետութեան գրոց մեկնութեամբ[ա] յոլովից, (որ ըստ ինն երանութեանցն է Քրիստոսի, եւ աղօթից մառացն, եւ ըստ Սողոմոնի ունայնութեան[բ] մնոտեացն, եւ առ Երգս երգոց. Եւ որ ըստ Գրիգորի սքանչելագործի է[գ] պատմութիւն. եւ վասն կազմութեան մարդոյն, որ ի Բարսղէ անկատար մնաց, յետ Վեցօրէին վախճանի եւ նա կատարեաց. Եւ այլ եւս յոլովս ունի ասացեալ ճառս ի գիրս հաւաքեալս, աւելի եւս քան զնոսա զորոց[դ] ասացաքն զԲարսղի եւ զԳրիգորի Աստուածաբանի.[ե] զի յամենայնի[զ] ոչ զյետոյսն ունէր ըստ Նոցա[է] շնորհէն առաքինութեան ասեմ եւ գիտութեան. Որ ապա եպիսկոպոսութեան[ը] շնորհ վերակոչի. ոչ ինքեան[թ] ընթացեալ ունի զաթոռն Նիւսիայ,[ժ] եւ կամ բռնազբօսեալ ըստ մարդկանն՛ այլ ըստ Աստուծոյ ազդեցութեանն, եւ[ժա] արժանաւոր իմաստնոց[ժբ] ընտրութեան որ ըստ Աստուծոյն է. Այսպէս ընկալաւ զեպիսկոպոսութիւն եւ համանգամայն երեւելի[ժգ] եւ յաղթող եղեւեալ[ժդ] ընդդէմ հերոտիկոսացն աղանդիցն,[ժե] որ զնոյն ասէր զուղղափառացն, եւ գրէր զհաւատոյն բանս, եւ զկարգաց եւ զկրօնից[ժզ] եկեղեցւոյ Աստուծոյ ըստ ուղղափառացն խորհրդածութեան.) Այսպէս ունիմ յաղագս սորա

ա. Ա, Գ. մեկնութեան բ. Ա չիք. գ. Դ. ունայնութեանցն. դ. Ա՝ Գ սքանչելագործէ. ե. Ա, զորոց. Դ. զոր. զ. Դ. աստուածաբանէ է. Ա, ամենայնի. ը. Գ. ըստ Նոցին. թ. Ա՝ Դ յեպիսկոպոսութիւն. ժ. Ա՝ չիք՝ ժա. Դ. Նեսոյ կեսարիոյ. ժբ. Ա՝ չիք ժգ. Դ. իմաստնոցն. ժդ. Ա՝ երեւելի էր. ժե. Դ. երեւելի եղեալ. ժզ. Ա աղանդիցն. Ա՝ զկրօնիցն.

․ սական կարգաւորութիւն․ մինչ զի ասել թէև յամենայն տիեզերս։ Քանզի սորա իբր ի խրատ արանցն Աթենացւոց գնացեալ, ի Բիւռիտոն աւրէնսն ուսանէր, և լսեալ ի Կեսարիա զաստուածային գիրս թարգմանել [ա] Որիգենի, փութանակի ի Կեսարիայ հասանէր։ Եւ լուեալ զմեծամեծ տեսութիւնն աստուածային գրոյն, բազում ողջոյն ասացեալ Հռովմայական աւրինացն, անմեկնելի էր այնուհետև․ և ի նմանէ խրատեալ զճշմարիտ իմաստասիրութիւնն։ Յետ այնորիկ ի հայրենիս ծնողացն կոչեալ լինէր։ Եւ անդ նախ ժողովրդական [բ] գոլով բազում

ա․ Մեկնել-ի մտքով։
բ․ Λαϊκός

գուզնաքիա ասել որպէս Բարսղի և Աստուածաբանի․

ԳՀ․ ՁԼ․

Ցաղագս Գրիգորի Պոնտացւոյ սքանչելագործ անուանեցելոյ, եւ վասն Գր՛գորեանց․ այսինքն Աստուածաբանի, Նիւսացւոյ, Սքանչելագործի։

Էր և այլ Գրիգոր Պոնտացի, որ էր նախկին Որոգինի աշակերտեալ, ոչ այլ ընդ [ա] այլոյ, այլ ուղղապէս [բ] յաղագս սորա [գ] բազում սքանչելիք [դ] պատմեն ի Պոնտոս և յամենայն երկրի․ Զի ուր էր ի յուսմունսն [ե] (ի մախանաց զրպարտեալ յաղագս կնոջ [զ] սքանչելի իմն այսու դիւին զնոսա յանդիմանեալ ըստ կնոջն դիւահարեալ․ և նովաւ առողջ լեալ,) անդ գայ Որոգինէս [է] և զաստուածային գիրս թարգմանեալ ի նմանէ և խրատեալ ի նմանէ [ը] զճշմարիտ իմաստութեան․ զգոյցս և հասու եղեալ ամենայն նորա իմաստութեան զկարևորսն հաւաքեալ ի միտսն, [1] գնայր կոչեցեալ ի ծնողացն․ և սքանչելի երևեալ ըստ ամենայնի ըմբռնեալ եղև ի Փեգիմոսէ [թ] և ձեռ-

1 ․ Ի միտս նորա հաւաքեցաւ ․ Խոր․ Գ․ ծԳ․ 52Ր։

ա․ Գ․ Բոլ․ Ձեռ․ ըստ․ բ․ Գ․ ուղղափառապէս․ գ․ Գ․ նորա․ դ․ Գ․ սքանչ լեա․ք․ ե․ Ա, ի ուսմունսն․ Դ․ ի յուսումն․ զ․ Բ․ կնոջն․ է․ Ա․ Բ․ Գ․ Ն․ Ծւրեգինէս․ ը․ Ա․ զնմանէ․ թ․ Բոլ․ Ձեռ․ Փիգիմու՝ է․

Նշանս արար, զախտս բժշկելով, զդևս ի ձեռն Թղթոյ փախստական առնելով, նաև զհեթանոսս բանիւք. և առաւել ի նմանէ եղելովքն ընծայելով: Յիշէ զնա և Պանփիղոս վկայ Եւսեբիոս[ա] ի նմանէ մականուն ի վաստակել գիրսն իւրեանց յաղագս Որոգինի, յորս և համակարգական ճառ Գրիգորի[բ] յՈրիգեն յարակայի:

Արդ եղեն, որպէս է գլխովին ասել, Գրիգորք երիցագոյնս այս, և աշակերտ Որիգենի, և Նանձիանձացին, և եղբայրն Բասղի: Եղև և այլ Գրիգոր յԱղէքսանդրիայ, զոր Արիանոսքն ըստ ժամանակի փախստեանն

ա. Բն. մէջ չկայ «Եւսեբիոս»:
բ. Բն. σουστατικὸς λόγος.

Աստուածութիւն յԱստուծոյ ազդեցութենէն առնէ. և սմա[ա] հաւատոյ զվերակացութեան եպիսկոպոսութիւն: Եւ նորա աղաչեալ զԱստուած յայտնել նմա զհաւատոյն բան սուրբ Երրորդութեանն և ըստ յայտնութեան խորհրդոյն. ցուցեալ եղև ի տեսլեան գրով. ի Յովհաննէ աւետարանչէ աստուածաբանութեան խորհրդածութեան. որ ի Հայր և յՈրդի և ի Սուրբ Հոգին է խոստովանութիւն, ոչինչ նուազ քան որ յԱւետարանն քարոզեաց. այլ առաւել ևս, որ զմի աստուածութիւնն[բ] որոշէ յառանձնաւորականս[գ] և միաւորէ ըստ բնութեան[դ] հլ աշափատագոյն աստուածաբանութեամբ, որ ի Հայր և յՈրդի և ի Հոգին Սուրբ, որև նորին գրով հաստատեալ կայ յեկեղեցւոջն Նէոկեսարու, որ վիճակեցաւ նմա: Եւ յայսմանէ ասեմ առաջնորդեալ Բարսղի և Գրիգորեանց, և որք նոյն հաւատոյն են հանդակիցք, Թէպէտ և առաւելան[ե] ըստ ազդեցութեան շնորհին, և այսպէս սքանչելի երևեալ, զդևս հալածէր՝ զոմանս աղօթիւք, և զոմանս ի ձեռն Թղթոյ հրամանի և բանի, և զբա-

1 Նոր. «Հրաշալի աստուածաբանութիւն» Խոր. Գ. ԿԾ. 560:

ա. Դ. Նմա. բ. Ա, աստուածութեան. գ. Ա, Գ. առանձնաւորականս. դ. Ն. զենութիւն. ե. Դ. առաւել են.

Նաւատինոս քահանայ եկեղեցւոյն Հռովմա խըղ-
ճացեալ լինէր, վասն զի Կոռնիղոս եպիսկոպոս զհաւա-
տացեալսն որ զոհեցին ի հալածմանն, զոր Թագաւորն
Դեկիոս[ա] ընդդէմ եկեղեցւոյն շարժեաց, ի հաղորդութիւն
ընկալաւ։ Արդ վասն այս պատճառիս խղճացեալ, և
յեպիսկոպոսութիւն նախանձեռնեալ ի համախորհացն նորա
եպիսկոպոսաց, յորոց ամենայն ուրեք եկեղեցեաց գրեաց,
մի՛ ընդունել ի խորհուրդ զորս զոհեցինն. այլ յորդորել
զնոսա յապաշխարութիւն, իսկ զթողութիւնն ընկենուլ
յԱստուած, որ կարողն է թողուլ զմեղս, և իշխանու-
թիւն ունի ջնջել զյանցանսն։ Այսպիսի թուղթս որոց
[illegible]ա աշխարհացն[բ] ընդունելով, առ ընտանի ախտսն առ-
[illegible]էին զյայտնեցելոցն ընտրութիւն։ Քանզի որպէս նայն
յայտնէր ոչ գոլ պարտ արժանաւորիլ խորհրդոցն[գ]

ա. Δέκιος
բ. Κατ ἐπαρχίας
գ. τῶν μυστηρίων

Գլ. ԶԸ.

Նաւատիանոսաց պատճառ, թէ որով որոշեն ի միմեանց եւ առնելն զտօն Զատկի Բաղաղջակերաց ընդ Հրէից:

Ասացից և վասն Նաւատիանոսացն զպատճառսն.[ա] Թէ
որով օրինակաւ որոշին։ Նաւատիանոս էրն[բ] քահանայ եկեղեց-
ւոյն Հռովմայ, և Կոռնելիոս եպիսկոպոս, և որք ի հալածանսն
Դեկոսի զոհեցին վասն երկիւղի, Կոռնելիոս ընդունի զդար-
ձեալսն ապաշխարհութեամբ ի հաղորդութիւն, իսկ Նաւա-
տիանոսն ոչ ընդունի։[գ] Եւ յաղագս այսպիսի պատճառի յեպիս-
կոպոսութիւն նախանձեռնացաւ Փռիւգացւոցն. և գրէ յեպիս-

ա. Բ. զպատճառն. բ. Գ. Նաւատիանոս էր. գ. Ա՛ ընդունի. Ա.
Բ. Ա՛ Գ. Ն. Նաւատիանոսքն ոչ ընդունին.

այնոցիկ որ յետ մկրտութեան զոր առ ր...
ապարին. և ոմանց թուէր դառն և խիստ լինել այնպիսի
կանոնոյ արտաքսութիւն, իսկ ոմանց իբրև զիրաւ կանոն.
ուղղիչ քաղաքավարութեան ընդունէին։ Եւ այսքան
շարժեալ խնդրոյն, գայր հասանէր ի վերայ Թուղթ ե-
պիսկոպոսին Կոռնիղոսի, և մեղուցելոցն յետ մկրտու-
թեանն աւետաւորել զփրկութիւն և զթողութիւնն։

Այսպէս երկաքանչիւրոցն գրելով զհակառակոն
և յաստուածային բանից ամրացուցանելով զոր ասէրն.
երկաքանչիւր ոք ըստ ազգացն յայն ձգէին, յոր և նախ-
կինն առաւել խոնարհէին։ Քանզի որքան մեղսասէրքն
ըմբռնեալք զոր յայնժամ առեալ թողութիւնն, և առ
յապայ ժամանակն ի վերայ ամենայն մեղացն այնոցիկ
վարեցան ի միասին։

Բայց երևի ազգն Փռիւգացւոց ողջախոհագոյն
լինել քան զայլ ազգս. քանզի և Սպանիացիք և Փռիւ-
գացիք երդնուին։ Վասն զի ունել փոքր միականն Իա-

կոպոսն ա մի ընդունել՝ որք ի հալածման գլորեցան ի հաղոր-
դութիւն, այլ յորդորել յապաշխարութիւն, և զթողութիւն
յԱստուծոյ բ ընկենուլ. որ միայն իշխան է թողուլ զմեղս. և
ոչ արժանաւորել խորհրդոյն իսպառ, որք գ յետ մկրտութեան
մեղանչեն զառ ի մահու չափ մեղս. Ոմանց թուեցաւ դառն
կանոնն. իսկ դ ոմանց իրաւացի ասացեալքն. և յայսոսիկ էր…
հակառակութիւն. Ի վերայ այսոցիկ հասանէ թուղթ ասե…
ւորութեան ի Կոռնելիոսէ, մեղուցելոցն յետ մկրտութեան ե …
ապաշխարութեամբ թողութիւն և հաղորդութիւն փրկակ…
խորհրդոյն. Կացին մնացին յայնոսիկ ոմանք ըստ Նաւատի…
վարդապետութեան. և Նաւատիանոսք կոչին. Եւ երևի ազգ…
Փռիւգացւոց ողջախոյ քան զյոլով ազգս. քանզի զ…

ա. Ա, եպիսկոպոսն. բ. Դ եւ զթուղթն յԱստուած. գ. Ն.
դ. Բ. եւ. ե. Դ. ի յետ մկրտութենէն։

կրկէսացեաց և ի Թիւրակացւոց. իսկ ցանկականաւն զխափանութիւնն ունելով առաւել ծառայեն։ Իսկ Պեղո-պոնէսացեացն ազգ ոչինչ յայսպիսեացս ցանկութեանց տենչէ. քանզի ոչ ասպարէզք և ոչ տեսարանք ա փու-թացեալ լինին ի նոսա այժմ։ Նման որոյ ինձ թուի հանդերձանս նոցա հայել և որք այնպէս խորհին առ ի զբօսալոյն յայնժամ ի Նաւատրիանոսէ. քանզի եթէ զարշ-ելի ահագին կարծիւր լինել ի նոցանէ պոռնկութիւնն, վասն զի զօրս և իցէ հերձուածոյ կենցաղական աղջա-խաչական վարս ի Փռիւգացիս և ի Պեփղագոնացիս է տեսանել։ Իսկ զայս զպատճառ և զբնակողսն յարեւմը-տականս կողմունս և Նաւատրիանոսաց հաւանողս լինել զհարկանիմ։ Բայց Նաւատրիանոս թէև յաղագս սորա քաղաքավարութեանն խղճացեալ եղև, այլ սակայն զսաւուն Զատկին ոչ փոխեաց։ Քանզի միշտ ընդ արեւե-լից կողմանցն առնէր և ինքն կատարէր, և առնեն միշտ որք անուն յետ հասարակութեանն, յորմէ հետէ և քրիստոնէանան։

Այլ սա յետոյ առ Վաղէնտիանոսիւ թագաւոր ընդդէմ քրիստոնէից պատերազմ յարոյց, վկայեաց։ [1]

ա. οὐδὲ ἱπποδρομία οὐδὲ θέατρα,

1 Նուատրիանոսները հաստատուն են, որ իրենց աղանդի հեղինակը մարտիրոսացաւ, եւ նրա համար գրել են վարք ու առասպելներով։

Ա'ղաղիր է ի նոսա ա պոռնկութիւն. վասն որոյ և իցէ հերձ-ուած աղջախոյագոյն կեանս. քան զայլս զՓռիւգացիս է տեսանել. և զտօն Զատկին ընդ այլ քրիստոնէից տօնէին ի Նաւատրիայ և ցայս ևս։ Ն և առ Վաղէնտիանոսիւ եղեալ բ

ա Դ. նոցա. բ. Ա. եղեալ.

Իսկ որք ի նմանէ ի Փռիւգիա համանունք ըստ հաղոր-դութեանն, զնոսա յորոց ուրուշեցան արտայեղեալք, որք ըստ ժամանակին և զատուն Զատկին փոխեցին։ Քանզի ժողով արարեալ ի Պազոն աւանի, ուրանաւր Սագարիս գետոյ ակունքն են, սակաւուց ոմանց և ոչ ի բարե-նշանաց որոց ի Փռիւգիա Նաւատիննոսաց եպիսկոպոսաց, արտաքերէին սահման որպէս զի տպանել Հրէից, որք առնեն զբաղարջակերսն, և ի նոսա կատարել զատուն Զատկին։

Զայս պատմեաց ծեր ոմն հին ա որ առն ուրումն ծերոյ առէր զինքն գոլ որդի. և ընդ հաւրն լինելով յայնմ ժամու եղեալն ժողովու, ըստ որում Ագեղիոս էր Կոստանդինուպոլսի Նաւատիանոսացն եպիսկոպոս, և ոչ Մաքսիմոս Նիկիոյ, և ոչ Նիկոմիդիոյն, և ոչ Կոտ-ւոյ, բ քանզի ի նոցանէ մանաւանդ կանոնիւր Նաւա-տիանոսացն աղանդ։

Այս այսպէս լինէր յայնժամ. բայց սակաւ ինչ յետոյ պատառեցաւ Նաւատիանոսացն եկեղեցի վասն ժո-ղովոյն այնորիկ զոր ըստ աշխարհին ասացաք։ Բայց փո-խելի է աստուստ յորս ըստ նմին ժամանակին յարե-մտային կողմունս եղեալս։

ա. ἀνὴρ παλαιός «այր ծեր». կլինէր բառացի Թարգ.
բ. Κοτυαεῖον.

ժողով Նաւատիանոսաց, ուրանօր Սագրիս ա գետոյ ակունք են, ոչ նշանաւորք որոց ի Փռիւգիայն բ եպիսկոպոսք. և փոխեալ զտօն Զատկին ընդ Հրէից տօնիլ զբաղարջակերացն. Եւ յաղագս այսր պատճառի պատառեցաւ Նաւատիանոսաց եկեղեցին. գ Քանզի Թագաւորն Վաղէնտիանոս լռութեամբ կեայր դ առ եկեղեցիսն, և ոչ զմի ոք հերձուած խախտէր յինքենէ. ե

ա. Ա, Սոփրիս. բ. Ա, փռիւգիայ յեպիսկոպոսք. գ. Դ. եկեղեցին. դ. Ա, Գ. կայր. ե. Ա' Գ. յինէն։

Գլ. ԻԹ.[1]

Քանզի Թագաւորին Վաղենտիանոսի լռութեամբ կեալով և ոչ զմին խախտելով հերձուած, և Դամասոս[2] յետ Լիբերիոսի զեպիսկոպոսութեանն քահանայութիւն ի Հռոմ փոխանորդեաց, առ որով պատահեաց Հռովմայ եկեղեցւոյն խռովիլ[3] յայսպիսի պատճառոյ։ Ուրսին ոմն նորին եկեղեցւոյն սարկաւագ ընդ ընտրութեամբ լինէր, յորժամ լինէր ընտրութիւն վասն եպիսկոպոսի։ Ապա զի նախընտրեալ եղև Դամասոս, ոչ բերեալ Ուրսինոյ զյուսոյն վրիպանս, ժողովել փութացաւ յեկեղեցին, և հաւանեցոյց զոմանս աննշան եպիսկոպոսունս ձեռնադրել զնա գաղտնի։ Եւ ձեռնադրիւր ոչ յեկեղեցւոջ, այլ ի գաղտնի տեղւ ի Թագաւորականութեան ա որ կոչի Սիկինիւս։ Այսորիկ եղեալ երկպառակութիւն կալաւ զժողովուրդն, և աղմկէին այնուհետև առ նոսա ոչ վասն հաւատոց ինչ կամ հերձուածոյ, այլ միայն եթէ ո՞ւր պարտ է լինել եպիսկոպոս։ Աստուստ վիրաւորք լինէին յամբոխէն, մինչ զի ի խառնակմանէն բազմաց մեռանիլ։

Եւ վասն այսորիկ բազում ժողովրդականաց և ուխտաւորաց պատժիլ յեպիսկոպոսէն Մաքսիմիանոսէ.

ա βασιλική բառն է. որ գլ. ժ. ծն. բ. չէ թարգմանել։

1 Տես Ռուփին ԺԱ. 10. Սոզոմ. Զ. 23. Ամմիան. Մարցելլոս ԻԷ. 3. կաս. Ը. 10. Նիկեփ. ԺԱ. 30.

2 Սա ազգաւ սպանիացի էր. ծնեալ Հռոմում եւ զանազան պաշտօններ անցնելով 366 թ. եպիսկոպոս ձեռնադրուեց.

3 Այդ խռովութեան ժամանակ ըստ Ամ. Մարց. վկայութեան մի օրում սպանուում են 137 քաղաքացի.

Իսկ որք ի նմանէ ի Փռիւգիա համանունք ըստ հաղորդութեանն, զնոսա յորոց որոշեցան արտայեղեալք, որք ըստ ժամանակին և զաւուն Զատկին փոխեցին։ Քանզի ժողով արարեալ ի Պազոն աւանի, ուրանաւր Սագարիս գետոյ ակունքն են, սակաւուց ոմանց և ոչ ի բարենշանաց որոց ի Փռիւգիա Նաւատինոսաց եպիսկոպոսանց, արտաքրեցին սահման որպէս զի պահել Հրէից, որք առնեն զբաղարջակերսն, և ի նոսա կատարել զաւուն Զատկին։

Զայս պատմեաց ծեր ոմն հին [ա] որ առն ուրումն ծերոյ ասէր զինքն գոլ որդի. և ընդ հաւրն լինելով յայնմ ժամու եղեալն ժողովու, ըստ որում Ագեղիոս էր Կոստանդինուպոլսի Նաւատիանոսացն եպիսկոպոս, և ոչ Մաքսիմոս Նիկիոյ, և ոչ Նիկոմիդիւոյն, և ոչ Կոտւոյ, [բ] քանզի ի նոցանէ մանաւանդ կանոնիւր Նաւատիանոսացն աղանդ։

Այս այսպէս լինէր յայնժամ. բայց սակաւ ինչ յետոյ պատառեցաւ Նաւատիանոսացն եկեղեցի վասն ժողովոյն այնորիկ զոր ըստ աշխարհին ասացաք։ Բայց փոխելի է աստուստ յորս ըստ նմին ժամանակին յարեմտային կողմունս եղեալս։

ա. ἀνὴρ παλαιός «այր ծեր» կլինէր բառացի Թարգ.
բ. Κοτυαεῖον.

ժողով Նաւատիանոսաց, ուրանօր Սագրիս [ա] գետոյ ակունք են, ոչ նշանաւորք որոց ի Փռիւգիայն [բ] եպիսկոպոսք, և փոխեալ զատն Զատկին ընդ Հրէից առնել զբաղարջակերացն. Եւ յաղագս այսր պատճառի պատառեցաւ Նաւատիանոսաց եկեղեցին. [գ] Քանզի Թագաւորն Վաղէնտիանոս լռութեամբ կեայր [դ] առ եկեղեցիսն, և ոչ զմի ոք հերձուած խախտէր յինքենէ. [ե]

ա. Ա, Սափրիս. բ. Ա, փռիւգիայ յեպիսկոպոսք. գ. Դ. եկեղեցին.
դ. Ա, Գ. կայր. ե. Ա՛ Գ. յինէն։

Գլ. ԽԹ. [1]

Քանզի Թագաւորին Վաղէնտիանոսի լռութեամբ կելով, և ոչ զմին խախտելով հերձուած, և Դամասոս [2] յետ Լիբերիոսի զեպիսկոպոսութեանն քահանայութիւն ի Հռովմ փոխանորդեաց, առ որով պատահեաց Հռովմայ եկեղեցւոյն խռովիլ [3] յայսպիսի պատճառէ: Ուրսին ոմն նորին եկեղեցւոյն սարկաւագ ընդ ընտրութեամբ լինէր, յորժամ լինէր ընտրութիւն վասն եպիսկոպոսի: Արդ զի նախընտրեալ եղև Դամասոս, ոչ բերեալ Ուրսինոս զյուսոյն վրիպանս, ժողովել փութացաւ յեկեղեցին, և հաւանեցոյց զոմանս աննշան եպիսկոպոսունս ձեռնադրել զնա գաղտնի: Եւ ձեռնադրիւր ոչ յեկեղեցւոջ, այլ ի գաղտնի տեղ ի Թագաւորականումն [a] որ կոչի Սիկինիս: Այսորիկ եղեալ երկպառակութիւն կալաւ զժողովուրդն, և աղմկէին այնուհետև առ նոսա ոչ վասն հաւատոց ինչ կամ հերձուածոյ, այլ միայն եթէ ո՞ւր պարտ է լինել եպիսկոպոս: Աստուստ վիրաւորք լինէին յամբոխէն, մինչ զի ի խառնակմանէն բազմաց մեռանիլ:

Եւ վասն այսորիկ բազում ժողովրդականաց և ուխտաւորաց պատժիլ յեպիսկոպոսէն Մաքսիմիանոսէ.

ա βασιλική բառն է. որ գլ. 1. ծն. Բ. չէ թարգմանել:

1 Տես Ռուփին ԺԱ. 10. Սոզոմ. Զ. 23. Ամիան. Մարցելլոս ԻԷ. 3. Կասս. Ը. 10. Նիկեփ. ԺԱ. 30:

2 Սա ազգաւ սպանիացի էր. մեծացաւ Հռոմում եւ զանազան պաշտօններ անցնելով 366 թ. եպիսկոպոս ձեռնադրուեց:

3 Այդ խռովութեան ժամանակ ըստ Ամ. Մարց. վկայութեան մի օրում սպանւում են 137 քաղաքացի:

որ յայնժամ և այնպէս զՈւաղէսին[1] դադարեցուցանէր ի ձեռնարկմանէն, և արգելուլ որք խորհեցանին հաւանել նմա։

ԳԼ. Լ.[2]

Իսկ ընդ նոյն ժամանակաւն արժանի յիշատակի պատահեաց լինել ի Մեդիողանոն։ Քանզի վախճանեալ եպիսկոպոսին որ անդ Աւքսէնտիոս, որ յԱրիանոսացն ձեռնադրիւր, դարձեալ որք ի Մեդիողանոն վասն ընտրութեան եպիսկոպոսի խռովէին, և բազում էր վէճն որ ի նոսա, այլոց զայլ ընտրել փութացելոց։ Իսկ իբր վասն այնորիկ աղմուկն լինէր, երկուցեալ իշխանին աշխարհին, որ ունէր զպատիւ հիւպատոսական, Ամբրոս անուն, զի մի արդեւք ի խռովութենէն անդեղի ինչ իրք լինիցին ի քաղաքին, ընթանայր յեկեղեցին որպէս զի դադարեցուցանել զաղմուկն։ Իսկ իբրև անդր հասանէր լռէր ժողովուրդն, և բազում աղաղակաւք

1 Ուաղէսին Ծածուկ եպիսկոպոս ձեռնադրութեամբ. յղս ունէր իշխանութիւն ձեռք գցել. բայց սակայն, եղաւ հեռանալ Հռովմից. և զինոյ տարոր 366 Թ.

2 Տես. Սոզ. Զ. 23. 24. Թէոդ. Դ. 6. Նիկեփ. ԺԱ. 32. Ռուփ. ԺԱ. 11.

ԳԼ. ԼԹ.

Վասն եպիսկոպոսութեան Ամբրոսիոսի։

Ընդ այն ժամանակս վախճանի եպիսկոպոսն.ա և վասն ընտրութեան եպիսկոպոսի աղմկեալ էր բազմութիւնն։ Երկուցեալ իշխանի աշխարհին, որ զհիւպատոսական պատիւն ունէր Ամբրոսիոս բ անուն, զի մի լիցի վնաս ժողովրդեանն. երթ

ա. Գ. եպիսկոպոս. բ. Թուղ. Չ ո. Աքոս.

յորդորել այլպէս զանկարգ դիմումն ամբոխին։ Յան-
կարծակի մի համաձայնութիւն լինէր ամենեցուն, և գո-
չէին Ամբրոսիոս ի գոլ արժանի եպիսկոպոսութեան, զնա
ձեռնադրել ամենեքեան արժանաւորէին. քանզի այն-
պէս միայն միաւորել զժողովուրդն, և հաստատել ըզ-
միաբանութիւն ժողովոյն հաւատոյ։ Իսկ զի յաստուա-
ծայնոյ իւր համաձայնութիւն ժողովրդեանն էր, և էր
լինել եպիսկոպոսացն որ մերձն, ոչ ինչ սպուժեալ ըմ-
բռնէին զԱմբրոսիոս և մկրտեալ զնա, վասն զի երա-
խայ էր, առժամայն ի սպասաւորութիւն եպիսկոպոսու-
թեան ձեռնադրել հանդերձէին։ [1]

Իսկ վասն զի Ամբրոսիոս զմկրտութիւն կամաւ ըն-
կալաւ, իսկ յեպիսկոպոսութենէն յոյժ հրաժարէր, ծա-
նուցանեն թագաւորին Վաղենտինիանոսի վեղեկային։ Իսկ

[1] Աւքսէնտիոս Հռովմի ժողովից դատապարտուեց 372 թ. իսկ Ամ-
բրոսիոսը ձեռնադրուեց 375 կամ 374 թ. Սա ծագմամբ Գալլիացի էր.
ազնուական ընտանիքից. ծնուել էր 333 թ. Նրա մասին բուական բաներ
են պատմուած, որոնք գուշակում էին նրա ապագայ եպիսկոպոսութիւնը։

—

յեկեղեցին. և արգելոյր ի լռութիւն զանկարգ խռովութիւնն.
Յանկարծակի համաձայնեալ ամենայն բազմութեան, զԱմբրո-
սիոս [ա] արժանի գոլ եպիսկոպոսութեան ասեն, և որպէս աս-
տուածային իմն նախախնամութենէն երևեցաւ միաբանութիւն
ժողովրդեանն. Էին և եպիսկոպոսք բազումք ժողովեալք ըստ
յաջողելոյն Աստուծոյ, և զի էր երեխայ, թէպէտ և պարկեշտ
էր վարուք, [բ] և անդէն մկրտէին. Իսկ նա զմկրտութիւնն յօ-
ժարութեամբ ընդունէր, բայց ի ձեռնադրութիւն եպիսկո-
պոսութեան ոչ յօժարէր.

Ամբրոսիոս [գ] ծանուցանի Վաղենտինիանոսի, և սքանչացաւ
ընդ միաբանութիւն. և Աստուծոյ հրաման առէ զիրն, և յղէ

ա. Ա. Ամբրոսիոս բ. Դ. վարուքն. գ. Բոլ. Ձեռ. Աղուէսիոս.

Թագաւորն սքանչացեալ ընդ ժողովրդին միաբանութիւն, և Աստուծոյ գործ ծանուցեալ զեղեալն, յղէր առ Եպիսկոպոսունսն ապաստաւորել. և հրամանաւ Աստուծոյ ձեռնադրել, քանզի Աստուծոյ մանաւանդ քան թէ մարդկան գոլ ընտրութեանն, որ ի վերայ նորա։ Այսաւ աւրինակաւ կարգեալ Ամբռոսիոս, որք ի Մեդիոլանոն յառաջ վասն նորա զատեալք միաւորեցան։

ԳԼ. ԼԱ.[1]

Իսկ յետ այսորիկ Թագաւորին Սաւռոմատացա[ա] ելեալ ի Հռովմայեցւոց իշխանութիւն, ի վերայ նոցա գնայր բազում պատրաստութեամբ։

Զայն զկազմութիւն լուեալ բարբարոսացն՝ ոչ կրեցին, այլ աղաչեալ զնա խաղաղութեան հայցէին հանդիպիլ դաշնաւորութեամբ։ Իսկ բարեխաւսացն Սաւռո-

ա. Σαυροματῶν.

1. Տես Սոզոմ. Զ. 36. ԺԱ. 12. կաս. Ը 11. Նիկեփ. ԺԱ. 33. Փիլոստ. Թ. 16.

առ նա ընդունել զեպիսկոպոսութիւն, զի ոչ ի մարդկանէ է այդ ընտրութիւն, այլ յԱստուծոյ։ Եւ այսպիսի ընտանութեամբ ձեռնադրեալ, և զամենեսեան ի խաղաղութիւն փոխաբերեաց.

ԳԼ. Ղ.

Թէ որպէս Վաղէնտիանոս ի մարտ Ծամրտացւոց դիմէ, եւ թէ որպէս մեռանի. եւ Թագաւորէ որդին համանուն Վաղէնտիանոս:

Իսկ Վաղէնտիանոս կազմեալ զէնս և զօրս, երթայր ի մարտ Շամրտացւոցն[ա] բազում պատրաստութեամբ։ Զայն լուեալ բարբարոսացն, առաքեն աղաչանս և հայցենբ զխա-

ա. Ս Ծմրտացւոցն. բ. Դ. ձեռքեն.

մատոյց եկեալ առ նա, լուեալ ընդ սրտմտութեամբ Վաղէնտինիանոսի։ Եւ մեծամեծս գոչելով ասէր, չարաչարս գործել ընդ Հռովմայեցւոցն իշխանութիւն անցանել առ նա ուրանալ, ասէր, այսպիսի ազգ բարբարոսաց անարգ ոչ երբէք կալ առանձին պահպանեալ, այլ զէնս համբառնալ, և զսահմանս Հռովմայեցւոց կոխէ, և ի պատերազմ յանդգնել։ Եւ այնքան յաղաղակելն խզեալ պատառեաց ընքեանն, մինչ զի ամենայն երակացն բանալ զբերանս և ամենայն արտերևացն պատառել։[1] Եւ այսպէս արեանն արտադրութիւն եղեալ, վախճանէր ի բերդին որ կոչէր Բերգետիոն յետ հիւպատուաջն Գրատիանոսի[ա] և Եկիւտիոսի, ԺԷ Նոյեմբերի ամսոյ. կեցեալ ամս ԾԴ,[2] Թագաւորեալ ամս ԺԳ։

ա. Բն. աւել ունի τὸ τρίτον երրորդ.

1 Տես Մխ. Այրիվ. էջ. 148. «Եւ ի խստագոյն գոչմանէն պատառեցան երակք կողիցն եւ մեռաւ յիսուն եւ չորս ամաց. Թագաւորեաց ամս մետասան»։ Հրատարակիչը «ամս մետասան»ի տակ ծանօթութիւն է դրել. «Սակայն ԺԱ.» Այս թիւը չկայ ոչ ընդարձակ եւ ոչ համառօտ օրինակի մէջ. արդեօք Երուսաղէմի օրինակը սխալ ընթերցուած չունի.

2 Վաղենտինիանոսը կայսր հրատարակուեց 364 թ. փետրվ. 25 եւ մեռաւ 375 թ. Նոյեմբերի 17.

Դաշնութիւն. իսկ նա լցեալ սրտմտութեամբ գոչէր, չա՞ր անցս անցուցանել[ա] փոխանակ ձեր չարեաց։ Եւ յաղաղակելն սրտմտութեամբ և բարկութեամբ, պատառեցան արեան երակք ընտերաց նորա, և այնպէս հոսեալ արիւնն ցամաքեցաւ, և ինոյն[բ] վախճանեցաւ ի Բերգիտիոն[գ] բերդի. Թագաւորեալ ամս երեքտասան, Թողլով զորդին Թագաւոր զԳրատիանոս, զոր նախ կացոյց կողմնակալ։ Իսկ յետ վեց աւուր մահուանն Վաղէնտիանոսի, զհամանուն որդի նորա Վաղէնտիանոս անուանեցին Թագաւոր ի տեղի հօր իւրոյ զօրավարք և զօրք Թագաւորին.

ա. Ա՛ ընդ նոսա աւել. բ. Գ. եւ իսկ. գ. Բոլ. Ձեռ. ի Գետիոն.

Վախճանելով ապա Վաղենտինիանոսի, զաւրավարքն որ յԻտալիայ ի վերկրորդում աւուրն յետ մահ-ուանն՝ զհամանուն հաւրն Վաղենտինիանոս Կրսեր մանկական հասակաւ[1] անձեալ անուանեցին ի թագաւոր յԱկինկոյ[2] քաղաքի Իտալիոյ:[3] Այսորիկ պատճառաւ, զայրացուցին թագաւորքն. ոչ զի եղև ուրուք եղբայրն, եղբաւրորդին թագաւորի. այլ զի առանց նոցա կամաց թագաւորեցոյց, զոր նոքայն հանդերձէին ձեռնադրել: Սակայն երկոքեանն ընտրակիցք լինէին թագաւորու-թեան նորա: Եւ այսու աւրինակաւ Կրսեր Վաղեն-տինիանոս հաստատեցաւ ի տեղւոջ Վաղենտինիանոսի հաւր իւրոյ:

Բայց այս գիտելի է. զի Վաղենտինիանոսի եղև սա ի Յուստինեայ,[ա] զոր էառ կին,[4] կենդանի գոլով նախ-կին կնոջն նորա, զանեալ վասն այսպիսի պատճառի: Յուստոս Յուստինեա հայր ի Պիկենոն[բ] աշխարհի յառա-

ա. Ἰουστίνη.

բ. Πικίνος,

1 Նա ըստ ոմանց 4 ըստ այլոց 5 տարեկան էր:

2 Ակինքոս՝ քաղաքը գտնւում էր Պաննոնիայում եւ ոչ թէ Իտալիա-յում:

3. Տես Մխք. Ա. 149.

4 Տես Մխք. Ա. 148.

որ էր մանկագոյն աւուրք յԻտալիայ:

Զայս լուեալ թագաւորքն զայրացան՝ Վաղէս և Գրատիա-նոս. ոչ զի որումն եղբայր, և որումն եղբօրորդի թագաւո-րեաց. այլ զի առանց նոցա թագաւորեաց և առ[ա] զթագաւո-րութիւնն, սակայն երկոքին հաւանէին նմա: Եւ էր սորա[բ] մայր Յուստինեայ,[գ] զոր առ կին ի վերայ կենդանի կնոջն իւրոյ. վասն համբաւոյ գեղեցկութեան. դուստր Յուստոսի[դ] իշխանի, որք ի հօրէ մնացեալ. ոչ թողեալ զառաջին կինն զՍևերի.

ա. Ա, էառ. բ Գ. որ. գ. Դ. Յուստինէ. դ. Դ. յուստոսի.

Ջազոյն իշխան կարգեալ առ Կոստանդիանոսիւ, եւ եւս երագ, եթէ զի յառաջքարձէն թագաւորական ծիրանիս ծնանէր։ Իսկ զերազն ասացեալ ի քաղումս, նաեւ ի լսելիս թագաւորին, իսկ նորա ի միտ առեալ զերազն, որպէս զի թագաւորի ծնանիլ ի նմանէ, առաքեալ սպան զՅուստոս, իսկ զուստր նորա Յուստինա որբ եղեալ ի հայրէն, մնաց կոյս։ Այս ժամանակաւ ինչ յետոյ կնոջ թագաւորին Վաղենտինիանոսի ծանաւթ լինէր, և սոփէպ առնէր առ թագուհին զհանդիպմունսն. վասն զի և լուանայր ընդ նմա։ Այս իբրև ետես Սեւերա[ա] լուացայլով զՅուստինա, հաճեցաւ ընդ գեղեցկութիւն կուսին. և թագաւորին պատմեաց վասն նորա, որպէս զի լի է նա իցէ որ ունի զքանչելի գեղեցկութեան կոյսն՝ դուստրն Յուստոսի։ Իսկ թագաւորին շտեմարանեալ զբանս ամուսնոյն իւրոյ, առնուլ խորհէր զՅուստինն՝ ոչ հաւանելովբ Սեւերայ, յորմէ ծնանիւր նմա Գրատիանոս, զոր փոքր ինչ յառաջ յորջորջեաց թագաւոր։ Այս աւրէնս[1] կարգեալ հրապարակաւ դնէր առաջի ի քաղաքսն. որպէս զի պարտէ որ կամի երկուս կանայս ունել աւրինաւորս։ Իսկ աւրինացն կալով առաջի. նա եւ առ կին զՅուստինա, յորմէ ծնանիւր նմա (զ)Վաղենտինիանոս Նոր և դստերք երեք. Յուստա, և Գռատա,

ա. ή Σευήρα.

բ. Թն. μὴ ἐκβαλών «ոչ հրաժարեալ, ոչ արտաքսեալ»

1 Կասկածելի է երեւում թէ Յուստոսի ամբողջ պատմութիւնը եւ է այդ օրէնքի հրատարակութիւնը։

Սայր Գրատիանոսի, զոր նախ կոչի թագաւոր, երկուս կանայս ունելով օրէնս հաստատէ զանօրէնութիւն։ Եւ Յուստինա ծնանի զՎաղէնտիանոս զհամանուն հօրն, որ թագաւորեաց յետ մահու հօրն. և երիս դստերս, Յուստա, և Գրատա,[ա] որ կու-

ա. Բոլ. Ձեռ. Գրատար.

և Գաղղա։ [1] Ցորոց երկուքն կուսութեամբ կատարեցին։ Իսկ զԳաղղա յետոյ Թագաւորն Թէոդոսիոս Մեծ առնոյր կին, յորմէ ծնանիւր նմա դուստրն Պղակիդիա։ Քանզի զԱրկադիոս, և զՈնորիոս [ա] ի Պղակիդիա ի նախկին կնոջէն առնոյր։ Բայց վասն Թէոդոսի և որդւոց նորա ըստ իւրաքանչիւր տեղւոյ ասասցուք։

ԳԼ. ԼԲ. [2]

Իսկ Վաղէս յԱնտիոքիա կելով յարտաքին քաղաքացն, տակաւին լռէր. քանզի ամենայն ուստեք բարբարոսքն կային ի տեղիս իւրեանց։ Բայց դժնդակաբար պատերազմէր ընդ խորհողացն զհամագոյութիւնն, և ըստ ամենայնի մեծ պատիժս հնարէր վասն նոցա։ Մինչև ոչ զնորա զբազում անհաւանութիւնն իմաստութեամբ կատարեցին զկեանս իւրեանց. և զԳաղղա առնուկին յետոյ ուրեմն Թէոդոս։

ա Մեր. Ձեռ. ունի «զոռոնէոս»։

1 Տես Միք. Ա. ս. 149. ի նմանէ (Յուստինեայ) ծնանի եւ որդի մի զոր յիւր անուն կոչեաց Վաղէնտինիանոս եւ երեք դուստր, զԳաղղիէ որ եղեւ կին Մեծին Թէոդոսի։

2 Տես Սոզոմ. Ջ. 36. կամ Ը. 12. Նիկեփ. ԺԱ. 45.

ԳԼ. ՂԱ.

Վաղէս մեռանի յարուցանէ ուղղափառացն։

Իսկ Վաղէս գայ յԱնտիոք, կեալով [ա] ի նմա միշտ վասն բարբարոս ազգաց. բայց սաստկագոյն մարտէր նա [բ] ընդ ուղղափառացն, որ զհամագոյ սուրբ զԵրրորդութիւն զփառս մատուցանէին, և խորհէր ի պատիժս։

ա. Գ. չիք Դ. կեալով. բ. Ա, Գ. Դ. նմա.

տասէրն Թէմեստիոս Նուաստագոյն գործեաց աղաչականն ձայնիւ. ա որով ոչ գոլ պարտ սքանչանալ ի վերայ անմիաբանութեան քրիստոնէական հաւատոյն խրատէր զԹագաւորն. քանզի փոքր գոլ որոյ անմիաբանութեանն, որպէս զի առ բազմութիւնն և շփոթմանն լինել աղանդոյ նոր ի հեթանոսս. քանզի առաւել քան զերեք հարիւր աղանդ լինել: Եւ առ բազմութիւնն փառացն ի հարկէ և անմիաբանութեանն լինել բազմի. կամիլ Աստուծոյ այսպէս զանազանաբար փառաւորիլ, զի ամենեքին առաւել երկնչելով ի մեծութենէն նորա, առ ոչ առձեռնել զգիտութիւն նորա: Զայս և այսպիսիս ասացեալ իմաստակ իմաստասիրին, հեզագոյն լինէր Թագաւորն, Թէպէտ ոչ կատարելապէս Թողեալ լինէր ի բարկութենէ, այլ փոխանակ մահու զարտաահմանութեանն միայն դնէր ի վերայ քահանայական արանց,

ա. τῷ προσφωνητικός λόγῳ կոչւում էր այդ ճառը, մնացել է միայն նրա Լատիներէն Թարգմանութիւնը

Զայս ծանուցեալ Թեմեստոս իմաստասէր, Նուաստագոյնս ա յորդորեաց բ բանիւ աղաչական ձայնիւ զնորա զանցս գ ընդ ուղղափառս. դ և որպէս սքանչելիս եցոյց ի վերայ նորա ահիցն անհաւանութեան, և խրատէր զԹագաւորն Վաղէս, համգարտել փոքր ինչ: Զի ոչ է միաբանութիւն օգտակար առ քո հնազանդութիւն. զի որպէս յոլով են ե աղանդք ի հեթանոսս առաւել քան զերեք հարիւր, և առ բազմութիւն աղանդից և անմիաբանութեամբ ի հարկէ փառաւորեն զԱստուած զանազանապէս. զի ամենեքեան երկնչելով ի մեծութենէ նորա, ոչ առ ձեռն պատրաստ ունել զգիտութիւն: Զայս և աւելի զ քան զսոյն ասացեալ, ցածուցանէր զբարկութիւն, Թէպէտ և ոչ կատարելապէս զչարութիւն, այլ փոխանակ մահու զարտա-

ա. Ա' Դ. Նուաստագոյն. բ. Ա, Բ. յորդորեաց. գ. Բ. զանցսն. դ. Ա, ընդ ուղղափառ. ե. Դ .յոլովք են. զ. Դ. առաւել.

մինչև զաւարեցոյց զնորա զայն զխմումն եղեալն ի վերայ այսպիսի ինչ գործ։

ԳԼ. ԼԴ.[1]

Բարբարոսքն որ յայնկոյս Իստռոս գետոյ Գուզքն[2] կոչեցեալք, ցեղական պատերազմ շարժեալ առ ինքեանս՝ յերկուս մասունս հատանին, որոց մին կողմանն համարիւր Փռիտիգեռնիս, իսկ միւսոյն Աթանարիքոս։ Զաւրագոյն երևել Աթանարիքոսի, Փռիտիգեռնիս փախչէր առ Հռովմայեցիսն, և զնոցա աւգնութիւնն խնդրէր հակառակ ընդդիմամարտին։ Ծանուցեալ լինէր այն թագաւորին Վաղէսի, և հրամայէր զաւրականացն որ ի Թիրակ՝ աւգնել բարբարոսացն։ Գնային և առնէին յաղթութիւն հակառակ Աթանարքայ յայնկոյս Իստռոսի, զպատերազմականսն ի փախուստ յեղեալ։ Այս պատճառ

1 Տես Սոզոմ. Զ. 37. Թէոդ. Դ. 37. կամ Ը. 13. Նիկ. ԺԱ. 48.
2 Գոթերի մասին աւելի մանրամասն գրել են Պրոկոպիոս, Յորնանդէս եւ Իսիդորը.

սահմանութիւն ի վերայ քահանայականացն հաւանեցուցանէր։

ԳԼ. ԼԵ.

Գոթացւոց ազգն բարբարոսք, զկնի պատերազմացն ընդ Հռոմայեցիսն ընկալան զհաւատ Քրիստոսի. եւ թէ եպիսկոպոսն Գոթաց գիր սահմանէ նոցա։

Ցայսոսիկ ցեղական[ա] պատերազմն բարբարոսացն շարժէր առ միմեանս յայնկոյս գետոյն։ Մի կողմն պարտեալ, զՀռովմայեցիս օգնականս ունէր, զոր հրաման լինէր ի թագաւորէն Թիրակա[գ] զօրավարին և զօրացն օգնել, որ ի նոսա կցիմեալք. և զօրացն երթեալք զյաղթութիւն հակառակ զօրացն առնէին։ Այս եղև պատճառս բարբարոսացն գալ ի քրիստոնէու-

ա. Ա, Գ. Դ. հատուցանէր. բ. Ա, եղական Ն. գ. Ա' Թրակիայ.

եղև քրիստոնէս լինել բազմաց բարբարոսաց. քանզի Փռիտիգեռնիս շնորհս հատուցանելով Թագաւորին, ող-ջունէր զաղանդն՝ նորա, և զոյս ընդ իւրեաւն յորդո-րէր զնոյն առնել: Վասն որոյ մինչև ցայժմ առաւել Արիանոսական աղանդոյն հանդիպին Գութք, յաղագս Թագաւորին ի յայն յաւելեալք:

Յայնժամ և Ուղփիղաս Գդաց եպիսկոպոս գիր հնարեցաւ Գդական, և զաստուածային գիրսն ի Գդացն լեզու փոխելով, բարբարոսացն ուսանել զաստուածա-յին բանս յարդարեաց:[1] Իսկ վասն զի Ուղփիղոս, ոչ միայն զոյս ըստ Փռիտիգեռնիւն, այլ և զոյս Աթանա-ռիքոսիւն կարգեալ բարբարոսն ուսուցանէր քրիստո-նէանալ, Աթանառիքոս, իբր հատեալ ինչ հայրենի

[1] Նրա թարգմանած սուրբ Գրքից մնացել են չորս Աւետարանը. Ուլֆիլասը իր այբուբէնը մասամբ Յունարէնից, մասամբ Լատիներէնից վերցրեց. Այս թարգմանութիւնը մասնաւոր հետաքրքրութիւն ստացաւ հայերիս համար Շվետացի գիտնական Սոֆիուս Բուգէի մի փոքրիկ ուսումնասիրութեամբ, ուր նա աշխատել էր ցոյց տալ, որ Գոթական Աւետարանի մէջ մինչեւ այժմ չպարզուած բառերը կարելի է հայերէնով բացատրել. Նրա կարծիքով Ուլֆիլասը ծագումով փոքր Ասիայից լինելով, գիտէր հայերէն լեզուն, եւ տեղ տեղ թարգմանութեան մէջ գործ է ածել այդ լեզուի բառերը. Յօդուածի թարգմանութիւնը տես. Հանդէս Ամսօրեայ, 1895. № 8. 9.

Թիւն շնորհուկս առնելով Հռոմայեցոցն.

Ցայնժամ և Ուղփիղաս [ա] Գթաց եպիսկոպոս, գիր հնարե-ցաւ զԳթացն ուսանել բարբարոսացն, և զԱստուածային գիրս [բ] ի Գթայն լեզու փոխել [գ] յարդարեաց. և ոչ միայն զգաշնա-ւորսն Հռոմայեցւոցն հաստատէր ի հաւատս, այլ և ի միւսոյն ածէր ի հաւատս. Եւ այսպէս ընկալեալ զհաւատս ի բարբարո-

ա. Ա, Ուղքիոս. բու. Ուղփիոս. բ. Դ. գիրսն. գ. Բ. փոխեալ.

աղանդոյն, զբազումս ի քրիստոնէացելոց էարկ ընդ տանջանաւք, մինչ լինել վկայս այսքան բարբարոսաց արիանոսացելոց։ Այլ Արիոսի նախկին ոչ կարացեալ պատահեալ, կարծեացն Սարիղի Ղիբիւացւոյ յուղիղ հաւատոյն անկաւ, առժամայն Աստուած զՈրդին Աստուծոյ ասացեալ։ Իսկ բարբարոսացն պարզ հաւատով զքրիստոնէութիւնն ընկալեալ, յաղագս հաւատոյն որ ի Քրիստոս զաստիս կեանսն արհամարհեցին։ Այս յաղագս քրիստոնէացելոցն։

ԳԼ. ԼԴ.[1]

Բայց ոչ ընդ յերկարս ինչ բարբարոսացն հաշտեալ ընդ միմեանս, անդէն յայլ բարբարոսաց որք մերձն ի նոսա, ի կոչեցելոցն Ունաց[ա] պատերազմաւ հարեալք, և յիւրեանց աշխարհէն ելեալք, ի Հռովմայեցւոցն երկիր փախչէին, Թագաւորին ծառայել խոստացեալք,[2] և զայն գործեալ եթէ Հռովմայեցւոցն հրամայեսցէ Թագաւոր։ Այն ի գիտութիւն հասանէր Վաղէսի, և ոչ ինչ տեսեալ յառաջ,[բ] հրամայէր աղաչաւորացն սգոյ

ա. Οὔνων.

բ. Նախատեսեալ.

1 Տես նախկին գլ. յիշած տեղերը։

2 Հոների բարք ու վարքի՝ նոցա ծագման մասին տես Ա. Մարկ. Գիրք ԼԱ.

սացն[ա] յոլովից, յետ ոչ սակաւ ինչ լինէր խաղաղութիւն և միաւորութիւն առ միմեանս սիրով։ Իսկ այլ բարբարոսաց ընդ նոսա մարտուցեալք, փախստեա[բ] առ Հռոմայեցիսն գալ և ծառայել Թագաւորի։ Զայս ծանուցեալ Վաղէսի, ետ նոցա զկողմն Թիրակա,[գ] բարեբախտիլ ի մեծամեծս կարծեալ իւր

ա. Ա, բարբարոսացն. բ. Ա, Գ, մարտուցեալ փախստեայ էառ. գ: Ա՝ Թրակիոյ.

հանդիպիլ, ապա զԹացեալ որոշէր նոցա զկողմունսն Թիրակայ, բարեբախտիլ ի մեծամեծս կարծեցեալ առ նոքաւք. քանզի համարէր իբր Թէ իցէ ստացեալ զաւր պատրաստական։ Եւ յուսայր ահաւոր պահապանս լինել բարբարոսացն Հռովմայեցւոց, և վասն այնորիկ անփոյԹ առնէր զՀռովմայեցւոցն զաւրականս աճեցուցանել։ Եւ զորս յառաջ եղեալ զաւրականսն, և ըստ պատերազմացն հանդիսացեալ՝ անտես առնէր, իսկ ի հարկացն աշխարհացն ըստ աւանի աւանի տայր ոսկի զաւրականացն, ուԹսուն ոսկեղէն յաղագս ամենայն զաւրականի պահանջել զհարկատուսն, որոյ նախկին ըղհարկսն ԹեԹևացուցեալ նոցա։ Այն եղև սկիզբն առ ի վատԹախտանալ սակաւ լինչ Հռովմայեցւոց աշխարհին։

ԳԼ. ԼԵ.[1]

Քանզի բարբարոսացն զԹիրակ Թողեալ, և յապահովուԹեան պտղաբերեալք յաշխարհին Հռովմայեցւոց, զբարեբախտուԹիւնն ոչ տարան, այլ հակառակ բարեգործացն գնային, և զամենայն զօրս ի Թիրակն խախ-

1 Տես Սաղմ. Զ. 37. Ռուփ. ԺԱ. 18. Կաս. Ը. 13. Նիկ. ԺԱ. 48.

տաւել զօրու ահաւոր պահապանս լինել իւրոյ Թագաւորու-Թեան. Եւ վասն այսորիկ անփոյԹ առնէր զզօրս Հռոմայեցւոց[ա] յաճեցուցանել, և զյառաջ եղեալ զզօրականսն և զքաջաբար հանդիսացեալս ի պատերազմունս անտես [illegible] այլ և հարկս ի նոցանէ պահանջէր և ընծայէր բարբարոսացն. Եւ նոքա զօրացեալք ըստ ամենայնի. հակառակ բարւգործացն լինէին. և զԹիրակի[գ] ինքեան[դ] վարկանելով. և այլ ևս ի Հռոմայեցւոց խախտէին, և աւար հարեալ տանէին.[ե] Այս հասեալ

ա. Գ. Հռոմայեցւոցն. բ. Գ. զնա. գ. Ա, զԹւակիայ. դ. Ն. ընդ ինքեան. ե. Ա, աւար հարկանէին.

տէլին։ [1]

Այս այսպէս եղեալ, ի գիտութիւն հասանէր Վաղէսի, և թողոյր և զարտասահմանեալ զխորհուրդս համագոյութեանն։ Քանզի ի խռովութեան եղեալ՝ առժամայն յԱնտիոքիա ի Կոստանդնուպոլիս գնայր. վասն որոյ և որ ըստ նմայն քրիստոնէական պատերազմն թեթևացաւ։

Յայնժամ Եւզոյիոս, որ յԱնտիոքիա առաջնորդ Արիանոսի աղանդոյն, վաղճանի կենաց հպեցաւ, ի հիւպատուոջն Վաղէսի Ե և Նոր Վաղէնտինիանոսի Ա և կարգէր ի տեղւոջ նորա Դոռոթէոս։ [2]

ԳԼ. ԼԶ. [3]

Իսկ Թագաւորին գնացեալ յԱնտիոքիայ, Տաճ-

1 Բարբարոսները պատերազմը սկսեցին Հռովմայեցւոց առաջնորդների չարութիւնից. նենգութիւնից գրգռուած.

2. Փրկ. 376. Թ.

3 Տես Սոզ. Զ. 38. Ռուփ. ԺԱ. Ծ. Թէոդ. Դ. 23. Նիկ. ԺԱ. 48.

ի լսելիս Վաղէսի, տարակուսէր. և թողեալ զպատերազմ [ա] եկեղեցւոյ ուղղափառաց, [բ] գայ յԱնտիոքայ ի Կոստանդնուպոլիս. Յայնժամ Եւզոիոս [գ] Անտիոքու առաջնորդ արիոսեան վախճանեցաւ, և կարգէր ի տեղւոջն Դոռոթէոս [դ] Նորին աղանդոյ ի Վաղէսէ, և ինքն գայր ի Կոստանդնուպոլիս.

ԳԼ. ԼԴ.

Մաւի զօրագլուխ ազգաւ Տաճիկ յառնէ մարտ ընդ Հռովմայեցիս, եւ Մովսէս անուն ոմն Տաճիկ հաշտեցուցանէր զնոսա:

Ի նմին ժամու [ե] և ի Տաճկաց յառնէ մարտ, որ նախ դաշնաւորք էին, վասն Մաւեա [զ] կնոջն, զոր ունէր ի Հռոմա-

ա. Ա, զպատերազմն. բ. Գ. ուղղափառացն. գ. Դ. Ոսիոս Անտիոքայ. դ. Բոլ. Ձեռ. Դոռոթիոս. ե. Դ ժամուն. զ. Բոլոր Ձեռ. Մայեա.

կունքն [ա] որ նախկին դաշնաւորք Հռովմայեցւոցն առժա-մայն ի բաց կացին, ղաւրավարեալք ի Մաւիայէ կնոջէ, առն նորա վաղճանեալ: Եւ ամենայն այնուհետև ըստ արևելից ի նմին ժամանակին խախտէր ի Տաճկանց. այղ աստուածային իմն նախախնամութիւն դադարեցոյց զՏաճկունս վասն այսպիսի պատճառոյ:

Մովսէս ոմն՝ [1] այր ազգով Տաճիկ, յանապատի ի միայնականն փոխեալ վարս, երկիւղածութեամբ և հաւատով և արուեստիւք հռչակեալ: Զնա Տաճկացն Թագուհի Մաւիա եպիսկոպոս խնդրէր առնուլ ազգին իւրոյ, և դաշամբք լուծանել զպատերազմն:

Զայն լուեալ Հռովմայեցւոց զաւրավարացն, սիրելի համարեցան այնպիսի դաշամբք լուծանել զխռովութիւնն. և որպէս ունէրն հրամայէին այնմ լինել: Եւ ըմբռնեալ

ա՝ Σαρακηνός: Սոցա մասին մանրամասն գրել է Սոզոմենոսը յիշեալ տեղում:

1 Տես Մէջ. Աս. էՀ. 149.

յեցւոց. Վախճանեալ կնոջն այնորիկ. որք արշաւանս եդեալ ւերքէին զմերձակայսն. [ա] իսկ Աստուածային իմն [բ] Նախախնամութիւն [գ] ի ձեռն առն միոյ. ազգաւ տաճիկ, միայնական վարս առեցեալ յանապատի, Մովսէս անուն, երկիւղած յԱստուծոյ, ուղղափառ հաւատով, և արուեստիւ հռչակեալ, և առաքինութեամբ սքանչելի երևեալ, երկեալ համոզէ զՄաւի և զզօրս իւր ի խաղաղութիւն, և առնել դաշինս սիրոյ և խաղաղութեան. Որոց լսելի եղեալ առաքեն զնոյն ինքն զՄովսէս, որ եկեալ պատմեալ, ուրախութիւն ոչ սակաւ լինէր. և լինէր նովաւ խաղաղութիւն և անհոգութիւն ի Տաճկաց. Զայսպիսի այր տեսեալ՝ բռնադատեն զնա ի քահանայութեան [դ] շնորհ, [ե]

ա. Գ. զմերձակայն.ղ. բ. Ա, չիք. գ. Ա, Գ. նախախնամութեամբն. դ. Դ ի քահանայական. ե. Բ. շնորհս.

Մովսէս յանապատին յԱղէքսանդրիայ ածիւր որպէս զի անդ ընդունել զքահանայութիւն։ Բայց վասն զի առ Ղուկիոս ածաւ, որ զեկեղեցիսն ունէր յայնժամ, ի ձեռնադրութենէն փախեաւ։ Այսպիսիս ասացեալ առ Ղուկիոս, և զիս քահանայութեան անարժան վարկանիմ լինել, իսկ եթէ աւգուտ է այս աշխարհական իրաց, մի՛ դիցէ ի վերայ իմ ձեռն Ղուկիոս. քանզի աջ դորա լի է արեամբ։ Իսկ Ղուկիոսի ասելով. ոչ է պարտ Թշնամանել, այղ նախ տեղեկանալ ի նմանէ զաղանդոյ կարգս։ Իսկ Մովսէս ասէ. այղ ոչ կարգաց և հաւատոյ բան խնդրի այժմ, այղ գործքն քո որ ընդդէմ եղբարցն եղեալք յանդիմանեն, որպէս զի ոչ քրիստոնէական կարգս ունիս։

Քանզի քրիստոնէ ոչ հայհոյէ, և ոչ բամբասէ, և ոչ մարտնչի. քանզի ծառայի Տեառն ոչ է պարտ կռուել։[1] Իսկ քո գործքդ գոչեն ի ձեռն արտասահմանելոցն, և գազանակուր եղելոցն, և մեծամեծս ունին

1 Տես Պօղոս Բ. Թղ. առ Տիմ. Բ. 24.

և ածեալ զնա յԱղէքսանդր առ Ղուկիոս ի ձեռնադրութիւն պատուաւոր քաղաքին։ Եւ նա ասէ, Ես ոչ[ա] եմ արժանի այդմ շնորհի, ապա եթէ կոչէ շնորհն Քրիստոսի ի պէտս ժողովրդեան իւրոյ, ի Ղուկիոսէ Արիոսէ և Հոգէմարտէ ես ոչ ձեռնադրիմ. զի աջ դորա աջ է մեղաց և լի արեամբ է։[բ] Ղուկիոս ասէ. Ոչ արժան է Թշնամանել. այլ նախ գիտել զհաւատս։ Ասէ Մովսէս. Հաւատոց քոց գործք քո վկայեն, որ զհաւատացեալս ի սուրբ Երրորդութիւն զոմանս չարաչար տանջեցեր, և զոմանս աքսորեցեր ի մեռաղս, զոմանս սպաներ,[գ] զոմանս սրով, և զոմանս գազանաց կերակուր և զբազումս հալածե-

ա. Դ. չիք. բ. Բ. լի արեամբ. գ. զոմանս սպաներ. զոմանս հրով. Ա՛ զոմանս սրով.

զկայտնութիւնն այսուիկ աչաւք տեսեալքն քան զորս լսելեաւք ըմբռնեալս։

Զայսոսիկ և զայսպիսս ասացեալ Մովսէսի, տանէին զնա որք պատշաճքն ի լեառնն, որպէս զի զձեռնադրութիւնն ընկալցի յարտասահմանեցելոցն։ Այսպէս ապա ձեռնադրեալ յայնժամ Մովսէսի, շրջանէր տաճկականն պատերազմ. և ունէր այնուհետև Մաւրայ առ Հռովմայեցիս զխաղաղութիւն, մինչ զի և զդուստրն նորա տալ կին զաւրավարին Բիկտոռի։ Այս վասն Տաճկանցն։

Գլ. ԼԵ [1].

Իսկ ըստ նմին ժամանակի թագաւորին Վաղէսի գնացեալ յԱնտիոքա, հանգիստ առնուին վարեալքն ամենայն ուստեք, և մանաւանդ որք յԱղէքսանդրիայն։ Պետրոսի եկեալ ի Հռովմայ թղթովք Դամասայ եպիսկոպոսին Հռովմայ հաստատելոց զհաւատ համագոյութեանն, և վստահացեալ ժողովրդեանն ի կարգութիւնն Պետրոսի, զԼուկիոս վարէին արտաքս, և փոխանակ մուծանէին զՊետրոս։ Այլ Լուկիոս իբր կայ ի Կոստանդինուպաւղիս նաւէր։

1 Տես Սոզ. Զ. 39. Կաս. Ը. 14.

ցեր, մի՞թէ զայդ հրամայէ հաւատն [ա] քո։ Զայս լուեալ Լուկիոսի [բ] ոչ կամէր տալ պատասխանի։ Եւ Մովսէս [գ] արհամարհեալ զԼուկիոս [դ] գնաց, և հանդիպեալ ուղղափառաց հալածելոց և հարկաւորեալ ի նոցանէ, ընդունի [ե] զձեռնադրութիւն։ Եւ գնաց Մովսէս առ Մաւի և միաւորեաց զՀռովմէացիսն և զՏաճիկս ի դաշինս և ի խաղաղութիւն։

ա. Դ. հաւատ են. բ. Ա՝ Լուկիոս. գ. Ա, Մովսէս էր. դ. Գ. Դ. ասէ այլ ոչ տեսի զքեզ եւ ել գնաց. ե. Դ. ընդունէր.

Իսկ Պետրոսի սակաւ ժամանակս կեցեալ վախճանէր, փոխանակ իւր Թողլով զՏիմոթէոս զեղբայր իւր։

ԳԼ. ԼԸ. [1]

Բայց Վաղէս յառաջնումն Մայիս ամսոյ, ի վեցերորդ Հիւպատուոջն իւրում, և յերկրորդումն Նորն Վաղէնտինիանոսի,[2] եկեալ ի Կոստանդինուպոլիս գտանէ զամբոխն ի մեծ ի տրտմութեան։ Քանզի բարբարոսացն ընթացեալ զԹիրակ և զգաստակերտսն Կոստանդինուպոլսի առնուին յաւարի, և ոչ մի ինչ եղեալ արժանի մարտնչելոյ այնքան զաւրուք։

Իսկ վասն զի և առ պարսպաւքն յաճախէին բարբարոսքն, դժնդակութեամբ կրէր քաղաքն զեղեալսն. և շշնջէին հակառակս Թագաւորին, որպէս զի ի վերայ կած զպատերազմականսն, և ոչ եթէ ընդդիմացոյց առժամայն, այլ քարշեաց զոր առ բարբարոսն պատերազմն։ Եւ ի լինել ասպարիսին, ամենեքին միաբան աղաղակէին առ Թագաւորն իբր զի անտես առնելով զգործսն գոչէին. Տո՛ւր փութանակի զէնս և մեք պատերազմեսցուք։ Զայս[3] աղաղակեալ նոցա, վառէր բարկութեամբ

1 Տես Սոզ. Զ. 39. 40. Ռուփին ԺԱ. 13. Թէոդոր. Դ. 36. Կառ. Ը. 15. Նիկ. ԺԱ. 50.

2. Փրկ. 378 Թ.

3 Տես Մկր. Ա. 151. «Եւ ամբոխն նախատէին զնա ասելով. «Տուր մեզ զէն եւ երթիցուք կռուեսցուք.»

ԳԼ. ՂԴ.

Վաղէս այպանի ի Կոստանդնուպօլսեցւոց. գնաց ընդդէմ Անդրիանուպօլսի, հրով այրի։

Իսկ Վաղէս այպանեալ լինէր ի Կոստանդնուպօլսեցւոց

Վաղէս։ Եւ եղանէր ի քաղաքէն մետասանին Յունիս ամսոյ, սպառնացեալ առնուլ վրէժս ի Կոստանդինուպօղսեցւոցն յորժամ դարձցի. վասն որոյ թշնամանել զնա համարէր, և յաղագս որոց անդէն նախկին ի բռնակալութիւնն Պռոկոպա յաւելուին. յանապատ դարձուցանել զքաղաքն, և արաւրադիր [ա] զնա առնել. ասացեալ զնայր ի բարբարոսն կոյս։ Եւ վարէր զնոսա հեռագոյն ի քաղաքէն մինչև յԱդրիանուպօլիս որ ի Թիրակ, որ է ի սահմանս Մակեդոնիի։ Եւ անդ պատերազմեալ ընդ բարբարոսացն, մեռաւ յիննանն [բ] Օգոստոս ամսոյ, ի նմին հիւպատուօջն. այն էր ամ չորրորդ ՄՁԹ Ողոմպիադացն։ Եւ ոմանք ասեն հրով կորնչիլ նմա յաւան իմն փախչելով նմա, յոր ընթացեալ բարբարոսքն այրեցին։ [1] Իսկ այլք՝ փոխել զթագաւորական զձևն ի միջին. և յռազմն հետևակացն ընթանալ մտանել, իսկ երիւարացն յառաջ ձգեալ, և ոչ կրկնեալ ի մարտէն, ի խռովին ամենեցունց որոց ի շրջապատեալն՝ անկանիլ։ Ուր պարտէ ասել զնա տգիտանալ, [գ] ոչ անկանելով թագա-

ա. Խիստ բառացի է՝ բնագրի ἄρατρον βαλεῖν արօր արկանել. Տերկել։

բ. Ուղիղ յունական ձևն է. ἐννάτῃ.

գ. Յունաբան է, դժուարհասկանալի. միտքն է. Այնտեղ ընկաւ և ինքը թագաւորը, չճանաչուած. որովհետև նախապէս հանել էր արքայական հագուստը։

1 Մխք. Ա. եէ. 151.

վասն բարբարոսացն և վասն ամենայն չարեացն, [ա] զոր գործեաց նա ընդ ուղղափառսն. և սրտմտեալ գնայր [բ] ընդդէմ բարբարոսացն։ Եւ հասեալ յԱդրիանուպօլիս, հրով այրեալ սատակե-

ա Ա՝ չարեաց. բ. Դ. գնաց.

ուրական ձեռյ՝ որ նշանակէր։ Եւ վաղճանէր այնպէս կեցեալ ամս Ծ. թագաւորեալ ընդ եղբաւրն ամս ԺԳ. իսկ յետ եղբաւրն թագաւորեալ ամս Գ։ Ունին գիրքս ժամանակաց ԺՋ։

ցաւ, անհաս ի մարդկանէ գիտութեան, զիա՞րդ և կամ զի՞նչ օրինակաւ հրով այրեցաւ. ՚ կեցեալ ամս ՞ յիսուն թագաւորեալ ամս երեքտասան, ընդ եղբօրն երիս, և յետ եղբօրն տասն։ ² Այսպէս բարձաւ ի միջոյ պատերազմողն եկեղեցւոյ.

ա. Ա՝ յամս. բ. Ա. Բ. շունեն.

1 Մով. Խոր. Գ. ԼԳ. 464. «Հրակէզ եղեալ յԱղրիանուպօլիս սատակեցաւ»

ԳԻՐՔ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

Նախ քան զսկսանել մեզ զպատմութիւնս հինգերորդի գրոցս, տեսցուք առ հանդերձեալսն ընթեռնուլ զմեր ստորագրութիւն, մի մեղադրել մեզ եթէ նախկին եղեալ զեկեղեցական պատմութիւն նշանագրել, խառնեցաք ի նա և ըստ ժամանակին եղեալ պատերազմունսն, զորքանեաց զպատմութիւնն ճշմարտութեամբ կարողացաք իմանալ։ Քանզի զայս բազմաց աղագաւ առնեմք. ոչ միայն ի գիտութիւն ածել զեղեալսն, այլ վասն զի և ընթերցաւղացն այսմ ոչ առ յագումն լինել, յորմէ միայնով պարապել վիճաբանութիւն եպիսկոպոսանց, և որովք հակառակ միմեանց գործեցին։ Իսկ նախ քան զայսոսիկ՝ զի ծանիցի. եթէ զի՞արդ աշխարհական իրացն խառնակեցելոց, իբր յիմեմնէ վշտակցութենէ և եկեղեցեացն խառնակէր. քանզի թէ ոք սպառնասցէ՝ ի համաձառեցունսն գտցէ և զաշխարհականսն չարիս, և զեկեղեցեացն վիշտս։ Քանզի կամ զորս ըստ նմայն շարժեալսն գտցէ, և կամ զհետևեալսն միմեանց. և երբեմն զեկեղեցեացն համարեալսն, ապա անդէն հետևեալ զաշխարհականսն, իսկ երբեմն զմիւս այլն։

Որպէս զի ինձ զփոփոխելին այսոցիկ, ոչ ուրուք խաւսից լինել կարծեալ, այլ ի մերոցն յանցանաց առնուլ զսկզբմունսն, պատժոց աղագաւ վերաբերեալ զչարիսն, թերեւս ըստ առաքելոյն. Թէ ոմանց մարդկան մեղք յայտնիք են, իսկ ոմանց և հետևին: Վասն այսորիկ պատճառոյ՝ յեկեղեցական պատմութիւնն և զոմանս յաշխարհական իրաց շարամանեմք: Բայց վասն զի առ Կոստանտիոսիւ զեղեալսն առ պատերազմունսն յաղագըս ժամանակին երկայնութեան դտանել ոչ կարացաք, որոց յետ այսոցիկն որչափ ի տակաւին կենդանեացն ուսաք, յընթացման արասցուք յիշատակ: Բայց ստիպաբար և զթագաւորսն ածցուք ի պատմութիւն, քանզի յորմէ հետէ քրիստոնէանալ սկսան, եկեղեցւոյն իրք ի նոցանէ լինէին յանկեալ, և մեծքն ժողովք նոցա կամաւք եղեն և լինին: Եւ ոչ այս միայն՝ այլ և ոչ քրիստոնէին [ա] արասցուք յիշատակ. վասն զի զեկեղեցիսն խռովեցոյց: Այսոքիկ յառաջաբանիս բաւականապէս ճառեցան. բայց արդէն ի պատմութիւն մերձեսցուք, յաղագս որոց լուաքն և տեսաքն ասելով: [բ]

ա. Յն. ունի. ὁ Ἀρειανισμὸς. Արիանոսութեան.
բ. «Յաղագս որոց . . . ասելով» չկայ բնագրի մէջ:

ԳԼ. ՂԵ.

Պետրոս եպիսկոպոս դառնայ յԱղէքսանդրիայ, եւ Լուկիոս հալածի ի քաղաքէն:

Իսկ Պետրոս դառնայր յԱղէքսանդր և քաղաքացիքն և ամենայն Եգիպտոս յօժարութեամբ ընկալան զՊետրոս, և զԼուկիոս [ա] հալածեցին ի քաղաքէն. Եւ կալաւ զեկեղեցին Պետրոս, և հաստատէր ի հաւատս ուղիղս, և ի կարգս ըստ [բ]

ա. Ա. Լուկիոս. բ. Ա՝ ընդ.

Գլ. Ա.[1]

Թագաւորին Վաղէսի անյայտ կալելոյ զվաղճանն, բարբարոսքն դարձեալ մինչեւ ցԿոստանդինուպոլիս եկեալք զօրս շուրջ զնովաւ առնուին դաստակերտս։ Յորոց վերայ զայրագնեալով ամբոխին ի ձեռն ընքեանց՝ բարբարոսացն ընդդիմացան, իւրաքանչիւր ոք զհանդիդիպեալ ինչ փոխանակ զինու առնելով։ Տայր ելաւղացն ի պատերազմն կին Թագաւորին Դոմնիկա վարձս ի Թագաւորական շտեմարանացն, զաւրս և զաւրականս կարգէր։ Աւգնէին նոցա սակաւ և Տաճիկք դաշնաւորք, յայնմ ժամ ի Մաւիայէ առաքեալք, զոր վերագոյնն յիշեցաք։ Այսու աւրինակաւ այնչափ պատերազմեալ ամբոխին, հեռագոյն ի քաղաքէն փախուցեալք գնային բարբարոսքն։

Գլ. Բ.[2]

Իսկ Գռատիանոս[3] հանդերձ Նորոմն Վաղէնտի-

1 Տես Սոզոմ. Է. 1. Կաս. Թ. 1. Նիկ. ԺԲ. 1.

2 Տես Սոզ. Է. 1. 2. Ռուփ. ԺԱ. 13. 14. Կաս. Բ. 2. 4. Նիկ. ԺԲ. - [illegible].

3 Սա Վաղենտիանոս առաջինի որդին էր, յայտնի իբրեւ ջերմ ուղղափառ քրիստոնեայ։

երանելոյն Աթանասի, և ըստ առաջնոց ուղղափառաց հայրապետաց.[ա] Բայց ոչ սակաւ ժամանակաւ ի տեղի ձեռնադրէ իւր զեղբայր իւր զՏիմոթէոս, և ինքն փոխի յաշխարհէս[բ] բարի գործովք և հաւատովք, և Տիմոթէոս նովին հաւատովք և կրօնաւորք ունէր զհաւատն։[գ]

ա. Ա՛ հայրապետացն. Դ. ըստ առաջնոյ ուղղափառ հայրապետացն.
բ. Դ. ի հանդերձեալն. գ. Բ. զհաւատոն։

ԳԼ. Գ. [1]

Իսկ ըստ այնմ ժամանակին՝ Հռովմայ եկեղեցւոյն Դամասոս էր առաջնորդ, փոխանորդեալ զԼիբեռիոս. իսկ զԵրուսաղէմացեացն տակաւին Կիւրղոս ունէր, իսկ յԱն-տիոքիա որպէս և բազում անգամ ասացաք, ընդ երիս

I Տես Սոզ. Է. 3. Կաս. Թ. 3. Նիկ. ԺԲ. 2.

տիանոս [ա] մանուկ համահայր զիւր զհայրենիսն. Այսմ հաւանեալ Թագաւորաց և իշխանաց և զօրաց, և Թագաւորեցուցանեն զԹէոդոս ի տեղի Վաղեսի. որ էր [բ] յաշխարհէն Սպանացւոց, ոչ աննշան քաղաքի քաղաքացի, [գ] որ նախ քան զԹագաւորութիւն Գրատիանոսի, ունէր զհամակամն զզօրս [դ] Հռովմայեցւոց, յաղագս ողջախոհ և բարեբարոյ բարուց. [ե] Եւ Թագաւորեալ կազմէ զօրս, և երթայ ի պատերազմ բարբարոսացն, և վանեալ պարտեաց զնոսա, և զմնացեալսն [զ] փախստականս [է] արար. Եւ զօրացեալ ի վերայ բարբարոսացն յաղթողն Թէոդոս, և զաշխարհն ազատեաց ի բռնակալութենէ այլազգեացն, ըստ [ը] յաջողելոյն Աստուծոյ Թէոդոսի.

ԳՀ. ՂԸ.

Թէ ով ոք էին այնոքիկ, որ ի ժամանակին դիտապետք էին աթոռոց մեծաց:

Ընդ ժամանակս ընդ այն Դամասոս էր Հռոմայ [թ] եպիսկոպոսապետ, իսկ Երուսաղէմի Կիւրղիոս երկրորդ, որ յետ [ժ] Յուլիոսի ունէր զաթոռն. իսկ Անտիոքայ՝ Մեղիտոս, [ժա] որ դար-

ա. Ն. եւ զՎաղենտինիանոս. բ. Ա՝ Գ. որ է աշխարհէն. գ. Գ. քաղաքաց. դ. Ն. զօրս. ե. Գ. բարեբարուց. զ. Գ. մնացեալն. է. Ա՝ փախստական ը. Ա՝ ընդ. թ. Ա՝ Դամասկոս էր. Ն. Ա. Բ. Դասոս. Գ. Դամասկոս էր Հռովմա. ժ. Գ. որ եւտ. ժա. Դ. Մելիտոս.

լինէր որոշեալ։ Քանզի ոմանց եկեղեցեացն Դորոթէոս Արիանոս յետ Եւզոյիոսի ունող լինէր. իսկ այլոցն որ ընդ Պօղինոսիւն, իսկ որք ընդ Մեղիտոսին զեկեղեցին ընդունելով արտաքոյ քաղաքին կարգեալք լինէին։ Իսկ որոց ըստ Աղէքսանդրիւոյն՝ Արիանոսացն Ղուկիոս էր ի փախստեան կելով, իսկ համագոյութեանն հաւատոյ Տիմոթէոս յետ Պետրոսի նախակարգիւր։ Իսկ ի Կոստանդինուպօլսի եկեղեցեացն Դիմոփիղոս էր ունաւղ, որ յետ Եւդոքսի Արիոսական աղանդոյն էր առաջնորդ։ Իսկ [illegible] զնոսայն խախտէին, առանձինն զժողովս առնէին։

Գլ. Դ.[1]

Իսկ Մակեդոնիանոսքն յետ բարեխաւսութեանն[ա] [illegible]ր առ Ղիբեռիոս, անընտրաբար մինչև ցժամանակ ինչ զ[illegible]աղորդութիւն առնէին ըստ եկեղեցեացն, որոց ըստ [illegible]աքանչիւր ուրուք քաղաքի ընդ միմեանս խառնակեալք [illegible] և ուք ի սկզբանէն զասհման Նիկիոյ հաւատոյն հ[illegible]տատեալք։ Վասն զի Գրատիանոսի թագաւորի աւ[illegible]ն յապահովութիւն աղանդոցն տային, խղճալ դար[illegible] յորդորելով։ Եւ ժողովեալք յԱնտիոքիա Կառ-

ա. Bն. μετὰ πρεσβείαν յետ դեսպանութեանն։

1 Տես Սոզոմ. Է. 1. կաս. Թ. 5. Նիկ. ԺԲ. 2.

[illegible] Գրատիանոս յաքստրիցն. իսկ Արիանոսացն[ա] Դորոթէոս[բ] էր[illegible]. Իսկ յԱղէքսանդր՝ Տիմոթէոս էր եղբայր[գ] Պետրոսի, որ [illegible]կին էր, և Արիանոսացն Ղուկիոս հալածեալ. իսկ Կոս[illegible]պօլսի Դիմոփեղիոս Արիոսեան ունէր զեկեղեցին[դ] և [illegible]ակեդոնիանոսք ընդ Արիանոսս խառնակեալ ունէին զեկեղե[illegible]

ա. Ն. յԱրիանոսացն. բ. Ա. Բ. Ն. Թոռթէոս. Գ. Գոէտէոս. գ. Ա [illegible]թէոս եղբայրն. դ. Ա՝ Մակեդոնեանոսաց քանզի Մակեդոնիք եւ [illegible].

ւոյ,[1] առ ժամայն աւրինակրեցին ի բաց շրջել զհամագոյութեանն ձայն և ընդ ողջոյն տուողացն Նիկեայ հաւատոյն մի՛ երբէք խառնակել։ Այլ ոչ հեռանային ի ձեռնարկմանէն. քանզի ըստգտեալք զբազումս ի նոցանէ իբր թէ այլոց այլ ինչ աղանդաւորեցելոց, ի բաց կացին յայնցանէ և ընդ համագոյութեանն խորհողացն հաստատնագոյն միաւորեցան։

Գլ. Ե[2]

Յայնժամ և ըստ Անտիոքոյ Ասորեաց վասն Մեղետիոսի վիճաբանութիւն[3] կալեալ լինէր. իսկ թէ որպիսի հասեալք ասասցուք։ Վասն զի Պօղինոս Անտիոքայ եպիսկոպոսն յաղագս գերազանցեալ երկիւղածութեանն յաքսորիս ոչ առաքիւր, իսկ Մեղետիոս յետ կոչմանն որ ի Յուղիանոսէ՝ դարձեալ ի Վաղէսէ աքսորեալ, յետոյ ի Գռատիանոսէ կոչեցաւ. և եկեալ յԱնտիոքիայ, եհաս ցՊօղինոս[ա] անդէն ծեր գոլով։ Առժա-

ա. Բն. Παυλῖνον κατέλα «Հալածէր նեղէր զՊաւղինոս:»

1 Բն. ունի ի Սիւրիա. τῆς συρίας բայց կարելի աւելի ուղիղ է համարում, որովհետեւ Մակեդոնիանոսները այդ կողմերում աւելի շատ էին եւ պատմած դէպքերը աւելի հաւանական են կացուցանում. որ այնտեղ եղած լինի. նոյնը հաստատում է եւ Սոզոմենի վկայութիւնը. Համեմատիր նաեւ Գլ. Ե. սկսուածքը.

2 Տես Սոզոմ. Է. 3. Թէոդ. Ե. 3. Կաս. Թ. 3. Նիկ. ԺԲ. 3.

3 Այս խառնակութեան մասին մանրամասն պատմում է Ս. Բարսեղը իւր թղթերի մէջ.

ցիսն։ Եւ որ համագոյութեան էին խոստովանողք ունէին զեկեղեցին,[ա] զորս կարէին հովուել ի հաւատս.[բ] վասն զի Գրատիանոս եդ օրէնս. զոր կամի ոք հաւատ,[գ] պաշտեսցէ։

ա. Ա՝ զեկեղեցիս զոր. բ. Ա՝ ի հաւատ. գ. Դ. հաւատս.

մայն ապա ամենեքեան որք ի նոյն յարեալք փոյթ դնէին աթոռակից առնել Պօղինոսի զՄելետիոս։ Իսկ Պօղինոսի ասացեալ արտաքոյ կանոնին զոլ համաթոռ առնուլ զառ ի յԱրիանոսացն ձեռնադրեալ՝ բռնադատէր ժողովուրդն.ա և միում առաջի քաղաքին յեկեղեցեացն յարդարէին նստուցանել զնա յաթոռն։ Այսորիկ եղելոյ, բազում վիճաբանութիւնն շարժէր, իսկ յետ այսորիկ ի միաբանութիւն եկին ժողովուրդքն այսպիսի ուխտիւք.բ Ժողովեալք զօրս յընտրութենէն եպիսկոպոսութիւնն, գտանէին զամենայն արսն թուով վեց, ընդ որս էր և Փղաբիանոս. և երդմամբ զնոսա հաստատեցին, մի ումեք անցանել յեպիսկոպոսութիւնն յառաջ քան զմի ուրուք յեպիսկոպոսացն վախճանելոյ, այլ թոյլ տալ ըմբռնեցելոյն ունել զնախ երթեցելոյն զաթոռ։ Այսպէս տուեցելոց երդմանցն, ժողովուրդն ընդունէր զհամամտութիւնն, և ոչ ևս առ միմեանս խղճային։

Իսկ որք Ղուկիփեռոսին և վասն այնորիկ խղճային, եթէ Մելետիոս յԱրիանոսացն ձեռնադրեալ՝ յեպիսկոպոսութիւն եղև ընկալեալ։ Յայսպիսի կարգաւորութեան լինելով յորոց յԱնտիոքիա կարգեցելոցն, պատահեաց Մելետիոսի գալ ի Կոստանդնուպոլիս,գ յորժամ հասարակացն կարգաւք բազում եպիսկոպոսանց Գրիգորիոսի Անձիանձու եպիսկոպոսութիւնն ի Կոստանդնուպոլիս փոխեալ լինէր։դ

ա. Բռնադատէր ի ժողովրդենէ:

բ. Ձեռ. ունի «ախտիւք»:

գ. Բնագիրը այստեղից սկսած վեցերորդ գլուխն է սկսում, բայց մեր ձեռագրի աստղաձեւ նշանը աւելի ճիշտ եւ մտքին համապատասխան տեղում է դրուած. ուստի եւ միայն այս անգամ բացառաբար ձեռագրին հետեւեցինք:

դ. Բն. աւել ունի. «Ու այս այսպէս եղեւ»:

ի Թեսաղոնիկէ։ [ա] Եւ անդ ի հիւանդութիւն անկեալ, արժանաւորիլ քրիստոնէական մկրտութեանն ցանկացաւ, [բ] ի վերուստ ի Նախնեաց քրիստոնէ [գ] գոլով, և ի համագոյութեան հաւատ յանգեալ։ Իսկ յայնժամ մկրտիլ [դ] վասն հիւանդութեանն փութացեալ և խնդրեալ [ե] զԹեսաղոնիկեցւոցն եպիսկոպոս եհարց նախկին [զ] թէ ո՞ր հաւատոյ տացէ [է] ողջոյն։ Իսկ նորա ասացեալ. որպէս զի ոչ անցին Արիանոսականն կարծիք յԻւղիւռացւոց [ը] ազգս, և ոչ կալուց յափշտակել [թ] ի նոցանէն ծնեալն ունայնահաւատութիւն [ժ] զեկե-

ա. ի Թեղսաղոնիկէ. բ. ցանկայր վասն ի վերուստ. գ. քրիստոնեայ. դ. իսկ նոյն ժամայն մկրտեալ. ե. փութացաւ խնդրել, զ. Նախ եթէ. է. տայցէ. ը. Արիանոսաց կարծիքն յուղիռացւոց. թ. Չիք. ժ. Ցունաց նահատակութիւն.

նուն և զարքայութիւն ժառա՛նգեաց ի փառս և յաստուածաբանութիւն Աստուծոյ։)

Իսկ Մեղիտոս Անտիոքայ եպիսկոպոս մնայր առ նմա ժողովն. [ա]

ԳՀ. ՂԹ

Թագաւորն Թէոդոս յետ յաղթութեան բարբարոսաց դառնայ եւ գայ ի Թեսաղոնիկէ. մկրտի ի յԱքիւղայ, եւ գայ ի Կոստանդնուպօլիս. եւ ժողով եպիսկոպոսաց ընդդէմ Մակեդոնի, եւ դաւանութեան ուղղափառ հաւատոյ։

Իսկ Թէոդոս թագաւորեալ [ա] յետ յաղթութեան բարբարոսացն և կարգաւորելոյ զաշխարհն, [գ] դառնայ ի Կոստանդնուպօլիս. և հասեալ ի Թեսաղոնիկէ հիւանդացաւ ի նմա։ Եւ զի ոչ էր ընկալեալ մկրտութիւն, փութայ [դ] ի մկրտութիւն, թէ-

ա. Դ. ժողովոյն. բ. Գ Ա՛ թագաւորեալն. գ. Դ. զաշխարհ. դ. փութայր.

ղեցիսս, այլ կան պահելով [ա] անշարժ, զի ի վերուստ և զիսկզբանէ յառաքելոցն աւանդեալ [բ] հաւատ, և ի Նիկիոյն [գ] հաւատ հաստատեցան։

Իսկ Թագաւորն կամաւորութեամբ [դ] յԱքիղիոսէ եպիսկոպոսէ մկրտէր։ [ե] Եւ ողջացեալ ապա առժամայն յախտէն, յետ ոչ [զ] բազում աւուրց ի Կոստանդինուպոլիս գայր, [է] քսան և չորիցն [ը] Նոյեմբերի ամսոյ, ի հւպատւոջն Գռատիանոսի հինգերորդում [թ] և յիւրում Թէոդոսի առաջնում։ [1]

ա. պահեն. բ զի վերուստ. առաջ՝ լոցն աւանդեալ. գ, ի Նիկիայն հաստատեցաւ. դ. յօժարութեամբ. ե. մկրտէր. զ. ինչ է. գնայր. ը. եւ չորին նոյեմբեր. թ ի հւպատուոջն Գրատիանոսի յերկրորդում.

I Փրկ. 380 Թ.

ղէտ և էր հաւատացեալ ուղղապէս և ուղղափառ հաւատացելոց [ա] որդի, զի այսպէս սովորութիւն կալեալ ունէր. [բ] ի կատարեալ հասակի գալին ի մկրտութիւն. Եւ վասն այսորիկ Գրիգոր Աստուածաբան [գ] վարդապետեաց և արագ ի լուսաւորութիւն մկրտութեան [դ] վերակոչի. [ե] որպէս յայտ ցուցանէ, որ յաղագս մկրտութեան է վարդապետութիւն և որ այնորիկ են իմաստք. Եւ հանդիպեալ Աքիւղաս եպիսկոպոս ըստ Նիկիայ հաւատոյն, որ ըստ առաքելոցն քարոզութեան ունէր զհաստատութիւն միշտ հաւատոյ ընդհանրական եկեղեցիս. Ցայնժամ մկրտի ի յԱքիւղայ [զ] (Թագաւորն Թէոդոս ի Հայր և յՈրդի և ի Ս. Հոգին ճշմարիտ խոստովանութեամբ.) և իսկոյն զառողջութիւն ստանայր յախտէն, [է] և գոհանալով փառաւորէր զԱստուած. Եւ անդէն գայ ի Կոստանդնուպօլիս յառաջին ամին [ը] իւրոյ թագաւորութեան, (և մեծաւ պատուով ընդունի զԳրիգո-

ա. Դ. հաւատացելոյ. բ. Դ. ունէին. գ. Ա՛ աստուածաբանն. դ. Գ. մկրտութիւն. ե. Ն. Դ. վերակոչէ. զ. Ա. Բ. ի յԱկիւղիա է. Գ յախտէ. ը. Դ. ամի.

Իսկ յայնժամ Գրիգորիոս որ ի Նասարա... ի ներքս ի քաղաքին փոխեալ, ի փոքր աղաւթանոցի զժողովսն առնէր. [ա] որում յետոյ Թագաւորացն [բ] մեծ տուն աղաւթարան առնիթեր չինեալ [գ] Անաստասիայ անուանեցին։

Բայց Գրիգորիոս ապա այլն բանաւոր՝ լաւագոյնութեամբն [ա] քան զոր ըստ նմին գերազանցելով ծա-

ա․ իսկ յետ այնորիկ Գրիգոր Անձիանձու փոխեալ լինէր ՝ի ներքս ի քաղաքն աղօթանոց զժողովսն ունէր․ բ․ որոյ թագաւորքն․ գ․ լեալ․

ա․ Այս անգամ անուան ձեւը չէ հայացրած։
բ․ Բն․ εὐλαβεία.

1 Տես Սոզոմ․ Զ․ 5․ փիլոստ Թ․ 19․ Թէոդ․ Ե․ 8․ կառ․ Թ․ Գ․ Նիկեփ․ ԺԲ․ 7։

րիոս․ և հարցեալ և ուսեալ ի նմանէ զհաւատոցն [ա] բան, և զամենայն բարեձևութիւն [բ] կարգաց և կրօնից եկեղեցւոյ ընդաւնէր ի նմանէ [գ] յօժարութեամբ և հաւատով, որպէս ի գիտնականէ և ի սրբոյ առնէ)։ [դ] Եւ զի էր փոքր տուն աղօթից, ուր Գրիգորիոս զհաւատացեալ ժողովուրդն [ե] հովուէր, որ ապա Թագաւորն յետոյ մեծացուցանէր [զ] զտուն աղօթիցն հրաշալի յօրինուածովք․ և Անաստասի անուանեցին։

Եւ տեսեալ Թէոդոսի որոշեալ զբազումս յուղիղ հաւատոյն, հարցանէր ցԳրիգորիոս, թէ զի՞նչ օրինակաւ կարասցուք

ա․ Դ․ զհաւատոյն․ բ․ Բ զբարեգործութիւն բարեձեւութեան․ գ․ Ա՝ ընդունէ․ դ․ Ա, Բ․ յառնէ․ ե․ Ն․ ժողովուրդս զ․ Ա, Գ․ Դ․ Թագաւորքն յետոյ մեծացուցանէին զտօն աղօթիցն․

() Նոր․ ․ Եւ զայս հարցեալ եւ ուսեալ․ զոր ունի Ցոյնն․ առն թարգմանիչն ի Խորենացւոյ (Բ․ ԺԳ․ 191) Այս ասացուած գտանի ըս զում ուրեք ի թարգմանութիւնս Խորենացւոյ ։

Զայսոսիկ լուեալ Դիմոփիղոսի՝ և զմտաւ ածել[ա] թէ որպէս դժնդակ է առ վեհագոյնսն ընդդիմանալ,[բ] կոչեալ յեկեղեցին զբազմութիւնն,[գ] և ի մէջի նոցա յարուցեալ, այսպիսս անձամբ առ լսողսն բարբառեցաւ։[դ] Եղբարք, գրեալ է,[1] ասէ,[ե] յԱւետարանին. եթէ զձեզ հալածեսցեն[զ] ի քաղաքէս յայսմանէ, փախիջիք ի միւսն. և զի այժմ Թագաւորս եկեղեցեացդ պէտս ունի, գիտակ լիջիք զնոյն հետ այնմ ժողովելալս[է] զձեզ արտաքոյ քաղաքիս։ Զայս ասացեալ՝ էել. ոչ որպէս Աւետարանին բան ունի[ը] զտեսութիւնն գիտելով, յաշխարհիս յայսմ կենաց փախուցեալ զվերինն խնդրել Երուսաղէմ, այլ արտաքոյ դրանց քաղաքին զժողովսն առնէր։ Ընտրի յառաջ եղանէր ընդ նմա և Ղուկիոս[թ] որ յԱղէքսանդրոյն, որպէս յառաջն ասացի,[2] արտաքսակացեալ և փախստեան հպեալ[ժ] ի Կոստանդինուպոլսի լինէր։ Այսպէս Արիանոսացն զքառասուն[3] ամ զաղաւթանոցացն տեղիս կալեալ, և ի միաբանութենէն Թագաւորին Թէո-

ա. Թէոփիլոսի, ածեալ. բ. ընթանալ. գ. ․ուխտին․ աւել է, ու չկայ նաեւ բնագ. դ. բարբառեալ ե. չիք. զ. հալածիցեն զձեզ . . . փաղչիք յայլ. է. չիք. ը. [զայս ասելով ոչ եթէ աւետարանաւն ունել զտեսութիւն փախուցեալ, այլ յաւետարանական կենացն փախչէր արտաքոյ. թ. Ձեկիոս. ժ. արտաքս կացեալ եւ փախստեայ.

1 Տես Մատթ. Ժ. 28.

2 Տես Դ. գլ. 37.

3 Ակնա՛ 340 Թ. երբ Եւսեբիոսը Նիկոմիդիայից Կ. Պօլիս փո դրուեց ։ Տես Բ. 7.

խնդրութիւնք, և ես հատուցից ասէ Տէր Ամենակալ։[1]

Եւ այսորիկ ընդունելի եղեն Թագաւորին։ Եւ առաջ հրաւիրակս գալ ի ժողով ի Կոստանդնուպօլիս (Դամասոս ի մա)։ Տիմոթէոս Աղէքսանդրի, Կիւրեղ Երուսաղէմի, Մե․

1 Սղմ. ԾԸ. 16.

2 Առնու ի Խոր. Գ. ԼԸ. 165. ․Դամասոս Հռոմայ.

դոսի փախուցեալ ալտաքս ելին[ա] ի քաղաքէն. ի հւպատ-ւոյն Գրատիանոսի հինգերորդին և Թէոդոսի առաջնե-րորդի՝ վեցին Նոյեմբերի ամսոյ, իսկ փոխանակ մտանէին և ընդունէին զեկեղեցիսն[բ] որք համագոյութեանն հա-ւատոյ։

ԳԼ. Ը.[1]

Իսկ Թագաւորին ոչինչ սպուժեալ՝ ժողով եպիս-կոպոսաց ուղղափառ հաւատոյն[2] համակոչէր առ ի հաս-տատել զոր ի Նիկիոյն հաւատ, և ձեռնադրեալ Կոս-տանդինուպօղսի եպիսկոպոս։ Յուսացեալ կարող լինել և զորս ի Մակեդոնեանին միաւորել յիւրսն, և զորս նոցայ հերձուածոյն առաջնորդս կոչեաց։ Եւ ժողովեցան ապա

ա. ելանէին. բ. եւ հովուէին զեկեղեցին որ համագոյ Երրոր-դութեան խոստովանողք էին եւ սահմանեալ հաստատեցին զոր առ ի Նի-կիոյն հաւատս.

1 Տես Սոզոմ. Է. 7. 8. 9. Թէոդ. Ե. 7. 8. Կաս. Թ. 13. Նիկ [illegible] 10.

2. Նախ քան ժողով հրաւիրելը, Թէոդոսը օրէնք հրատարակեց [illegible] 381 թուին, հաստատելով Նիկիայի դաւանանքը։ Սա Նիկիայից յետոյ երկրորդ մեծ տիեզերական ժողովն էր համարւում, իսկ Կոստանդնուպոլսի ժողովների մէջ չորրորդն էր։

Անտիոքայ, որ էր իսկ եկեալ յառաջագոյն առ Գրիգորիոս, որ զտեղափոխութիւն ունէր, (և Բասիլ[ա] Կեսարացի, և Գրիգոր Նիւսացի՝ եղբայր Բարսղի, և Ներսէս Պարթև Հայոց Մեծաց.[1]

ա. Ա, Բասիլիոս.

1 Նորայր. Զանուանց Ներսիսի եւ Բարսղի տես Խոր. Գ. ԼԴ. 221. ծան. 2. 3.

2 Նոր. Զիք ի բն. զանուն Ներսիսի Պարթեւի թարգմանիչն առեալ է ի Մ. Խոր. Գ. ԼԳ. այլ Խոր. չասէ թէ Ներսէս գտաւ ի ժողովին։

րդք ուղղափառ հաւատոյն. յԱղէքսանդրիոյ Տիմոթէոս,
իսկ յԵրուսաղէմացեացն Կիւրիղոս, յայնժամ ի զղջ-
մանէ ի համագոյութիւնն յաւելեալ։ա իսկ Մեղետիոս
յԱնտիոքիոյ բ անդէն իսկ նախկին էր եկեալ,գ յորժամ
յաղագս Գրիգորի կարգացն առաքեցաւ. և ի Թեսաղո-
նիկոյ Աքողիոս,ա և այլքդ բազումք՝ ամենեքեան էին
Թուով ճծ. իսկ ի Մակեդոնեացեաց կողմանէն համա-
րեալ լինէր Եղեւսիոս Կիւզիկոնի, և Մարկիանոս Ղամփ-
սակու, ամենեքեան էին ԼԶ, յորոց բազումք յորոց
առ Եղիսպոնտոսի քաղաքացն էին։ Եւ ժողովեցան ի
հուպատութեան Եւքերիոսի,բ և Եւագրոսի,գ ի յամսեանն
Մայիս։ 1

ա համագոյ Երրորդութեանն յաւելեալ ի   բ. որ յԱնտիոքայն.
գ. երեւեալ. դ. այլ.

ա. 'Ασχόλιος. Սա իւր հրաշագործութիւնների եւ առաքինութիւնների
մասին գրում է Թեսաղոնիկեցի հոգեւորականներին ուղղած նամա-
կում։
բ. Εὐχάριος.
գ. Զեռ. ունի՝ Սիւագրոսի.

1 Փրկ. 381 թ.

զոր Վաղէսի էր արտաքսեալ սահմանեալա և Թէոդոսի ածեալ՝ ունի բ
մեծարանօք մինչև հաւատն ստուգեսցի ի ժողովն։) Եւ ժողովե-
ցան հարիւր և յիսուն եպիսկոպոսքգ ուղղափառութեան խոս-
տովանողք՝ և փառաբանիչք և երկրպագուք համագոյ ամենա-
Սուրբ Երրորդութեան. և յԱրիոսացնդ և ի Հոգեմարտիցն, և
միաբանեալք ընդ միմեանս լաւ համարեցան, քան ընդ ուղղա-
հաւատսն.ե Որք զՆիկիայն խոստովանեցին հաւատ հարիւր
և յիսուն սուրբ հարքն. մի աստուածութիւն և բնութիւն

ա. Ա, զոր ի Վաղէսէ էր յաքսորեալ. բ Ա՛ մնի. գ.
եպիսկոպոսունս. դ. Ա, արիանոսացն եւ հոգեմարտիցն. ե. Դ. հաւա

Թագաւորն ապա՝ և որք նորա հաւատոյն եպիսկոպոսունք, ամենայնիւ ջանային համիմացս առնել նոցա զոր Եղեսիոսին. յիշեցուցանէին զաղաչանսն զոր առ Լիբեռիոս[1] յառաջագոյն Հռովմայ եպիսկոպոսն ի ձեռն որոց Եւստաթիոսին արարին. և եթէ ոչ յառաջ քան զբազում ժամանակս զհաղորդութիւնն կամաւորաբար անխիղճ արարին, ոչ առնել սուրբս զգիտողսն զհամակամականն հաւատ, առժամայն ձեռնարկել խախտել զբարւոք ի նոսա ծանուցեալսն։

Իսկ նոցա փոքր ինչ և յորդորմանցն և յանդիմա-

1 Տես Դ. գլ. 12.

զօրութիւն և էութիւն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն Սրբոյ, յերիս[ա] առանձնաւորութիւնսն արտադրեցին ամենայնիւ[բ] հաւատարք և համապատիւք ի փառս բնութեան աստուածութեանն,[գ] որոշեալք ըստ առանձնաւորութեանն, և միաւորեալք ըստ աստուածութեանն, հրաշափառագոյն միաւորութեամբ և բաժանմամբ. իսկ առաւելն քան զայս և ոչ հրեշտակաց է ասել, այլ ըստ երից սրբասացութեան ի մի բերելով զփառս ամենազօր տէրութեանն և աստուածութեանն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ. զի արգելեալ[դ] փակեալ է յայս[ե] խոստովանութիւն հրեշտակաց և մարդկան. Իսկ որք ոչ այսպէս ունիցին, եղիցին նզովեալք[զ] յերկնաւորացն և յերկրաւորացս. և որք յամենասուրբ Երրորդութեանն ոչ են փառաբանիչք և երկրպագուք, Իսկ որ յաղագս անսեռութեան են շարժմունք, բանիւ[է] հաւատոյ, զծնեալն ի Հօրէ Բանն Աստուած յառաջ քան զյաւիտեանս,[ը] և յետ այսորիկ[թ] ի կուսէ[ժ] մարմնացեալ իմն

ա. Դ. երիս առանձնաւորութիւնս. բ. Ն. յամենայնի. Դ. ամենայն. գ. Դ. աստուածութեան. դ. Դ. յարգելեալ. ե. Ա, յայն. զ. Դ. նզովեալ յերկնաւորաց եւ յերկրաւորաց. է. Ա, Գ. Դ. բանք եւ շարժմունք, բանիւ հաւատոյ. ը. Ա, յառաջ քան զդաւանութիւնն ճշմարիտ յաւիտեանս. թ. Ա, այնուիկ. ժ. Ն. ի կուսէն.

նութեանցն հոգ տարեալք, մանաւանդ ասացին ընտրել զԱրիանոսականն խոստովանել կարծիս քան զհամագոյութիւնն խոստովանել։ Զայս պատասխանեալք՝ ի բաց փոխեցան ի Կոստանդինուպաւլսէ. և գրէին որոց ըստ քաղաքացն, մի երբէք համիմանալ ըստ հաւատոյն Նիկիոյ ժողովոյն։ Իսկ որոց միւսոյ կողմանն յամեալ առ ձեռնադրութեան եպիսկոպոսի խորհուրդ առաջի դնէին, քանզի Գրիգորիոս, որպէս և սակաւ ինչ յառաջն ասացի, հրաժարեալ ի Նանձիանձոյն կոյս համբառնալ առաքիւր։

Իսկ այլ ոմն էր Նեկտարիոս անուն, ի սինկղիտոսական արենէ, հանդարտ աւրինակաւ, վասն որոյ սքան-

ածեմք և ոչ բաժանեմք սքանչելի և հրաշափառ խառնուած մարդոյ և Աստուծոյ միաւորելոց, և լինել [ա] Աստուած ամենայն յամենայնի. որ կրեաց զկիրս մարդկայինս և կայ մնայ Աստուած առանց փոփոխելոյ և ընդ Երրորդութեան օրհնի [բ] միութեամբ և ոչ բաժանի. Արդ՝ որք այսպէս խոստովանին, և հաւատայցեն. ընկալցին զօրութիւնս յերկնաւորացն և յերկրաւորացս. իսկ որք ոչ այսպէս ունին, հեռի եղիցի ի նոցանէ. [գ] Զայսոսիկ միտս [դ] վերաբերեալ ի հաւատոյն ցոյց, զՆիկիայ հաւատն վերաձայնութեամբ արտաքսեցին [ե] ասելով յեկեղեցւոջ [զ] յետ Աւետարանին. զոչ հաւանեալսն մերժեցին ի հաղորդութենէ. Իսկ Գրիգորիոս հրաժարէր [է] վասն առաւելութեան փառաց և պատուոյ յիւր [ը] ընիկ եկեղեցին և ի վիճակն, [թ] զի մի ուրքն զրկեսցին ի նորա լուսաւոր վարդապետութենէն.

Իսկ այր ոմն երևելի ի սինկղիտոսացն, որք խորհրդականք կոչին, հանդարտ օրինակաւ և սքանչելի երևեալ, որ

ա· Բ լինիլ   բ· Դ· Աստուած եւ ոչ բաժանի·   գ· Դ· ի նմանէ·
դ· Դ· ի միտս   ե· Դ· արտաքսելով·   զ· Ա, եկեղեցւոջ·   է· Գ· հրաժարեալ
էր   ը· Ա Ն· իւր   թ· Ն· եւ վիճակն

չելի եղեալ. և զպռետորականն ընձեռնելով զիշխանութիւն յափշտակեալ ի ժողովրդենէն յեպիսկոպոսութիւն նախակարգեցաւ, որոց յայնժամ ճծ եպիսկոպոսացն ձեռնադրելոց զնա: Իսկ յայնժամ սահմանս արտաքերէին, որպէս զի Կոստանդինուպոլսի եպիսկոպոսին ունել զաւագնութիւն պատուոյն յետ Հռովմայ եպիսկոպոսին, վասն լինելոյ նորա Նոր Հռովմ:[1] Եւ հաստատեցին առժամայն զհաւատն Նիկիոյ և հայրապետութիւն կարգեցին զաշխարհն բաժանեալք, որպէս զի որոց առ կարգաւորութիւնն եպիսկոպոսանցն, յորս արտաքոյ սահմանին եկեղեցի մի ելանել. քանզի այս նախկին անընտրաբար լինէր:

1 Այս երրորդ կանոնն էր, բայց դրանով չէր որոշւում, թէ երկու քաղաքներից իւրաքանչիւրին ինչ վիճակներ էին ստորադրւում:

զպռետորական[ա] իշխանութիւն ունէր ըստ ընտրութեան ժողովրդեանն Աստուծոյ, զնա վերակոչէ թագաւորն ի վերակացութիւն եկեղեցւոյն Կոստանդնուպօլսի, և որք ընդ նմա եկեղեցիք ընտրանաւ[բ] ամենեցուն. և անդէն ձեռնադրի ի սուրբ ժողովոյն.

ԳԼ. Ճ.

Աւանդութիւն ս. ժողովոյն Կ. Պօլսոյ, թէ որք զկնի միոյ հայրապետութեան երիցութիւն ունին պարտին:

Եւ աւանդեն սուրբ ժողովն՝ յետ Հռոմայ ունել զերիցութիւն, և հայրապետութիւնս կարգելով բաժանեցին զվիճակս և իւրաքանչիւր ումեք մի ելանել ընդ սահմանս իւր.

ա. Բոլ. Չեռ զհռետորական. բ. Ա, ընտրութեամբ.

Եւ վիճակէր այնուհետեւ Նե(կ)տառիոս զՄեծ քաղա(քն) [ա] եւ զԹրակ, իսկ զՊոնտոսական կարգաւորութիւնն [բ] Եղադիոս որ յետ Բասղի Կեսարոյ Կապպադովկացւոյ եպիսկոպոս, եւ Գրիգոր Նիւսւոյ Բասղի եղբայր Կապպադովկեցւոյ եւ այս քաղաք, եւ Ոտրիւոս [գ] որ ի Հայս Մեղէտինւոյ զհայրապետութիւն ժառանգեցին: Իսկ Ասիականին հասանէին Անփիղոքիոս, որ ի Կինիոնին. [դ] եւ Ոպտիմոս որ Անտիոքայ Պիսիդեան: Իսկ որ յԵգիպտոսն Տիմոթէոսի որ Աղէքսանդրոյն եղեւ ճարակ:

Իսկ զորոց ըստ արեւելից եկեղեցեայն [ե] նոյն եպիսկոպոսացն հրամայեցին. Պեղագիոսի Ղաւոդիկեցւոյ, եւ Դիոդոռոսի Տարսոնացւոյ, պահելով զիրիցութիւնն Անտիոքայ եկեղեցւոյն, զոր յայնժամ առընթեր գոլով

ա. Յն. ἡ Μεγαλόπολις·

բ. Յն. ἡ διοίκησις վիճակ.

գ. Յն. καὶ Ὀτρήϊος ὁ τῆς ἐν Ἀρμενίᾳ Μελιτηνῆς τὴν πατριαρχίαν զարմանալի է, որ այս անունը անսովոր է մեզ համար եւ Հայոց հայրապետների անուան ցանկի մէջ չկայ, իւ ինչքան մեզ յայտնի է առանձին կերպով էլ ուշադրութեան չէ առնուած:

դ. Ἰκονίον· Ձեռ. ունի. ·որ ի Կինիոնն··

ե. Յն. աւել ունի. τὴν διοίκησιν վիճակ:

Առաջին Հռոմայ հայրապետութիւն, եւ որ ընդ նովաւ են եկեղեցիք եւ սահմանք եւ վիճակք. [ա] Երկրորդ Կոստանդնուպօլսի հայրապետութիւնն, [բ] որ էր Եփեսոսի, անդր փոփոխի [գ] աւագութիւնն. Երրորդ՝ Աղէքսանդր եւ Եգիպտոս եւ եկեղեցիք եւ սահմանք առ ի նմանէ ընկալեալ ձեռնադրութիւն [դ] եւ կարգս եւ կրօնս. Չորրորդն՝ Անտիոք, որ Մելետիոս դարձեալ հաստատեալ եղեւ ի ժողովոյն, [ե] եւ նորին սահմանք եւ վիճակք եւ [զ]

ա. Գ. Ա, վիճակք են. հայրապետաց վիճակքն. բ. Դ. հայրապետութիւնք. գ. Բ. փոխի. դ. Դ. զձեռնադրութիւն. ե. Դ. ի ժողովն. զ. Ա՝ չիք.

Մեղետիոսի եսուն։ Եւ սահմանեցին, զի և Թէ պէտք ինչ եղիցին, ըստ իւրաքանչիւր աշխարհի, աշխարհին իսկ ժողովն կարգեսցեն։ Այսոցիկ և Թագաւորն եղև ընտրակից. ժողովն այսպէս ունէր վախճան։

Գլ. Թ.[1]

Իսկ Թագաւորն յայնմժամ զմարմինն Պաւղոսի եպիսկոպոսի յԱնկիւրայոյ փոխաբերէր. զոր Փիղիպոսի եպարքոսի Թագաւորացն վասն Մակեդովնի ի Կու-

1 Սոզոմ. Է. 11. Թէոդ. Ե. 8. Կաս. Թ. 17. Նիկեփ. ԺԲ. 14.

եկեղեցիք. և այլք ի նմին. Եւ Երուսաղէմ և [illegible] եկեղեցիք և սահմանք և վիճակք բաժանեցան [illegible] ուան ի ժողովոյն. և Կեսարացւոց[ա] Պոնտացիք և Կապադովկացիք[բ] և ամենայն Հայք և որք ընդ նովաւ են եկեղեցիք և սահմանք կարգաւ տուեալ.[գ] և Եփեսոսի Ասիա և որք ընդ նովաւ են սահմանք և եկեղեցիք և վիճակք. Եւ զայլ ևս կարգս եկեղեցւոյ հաստատեցին ընդ աշխարհս. Եւ այսպիսի ուղղափառ հաւատով և կանոնեալ սահմանաւ[դ] մեծարեալք[ե] ի Թագաւորէն, գնացին յիւրաքանչիւր տեղիս օրհնեալք զբարեպաշտագոյն Թագաւորն.

Գլ. ԺԱ.

Թէ որպէս Թագաւորն Թէոդոս զՊօղոս եպիսկոպոսին Կ. Պօլսոյ յաքսորս խեղդեցելոյն մարմինն վերաբերէ ի Կոկիսոնէ Հայոց ի Կ. Պօլիս:

Իսկ ողջախոհն Թէոդոս զՊօղոսի զմարմինն. որ Կոստանդնուպօլսի էր[զ] եպիսկոպոս, և աքսորեալ եղև (ի փոքր Կոստանդնէ), և խեղդեալ եղև ի Մակեդոնացւոց դժրանաց,[է] որ զտեղի

ա. Գ. Կեսարացւոյ. բ. Դ. Կապադովկացիք. գ. Ա՝ կարգաւորեալ. դ. Ա, Գ. սահմանեալ. ե. Գ. մեծարեալք. զ. Գ. Ա՝ Կոստանդնուպօլիս էր. է. Ա՝ դժուարանաց.

- - -

կիսոն քաղաք Հայոց խեղդեալ տայր, որպէս և սա.-ն.
իսկ ասացի՝ [1] Համդերձ պատուով և պաշտամամբ բազ-
մաւ ընկալեալ յեկեղեցին, որ և այժմ ի նմանէն կոչի,
եդեալ լինէր, զոր յառաջ Մակեդոնին խորհողքն ու-
նէին յԱրիանոսականացն մեկնեալ. իսկ յայնժամ ար-
տաքսեալք ի Թագաւորէն վի ի նորա հաւատոյն փախ-
չէին։

Իսկ յայնմժամ և Մեղետիոս Անտիոքայ եպիսկո-
պոսն ի հիւանդութիւն անկեալ վաղճանէր. յորժամ և
զգերեզմանականն բանն [2] ի վերայ նորա եղբայրն Բարսղի
Գրիգորիոս (ի վերայ նորա) եհան։ Այլ զմարմինն Մե-
ղետիոսի յԱնտիոքիա որոյ պարտն էր տանէին. իսկ
դարձեալ որք Մեղետիոսն յանկեալք ընդ Պաւղինոսի
լինել ոչ կամէին. այլ ի տեղին Մեղետիոսի զՓլաբիա-
նոս նախակարգեալ յարդարէին. և դարձեալ ի վերուստ
այնուհետև ժողովուրդն խղճայր։

Այսպէս անդէն վասն եպիսկոպոսանցն, և ոչ միայն
յաղագս հաւատոյն, Անտիոքացւոցն եկեղեցի որոշէր։

1 Տես Բ. 26.

2 Այդ ճառը Գրիգոր Նիւսացու գրուածքների մէջ մնացել է.

Նորա ունի. որ բերեալ եղև մեծաւ փառաւորութեամբ ի Կո.
կիսոն քաղաքէ Հայոց ի Կոստանդնուպոլիս. և եդեալ ի վկայա-
րանի մեծաւ պատուով ի փառս Աստուծոյ.

Ի նոյն ժամանակի և Մեղիտոս եպիսկոպոս վախճանէր
յետ ժողովոյն. յորոյ վերայ զգերեզմանական բանն ի վերայ
նորա ասէր Գրիգորիոս. Իսկ զմարմին[a] նորա բարձեալ իւրոյ
աշակերտաց տարան յԱնտիոք. Իսկ որք նորան ժողովուրդք՝
ընդ Պօղինոսիւ բ հնազանդէին. որ էր ընդ ուղիղ հաւատոյն.

ա Դ. Ա՛ռ զմարմին յԱնտիոք չիք Բ. Բռ. Ձեռ. Պողոսի.

ԳԼ. Ժ.[1]

Այնէին խռովութիւնք և ըստ այդ քաղաքացն արտաքսեցելոցն Արիանոսացն յաղթարանոցացն տեղեաց։ Որովք սքանչանալ է ինձ ի վերայ կամաց Թագաւորին, քանզի ոչ ներէր ի վերայ այսքան խռովութեանցն լինել զքաղաքսն. այլ սուղ ինչ անցեալ ժամանակի, նոյնժամայն ամենայն հերձուածողացն նզովս[2] առնել հրամայէր, կարծեալ յորոց առ ինքեան եպիսկոպոսացն բանից մին յամենեցունց համաձայն փառս ընդունել։

Զայս համարիմ պկամս Թագաւորին պատճառ նմա բարեգործութեան լինել. քանզի աստուածային իմն Նախախնամութիւն զազգն բարբարոսաց նմա հաւանեցուցանէր։ Յորոց և Աթանարիքոս Գոթացն զաւրավար ինքեան կամաւ ընտանեացն բազմութեամբ եկեալ լինէր, որ և առժամայն իսկ ի Կոստանդինուպաւղսի զվարսն կատարէր։ Յայնժամ և Թագաւորն Թէոդոս զորդին Արկադիոս Աւգոստոս անուանեաց, ի հիւպատութեան Մե-

[1] Տես Սոզ. Է. 12. Կաս Թ. 19 Նիկ. ԺԲ. 15.
[2] Կոստանդնուպոլսի հինգերորդ ժողովն էր 383 Թ. Յուլիս ամսում։

Եւ սուղ ինչ անցանելով ժամանակի, [ա] զամենայն ժողով հերձուածողաց ընդունէր սիրով Թագաւորն զի այնու որսասցէ ըզնոսա յուղիղ[բ] հաւատս, զոր բան[գ] ոչ հաւանեցոյց։ Եւ այնպէս ողոքէր ածել յուղիղ[դ] հաւատս. և զայս համարիմ մեծ գոլ բարեգործութիւն[ե] Թագաւորին։ Քանզի և աստուածային Նախախնամութիւն հնազանդեցոյց նմա զամենայն ազգս բարբարոսաց որք հակառակէին։ Յայնժամ Թագաւորն Թէոդոս զորդին իւր զԱրկադէոս Աւգոստոս անուանեաց, ոչ ընդ երկարս

ա. Գ. զժամանակ. բ. Ա, Գ. ուղիղ. գ. Ա՛ զայլ բանիւ. դ. Բ. Հեք. Ա, ուղիղ. ե. Դ. բարեգործութեան.

ռուբուգոսի [ա] երկրորդին և Սատոռնիլոսին, [բ] ԺԶ Յուն-վարի ամսոյ։ [1] Եւ ընդ երկարս լինել ամենայն ուստեք գա-յին եպիսկոպոսունք ամենայն աղանդոյ, ըստ նմին հւ-պատուղին, յամենայն Յունիս։

Կոչեալ ապա Թագաւորին զՆեկտարիոս, [գ] համա-րանէր առ նա, զինչ արդեւք լինիցին հնարք, որպէս զի մի երկճայնեսցի քրիստոնէութիւնն, այլ միաւորեսցի եկեղեցի ի մի հաւատ։ Ասէր պատեհ զօլ կրթել զորո-շաւղն եկեղեցեացն զխնդիր, և զանմիաբանութիւնն յա-ռից հատանել, զհամաբանութիւն եկեղեցւոյ յաւրինել։

ա․ Թն․ Μερογαύδου Մեռագաւդոսի․
բ․ Թն Σατορνίλου Սատոռնիլոսի․
գ․ Թն․ աւել ունի․ τὸν ἐπίσκοπον
1 Փրկ․ 383 Թ․

ինչ իւրոյ Թագաւորութեան,

ԳԼ․ ԾԲ․

Թէ որպէս Թագաւորն Թէոդոս խնդրէ իւրաքանչիւր աղանդոյ հանգանակնքն, եւ աղօթիւք խնդրեալ յԱստուծոյ զուղիղն յայտնել, ընթեռնու զգրեանսն յաղղումն լեալ յԱստուծոյ հաստատէ ի միտս իւր, կալ մնալ ի հաւատս համագոյութեան․ եւ անգոսնէ զնոցին չար հայհոյութիւն։

Յետ այսորիկ ամենայն եպիսկոպոսունք աղանդոց գային առ Թագաւորն Թէոդոս, իսկ նա խորհրդածեալ [ա] առ Նեկտարիոս, եթէ զի՞նչ իցէ [բ] հնար որ միաւորեսցի [գ] քրիստոնէութիւն ի մի փառաբանութիւն Աստուծոյ սրբոյ Երրորդութեան․ և ես համարիմ պատեհ բանակռուութիւն [դ] թողուլ՝ և զառաջնոցն բերել զհաւատոյն բան․ և թողուլ յորմէ որոշեալ [ե] եղեն,

ա․ Ա, խոկմուրդ ածեալ․ բ․ Ն․ զի՞նչ է հնար․ գ․ Դ․ միաւորի․ դ․ Ա․ զբնակութիւն․ ե․ Ա՝ յորմէ որսեալ եղեն այսորիկ․ Գ․ յորմէ յո-րոշեալ եղեն․

Զայս լուեալ Նեկտառիոս ի հոգս լինէր, և կոչեալ այսքան ի Նաւատիանոսացն զեպիսկոպոսն Ագեղիոս, որպէս ըստ համախոհ ըստ հաւատոյն, յայտնի նմա կարգեաց զկամս թագաւորին: Իսկ նա այլովքն էր բարի, բայց շարակածեալ բանս վասն հաւատոյն ոչ կարելով, զնթերցուզումն յորոց ընդ Նովատեան[ա] Սիսիննիոս անուն առ ի պատասխանատուութիւն բանից նախակարգէին: Իսկ Սիսիննոս այր բանաւոր և լրացն տեղեակ, ծայրակատար գիտելով զաստուածայինսն գրոց մեկնութիւնս, և զիմաստասիրականսն կարգս,[բ] զմտաւ էած որպէս զի բանք ոչ միայն ոչ միաւորեն զհերձուածսն, այլ և միձազոյն ևս զհերձուածսն յարդարեն, վասն այսորիկ այսպիսի խորհուրդ Նեկտառիոսի ստորադրեն: Քաջ գիտէր որպէս զի նախնիքն ակիզբն գոյութեան Որդւոյն Աստուծոյ տալ փախեան, քանզի թողին զնա մշտնջենաւորակից Հաւր լինել, համախոհ լինէր. ապա փախչել ի բանականն մարտիցն, և վկայս կոչել զաւանդութիւնսն ի նախնեացն պատմագրացն և եպիսկոպոսացն,[գ]

ա· Ընթերցող ոմն յորոց ընդ իշխանութեամբ ունէր:
բ· Յն· δόγματα.
գ· Յն· ունի միայն τῶν παλαιῶν ի նախնեացն:

զայնոսիկ ասեմ, որ ամենեցունց[ա] են գովելիք և սուրբք. և եթէ ոք[բ] ըստ իւր աղանդին և զբանս ճշմարտիցն թիւրեալ իցէ, գրով ամենայն ոք զիւրն ինձ յանդիման կացուսցէ. զի ծանիցուք զճշմարտութիւն, որոց աշակերտեցաք ուղիղ հաւատոյ. Այսորիկ կամք թագաւորին պատմեցան[գ] ի Նեքտառեայ այլահաւատ եպիսկոպոսացն. Այնուհետև գրէին ամենեքեան իւրաքանչիւր զդժնդակացն[դ] բանսն և զխոստովանութիւնս,[ե]

ա· Ա, ամենեցուն են եւ սրբոց· բ· Դ· եւ ոքք· գ· Դ· պատմեցաւ· դ· Ա, զդժնդակ· ե· Ա, զխոստովանութիւնսն:

և զայս փոյթ ի թագաւորէն հերձուածապետացն մա-
տուցանել. ապաքէն երբէք զտեղի առնիցեն զորոց նախ-
կին հերձուածոյն յեկեղեցւոջ անձեցելոց վարդապե-
տացն,[ա] կամ որպէս աւտարս քրիստոնէութիւն ընդ-
հարկանիցին։ Քանզի ասէ թէ զնոսա արհամարհիցեն,
ապա և նզովել զնոսա յանդգնեսցին, և եթէ զայս առնել
յանդգնեսցին, ի բազմութենէս արտաքս վարեսցին։

Եւ այսոցիկ եղելոյ յայտնագոյն եղիցի յաղթու-
թիւն ճշմարտութեանն։ Իսկ թէ ոչ ընդհարկանիցին
առ նախկինս վարդապետացն, մեր եղիցի, ասէ, տալ
զգիրեանն,[բ] որովք որ ի մեզ փառքն[գ] վկայեսցին ճշմա-
րիտ և հաստատուն լինել.[դ] Զայսոսիկ լուեալ ի Սիսի-
նեա Նեկտառիոսի՝ յընթացս ի թագաւորութիւնն[ե] ըն-
թացեալ, ծանուցանէր թագաւորին զՍիսինեայ ասացեալն
ընդ նմա։ Իսկ նա յափշտակէր զխրատն, և իմաստաբար
զիրն փոխաձեռնէր, քանզի ոչ նախկին ասացեալ զգի-
տումն յայտնեաց հերձուածապետացն, այլ միայն թէ
բանս ունիցին և ընդունիցին զպատմութիւնս նախ քան
զհերձուածն ըստ եկեղեցեացն վարդապետաց։ Իսկ նոցա
ոչ ուրացելոց, այլ պատուեալ յոյժ զնոսա որպէս ըզ-
վարդապետս ասացելոց, նոյնժամայն յայտնէր թագա-
ւորին, թէ այսոքիւք շահեսցին արժանի ի հաւատարմու-
թեան վկայիւքս քրիստոնէականի հաւատոյս։[զ]

ա. ὁ διδάσκαλος.
բ. Բն. աւել ունի «նախնեացն:»
գ. ἡ δόξα կարծիք. հաւատք:
դ. «ճշմարիտ - - լինել. չկայ բն.
ե. πὶ τὰ βασίλεια ի պալատն. Տես Ա. Ե. էջ 11) ծն. Զ.
զ. δόγμα այստեղ «հաւատք» է թարգմանած, իսկ փոքր ինչ առաջ «կարգ»:

Զայսօրիկ լուեալ աղանդոյն առաջնորդաց և իւրաքանչիւրեանց ի նոցանէ բանաւորաց, քանզի էին բազումք ի նոցանէ պատրաստեալք առ հանդէսն տրամաբանութեան, այլ ոչ ինչ ու[նէին][ա] զի արասցեն. քանզի անկաւ յամենեսեան անհամաձայնութեանն բան, ոմանց ասելով բարւոք լինել թագաւորին ընտրութեան. իսկ ոմանց՝ ոչ պատեհ ասելով նոցա դիտմամբն: Քանզի այլք այդ ազգ իմն ասէին ասէ գրեալս հին վարդապետացն. և ոչ ևս միմեանց համաձայնք լինէին. ոչ միայն առ այլսն յաղանդոցն, այլ և յինքեանս, իսկ որք միայն գոյին հերձուածոյ:[բ]

Այնուհետև համաձայն նոցա չարութիւն, որպէս զնեղուն նախկին սկայիցն ցրուեալ[գ] լինէր, և ուերիւր չարութեան նոցա աշտարակ: Իսկ թագաւորին ծանուցեալ զշփոթեալ նոցա ցրուումն, և որպէս զի բանիւք ոչ միայն յառաջ նոցա արտագրութիւնս քաջալերեցան, ի յերկրորդն գնայր խրատ: Եւ յայտնէր գրով իւրաքանչիւր աղանդոյ. ծանուցանել նմա զսահմանն զոր ունին հաւատոյ: Յայնժամ որոց իւրաքանչիւրոցն դըժընդակաց զբանսն ստուգեալ զառտնին հաւատ գրէին. և լինէր սահմանեալ աւր, և որք իւրաքանչիւրոցն եպիսկոպոսունք ի թագաւորութիւնն[դ] կոչեցեալք ժողովէին:

Եւ լինէին ապա եկեալքն Նեկտարիոս և Ագեղիոս համագոյութեանն առաջնորդք հաւատոյ: Իսկ

ա. Ըստ բնագրի. ոչ ունէին (գիտէին) զինչ արասցեն:

բ. Միտքն է. որք հետևողք նորին հերձուածոյ էին: Բառացի է եւ դժուարհասկանալի:

գ. Խառնակեալ լինէր. տես էջ 120.

դ. ի պալատն.

Արիանոսացն՝ Պիմոփիղոս, իսկ Եւնոմիոսացն ինքն իսկ Եւնոմիոս, իսկ Մակեդոնի խորհողացն՝ Եղեւսիոս Կիւզիկոնի։ Իսկ Թագաւորն զժողովսն ընդունէր, և զառ ի յիւրաքանչիւր ումեքէ զհաւատոյն գիրս առեալ, առանձինն լինելով աղաւթէր բոլորով սրտիւ գործակցեալ նմա յԱստուծոյ. առ ի ճշմարտութեանն ընտրութիւն։ Ապա զիւրաքանչիւր ոք ի գրեցելոցն ընթերցեալ, զայլսն ամենայն որպէս զորոշումն Երրորդութեանն մուծողս՝ անգոսնեալ պատառեաց, և միայն ըզհամագոյութեանն գովեալ ընկալաւ։ Այս պատճառ եղև զՆաւատիանոսն անդրէն բարեգործեալ ի ներքս ի քաղաքն զժողովսն առնել. քանզի Թագաւորին սքանչացեալ ընդ որ առ ընտանիսն նոցա հաւատոյն միաբանութիւնն, աւրինաւք հրամայէր ընդունել յապահովաբար զառանձին աղաւթանոցացն տեղիս. ունել և նախ-

Իսկ էր համագոյութեանն գիր միաւորեալ Նեքտառեայ և Ագեղիոսի[ա] որ ըստ Նաւատեայսն,[բ] և Դիմոփողէս ըստ[գ] Արիոսի, և Նոմիոսացն ինքն իսկ Նոմիոս,[դ] իսկ Մակեդիանոսացն[ե] Եղեւսիոս, Իսկ Թագաւորն ընկալեալ զիւրաքանչիւրոցն զգիր. ընթերցան[զ] զգրեալսն ամենայն, Եւ առանձին լինելով[է] բարեպաշտ Թագաւորին,[ը] կայր յաղօթս բոլորով սըրտիւ հանդերձ արտասուօք. խնդրել[թ] յամենեցունց Տեառնէն և յանմահ Թագաւորէն, ցուցանել նմա զճշմարտութիւն հաւատոյն, Եւ ազդումն եղեալ ի միտս նորա, կալ մնալ ի հաւատս համագոյ սուրբ Երրորդութեան. զոր սուրբ ժողովն արտադրեցին, և զորս ի Գրիգորէ ուսաւ. որպէս նորա են աստուածա-

ա Բոլ Ձեռ. արքեղայոսի Դ. Ագեղաիոսի. բ. Ա, Նաւատիանոսն. գ. Ա, ընդ. դ. Ա՝ Եւնոմիոս. ե. Ա, Մակեդոնացւոց զ. Դ. զգիրս ընթերցաւ. գ. ընկալցեալ. է. Դ. լինեալ. ը. Ա, Թագաւորն. թ. Ա, խնդրէր Բ. խնդրեալ.

աւրինութիւն յեկեղեցիսն նոցա, որպէս և որք նորայն հաւատոյ ունիցին։

Իսկ առաջնորդք այլ աղանդոցն յորմէ առ ինքեանս անմիաբանութենէն ըստգտեալք յորոց ընդ նոքաւք ժողովրդոցն եղեն, և անհնարութեամբ և սրտնեղութեամբ ըմբռնեալք գնային։ Եւ թղթովք զորս իւրեանն մխիթարէին, մի տաժանիլ ի վերայ որք թողինն զնոսա բազումք, և ի համագոյութիւնն յաւելան։ Իսկ ի թուղթս նոցա որպէս ասացի՝ և այս ևս լինէր գրեալ.[ա] քանզի բազումս լինել զկոչեալս, և սակաւս զընտրեալսն, զոր ոչ ասէին, յորժամ զբազմութիւնն ժողովրդեանն յանիրաւ զաւրու-

ա. Իսկ ի Թուղթս···գրեալ. չկայ ըն. մէջ։

թանականք. և որպէս նեքտաեայ են գիրք և Ագեղոսին[ա] միաբանեալ. Ցայսոսիկ հաստատեալ յաջդմանէ Սուրբ Հոգւոյն, հաստատէր ի հաւատս համագոյ սուրբ Երրորդութեան. և անգոսնեալ[բ] զնոցա հայհոյութիւնն, պատառեաց զչար շարագրութիւնսն[գ] նոցա։

Եւ նաւատիանոսք[դ] յայնմհետէ միաւորեալք եղեն ընդ ուղղափառ եկեղեցիս. իսկ այլ աղանդոյն առաջնորդք անմիաբանք լինել[ե] տխուրք գնացին. այլ և բազումք ի նոցանէ դարձան և խոստովանէին զուղղափառութեան հաւատս[զ] համագոյ սուրբ Երրորդութեան։ Եւ սակաւք մնացեալք յաղանդսն,[է] ասէին. բազումք են կոչեցեալք և սակաւք են ընտրեալք, ասէ Քրիստոս։ Այլ օր ըստ օրէ նուազէին նոքա։

ա. Դ. բանք եւ Ագեղոսի. Ա՝ Ագեղայոսին. բ Դ. եւ անգոսնէր գ. Դ շար·սղասութիւն. դ. Բ. Նաւատիանոսքն. ե. Ա, անմիաբան լեալք տխուր Բ. եւ տխուր. Դ. յախուր. զ. Դ. զուղիղ հաւատս. է. Դ. յաղանդոյն.

թենէն ի Նոսա յանկչէր։ Այլ նաև ոչ որք համագոյութեանն հաւատոյ ի տրտմականացն կատարելաբար էին ազատք. զի որ ըստ Անտիոքայն զօրս ի ժողովոյն խղճեցուցանէր։ Վասնզի Եգիպտացիքն, և որք յԱրաբիայն և ի Կիպրոս Պաւղինոսի[ա] գործակցելով, զՓղաբիանոս արտաքսել յԱնտիոքայ ասէին։ Իսկ որք ի Պաղեստինայն և ի Փիւնիկոյ և յԱսորեաց, յաղագս Փղաբիանոսի համակարգք կային, բայց այս ապա թէ որպիսի վաղճան ունէր ըստ աշխարհին ասասցուք։

Գ.Լ. ԺԱ.[1]

Իսկ ըստ Նմին ժամանակաւքն ըստ որոց ի Կոստանդինուպօղսի ժողովոցն իրք լինէին։[բ] Մաքսիմոս յորոց

ա. Բն. չունի Պաւղինոս յատուկ անունը. այլ παλιν συμπράττοντες «վերստին գործակցելով». Հաւանականաբար Ցոյն արտագրողի սխալն է, որ Παυλῖνος ուղիղ եւ սկզբնական ընթերցուածը աղաւաղել է եւ դարձրել παλιν որը համապատասխան չէ մտքին։

բ. Բն. աւել ունի «իսկ ի յարեւմտային կողմունս այսպիսիք էին»։

1 Տես Սոզոմ. Է. 13. Թէոդ. Ե. 12. 13. Ռուփ. ԺԱ. 14. 15. Կասիոդ. Թ. 21. Փիլոստ. Ժ. 5. Նիկ. ԺԲ. 19. 20.

Գ.Հ. ԺԳ.

Թէ որպէս Մաքսիմիանոս բռնաւոր ի կողմանցն յարեւմտից յարեւելս յառնէ ի վերայ Հռոմայեցւոց եւ Գրատիանոս սպանանի ի Մաքսիմիանոսէ։

Ընդ նոյն ժամանակս[ա] Մաքսիմիանոս[բ] ոմն բռնակեալ ի կողմանց[գ] յարեւմտից յարեաւ ի Հռոմայեցւոց պետութիւն իջեալ, համարձակեալ ի Վաղէնտիանոսի մանկութիւնն, առնէր զոր ինչ և կամէր. և այսպէս խորամանկեալ զԳրատիանոս սպանանել նենգութեամբք.

ա. Ա. ժամանակն. բ. Դ. Մաքսիմոս. գ. Ա. կողմանցն. դ. Դ. զինչ.

ի Բրիտանիայ [ա] կողմանցն յարեաւ ի Հռովմայեցւոցն պե-տութիւն, և ի ջանալն Գրատիանոսի ընդդէմ Աղմանա-ցեացն ի պատերազմին աւգնէր։ Իսկ յԻտալիայ մանուկ գոլով [բ] Վաղէնտինիանոսի, զգործենայն հոգաբարձութիւն ունէր Պռոբոս ապու հւպատոն, զեպարքոսի ունելով զիշ-խանութիւն։

Իսկ Յուստինիան Վաղէնտինիանոսի մայր Թագա-ւորի, զԱրիանոսացն խորհելով, կենդանի գոլով առնն, ոչ ինչ ունէր վնասել զխորհուրդս համագոյութեանն։ Բայց վասն զի մանուկ էր որդին, հասեալ ի Մեդիո-լանոն քաղաք՝ մեծ խռովութիւնս հակառակ եպիսկո-պոսին Ամբռոսի [գ] շարժեաց, յաքսորիս առաքել հրա-մայելով։ Իսկ իբրև ժողովուրդն ընդդիմանայր՝ գերա-զանցաբար սիրելով զԱմբռոս, և որոց ձգեալն զնա յաք-սորիս փութային ընդդէմ կային, յայսքանւոջս պատ-մէր, եթէ Գրատիանոս նենգութեամբ բռնակալին Մաք-

ա. Բր. Βρετάνια.

բ. Մի քանի անգամ սխալ թարգմանած դարձուածը, այստեղ ուղիղ է թարգմանել. տես. Ա. 15. (էջ 11) ծն. Ա.

գ. Ἀμβρόσιος.

Լեալ ի կերպարանս Յուստինեայ՝ կնոջ [ա] իւրոյ, և մօր Վաղէնտինիանոսի, զգացուցանէ Նախ, որպէս գալուստ Նորա առ [illegible]ա տեսանել զնա. և խորհել [բ] վասն որդւոյ իւրոյ. և բանակա-[illegible]ին այնորիկ Մաքսիմիանոսի. զի՞նչ խորհիցին և կամ զի՞նչ [illegible]արասցեն. Իսկ Նորա հաւատացեալ ել ընդ առաջ [գ] Նորա ի Լուգ-[illegible]անոն [դ] քաղաքէ. որ ի Գաղիայ [ե] ընդ գետն անցանելով, մեծա-[illegible]բելով որպէս թագուհի. անգիտացեալ [զ] զխորամանկութիւնն.

ա. Դ. կնոջ նօր. բ. Դ. եւ խորհել զինչ. գ. Բ. ընդ յառաջ. դ. Բոլ. Ձեռ. Լուգդոնոս. ե. Բոլ. Ձեռ. ի Գաղատիայ. զ. Դ. զնորա խորամանկութիւն.

սիմոսի մեռաւ։

Քանզի յաթոռակի ի մահճաց նմանեցելում ի ջորեաց բերեցելում թագուցեալ Մաքսիմոսի զաւրավարն Անդրագաթիոս,[ա] յառաջ սակս զինակրաց, որպէս թէ իցէ թագաւորին Գրատիանոսի ամուսինն, ընդ առաջ ելանէր թագաւորին առաջի Լուգդունոս քաղաքի որ ի Գաղիատիայ[բ] ընդ գետն անցանելով նորա։ Իսկ նորա հաւատացեալ կնոջն նորա լինել, զնենգութիւնն ոչ պահեաց, այլ որպէս զկոյր ի խորխորատ ի պատերազմողին ձեռն անկաւ. քանզի արտաքս վազեալ Անդրագաթիոսի ի լեկտիկէն[գ] Գրատիանոսի հպեցաւ։ Եւ վաղճանէր ի հուպատութեան,[դ] թագաւորեալ ամս ԺԵ, կեցեալ ամս ԻԴ։ Այսուիկ եղելոյ դադարեցոյց զընդդէմ Ամբռոսի զթագաւորին մաւր զբարկութիւնն։

Իսկ Վաղենտինիանոս և ակամա հարկաւ ժամանակին հաւանեալ զՄաքսիմոսի զթագաւորութիւնն ընդունէր։ Յայնժամ Պռոբոսի երկուցեալ ի Մաքսիմոսի զաւրութենէն, յարեւելականագոյնս կողմունս գնալ

ա. Ἀνδραγάθιος.

բ. πρὸ Λουγδούνου τῆς ἐν Γαλλίᾳ Լուգդունոն որ ի Գաղղիա: Տես եւ Համ. օր:

գ. ἐκ τοῦ φερέτρου ի կառացն:

դ. Ըստ ըն. Մեռոգաւղեայ եւ Սատուռնինայ:

Իբրև մերձ եղև, ի վերայ վազեալ սպան զնա սրով Մաքսիմիանոս։ Եւ այսպէս վախճանի Գրատիանոս, թագաւորեալ ամս հնգետասան և կեցեալ ամս քսան և չորս։

Այսոցիկ[ա] այսպէս եղելոյ, Վաղենտիանոս ակամայ միաբանէ ընդ[բ] հարկաւ բռնակալին։ Յայնժամ Եւտրոպիոս եպիսկոպոս աշխարհին ի բռնակալէն կասկածեալ, հանդերձ այլովք գնայր յարևելս ի Թեսաղոնիկէ Մակեդոնացւոց՝ յԻտալիա։

ա. Ա, այսուիկ բ. Ա, Ն. մտանելով.

յորդորէր։ Եւ առժամայնն որպէս կայինն՝ զնայէն յԻտալիայոյ. և յԻւղիւռիկայ[ա] հասեալ յաշխարհ, ի Թեսաղոնիկիա Մակեդոնիոյ լինէին։

ԳԼ. ԺԲ.[1]

Յայնժամ և Թագաւորն Թէոդոսիոս ի հօգս մեծամեծս անկանէր. և զաւրս բազումս ընդդէմ բռնակալին պատրաստէր. երկուցեալ զի մի և զմանկանն զՎաղենտինիանոսի զմահ խնդրեսցէ բռնաւորն։ Իսկ ըստ այնմ ժամանակի և աղաչանք Պարսիցն հասանէին խաղաղութիւն խնդրելով ի Թագաւորէն։ Յայնժամ լինէր և որդի Թագաւորին Ոնորիոս. ծնեալ[2] նմա յամուսնոյն Պղակիղայ, ի հիւպատութեանն Ռիքոմիռեիոսի և Կղէառքոսի. յնանն Սեպտեմբերի ամսոյ։ Ըստ որում հիւպատութեան և Ագեղլիոս ի Նաւատիանոսացն եպիսկոպոս փոքր ինչ յառաջ վախճանեցաւ։

Իսկ զնոյն հետայն հուպատ ոջն՝ որ էր Արգադիոսի Օգոստի և Բաւտինոսի առաջինն, վախճանեալ[3] Տիմո-

ա. Ձեռ. յԻւղիւռիգա. Տես Բ. 2. (էջ 18) ծն. Ա. եւ Բ. 16. (237) ծն. Գ.

1 Տես Սոզոմ. Է. 14. Թէոդ. Ե. 15. Ռուփ. ԺԲ. 16 17. Կաս. Թ. 21. Նիկ. ԺԲ 20. 21.
2 Փրկ. 384. Թ.
3 Փրկ 385 Թ.

Յայնժամ (Մեծն) [ա] Թէոդոս Թագաւոր ի հոգս անկանէր մանկանն Վաղէնտիանոսի. զօրս բազումս պատրաստէր ընդդէմ բռնակալին, զի մի և [բ] զնա սպանցէ։ Եւ անդէն ծնեալ լինի որդի նորա Անորիոս [գ] իկնոջէն ի Պղակիլայ [դ] Թագուհոյ։ [ե] Ի նոյնս

ա. Չիք ի քն. Մով. Խոր. բազում ուրեք. բ Ա, եւ. գ. Գ. Նոսորիոս. դ. Բոլ. Ձեռ. Պղակիլա. ե. Գ. Ա, չիք. Թագուհւոյ – Ագիլա.

թէոս եպիսկոպոսն Աղեքսանդրւոյ, Թէոփիղոս զեպիս-
կոպոսութիւնն ընդունէր։ Իսկ յետ այսորիկ ամաւ մի
յետոյ և Դեմոփիղոս Արիոսական աղանդոյն առաջնորդ
զվաղճանի վարուցն հպեցաւ։ Իսկ Արիանոսացն զՄա-
րինոս ոմն եպիսկոպոս ընտանի հերձուածոյն կոչել
ի Թիւրակայ, նմա զեպիսկոպոսութիւնն հրամայեցին։
Այլ ոչ յամեաց Մարինոս. քանզի առ նովաւ որոշեցաւ
Արիանոսացն աղանդ, որպէս յետոյն ասացից։ ԶԴորո-
թէոս առժամայն յԱնտիոք Ասորեաց կոչեալ՝ առ նովաւ
կարգէին։

Իսկ թագաւորն ի յընդդէմ Մաքսիմոսի պատերազմ
վարեալ լինէր, թողլով ի Կոստանդինուպոլսի զորդի Ար-
կադիոս թագաւորելով, և հասեալ ի Թեսաղոնիկէ գտա-
նէր զորս Վաղէնտինիանոսին ի բազում տրտմութեան
կելով, զբռնակալն վասն հարկի որպէս զթագաւոր ընկա-
լան։ Բայց Թէոդոսիոս յայտնի ոչ ինչ այլ[ա] ցուցանէր.
քանզի ոչ արհամարհէր և ոչ ընդունէր։ [բ] Ցեսեալ բռնա-
ւորեալ զհռովմայեցւոցն իշխանութիւն ձևով թագաւո-
րական անուամբն, առնլով այնուհետև զզաւրս զաւրա-
կանացն դասուց ի Մեդիողանոն գնայր. քանզի անդր
հասանէր Մաքսիմոս։

ա. Ստրկական թարգմանության ամենափայլուն օրինակներիցն է. բն. է ոչինչ. οὐδέτερον բայց այդ բառը բաղկացած է, οὐδ' ἕτερον ոչ եւ այլ ոչինչ այլ:

բ. Բն. աւել ունի, զղեսպանութիւն Մաքսիմոսի,. որ անհրաժեշտ է ըստ մտքի:

վախճանի և Ագիղա Նաւատականոսաց առաջնորդ, որ միաւո-
րեցաւ ընդ ուղղափառ հաւատոյն, և Տիմոթէոս Աղեքսանդրի
եպիսկոպոս, և փոխանորդէ զաթոռն Թէովփիլոս եպիսկոպոս.
Եւ յետ այսորիկ գնայր բազում զօրօք ընդդէմ բռնակալին
ի մարտ թագաւորն.

ԳԼ. ԺԳ.[1]

Իսկ ընդ նոյն ժամանակաւն ըստ որում Թագաւորն պատերազմին պարապէր, Արիանոսքն որ ի Կոստանդինուպօլսի խռովութիւն արարին ի ձեռն այսպիսի մտածութեանս։ Միրեն արքն բանս ստեղծանել սակս որոց ոչինչ գիտեն. և եթէ երբէք ի պատճառոյն առցեն, մեծագոյնս վասն որոց խաւսինն, համբաւս արտաքս վառեցուցանեն։

Այս յայնժամ ըստ քաղաքին եղև. քանզի այդք այլ ինչ յաղագս հեռի լինելոյ պատերազմին ստեղծանելով համբաւէին, միշտ ի վատթարն զկոյսն առնլով։ Եւ ոչ միոյ ուրուք եղելոյ ըստ պատերազմին, նոքա որպէս զօրս ըստ նման պատմէին. վասն որոյ ոչն գիտէին ասէին, իբր թէ բռնակալն զաւրագոյն իցէ քան զԹագաւորին զաւրս, և եթէ այսքան և այսքան ըստ պատերազմին անկանի, և եթէ Թագաւորին այսչափ չև ևս Թագաւորին ստուկ լինի։ Յայնժամ և Արիանոսքն յախտէն շարժեալք, քանզի յոյժ զայրագնէին, զի ըզներսագոյն եկեղեցիսն ունէին որք ի նոցանէ նախկին հալածեալքն, և զհռչակսն բազմաստեղծս յաւրինէին։

1 Տես Սոզոմ. Է. 14. կամ. Թ. 23. Նիկ. ԺԲ. 21.

Իսկ Արիանոսքն գիտութիւնս իմն ըստ աստեղացն համբաւէին ի վատթարսն. և միշտ զնոսա յոյսն ունէին և զբռնաւորն զօրացեալ ըստ ամենայն իրաց և զնշան իրացն ի բազմաստեղս մոլեալս[a] համբաւէին և եդեալ զիրսն կարծէին. Եւ համարձակեալ ի վերայ մոլար գիտութեանն իւրեանց, զառն Նեքտարիայ հայրապետին այրէին հրով, յերկրորդ ամի Թագաւորութեան Թէոդոսի. Իսկ Թագաւորն բազում բազմու-

ա. Ա՝ մոլորեալ.

Վասն զի նշան ասացեալ ցնոսա զմոլորեալսն ածէր ի հաւատս, ոչ որպէս զատեղծեցելոց զորս ստեղծինն, քանզի որոց ի լրոյն առեալ հաստատէին առ բանին արարողսն, ոչ այլ ազգ ունել քան զոր ինչ ի նոցանէն լուան։ Յայնժամ վերստին վստահացեալ Արիանոսացն յանիրաւն լինէին տարեալք գիմուն. և զտունսն եպիսկոպոսին Նեկտառիոսի հրով վառեալ կիզուին։ Այսպէս եղև ըստ հւպատուոյն[1] Թէոդոսի և Կիւնիգեայ երկու։[ա]

ԳԼ. ԺԴ.[2]

Իսկ Թագաւորին երթալով ի վերայ բռնակալին, ծանուցեալ գյորդարութիւն որոց ընդ Մաքսիմոսիւն կարգեցելոց. և ոչ զոր ի հռչակէն էլուին բառնալ կարացին. այլ զարհուրեալք կալեալ նմա զբռնակալն ընձեռեցին, որ և մեռաւ ի նմին հւպատուոջ, ԻԷ Աւգոստոս ամսոյ։

Իսկ Անդռագաթիոս Թագաւորին Գռատիանոսի

ա· Ռն· ունի Թէոդոսի երկրորդ եւ Կինէգիայ:

1 Փրկ· 388 Թ·

2 Տես Սոզոմ· Է· 14 Կաս· Թ· 23 Նիկ· 21· Վիկտոր Ժ· 8·

Թեամբ երթեալ ընդդէմ Թագաւորեցեալ[ա] բռնակալին, զարհուրեցան որք ընդ նմայն էին զօրքն. և կալեալ զբռնակալն իւր իսկ[բ] զօրացն, կապեցին և մատնեցին Թագաւորին. որ անդէն սատակեալ ի զօրացն, և եղև խաղաղութիւն մեծ։ Յայնժամ Մեծն Թէոդոս հռչակեալ բազում գովասանութեամբ,[գ] երթայ ի Հռոմ Վաղենտիանոսիւ. և էր[դ] Արկադեաւ՝ որդւովն իւրով

ա· Գ· երթալ ընդդէմ թագաւորեցուցեալ· Ն· գնացեալ· բ· Ն· իւրոյ· Ա՝ գովասանօք· Գ· գովասացօք· գ· Ա՝ չիք· դ· Ոտրեաւ առէ բռնագիրն Ա, Արկադեայ·

տպանիչ զպարտմանն զգացեալ՝ յոր առ ինքեան գետ-
ընկեց եղեալ զինքն խեղդէր։ Յայնժամ Թագաւորքն
յաղթազգեստք ի Հռովմ կոյս երթային, էր և որդի
Թագաւորին Ոնորիոս ընդ նոսա՝ մանուկ գոլով. քանզի
յետ յաղթութեանն Մաքսիմոսի կոչէր զնա հայրն
ի Կոստանդինուպոլսէ։ Եւ էին ապա ի Հռովմ յաղթա-
կան տաւնս կատարելով. յորժամ և զիւր զբարերարու-
թիւնն ի վերայ Սիւնմաքոս այրն հիւպատի Թագաւորն
Թէոդոսիոս եցոյց։ Քանզի այս Սիւնմաքոս աւագ էր
որոյ ի Հռովմ սինկղիտաւոջն, և սքանչացեալ լինէր ի վե-
րայ բանիցն Հռովմականաց. ա վասն զի նորա բազում
բանք շարադրեալք Հռովմայեցւոց լեզուաւն հանդիպին
մինչև ցայժմ։ Թագաւորական ապա բան ի Մաքսիմոս
տակաւին նորա կեալով գրեալ և արտաքս հանեալ, գե-
րադրեալ վնասուն պարտաւոր յետոյ եղև. վասն այ-
սորիկ երկուցեալ ի մահուանէն յեկեղեցին փախուցեալ
ապաւինէր։ Իսկ Թագաւորն առ քրիստոնէութիւնն
այսպէս էր բարի, որպէս զի ոչ միայն զիւրոյ հաւա-
տոյն քահանայս առաւել պատուել, այլ քանզի և
զՆաւատիանոսս զհուպս նոցա հաւատոյն խորհողս,
քաղցրաբար ընդունէր։ Ղեոնտի ապա եպիսկոպոսին
որոյ ի Հռովմ Նաւատիանոսաց աղաչեալ՝ պարգև նմա
տուեալ, զՍիւնմաքոս արձակեաց ի վնասուէն։ Բայց
վասն զի եպիսկոպոսն Հռովմա ի հիւանդութիւն հան-

ա. Միտքն է. Ու զարմանում էին նորա Լատինական ճառերի ընտրութեամբ:

կոչեցեալ ի Կոստանդնուպօլսէ և ի Հռոմ՝ յաղթական տօն կա-
տարէին ի փառս և ի գովութիւն Աստուծոյ.

ա. Ա, ի Հռոմայ:

ղիպէր, այսորիկ աղագաւ Ղեոն ալաչեաց զԹագաւորն. ա Թողութեան արժանաւորել, Սիւնմաքոս զաղերսականն բան բ յինքնակալն Թէոդոսիոս գրեաց։ Բայց պատերազմին մեծ սպառնալիս ըստ սկզբմանցն ունելով, յետոյ զփոյթն ընդունէր պատասատան։

ԳԼ. ԺԵ. [1]

Իսկ առ. ժամանակաւն ըստ Ասորեացն Անտիոքեայ այս ինչ եղև։ Պաւղինոսի վախճանեալ՝ որ ընդ նովաւ ժողովուրդն զՓղաբիանոս արտաքս մղէր. և վասն այսորիկ յարդարէր ձեռնադրիլ յընտանի կողմանէ նոցա Եւագրիոս։

Իսկ նորա ոչ բազում վարեալ ժամանակ, և այլ ուրուք ի տեղին նորա ոչ ևս կարգեալ, Փղաբիանոսի զայս յարդարելով։ Ոմանք զՓղաբիանոս վասն յանցանաց երդմանցն ի բաց դարձուցին, առանձինն զժողովս առնէին։ Իսկ Փղաբիանոս՝ թէ պատահէ ասել, գ զա-

ա. Բն. չկայ. «բայց վասն զի .... զԹագաւորն:»
բ. Բն. τὸν ἀπολογητικὸν λόγον գովասանական բան.
գ. Որպէս ասի։

1 Տես Սոզոմ. Է. 15. Թէոդ. Ե 23. Ռուփին ԺԱ. 20. Կասիոդ. Թ. 26. Նիկ. ԺԲ. 24.

ԳԼ. ԺԴ.

Պօղինոս եպիսկոպոս Անտիոքայ վախճանի, եւ Փլաբիանոս ունի զվերակացութիւն Անտիոքայ եւ զԱրիանոսն արտաքսէ։

Յայնժամ և Պօղինոս Անտիոքու եպիսկոպոսն վախճանեալ լինէր, ա և Փղաբիանոս ունէր զվերակացութիւնն, թէպէտ և ոչ կամէին, զի էր ինքն իմաստուն բ և ողոքանօք խառ-

ա. Դ. վախճանէր. բ. Ա, չիք.

մենայն քար շարժէր, ընդ իւր և զնոսա առնել, զոր և փոքր ինչ յետոյ կարաց գործել, զբարկութիւնն բժըշկել զԹէոփիլոսի Աղեքսանդրոյ եպիսկոպոսին, և ի ձեռըն Թէոփիլոսի հաշտեցուցանել զԴամասոս Հռովմայ եպիսկոպոսն: Քանզի երկոքինն առ Փղաբիանոս զայրացընէին ոչ միայն երդմնազանցելոյն, այլ և պատճառ տայր ուրոշել զհամախորհսն. բժշկեալ ապա զբարկութիւնն Թէոփիղոս, և առաքեալ զԻսիդորոս քահանայ, հաճեցուցանէր զարտմեալ Դամասոս, աւգուտ լինել ասացեալ յաղագս միաբանութեան ժողովոյն անտես առնել զհասեալն Փղաբիանոսի յանցումն: Այսպէս Փղաբիանոսի հաղորդութեանն տուեցելոյ, որ յԱնտիոքիայ ժողովուրդն ըստ սակաւ ինչ յառաջելոյ ժամանակին (ոչ) հաստատեաց զմիաբանութիւնն: Որ ինչ ըստ Անտիոքայն այսպիսի ունէր կատարումն. քանզի որք ըստ նմա Արիանոսքն յեկեղեցեացն արտաքսեալք ի դաստակերտսն զժողովսն առնէին: Յայսքանւոջս և զԿիւրիղոս զԵրուսաղէմացեացն եպիսկոպոսն զվաղճանեալն՝ Յովանէս փոխանորդէր:

Նեալ ընդ իմաստութիւնս, ածէր ի միաբանութիւն [ա] զամենայն Անտիոքացիս. Այլ զԴամասոս [բ] զՀռովմայ եպիսկոպոս և զԹէոփիլէ Աղեքսանդրի եպիսկոպոս. և զՆեքտարի Կոստանդնուպոլսի եպիսկոպոս, հաւանեցուցեալ հաստատէ ի վերայ իւր զհայրապետութիւնն Անտիոքայ, և զԱրիանոսսն [գ] արտաքս մղէ ի քաղաքէն և միաբանէ զժողովուրդն:

ԳԼ. ԾԵ.

Կիւրղոս Երուսաղէմի եպիսկոպոս վախճանի:

Ցայսոսիկ և Կիւրիղոս Երուսաղէմի եպիսկոպոսն վախճա-

ա. Դ. ի հաւանութիւն բ. Գ. Ա, Դ. զԴամասկոս. գ. Ա, զԱրիանոս.

ԳԼ. ԺԶ.[1]

Իսկ ըստ ժամանակին և Աղեքսանդրիայ այսպիսի լինէին կիրք. եպիսկոպոսին Թէոփիլոսի փութոյ Թագաւորին հրամայէին աւրէնք՝ աւերել զորս յԱղեքսանդրիայ հեթանոսացն տաճարս.[2] և յայսմիկ լինել Թէոփիլոսի հոգատարութեամբ։ Եւ զայս իշխանութիւն ըմբռնեալ Թէոփիլոսի ամենեւիմբ լինէր յայտնել զհեթանոսացն խորհուրդս, և վերստին քանդէր զՄիթռոնն,[a] կործանէր և զՍեռապիոն։ Եւ զՄիթռոնին զպանականսն խորհուրդս[3] հրապարակաւ ծաղէր. իսկ

ա. Μιθρεῖον

1 Տես Սոզ. Է. 15. Թէոդ. Ե. 22. Ռուփ. ԺԱ. 22. 30 Կասս. Թ. 27. Նիկ. ԺԲ. 25.

2 Սերապիոնի տաճարը կործանեցին 391 Թ.

3 Նշանավոր Միթրա աստուածուն մարդկային զոհեր էին նուիրում մինչեւ որ Հադրիանոս կայսրը յատուկ օրէնքով խստիւ արգելեց այդ բարբարոս սովորութիւնը.

Նեալ եղև[a] և Յովհաննէս փոխանորդէ զԱթոռ եպիսկոպոսութեան Երուսաղէմի.[b]

ԳԼ. ԺԶ.

Թէ վասն ինչ պատճառի լինէր խռովութիւն յԱղէքսանդր քաղաքի. եւ թէ որպէս Թէոփիլոս ըստ ըստ կամաց Թագաւորին քակէ զգանագան խաղսն. այլ եւ զբագինսն եւ զմեհեանսն:

Յայնժամ և յԱղէքսանդրի լինէր[գ] խռովութիւն այսպիսի պատճառով. Թէոփիլոս եպիսկոպոսն[դ] ունի հրաման ի Թագաւորէն[ե] աւերել զմեհեանս կռոցն, և եղծանել զկարծեալ աստուածս հեթանոսաց.

ա. Դ. վախճանի. բ. Դ. մի մեծ հատուած դարձեալ չունի: գ. Ա, լինիր. դ Ա, եպիսկոպոս. ե. Ն. Թագաւորէն:

զՄիթռաստիանին և զայլոցն ծաղու ցուցանելիս, զարպա-նականն[ա] հրամայեաց բերել ընդ մէջ հրապարակին։ Այս այսպէս եղեալ տեսանելով որոց ըստ Աղեքսանդրիայ հեթանոսացն. և առաւել իմաստասիրել խոստացելոց զարտմութիւն ոչ կրեցին, այլ որոց նախկին գործն յաւելլին մեծագոյն։ Քանզի միով դիմմամբ յիմեմնէ միաբանութեանէ ընդդէմ քրիստոնէիցն գնացեալք զա-մենայն սպանումն գործէին, փոխարինէին և քրիստոն-նեայքն, և ամենայն չար հետևէր չարի. և մինչև ցայնքան հասեցաւ մարտն, մինչև յագումն սպանմանցն եղեալ դադարեաց։ Քանզի կարնչէին ի հեթանոսացն սակաւք, իսկ ի քրիստոնէիցն յոյժ բազումք. և վիրա-ւորք բիւրաքանչիւր կողմանէն էին անթիւք։ Եւ ահ յեղելոցն ընդունէր զհեթանոսն՝ երկուցեալ ի թագա-ւորին բարկութենէ։ Քանզի գործեալք զոյս թուէրն նոցա, և սպանմամբքն զարտմութիւն շիջուցեալք, այլ

[ա] Բն. τοὺς φαλλοὺς առնական անդամս։ Ակնարկուած է. մանաւանդ Եգիպտոսում տարածուած Փալոսի երկրպագութիւնը։

Զայս հրաման թագաւորին յայտնէր հեթանոսացն, և քանդէր զմեհեանս. և զՄիւթռանն կործանէր, և զՍերապիոնն[ա] և զՄիւթռոնին զպղանական[բ] խորհուրդսն հրապարակաւ ծաղրէր. իսկ զՍերապիոնին և զայլոցն ծաղրականս արարեալ պղպանէր.[գ] Զայս տեսեալ որ յԱղեքսանդրի էին հեթանոսք, ոչ քերելով զարհամարհանս, որպէս նախկին, ի վերայ յարուցեալ քրիստոնէից բազում մահս առնէին. և հետևէր չար չարի, և մեռան յոլովք ի քրիստոնէից և սակաւք հեթանոսացն. և բազում վիրաւորք եղեալ յերկոցունց կողմանց.[դ] Ապա դադարէր մարտն յահէ[ե] թագաւորին շիջուցեալք զբարկութիւնն։

ա. Ա, եւ զորհալիոնն. բ. Ա. Բ. Ն. զքանական. Դ. զանապական. գ. Գ. ապանէր. դ. Ա, կողմանցն. ե. Ա, ահէ.

ոք այլ ուր Թաքչէին, իսկ բազումք և յԱղէքսանդրեայ Թաքչէին ըստ քաղաքացն բաժանեալք։ Յորոց և (ն)երկուքն քերդողք, Եղադիոս և Ամմոնիոս, առ որս ես մանուկ գոլով ի Կոստանդինուպօլիս հպեցայ։ Եղադիոս քահանայ Արամազդայ ա ասէր լինել. իսկ Ամմոնիոս ՊիԹիկայ։ բ

Այսպէս չարին դադարեալ, ապա սատարէին Թէոփիղոսի յաւերումն մեհենացն Աղէքսանդրիոյ եպարքոսն և առաջնորդ զաւրակա(նա)ցն դասուն. զմեհեանսն կործանէր, և զկուռս դիցն հալէր ի կաթսայս. և յայլ պէտըս Աղէքսանդրիոյ եկեղեցւոյն Թագաւորին շնորհեալ զաստուածսն ի վզէնակս աղքատաց։ Զամենայն այնուհետև զդիսն խորտակեալ Թէոփիլոսի, զմին անդրի 1 ուրումն աստուծոյ անհալ պահեալ հրամայեալ, հրամայեաց հրապարակաւ յանդիման կացուցանել. զի մի, ասէ, ժամանակին յառաջեալ ուրասցին հեթանոսք

ա. Բն. τοῦ Διὸς Զեւսայ։

բ. Բն. ὁ πίθηκος Կապիկ։

1 Սեմիոս աստուծոյ արձանն էր.

Իսկ բազումք յԱղէքսանդրիայ փախչէին և Թագչէին հեթանոսք յայլ քաղաքսն. յորոց էին երկու քերդողք՝ Եղադիոս և Ամոնիոս ա ի Կոստանդնուպօլիս երթեալք. Եղադիոս էր քահանայ Արամազդայ. իսկ Ամոնիոս ՊիւԹիկիայ.

Եւ դադարեալ չարին, Թէոփիլիոս և եպարքոսն ձեռնամուխ լեալք այրէին զբագինսն և զկուռսն հալէին ի կաթսայս. բ ի պէտս եկեղեցւոյ, յարդարէին ըստ կամաց Թագաւորին. և զմին անդրի գ զպատկերն անհալ Թողեալ, ի ծաղանս յանպատեհ տեղւոջ դնէին ի յանդիմանութիւն նոցին. Իսկ ի միւս մեհենին դ քար մի յորմն խաչաձև հաստատեալ կայր.

ա. Ա, ամնիոն. բ. Ա. կացտայս. Բ. հլք. գ. Բոլ. Ձեռ. Մեծանդրի. դ Ա. գեհենին.

այսպիսեաց երկրպագեալ աստուածոց։ Ի վերայ այսոցիկ յոյժ տրտմեալ գիտեմ զԱմմոնիոս զքեր(դ)ող, որ ասէ, դժնդակս կրել զհեթանոսացն կրաւնս. թէ զի և ոչ զմինն այն յանդրեացն հալեցաւ, այլ յայպանումն հեթանոսացն աղանդոյ պահի։ Իսկ Եղադիոս առ սմանս պարծէր, որպէս թէ լինն արս իցէ ի մարտին սպանեալ։ Որ ըստ Աղէքսանդրոյն յայնմժամ այսպէս լինէր։

ԳԼ. ԺԷ.[1]

Իսկ ի տաճարին Սեռապիոնի յաւերեցելումն և ի կողոպտեցելումն՝ գտանէր գիր նկարագրեալ ի քարինսն դրոշեցելոցն մեհենադրաւշակաց, և էին նկարագիրքն զխաչից[2] ունելով աւրինակս։ Զայսոսիկ տեսանելով քրիստոնէիցն և հեթանոսացն իբր առ առանձիննն[ա] աղանդոյ երկաքանչիւրքն պատճառէին։ Քանզի քրիստոնեայքն նշան ըստ Քրիստոսի փրկատուր չարչարանացն լինել ասել զխաչն, ընտանի լինելով զնկարագրութիւնն համարէին. իսկ հեթանոսք զինչ հաղորդութիւն Քրիստոսի և Սեռապիոնի ասէին. եթէ խաչաձեւս նշան այլ ինչ քրիստոնէից և այլ ինչ հե-

ա. տՃ ինք սեպհական իւրեանցն:

1 Տես Սոզոմ. Է. 15. Ռուփին ԺԱ. 29. Կաս. Թ. 29. Նիկ. ԺԲ. 26.

2 Հիերոգլիֆների վրայ սովորական են խաչաձեւ նշաններ.

զոր քրիստոնեայքն իւրեանց ըստ Քրիստոսի կամաւոր չարչարանաց նշան արարին։

Իսկ հեթանոսքն ասէին. զի՞նչ կայ Քրիստոսի և կռոցն։[ա] Իսկ նոքա ասէին. Մի զարմանայք[բ] թէ աներևոյթաբար ի ձեզ մատակարարէր շնորհն Քրիստոսի Աստուծոյ զայժմուս[գ] ձեզ

ա. Ա կռոց. բ. Ա մի զարմանար. գ. Ա՝ զյայժմոյս.

մութիւնն այսպէս յարդարեալ կլինել զի զլոյն խնդրով, զօր և յառաքելոյն Պաւղոսէ եցոյց յառաջագոյն։ Քանզի և նա յաստուածային Հոգւոյն իմաստուն եղեալ, նմանեաւ արուեստին առ Աթենացիսն [1] զբաղուամս ի Հաւատն էած, յորժամ զօրս ի վերայ բագնին գրեալսն իւրոյ բանին պատշաճեցոյց։ Եթէ ոչ որ արդեաւք առասցէ ազդել Աստուծոյ բանին յՆշիպատացեացն քահանայս, զոր աւրինակ առ Բաղամով և Կայիափաւ. քանզի և նոքա ակամայ վասն բարեացն մարգարէացան։ Այսքան վասն այսորիկ ճառեցաւ։

Դւ. ԺԸ. [2]

Իսկ Թագաւորին Թէոդոսի սակաւ ինչ յԻտալիա յամեալ՝ մեծամեծս զՀռովմայեցւոցն շահեցոյց քաղաքս. էր ինչ զոր տայր, և էր ինչ զոր բառնայր։ Քանզ(ի) շատ ինչ այնէր զի առատացոյց. և երարձ կրկին զամաւթ քաղաքին։ Մին զայս իսկ էին իսկզբանէ ի մեծն Հռոմ տունք յոյժ մեծք, յորս որ բազմութեանն հաց

1 Տես Գործք Առաք. ԺԷ. 22
2 Տես Կաս. Թ. 14. Նիկ. ԺԲ. 22.

խոնարհութեանն Աստուծոյ, որ զամենեցուն կամի զկեալն և ի գիտութիւնն Աստուծոյ գալ։

ԳԼ. ԺԸ

Թէ որպէս Թագաւորն Թէոդոս ժամանեալ ի Հռոմ, առնէ խաղաղութիւն, քառնայ զխայտառակարանսն այսինքն զտունն հացի. եւ զպոռնկանոցսն եւ զայլ մեղքենայական տեղիսն, զհեթանոսական չար սովորութիւնսն խափանէ, եւ դառնայ ի Կոստանդնուպօլիս:

Իսկ Թագաւորն Թէոդոս սակաւ ինչ յամեալ ի յԻտալիա և բազում խաղաղութիւնս արարեալ և իրաւունս, և յոլովս եցոյց Հռովմայեցւոցն շահս, և երարձ զամօթ քաղաքին, և

բաշխիւր լինէր. և կարգեալքն յայսոսիկ մանկիպէս[ա] Հռովմայեցւոցն լեզուովն կոչին, յառաջեալ ժամանակին աւազակարանս զտունն առնէին։ Քանզի որպէս էին տանցն աղաւրիք ըստ խորոցն զգիրն ունելով, ըստ կողման իւրաքանչիւր տան կապիղայս յարդարեալ, և պտունիկս ի նոցա կացուցեալս ի ձեռն նոցա գերէին զբազումս, զոմանս պիտոյիւք կերակրոց մեռեալս, իսկ զոմանս և վասն չար և զազիր ցանկութեան։ Քանզի յիմեմնէ մեկքանայէ ի կապիղէէն յաղաւրին անկանէին. և զայս կրէին առաւել աւտարքն դիմեալք ի Հռովմ։ [1] Եւ հարկաւորէին ըմբռնեալքն յաղաւրիսն գործել, իսկ բազումք ծերացան ի նոցանէ՝ ոչ թողեալք ելանել, և ի տունսն նոցա որ մեռանէր փառս ընդունէր։[բ] Յորտ-

ա. Բն. οἱ μάγκιπες - mancipes

բ. Բառացի է եւ անմիտ. Ու յընտանիս նոցա (գերելոց) մեռեալս զնոսա կարծէին։

1 Այս պատմութիւնը յիշեցնում է մեր ժողովրդական յայտնի առասպելը, որ նիւթ է ծառայել Ղ. Աղայեանի «Անահիտ» հին զրոյցին.

զխայտառականս[ա] Թշնամոյն։ Էին տունք Հացի ժողովարանի ի Հռոմ, և աղօրիք ըստ նմին ի տունսն, յորս աւազակարանս զտունսն արարեալ նախկին հեթանոսացն ըստ Թշնամոյն ներգործութեան։ Էին տունք ի խորս տանցն և գուբք աներևոյթապէս. և պոռնիկս ի նոսա կացուցեալ, և զբազումս նոքօք գերէին. զոմանս վասն կերակրոց և ըմպելեաց, և զոմանս վասն զազիր ցանկութեանց։ Եր և մեքենայ իմն ի կապելուղն, զոր կամէին մեքենային զըմբռնեալսն զգուշաբար յաղօրիսն ընկենուին, որք այնորիկ[բ] էին չարին գործօնեայք,[գ] մանաւանդ զօտարս, որք ոչ կարէին ելանել. այլ կալ և գործել զաղօրիսն մինչև ի մահ։ Եւ զայս այսպէս առնէին. և յոլով մանկունք

ա. Ա՝ զխայտառակարանսն. բ. Ա. յայնոցիկ. գ. Ա՝ գործունեայք.

գայթս յայս ոմն ի զաւրականացն Թագաւորին Թէոդոսի անկաւ, և վասնզի զաւրականն յաղաւրիսն արգելեալ ելանել ոչ թոյլ տուեալ, հանեալ զդ(ա)նակն զոր ունէր, հպեցաւ յարգելաւղսն. իսկ նոցա յերկիւղի հարեալ զզաւրականն արձակեցին։

Ծանուցեալ զայս Թագաւորին զհացարարսն պատժեաց, իսկ զընդունողս աւազակացն զայնս զտունս կործանեալ հրամայեաց։ Զմին այսպիսի ծանականս Թագաւորն երարձ ի Թագաւորեցելոյն քաղաքէ. իս՛ միւս ևս այղ այնպիսի. եթէ անկանէր ի շնութիւն կին ոք, ոչ ի յուղղութիւն, այլ ի յաւելուլն մեղաց պատժէին զյանցուցեալն։ Քանզի յանձուկ պոռնկանոցի արգելական արարեալ լրբագոյնս տային պոռնկել. զանգակս շարժել ըստ ժամանակի պիղծ գործոցն տային, որպէս զի արդեւք մի ծածկեսցի յորոցն մերձն եղեալն, այլ ի հնչմանէ շարժելոց զանգակացն Թշնամական պատիժն ամենեցունց ծանիցի։

Ծերանայրին յորոգայթս յայս. Ոմն ի զօրականաց Թագաւորին նկաւ Թէոդոս անուն, և յաղօրիսն անկեալ մեքենայիւքն արելաւ.

Եւ հանեալ զդաշնակն ի մահ դիմեաց որք արգելուին զնա. և ոչ կարացեալ զդէմ ունել բացեալ զդուռնն.[ա] բռնաբար ի դուրս ելանէր. Զայս ծանուցեալ Թագաւորին զհացարարսն պատժեաց և զաւազակօն մատնեաց, և զտունսն կործանեաց իսպառ. Իսկ միւս այսպիսի օրինակաւ պոռնկոցս[բ] արարեալ ի քաղաքին լրբագոյն գիտութեամբք զանգակս արարեալ առ ի գիտել ամենեցուն ի շարժելն. ով ոք իցէ ի շնութեան ախտի. Զայն ծանուցեալ Թագաւորին, քանդեաց զպոռնկանոցն և զլրբագոյն ախտից գիտութիւնսն և զյանդիմանութիւնսն. այլ

ա. Ա, զդուռն բ. Ա, պոռընկանոց.

Զայս ոչ տարաւ Թագաւորն ծանուցեալ զկրօնականըն սովորութիւն. այլ աւերեաց զշարժարանսն, քանզի այսպէս անուանէին այսպիսի պոռնկանոցք. ընդ այլ աւրինաւք արկանել զըմբռնեալսն ի պոռնկութեան հրամայեալ։ Այսպէս ի չարագունից և ի Թշնամանականաց երկուց իւրաց Թագաւորն Թէոդոս զքաղաքն ազատեաց զՀռոմ։ Կարգեալ բարուոք և զայլ իւր Թողոյր ի Հռոմ զՎաղէնտինիանոս Թագաւորելով։ Իսկ ինքն որդւովն Ոնորիւ ի Կոստանդնուպոլիս գայր. և ի նա մտանէր ի հիւպատոսն Տատիանոսի և Սիւնմաքոսի, տասնին Նոյեմբերի ամսոյ։ [1]

ԴԼ. ԺԹ. [2]

Իսկ ընդ նմին այն ժամանակաւն Թուեցաւ և զօրս ի վերայ զղջման եպիսկոպոսունս բառնալ յեկեղեցեացն վասն այսորիկ պատճառոյ։ Յորմէ Նաւատիանոսք

1 փրկ. 391. Թ.

2 Տես Սոզոմ. Է. 16. Կաս. Թ. 35. Նիկ. ԺԲ. 28.

զգտեալսն ի պոռնկութեան եկեղեցւոյ օրինօք դատել. Յայսոսիկ չարեաց ազատեաց զքաղաքն, և զմնացեալսն ինչ ըստ հեթանոսութեան չար սովորութեան ի միջոյ ի բաց եբարձ, և զբարեպաշտութիւն օրինագրեաց. Եւ [ա] Թողոյր զՎաղենտիանոս Թագաւոր ի Հռոմ ունել իրաւամբք. և ինքն որդւովն [բ] իւրով Արկադեաւ գայ ի Կոստանդնուպօլիս մեծաւ փառօք, և բազում դրուատեօք. Եւ առն ուրախութեան լինէր ի գալըստեան Թագաւորին Թէոդոսի բարեպաշտի. որ միշտ զաստուածայինսն և զեկեղեցեաց Աստուծոյ հոգայր ըստ ուղիղ հաւատոյն, և զվարս առաքինութեան գեղեցկապէս յարդարէր ի փառըս երկնաւոր և անմահ Թագաւորին. [գ]

ա. Դ. մինչեւ այստեղ չունի: բ. Գ. որդւովքն. գ. Ա. Թագաւորն Թէոդոս.

խղճմտանս՝ ընդ որոց անկանին առ հալածանաւքն Դեկիոսի հաղորդել ոչ կամեցան՝ եպիսկոպոսունքն եկեղեցական կանոնաւն զքահանայն զոր ի վերայ զղջմանն յաւելին՝ որպէս զի արդեւք որք յետ մկրտութեանն մեղուցեալք նախակարգեցելոյն ի վերայ այնոցիկ քահանայքին խոստովանեսցին զմեղս։ Այս կանոն յայդ հերձուածոց անի մինչեւ ցայժմ․ բայց միայն որք համագայութեանն խորհրդոյ՝ եւ որք սոցա ըստ հաւատոյն համախորհաւուք Նաւատիանոսք յոր առ զղջմամբն քահանայէ հրաժարեցին։ Բայց քանզի Նաւատիանոսքն ոչ զիսկզբանն ըզ-

Գլ. ԾԸ.

Հեզութիւն Թէոդոսի բարեպաշտի եւ այլ ուղղութիւնք նորին:

Եւ հեզութեամբն զարմանալի էր առ ամենեսեան, եւ ոչ
ումեք չար ի չար հատուցանէր, զի եւ ոչ Արիանոսացն չարայուշ
զեւ, որ զնորա[ա] մահ ըղձային[բ] եւ զբռնակալին թագաւորել․
ստեղծք իմն մոլորեալք ի մոլորութիւն սնոտիս, եւ ոչ ըզ-
ան զասացեալսն՝ թէ ո՞վ գիտաց զմիտս Տեառն, կամ ո՞վ
ղեւ նմա խորհրդակից, եթէ գիտասցէ․ եւ գարշեալ ամենայն
ր նշմարէ զաստեղս երկնից, իբրեւ զխոտ ի հուր այրեսցին․
յԱստուծոյ ասէր[գ] զպատիժս նոցա առնուլ։ Բայց ի քաղաքէն
րտաքս հանեալ[դ] զայլահաւատսն, եւ անդ զժողովսն[ե] առնէին․
այց միայն զնոմիոս հրամայեաց աքսորել։

Եւ զՆաւատիանոսն[զ] ընդունէր զխոստովանողս համագոյ[է] Երրորդութեանն․ բայց այսու միայն որոշէին ըստ նախկին Նաւատեայ, որ առ Դեկոսիւ[ը] որք ի հալածանս ուրացան վասն ահի մահու եւ չարչարանաց, եւ յետոյ զղջացան, ոչ ընդունէին

ա- Գ․ նորա․ բ․ Գ․ Դ․ ըղձանային․ գ․ Գ․ էր զպատիժն․ դ․ Գ․ հանեալ․ ե Ա՛ զժողովս։ զ․ Դ․ զՆաւատիանոս․ է․ Դ․ սուրբ․ ը․ Դ․ որ առ Դեկոս եւ որք․

թիւն ընդունէր զբազմութիւնն. քանզի զայրադնէին ոչ միայն ի վերայ եկելոցն, այլ զի և եկեղեցւոյն հայհոյութիւն և թշնամանս փաղեաց։[ա]

Եւդէմոն ը ումն եկեղեցւոյն քահանայ, խրատ տայր եպիսկոպոսին Նեկտարի բառնալ զօրս առ զղջմամբն քահանայ, և թողլ տալ իւրաքանչիւր ումեք իւրով խղճիւ ի խորհրդոցն վայելել։

Քանզի այսպէս միայն ունել զեկեղեցին անհայհոյ։ Զայս յԵւդէմոնէ լուեալ իմ գրով աւանդեալ վստահացայ. քանզի որպէս ասացի բազում անգամ, զամենայն զփոյթ եդի յիւրաքանչիւր ումեքէ ի գիտնոցն ուսանել զիրսն և ստուգաբար քննել, զի մի արտաքոյ ճշմարտութեանն ինչ գրեցից։

Իսկ ես առ Եւդէմոն ասպաքէն ասեմ. խորհրդակցութիւն քո, ով քահանայ, համակարգեաց զեկեղեցի, եթէ ոչ, Աստուած արդեւք հաճեսցի, բայց տեսանեմ զի պատճառ իմն տայր ոչ յանդիմանելոյ զմիմեանց ըզմեղս, և ոչ պահել զառաքելոյն պատուիրանս [1] որ ասէ. Մի հաղորդք լինիք գործոցն պղծոց խաւարի, իսկ յաւէտ և կշտամբէ։ Վասն այսորիկ բաւականաբար ճառեցաւ։

ա. Չեռ. չկան Ու քանզի վասն այսր պատճառոյ՝ որք եկեղեցւոյ նախատանս կրէին։

բ. Յն. Εὐδαίμων

1 Պօղ. Թղ. առ Եփ. Ե. 11.

[illegible]ռավութիւն ունէր զեկեղեցին Նաւատիանոսաց, ոչ զի այնպէս եղև լուծեալ ի կարգէն, այլ զի այպանեալք եղեն։ Իսկ Նեքտարիոս տայր խրատ զմեղուցեալսն ընդունել խոստովանութեամբ յապաշխարութիւն. և պատշաճ նոցա որոշեաց ըղ- [illegible]եղիս և զկարգս որում ումեք արժանի լիցի, ով ոք և իցէ,

Գլ. Ի. [1]

Բայց արժանի համարիմ ոչ անյիշատակ թողուլ զորս յորոց հերձուածոցն առաջնորդաց՝ յԱրիանոսացն ա ասեմ, և ի Նաւատիոսաց. և յետոյ ի Մակեդոնէն (և) Եւնոմիոսէն զհամանուանութիւնն առին. Քանզի եկեղեցին որոշեալ, ի մի անգամ որոշումն ոչ հաստատէր, այլ դարձեալք ընդդէմ ինքեանց գնային անդրէն. և զփոքունս և զսուղս պատճառոյն առեալք ի միմեանց մեկնէին. Բայց զխարդ, ապա և երբ, և վասն որ պատճառոյ ամենեքին և յինքեանս որոշմունս արարին, առաջելով բանիս յայտնեսցուք.

ա. Ձեռ. ունի . եւ ի Նաւատիանոսաց . սխալմամբ կրկին անգամ գրած:

1 Տես Սոզոմ. Է. 17. Կասս. ԺԱ. 36. Նիկ. ԺԲ. 29.

Եւ մի անյոյս առնէք ա ըստ արժանեացն ապաշխարեն ի հաղորդութենէ. զի ոչ եկն Քրիստոս կոչել զարդարս, այլ զմեղաւորս յապաշխարութիւն. Այսորիկ զնոսա խոնարհեցուցանէր առ եկեղեցիս բ Աստուծոյ. և որ ըստ օրէ յաւելուին ի յուղղափառացն գ ի կանոնագրութիւն, գիտելով զԹագաւորին բարեպաշտութիւն և զուղղափառութիւն.

Գլ. ԺԺ.

Թէ որպէս որոշմունք լինէր ամենայն հերձուածսն վասն Զատկի Նաւատիանոսացն. վասն պահոց սրբոյ Զատկին. վասն ընթերցուածոցն որոշման եւ արիանոսացն, որք որոշեալք միաբանին եւ յարին ըստ ուղղափառսն:

Այլ և լինէր յամենայն հերձուածսն որոշմունք և բաժանմունք. Արիանոսք առ Արիանոսք դ և Հոգեմարտք առ Հոգեմարտք, ե Մակեդոնիայ այլ և Նաւատիանոսք, նմանապէս վասն

ա. Ա. ույք Ն. Դ. որ. բ. Դ. յեկեղեցի. գ Ա, ուղղափառսն. դ. Ա՝ Դ. առ արիանոս. ե. Ա, Դ. առ հոգէմարտս.

Իսկ այս գիտելի, որպէս զի Թագաւորին Թէոդոս զոչ ոք ի սոցանէ հալածէր, բայց զի զՆեստորիոս ի Կոստանդի-նուպօլսի ի տունսն ժողովելով և զչարագրեալ նորա բանսն ցուցանելով, որպէս զի վարդապետութեամբքն զբաղումս ժանտացուցեալ, յաքսորիս առաքել հրամա-յեաց: Բայց յայլոցն ոչ զոք՝ ոչ աշխատ առնէր և ոչ հաղորդս լինել նմա հարկաւորէր, այլ ամենեցունց թոյլ տայր ըստ ընտանի տեղեացն ժողովիլ, և փառաւորել զոր ինչ քրիստոնէութեանն, որպէս զի հասանել իւրա-քանչիւր ոք առ նորա փառս կարասցեն. և զայլս ար-տաքոյ քաղաքացն Թուղացոյց աղաւթանոցաց տեղիս յարդարել: Բայց զՆաւատիանոսսն՝ որպէս զհամաձայ-նաւորս նոցայն հաւատոյ ի ներքս ի քաղաքսն զընքեանց եկեղեցիսն վստահացեալս ունել հրամայեաց. որպէս նախկինն ճառեցաւ:[1] Յաղագս որոյ յիշել փոքր ինչ ի դէպ համարիմ, առեալ վերստին սուղ ինչ:

ԳԼ. ԻԱ.[2]

Զոր Նաւատիանոսացն ի Կոստանդինուպօլսի ըզ-[illegible]աստուն ամ նախակարգեալ կալաւ Ագեղիոս, ի Կոս-[illegible]տնի ժամանակացն մինչև ցվեցերորդ ամ Թագաւո-[illegible]Թեանն Թէոդոսի, որպէս ուրանաւր և նախկինն յի-

1 Տես Նախնեաց գլ. Ժ.
2 Տես Սոզոմ. է. 18. կաս. Թ. 37. Նիկ. ԺԲ 31.

եկեղեցւոյ կարգի և կանոնի. Նաև ամենայն հերձուածողք. [illegible]նք եւս վասն իշխանասիրութեան բաժանեալք. Եւ այսպէս [illegible]միաբանք լեալք ընդ [ա] միմեանս վասն հաւատոյ և կրօնից, [illegible]ինի [բ] ի հաւատս ուղիղս և յեկեղեցւոյ Աստուծոյ [գ] սահման. [դ]

ա. Ա, չիք Եւ այսպէս ընդ. բ. Ա, կային. գ. Ա, եկեղեցւոյ Աստուծոյ. դ. Ա՝ սահմանէր ի ժամանակին: Ն. Եւ սահմանս:

չեցի։ [1] Իսկ վախճանելով ձեռնադրէր եպիսկոպոս ի տեղին իւր զՍիսինիոս. [2] որ քահանայ էր յորոց ընդ Նովատ-կարգեցելոցն, իսկ բանաւոր այլ ազգ և ի Մաքսիմոսէ իմաստասիրէ ընդ Յուլիանոսի զիմաստասիրականն խըրատեալ։ Իսկ ժողովրդեանն Նաւատիանոսաց անգոսնել եթէ ոչ առաւել զՄարկիանոս զի (ի) վերայ լաւութեանն խախտեալ ձեռնադրեաց, վասն որոյ առ Վաղէսի Նաւատիանոսքն անխռովք մնային. Ագեղիոս մխիթարել զժողովրդին զտրտմութիւն կամեցաւ, ձեռնադրէր ըզՄարկիանոս։ [3] Եւ սակաւ ինչ յապահովացեալ յախտէն էանց յեկեղեցի, և կարդայր անձամբ ասացեալ. զՄարկիանոս, ասէր, ընկալջիք յետ իմ, և յետ նորա զՍիսինոս։ Զայս ասացեալ յառաջ՝ և սակաւ ժամանակ վարեալ վախճանեցաւ։ Մարկիանոս ապա եպիսկոպոս Նաւատիանոսաց կարգեալ, զատեցաւ և նոցա եկեղեցի յայսպիսի պատճառոյ։

Սաբբատիոս ոմն ի Հրէից քրիստոնէացեալ, ի Մարկիանոսէ ի քահանայի նախակարգեցաւ պատիւ, ոչինչ նուազ հրէական նախկին ըմբռնմամբ ծառայել փութայր. հանդերձ այսուիկ և որում առ ի նոցանէ եպիսկոպոսութիւնն ցանկայր ըմբռնեալ առնլով։ Ըստ զցանկութիւն նորա գիտակս առնէր երկուց քահանայակիցս զԹեոկտիստոս [ա] և զՄակարիոս, զունայնաձևեալն առ Թագաւորութեամբն Վաղէսի զՉատկին զտաւն ի

ա. Թւ. Θεόκτιστος

1 Տես Դ. Թ. Ե. 12- Ագեղիոսը եպիսկոպոս էր մոտ 40 տարի 344 մինչև 384 թ.

2 Տես Նախընթաց գլ. Ժ.

3 Տես Դ. գլ. ԻԹ.

Պաղոն աւանի Փռիւգիւոյ, որպէս և նախնիքն ասացին, [1] վկայեսցեն կարգեալ խորհէր։ Եւ նախ ծածկութի հզեալ ճգնութեանն, յեկեղեցւոյն գնայր, տրտմեալ ասելով առ ամենս. զի կարգեալ գնոսա ոչ արժանաւորս լինել վարուք խորհրդոցն հաղորդութեան, իսկ յառաջելով և յայտնագոյն լինէր առանձին ժողով առնել խորհեալ։ Զայս ծանուցեալ Մարկիանոսի անգոսնէր զոր ի վերայ ձեռնադրութեանն մոլորութիւն, զի այսպէս սնոտիառ մարդիկ ի քահանայութիւն մատուցանէր։ Եւ ցանկալով ասէր, վերագոյն լինել ի վերայ փչոց դնել զձեռս իւր, քան զոր Մարկիանոսին ի քահանայութիւն նախակարգեցէ։ Եւ յարդարէր ժողով Նաւատիանոսաց եպիսկոպոսանց լինել ի Սանգարոն [2] ծովեզերին, գաւառագաւ է սա Բիւթինիոյ, որ մերձ ի Հեղինուպոլիս կայ։ Ուրանաւր ժողովեալք կոչէին զՍաբբատիոս, և առաջի դնել առ ժողովն զպատճառս տրտմութեան հրաժարէին։ Իսկ նորա զանմիաբանութիւն տաւնին պատճառ տրտմութեանն լինելոյ ասացեալ. քանզի պարտ գոլ կատարել զտաւնն ասէր որպէս և Հրէայքն պահեն, և որպէս որք ի Պազոնն ա ժողովեալք տպաւորեցին։ Զմտաւ ածեալ որոց ժողովոյն աթոռասիրութեան աղագաւ պատճառել Սաբբատիոսի, երդմամբ զնա հաստատէին, որպէս զի մի երբէք զեպիսկոպոսութեանն յանձն առցէ։ Իսկ նորա առ ոտքաւք երդուեալ, պատարելէին կանոնս յաղագս տաւնին Զատկի, զոր կոչեցին անտարբերելի ասացեալք. մի արժանաւոր լինել պատճառ առ որոշումն եկեղեցւոյ

ա. ἐν Πάζῳ

1 Տես Դ. գլ. ԻԸ.

2 Սանգարիայի կամ ըստ բնագրի Անգարիայի — երկու ձեւն ել գործածական են. ժողովը տեղի ունեցաւ 391. թ.

անմիաբանութեանն տաւնի. և ոչ որոց ի Կ
ղովելոց խիղճ ինչ կաթուղիկէ կանոնոյն լինել։ Քանզի
և նախնեացն,[1] և որոց հուպ յառաջեալսն անմիաբանե-
ցելոց յաղագս այս տաւնիս, հաղորդել ընդ միմեանս,
և ոչ երբէք զատիլ։ Այլ որպէս զորս ի Թագաւորեցե-
լումն Հռովմ զՆուատիանոս ոչ երբէք հետևիլ Հրէիցն.
այլ առնել միշտ յետ հասարակաւորութեանն Զատկին
տաւն, ոչ խղճալ առ ընտանիս հաւատոյն, յորս ոչ
զնոյն աւրինակ նոցայն կատարաւղս զտաւն Զատկին։

Զայս և այսպիսիս բազումս խորհեալք սահմանե-
ցին զանմիջոցն, որպէս ասացի, զյաղագս Զատկին կա-
նոն. որով իւրաքանչիւր ումեք ըստ սովորութեանն զո
ի նախկին ըմբռնմանէն ունէր, առնել զտաւնն Թէ կ
մեսցի, բայց ոչ որոշիլ առ հաղորդութիւնն, այլ ո
շաբաթ տաւնողացն լինել։ Դարձեալ միաբանութե
եկեղեցւոյն սահմանիս այժմ այսորիկ յաղագս Զա
տաւնի ի նոցանէ յայնժամ հաստատեցելոյ, Սա
տիոս երդմամբքն կապեալ, եթէ զի երբէք անմի
նութիւն լինէր Զատկին, ինքն առանձին յառ
պահէր, և աւթեւանելով[ա] ի կարծելումն Շա
աւուր կատարէր զԶատիկն և դարձեալ զնոյն
հանդերձ ամենեքումբք ըստ եկեղեցեացն ժողո
ի խորհրդոյն հաղորդէր։ Եւ առնէր զայս ի բազ
մանակ, և վասն այսորիկ Թաքչիլ ի բազմաց
Վասն որոյ և ոմանք ի պարզագունիցն, և ս
ի Փռիւգիայոյ և ի Գաղատիոյ դիմեալքն, կ

ա Բն. νυχτερεύων.

1 Այստեղ ակնարկուած է երկրորդ դարում Զ
գած խնդիրը որի պատճառաւ Ս. Պոլիկարպոսը Հռովմ
սեբ. Պատ. Եկ. Դ. 14.

քեանց յայսմանէ արդարանալ, նախանձէին զնորայն, և զՋատիկն նորայն աւրինակաւ կատարէին լռելեայն։ Բայց Սամբատիոս ի յետինս ժամանակս և ժողովէր առանձինն, փոքր ինչ երդմանն հող տարեալ, և հետեւաւղացն իւր կարգեցաւ եպիսկոպոս, որպէս յառաջեաւ յայտնեսցուք։[1]

ԳԼ. ԻԲ.[2]

Իսկ մեզ որ ինչ հասանէ սակս Ջատկին, ոչ որպէս անդէպ համարիմ ի ձեռն սղագունից ասել, ոչինչ թուին և ոչ նախկինքն յաղագս տաւնիս իրաւաբար վիճել, և ոչ որք այժմ Հրէիցն փութացեալք հետեւիլ։ Քանզի ոչ առնուին ի միտ եթէ Հրէութեան փոխեալ ի քրիստոնէութիւն, ստոյգն և տպաւորականքն Մովսէսական աւրինացն դադարեցին. և այս աստուստ զառտնին ունի զյայտնութիւն։ Քանզի հրէանալ քրիստոնէից և ոչ մին աւրէնք Քրիստոսի հրամայեցին, այլ

1 Տես ստորեւ Է. 1։
2 Տես Սոզոմ Է. 19. կաս. Թ. 18. Նիկեփ. ԺԲ. 11–15.

Եր ի ժամանակին և վասն Զատկին Նաւատիանոսացն բաժանումն. զի ոմանք ժողով արարեալ փոխեցին զԶատիկն ըստ Հրէիցն ունել, իսկ այլք ոչ նոյնպէս, այլ ըստ լրման. Եւ սոյսպիսի պատճառով բաժանի նաև այլ ևս կարգօք.

Զի էր ոմն Հրէայ, որ ըստ նոցա հաւատայ ի Տէր. և ընմանէ զայսոսիկ ըստ Մովսէսի օրինացն վարդապետեալք, և ոչ յղեալք[ա] զառաքելոյ ասելն[բ] սկսեալ հոգւով. և արդ մարմնով վախճանիք.[գ] զի ի փոփոխել[դ] քահանայութեանն հարկէ և օրինացն փոխումն լինել.[ե] որք են ստուերք հան-

ա. Ա. յղեալք. բ. Ա՛ ասացեալսն. գ. Ա, Գ. վախճանեալ. դ. Ա, Գ. փոփոխիլ. ե. Ա, լինիլ. Գ. փոփոխումն.

ի հակառակէն առաքելոյն և ասելոյ, ոչ միայն Թլփատու-Թիւնն ի բաց ընկենլով, այլ և վասն տաւնից ոչ խըղ-ճալ յորդորելով, ի ձեռն որոց Գաղատացւոցն[1] գրելով ասէ։

«Ասիցէք ինձ ինձ որք ընդ աւրինաւքն կամիք լի-նել։»

Եւ սակս վասն այսորիկ ասացելոյ, ծառայ ցուցա-նէ զոր Հրէիցն ժողովուրդ, և ազատս կոչել զժողովեալսն-առ Քրիստոս, իսկ վայժ է և ոչ երբէք խառնել աւուրս և ժամանակս և ամիսս և տարիս։ Այլ և յորում առ Կողոսացիսն[2] մեծաձայն ասէ, ստուերս լինել զպահ-պանութիւնսն որովք ասէ։

«Մի ոք զձեզ դատեսցէ կերակրովք, կամ ըմպել-եաւք, կամ մասամբք տաւնից, կամ ամսամտիւք, կամ շաբաթիւք, որք են ստուերք հանդերձելոցն։»

Եւ յորում առ Եբրայեցիսն,[3] իսկ ինքն գերակըն-քելով զայսպիսիս ասէ։

«Քանզի ի փոխել քահանայութեանն, ի հարկէ և աւրինացն փոփոխումն լինի։»

Ոչ ուրեք այժմ առաքեալքն և ոչ աւետարանքն լուծ ծառայութեան յուրոց վերայ ի քարոզութիւնն մա-

1 Առ Գաղ. Դ. 2.
2 Առ Կողոս. Բ. 16.
3 Առ Եփես. Է. 12.

դերձողացն որ Քրիստոսի լուծանելոց էր։

Էր և յայլ տեղիս որ ոչ միաբանէին զտոն Զատկին առ-նել[ա] զԶատիկն՝ մանաւանդ և զպահս արբոյ Զատկին. և որ ուղղափառութեան են խոստովանողք որոշին ի միմեանց. որ-պէս և ամենեցուն է քաջայայտ պահոց իրք։

ա. Դ. առնել։

տուցելոց եղին, այլ զտաւն Զատկին և զայլ տաւնս պատուել՝ ի բարեկամութիւն բարեգործեցելոցն Թողին։ Ուստի վասն զի սիրեն զտաւնս մարդիկ յաղագս Թուղանալոյ վաստակոցն ի նոսա, իւրաքանչիւր ոք ըստ աշխարհին որպէս կամեցան, զյիշատակ փրկատուր չարչարանացն ի սովորութենէ իմեմնէ ըստ սկսմանցն կատարեցին։ Քանզի ոչ ուրինաւք զայս պահել Փրկիչն և կամ առաքեալքն մեզ պատուիրեցին. և ոչ զատապարտութիւն կամ պատիժս կամ անէծս, որպէս Մովսէսի աւրէնքն Հրէիցն, և մեզ աւետարանքն կամ առաքեալքն սպառնացին։ Բայց միայն պատմաբար առ յանդիմանութիւն Հրէիցն, զի պղծաձայն էին ըստ տաւնիցն, յաւետարանսն ի ժամանակի բաղարձակերացն չարչարել Փրկչին վերագրեալ։ Բայց դիտումն եղև առաքելոցն ոչ վասն աւուրցն տաւնականաց աւրինադրել, այլ վարս ուղիղս և աստուածպաշտութիւնս մուծանել։ Իսկ ինձ երևի՝ եթէ զոր աւրինակ այլ ինչ շատ ըստ աշխարհացն սովորութիւն է, առ այսպէս և Զատկին տաւն յիւրաքանչիւրսն ի սովորութենէ իմեմնէ իւրացեալս ունէր զխտրութիւնսն, վասն և ոչ մի ինչ առաքելոցն, որպէս և ասացի, աւրինադրեցին։ Իսկ յաւէտ զի ի սովորութենէ քան յաւրինացն ի յիւրաք(անչ)իւրոցն զխըտրութիւն էառ, նոյն իսկ գործքս ցուցանեն։ Քանզի յոլովք ի Փոքր—Ասիա իսկզբանէ զչորեքտասաներորդն պահեցին՝ զշաբաթուն անտես արարեալք զոր և զայս առնելով՝ առ այլսն տաւնին կատարաւղս Զատկի ոչ երբէք լինէին միաբանք, մինչև Հռոմայ եպիսկոպոսն Բիկտոր անբաւս ջեռեալ, անհաղորդութիւն որոց յԱսիայ Չորեքտասաներորդացն առաքեաց։ Յորոց վերայ եղեալ Իռինէոս ա

ա. Εἰρηναῖος.

Ղուկդունոյ որի Գաղիայ եպիսկոպոսն առ Բիկտոր Թղթովք քաջաբար ընթացաւ, անգոսնեալ զնորա ջերմութիւնն, ուսուցեալ, որպէս զի և նախկինքն անմիաբան կատարելով զՋատկին տաւն, ի հաղորդութենէն ոչ երբէք որոշին։ Եւ եթէ Պաւղիկարպոս Զմիւռնոյ եպիսկոպոսն, որ յետոյ առ Գորգիանոսիւ վկայեալ, ընդ Անիկետոսի Հռովմայ եպիսկոպոսին հաղորդէր, ոչ ինչ խղճալով առ նա վասն տաւնին, և զի և ինքն ի յիւրում իսկ ի Զմիւռնի ի սովորութենէ, ի չորեքտասաներորդումն զՋատիկն կատարելով, որպէս և ի հինգերորդում եկեղեցական պատմութեանն ասէ Եւսեբիոս։[1] Բայց ոմանք, որպէս ասացի, ըստ Փոքր—Ասիոյ զչորեքտասաներորդն խտրէին. իսկ ոմանք յարեւելականսն կողմանս զշաբաթ տաւնին պահել, իսկ անմիաբանք լինէին առ ամիսն։ Քանզի ոմանք Հրէիցն զատոյգն ոչ բառնալով, պարտ է հետեւիլ վասն տաւնին, ասէին. իսկ ոմանք յետ հասարակաւորութեանն միշտ կատարէին, զհամատաւնելն ընդ Հրէիցն հատանելով ասացեալ. Արեգականն միշտ ի Խոյն լինել պարտ դոլ զտաւնն կատարել, ի Քսանթեկի[ա] ըստ Անտիոքացւոցն ամսոյ, իսկ յԱպրիլէլի ըստ Հռովմայեցւոցն։ Եւ զայս առնել հաւանեալս, ոչ որոց այժմ ըստ ամենայնի մոլորելոց Հրէիցս, այլ առաջնոցն, և Յովսիպոսի ըստ որոց նա յերրորդ Սկզբնաբանութեանն[բ] ասէ այսպէս։ Այլ սոքա առ ինքեանս երկձայնէին. բայց այլքն ամենայն մինչև յարեւմտականսն կողմունսն, և նոյն Ովկենոս[գ] յետ հասարակաւորութեանն ի նախկին իմեւմէ աւանդութենէ

ա. τῷ Ξανθικῷ.

բ. τῆς Ἰουδαϊκῆς Ἀρχαιολογίας·

գ. τοῦ Ὠκεανοῦ,

1 Եւս. Պ. Եկ. Ե. 24.

զՋատիկն արարեալ գտանի։ Քանզի սոքա ամենեքեան զայս առնելով յեղանակ, ոչ երբէք առ իւրեանս անմիաբանեցան, և ոչ որպէս ոմանք զիրարեցան. որ առ Կոստանդնու զժողովն զտաւնս զայս էյեղ։ Որոց [ա] անմիաբանն լինէին յաղագս այս տաւնիս գրելով յորդորեաց, որպէս զի նոքա սակաւք գոլով նմանեսցին բազմաց։ Այլ բոլորովիմբ զԹագաւորին Թուղթ յերրորդ գիրսն Եւսեբիոսի, յորոց ի Վարսն Կոստանդնի գտցես։ Իսկ որ ի նմա յաղագս տաւնին Զատկի մասն, թէ պատեհ է ասելս, [բ] զայս ունի աւրինակ։

«Ի կարգ բարեվայելուչ, զոր ամենայն, որք արևմը-
«տականաց և հարաւականաց և հիւսիսականաց տիեզե-
«րաց կողմանց պահեն եկեղեցիք, և ոմանք ըստ արևե-
«լիցն տեղեաց։ Որոյ աղագաւ առ այժմիս ունել բար-
«ւոք համարեցան, և ես իսկ զձերոյ հպատութեանդ [գ]
«հերձուած յանձն առի, զոր և Հռովմայեցւոցն քաղաք,
«և Իտալիա, և ամենայն Ափրիկէ, Եգիպտոս, Սպանիա,
«Գաղիա, Բռէտանիա, Ղիբիւա, Ասիական կարգաւորու-
«թիւնդ [դ] և Պոնդականն և Կիւղիկիա, միով կամաւք և հա-
«մաձայնութեամբ պահէ, կամաւորաբար զայս և ձերդ
«ընկալցի հանճար. համարեալ որպէս զի ոչ միայն
«առաւել է որ ըստ նախկին ասացեալդ է տեղեաց եկե-
«ղեցեացն թիւ, այլ իբրև զի զայս առաւել միաբան
«զամենայն միաբան է խորհել, զոր և ստոյգն բան պահանջել
«համարի, և ոչ մի ինչ ընդ Հրէից երդմնազանցու-
թեան ունի հաղորդութիւն։» Այսպիսի ունէր Թագաւո-

ա. Բն. աւել ունի. Քանզի ինքնին Կոստանդին որոց։
բ. Բն. չկայ. «թէ պատեհ է ասելս։»
գ. τῇ ἀγχινοίᾳ
դ. Ձեռ. ունի. «կարգաւորութիւն։»

ւրին թուղթ։ Իսկ որք զՉորեքտասաներորդացն ասացին՝ ի Յովհաննիսէ առաքելոյ զխոտորութիւն Չորեքտասաներորդի աւանդել նոցա. իսկ որք ըստ Հռովմայն և արևմտական կողմանցն զառաքելոյն զՊետրոս և զՊաւղոս զանգին աւանդելով սովորութիւն ասեն։ Այլ ոչ ոք ի սոցանէ գրով ունի տալ զյաղագս այսորիկ զյայտնութիւն. զի միայն ի սովորութենէ իմեմնէ առաւել ըստ աշխարհացն, որպէս ասացի, կատարի Զատկին տաւն։ Եւ անդուստ կարծեմ. և ոչ միոյ յազանդոյն զնոյն պահել սովորութիւն, թէպէտ զնոյնս յաղագս աստուածայնոյն ողջունեսցէ զփառս։ ա Քանզի և որք նոյն հաւատոյ գոլով անմիաբանք լինէին առ ինքեանց սովորութիւն, վասն որոյ փոքր ինչ յաղագս եկեղեցւոյն սովորութեան յարակարգեալ ոչ է անպատեհ։ Եւ առժամայն իսկ որ յառաջ քան Զատիկն պահս, այլ ազգ յայլս պատահէ գտանել։ Քանզի որք ի Հռոմն երիս նախ քան զԶատիկն շաբաթս, բայց ի շաբաթուէ և ի կիւրակէէ, համակարգեալս պահեն. իսկ որք յԻլլիրիա և յամենայն Ելլադիա, և յԱղէքսանդրիա, յառաջ քան զվեց շաբաթս զոր նախ քան Զատիկն պահս պահեն՝ քառաս-

ա. Միտքն է. ընկալցի զկարծիս, զհաւատ։

Զի ի Հռոմ զտօն Զատկին ըստ փրկաւէտ յարութեան տօնէին և սուրբ զպահսն ա ունէին ի մտէն մինչև յելս պահոց բ Զատկին. և ոչ ի շաբաթու և ոչ ի կիւրակէի այլափոխել զկերակուրսն. Եւ ի Պետրոսէ և ի Պօղոսէ ասեն գ ունել զաւանդութիւնս տօնից դ և պահոց յիսնօրէից.

ա. Ա, զսուրբ պահսն. բ. Ա, ի մտի պահել մինչեւ ելս պահոց սրբոյ Զատկին. գ. Դ. ասէին. դ. Դ. անօթից։

ներորդս զնա անուանելով։ Իսկ ուր ի նոսա այգքն յա-
ռաջ քան զեւթն շաբաթս տաւնին պահոց սկսեալք՝
առաջնաւորս ընդ մէջս պահելով, ոչինչ նուազ և սո-
քա քառասներորդս զժամանակին զայս կոչեն։ Եւ սքան-
չանալ է ինձ ի վերայ այսոցիկ. զիա՞րդ սոքա առ Թիւ-
աւուրցն երկձայնելով, քառասներորդս զսա կոչեն և
այլք այդ բան անուանակոչութեանն բանագիւտ լինե-
լով բացատրէին։ Բայց է գտանել ոչ միայն առ Թիւ ա-
ւուրցն անմիաբանս, այլ և զբացակայութիւնն կերակրոց
ոչ նման արարեալս։ Քանզի ոմանք յամենայն շնչաւո-
րաց ի բաց կան. իսկ ոմանք ի շնչաւորացն ի ձկանէ
միայն յետ պահոցն հաղորդէին, ի ջրոց և զնոսա ըստ
Մովսէսի լինել ասելով։ Իսկ այլք և ի պարարտականացն
մրգոց և ի ձուոց ի բաց կան. և ոմանք ի չոր հացէ

Իսկ Ասիա և Եփեսոս նմանապէս[ա] Յովհաննէ աւետարան-
չէ ունէին զտօն Զատկին կատարել ըստ աւետաւոր յարու-
թեան և պահօք, նմանապէս[բ] յարաձգել[գ] ի մուտս պահոցն
մինչև ցկատարումն յիններկին։[դ] Իսկ որ յԱղէքսանդրիայ՝ քա-
ռասներորդ[ե] անուանելով ցօր[զ] բարեբանութեան սրբապէս
կատարելով. և յետ այնորիկ զշաբաթն առաւելագոյն պատ-
ուով[է] և ընթերցուածովք ի Զատիկն հասուցանէին զփառս.
Թէպէտ և ըստ հին[ը] Զատկին պատարագն ընծայաբերի, այլ
ևս ըստ խորհրդածութեան աւուրցն. բայց ի շաբաթու և ի կիւ-
րակէի փրկական պատարագն միշտ կատարի յեկեղեցիսն Աս-
տուծոյ, Է ի նոսա[թ] որոշումն կերակրոց[ժ] զորս յուշ արարաք.
Ոմանք յամենայն շնչաւորաց, բայց ի ձկանց և ի ձիթոյ և ի
գինւոյ ճաշակեալ, ոմանք յամենայն աւուր, և կէսք ի շաբա-
թու և ի կիրակէի միայն, և ոմանք հաց և աղ միայն և ջուր,

ա. Ա, նոյնպէս. բ. Ա, նոյնպէս. գ. Ա. Բ. Ն. յետաձգել. դ. Ա, Գ. յիններեկին. ե. Ա, քառասներորդաց. զ. Ա, ցոր. Դ. յոր. է. Դ. պատուովք ը. Գ. ըստ հինն. թ. Գ. էին սորա. ժ. Ա, կերակրոցն.

հաղորդին, իսկ այլք և ոչ յայսմանէ։ Իսկ այղք մինչև ցիններորդ ժամն պահեալք անընդհատաբար ունին զկերակուրսն, և այլ յայղոց պահպանութիւն բեւրք եղեալք հանդիպին։ Եւ զի ոչ ոք վասն այսորիկ գրով ունի ցուցանել պատուիրան, յայտնի է որպէս զի և յաղագս այսորիկ իւրաքանչիւր ուրուք կամաց և յաւժարութեան։ Հրամայեցին առաքեալքն վասն ժուժկալութեան,[ա] զի իւրաքանչիւր ոք մի՛ երկիւղիւ աւրինացն, և մի՛ ի հարկէ զբարին գործեսցէ։ Այսպիսի վասն պահոցն անմիաբանութիւն ըստ եկեղեցեացն էր, իսկ վասն հաւաքմանցն այդ այսպիսի։ Որոց ամենայն ուրեք տիեզերաց եկեղեցեաց յաւուր շաբաթու ըստ ամենայն շաբաթուց պարակացեալ կատարելով զխորհուրդս,[բ]

ա. Բն. չկայ վասն ժուժկալութեան։
բ. τὰ μυστήρια.

և են ոմանք որ յամենայն պարարտ կերակրոց և ըմպելեաց ի շաբաթու և ի կիւրակէի, բայց ի մսոյ արգելեալք. Նւ այս որպիսի[ա] օրինակաւ և իցէ, եթէ պարկեշտութեամբ և եթէ անպարկեշտութեամբ իմանալի է այսպէս. Զի առաքեալքն այսպիսի ընտրութիւն ոչ արարին վասն Նորահաւատիցն. բայց ի կարևորացս յայսցանէ. ի բաց կալ ի զոհելոյ[բ] կռոց, և ի պոռընկութենէ և ի հեղձուցելոյ, և յարիւնէ.[գ] որոց պահեալ զանձինս բարիոք գործիցէք, ողջ լիջիք.[դ] Այսպէս առ սակաւ սակաւ ածեն ի ճշմարտութիւն և ոչ բռնաւորապէս. Ինքեն իսկ որք պարկեշտ և ողջամիտք ի հաւատս և ի վարս զառաքելոցն վարս ստացան, իսկ[ե] ծոյլք ոչ բռնադատեալք պատժեցան. զի իւրում Տեառն կայ կամ անկանի, բայց կեցցէ, զի կարող է Տէրն հաստատել զնա,

ա. Ա, Դ. Գ. եւ այսպիսի. բ Գ. ի զոհից. գ. Ա՛ Դ. յարենէ. դ. Դ. լերուք. ե. Ա, Գ. որք.

Իսկ որք յԱղեքսանդրիա և ի Հռովմ յիմեմնէ Նախկին աւանդութենէ զայս առնել հրաժարեցին։ Իսկ Եգիպտացիքն դիպացիք Աղեքսանդրիացւոցն գոլով, և որք ի Թեբայիդա բնակեալքն, ի շաբաթու առնեն զժողովսն, բայց ոչ իբրև սովորութիւն քրիստոնէիցն է ի խորհրդոցն հաղորդին։ Քանզի յետ խրախանալոյն և ի կերակրոցն յագենալոյն, ընդ երեկոյսն մատուցեալ, ի խորհրդոցն հաղորդին։ Իսկ անդէն յԱղեքսանդրիա ի չորեքշաբաթուջ և ի կոչեցելումն ուրբաթու գիրք ընթեռնուն, և վարդապետք զայսոսիկ թարգմանեն, և ամենայն ինչ պաշտամանն և հաւաքմանն լինի, բայց ի խորհրդոց պատարագէն։ Եւ այս է սովորութիւն Նախկին յԱղեքսանդրիա. քանզի և Որիգէն զշատսն յաւուրսն յայսոսիկ երևի առ եկեղեցեաւն ուսուցեալ։ Որ իմաստուն գոլով վարդապետ և գիտելով զի անկարութիւն Մովսէսի տկարանայ առ դիտմն բացատրութիւն, զի յաղագս Զատկին բան ի տեսութիւն նրբեր, մինչ Զատիկ լինել

Էին ոմանք, որ և զպատարագն խափանել ի կիւրակէի և ի շաբաթու վասն պնդանալոյ պահոց, բայց այս ոչ ընկալեալ եղև ի սրբոց. ա որ զյիշումն յարութեան Քրիստոսի պատարագաւն, և զնահատակութիւն սրբոց անտես ի մոռացունս բ լիցի եկեղեցւոյ. Էր և որ յամենայն երեկոյս աւուրց ընթերցուած ընթեռնուին. բայց ի կիւրակէի և ի շաբաթու, որ յերրորդ ժամուն է ըստ խորհրդեանն. և էր որ յուրբաթու գ և չորեքշաբթուջ միայն։ Եւ այսպէս զանազանեալք ի միմեանս էր հաղորդութիւն ընդ միմեանս սիրով հոգւոյն։ Զի և զՈրոգինին առեալն բան վասն Զատկին բարիոք է յուշ առնել. որ

ա. Գ. ի պահոց. բ. Դ. ի մոռացօնս. գ. Դ. յուրբաթուջ Գ. ուրբաթու.

ասելով՝ զոր Փրկիչն կատարեաց, ազդեալ ընդդէմ հակառակ զաւրութեանցն ի ձեռն նորա մերձեալ խաչիւն, ախոյենիւս այսուիկ հակառակ բանսարկուին հպեալ։ Իսկ ի նմին Աղեքսանդրիա ընթերցաւղք և սաղմիչք անխտրելիք, եթէ երախայք իցեն և եթէ հաւատացեալք, իսկ որոց ամենայնն եկեղեցեաց հաւատարիմն ի կարգս յայս նախակարգելոցս։

Իսկ ես ծանեայ և միւս սովորութիւն ի Թեսաղիա եղեալ. քանզի ուխտաւոր անդ, եթէ ընդ իւրում կնոջ յոր աւրինաւք ժողովրդական[ա] գոլով ածեալ լինէր ննջէր, ելանէր ի քահանայութենէն. իսկ որոց յարևելս ամենայն ուխտաւորաց, և նոյն եպիսկոպոսին կամաւք ի բաց կացելոց, եթէ կամէին՝ ոչ հարկաւ աւրինացն զայս առնողացն։[բ] Քանզի բազումք ի նոցանէ ի ժամանակի եպիսկոպոսութեանն և մանկունս յաւրինաւք կնոջէն արարին։ Այլ որոյ ի Թեսաղիա սովորութեանն առաջնորդ Եղիոդորոս Տռիկկուայ[գ] եպիսկոպոս, ոչ

ա. Ուխտաւոր եւ ժողովրդական յուն. κληρικός բառի թարգմանութիւնն է:

բ առնէին:

գ. Ἡλιόδωρος Τρίκκης.

անկարութիւն ասէ զօրէնսն, զի օրինակ էր ճշմարտութեան մարմնաւոր պատուիրանն։ Եւ յաղագս Զատկին ասէ. զյարութեան օր զոր Փրկիչն չարչարանօք խաչին կատարեաց զփըրկութիւն ընդդէմ հակառակ զօրութեանցն, կոխեալ[ա] զմահ և բառնալով զմեղս և աւետեօք յարութեանն[բ] տօնեսցուք, ասէ, նորոգեալք ի հնութենէն։ Այսպէս և զպահսն[գ] ի նոյն յարէ։ Եւ էր որ ընդ օրինաւոր[դ] ամուսնացեալսն ոչ արգե-

ա. Դ. զօրութեան կոխել զմահ. բ Ա, աւետեօք եւ յարութեան.
գ. Դ. զպահս. դ. Դ. օրինակաւոր.

ածէր վաստակ լինել զփափկանոտն գիրս,[ա] զորս մանուկ
զոլով շարադրեաց, և Եթովպականս[բ] յորջորջեաց. և
պահի սովորութիւնս այս ի Թեսաղոնիկ, և ի նմին Մա-
կեդոնիա.[գ] Բայց այլ սովորութիւն ի Թեսաղիայ գի-
տեմ եղեալ. յաւուրս Զատկին միայն մկրտեն. վասն
որոյ բայց ի սակաւուցն այլքն ոչ մկրտեալք մեռանին:
Իսկ յԱնտիոքիա Ասորւոցն եկեղեցին հակադարձեալ
ունի զգիրն.[դ] քանզի ոչ յարեւելս կոյս սեղանն, այլ յա-
րեւմուտս հայի: Իսկ յԵղադիա, և յԵրուսաղէմ, (և)
ի Թեսաղիա, զորս ի լուցմունսն աղաւթս[ե] հպաքար
որոց ի Կոստանդնուպօլիս Նաւատիանոսացն առնեն: Նոյն-
պէս և ի Կեսարիա Կապադովկիոյ (և) ի Կիպրոս յաւուր
կիւրակէի և ի շաբաթու միշտ յերեկորիւսն քահանայ-
քըն և եպիսկոպոսունքն զգրեանն թարգմանեն: Իսկ ուր
յԵղիապոնտոսի Նաւատիանոսքն ոչ նման ըստ ամե-

ա. Որոյ արարեալ էր գիրս յաղագս ստփանաց ἐρωτικὰ βιβλία.
բ. Αἰθιοπικά.
գ Յն. աւել ունի. καὶ Ἑλλάδι
դ. θέσις սովորութիւն.
ե. Յուն. λυχναψία բառը միանգամ այսպէս է թարգմանել, երկ-րորդ անգամ, մի երկու տող ներքեւ «յերեկորիւն». որ աւելի լաւ է, քանի որ յուն բառը «ճրագավառութիւն» կնշանակէ: Այդ Յին բառի տեղ յունարէն ժամակարգութեան մէջ այժմ գործ է ածուած «λυχνικός իսկ Լատիներէն lucernarium.

լուծին ի պահսն լինել, և էր որ ծանր[ա] և տաղտուկ և գարշելի
դոյս ի պահսն լուծել[բ] և կամ տեսանել. և տեսեալ զայս` որո-
շէին ի բաց, և էր որ ի կամս իւրաքանչիւրոցն թողեալ.[գ] զի
մի փորձիցին ի սատանայէ: Եւ յաղագս այսորիկ այսքան բա-
ւականասցի:

ա. Դ. ծանր. բ. Ա, Գ. լինել. գ. Դ. թողուլ:

նայնի որոց ի Կոստանդինուպօլսի Նուատիանոսացն առնէն զայլաւթոնս։ Իսկ մերձաւորաբար ըստ բազում իրաց ի կալման եկեղեցւոյն բնաւ. իսկ ամենայն ուրեք յաղագս որոց յամենայն աղանդս, ոչ է գտանել միաբանեալս միմեանց զերկուս ի միասին։

Քահանայ յԱղէքսանդրիայ ոչ հպի խաւսիւք. և այս սկիզբն էառ, յորմէ հետէ Արիոս զեկեղեցին խռովեցոյց։ Ի Հռովմ զամենայն շաբաթս պահեն. ի Կեսարիա Կապպադովկիոյ զորս յետ մկրտութեանն մեղուցեալս ուրոշեն ի հաղորդութենէ, որպէս և Նուատիանոսքն։ Զնոյնս և Մակեդոնիանոսքն որք յՆեղեսպոնտոսի առնեն, և որք յԱսիա Չորեքտասաներորդականքն, Նուատիանոսք որք ի Փռիւգիա վասն ամուսնութեան ոչ ընդունին. իսկ ի Կոստանդինուպոլսի ոչ յայտնաբար ընդունին, և ոչ յայտնապէս հանեն. բայց յարևմտայինսն կողմունս յայտնաբար ընդունին։ Այլ քանզի պատճառք, որպէս համարիմ, այսպիսի անմիաբանութեանս որք ըստ ժամանակին եկեղեցեաց առաջնորդս, որք առ ընտանի նախկին ըմբռնումն հնազանդիցն տպաւորեցին.[ա] իսկ նոքա զայս առնլով, աւրէնս ի վերայ եղելոցն առաքեցին։ Բայց զամենայն զորս յեկեղեցիսն սովորութիւնս ըստ քաղաքաց և աշխարհաց եղեալսն՝ գրել գործ է, իսկ յաւէտ և անկարութիւն։ Այլ բաւականք են և յարակարգեալքն տաւն Զատկի ի սովորութենէ իմ(եմ)նէ ըստ աշխարհացն . . էսպէսն[բ] ունելով պատ(իւ)։ Վասն որոյ յաւելորդա(բա)նին որք ԶՆիկւոյն ժո(ղով) յեղուլ զԶատիկն զիր(ար)եալք.

ա. Որք առ ընտանի... տպաւորեցին չկայ բն.

բ. Բն. ունի διάφορον այլապէս: Ձեռ. մի քանի բառերի երկու կամ երեք տառը պատռուած է:

քանզի անդր (ժող)ովեալքն զսակաւս ի միաբանութիւն ածել փութային առ ուս յայժ յոլովս յառաջագոյն։ Եւ զի անդէն իսկ առաքելոցն ժամանակաւքն բազում անմիաբանութիւնք վասն այսոցիկ լինէին, և ոչ ի նոցանէ յառաքելոցն ծածկեցաւ, որպէս վկայեն Գիրք Գործոցն։ Եւ վասն զի ծանեան առաքեալքն խռովութիւն յանմիաբանութենէն հեթանոսաց շարժեալ հաւատացելոցն, ամենեքեան ի միասին եղեալք աւրէնս աստուածայինս հաստատեցին, աւրինակաւ թղթոյ գրեալք։ Որով ի ծանրագունէն վասն այսպիսեացս ծառայութեան և հակառակաբանութեան զհաւատացեալսն ազատեցին. և տպաւորեն զգու(շո)ւթիւն ուղիղ քաղաք(աւ)որութեանն, և զառ (ճշ)մարիտ աստուածպաշտութիւնն ածումն ուսուցին), միայն զոլքանս (կա)րեւորապէսն պարտ է պահել ազդեալք։ Այլ թուղթն յառաքելոցն Գործս ա վերագրի· բայց ոչինչ արգելու և աստանաւր յարակարգել զնա։

«Առաքեալք և երիցունք և եղբարք, որոց ըստ Ան-
«տիոքայ և Ասորեաց և Կիւղիկիայ եղբարցդ որոց ի հե-
«թանոսաց, բ խնդալ։ Քանզի լուաք՝ թէ ոմանք եկեալք
«ի մէնջ խռովեցուցին զձեզ բանիւք, խախտելով զան-
«ձինս ձեր· ասելով թլփատիլ և պահել զաւրէնսն որոց
«ոչ պատուիրեցաք, թուեցաւ մեզ եղելոցս միանգամ
«արս ընտրեալս առաքեալ առ ձեզ ընդ սիրելեաց մե-
«րոց Բառնաբայ և Պաւղոսի, արք որք մատնեցին զան-
«ձինս իւրեանց վասն անուան Տեառն մերոյ Յիսուսի
«Քրիստոսի։ Արդ առաքեցաք զՅուդայ և զՇիղա գ և

ա. Գործք Առաքելոց։
բ. Յն. ἐξ ἐθνῶν-ի ժողովրդոց։
գ. Σιλαν

«նոցա ի բանից զնոյն ասել։ Զի հաճոյ թուեցաւ Հոգ-
«ւոյն Սրբոյ և մեզ, մի առաւել բեռն դնել ձեզ, բայց
«ի կարևորացս յայսցիկ. ի բաց կալ ի զոհելոց կռոց,
«և յարենէ, և ի հեղձուցելոյ, և ի պոռնկութենէ, յո-
«րոց պահել զանձինս, բարւոք գործիցէք. ողջ լերուք։»

Բայց այս թուեցաւ Աստուծոյ. քանզի զայս ասէ թուղթն, թէ թուեցաւ Հոգւոյն Սրբոյ, մի առաւել դնել ծանրութիւն բայց յոլոց ի հարկէ պարտիցն պահել։ Իսկ ոմանց ի սոցանէ անփոյթ արարեալ զամենայն պոռնկութիւն համարին. իսկ վասն աւուրցն տաւնից հոգւովք չափ ջանան. և ընդդիմադարձուցեալք զԱստուծոյ պատուիրանն, և աւրինադրել անձամբք, իսկ առ ոչինչ զառաքելոցն աւրինադրութիւն եդեալ, մոռանալով զանձինս, եթէ հակառակ որոց Աստուծոյն թուեցաւ գործեն։ Բայց կարելի էր այսուհետև զյաղագս Զատկին բան առաւել ձգել, և ցուցանել որպէս զի և (ոչ) Հրէայք զատոյգն որոց յաղագս Զատկին ժամանակացն կամ աւրինակաւ պահեն. որպէս և Սամարացիքն, հերձուած գ(ոլ)ով Հրէիցն, միշտ յետ հաւասարակաւորութեանն [a] զտաւնս զայս կատարեն։ Այլ այսպիսի պատճառս առանձնոյ պէտս ունի և երկայնագոյն արտադրութեան։ Բայց զայս ասեմ, եթէ որք սիրենն Հրէից հետեւիլ, և առ տեղիսն ստուգաբանեն, ոչինչ եղանակաւ յայսցանէ անկանիլ պարտին։ Քանզի թէ բնաւ միայն ստուգաբանել կամին, ոչ պարտին աւուրս միայն կամ ամիսս խորել, այլ և զայղսն որքան Քրիստոս ընդ աւրինաւքն եղեալ գործէր հրէաբար, կամ համբերէր ի Հրէիցն անիրաւել, կամ բարեգործելով զամենեսին, աւրինակաբար գործէր։ Ի նաւն մտեալ ու-

ա. μετ' ἰσημερίαν հաւասարութիւն տունջեան եւ գիշերոյ։

տուցանէր· ի վերնատանն նմա Զատիկն պատրաստել հրամայէր· էջ կապեալ լուծանել հրամայէր· զբարձաւղն զսափոր ջրոյն նշան տայր փութաւղաց(ն) ի Զատիկն· և այդս բե(ւ)րս որքան յԱւետարան(ս) գրին։ Եւ յայսցանէ ոչինչ մարմնապէս պահել փութան, որք վասն տաւնին արդարանալն կարծեն։ Քանզի ոչ ոք ի վարդապետացն ինաւէ երբէք վարդապետութիւնս առնէ, և ոչ ի վերնատան ոք զԶատիկն յամենայնէ կատարեալ փութացաւ, ոչ էշ կապեալ լուծանելով առ ժամայն լուծին, ոչ սափոր ջրոյ բառնալ ումեք հրամայեցին, զի նշանքն լցցինն· քանզի զայսոսիկ և զայսպիսիս ըղձրէականս առաւել համարէր։ Քանզի Հրէայքն զպատահմունս մարմնոցն առաւել քան զհոգւոցն ապրեցուցանել փութան· վասն որոյ և պարտաւորք անիծիցն լինին, զի զաւրէնսն Մովսէսի յաւրինակս և ոչ ի ճշմարտութիւն առնուն։ Իսկ հրէաւէրքն զայսոսիկ ի տեսութիւն հանեն, և վասն աւուրցն և ամսոցն զաննուէրն կամին պատերազմ, զյաղագս այսորիկ տեսութիւն կոխեալք։ Որպէս զի և նոցա ըստ այսմ մասին նման Հրէիցն դատապարտիլ, զոր ի յանիծիցն համար[ա] յանձին բերեալ։ Այլ վասն այսորիկ բաւականանալ համարիմ։

Բայց ընթացուք յառաջիկայն, ուրում փոքր ինչ Նախկին արարաք յիշատակ· որպէսզի եկեղեցին որոշեալ եկաց ի Նախկին որոշմանն· և որպէս զի զատեալքն ընդդէմ միմեանց դարձեալ գնային· և զփոքունս և ըղտուղս պատճառոյն առեալք ի միմեանց որոշէին։ Բայց արդ՝ Նաւատիանոսքն վասն տաւնի Զատկի զատեցան· և վասն այսորիկ ոչ մին միայն որոշումն ընդունեին· քանզի այլք այլ ազգս ըստ աշխարհացն,[բ] ոչ միայն վասն

ա· բն· ἡ ψῆφος դատավճիռ։ բ· բն· ἡ ἐπαρχία·

ամնոց, այղ և վասն շաբաթու աւուրցն, և վասն ոչինչիցն տարբերեալք, և երբեմն խղճանս, իսկ երբեմն և զուգին։

ԳԼ. ԻԳ. [1]

Բայց լինի և յԱրիանոսն ուրոշումն վասն այս պատճառիս, որ յամենայն ժամ ի նոսա հերձուածական խնդիրքն յայն տեղիսն իմն զբանս նոցա յառաջ բերեն։ Քանզի յեկեղեցւոջ հաւատացեալ է. Աստուած Հայր լինել Որդւոյ Բանին. խնդիր անկաւ ի նոսա եթէ հնար իցէ և նախակարգեալ զՈրդի Աստուած կոչիլ Հայր. քանզի զԱստուծոյ բան ոչ ի հաւրէ ծնանիլ, այլ յոչէից գոլ[ա] կարծէին. առ նախկին և գերագոյն գլուխն սխալեալք վայելչաբար յաղագս սոսկ անուանն յայնտեղի վրիճաբանութիւն անկան։ Դոռոթէոս որ յԱնտիոքա ի նոցանէ կոչեցեալ ասէր. ոչ հնար լինել Հայր գոլ կամ կոչիլ, ոչ գոլ Որդւոյ։[ա] Իսկ Մարինոս [զ]որ ի Թիրակայ նախ քան զԴոռոթէոս լինէր ընտրեալ, ի հակառակն բան նախակայ իւրոյ։ Վասն այսորիկ լինի ի նոսա հերձուածն, և մեկնեալք յաղագս նախաճառեալն բանի, առանձինն իւրաքանչիւր ոք զժողովսն առնէին. որոց ընդ Դէոդոռոսիւն կարգեցելոց.[բ] իսկ որք Մարինոսին հետեւաւղք առանձին յարդարեալ տունս աղաւթից զժողովսն առնէին, ասելով. զՀայր լինել միշտ Հայր, և ոչ գոլով Որդւոյ։ Եւ կոչէին սոքա Փսաթիւռիանոսք,[գ] զի Թէոկտիստոս ոմն Փսաթիւռիայ վաճառ աղդաւ Ասորի, ջերմին[դ] բանիւ կայր համակարգեալ.

1 Տես Սոզոմ. Է. 17. Կասիոդ. Թ. 40. Նիկ. ԺԲ. 30.

ա. Բն. եթէ ոչ իցէ որդի. բ. Բն. աւել ունի . յընտանի տեղիսն նոցին .. գ. οἱ Ψαθυριανοὶ դ. διαπύρως հրատապ.

քսկ նոցա հետևեցաւ և Սեղինաս[ա] Գոդացն եպիսկոպոս, այր խառնակ ունելով զազգն. ի հաւրէ Գութ գոլով, իսկ ի մաւրէ Փռիւգացի,[1] և վասն այսորիկ երկոքին լեզուաւքն պատրաստաբար ըստ հերձուածոյն նոցա ուսուցանէր։ Բայց յետոյ և սոքա անջատեցան, Մարիանոսի առ Ագապիոս ցասուցեալ, զոր յինքն յեպիսկոպոսութիւն Եփեսոսի նախակարգէր։

Իսկ սոքա ոչ վասն աղանդոյ, այլ սակս նախաթոռութեանն տրտմեալք պատերազմէին ընդ միմեանս, Գոդացն յաւելեալ առ Ագապիոս։ Վասն որոյ բազմաց յորոց ընդ նոքաւք ժառանգաւորացն, առեալ զառ ի սնափառութենէն ծնեալ մարտն նոցա, մերժելով ի նոցանէ ի համագոյութեանն հաւատ յաւելուլին, և կարգէին ի սրբազոյն մերում եկեղեցւոյն, ի Նեկտառէ եպիսկոպոսապետէ վերստին ձեռնադրեալք։[բ] Բայց Արիանոսքն զերեսուն[2] ամ զատեալք ի միմեանց, յետոյ առ թագաւորութեամբն Նոր Թէոդոսի ի հւպատւոյն Նո-

ա. Σεληνᾶς.

բ. Վերջի նախադասութիւնը «եւ կարգէին....ձեռնադրեալք» չկայ բնագրի մէջ:

1 Սա առաջ Ուլփիլասի գրագիրն էր. յետոյ նորան յաջորդեց.

2 Այդ միացումը եղաւ 419 թ. բաժանումը 394 թ. էր. ուրեմն ընդամենը 25 տարի է եւ ոչ երեսուն.

Բայց Արիանոսք որոշեալք[ա] ի միմեանց, յետոյ ի բաց թողեալ զվիճաբանութիւն, և միաբանեցան ընդ ուղղափառ հաւատոս եկեղեցւոյ Աստուծոյ մերոյ ի հաւատս և ի կարգս մեր. և դարձեալ վերստին առնուն ձեռնադրութիւն ի Նեքտառիայ ի Կոստանդնուպօլսի հայրապետէն.[բ] Իսկ որք այլք[գ] ի Կոստանդնուպօլիս էին զղջացեալք յետ երեսուն ամի առ Թէոդոսիւ՝ գան ի խոստովանութիւն համագոյութեան, և օրէնս հաստատեն մի

ա. Ն. Դ. որոշեալ. բ. Դ. եպիսկոպոսէ. գ Ա՛ Դ. այլ.

թիւնն և զոր յաղագս մեկնութեանն իմացեալ, շարականեալ գրեան զոր յաղագս կրթութեան մտաց գրեաց։ Զանձրացեալ ընդ իւր հնազանդակիցսն, իբր ապստամբեալ ի նոցանէ արտաքս ելանէր. և ժողովեալ զնոսա յինքնէ համանուանութիւն հերձուածոյն էթող։

Իսկ ի Կոստանդինուպոլսի Նեստուքէոս ոմն ի ցուրտա[ա] ինդլոյ որոշեցաւ յՆեւնոմիանոսացն, և այժմ զժողովս առանձինն առնէ։ Արդ՝ անուանին Թէոփռոնիոսի հետևողքն Նեւնոմիանոսք — Թէոփռոնիանոսք, իսկ Նեստուքիոսին՝ Նեւնոմիանոսք — Նեստուքիանոսք։ Բայց որպիսի ցուրտ քանք են վասն որոյ որոշին, աւանդեալ պատմութեամբս ոչ արժանի լինել ընտրեցի, զի մի յայդս խոնարհեցուցից զբանս. բայց զի զմկրտութիւնն արտաքսագրեցին, քանզի ոչ յՆրրորդութիւնն, այլ ի Քրիստոսի կրտեն մահ։ Բայց եղև ի ժամանակս ինչ ի Մակեդովիանոսսն երկպառակութիւն. Նեստուպիոսի քահանայի առանձին ժողովս առնելով, իսկ Կառտեռիոսի ոչ միաոլել ընդ նմա։ Թերևս արդեւք և այդ աղանդք են ոցանէ եղեալք յայդս ի քաղաքացն։ Բայց ես ի Կոսանտինուպողիս զյամուլմն առնելով, յորում ծնայն իսկ

ա. Թեթեւ.

ւսմանն։ Եւ այլք յայլոյ[ա] որոշեալ և անմիաբանք[բ] լեալ. զային և խոստովան լինէին[գ] ըստ մերում հաւատոյ ուղղափառութեան և կարգաց եկեղեցւոյ։ Եւ զի երկայնագոյն է զամենայն աղանդիցն ասել զբաժանմունս, մանաւանդ երկիւղ է որ ոչ գիտեմ զբովանդակն հասու լինել և ասել. որ ի Կոստանդնուպօլիս եմ ծնեալ և սնեալ և ուսեալ. անդորրագոյնս պատմեմ, որքան միզ է հասանելի որք աստէն[դ] լիեալք, որոց և

ա. Ա, յայլ. բ. Ա, անմիաբան. գ. Դ. խոստովանէին ըստ մերոյ. դ. Ա՝ Գ. անդէն.

անայ, զորս ի նմա եղեալն անդրյրլագոյ· և
զոմանս յայտցանէ և ինքնատեսաբար պատմեցի, և
ի պայծառագոյնք որ անդն եղեալք, և արժանիք յի-
ստակիք յիշատակի կարգեցան· բայց այս ապա ոչ ըստ
նմին ժամանակին, այլ ըստ յոլովից պատահեաց լինել
ժամանակաց· Իսկ դու թէ կամիս ուսանել զանուանս
զանազանից հերձուածոց, զվերագրեալն Անկիւրոս գիրս
զոր շարագրեաց Կիւպրացեացն եպիսկոպոս Եպիփանեայ,
ընթեռնլով ուսջիր·

Բայց յաշխարհական գործքն դարձեալ խառնա-
կէին յայապիսի պատճառոյ·

ա· Ἀγκυρωτῷ βιβλίῳ Եպիփանի գրուածքն էր, որ 373 կամ 374
արքին գրուած պատրաստ էր:

...ակնատես իսկ· Իսկ վասն այլոցն մի զամենայն ի ժէնջ պա-
հանջեր·" ... զպէսպէս և զա-

Իսկ եթէ կամիս ուսանել զազանդից զպէսպէս և զա-
նազանս բանից և գործոց հերձուածոց ՚ չար յիմարութիւնս, ՚
ընթերցիր զԱնիւկորոս գիրս, զոր շարագրեաց ՚ երանելին Ե-
պիփան եպիսկոպոս Կիւպրացի· և նա ուսուցանէ զհերձուածս

ԺԹԱ·

Ցաղագս յարութեան մանկանցն Նէյնսուալ:

(Ի սոյն ժամանակի յարեան մանկունքն որ յԵփեսոս
ի Հողքոս ՚ լերինն· յայրի անդ ննջեցին, ի Դիկոսէ հալա-
քրիստոնէից· որ նախախնամութիւն է Աստուծոյ յարուէ
նոցա շնորհել, հաստատուն արար զյոյս յարութեանն·
յարեան ոմանք յաղանդաւորաց եպիսկոպոսաց որք
թէ չիք յարութիւն մարմնոյ· զի հոգիքն ընդունին զհ

ա· Ա, պատանիքեւ· բ· Ա՝ պէսպէս· գ· Ա, հերձուածոյ· դ·
յութիւնմ· Դ չարաասցութիւնս· գ· նմայութիւնս ե· Ա՝ Դ· չա
զ· Դ· յողոքոս· է· Ա, նախախնամութեամբն·

Գլ. ԻԵ.[1]

Ըստ[1] արեւմտից կողմանց քերդող ոմն, որոյ անուն

1 Ծառընտրի հատուածը քաղուածք է, ինչպէս նկատեցինք, Թէոդոսի պատմութեանը, որ էջ. 415 վերջանում է եւ սկսում դարձեալ այս տեղից, բայց քաղուածք անողը կապը հաստատելու համար աւելցրել է մի կտոր.

Բայց ընթացուք յառաջիկայն, որոյ փոքր ինչ առաջ սկիզբն յիշատակի: Նախկին որպէս զի եկեղեցին որոշեալ ի Նախկի եղելում որոշմանն ոչ եկաց. եւ որպէս զատեալք ի միմեանց՝ ընդդէմ կալով գնային եւ զփոքունս եւ զսուղս պատճառովն՝ առաքեալք առ միմեանս որոշեն ըստ արեւմտից կողմանն, քերդողովն որում անունն էր Դինի-միոս . . . .

1 Տես Է. 22. 24. Թէոդ. Գ. Եկ. Դ. 24. Ռուփ. ԺԱ. 3. Զօսիմոս. Դ. 53. Փիլոստորգ. ԺԱ. 1. Կաս. Թ. 45. Նիկ. ԺԲ. 39.

ցումն յԱստուծոյ ըստ բարեաց գործոց[ա] եւ լինին որպէս հրեշտակս ի յերկինս, եւ մեղաւորացն հոգիքն ընդ իւրեանց ընդունին զպատիժս ըստ արժանեացն ի Տեառնէ. Եւ վասն այսորիկ[բ] խնդրոյ, բարեպաշտն Թէոդոս ուժգին դողմամբ[գ] եւ արտասուօք հրամայէր աղօթս առնել առ Աստուած ուղղափառացըն, զի եղիցի ողորմութիւն յԱստուծոյ. եւ ինքն եւս առաւել ի ջանս աղօթիցն եւ ի պահս[դ] պնդեալ տքնութեամբ եւ արտասուօք. Եւ լսելի եղեւ սքանչելի ցուցակութեամբ յարութիւն հոգւոց եւ մարմնոց ի մանկանցն[ե] եւթանց, որք յարեան եւ երեւեցան Թագաւորին եւ բազմաց, եւ խօսեցան վասն յարութեան մեռելոց, եւ դարձեալ ննջեցին եւ ի քուն մտին մինչեւ ի հասարակաց[զ] յարութիւնն, որպէս եւ ամենեցուն է քաջայայտնի ի նոցին պատմութեանց. Ցայսոսիկ գոհանալով առա-

ա. Դ. պարգեւաց. բ. Դ. այսր. գ. Ա գոչմամբ, միւսները դողմամբ. դ. Դ. աղօթից եւ պահոց. ե. Ա, ի մարմնականացն. զ. Ա, Դ ի հասարակ.

Նուգենիս, ա Հռովմայականս խրատեալ բանս. սորա Թո-ղեալ զխրատարանսն ի Թագաւորականսն զինուորէր, բ և ընդդիմագրաւէր Թագաւորին լինէր կարգեալ։ Եւ վասն լինելոյն նորա բանաւոր, առաւել քան զայլսն պատուեալ զբախտ նուաստաբար ոչ տարաւ. այլ գործակից առ-եալ զՍոգոբաստիս, գ որ ի փոքր Գաղատւոյն դիմեալ զաւրական դասու առաջնորդ հանդիպելով, դ իսկ աւրի-նակաւ դժնդակ և պղծապանագոյն։ Խորհին ե երկոքինն զմահ Թագաւորին Վաղէնտինիանոսի, յորս ի վերայ

ա. Դինիսոս. բ. ի Թագաւորութեանն զինուորեալ. գ. Αργοβάστης այլ ցոր ծառգոյբաստիս. դ. հանդիպեալ. ե. խորհէին զմահս.

եւ հաստատէր ի հաւատս և փառաւորէր զարարիչն Աստուած։)

ԳՂ ԺԺԵ.

Թէ ո պէս քերթողն Նուգինէս բռնացեալ, ի քուն անկողնի խեղդէ զԹագաւորն Վաղէնտիանոս, կալնու զհռոմ եւ զիշխանութիւն.

Յետ այսորիկ յառնէ ա աշխարհական պատերազմ յա-րևմուտս. Քերթող ոմն Նուգինէս բ անուն ի Հռոմայ, գ հռետոր իմաստասէր անուանի լինել. սորա դ Թողեալ զխրատականսն զինուորէր և գիմագրաւ պատուի ի Թագաւորէն. ե առաւել քան զամենեսեան իմաստուն և բանաւոր երևեալ փառաւորի. Եւ ամ-բարտաւանեալ չար իմացութեամբ զմահ Թագաւորին. զ և առ-նու գործակից իւր զփոքր Գաղատիա զզօրավար Թագաւորին զՍոգոբաստիս, և երկոքին խորհէին զմահ Թագաւորին Վա-ղէնտիանոսի. և ներքինիսն է որ ի վերայ յօթանոցին ը մեծա-մեծ խոստմամբ խորհրդակից առնէ մահու. և նոքա պատրեալք

1 Զիք ի բն առեալ է ի վկ. Նւթն Մանկ. Նփես. զոր տես ի վկ. Ս. Հ. Ա. 446. 502։

ա. Ա, առնէ բ. Բոլ. Զեռ. Նուգինէս. գ. Ա, Հռոմա. դ. Ա, որ. ե. Ա, Գ. վասն առաւել. զ. Ն. եւ ամբարտաւանութեամբ չար իմանա վասս մահու Թագաւորի. է. Գ. Ներքինին. ը. Գ. աթանոցին.

ութանոցին[ա] ներքինիս հաւանականաւք մտեալ։[բ]

Իսկ նոցա[գ] խոստմունս որոց ունէին պատուոցն[դ] ընկալեալք, ի նենգման զԹագաւորն խեղդեցին։ Եւ առ ժամայն Եւգենիոս կալաւ[ե] որոց յարեւմտայինան կողմունս իւրաց եղեալ, գործէր ոչքան և վայել էր ի բռնակալն լինել անտեղի իրք։[զ]

Զայս լուեալ Թագաւորին Թէոդոսի, և նոյն ժամայն է ի հոգս մեծամեծս մտանէր, երկրորդ հանդիսից յետ[ը] Մաքսիմոսի առաջի կացելոյ ճանապարհի։ Ապա կալեալ[թ] զհեծելական զաւրութիւնսն,[ժ] և զորդին Ոնորէոս[ժա] յորջորջեալ ի Թագաւոր յիւրում[ժբ] երրորդ հիւպատուոջն, և Արքադանտիոսի,[ժգ] տասինն Յունուարի

ա. աղաւթանոցին, բ. հաւատարիմս մտեալ. գ. ի նոցանէ. դ. ըզ-պատիւն. ե. Եւգինի կալով որ էր յարեւմտային կողմանս տիրացեալ, գործէր. զ. իրս. է. Չիք. ը. որ յետ. թ. ը կալեալ. ժ. զաւրսն. ժա. յորում անուն Ոնորիոս. ժբ. իւր. ժգ. Ապուգանտոս.

Ի խոստմանցն ի քուն յանկողնին ի գիշերի խեղդեցին զԹագաւորն Վաղէնտիանոս։ Եւ անդէն կալաւ զՀռովմ և զիշխանութիւն նորա։

ԳՂ. ՃԺԲ.

Թէ որպէս Թէոդոս լուեալ զսպանումն Վաղէնտիանոսի, հասանէ զօրօքն ի Գաղայ, մարտնչի ընդ բռնակալին, պարտի բռնակալն եւ հատնի գլուխն:

Զայս լուեալ Մեծին Թէոդոսի Թագաւորին ի հոգս առաւել մտանէր. և ժողովեալ զզօրս իւր, և զմիւս որդին զՈնորիոս[ա] Թագաւորեցուցանէր ի Կոստանդնուպոլիս. Թողեալ զերկուսին որդիսն զԱրկադիոս և զՈնորիոս Թագաւորս ի Կոստանդ-

ա. Ա. Գ. զՆոնորիոս.

ամսոյ, [ա] առժամայն յարևմտայինսն կողմունսն [բ] փութա-
նակի գնայր, թողեալ զերկուս որդիսն իւր ի Կոստան-
տինուպոլսի թագաւորս։ [1] Իսկ երթալով նորա ի յընդ-
դէմ [գ] Նւգինի, բազումք որոց յայնկոյս Իստրոսի բար-
բարոսացն հետևէին նմա, մարտակից լինել նմա ընդդէմ
բռնակալին յաւժարեալք։ Իսկ յոչ բազում անցեալ
ժամանակի, [դ] Գաղիա հասանէր զաւրաւ. բազմաւ. քան-
(զի) անդ պատրաստէր բռնակալն ունելով և նորա զաւրս
բիւր բազումս։ Եւ լինէր խառնակումն առ գետոյն [ե]
որ կոչի Փռիգդոն [զ] 2. և ըստ որում կողման Հռովմա-
յեցիք առ Հռովմայեցիս պատերազմէին, հաւասար լինէր
մրցումն ի կողմանն յայնմիկ մարտին, իսկ ըստ որում
մարտակիցքն է Թէոդոսի բարբարոսքն, ըստ այնմ կող-
ման որք Նւգինին առաւել զաւրանային։

ա. յամսեանն Յունուարի ի տասն. բ. յարեւմտային կողմն. գ. ընդ-դէմ Նւգինիա՝ ի պատերազմ. դ. Չիք |յօժարեալք..... ի ժամանակի. ե. գետովն. զ. Փռիւգիոն. է. բարեպաշտին.

1 Փրկ. 399 թ.

2 Բնագրի մէջ այստեղ բաց է թողնուած մի փոքրիկ հատուած, որ չկայ նաև մեր թարգմանութեան մէջ. ասել է՝ թարգմանութեան օրինակն էլ է առանց այդ այժմ կորած հատուածի եղել.

Նուպօլիս, և ինքն գնայր ընդդէմ բռնակալին այնորիկ Նւգինի
ի մարտ. Եւ հասեալ ի Գաղիայ [ա] յոլովք ի բարբարոսացն գան
առ Թէոդոս մարտակից լինել ընդ նմա ընդդէմ բռնակալին։
Իսկ յետ ոչ բազում աւուրց գայ և բռնակալն բազում բիւ-
րաւոր զօրօք. և խմբեցաւ պատերազմն առ գետովն որ կոչի
Փռիգդոն. [բ] և ըստ որում Հռովմայեցիք էին պատերազմեալ,
հաւասար էր մրցումն և ոչ մի զմի ոք յաղթահարէր. [գ] իսկ որ
այլազգացն էր զօրն, պարտեցան ի բռնակալի զօրաց ի մարտին։

ա. Բոլ. Ձեռ. ի Գաղատիա. բ. Դ. չիք. գ. Դ. եւ ոչ մի զի մի ոք յաղթահարեաց.

Իսկ Թագաւորին տեսեալ զբարբարոսն լքեալս, և ի մեծ հանդիսի եղեալ, ի գետին ընկենլով զինքն ա աւգնական կոչէր զԱստուած, և ի խնդրոյն ոչ նուաղէր։ Քանզի Բանկուրիոս ա զաւրավարն [1] նորա այնքան քաջալերեցաւ, բ որպէս զի նախկին հանդիսաւորաւքն բ ընթանայր, ըստ որում կողման բարբարոսքն գ վարեալք լինէին, և պատառէր զուազմունս դ պատերազմականացն, և դարձուցանէր ի փախուստ [2] զորս յառաջ

ա. մինչեւ առ զխնդրելին ի սիրոյն իւրմէ ի Քրիստոսէ, զի Բակ-ուրիոս. բ. քաջացաւ. գ. զորու բարբարոսացն. դ. ճառընտիրը ունի ուղիղ. «զուազմունս» մեր Ձեռ. «զքաղմունս».

ա. Յն. Βακούριος.
բ. Յն. πρωταγωνισταῖς.

1 Բակուրի մասին Զոսիմոսը (Դ. 53) գրում է. Ἔλκων μὲν ἐξ Ἀρμενίας τὸ γένος, ἔξω δὲ πάσης κακοηθείας ἀνήρ, μετὰ τοῦ καὶ τὰ πολεμικὰ πεπαιδεῦσθαι Ազգաւ ի Հայաստանէ ծագեալ, այր անարատ յամենայն վատութեանց, ընդ նմին եւ քաջ վարժեալ ի գործս պատերազմաց։

2 Զոսիմոսը պատմում է, որ շատերը, նրանց թւում եւ Բակուրը ընկնում են պատերազմի դաշտում։

Իսկ բարեպաշտն Թէոդոս ա եւս պարտեալ և լքեալ զայլազգիսն, որ մարտակիցք նորա էին, ի մեծի հանդիսի լինեալ ըն-կէց լինին ի գետին, և մեծաւ հառաչանօք և արտասուօք յօգնութիւն կոչէր զԱստուած, և ոչ անտես լինէր ի խնդրոյն. զի անդէն զօրացեալ եղեն ի վերին զօրութենէն զօրք Թագաւորին. Զի Բակուրիոս բ զօրավար Թագաւորին՝ զօրացեալ նախկին հանդիսաւորօքն ընթանայր ի կողմն բարբարոսացն, և պատառէր գ զաւազմ մարտին, և դարձուցանէր ի փախուստ զմարտուցեալսն. և բազում մահս և վիրաւորս առնէր ի թշնամեացն, և փրկէր զբարբարոսն դ անվնաս։

ա. Դ. Թէոս. բ. Բով. Ձեռ. Բանգուրիոս. գ. Դ. պարտէր. դ. Դ. բարբարոսացն.

սակաւ ինչ վարաւղս։[ա] Բայց լինէր և այլ զարմանալի իր[բ] ի վերայ՝ ի ձեռն Աստուծոյ շնորհին սքանչման արժանի․ քանզի հողմոյ ուժգնի[գ] շնչեալ զվտարեալս[դ] նետս յորոց Եւգենի հակառակ նոցունց շրջեալ յեգոյր,[ե] և ոչ այս միայն, այլ և զընդդիմամարտիցն ուժգին դիմմամբ բերէր ընդդէմ նոցա։ Այսքան զաւրեցին[զ] Թագաւորին աղաւթք առ Աստուած։ Այսու աւրինակաւ եղելոյ պատերազմին պարտման, բռնակալն է[է] ընթացեալ յոտս Թագաւորին աղաչէր փրկութեան հանդիպել․ այլ առ ոտից Թագաւորին ի զաւրականացն գլուխն հատեալ լինէր։ Այս գործ(ի) ի վեցին Սեպտեմբերի ամսոյ, ի հիւպատուոջն Արկադիա երրորդին և Ռնորի երկրորդին։[1] Իսկ Աւգոստոս որ այսքան չարեաց պատճառն, յետ երկուց աւուրց պատերազմին փա-

ա զորս····վարաւղս Չիք· բ· իրս ի վերին ընծեռեալ· գ· զի հողմ ուժգին· դ· զվարողսն· ե· զեղոյր· զ· այնքան ·զաւրացեալ· է· եղեալ պատերազմ Թագաւորին, բռնակալին

1 Փրկ· 391 Թ·

Բայց լինէր և այլ զարմանալիք․ հողմ ուժգին հարեալ ընդդէմ բռնակալին և զօրաց նորա, և զնետս իւրեանց ի ձգողսն դարձուցանէր և սատակէր․ Զի տէր էր որ պատերազմէր ընդ բռնակալին ընդունելով զԹագաւորին աղօթս, զի այնպէս ճըգնեալ հանդիսաւոր աղօթիւք մինչև պարտեցաւ բռնակալն․ Զի[ա] ոչ էր հնար զնմա փախչել, ի հեզութիւն Թագաւորին վստահացեալ ընթացեալ յոտս Թագաւորին անկանէր, աղաչէր զփրկութիւն և զապրել անձին․[բ] Իսկ անդէն վաղվաղակի առանց իրիք յապաղանաց զինուորքն հատին զգլուխն զբռնակալին Եւգինի․ Եւ այնպէս բարձաւ չարն ի միջոյ, և եղև խաղաղութիւն զօրացն և ամենայն աշխարհացն այնոցիկ․ Իսկ Աւգոստոս, որ այսքան չարեաց պատճառ եղև՝ ընդ

ա· Դ· դարձեալ Թերի է· բ· Ա, ապրեցուցանել զանձն·

խուցեալ, իբր ծանեաւ ոչ ա լինիլ նմա կեանս, ընտանի սրով յանձն հպեցաւ. և այսպէս կործանեաց զվարսն:

ՆԼ. ԻՁ. [1]

Իսկ Թագաւորն Թէոդոս ի պատերազմական տաժանմանցն չարաչար հիւանդացեալ, բ և ակընկալեալ յեղելոյ ի վերայ հիւանդութենէն վաղճան ունել նմա զկենացն, գ մեծագոյն քան զվաղճանին յաղագս աշխարհական դ իրաց ունէր հոգս, զմտաւ ածէր որքան հասանէին չարիք մարդկան՝ Թագաւորին վաղճանելով: Ապա կոչէր ստէպ ե զորդին Ոնորիոս ի Կոստանտինու-

ա. ծանուցեալ իբրու ոչ. բ. ի հիւանդութիւն անկեալ չարաչար. գ. Բ կենաց. դ. աշխարհի իրաց հոգայր, զմտաւ ածեալ ինքեան ունելով զվախճան. ե. ստիպով կոչեալ.

1 Տես Սոզոմ. Է. 27. Թէոդ. Ե. 25. Ռուփ. ԺԱ. 34. Փիլոստ. ԺԱ. 2. Կառ. Թ. 50. Նիկ. ԺԲ. 50.

Եւգինիա միաւորեալ ի մասն Վաղէնտիանոսի, փախուցեալ և ոչ կարացեալ զերծանել ի հեռաւորիցն, ընդ ինքեան սուր եդեալ սատակեցաւ չարն չարիւ իւրով. (Իսկ Թագաւորն յամենայնի յաղթող լինել՝ տայր օրհնութիւն Աստուծոյ և գոհանալով փառաւորէր ամենեքումբք զԹագաւորն անմահ.)

ԳԼ. ՃԺԴ.

Թէոդոս բարեպաշտ զՈնորիոս որդին իւր կացուցանէ Թագաւոր յարեւմտեան կողմանցն եւ ինքն խօթացեալ մեռանի Յունվարի ԺԷ:

Ի վերայ այսոցիկ եղելոցս հիւանդացաւ բարեպաշտն Թէոդոս, և կոչեաց զՈնորիոս զորդին իւր ի Կոստանդնուպօլսէ, և կացոյց զնա Թագաւոր արեւմտեան կողմանցն ի Հռոմ.

(Եւ պատուիրեաց նմա իրաւամբք ունել զԹագաւորութիւն մի զօք խուել և մի զոք զրպարտել՝ այլ ուղղութեամբ և ար-

պաւղսէ առ ինքն, կարգել յարեւմտական կողմունսն[ա] փութայր։ Իսկ հասեալ որդւոյն ի Մեդիոլանոն,[բ] առողջացաւ յախտէն. և ապարէզս յաղթականս կատարելով,[գ] և նախ քան զճաշն առողջ լինէր զասպարէզն տեսանելով։ Իսկ յետ ճաշոյն[դ] խաւթանայր չարաչար. և ի հանդէսն երթալ ոչ կարացեալ[ե] որդւոյն իւրում կատարեալ զասպարէզն հրամայէր. և ի հասանել գիշերոյն վախճանէր, ի հւպատւոյն Ողիմբռիոսի[զ] և Պռոբինոսի, ԺԷ Յունուարի ամսոյ։[1] Այս էր առաջին

ա. կարգել զնա ի վերայ արեւմտային կողմանցն. բ. ի մաղիոխաանդ. գ. կատարէր. դ. ճաշոյն. ե. կարէր. զ. Ողիբռոսի եւ բռնաքանոսի.

[1] Փրկ. 395 թ.

դարութեամբ քաղաքավարեալ զաշխարհ և զեկեղեցի[ա] Աստուծոյ. որով կեցջիք դու[բ] և եղբայր քո, և մի բարկացուցանէք զԱստուած և խոտորիք յարդարութենէ, այլ ուղղափառ հաւատով և ուղիղ[գ] վարուք, կացջիք մնասջիք ի սէր ամենասուրբ Երրորդութեան, և այնպէս վայելեսջիք ի խաղաղութեան զթագաւորութիւնս ձեր[դ] ի փառս Թագաւորին երկնաւորի.)

Եւ զայս ասացեալ խնդրեաց ճաշ ըստ օրինի թագաւորաց. և արար[ե] ուրախութիւն մեծ, և ետ պատգեւս ամենեցուն զօրավարացն և զօրացն, և զյաղթականսն կատարէր (ի փառս և ի գովութիւն[զ] ամենեցուն արարչին Քրիստոսի Աստուծոյ. Եւ առողջ և զգաստ ի խօսել և յուտել և յըմպել ըստ նախկին ըստ իւրոյ պարկեշտութեան. և փառս տուեալ գոհացան զԱստուծոյ, և գնացին յիւրաքանչիւր տեղիս։[է]) Եւ նա սակաւ[ը] ինչ նիրհեալ և զի երեկոյ՝ դարձեալ խօթացաւ, և ի մէջ գիշերին աւանդեաց զհոգին. ի Ցունուարի յիւթևտասն, կեցեալ ամ-

ա. Ա՛ զեկեղեցին. բ. Ն. դուք. գ. Դ. բարի դ. Դ. զթագաւորութիւնդ. ե. Դ. արարեալ. զ. Ա՛ գովութիւնս. է. Ա, ի փառս. ը. Դ. սկսաւ։

ամ[ա] ՄՂԴ Ողիւմպիադայն։ Եւ կեաց[բ] Թագաւորն Թէոդոսիոս ամս Կ.[գ] Թագաւորեաց ամս ԺՁ։ Ունին գիրքս[դ] ժամանակաց ԺՁ. և ամսոց ութ։[ե]

ա. այս առաջին ամ էր. բ. եկաց. գ. Կ. դ. գիրք զժամանակաց. ե. ամիսս։

Ճառընտրի հատուածը Թէոդոսի պատմութեան՝ այսքանով վերջանում է. երկրորդ մեծ հատուածը Կոստանդին Մեծի վարքն է, հանուած ոչ թէ Սոկրատի պատմութիւնից, այլ Սեղբեստրոսի վարքից։

վախճանուն, Թագաւորեալ ամս վեշտասան բարեպաշտութեամբ ի փառս ամենասուրբ Երրորդութեան։

ԳԻՐՔ ՎԵՑԵՐՈՐԴ

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

Զհրամանդ քո, քահանայդ Աստուծոյ, այրդ Թէոդորէ, [1] ի հնգեսին առաջարկեալ գիրսն որպէս էր վարկանիլ խորհրդիւ վաստակեցաք, զոր ի Կոստանդնի ժամանակացն եկեղեցական պատմութիւն շարագրեալք:

Բայց եղիցի մեզ մի փութալ առ պատմութիւննս զմտաւ ածեալք որպէս զի թէ փութասցուք գեղեցկաբանութեան հպել, թերևս և ի բաց անկանիցիմք ի դիտմանէն: Իսկ թէ տիպեսցուք, ոչ այսպիսիս ամենևիմբ կարասցուք գրել, որպիսի ի հին պատմագրացն ճառի, որովք անձցանել և վատթարագոյն առնել կարծիցէ ոք զիրսն: Ապա և ոչ երբէք տնաւրինեսցէ զբազումն և զտգէտս բանն, որք զգործսն միայն կամիցին գիտել, և ոչ ընդ բան իբր գեղեցիկ շարակարծեալ սքանչանալ: Արդ զի մի երկոցունցն անշահ իրողութիւնն լինիցի, բար եւրատիցն, զի ոչ արժանական հինն պատմութեամբ համեմատել իսկ տգիտացն, զի ոչ կարեն կալ ի վերայ իրացն ծածկելոյ ի ճոռոմասացութեանն բանէ, յայտնագոյն համարեալ զխոնարհագոյնս պատմութիւն այսորիկ աղագաւ արարաք:

Բայց սակայն սկսեալք վեցերորդ ի գլուխս զայս

[1] Տես առաջեւ, է. 48:

նախ ասեմք, զի որոց առ մերով հաստակովս եղելոց հուպս երկերաք արդէն, մի ոչ հաճոյս բազմաց թուեսցուք գրել, կամ ըստ առակին, եթէ ճշմարիտն եղիցի դառն, կամ զի ոչ ըստ գովութեանն զանուանս որոց տիրեանն ի կիր արկանեմք. և զի ոչ զգործսն նոցա մեծացուցանեմք։ Եւ ուր եկեղեցեացն նախանձայոյզք ըստգտանեն, զի ոչ զեպիսկոպոսունսն ասեմք զաստուածասէրս կամ սրբազոյնս. կամ զայսոսիկ զայսպիսս։ Իսկ այլք և յոյժ քննեսցեն. եղի(ցի) յորժամ զի ոչ զթագաւորս աստուածայինս և տեարս, ա և որքան ի գործ արկել զսովորութիւնն անուանեմք։ Բայց ես և յորոց հնոցն գրեցելոց հրաժարումն ունելով, որպէս զի ծառայն ի նոցանէ յանուանէ սովոր էր զտէրն կոչել, վասն պիտոյիցն գործոց, առ ոչինչ զպատիւն եդեալ և աւրինաց պատմութեանն հաւանեալք. ուր զգործոցն պահանջեն զպատմութիւն, զմաքուր և զճշմարիտ և զվճարեալն յամենայն ծածկութից, ի վերայ նորա գնացուցից զայդ պատմութիւնն, զորս եսն տեսա շարագրելով, զորս ի տեսաւղացն կարացի ուսանել, ընտրելով զճշմարիտն, յորմէ ոչ փոխելն զճշմարիտն յորմէ ոչ փոխելն ըստ պատմութեանն զպատմողսն զայսոսիկ։ Խորհրդաբար ինչ ճշմարիտն ծանուցեալ լինէր բազմաց և յոլովից պատմելոց և որոց առընթերն գոլով ասելոց գործովք. իսկ ոմանց յամենայնէ առաւել արժանաւորելոց գիտել։

Գլ. Ա.[1]

Թագաւորին Թէոդոսի վաղճանեալ ի Հիւպատուաջն ա. քոնսուլս.

1 Տես Սոզոմ. Ը. 4. Թէոդ. Ե. 26. Փիլոստորգ. ԺԱ, 3. Կասիոդ. Ժ. 1. Նիկեփ.

ԳԻՐՔ ՎԵՑԵՐՈՐԴ

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

Զհրամանդ քո, քահանայդ Աստուծոյ, այրդ Թէոդորէ,[1] ի հնգեսին առաջարկեալ գիրսն որպէս էր վարկանիլ խորհրդիւ վաստակեցաք, զոր ի Կոստանդնի ժամանակացն եկեղեցական պատմութիւն շարադրեալք։

Բայց եղիցի մեզ մի փութալ առ պատմութիւնն, զմտաւ ածեալք որպէս զի թէ փութասցուք գեղեցկաբանութեան հպել, թերեւս եւ ի բաց անկանիցիմք ի դիտմանէն։ Իսկ թէ տիպեսցուք, ոչ այսպիսիս ամենեւիմբ կարասցուք գրել, որպիսի ի հին պատմագրացն ճառի, որովք ածեցանել եւ վատթարագոյն առնել կարծիցէ ոք զիրսն։ Ապա եւ ոչ երբէք տնաւրինեսցէ զբազումն եւ զտգէտս բանն, որք զգործսն միայն կամիցին գիտել, եւ ոչ ընդ բան իբր գեղեցիկ շարակարծեալ սքանչանալ։ Արդ զի մի երկոցունցն անշահ իրողութիւնն լինիցի, բար խրատիցն, զի ոչ արժանական հինն պատմութեամբ համեմատել իսկ տգիտացն, զի ոչ կարեն կալ ի վերայ իրացն ծանկելոց ի ճոռոմասացութեանն բանէ, յայտնագոյն համարեալ զխոնարհագոյնս պատմութիւն այսորիկ աղագաւ արարաք։

Բայց սակայն սկսեալք վեցերորդ ի գիրսս զայս

1 Տես ստորեւ է· 48·

նախ ասեմք, զի որոց առ մերով Հասակովս եղելոց Հուպս երկեաք արդէն, մի ոչ Հաճոյս բազմացն թուեսցուք գրել, կամ ըստ առակին, եթէ ճշմարիտն եղիցի դառն, կամ զի ոչ ըստ գովութեանն զանուանս որոց սիրեմն ի կիր արկանեմք. և զի ոչ զգործսն նոցա մեծացուցանեմք։ Եւ որք եկեղեցեացն նախանձայոյզք ըստգտանեն, զի ոչ զեպիսկոպոսունսն ասեմք զաստուածասէրս կամ սրբազոյնս. կամ զայսոսիկ զայսպիսիս։ Իսկ այլք և յոյժ քննեսցեն. եղի(ցի) յորժամ զի ոչ զթագաւորս աստուածայինս և տեարս, ա և որքան ի գործ արկել զսովորութիւնն անուանեմք։ Բայց ես և յորոց Հնոցն գրեցելոց Հրաժարումն ունելով, որպէս զի ծառայն ի նոցանէ յանուանէ սովոր էր զտէրն կոչել, վասն այսորիկ գործոց, առ ոչինչ զպատիւն եդեալ և աւրինաց պատմութեանն Հաւանեալք. որք զգործոցն պաՀանջեն զպատմութիւն, զմաքուր և զճշմարիտ և զվճարեալն յամենայն ծածկութից, ի վերայ նորա գնացուցից զայդ պատմութիւնն, զորս եմն տեսս շարագրելով, զորս ի տեսաւղացն կարացի ուսանել, ընտրելով զճշմարիտն, յորմէ ոչ փոխելն զճշմարիտն յորմէ ոչ փոխելն ըստ պատմութեանն զպատմողսն զայսոսիկ։ Խորհրդաբար ինչ ճշմարիտն ծանուցեալ լինէր բազմաց և յոլովից պատմելոց և որոց առընթերն գոլով ասելոց գործովք. իսկ ոմանց յամենայնէ առաւել արժանաւորելոց գիտել։

Գլ. Ա.[1]

Թագաւորին Թէոդոսի վաղճանեալ ի Հիւպատուոջն ա. քռնաւորս.

1 Տես Սոզոմ. Ը. 4. Թէոդ. Ե. 26. Փիլոստորգ. ԺԱ, 3. Կասիոդ. Ժ. 1. Նիկեփ.

Ողիւբռոսի և Պռոբինոսի, ԺԷ Յունուարի ամսոյ, Նոբուն որդիքն զՀռովմայեցւոցն իշխանութիւնն փոխանորդէին. Արկադիոս զարևելիցն, իսկ Ոնորիոս զարևմտիցն ունէր ունելութիւն:[ա] Իսկ եկեղեցեացն ըստ ժամանակին առաջնորդք էին. ի Թագաւորեցելումն Հռովմ Դամասոս.[1] իսկ յԱղէքսանդրիա Թէոփիլոս.[2] իսկ զորս յԵրուսաղէմ Յովհաննէս ընդունէր. իսկ Փղաբիանոս[3] զԱնտիոքացեացն ունէր. իսկ ըստ Նորին Հռովմայ՝ Կոստանդնուպօլսի Նեկտառիոս ունէր զաթոռն, ըստ որոց

ա. τὸ κράτος իշխանութիւն:

1 Դամասոսը Հիերոնիմոսի վկայութեամբ արդէն վախճանուել էր Թէոդոսի իշխանութեան ժամանակ 384 թ. իսկ նորա տեղը Սիրիկիոսն էր անցել:

2 Սկսած 385 թ. տես վերեւ Ե. 12.

3 Տես վերեւ Ե. 15.

Այսպէս վախճանեցաւ մեծ և երևելի և բարեպաշտ և յաղթող միշտ[ա] Թագաւորն Թէոդոս, իսկ որդիք նորա Թագաւորեալք, Ոնորիոս[բ] ունի զՀռոմ և զկողմն[գ] արևմտից ըստ հօրն սահմանի. և Արկադիոս զԿոստանդնուպօլիս և զկողմն արևելից ըստ Թագաւորին սահմանի նախկին.

ԳԼ. ԺԹ.

Թէ ովք էին առաջնորդ եկեղեցւոյ ի նմին ժամանակի:

Իսկ եկեղեցւոյ առաջնորդք էին. Դամասոս[դ] Հռոմայ, և Կոստանդնուպօլսի Նեկտառիոս էր.[ե] իսկ Աղէքսանդրի Թէոփիլէ.[զ] և Անտիոքայ Փղաբիանոս իսկ էր. իսկ Երուսաղէմի[է] Յովհաննէս որ յետ Կիւրղի.

ա. Ա' Գ. միշտ յաղթող. բ. Ա. Ն. Դ. Նոնորիոս. գ. Ա. զկողմ. դ. Դ. Դամասկոս. ե. Դ. չիք. զ. Թէոփիլոս. է Դ. յԵրուսաղէմի.

և նախակարգեալ մերում գիրսն պատմի։ Իսկ յուլթին Նոյեմբերի ամսոյ, ի նմին հիւպատուոջ, մարմինն Թէոդոսի կարծեցելով էքսոդուոնաւն^ա բերեալ որդին պատուէր Արկադիոս. բայց ոչ ընդ երկար ինչ յետ այսորիկ, ԻԷ նորին ամսոյ և զաւրն հասանէր ընդ Թէոդոսի Թագաւորի զոր ընդդէմ բռնակալին էր զինուորեցուցեալ։ Ապա իբրև Թագաւորն Արկադիոս ըստ սովորութեանն առաջի դրացն ընդ յառաջ ելանէր զաւրուն, յայսքանուոջս և զաւրականքն Ռուբինոս զեպարքոս Թագաւորին սպանին։ Քանզի կարծիւր ի բռնակալութիւն Ռուբինոս.[1] և կարծիս ունէր, իբր թէ նա իցէ որ զՀոննոսոն^բ զբարբարոսական ազգս[2] կոչեաց ի Հռովմայեցւոցն աշխարհս։ Եւ հասանէին յայնմ ժամանակի ի Հայս և յայլ կողմունս ընթանալով յարևելս։ Բայց ըստ որում աւուր յորում Ռուբինոս մեռանէր, ըստ նմին աւուր և Մարկիանոս Նաւատանիանոսացն եպիսկոպոս վախճանեցաւ. և փոխանորդէր զեպիսկոպո-

ա. մեծաշուք հանդիսիւք։
բ. զՀոնս.

1 Արկադիոսի խորհրդատուն Ռուփինոսն էր. Ոնորիոսինը՝ Ստիլիքոնը.
2 Հիերոնիմոսը իր Թուղթ առ Հելիոդորոս 14. 16. մանրամասն նկարագրում է Հոներից առաջացած արհավիրքները.

Եւ զմարմին Թագաւորին ի հաւատարմաց բերեալ ի Կոստանդնուպոլիս դնի ի Թագաւորական հանգստարանս^ա մեծաւ պատուով յԱրկադիայ, եկեղեցական օրինօք (ի փառս Աստուծոյ)։ Յետ^բ այսորիկ և զօրն հասանէր ի քաղաքն ի Յունուարի ԻԷ ամսոյն. և ընդ առաջ եղև Արկադէոս զօրուն։

Զինուորքն զՌուփինոս^գ եպարքոս Թագաւորին սպանին, կարծիք լինել բռնակալութեան. զի զօր բազում բարբարոսացն էր և այլ ևս բազմութիւն զօրացն։ Յայսոսիկ վախճանի

ա. Ա, հանգստա.անսն. բ. Դ. Թերի. գ. Բոլ. Ձեռ. զՓոռքինոս.

սուլթիւնն Միսինոս, զոր և վերագոյնն [1] յիշեցաք։

Գլ. Բ. [2]

Իսկ սակաւ ինչ անցեալ ժամանակի, և Նեկտարիոս Կոստանտինուպոլսի եպիսկոպոսն վաղճանէր. ի հիւպատուոջն Կեսաւրիոսի և Ատտիկոսի, ԻԷ Սեպտեմբերի ամսոյ։ [3]

Եւ ապա փոյթ վասն ձեռնադրութեան եպիսկոպոսի լինէր։ Եւ այղոց զայղ ոք խնդրելոց, և վասն այսորիկ բազում անգամ առաջի եդելոյ խորհրդոյ, յետոյ թուէր յԱնտիոքա կոչել զՅովհաննէս զեկեղեցւոյն քահանայ. [4] քանզի համբաւ կալոյր վասն նորա, իբր

1 Տես Ե. 10.

2. Տես Սոզոմ. Ը. 2. Թէոդ. Ե. 27. Կասս. Ժ. 3. Նիկեփ. ԺԳ. 2։

3 Փրկչի 397 թ։

4 Նա ամբողջ 12 տարի Անտիոքում քահանայ էր եւ կարողացել էր իւր քարոզներով հռչակ ստանալ. սկսած 387 թ.

Նաւատիանոսաց եպիսկոպոսն Մարկիանոս. և Սիսինոս՝ ունի զեպիսկոպոսութիւն։ Նոյա և Ռուփինոս Արիոսեանց ա վախճանի։

Գլ. ՃԺԶ.

Յաղագս Յոհանու Ոսկեբերանի ընտրութեան սարկաւագութեան. քահանայութեան. հայրապետութիւն եւ գովութիւն վարուցն։

Յետ սակաւ աւուրց Նեկտարի բ եպիսկոպոսն Կոստանդնուպօլսի վախճանի ի ԻԷ Սեպտեմբերի։ Եւ անդէն ի հոգս եղեալ թագաւորին վասն ձեռնադրութեանն և ամենայն ուղղափառ ժողովրդոցն. գ և ոմն զսա և ոմն զնա յորդորէին։ Եւ անմիաբանք լինելք գ ըստ նախախնամութեան Աստուծոյ, խոր-

ա. Դ Գ. արիոսին. բ. Դ. Նեկտարիոս. գ. Գ. եւ ամենայն ուղղափառացն.

1. Տես Փ. Բիւզ. 163. 203. ղպ. Ք. Պատկ.

թէ իցէ ուսեալ ընդ այ(լ)ով և բանաւոր։ Ապա սակաւ ինչ անցեալ, այ(լ)ովք միաբան ընտրութեամբ հանդերձ ամենայն ուխտաւորաց և ժողովրդոց, թագաւորին Արկադիոս կոչէր զնա։ Իսկ վասն արժանի հաւատարիմական ձեռնադրութեանն, առընթեր լինէին բազում այլ եպ[իսկոպոսք],[1] նաև Աղէքսանդրի եպիսկոպոսն Թէոփիլէ։[2] Որ և խափանել ջանայր զՅոհաննու ձեռնադրութիւնն, զի զԻսիդորոս՝ քահանայ զառ ի նմանէ եպիսկոպոս ձեռնադրեսցէ, զոր յոյժ սիրէր. քանզի վասն նորա կալեալ էր յանձն գործ դժուարին, իսկ թէ զինչ է այս. ասելի է աստուստ։ Մինչ թագաւորին Թէ-

1 Մեր Ձեռագրից պակաս է մի ամբողջ թուղթ. Թերին լրացրինք Թարգմանելով բնագրից. բայց քանի որ համառօտ օրինակը շատ ընդարձակ է. ուստի օգտուեցինք գլխաւորապէս նրանից։

2 Թէոփիլոսը Աղէքսանդրացի էր. եպիսկոպոս էր հաստատուել 585 թւին։ Երկար ժամանակ հակառակելով Ոսկեբերանին յաջողեց 403 թ. նրան գահընկէց անել. Մեռաւ 412 թ.

հեցան զՅոհան քահանայ Անտիոքայ եկեղեցւոյն. ըստ հռչակաւոր նորա վարդապետութեանն և գիտութեանն և բանաւորութեանն, միանգամայն և առաքինասէր վարուցն առնել. Կոչէր զնա թագաւորն պատճառով իւիք և առ իւր պահէր. մինչև ժողովեցան բազում եպիսկոպոսք ի կոչմանէ Արկադեայ.

Նաև Աղէքսանդրի եպիսկոպոսն Թէոփիլէ՝ որ և խափանել ջանայր զՅովաննու ձեռնադրութիւնն,[ա] զի զԻսիդորոս[բ] ձեռնադրեսցէ, որ էր քահանայ և սիրելի յոյժ նորա. բայց որ ըստ թագաւորին[գ] էին՝ զՅոհան ընտրէին ըստ ամենայնի. (թէպէտ և նա հրաժարէր ի ձեռնադրութենէն)։ Եւ բազումք

ա. Դ. ձեռնադրութիւնսն. բ. Ա, Սիդորոս. Բ. Ա. Ն. զՍիդորէս. գ. Ա, բայց ըստ որ թագաւորին էին.

պատերազմել ընդ Մաքսիմեայ, Թէոփիլոս Ը.
ի ընծայս առաքեաց Թագաւորին, և ետ ի ձեռս Նո-
Թուղթս երկուս. Հրամայեալ յաղթողին մատու-
նել՝ զընծայս և զԹուղթսն. Իսիդորայ ընկալեալ
Հրամանս զայս՝ մնայր ի Հռովմ, ակն ունելով յաղ-
թութեան. այլ ոչ ընդ երկար ծածկէր խորհուրդն,
ընթերցողի որ առ Նա գոցացեալ զԹուղթս. Յաղագս
որոյ Իսիդորոս յերկիւղ անկեալ՝ անդէն յԱղէքսանդ-
րիա փախչէր. Վասն այս պատճառի ջանայր Թէոփիլէ
յաղագս Իսիդորայ. բայց որ ըստ Թագաւորին էին,
զՅոհան նախընտրեցին. Եւ քանզի բազումք ընդդէմ
Թէոփիլոսի շարժեցան ամբաստանութեամբ, և գիրս մ
մեղադրանաց ետուն եպիսկոպոսացն որ անդ կային. Եւ
աւագ Թագաւորական աւթանոցին Եւտրոպիոս առեալ
զԳիրս ամբաստանութեան, եցոյց Թէոփիլոսի ասելով
ունի ընտրել. կամ ձեռնադրել զՅոհան, և կամ զընդ-
դէմն իւր ամբաստանութիւն ի յանդիմանութիւն ածել.
յայսոսիկ երկուցեալ Թէոփիլոս ձեռնադրէ զՅոհան. Եւ
այսպէս ձեռնադրեալ՝ նստէր յաթոռ եպիսկոպոսու-

շարժեցան ընդդէմ Թէոփիլի" ամբաստանութեամբ. իսկ աւա
ներքինեաց Թագաւորին՝ Եւտրոպիոս" գիր ամբաստանութեա
եցոյց Թէոփիլոսի, կամ ձեռնադրել զՑովհաննէս և կամ զըն
դէմն ի իւր ամբաստանութիւն ի յանդիմանութիւն ածել՝ Ց
սոսիկ երկուցեալ Թէոփիլէ, ձեռնադրէ զՑոհաննէս (զբո
գառեալն ի Թագաւորէն, և զՀարկաւորեալն յեպիսկոպո
և յամենայն եկեղեցեացն և ի ժողովոյն. Եւ այսպէս բա
դրուատիւք ընդունի զվերակացութիւն յանձին յարտաւ
եղեալ) և Հանեն ի բարձրագոյն աթոռն ի ԻԶ Փետրո

ա. Դ. Գ. Թէոփիլոսի. բ. Դ. ներքինեացն. գ. Ա, Դ.
պիմոս. Միւս Ձեռ. Մոպիմոս. դ. Ա. զընդդէմ. Դ. զընդդէ
ե. Գ. անիւ. զ. Ա՛ Գ արտասուս. է. Ա՛ Դ. Փետրուար ամսոյ.

թեան ի քսան վեցն Փետրուարի ամսոյ, զկնի հիւպատուոջն, զոր կատարէին ի Հռոմ Թագաւորն Ոնորիոս, իսկ ի Կոստանդնուպաւլիս Եւտիքիանոսն, որ յայնժամ Թագաւորին էր եպարքոս։

Եւ վասն զի երեւելի էր այրս, յորոց եթող ի բանից (ճառից), և յորոց ի բազում դժնդակս զյանդիմանութիւն արար, արժանիս համարիմ ոչ լռել որ ըստ նմայն էին պատահեալքն, այլ որքան ժամանակի պատմութիւնս է վարկանելի, ասել. եթէ ուստի էր, և կամ յորոց, և որքան եկն ի վերակացութիւն եպիսկոպոսութեան, և զիարդ դարձեալ որոշեցաւ, և որպէս յետ մահուանն պատուեցաւ առաւել քան ի կենդանութեան։

ամսոյն, զկնի հիւպատուոջն զոր կատարէին ի Հռոմ Թագաւորն Անորիոս, իսկ ի Կոստանդնուպօլիս Եւտիքիանոս, որ յայնժամ Թագաւորին էր եպարքոս. Եւ վասն զի երեւելի էր (և յերեւելիաց էր Յոհան կոչեցեալն ի հայրապետութիւն Կոստանդնուպօլսի) յորոց եթող ի բանից, [ա] և յորոց ի բազում դըժընդակս զյանդիմանութիւն արար, արժանիս համարիմ ոչ լռել, այլ ասել որ ըստ նմայն էին պատահեալքն [բ] ոչ որքան են, այլ որքան ժամանակն պատմութեանս է վարկանելի. Եթէ ուստի էր և կամ յորոց և որքան յայս յառաջադիմութիւն [գ] եկն ի վերակացութիւն բազում եպիսկոպոսաց, և զիարդ՝ դարձեալ որոշեցաւ, և որպէս յետ մահուանն պատուեցաւ յաւէտ յամենայն երկրի, և որքան նա փորձանս կրեաց ի մախողաց և յապարատանից. [դ]

Կոչեցեալն Յոհան ի վերակացութիւն էր յԱնտիոքայ,

ա. Դ. ի բանիցն. բ. Ա, պատճեալք. Ն. ասել զնմանէ էին պատահեալքն. գ. Ն. Դ. առաջադիմութիւն. Գ. յառաջադիմութիւնս. դ. Դ. Դարձեալ թերի ամբողջ թերթեր.

Իսկ յայնժամ Գրիգոր
ի ներքս ի քաղաքին փոխ
զժողովան առնէր. ա որու մ
տուն աղաւթարան առ
անուանեցին։

Բայց Գրիգորիոս ս
նուիրեամբն ե քան զոր

ա. իսկ յետ այնորի
ի քաղաքն աղօթանոյ զ

ա. Այս անգամ
բ. Յն. εὐλαβεῖν.

1 Տես Սոզոմ.
Նիկեփ. ԺԲ. 7։

րիոս. և հարցն
մենայն բարե
նէր ի նմանէ
կանէ և ի ս
Գրիգորիոս
Թագաւորն
յօրինու ա
Ն։
տայն. հ

ժողովն
յետոյ

Թա

...արտաքս ելին ա ի քաղաքէն. ի Հուպատ-
...ոսի Հինգերորդին, և Թէոդոսի առաջնե-
...ելեմբերի ամսոյ. իսկ փոխանակ մտանէին
...կեղեցիսն, որք Համագոյութեանն Հա-

Գ.Լ. Ը.[1]

...ագաւորին ոչինչ սպուժեալ՝ ժողով եպիս-
...ղղափառ Հաւատոյն[2] Համակոչէր առ ի Հաս-
...ր ի Նիկիոյն Հաւատ, և ձեռնադրեալ Կոս-
...ղաքի եպիսկոպոս. Յուսացեալ կարող լինել և
...ակեղեցիսն միաւորել յիւրսն, և զորս Նոցայ
...ոյն առաջնորդս կոչեաց։ Եւ ժողովեցան ապա

ելանէին. ք. եւ Յովուէին զեկեղեցին որ Համագոյ Երրոր-
խոստովանողք էին եւ սահմանեալ Հաստատեցին զոր առ ի Նի-
ւատս.

Տես Սաղմ. Է. 7. 8. 9. Թէոդ. Ե. 7. 8. Կաս. Թ. 13. Նիկ

_. Նախ քան ժողով Հրաւիրելը. Թէոդոսը օրէնք Հրատարակեց.
31 Թուին, Հաստատելով Նիկիայի դաւանանքը. Սա Նիկիայից յետոյ
րդ մեծ տիեզերական ժողովն էր Համարւում. իսկ Կոստանդնուպոլսի
լների մէջ չորրորդն էր։

ոիոքայ, որ էր իսկ եկեալ յառաջագոյն առ Գրիգորիոս, որ
եղափոխութիւն ունէր, (և Բասիլ[ա] Կեսարացի, և Գրիգոր
իւսացի՝ եղբայր Բարսղի, և Ներսէս Պարթև Հայոց Մեծաց.[1]

ա. Ա, Բասիլիոս.

1 Նորայր «Ջանուանց Ներսիսի եւ Բարսղի տես Խոր. Գ. ԼԴ.
221. ծան. 2. 3.

() Նոր. Ձիք ի քն. զանուն Ներսիսի Պարթեւի Թարգմանիչն
[illegible]ալ է ի Մ. Խոր. Գ. ԼԳ. այլ Խոր. չասէ թէ Ներսէս գտաւ ի ժողովին։

Զայսոսիկ լուեալ Դիմոփիղոսի՝ և զմտաւ ածել [ա] թէ որպէս դժնդակ է առ վեհագոյնսն ընդդիմանալ, [բ] կոչեալ յեկեղեցին զբազմութիւնն, [գ] և ի միջի նոցա յարուցեալ, այսպիսս անձամբ առ լսողսն բարբառեցաւ. [դ] Եղբարք, գրեալ է, [1] ասէ, [ե] յԱւետարանին. եթէ զձեզ հալածեսցեն [զ] ի քաղաքէս յայսմանէ, փախիջիք ի միւսն. և զի այժմ Թագաւորս եկեղեցեացդ պէտս ունի, գիտակ լիջիք զնոյն հետ այնմ ժողովեալս [է] զձեզ արտաքոյ քաղաքիս. Զայս ասացեալ՝ էնլ. ոչ որպէս Աւետարանին բան ունի [ը] զտեսութիւնն գիտելով, յաշխարհիս յայսմ կենաց փախուցեալ զվերինն խնդրել Երուսաղէմ, այլ արտաքոյ դրանց քաղաքին զժողովսն առնէր. Ընտի յառաջ ելանէր ընդ նմա և Ղուկիոս [թ] որ յԱղէքսանդրոյն, որպէս յառաջն ասացի, [2] արտաքսակացեալ և փախստեան հպեալ [ժ] ի Կոստանդինուպոլսի լինէր. Այսպէս Արիանոսացն զքառասուն [3] ամ զաղաւթանոցացն տեղիս կալեալ, և ի միաբանութենէն Թագաւորին Թէո-

ա. Թէոփիլոսի, ածեալ. բ. ընթանալ. գ. ․ուխտին․ աւել է, որ չկայ նաեւ բնագ. դ. բարբառեալ ե. չիք. զ. հալածիցեն զձեզ . . . . փաղջիք յայլ. է. չիք. ը. Զայս ասելով ոչ եթէ աւետարանաւն ունէր զտեսութիւն փախուցեալ, այլ յաւետարանական կենացն փախչէր եւ արտաքոյ. թ. Ղեկիոս. ժ. արտաքս կացեալ եւ փախստեայ.

1 Տես Մատթ. Ժ. 29.

2 Տես Դ. գլ. 37.

3 Ամաց 340 Թ. երբ Նեստորիոսը Նիկոմիդիայից Կ. Պոլիս փոխադրուեց. Տես Բ. 7.

խնդրութիւնք, և ես հատուցից ասէ Տէր Ամենակալ.'

Եւ այսորիկ ընդունելի եղեն Թագաւորին. Եւ առաքեաց հրաւիրակս գալ ի ժողով ի Կոստանդնուպոլիս (Դամասոս ի Հռոմա). Տիմոթէոս Աղեքսանդրի, Կիւրեղ Երուսաղէմի, Մեղիտոս

1 Սղմ. ԾԸ. 16.

2 Առնու ի Խոր. Գ. ԼԸ. 465. ․Դամասոս Հռոմայ.

դոսի փախուցեալ արտաքս եղին ա ի քաղաքէն. ի Հուպատ-ուոյն Գրատիանոսի հինգերորդին, և Թէոդոսի առաջներորդի, վեցին Նոյեմբերի ամսոյ. իսկ փոխանակ մտանէին և ընդունէին զեկեղեցիսն բ որք համագոյութեանն հաւատոյ:

ԳԼ. Ը. [1]

Իսկ Թագաւորին ոչինչ սպուժեալ՝ ժողով եպիսկոպոսաց ուղղափառ հաւատոյն [2] համակոչէր առ ի հաստատել զոր ի Նիկիոյն հաւատ, և ձեռնադրեալ Կոստանդինուպօլսի եպիսկոպոս: Յուսացեալ կարող լինել և զօրս ի Մակեդոնին միաւորել յիւրսն, և զօրս նոցայ Հերձուածոյն առաջնորդս կոչեաց: Եւ ժողովեցան ապա

ա. ելանէին. բ. եւ հովուէին զեկեղեցին որ համագոյ Երրորդութեան խոստովանողք էին եւ սահմանեալ հաստատեցին զոր առ ի Նիկիոյն հաւատս.

1 Տես Սոզոմ. Է. 7. 8. 9. Թէոդ. Ե. 7 8. Կաս. Թ. 13. Նիկ ԺԲ. 10.

2. Նախ քան ժողով հրաւիրելը, Թէոդոսը օրէնք հրատարակեց նոյն 381 թուին, հաստատելով Նիկիայի դաւանանքը: Սա Նիկիայից յետոյ երկրորդ մեծ տիեզերական ժողովն էր համարւում, իսկ Կոստանդնուպօլսի ժողովների մէջ չորրորդն էր:

Անտիոքայ, որ էր իսկ եկեալ յառաջագոյն առ Գրիգորիոս, որ զտեղափոխութիւն ունէր, (և Բասիլ ա Կեսարացի, և Գրիգոր Նիւսացի՝ եղբայր Բարսղի, և Ներսէս Պարթև Հայոց Մեծաց. [1]

ա. Ա. Բասիլիոս.

1 Նորայր. Զանուանց Ներսիսի եւ Բարսղի տես Խոր. Գ. ԼԴ. Ձ21. ժան. 2. 3.

() Նոր. Զիք ի քն. զանուն Ներսիսի Պարթեւի Թարգմանիչն առեալ է ի Մ. Խոր. Գ. ԼԴ. այլ Խոր. չասէ թէ Ներսէս գնաց ի ժողովին:

որք ուղղափառ հաւատոյն. յԱղեքսանդրիոյ Տիմոթէոս, իսկ յԵրուսաղէմացեացն Կիւրիղոս, յայնժամ ի զըղջ-մանէ ի համագոյութիւնն յաւելեալ։[ա] Իսկ Մեղետիոս յԱնտիոքիոյ[բ] անդէն իսկ նախկին էր եկեալ,[գ] յորժամ յաղագս Գրիգորի կարգացն առաքեցաւ. և ի Թեսաղո-նիկոյ Աքողիոս,[ա] և այլք[դ] բազումք՝ ամենեքեանն էին թուով ճծ. իսկ ի Մակեդոնիացեաց կողմանէն համա-րեալ լինէր Եղևսիոս Կիւզիկոնի, և Մարկիանոս Ղամփ-սակու, ամենեքեանն էին ԼԶ, յորոց բազումք յորոց առ Եղիսպոնտոսի քաղաքացն էին։ Եւ ժողովեցան ի Հուպատուոջն Եւքերիոսի,[բ] և Եւագրոսի,[գ] ի յամսեանն Մայիսի։ [1]

ա Համագոյ Երրորդութեանն յաւելեալ ի   բ. որ յԱնտիոքայն. գ. երեւեալ. դ. այլ.

ա. ’Ασχόλιος. Սա իւր հրաշագործութիւնների եւ առաքինութիւնների մասին գրում է Թեսաղոնիկացի հոգեւորականներին ուղղած նամակում։

բ. Εὐχάριος.

գ. Ձեռ. ունի «Սիւագրոսի».

1 Փրկ. 381 Թ.

զոր Վաղէսիէր արտաքսասահմանեալ[ա] և Թէոդոսի ածեալ, ունի[բ] մեծարանօք մինչև հաւատն ստուգեսցի ի ժողովն։) Եւ ժողովե-ցան հարիւր և յիսուն եպիսկոպոսք[գ] ուղղափառութեան խոստ-ովանողք, և փառաբանիչք և երկրպագուք համագոյ ամենա-Սուրբ Երրորդութեան. և յԱրիոսացն[դ] և ի Հոգէմարտիցն, և միաբանեալք ընդ միմեանս լաւ համարեցան, քան ընդ ուղղա-հաւատսն։[ե] Որք զՆիկիայն խոստովանեցին հաւատ հարիւր և և յիսուն սուրբ հարքն. մի աստուածութիւն և բնութիւն և

ա. Ա, զոր ի Վաղէսէ էր յաքսորեալ. բ Ա՝ լինի. գ. Ա, եպիսկոպոսունս. դ. Ա, արիանոսացն եւ հոգէմարտիցն. ե. Դ. հաւատս.

Թագաւորն ապա՝ և որք նորա հաւատոյն եպիսկոպոսունք, ամենայնիւ ջանային համիմացս առնել նոցա զորս Եղեւսիոսին. յիշեցուցանէին զաղաչանսն զորս առ Լիբեռիոս[1] յառաջագոյն Հռովմայ եպիսկոպոսն ի ձեռն որոց Եւստաթիոսին արարին. և եթէ ոչ յառաջ քան զբազում ժամանակս զհաղորդութիւնն կամաւորաբար անխիղճ արարին, ոչ առնել սուրբս ըզգիտողսն զհամակամականն հաւատ, առժամայն ձեռնարկել խախտել զբարուոք ի նոսա ծանուցեալսն։

Իսկ նոցա փոքր ինչ և յորդորմանցն և յանդիմա-

1 Տես Դ. գլ. 12.

զօրութիւն և էութիւն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն Սրբոյ, յերիս [ա] առանձնաւորութիւնսն արտադրեցին ամենայնիւ [բ] հաւատոքք և համապատիւք ի փառս բնութեան աստուածութեանն, [գ] որոշեալք ըստ առանձնաւորութեանն, և միաւորեալք ըստ աստուածութեանն, հրաշափառագոյն միաւորութեամբ և բաժանմամբ. իսկ առաւելն քան զայս և ոչ հրեշտակաց է առնել, այլ ըստ երից սրբասացութեան ի մի բերելով զփառս ամենազօր տէրութեանն և աստուածութեանն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն Սրբոյ. զի արգելեալ [դ] փակեալ է յայս [ե] խոստովանութիւն հրեշտակաց և մարդկան. Իսկ որք ոչ այսպէս ունիցին, եղիցին նզովեալք [զ] յերկնաւորացն և յերկրաւորացս. և որք յամենասուրբ Երրորդութեանն ոչ են փառաբանիչք և երկրպագուք. Իսկ որ յաղագս անտեսութեան են շարժմունք, բանիւ [է] հաւատոյ, զծնեալն ի Հօրէ Բանն Աստուած յառաջ քան զյաւիտեանս, [ը] և յետ այսորիկ [թ] ի կուսէ [ժ] մարմնացեալ իմն

ա. Դ. երիս առանձնաւորութիւնս. բ. Ն. յամենայնի. Դ. ամենայն. գ. Դ. աստուածութեան. դ. Դ. յարգելեալ. ե. Ա, յայն. զ. Դ. նզովեալ յերկնաւորաց եւ յերկրաւորաց. է. Ա, Գ. Դ. բանք եւ շարժմունք, բանիւ հաւատոյ. ը. Ա, յառաջ քան զղաւանութիւնն [illegible] յաւիտեանս. թ. Ա, այնորիկ. ժ. Ն. ի կուսէն.

նութեանցն հոգ տարեալք, մանաւանդ ասացին ընտրել զԱրիանոսականն խոստովանել կարծիս քան զհամագոյութիւնն խոստովանել։ Զայս պատասխանեալք՝ ի բաց փոխեցան ի Կոստանդինուպաւլսէ. և գրէին որոց ընդ քաղաքացն, մի երբէք համիմանալ ըստ հաւատոյն Նիկիոյ ժողովոյն։ Իսկ որոց միւսոյ կողմանն յամեալ առ ձեռնադրութեան եպիսկոպոսի խորհուրդ առաջի դնէին, քանզի Գրիգորիոս, որպէս և սակաւ ինչ յառաջն ասացի, հրաժարեալ ի Նանձիանձոյն կոյս համբառնալ առաքիւր։

Իսկ այր ոմն էր Նեկտարիոս անուն, ի սինկղիտոսական արենէ, հանդարտ աւրինակաւ, վասն որոյ սքան-

անեմք և ոչ բաժանեմք սքանչելի և հրաշափառ խառնուած մարդոյ և Աստուծոյ միաւորելոց, և լինել [ա] Աստուած ամենայն յամենայնի. որ կրեաց զկիրս մարդկայինս և կայ մնայ Աստուած առանց փոփոխելոյ և ընդ Երրորդութեան օրհնի [բ] միութեամբ և ոչ բաժանի։ Արդ՝ որք այսպէս խոստովանին, և հաւատայցեն, ընկալցին զօրութիւնս յերկնաւորացն և յերկրաւորացս. իսկ որք ոչ այսպէս ունին, հեռի եղիցի ի նոցանէ։ [գ] Զայսոսիկ միտս [դ] վերաբերեալ ի հաւատոյն ցոյց, զՆիկիայ հաւատն վերաձայնութեամբ արտադրեցին [ե] ասելով յեկեղեցւոջ [զ] յետ Աւետարանին. զոչ հաւանեալսն մերժեցին ի հաղորդութենէ։ Իսկ Գրիգորիոս հրաժարէր [է] վասն առաւելութեան փառաց և պատուոյ յիւր [ը] ընիկ եկեղեցին և ի վիճակն, [թ] զի մի իւրքն զրկեսցին ի նորա լուսաւոր վարդապետութենէն։

Իսկ այր ոմն երևելի ի սինկղիտոսացն, որք խորհրդականք կոչին, հանդարտ օրինակաւ և սքանչելի երևեալ, որ

ա. Բ լինիլ. բ. Դ. Աստուած եւ ոչ բաժանի. գ. Դ. ի նմանէ. դ. Դ. ի միտս ե. Դ. արտադրելով. զ. Ա, եկեղեցւոջ. է. Գ. հրաժարեալ էր ը. Ա Ն. իւր թ. Ն. եւ վիճակն

չելի եղեալ. և զպռէտորականն ընձեռնելով զիշխանութիւն յափշտակեալ ի ժողովրդեննէն յեպիսկոպոսութիւն նախակարգեցաւ, որոց յայնժամ ԾԾ եպիսկոպոսացն ձեռնադրելոց զնա: Իսկ յայնժամ սահմանս արտաքսրէին, որպէս զի Կոստանդինուպոլսի եպիսկոպոսին ունել զաւագնութիւն պատուոյն յետ Հռովմայ եպիսկոպոսին, վասն լինելոյ նորա Նոր Հռովմ:[1] Եւ հաստատեցին առժամայն զհաւատն Նիկիոյ և հայրապետութիւն կարգեցին աշխարհն բաժանեալք, որպէս զի որոց առ կարգաւորութիւնն եպիսկոպոսանցն, յորս արտաքոյ սահմանին եկեղեցի մի եղանել. քանզի այս Նախկին անընտրաբար լինէր:

1 Այս երրորդ կանոնն էր, բայց դրանով չէր որոշւում, թէ երկու քաղաքներից իւրաքանչիւրին ինչ վիճակներ չին ստորադրւում:

զպռետորական‴ իշխանութիւն ունէր ըստ ընտրութեան ժողովրրդեանն Աստուծոյ, զնա վերակոչէ Թագաւորն ի վերակացութիւն եկեղեցւոյն Կոստանդնուպօլսի, և որք ընդ նովաւ եկեղեցիք ընտրանաւք ամենեցուն. և անդէն ձեռնադրի ի սուրբ ժողովոյն.

ԳՂ. Ծ.

Համեզութիւն ս. ժողովոյն Կ. Պօլսոյ, թէ որք զինի միոյ հայրապետութեան երիցութիւն ունիլ պարտին:

Եւ աւանդեն սուրբ ժողովն՝ յետ Հռոմայ ունել զերիցութիւն, և հայրապետութիւնս կարգելով բաժանեցին զվիճակս և իւրաքանչիւր ունեք մի եղանել ընդ սահմանս իւր.

ա. Բոլ. Զեռ զՆռետորական. բ. Ա, ընտրութեամբ.

Եւ վիճակէր այնուհետեւ Նե(կ)տառիոս զՄեծ քաղա(քն)[ա] եւ զԹրակ, իսկ զՊոնտոսական կարգաւորութիւնն[բ] Եղագիոս որ յետ Բասղի Կեսարոյ Կապպադովկացւոյ եպիսկոպոս, եւ Գրիգոր Նիւսացւոյ Բասղի եղբայր Կապպադովկեցւոյ եւ այս քաղաք, եւս Ոտրիւոս[գ] որ ի Հայս Մեղէտինեւոյ զհայրապետութիւն ժառանգեցին։ Իսկ Ասիականին հասանէին Անփիղոքիոս, որ ի Կինիոնին․[դ] եւ Ոպտիմոս որ Անտիոքայ Պիսիդեան։ Իսկ որ յԵգիպտոսն Տիմոթէոսի որ Աղէքսանդրոյն եղեւ ճարակ։

Իսկ զորոց ըստ արեւելից եկեղեցեայն[ե] նոյն եպիսկոպոսացն հրամայեցին․ Պեղագիոսի Ղաւոդիկեցւոյ, եւ Դիոդորոսի Տարսոնացւոյ, պահելով զիրիցութիւնն Անտիոքայ եկեղեցւոյն, զոր յայնժամ առընթեր գոլով

ա․ Բն․ ἡ Μεγαλόπολις․

բ․ Բն․ ἡ διοίκησις վիճակ․

գ․ Բն․ καὶ Ὀτρήϊος ὁ τῆς ἐν Ἀρμενίᾳ Μελιτηνῆς τὴν πατριαρχίαν զարմանալի է, որ այս անունը անսովոր է մեզ համար եւ Հայոց հայրապետների անուան ցանկի մէջ չկայ, ու ինչքան մեզ յայտնի է առանձին կերպով էլ ուշադրութեան չէ առնուած։

դ․ Ἰκόνιον՝ Ձեռ․ ունի․ «որ ի Կինիոնն»․

ե․ Բն․ աւել ունի․ τὴν διοίκησιν վիճակ։

Առաջին Հռոմայ հայրապետութիւն, եւ որ ընդ նովաւ են եկեղեցիք եւ սահմանք եւ վիճակք․[ա] Երկրորդ Կոստանդնուպօլսի հայրապետութիւնն,[բ] որ էր Եփեսոսի, անդր փոփոխի[գ] աւագութիւնն։ Երրորդ՝ Աղէքսանդր եւ Եգիպտոս եւ եկեղեցիք եւ սահմանք առ ի նմանէ ընկալեալ ձեռնադրութիւն[դ] եւ կարգս եւ կրօնս։ Չորրորդն՝ Անտիոք, որ Մելետիոս դարձեալ հաստատեալ եղեւ ի ժողովոյն,[ե] եւ նորին սահմանք եւ վիճակք եւ[զ]

ա․ Գ․ Ա․ վիճակք են․ հայրապետաց վիճակքն․ բ․ Դ․ հայրապետութիւնք․ գ․ Բ․ փոխի․ դ․ Դ․ զձեռնադրութիւն․ ե․ Դ․ ի ժողովն․ զ․ Ա՝ չիք․

Մեղետիոսի եւոուն։ Եւ սահմանեցին, զի և թէ պէտք ինչ եղիցին, ըստ իւրաքանչիւր աշխարհի, աշխարհին իսկ ժողովն կարգեսցեն։ Այսոցիկ և Թագաւորն եղև ընտրակից. ժողովն այսպէս ունէր վախճան։

Գլ. Թ.[1]

Իսկ Թագաւորն յայնմժամ զմարմինն Պաւղոսի եպիսկոպոսի յԱնկիւրիոյ փոխաբերէր. զոր Փիլիպոսի եպարքոսի Թագաւորացն վասն Մակեդոնի ի Կու-

1 Սոզոմ է. 11. Թէոդ. Ե. 8. Կաս. Թ. 17. Նիկեփ. ԺԲ. 14.

եկեղեցիք. և այլք ի նմին. Եւ Երուսաղէմ և [illegible] եկեղեցիք և սահմանք և վիճակք բաժանեցան ի [illegible] ուան ի ժողովոյն. և Կեսարացւոց՝[ա] Պոնտացիք և Կապադովկացիք[բ] և ամենայն Հայք և որք ընդ նովաւ են եկեղեցիք և սահմանք կարգաւ տուեալ.[գ] և Եփեսոսի Ասիա և որք ընդ նովաւ են սահմանք և եկեղեցիք և վիճակք. Եւ զայլ ևս կարգս եկեղեցւոյ հաստատեցին ընդ աշխարհս. Եւ այսպիսի ուղղափառ հաւատով և կանոնեալ սահմանաւ[դ] մեծարեալք[ե] ի Թագաւորէն, գնացին յիւրաքանչիւր տեղիս օրհնեալք զբարեպաշտագոյն Թագաւորն.

Գլ. ԺԱ.

Թէ որպէս Թագաւորն Թէոդոս զՊօղոս եպիսկոպոսին Կ. Պօլսոյ յաքսորս խեղդեցելոյն մարմինն վերաբերէ ի Կոկիսոնէ Հայոց ի Կ. Պօլիս:

Իսկ ողջախոհն Թէոդոս զՊօղոսի զմարմինն. որ Կոստանդնուպօլսի էր[զ] եպիսկոպոս, և աքսորեալ եղև (ի փոքր Կոստանդնէ), և խեղդեալ եղև ի Մակեդոնացւոց դժրանաց,[է] որ զտեղի

ա. Գ. Կեսարացւոյ. բ. Դ. Կապադովկացիք. գ. Ա՝ կարգաւորեալ. դ. Ա, Գ. սահմանեալ. ե. Գ. մեծարեալք. զ. Գ. Ա՝ Կոստանդնուպօլիս էր. է. Ա՝ դժուարանաց.

2

...սոն քաղաք Հայոց խնդրեալ տայր՝ ... պաշտամամբ ...
ակ ասացի։[1] Հանդերձ պատուով և պաշտամամբ ր-
մաւ ընկալեալ յեկեղեցին, որ և այժմ ի նմանէն կոչի,
եղեալ լինէր, զոր յառաջ Մակեդոնի խորհողքն ու-
նէին յԱրիանոսականացն մեկնեալ. իսկ յայնժամ ար-
տաքսեալք ի Թագաւորէն վը ի նորա Հաւատոյն փախ-
չէին։

Իսկ յայնժամ և Մեղետիոս Անտիոքայ եպիսկո-
պոսն ի Հիւանդութիւն անկեալ վաղճանէր. յորժամ և
զգերեզմանականն բան[2] ի վերայ նորա եղբայրն Բարսղի
Գրիգորիոս (ի վերայ նորա) եհան։ Այլ զմարմինն Մե-
ղետիոսի -քա- Անտիոքէիա որոց պարտն էր տանէին. իսկ
դարձեալ որք ... յ...ց Մեղետիոսին յանկեալք ընդ Պաւղինոսի
լինել ոչ կամէին. այլ ի տեղին Մեղետիոսի զՓլաբիա-
նոս նախակարգեալ յարդարէին. և դարձեալ ի վերուստ
յունուհետև ժողովուրդն խղճմտայր։
Այսպէս անդէն վասն եպիսկոպոսանցն, և ոչ միայն
յաղագս Հաւատոյն, Անտիոքացւոցն եկեղեցի ուրշէր։

1 Տես Բ. 26.
2 Այդ ճառը Գրիգոր Նիւսացու գրուածքների մէջ մնացել է։

Նորա ունի. որ բերեալ եղև մեծաւ փառաւորութեամբ ի Կո-
կիսոն քաղաքէ Հայոց ի Կոստանդնուպօլիս, և եդեալ ի վկայա-
րանի մեծաւ պատուով ի փառս Աստուծոյ.
Ի նոյն ժամանակի և Մեղիտոս եպիսկոպոս վախճանէր
յետ ժողովոյն, յորոյ վերայ զգերեզմանական բանն ի վերայ
նորա ասէր Գրիգորիոս. Իսկ զմարմին նորա բարձեալ իւրոյ
աշակերտաց տարան յԱնտիոք. Իսկ որք նորան ժողովուրդքն՝
ընդ Պօղինոսիւ ք Հնազանդէին. որ էր ընդ ուղիղ Հաւատոյն.

ա Դ. Լս՝ զմարմին յԱնտիոք չիք ք. Բու. Զեռ. Պօղոսիւ.

ԳԼ. Ժ.[1]

Սինէին խռովութիւնք և ըստ այլ քաղաքացն արտաքսեցելոցն Արիանոսացն յաղաւթարանոցացն տեղեաց։ Որովք սքանչանալ է ինձ ի վերայ կամաց Թագաւորին, քանզի ոչ ներէր ի վերայ այսքան խռովութեանցն լինել զքաղաքսն. այլ սուղ ինչ անցեալ ժամանակի, Նոյնժամայն ամենայն հերձուածողացն նզովս[2] առնել հրամայէր, կարծեալ յորոց տռ ինքեան եպիսկոպոսացն բանից մին յամենեցունց համաձայն փառս ընդունել։

Զայս համարիմ զկամս Թագաւորին պատճառ նմա բարեգործութեան լինել. քանզի աստուածային իմն նախախնամութիւն զազգն բարբարոսաց նմա հաւանեցուցանէր։ Յորոց և Աթանառիքոս Գոթացն զաւրավար ինքեան կամաւ ընտանեացն բազմութեամբ եկեալ լինէր, որ և առժամայն իսկ ի Կոստանդինուպաւղսի զվարսն կատարէր։ Յայնժամ և Թագաւորն Թէոդոս զորդին Արկադիոս Աւգոստոս անուանեաց, ի հիւպատուջն Մե-

1 Տես Սոզ. Է. 12. Կաս Թ. 19 Նիկ. ԺԲ. 15.

2 Կոստանդնուպօլսի Հինգերորդ ժողովն էր 383 Թ. Յուլիս ամսում։

Եւ սուղ ինչ անցանելով ժամանակի,[ա] զամենայն ժողով հերձուածողաց ընդունէր սիրով Թագաւորն զի այնու որսասցէ ըզնոսա յուղիղ[բ] հաւատս, զոր բան[գ] ոչ հաւանեցոյց։ Եւ այնպէս ողոքէր ածել յուղիղ[դ] հաւատս. և զայս համարիմ մեծ գոլ բարեգործութիւն[ե] Թագաւորին։ Քանզի և աստուածային նախախնամութիւն հնազանդեցոյց նմա զամենայն ազգս բարբարոսաց որք հակառակէին։ Յայնժամ Թագաւորն Թէոդոս զորդին իւր զԱրկադէոս Աւգոստոս անուանեաց, ոչ ընդ երկարս

ա. Գ. զժամանակ. բ. Ա, Գ. ուղիղ. գ. Ա՛ զայլ բանիւ. դ. Բ. չիք. Ա, ուղիղ. ե. Դ. բարեգործութեան.

ուրբուղոսի [ա] երկրորդին և Սատոռնիլոսին, [բ] ԺԶ Յուն-
վարի ամսոյ։ [1] Եւ ընդ երկարս ինչ ամենայն ուստէք գա-
յին եպիսկոպոսունք ամենայն աղանդոյ, ըստ նմին հւ-
պատաւոյն, յամսեանն Յունիս։

Կոչեաց ապա թագաւորին զՆեկտարիոս, [գ] համա-
բանէր առ նա. զինչ արդեօք լինիցին հնարքն, որպէս զի
մի երկճայնեսցի քրիստոնէութիւնն, այլ միաւորեսցի
եկեղեցի ի մի հաւատ։ Ասէր պատեհ գոլ կրթիլ զորո-
շաւղն եկեղեցեացն զինդիր, և զանմիաբանութիւնն յա-
տից հատեալ, զհամաբանութիւն եկեղեցւոյ յաւրինեալ։

ա. Բն. Μεροyαύδου Մեռագաւղոսի.
բ. Բն Σατορνίλου Սատռընիլոսի.
գ. Բն. աւել ունի. τὸν ἐπίσκοπον
1 Փրկ. 383 Թ.

ինչ իւրոյ թագաւորութեան.

Գլ. ԾԲ.

Թէ որպէս թագաւորն Թէոդոս խնդրէ իւրաքանչիւր աղանդոյ հանգամանքն, եւ աղօթիւք խնդրեալ յԱստուծոյ զուղիղն յայտնել, ընթեռնու զգրեանսն յաղղումն լեալ յԱստուծոյ հաստատէ ի միտս իւր, կալ մնալ ի հաւատս համագոյութեան. եւ անգոսնէ զնոցին չար հայհոյութիւնս։

Յետ այսորիկ ամենայն եպիսկոպոսունք աղանդոց գային առ
թագաւորն Թէոդոս, իսկ նա խորհրդածեալ [ա] առ Նեկտարիոս,
եթէ զի՞նչ իցէ [բ] հնար որ միաւորեսցի [գ] քրիստոնէութիւն
ի մի փառաբանութիւն Աստուծոյ սրբոյ Երրորդութեան. և ես
համարիմ պատեհ բանակռուութիւն [դ] թողուլ՝ և զառաջնոցն
բերել զհաւատոյն բան. և թողուլ յորմէ որոշեալ [ե] եղեն,

ա. Ա, խոկմուրդ ածեալ. բ. Ն. զի՞նչ է հնար. գ. Դ. միաւորի.
դ. Ա. զբնակռութիւն. ե. Ա՝ յորմէ որսեալ եղեն այսորիկ. Գ. յորմէ յո-
րոշեալ եղեն.

Զայս լուեալ Նեկտառիոս ի հոգս լինէր, և կոչեալ այնքան ի Նաւատիանոսացն զեպիսկոպոսն Ագեղիոս, որպէս ըստ համախորհ ըստ հաւատոյն, յայտնի նմա կարգեաց զկամս թագաւորին։ Իսկ նա այլովքն էր բարի, բայց շարականեալ բանս վասն հաւատոյն ոչ կարելով, զնթերցաւղումն յորոց ընդ նովաւն^ա Սիսինիոս անուն առ ի պատասխանատրութիւն բանից նախակարգէին։ Իսկ Սիսինիոս այր բանաւոր և իրացն տեղեակ, ծայրակատար գիտելով զաստուածայինսն գրոց մեկնութիւնս, և զիմաստասիրականսն կարգս,^բ զմտաւ էած որպէս զի բանք ոչ միայն ոչ միաւորեն զհերձուածսն, այլ և վիճագոյն ևս զհերձուածսն յարդարեն, վասն այսորիկ այսպիսի խորհուրդ Նեկտառիոսի ստորադրեն։ Քաջ գիտէր որպէս զի նախնիքն սկիզբն գոյութեան Որդւոյն Աստուծոյ տալ փախեան, քանզի թողին զնա մշտնջենաւորակից Հաւր լինել, համախորհ լինէր. ապա փախչել ի բանականն մարտիցն, և վկայս կոչել զաւանդութիւնսն ի նախնեացն պատմագրացն և եպիսկոպոսանց,^գ

ա. Ընթերցող ումն յորոց ընդ իշխանութեամբ ունէր:
բ. Յն. δόγματα.
գ. Յն. ունի միայն τῶν παλαιῶν ի նախնեացն:

զայնոսիկ ասեմ, որ ամենեցունց^ա են գովելիք և սուրբք. և եթէ ոք^բ ըստ իւր աղանդին և զբանս ճշմարտիցն թիւրեալ իցէ, գրով ամենայն ոք զիւրն ինձ յանդիման կացուսցէ. զի ծանիցուք զճշմարտութիւն, որոց աշակերտեցաք ուղիղ հաւատոյ. Այսորիկ կամք թագաւորին պատմեցան^գ ի Նեկտառեայ այլահաւատ եպիսկոպոսացն. Այնուհետև գրէին ամենեքեան իւրաքանչիւր զդժնդակացն^դ բանսն և զխոստովանութիւնս,^ե

ա. Ա, ամենեցուն են եւ սրբոց. բ. Դ. եւ որք. գ. Դ. պատմեցաւ. դ. Ա, զդժնդակ. ե. Ա, զխոստովանութիւնսն:

և զայս փոյթ ի Թագաւորէն հերձուածապետացն մատուցանել· ապաքէն երբէք զտեղի առնիցեն զորոց նախկին հերձուածոյն յեկեղեցւոջ աճեցելոց վարդապետացն,[ա] կամ որպէս աւտարս քրիստոնէութիւն ընդհարկանիցին։ Քանզի ասէ թէ զնոսա արհամարհիցեն, ապա և նզովել զնոսա յանդգնեսցին, և եթէ զայս առնել յանդգնեսցին, ի բազմութենէս արտաքս վարեսցին։

Եւ այսոցիկ եղելոյ յայտնագոյն եղիցի յաղթութիւն ճշմարտութեանն։ Իսկ թէ ոչ ընդհարկանիցին առ նախկինս վարդապետացն, մեր եղիցի, ասէ, տալ զգրեանն,[բ] որովք որ ի մեզ փառքն[գ] վկայեսցին ճշմարիտ և հաստատուն լինել·[դ] Զայսոսիկ լուեալ ի Սիսինա Նեկտառիոսի յընթացս ի թագաւորութիւնն[ե] ընթացեալ, ծանուցանէր թագաւորին զՍիսինեայ ասացեալն ընդ նմա։ Իսկ նա յափշտակէր զխրատն, և իմաստաբար զիրն փոխանձեռնէր, քանզի ոչ նախկին ասացեալ զդիտումնն յայտնեաց հերձուածապետացն, այլ միայն թէ բանս ունին և ընդունին զպատմութիւնս նախ քան զհերձուածն ըստ եկեղեցեաց վարդապետաց։ Իսկ նոցա ոչ ուրացելոց, այլ պատուեալ յոյժ զնոսա որպէս ըզվարդապետս ասացելոց, նոյնժամայն յայտնէր թագաւորին, թէ այսոքիւք շահեսցին արժանի ի հաւատարմութեան վկայիւքս քրիստոնէականի հաւատոյ։[զ]

ա. ὁ διδάσκαλος.

բ. Բն. աւել ունի «նախնեացն:»

գ. ἡ δόξα կարծիք. հաւատք:

դ. «ճշմարիտ – »լինել· չկայ բն.

ե. πὶ τὰ βασίλεια ի պալատն. Տես Ա. (Ե. էջ 11) ծն. Ջ.

զ. δόγμα այստեղ «հաւատք» է թարգմանուած, իսկ փոքր ինչ առաջ «կարգ»:

Զայսոսիկ լուեալ աղանդոյն առաջնորդաց և իւրաքանչիւրոցն ի նոցանէ բանաւորաց, քանզի էին բազումք ի նոցանէ պատրաստեալք առ հանդէսն տրամաբանութեան, այլ ոչ ինչ ու[նէին]ա զի արասցեն. քանզի անկաւ յամենեսեան անհամաձայնութեանն բան, ոմանց ասելով բարւոք լինել Թագաւորին ընտրութեան. իսկ ոմանց՝ ոչ պատեհ ասելով նոցա դիմամարտ: Քանզի այլք այլ ազգ իմն ասէին ասէ գրեալս հին վարդապետացն. և ոչ ևս միմեանց համաշունչք լինէին. ոչ միայն առ այլսն յաղանդոցն, այլ և յինքեանս, իսկ որք միայն զոյին հերձուածոյ: բ

Այնուհետև համաձայն նոցա չարութիւն, որպէս զլեզու նախկին սկայիցն ցրուեալ գ լինէր, և առերիւր չարութեան նոցա աշտարակ: Իսկ Թագաւորին ծանուցեալ զշփոթեալ նոցա ցրուումն, և որպէս զի բանիւք ոչ միայն յառաջ նոցա արտադրութիւնս քաջալերեցան, ի յերկրորդն գնայր խրատ: Եւ յայտնէր գրով իւրաքանչիւր աղանդոյ. ծանուցանել նմա զսահմանն զոր ունին հաւատոյ: Յայնժամ որոց իւրաքանչիւրոցն զըժընդակաց զբանսն ստուգեալ զառտնին հաւատ գրէին. և լինէր սահմանեալ աւր, և որք իւրաքանչիւրոցն եպիսկոպոսունք ի Թագաւորութիւնն դ կոչեցեալք ժողովէին:

Եւ լինէին ապա եկեալքն ՝Նեկտառիոս, և Ագեղիոս համագոյութեանն առաջնորդք հաւատոյ: Իսկ

ա. Ըստ բնագրի. ոչ ունէին (գիտէին) զինչ արասցեն:

բ. Միտքն է. որք հետևողք նորին հերձուածոյ էին: Բառացի է եւ դժուարհասկանալի:

գ. Խառնակեալ լինէր. տես էջ 120.

դ. ի պալատն.

րիանոսացն՝ Պրիմոփիղոս, իսկ Եւնոմիոսացն ինքն իսկ
Եւնոմիոս, իսկ Մակեդոնի խորհողացն՝ Եղեւսիոս Կիւ-
զիկոնի։ Իսկ Թագաւորն զժողովն ընդունէր, և զառ
ի յիւրաքանչիւր ումեքէ զհաւատն գրով առեալ՝ առան-
ձինն լինելով աղաւթէր բոլորով սրտիւ գործակցեալ
նմա Աստուծոյ. առ ի ճշմարտութեանն ընտրու-
թիւն։ Ապա զիւրաքանչիւր ոք ի գրեցելոցն ընթեր-
ցեալ՝ զայլսն ամենայն որպէս զորոշումն Երրորդու-
թեանն մուծողս՝ անգոսնեալ պատառեաց, և միայն ըզ-
համագոյութեանն գովեալ ընկալաւ։ Այս պատճառ-
եղև զՆաւատիանոսն անդրէն բարեգործեալ ի ներքս
ի քաղաքն զժողովն առնել. քանզի Թագաւորին ըզան-
չացեալ ընդ որ առ ընտանիսն նոցա հաւատոյն միակա-
մութիւնն, աւրինաւք հրամայէր ընդունել յապահովս
բար զառտնին աղաւթանոցացն տեղիս. ունել և նա

Իսկ էր Համագոյութեանն գիր միաւորեալ Նեքտա-
Նաւատեայսն,[բ] և Դիմոփողէս Ը
և Ագեղիոսի[ա] որ ըստ Նաւատեայսն, իսկ Նոմիոս,[դ] իսկ Մակ
Արիոսի, և Նոմիոսացն ինքն իսկ ընկալեալ զիւրաք
նոսացն[ե] Եղեւսիոս, Իսկ Թագաւորն զգրեալսն ամենայն. Եւ առան
բոցն զգիր՝ ընթերցան[զ] զգրեալսն Թագաւորին, [է] կայր յաղօթս բոլոր
նելով[ը] բարեպաշտ Թագաւորին, խնդրել[թ] յամենեցունց ճշմարտութի
տիւ Հանդերձ արտասուաւք, ցուցանել նմա զճշմարտութիւն, կալ մնալ
և յանմահ Թագաւորէն, ցուցանել նմա զճշմարտութիւն, ժողովն
այն։ Եւ ազգումն եղեալ ի միտս նորա, զոր սուրբ ժողովն
Համագոյ սուրբ Երրորդութեան. որպէս նորա էն
ցին, և զորս ի Գրիգորէ ուսաւ.

ա Բուլ Ձեռ· արքեղայոսի Դ. Աշեղաիոսի· բ. Ա, Ղ
գ. Ա, ընդ. դ. Ա՝ Եւնոմիոս· ե. Ա, Մակեդոնացւոց զ. Դ.
ցաւ. գ. ընթացեալ· է. Դ. լինեալ· ը. Ա, Թագաւորն.
թ. խնդրեալ·

ուրինութիւն յեկեղեցիսն նոցա, որպէս և որք նորայն հաւատոյ ունիցին։

Իսկ առաջնորդք այդ աղանդոցն յորմէ առ ինքեանս անմիաբանութենէն ըստգտեալք յորոց ընդ նոքաւք ժողովրդոցն եղեն, և անհնարութեամբ և սրտնեղութեամբ ըմբռնեալք գնային։ Եւ թղթովք զորս իւրեանս մխիթարէին, մի տաժանիլ ի վերայ որք թողինն զնոսա բազումք, և ի համագոյութիւնն յաւելան։ Իսկ ի թուղթս նոցա որպէս ասացի և այս եւս լինէր գրեալ. [ա] քանզի բազումս լինել զկոչեալս, և սակաւս զընտրեալսն, զոր ոչ ասէին, յորժամ զբազմութիւնն ժողովրդեանն յանիրաւ զաւրու-

ա. Իսկ ի Թուղթս···գրեալ. չկայ բն. մէջ։

թեանկանք. և որպէս Նեքտառեայ են գիրք և Ագեղոսին [ա] միաբանեալ. Ցայսոսիկ հաստատեալ յաղգմանէ Սուրբ Հոգւոյն, հաստատէր ի հաւատս համագոյ սուրբ Երրորդութեան. և անգոսնեալ [բ] զնոցա հայհոյութիւնն. պատառեաց զչար չարագրութիւնսն [գ] նոցա,

Եւ Նաւատիանոսք [դ] յայնմ հետէ միաւորեալք եղեն ընդ ուղղափառ եկեղեցիս. իսկ այլ աղանդոյն առաջնորդք անմիաբանք լինել [ե] տխուրք գնացին. այլ և բազումք ի նոցանէ դարձան և խոստովանէին զուղղափառութեան հաւատս [զ] համագոյ սուրբ Երրորդութեան, Եւ սակաւք մնացեալք յաղանդսն, [է] ասէին. բազումք են կոչեցեալք և սակաւք են ընտրեալք, ասէ Քրիստոս, Այլ որ ըստ որէ նուազէին նոքա,

ա. Դ. քանք եւ Ագեղոսի. Ա՝ Ագեղայոսին. բ. Դ. եւ անգոսնէր գ. Դ. չարասղասութիւն. դ. Բ. Նաւատիանոսքն. ե. Ա, անմիաբան լեալք տխուր Բ. եւ տխուր. Դ. յախուր. զ. Դ. զուղիղ հաւատս. է. Դ. յաղանդոյն.

Թենէն ի Նոսա յանկչէր։ Այլ նաև ոչ որք համագայութեանն հաւատոյ ի տրտմականացն կատարելապէս էին ազատք․ զի որ ըստ Անտիոքայն զորս ի ժողովոյն խզծեցուցանէր։ Վասնզի Եգիպտացիքն, և որք յԱրաբիայն և ի Կիպրոս Պաւղինոսի [ա] գործակցելով, զՓղաբիանոս արտաքսել յԱնտիոքայ ասէին։ Իսկ որք ի Պաղեստինոյն և ի Փիւնիկոյ և յԱսորեաց, յաղագս Փղաբիանոսի համակարգք կային, բայց այս ապա Թէ ուրպիսի վաղճան ունէր ըստ աշխարհին ասասցուք։

ԳԼ․ ԺԱ․ [1]

Իսկ ըստ նմին ժամանակաւքն ըստ որոց ի Կոստանդինուպօղսի ժողովոցն իւք լինէին։ [բ] Մաքսիմոս յորոց

ա․ Յն․ չունի Պաւղինոս յատուկ անունը․ այլ παλιν συμπράττοντος «վերստին գործակցելով». հաւանականաբար Յոյն արտագրողի սխալն է, որ Παυλῖνος ուղիղ եւ սկզբնական ընթերցուածը աղաւաղել է եւ դարձրել παλιν որը համապատասխան չէ մտքին։

բ․ Յն․ աւել ունի «իսկ ի յարեւմտային կողմունս այսպիսիք լի-նէին»։

1 Տես Սոզոմ․ Է․ 13․ Թէոդ․ Ե․ 12․ 13․ Ռուփ․ ԺԱ․ 14․ 15․ Կասիոդ․ Թ․ 21․ Փիլոստ Ժ․ 5․ Նիկ․ ԺԲ․ 19․ 20․

ԳԼ․ ԺԳ․

Թէ որպէս Մաքսիմիանոս բռնաւոր ի կողմանցն յարեւմտից յարեւելս յառնէ ի վերայ Հռոմայեցւոց եւ Գրատիանոս սպանանի ի Մաքսիմիանոսէ։

Ընդ նոյն ժամանակս Մաքսիմիանոս [բ] ումն բնակեալ ի կողմանց [գ] յարեւմտից յարեաւ ի Հռոմայեցւոց պետութիւն իշխել․ համարձակեալ ի Վաղենտիանոսի մանկութիւնն, տանէր զոր ինչ և կամէր․ և այսպէս խորամանկեալ զԳրատիանոս սպանանել նենգութեամբք․

ա․ Ա․ ժամանակն․ բ․ Դ․ Մաքսիմոս․ գ․ Ա, կողմանցն․ դ․ Դ․ զինչ-

ի Բրիտիայ[ա] կողմանցն յարեաւ ի Հռովմայեցւոցն պետութիւն, և ի ջանալն Գրատիանոսի ընդդէմ Աղմանացւոցն ի պատերազմին աւգնէր։ Իսկ յԻտալիայ մանուկ գոլով[բ] Վաղէնտինիանոսի, զգործենոյն հոգաբարձութիւն ունէր Պրոբոս այրս հւպատոն, զեպարքոսի ունելով զիշխանութիւն։

Իսկ Յուստինիան Վաղէնտինիանոսի մայր Թագաւորի, զԱրիանոսացն խորհելով, կենդանի գոլով առնն, ոչ ինչ ունէր փթասել զխորհուրդս համագոյութեանն։ Բայց վասն զի մանուկ էր որդին, հասեալ ի Մեդիոլանոն քաղաք՝ մեծ խռովութիւնս հակառակ եպիսկոպոսին Ամբռոսի[գ] շարժեաց, յաքսորիս առաքել հրամայելով։ Իսկ իբրև ժողովուրդն ընդդիմանայր՝ գերազանցաբար սիրելով զԱմբռոս, և որոց ձգեալն զնա յաքսորիս փութային ընդդէմ կային, յայսքանւոյս պատմէր, եթէ Գրատիանոս նենգութեամբ բանակային Մաք-

ա. Բռ. Βρετάνια.

բ. Մի քանի անգամ սխալ թարգմանած դարձուածը, այստեղ ուղիղ է թարգմանել. տես. Ա. 15. (էջ 41) ծն. Ա.

գ. Ἀμβρόσιος.

Լեալ ի կերպարանս Յուստիանեայ՝ կնոջ[ա] իւրոյ, և մօր Վաղէնտիանոսի, զգացուցանէ նախ, որպէս գալուստ նորա առ նա տեսանել զնա, և խորհել[բ] վասն որդւոյ իւրոյ, և բանակային այնորիկ Մաքսիմիանոսի, զի՞նչ խորհիցին և կամ զի՞նչ արասցեն։ Իսկ նորա հաւատացեալ ել ընդ առաջ[գ] նորա ի Լուգդունոն[դ] քաղաքէ, որ ի Գաղիայ[ե] ընդ գետն անցանելով, մեծարելով որպէս Թագուհի, անգիտացեալ[զ] զխորամանկութիւնն։

ա. Դ. կնոջ հօր. բ. Դ. եւ խորհել զինչ. գ. Բ. ընդ յառաջ. դ. Բոլ. Ձեռ. Իուղոնոս. ե. Բոլ. Ձեռ. ի Գաղատիայ. զ. Դ. զնորա խորամանկութիւն.

սիմոսի մեռաւ։

Քանզի յաղթուակի ի մահճաց նմանեցելում ի ջո-րեաց բերեցելում թագուցեալ Մաքսիմոսի զաւրավարին Անդրագաթիոս,[ա] յառաջ առեալ զինակրացն, որպէս թէ իցէ թագաւորին Գրատիանոսի ամուսինն, ընդ առաջ ելանէր թագաւորին առաջի Լուգդունոս քաղաքի որ ի Գաղիատիայ[բ] ընդ գետն անցանելով նորա։ Իսկ նորա հաւատացեալ կնոջն նորա լինել, զխնդութիւնն ոչ պահեաց, այլ որպէս զկոյր ի խորխորատ ի պատերազ-մողին ձեռն անկաւ. քանզի արտաքս վաղեալ Անդրա-գաթիոսի իղիկակէն[գ] Գրատիանոսի հպեցաւ։ Եւ վաղ-ճանէր ի հուպատուոյն,[դ] թագաւորեալ ամս ԺԵ, կե-ցեալ ամս ԻԹ։ Այսորիկ եղելոյ դադարեցոյց զընդդէմ Ամբռոսի զթագաւորին մաւր զբարկութիւնն։

Իսկ Վաղենտինիանոս և ակամա հարկաւ ժամա-նակին հաւանեալ զՄաքսիմոսի զթագաւորութիւնն ըն-դունէր։ Յայնժամ Պետրոսի երկուցեալ ի Մաքսիմոսի զաւրութենէն, յարևելականագոյնս կողմունս գնալ

ա· Ἀνδραγάθιος.

բ· πρὸ Λουγδούνου τῆς ἐν Γαλλίᾳ Լուգդունոն որ ի Գաղղիա: Տես եւ Համ· օր:

գ· ἐκ τοῦ φερέτρου ի կառացն:

դ· Ըստ բն· Մեռոգաւղեայ եւ Սատորնինայ:

Իբրև մերձ եղև· ի վերայ վաղեալ սպան զնա սրով Մաքսիմիա-նոս։ Եւ այսպէս վախճանի Գրատիանոս, թագաւորեալ ամս հնգետասան և կեցեալ ամս քսան և չորս։

Այսորիկ[ա] այսպէս եղելոյ, Վաղենտիանոս ակամայ մնանէ ընդ[բ] հարկաւ բռնակալին։ Յայնժամ Եւտրոպիոս եպիսկոպոս աշխարհին ի բռնակալէն կասկածեալ, հանդերձ այլովք գնայր յարևելս ի Թեսաղոնիկէ Մակեդոնացւոց՝ յԻտալիա։

ա· Ա, այսուիկ բ· Ա, Ն· մտանելով·

յորդորէր։ Եւ առժամայնն որպէս կայինն՝ գնային յԻ-տաղիայոյ. և յԻւղիւռնիկոնդա [ա] հասեալ յաշխարհ, ի Թե-սաղոնիկէա Մակեդոնիոյ լինէին։

ԳԼ. ԺԲ.[1]

Յայնժամ և Թագաւորն Թէոդոսիոս ի հոգս մե-ծամեծս անկանէր. և զաւրս բազումս ընդդէմ բռնա-կալին պատրաստէր. երկուցեալ զի մի և զմանկանն զՎա-ղենտինիանոսի զմահ խնդրեսցէ բռնակալն։ Իսկ ըստ այնմ ժամանակի և աղաչանք Պարսիցն հասանէին խա-ղաղութիւն խնդրելով ի Թագաւորէն։ Յայնժամ լինէր և որդի Թագաւորին Ոնորիոս. ծնեալ [2] նմա յամուսնոյն Պղակիղաւ ի հուպատուոջն Ռիքոմիռոսի և Կղէառքոսի. Ինանն Սեպտեմբերի ամսոյ։ Ըստ որում հուպատուոջ և Ագեղիոս ի Նաւատիանոսացն եպիսկոպոս փոքր ինչ յա-ռաջ վախճանեցաւ։

Իսկ զնոյն հետայն հուպատ ոջն՝ որ էր Արգադիոսի Աւգոստի և Բաւտինոսի առաջինն, վախճանեալ [3] Տիմո-

ա. Ձեռ. յիւղիւռիգա. Տես Բ. 2. (էջ 18) ծն. Ա. եւ Բ. 16. (237) ծն. Գ.

1 Տես Սոզոմ. Է. 14. Թէոդ. Ե. 15. Ռուփ. ԺԲ. 16 17. Կասս. Թ. 21. Նիկ. ԺԲ 20. 21.
2 Փրկ. 384. Թ.
3 Փրկ 385 Թ.

Յայնժամ (Մեծն) [ա] Թէոդոս Թագաւոր ի հոգս անկանէր մանկանն Վաղենտիանոսի. զօրս բազումս պատրաստէր ընդդէմ բռնակալին, զի մի և [բ] զնա սպանցէ։ Եւ անդէն ծնեալ լինի որդի նորա Ոնորիոս [գ] ի կնոջէն ի Պղակիլայ [դ] Թագուհոյ։ [ե] Ի նոյնս

ա. Չիք ի բն. Մով. Խոր. բազում ուրնք. բ Ա, եւ. գ. Գ. Նոսո-րիոս. դ. Բոլ. Ձեռ. Կղակիլա. ե. Գ. Ա, չիք. Թագուհւոյ – Ագիլա.

թէոս եպիսկոպոսն Աղեքսանդրու, Թէոփիղոս զեպիսկոպոսութիւնն ընդունէր։ Իսկ յետ այսորիկ ամաւ մի յետոյ և Դեմոփիղոս Արիոսական աղանդոյն առաջնորդ զվաղճանի վարուցն հպեցաւ։ Իսկ Արիանոսացն զՄարինոս ոմն եպիսկոպոս ընտանի հերձուածոյն կոչել ի Թիրակայ, նմա զեպիսկոպոսութիւնն հրամայեցին։ Այլ ոչ յամեաց Մարինոս. քանզի առ նովաւ որոշեցաւ Արիանոսացն աղանդ, որպէս յետոյն ասացից։ Զդոռոթէոս առժամայն յԱնտիոք Ասորեաց կոչեալ՝ առ նովաւ կարգէին։

Իսկ թագաւորն ի յընդդէմ Մաքսիմոսի պատերազմ վարեալ լինէր, թողլով ի Կոստանդինուպօլսի զորդի Արկադիոս թագաւորելով, և հասեալ ի Թեսաղոնիկէ գտանէր զորս Վաղենտինիանոսին ի բազում տրտմութեան կելով, զբռնակալն վասն հարկի որպէս զթագաւոր ընկալեալ։ Բայց Թէոդոսիոս յայտնի ոչ ինչ այլ[ա] ցուցանէր. քանզի ոչ արհամարհէր և ոչ ընդունէր։ [բ] Ցեսեալ բռնաւորեալ զհռովմայեցւոցն իշխանութիւն ձեռվ թագաւորական անուամբն, առնլով այնուհետև զզաւրս զաւրականացն պասուց ի Մեդիոլանոն գնայր. քանզի անդր հասանէր Մաքսիմոս։

ա. Ստրկական թարգմանութեան ամենափայլուն օրինակներից է. բն. է ոչինչ. οὐδέτερον բայց այդ բառը բաղկացած է, οὐδ ἕτερον ոչ եւ այլ ոչինչ այլ:

բ. Բն. աւել ունի, զդեսպանութիւն Մաքսիմոսի,. որ անհրաժեշտ է ըստ մտքի:

վախճանի և Ագիղա Նաւատականոսաց առաջնորդ, որ միաւո
րեցաւ ընդ ուղղափառ հաւատոյն, և Տիմոթէոս Աղեքսանդրի
եպիսկոպոս, և փոխանորդէ զաթոռն Թէովփիլոս եպիսկոպոս։
Եւ յետ այսորիկ գնայր բազում զօրօք ընդդէմ բռնակալին
ի մարտ թագաւորն,

ԳԼ. ԺԳ.[1]

Իսկ ընդ նոյն ժամանակաւն ըստ որում Թագաւորն պատերազմին պարապէր, Արիանոսքն որ ի Կոստանդինուպոլիս խռովութիւն արարին ի ձեռն այսպիսի մտածութեան։ Սիրեն արքն բանս ստեղծանել սակս որոց ոչինչ գիտեն. և եթէ երբէք ի պատճառոյն առցեն, մեծագոյնս վասն որոց խաւսինն, համբաւս արտաքս վառեցուցանեն։

Այս յայնժամ ըստ քաղաքին եղև. քանզի այդք այլ ինչ յաղագս հեռի լինելոյ պատերազմին ստեղծանելով համբաւէին, միշտ ի վատթարն զլոյսն առնլով։ Եւ ոչ միոյ ուրուք եղելոյ ըստ պատերազմին, նոքա որպէս զորս ըստ նման պատմէին. վասն որոյ ոչն գիտէին աւէին, իբր թէ բռնակալն զաւրագոյն իցէ քան զԹագաւորին զաւրս, և եթէ այսքան և այսքան ըստ պատերազմին անկան, և եթէ Թագաւորն այսչափ չև ևս Թագաւորին ստրուկ լինի։ Յայնժամ և Արիանոսքն յախտէն շարժեալք, քանզի յոյժ զայրագնէին, զի ընդներագոյն եկեղեցիան ունէին ուր ի նոցանէ նախկին հալածեալքն, և զհռչակսն բազմաստեղծս յարլինէին։

1 Տես Սոզոմ. Է. 14. կաս. Թ. 23. Նիկ. ԺԲ. 21.

Իսկ Արիանոսքն գիտութիւնս իմն ըստ աստեղայն համբաւէին ի վատթարսն. և միշտ զանոտի յոյսն ունէին և զբռնաւորն զօրացեալ ըստ ամենայն իրաց և զնշան իրայն ի բազմաստեղս մոլեալս[ա] համբաւէին և եդեալ զիրսն կարծէին. Եւ համարձակեալ ի վերայ մոլար գիտութեանն իւրեանց՝ զտուն Նեքտարիայ հայրապետին այրէին հրով, յերկրորդ ամի Թագաւորութեան Թէոդոսի. Իսկ Թագաւորն բազում բազմու-

ա. Ա՝ մոլորեալ.

Վասն զի նշան աստեղացն զնոսա զմոլորեալսն ածէր ի հաւատս, ոչ որպէս զաստեղծեցելոց զորս ստեղծիչն, քանզի որոց ի լրոյն առեալ հաստատէին առ բանին արարողսն, ոչ այլ ազգ ունել քան զոր ինչ ի նոցանէն լուան։ Յայնժամ վերստին վստահացեալ Արիանոսացն յանիրաւն լինէին տարեալք դիմունս. և զտունն եպիսկոպոսին Նեկտառիոսի հրով վառեալ կիզուին։ Այս այսպէս եղև ըստ հւպատուոյն [1] Թէոդոսի և Կիւնեգեայ երկուց։ [ա]

ԳԼ. ԺԴ. [2]

Իսկ Թագաւորին երթալով ի վերայ բռնակալին, ծանուցեալ զյարդարումն որոց ընդ Մաքսիմոսիւն կարգեցելոց. և ոչ զոր ի հռչակէն էլումն բառնալ կարացին. այլ զարհուրեալք կապեալ նմա զբռնակալն ընձեռեցին, որ և մեռաւ ի նմին հւպատուոյն, ՒԲ Աւգոստոս ամսոյ։

Իսկ Անդռագաթիոս Թագաւորին Գրատիանոսի

ա. Բն. ունի Թէոդոսի եր՛կրորդ եւ Կիւնէգիայ:

1 Փրկ. 388 Թ.

2 Տես Սոզոմ. Է. 14. Կաս. Թ. 23. Նիկ. 21. Փիլոստ. Ժ. 8.

Թեամբ երթեալ ընդդէմ Թագաւորեցեալ [ա] բռնակալին, զարհուրեցան որք ընդ նմայն էին զօրքն. և կալեալ զբռնակալն իւր իսկ [բ] զօրացն, կապեցին և մատնեցին Թագաւորին. որ անդէն սատակեալ ի զօրացն, և եղև խաղաղութիւն մեծ։ Յայնժամ Մեծն Թէոդոս հռչակեալ բազում գովասանութեամբ, [գ] երթայ ի Հռոմ Վաղենտիանոսիւ. և էր [դ] Արկադեաւ [1] որդւովն իւրով

ա. Գ. երթալ ընդդէմ Թագաւորեցուցեալ. Ն. գնացեալ. բ. Ն. իւրոյ. Ա՝ գովասանօք. Գ. գովասացօք. գ. Ա՝ չիք. դ. Որդեաւ ունէ բնագիրն Ա, Արկադեայ.

տպանիչ զպարտմանն զգացեալ, յոր առ ինքեան գետ-
ընկեց եղեալ զինքն խեղդէր: Յայնժամ Թագաւորքն
յաղթազգեստք ի Հռովմ կոյս երթային, էր և որդի
Թագաւորին Մորիկոս ընդ նոսա՝ նամակ գոլով. քանզի
յետ յաղթութեանն Մաքսիմոսի կոչէր զնա Հայրն
ի Կոստանդինուպոլիսէ: Եւ էին ապա ի Հռովմ յաղթա-
կան տաւնս կատարելով. յորժամ և զիւր զբարերարու-
թիւնն ի վերայ Սիւնմաքոս ապու հւպատի Թագաւորին
Թէոդոսիոս եցոյց: Քանզի այս Սիւնմաքոս աւագ էր
որոյ ի Հռովմ սինկղիտոսին, և սքանչացեալ լինէր ի վե-
րայ բանիցն Հռովմականաց.ա վասն զի նորա բազում
բանք շարգրեալք Հռովմայեցւոց լեզուովն հանդիպին
մինչև ցայժմ: Թագաւորական ապա բան ի Մաքսիմոս
տակաւին նորա կելով գրեալ և արտաքս հանեալ, զե-
ղագրեալ վնասուն պարտաւոր յետոյ եղև. վասն այ-
սորիկ երկուցեալ ի մահուանէն յեկեղեցին փախուցեալ
ապաւինէր: Իսկ Թագաւորին առ քրիստոնէութիւնն
այսպէս էր բարի, որպէս զի ոչ միայն զիւրոյ հաւա-
տոյն քահանայս առաւել պատուել, այլ քանզի և
զՆաւատիանոսս զհուպս նոցա հաւատոյն խորհողս,
քաղցրաբար ընդունէր: Դեռնտի ապա եպիսկոպոսին
որոյ ի Հռովմ Նաւատիանոսաց աղաչեալ՝ պարգև նմա
տուեալ, զՍիւնմաքոս արձակեաց ի վնասուէն: Բայց
վասն զի եպիսկոպոսն Հռովմա ի հիւանդութիւն հան-

ա. Միտքն է. Ու զարմանում էին նորա Լատինական ճառերի ընտրութեամբ:

Կոչեցեալ ի Կոստանդնուպօլսէ և ի Հռոմ՝ յաղթական տօն կա-
տարէին ի փառս և ի գովութիւն Աստուծոյ.

ա. Ա, ի Հռոմայ:

դիպէր, այսօրիկ աղագաւ Ղեոն աղաչեաց զԹագաւորն.[ա] Թողութեան արժանաւորել, Սիւնմաքոս զաղերսականն բան[բ] յինքնակալն Թէոդոսիոս գրեաց։ Բայց պատերազմին մեծ սպառնալիս ըստ սկզբմանցն ունելով, յետոյ զփոյԹն ընդունէր դատաստան։

ԳԼ. ԺԵ.[1]

Իսկ առ ժամանակաւն ըստ Ասորեացն Անտիոքեայ այս ինչ եղև։ Պաւղինոսի վախճանեալ՝ որ ընդ նովաւ ժողովուրդն զՓղաբիանոս արտաքս մղէր. և վասն այսորիկ յարդարէր ձեռնադրել յընտանի կողմանէ նոցա Եւագրիոս։

Իսկ նորա ոչ բազում վարեալ ժամանակ, և այլ ուրուք ի տեղին նորա ոչ ևս կարգեալ, Փղաբիանոսի զայս յարդարելով։ Ոմանք զՓղաբիանոս վասն յանցանաց երդմանցն ի բաց դարձուցին, առանձինն զժողովսն առնէին։ Իսկ Փղաբիանոս՝ Թէ պատահէ ասելս,[գ] զա-

ա. Բն. չկայ. «բայց վասն զի .... զԹագաւորն:»
բ. Բն. τὸν ὁπολογητικὸν λόγον գովասանական բան.
գ. Որպէս ասի։

1 Տես Սոզոմ. Է. 15. Թէոդ. Ե 23. Ռուփին ԺԱ. 20. Կասիոդ. Թ. 26. Նիկ. ԺԲ. 24.

ԳԼ. ԺԴ.

Պօղինոս եպիսկոպոս Անտիոքայ վախճանի, եւ Փլաբիանոս ունի զվերակացութիւն Անտիոքայ եւ զԱրիանոսն արտաքսէ։

Յայնժամ և Պօղինոս Անտիոքու եպիսկոպոսն վախճանեալ լինէր,[ա] և Փղաբիանոս ունէր զվերակացութիւնն, Թէպէտ և ոչ կամէին, զի էր ինքն իմաստուն[բ] և ողոքանօք խառ-

ա. Դ. վախճանէր. բ. Ա, ՀԻԲ.

մենայն քար շարժէր, ընդ իւր և զնոսա առնել, զոր և փոքր ինչ յետոյ կարաց գործել, զբարկութիւնն բժշկել զԹէոփիլոսի Աղեքսանդրոյ եպիսկոպոսին, և ի ձեռըն Թէոփիլոսի հաշտեցուցանել զԴամասոս Հռովմայ եպիսկոպոսն: Քանզի երկոքինն առ Փղաբիանոս զայրացեալ էին ոչ միայն երդմնազանցելոյն, այլ և պատճառ առեալ որոշել զհամախոհսն. բժշկեալ ապա զբարկութիւնն Թէոփիղոսի, և առաքեալ զԻսիդորոս քահանայ, հաճեցուցանէր զարտմեալ Դամասոս, աւգուտ լինել ասացեալ յաղագս միաբանութեան ժողովոյն անտես առնել զհասեալն Փղաբիանոսի յանցումն: Այսպէս Փղաբիանոսի հաղորդութեանն աուեցելոյ, որ յԱնտիոքիայ ժողովուրդն ըստ սակաւ ինչ յառաջելոյ ժամանակին (ոչ) հաստատեաց զմիաբանութիւնն: Որ ինչ ըստ Անտիոքայն այսպիսի ունէր կատարումն. քանզի որք ըստ նմա Արիանոսքն յեկեղեցեացն արտաքսեալք ի դաստակերտսն զժողովսն առնէին: Յայսքանունջս և զԿիւրիղոս զԵրուսաղէմացեացն եպիսկոպոսն զվաղճանեալն՝ Յովհանէս փոխանորդէր:

Ճեալ ընդ իմաստութիւնս, ածէր ի միաբանութիւն [ա] զամենայն Անտիոքացիս: Այլ զԴամասոս [բ] զՀռովմայ եպիսկոպոս և զԹէոփիլէ Աղեքսանդրի եպիսկոպոս. և զՆեքտարի Կոստանդնուպոլսի եպիսկոպոս, հաւանեցուցեալ հաստատէ ի վերայ իւր զհայրապետութիւնն Անտիոքայ, և զԱրիանոսսն [գ] արտաքս մղէ ի քաղաքէն և միաբանէ զժողովուրդն.

ԳԼ. ԾԵ.

Կիւրղոս Երուսաղէմի եպիսկոպոս վախճանի:

Ցայսոսիկ և Կիւրիղոս Երուսաղէմի եպիսկոպոսն վախճանա.

ա. Դ. ի հաւանութիւն բ. Գ. Ա, Դ. զԴամասկոս. գ. Ա, զԱրիանոս.

ԳԼ. ԺՋ.[1]

Իսկ ըստ ժամանակին և Աղեքսանդրիայ այսպէս լինէին կիրք. եպիսկոպոսին Թէոփիլոսի փութոյ թագաւորին հրամայէին աւրէնք՝ աւերիալ զորս յԱղեքսանդրիայ հեթանոսացն տաճարս.[2] և յայսմիկ լինել Թէոփիղոսի հոգատրութեամբ։ Եւ զայս իշխանութիւ ըմբռնեալ Թէոփիղոսի ամենևիմբ լինէր յայպանել զհեթանոսացն խորհուրդս, և վերստին քանդէր զՄիթռոնն,[ա] կործանէր և զՍեռապիոն։ Եւ զՄիթռիոնի զապանականսն խորհուրդս[3] հրապարակաւ ծաղէր. իս

ա. Μιθρεῖον

1 Տես Սոզ. Է. 15. Թէոդ. Ե. 22. Ռուփ. ԺԱ. 22 30 Կա Թ. 27. Նիկ. ԺԲ. 25.

2 Սերապիսի տաճարը կործանեցին 391 Թ.

3 Նրբեմն Միթրա աստուծուն մարդկային զոհեր էին նուիրու մինչև որ Հադրիանոս կայսրը յատուկ օրէնքով խստիւ արգելեց այդ բարբարոս սովորութիւնը.

Նեալ եղև[ա] և Յովհաննէս փոխանորդէ զՍ.Թոռ եպիսկոպոսութեան Երուսաղէմի։[բ]

ԳԼ. ՃՋ.

Թէ վասն ինչ պատճառի լինէր խռովութիւն յԱղէքսանդր քաղաքի. Թէ որպէս Թէոփիլոս ըստ ըստ կամաց Թագաւորին քակէ զգանազան խաղսն. այլ եւ զբագինսն եւ զմեհեանսն։

Յայնժամ և յԱղեքսանդրի լինէր[գ] խռովութիւն այսպիս պատճառով. Թէոփիլոս եպիսկոպոսն[դ] ունի հրաման ի Թագաւորէն[ե] աւերել զմեհեանս կռոցն, և եղծանել զկարծեալ աստուածս հեթանոսաց.

ա. Դ. վախճանի. բ. Դ. մի մեծ հատուած դարձեալ չունի: գ. Է լինիր. դ Ա, եպիսկոպոս. ե. Ն. Թագաւորէն:

զՄեռատրիանին և զայլոցն ծառոց ցուցանելիս, զփալլա-նականսն [ա] հրամայել բերել ընդ մէջ հրապարակին։ Այս այսպէս եղեալ տեսանելով որոց ըստ Աղեքսանդրիու հեթանոսացն, և առաւել իմաստասիրել խոստացելոց, զարտմութիւն ոչ կրեցին, այլ որոց նախկին գործն յաւելլին մեծագոյն։ Քանզի միով դիմմամբ յիմեմնէ միաբանութեանէ ընդդէմ քրիստոնէիցն գնացեալք զա-մենայն սպանումն գործէին, փոխարինէին և քրիստոս-նեայքն, և ամենայն չար հետևէր չարի. և մինչև ցայնքան ձգեցաւ մարտն, մինչև յազումն սպանմանցն եղեալ դադարեաց։ Քանզի կորնչէին ի հեթանոսացն սակաւք, իսկ ի քրիստոնէիցն յոյժ բազումք. և վիրա-ւորք իւրաքանչիւր կողմանէն էին անթիւք։ Եւ առ յեղելոցն ընդունէր զհեթանոսան՝ երկուցեալ ի թագա-ւորին բարկութենէ։ Քանզի գործեալք զոյս թուէրն նոցա, և սպանմամբքն զարտմութիւն շիջուցեալք, այլ

ա Յն· τοὺς φαλλοὺς առնական անդամս։ Ակնարկուած է. մանա-ւանդ Եգիպտոսում տարածուած Փալոսի երկրպագութիւնը։

Զայս հրաման թագաւորին յայտնէր հեթանոսացն, և քանդէր զմեհեանս. և զՄիւթռոնն կործանէր, և զՍերապիոնն [ա] և զՄիւթռոնին զապանական [բ] խորհուրդսն հրապարակաւ ծաղ-րէր. իսկ զՍերապիոնին և զայլոյն ձաղրականս արարեալ պա-տանէր։ [գ] Զայս տեսեալ որ յԱղէքսանդրի էին հեթանոսք, ոչ ներելով զարհամարհանս, որպէս նախկին, ի վերայ յարուցեալ քրիստոնէից բազում մահս առնէին, և հետևէր չար չարի, և մեռան յոլովք ի քրիստոնէից և սակաւք հեթանոսացն. և բազում վիրաւորք եղեալ յերկոցունց կողմանց. [դ] Ապա դա-դարէր մարտն յահէ [ե] թագաւորին շիջուցեալք զբարկութիւնն։

ա· Ա, եւ զորեալիոնն· բ· Ա· Բ· Ն· զքանական· Դ· զանապական· գ· Գ· ապանէր· դ· Ա, կողմանցն· ե· Ա, ահէ·

ոք այլ ուր Թաքչէին, իսկ բազումք և յԱղեքսանդրիոյ Թաքչէին ըստ քաղաքացն բաժանեալք։ Յորոց և (ն)երկուքն քերդողք, Եղադիոս և Ամմոնիոս, առ որս ես մանուկ գոլով ի Կոստանդինուպոլիս հպեցայ։ Եղադիոս քահանայ Արամազդայ[ա] ասէր լինել. իսկ Ամմոնիոս Պիթիկայ։[բ]

Այսպէս չարին դադարեալ, ապա սատարէին Թէոփիղոսի յաւերումն մեհենացն Աղեքսանդրիոյ եպարքոսն և առաջնորդ զաւրակա(նա)ցն դասուն. զմեհեանսն կործանէր, և զկուռս դիցն հալէր ի կաթսայս. և յայլ պէտս Աղեքսանդրիոյ եկեղեցւոյն Թագաւորին շնորհեալ զաստուածսն ի վզենակս աղքատաց։ Զամենայն այնուհետև զդիսն խորտակեալ Թէոփիլոսի, զմին անդրի[1] ուրումն աստուծոյ անհալ պահեալ հրամայեալ, հրամայեաց հրապարակաւ յանդիման կացուցանել. զի մի, ասէ, ժամանակին յառաջեալ ուրասցին հեթանոսք

ա. Բն. τοῦ Διὸς Ջեւսայ։
բ. Բն. ὁ πίθηκος Կապիկ։

1 Սեմիոս աստուծոյ արձանն էր.

Իսկ բազումք յԱղէքսանդրիայ փախչէին և Թագչէին հեթանոսք յայլ քաղաքսն. յորոց էին երկու քերդողք՝ Եղադիոս և Ամոնիոս[ա] ի Կոստանդնուպոլիս երթեալք. Եղադիոս էր քահանայ Արամազդայ, իսկ Ամոնիոս Պիւթիկիայ.

Եւ դադարեալ չարին, Թէոփիլիոս և եպարքոսն ձեռնամուխ լեալք այրէին զբագինսն և զկուռսն հալէին ի կաթսայս.[բ] ի պէտս եկեղեցւոյ, յարդարէին ըստ կամաց Թագաւորին. և զմին անդրի[գ] զպատկերն անհալ թողեալ, ի ծաղանս յանպատեհ տեղւոջ դնէին ի յանդիմանութիւն նոցին. Իսկ ի միւս մեհենին[դ] քար մի յորմն խաչաձև հաստատեալ կայր.

ա. Ա, ամնիոն. բ. Ա. կացտայս. Բ. չէք. գ. Բոլ. Ձեռ. Մենանդրի. դ Ա. գեհենին.

այապխեաց երկրպագեալ աստուածոց։ Ի վերայ այսոցիկ լոյծ տպաւորեալ գիտեմ զԱմմոնիոս զքեր(դ)ող, որ ասէ, դժնդակս կրել զհեթանոսացն կրաւնս. Թէ զի և ոչ զմիննն այն յանդրեացն հալեցաւ, այղ յայպանումն հեթանոսացն աղանդոյ պահի։ Իսկ Եղադիոս առ ոմանս պարծէր, որպէս թէ լինն արս իցէ ի մարտին սպանեալ։ Որ ըստ Աղէքսանդրոյն յայնմժամ այսպէս լինէր։

ԳԼ. ԺԷ.[1]

Իսկ ի տաճարին Սեռապիոնի յաւերեցելումն և ի կործանեցելումն՝ գտանէր գիր նկարագրեալ ի քարինսն գոչեցելոցն մեհենադրաւշակաց, և էին նկարագիրքն զխաչից[2] ունելով աւրինակս։ Զայսոսիկ տեսանելով քրիստոնէիցն և հեթանոսացն իբր առ առանձինն[ա] աղանդոյ երկաքանչիւրքն պատճառէին։ Քանզի քրիստոնեայքն նշան ըստ Քրիստոսի փրկատուր չարչարանացն լինել ասել զխաչն, ընտանի լինելով զնկարագրութիւնն համարէին. իսկ հեթանոսք զինչ հաղորդութիւն Քրիստոսի և Սեռապիոնի ասէին. եթէ խաչաձև նշան այղ ինչ քրիստոնէից և այղ ինչ հե-

ա. տղ լեից սեպհական իւրեանցն:

1 Տես Սոզոմ. Է. 15. Ռուփին ԺԱ. 29. Կաս. Թ. 29. Նիկ. ԺԲ 26.

2 Հիերոգլիֆների վրա սովորական են խաչաձև նշաններ։

զոր քրիստոնեայքն իւրեանց ըստ Քրիստոսի կամաւոր չարչարանաց նշան արարին։

Իսկ հեթանոսքն ասէին. զի՞նչ կայ Քրիստոսի և կռոցն.[ա] Իսկ նոքա ասէին. Մի զարմանայք[բ] եթէ աներևոյթաբար ի ձեզ մատակարարէր շնորհն Քրիստոսի Աստուծոյ զայժմուս[գ] ձեզ

ա. Ա կռոց. բ. Ա մի զարմանար. գ. Ա՝ զայժմոյս.

թանոսաց առնէ նշան։ Որոց վիճեցելոց, ոմանք ի հեթանոսացն ի քրիստոնէութիւն եկեալք, զմեհենադրաւշականն գտաւղք, թարգմանեալք զխաչաձեւն նկարագրութիւն առէին նշանեալք զկեանսն որ գալոցն են։ Զայս առաւել քրիստոնէիցն յառտնի հաւատն յափըշտակեալք՝ ամբարհաւաճագոյն լինէին եղեալք։ Որպէս զի և ի ձեռն այդ գրեցելոցն մեհենադրաւշականաց յայտնիւր, յետոյ զնոյն հետայն տաճարին Սերապիոնի, յորժամ խաչաձեւն երեւեցի նկարութիւն,[ա] վասն զի այսմ պարտ է լինել կենացն, որ գալոցն է բազումք մատչէին առ քրիստոնէութիւնն. և զմեղս խոստովանեալք մկրտէին։ Բայց զորս ի վերայ խաչաձեւ նկարագրութեանն եղեալս այսպէս լուայ. իսկ ես ոչ հաւաստեմ զԸնդիպտացւոցն[բ] քահանայս զոր յառաջագս Քրիստոսի նախագիր գտաւղս[գ] տպաւորեալ խաչաձեւ գիր։ Քանզի թէ յառաջագս յաշխարհ իջմանն խորհուրդ էր թագուցեալ յաւիտենիցն և յազգացն, որպէս ասէ առաքեալն,[1] և ծածկեցաւ յիշխանէն չարութեան ի բանսարկուէն, որչափ ևս առաւել ի պաշտաւնէից նորա ի քահանայիցն Եգիպտացւոց այս եղև փախուցեալ։ Այդ նախախնա-

ա. Յն. χαρακτήρ.
բ. Ձեռ. ունի զէպատացեացն:
գ. Յն. τούς προγινωσκόντας·

1 Պօղ. Թղ. առ Կողոս. Ա. 26.

զգացուցանելով. Եւ բազմաց լուեալ հաւատացին, և խոստովանեալ զմեղս իւրեանց մկրտէին. Այսպիսիք բանիւքս զնոսա հաւանեցուցանէին թողուլ զթշնամին և գալ ի Քրիստոս. ըստ առաքելոյն բացայայտեալ առ Աթենացիսն անծանօթին Աստուծոյ զգիր բագնին. Նոյնպէս և՛ սա ցուցեալ եղև ըստ Նա-

մնութիւնն այսմիկ յարդարեալ լինել զի զկոյսն խնդրով, զոր և յառաքելոյն Պաւղոսէ եղեալ յառաջագոյն։ Քանզի և նա յաստուածային Հոգւոյն իմաստուն եղեալ, նմանեաւ ապաւեստին առ Աթենացիսն[1] զբարգաւմս ի Հաւատն էած, յորժամ զայս ի վերայ բագնին գրեալն իւրոյ բանին պատշաճեցոյց։ Եթէ ոչ ոք արդեաւք ստացէ ազդել Աստուծոյ բանին յԵգիպտացեացն քահանայս, զոր աւրինակ առ Բաղամով և Կայիափաւ-քանզի և նոքա ակամայ վասն բարեացն մարգարէացան։ Այսքան վասն այսորիկ ճառեցաւ։

Գլ. ԺԸ. [2]

Իսկ Թագաւորին Թէոդոսի սակաւ ինչ յԻտալիա յամեալ՝ մեծամեծս զՀռովմայեցւոցն շահեցոյց քաղաքս. էր ինչ զոր տայր, և էր ինչ զոր բառնայր։ Քանզ(ի) շատ ինչ այնէր զի առատացոյց. և երարձ կրկին զամաւթ քաղաքին։ Մին զայս իսկ էին իսկզբանէ ի մեծն Հռոմ տունք յոյժ մեծք, յորս որ բազմութեանն Հաց

1 Տես Գործք Առաք. ԺԷ. 22

2 Տես կաս. Թ. 14. Նիկ. ԺԲ. 22.

խնամութեանն Աստուծոյ, որ զամենեցուն կամի զկեալն և ի գիտութիւնն Աստուծոյ գալ։

Գլ. ԺԸ

Թէ որպէս Թագաւորն Թէոդոս ժամանեալ ի Հռոմ, առնէ խաղաղութիւն, բառնայ զխայտառակարանսն այսինքն զտունն հացի. եւ զպոռնկանոցսն եւ զայլ մեքենայական տեղիսն, զհեթանոսական չար սովորութիւնսն խափանէ, եւ դառնայ ի Կոստանդնուպոլիս։

Իսկ Թագաւորն Թէոդոս սակաւ ինչ յամեալ ի յԻտալիա և բազում խաղաղութիւնս արարեալ և իրաւունս, և յոլովս եցոյց Հռովմայեցւոցն շահս, և երարձ զամօթ քաղաքին, և

բաշխիւր լինէր. և կարգեալքն յայսոսիկ մանկիպէս[ա] Հռովմայեցւոցն լեզուաւն կոչին, յառաջեալ ժամանակին աւազակարանս զտունն առնէին: Քանզի որպէս էին տանցն աղաւրիք ըստ խորոցն զգիրն ունելով, ըստ կողման իւրաքանչիւր տան կապիղայս յարդարեալ, և պոռնիկս ի նոցա կացուցեալս ի ձեռն նոցա գերէին զբազումս, զոմանս պիտոյիւք կերակրոց մտեալս, իսկ զոմանս և վասն չար և զազիր ցանկութեան: Քանզի յիմեմնէ մենքանայէ ի կապիղէէն յաղաւրին անկանէին. և զայս կլէին առաւել աւտարքն դիմեալք ի Հռովմ:[1] Եւ հարկաւորէին ըմբռնեալքն յաղաւրիսն գործել, իսկ բազումք ծերացան ի նոցանէ՝ ոչ թողեալք ելանել, և ի տունսն նոցա որ մեռանէր փառս ընդունէր:[բ] Յորս-

ա. Բն. οἱ μάγκιπες - mancipes

բ. Բառացի է եւ անմիտ. Ու յընտանիս նոցա (գերելոց) մեռեալս զնոսա կարծէին:

1 Այս պատմութիւնը յիշեցնում է մեր ժողովրդական յայտնի առասպելը, որ նիւթ է ծառայել Ղ. Աղայեանի «Անահիտ» հին զրոյցին:

զխայտառականս[ա] թշնամոյն: Էին տունք հացի ժողովարանի ի Հռոմ, և աղօրիք ըստ նմին ի տունսն, յորս աւազակարանս զտունսն արարեալ նախկին հեթանոսացն ըստ թշնամոյն ներգործութեան: Էին տունք ի խորս տանցն և գուբք աններևոյթապէս. և պոռնիկս ի նոսա կացուցեալ, և զբազումս նոքօք գերէին. զոմանս վասն կերակրոց և ըմպելեաց, և զոմանս վասն զազիր ցանկութեանց: Եր և մեքենայ իմն ի կապելուղն, զոր կամէին մեքենայիւն զըմբռնեալսն զգուշաբար յաղօրիսն ընկենուին, որք այնորիկ[բ] էին չարին գործօնեայք,[գ] մանաւանդ զօտարս, որք ոչ կարէին ելանել. այլ կալ և գործել զաղօրիսն մինչև ի մահ: Եւ զայս այսպէս առնէին, և յոլով մանկունք

ա. Ա՝ զխայտառականսն. բ. Ա, յայնոցիկ. գ. Ա՝ գործունեայք.

գայթս յայս ումն ի զաւրականացն Թագաւորին Թէոդոսի անկաւ, և վասնզի զաւրականն յաղաւրիսն արգելեալ ելանել ոչ թոյլ տուեալ, հանեալ զդ(ա)նակն զոր ունէր, հպեցաւ յարգելաւղսն. իսկ նոցա յերկիւղի հարեալ զզաւրականն արձակեցին:

Ծանուցեալ զայս Թագաւորին զհացուբարսն պատժեաց, իսկ զընդունողս աւագականացն զայնս զտուեալս կործանեալ հրամայեաց: Զմին այսպիսի ծանականս Թագաւորն երբեմն ի Թաղաւորեցելոյն քաղաքէ. իսկ միւս ևս այլ այնպիսի. եթէ անկանէր ի շնութիւն կին ոք, ոչ ի յուղղութիւն, այլ ի յաւելուածս մեղաց պատժէին զյանցուցեալն: Քանզի յանձուկ պոռնկանոցի արգելական ապարեալ լրբագոյնս տային պոռնկել. զանգակս հարժել ըստ ժամանակի պիղծ գործոցն տային, որպէս զի արդեւք մի ծածկեսցի յոլոցն մերձն եղեալն, այլ ի հնչմանէ շարժելոց զանգակացն թշնամական պատիժն ամենեցունց ծանիցի:

Ծերանւոյին յորոգայթս յայս: Ումն ի զօրականաց Թագաւորին անկաւ Թէոդոս անունն, և յաղօրիսն անկեալ մեքենայիւքն արգելաւ:

Եւ հանեալ զդաշնակն ի մահ դիմեաց որք արգելուին զնա. և ոչ կարացեալ զդէմ ունել բացեալ զդուռնն.[ա] բռնաբար ի դուրս ելանէր: Զայս ծանուցեալ Թագաւորին զհացարարսն պատժեաց և զաւազակսն մատնեաց, և զտուեալն կործանեաց իսպառ: Իսկ միւս այսպիսի օրինակաւ պոռնկոցս[բ] արարեալ ի քաղաքին լրբագոյն գիտութեամբք զանգակս արարեալ առ ի գիտել ամենեցուն ի շարժելն. ով ոք իցէ ի շնութեան ախտի: Զայն ծանուցեալ Թագաւորին, քանդեաց զպոռնկանոցն և զլրբագոյն ախտից գիտութիւնսն և զյանդիմանութիւնսն. այլ

ա. Ա, զդուռն բ. Ա, պոռընկանոց.

Զայս ոչ տարաւ Թագաւորն ծանուցեալ զլրբակա-նըն սովորութիւն· այլ աւերեաց զշարժարանսն, քանզի այսպէս անուանէին այսպիսի պոռնկանոցս· ընդ այլ աւրինաւք արկանել զըմբռնեալսն ի պոռնկութեան Հրամայեալ։ Այսպէս ի չարագունից և ի թշնամանականաց երկուց իրաց Թագաւորն Թէոդոս զքաղաքն ազատեաց զՀռոմ։ Կարգեալ բարւոք և զայլ իրս Թողոյր ի Հռոմ զՎաղէնտինիանոս Թագաւորելով։ Իսկ ինքն որդւովն Արկադիւ ի Կոստանդինուպօլիս գայր· և ի նա մտանէր ի Հիւպատոսն Տատիանոսի և Սիմմաքոսի, տասնն Նոյեմբերի ամսոյ։ [1]

ԳԼ, ԺԹ. [2]

Իսկ ընդ նմին այն ժամանակաւ Թուեցաւ և զօրս ի վերայ զղջման եպիսկոպոսունս բառնալ յեկեղեցեացն վասն այսորիկ պատճառոյ։ Յորմէ Նաւատիանոսք

1 փրկ. 391. թ.

2 Տես Սոզոմ. է. 16. կաս. թ. 35. Նիկ. ԺԲ. 28.

զգտեալսն ի պոռնկութեան եկեղեցւոյ օրինօք գատել. Ցայսոսիկ չարեաց ազատեաց զքաղաքն, և զմնացեալսն ինչ ըստ Հեթանոսութեան չար սովորութեան ի միջոյ ի բաց եբարձ, և զբարեպաշտութիւն օրինագրեաց. Եւ [ա] Թողոյր զՎաղենտիանոս Թագաւոր ի Հռոմ ունել իրաւամբք. և ինքն որդւովն [բ] իւրով Արկադեաւ գայ ի Կոստանդնուպօլիս մեծաւ փառօք. և բազում դրուատեօք. Եւ տօն ուրախութեան լինէր ի գալըստեան Թագաւորին Թէոդոսի բարեպաշտի. որ միշտ զաստուածայինսն և զեկեղեցեաց Աստուծոյ հոգայր ըստ ուղիղ հաւատոյն, և զվարս առաքինութեան գեղեցկապէս յարդարէր ի փառըս երկնաւոր և անմահ Թագաւորին. [գ]

ա. Դ. մինչեւ այստեղ չունի։ բ. Դ. որդւովքն. գ. Ա, Թագաւո Թէոդոս.

խղճմայիս, ընդ որոց անկանին առ Հալածանաւքն Դեկիոսի հաղորդել ոչ կամեցան, եպիսկոպոսունքն եկեղեցական կանոնաւն զքահանայն զոր ի վերայ զղջմանն յաւելին, որպէս զի ալոդեւք որք յետ մկրտութեանն մեղուցեալք նախակարգեցելոյն ի վերայ այսոցիկ քահանային խոստովանեսցին զմեղս։ Այս կանոն յայղ հերձուածոն ունի մինչև ցայժմ․ բայց միայն որք համազգայութեանն խորհրդոյ, և որք սոցա ըստ հաւատոյն համախորհաւղք Նաւատիանոսք յոր առ զղջմամբն քահանայէ հրաժարեցին։ Բայց քանզի Նաւատիանոսքն ոչ զիսկզբանն ըզ-

ԳԼ․ ԺԹ․

Հեզութիւն Թէոդոսի բարեպաշտի եւ այլ ուղղութիւնք նորին։

Եւ հեզութեամբն զարմանալի էր առ ամենեսեան, և ոչ ումեք չար ի չար հատուցանէր, զի և ոչ Արիանոսացն չարայուշ եղև, որ զնորա [ա] մահ ըղձային [բ] և զբռնակալին Թագաւորել. աստեղօք իմն մոլորեալք ի մոլորութիւն սնոտիս, և ոչ ըզգան զասացեալսն՝ թէ ո՞վ գիտաց զմիտս Տեառն, կամ ո՞վ եղև նմա խորհրդակից, եթէ գիտասցէ. և դարձեալ ամենայն որ նշմարէ զաստեղս երկնից, իբրև զխոտ ի հուր այրեսցին. յԱստուծոյ աւէր [գ] զպատիժս նոցա առնուլ։ Բայց ի քաղաքէն արտաքս հանեալ [դ] զայլահաւատսն, և անդ զժողովսն [ե] առնէին. բայց միայն զՆոմիոս հրամայեաց աքսորել։

Եւ զՆաւատիանոսն [զ] ընդունէր զխոստովանողս համազգոյ [է] Երրորդութեանն. բայց այսու միայն որոշէին ըստ նախկին Նաւատեայ, որ առ Դեկոսիւ [ը] որք ի հալածանս ուրացան վասն ահի մահու և չարչարանաց, և յետոյ զղջացան, ոչ ընդունէին

ա. Գ. նորա. բ. Գ. Դ. ըղձանային. գ. Գ. էր զպատիժն. դ. Գ. հանել. ե Ա՛ զժողովս։ զ. Դ. զՆաւատիանոս. է. Դ. սուրբ. ը. Դ. որ առ Դեկոս եւ որք.

յաւելուածս զայս ընկալան, ուր այժմ եկեղեցեացն կա-
լուածք մինչև ցբազում ինչ պահեալք, առ Նեկտարիւ
եպիսկոպոսաւ բազում ինչ իւր ըստ եկեղեցւոյն պատա-
հեալ: Կին ոմն յազնուականաց առաջի եկաց ուրում առ-
զղջման քահանայն, և ըստ մասին խոստովան լինէր ըզ-
մեղսն զորս գործէր յետ մկրտութեան:

Իսկ քահանայն պատուէր տայր կնոջն պահել և
ստէպ աղաւթել, զի հանդերձ խոստովանութեամբն և
գործ ինչ ցուցեալ ունիցի զղջմանն արժանիս:

Իսկ կնոջն յառաջելով և զայլ մեղս անձինն ապա-
տանէր. քանզի ասէր, իբր թէ իցէ ննջեալ ընդ նմա եկե-
ղեցւոյն սարկաւագի: Այս ճառեալ զսարկաւագն ի պաշ-
տամանէն արտաքս ընկենուլ յարդարեցին, իսկ խռովու-

յապաշխարութիւն. և ոչ դարձեալ յետ մկրտութեան զպատըն-
կեալսն.[ա] յայսոսիկ տեղի տային միմեանց, թէպէտ և ոչ կա-
տարելապէս: Եղև այսպիսի իմն ի Կոստանդնուպօլիս:

ԳԼ. ՃԹ.

Յաղագս քահանային որ յայտնեաց խոստովանեալ մեղսն կնոջն ազնուա-
կանի, որ ընդ սարկաւագին:

Ի ժամանակին առ Նեկտարեաւ կին ոմն յազնուակա-
նաց[բ] առաջի կացեալ ումեմն քահանայի[գ] և խոստովանէր
զմեղս, զոր գործեալ էր յետ մկրտութեան. Իսկ քահանայն
պատուէր տայր ի պահս պնդութեան լինել և ստէպ աղօթել.
զի հանդերձ խոստովանութեամբն և գործ ապաշխարութեան
ցուցեալ, արժանի եղեալ զղջման: Ասէր ի խոստովանելն և զայս՝
թէ ընդ նորին եկեղեցւոյ սարկաւագի եմ մեղուցեալ. Զայս
լուեալ, զսարկաւագն ի կարգէն ի բաց ընկենոյր: Եւ բազում

ա. Դ. զպոռնկացեալսն. բ. Ա, ազնուականաց. գ. Դ. ումեմն ի
քահանայից եւ խոստովանեալ զմեղս իւր:

թիւն ընդունէր զբազմութիւնն· քանզի զայրագնէին ոչ միայն ի վերայ եկեղցւոյն, այլ զի և եկեղեցւոյն հայհոյութիւն և թշնամանս փաղեաց։[ա]

Եւդէմոն ե ոմն եկեղեցւոյն քահանայ, խրատ տայր եպիսկոպոսին Նեկտարի բառնալ զօրս առ զղջմամբն քահանայ, և թոյղ տալ իւրաքանչիւր ումեք իւրով խղճիւ ի խորհրդոցն վայելել։

Քանզի այսպէս միայն ունել զեկեղեցին անհայհոյ։ Զայս յԵւդէմոնէ լուեալ իմ գրով աւանդեալ վստահացայ· քանզի որպէս ասացի բազում անգամ, զամենայն զփոյթ եդի յիւրաքանչիւր ումեքէ ի գիտնոցն ուսանել զիրսն և ստուգաբար քննել, զի մի արտաքոյ ճշմարտութեանն ինչ գրեցից։

Իսկ ես առ Եւդէմոն ապաքէն ասեմ· խորհրդակցութիւն քո, ով քահանայ, համակարգեաց զեկեղեցի, եթէ ոչ, Աստուած արդեւք հաճեսցի, բայց տեսանեմ զի պատճառ իմն տայր ոչ յանդիմանելոյ զմիմեանց ըղմեղս, և ոչ պահել զառաքելոյն պատուիրանս [1] որ ասէ· Մի հաղորդք լինիք գործոցն պղծոց խաւարի, իսկ յաւէտ և կշտամբէ։ Վասն այսորիկ բաւականաբար ճառեցաւ։

ա· Ձեռ· չկան Ու քանզի վասն այսր պատճառոյ՝ որք եկեղեցւոյ նախատանս կրէին։

բ· Յն· Εὐδαίμων·

1 Պօղ· Թղ· առ Եփ· Ե· 11·

խռովութիւն ունէր զեկեղեցին Նաւատիանոսաց, ոչ զի այնպէս եղև լուծեալ ի կարգէն, այլ զի այպանեալք եղեն։ Իսկ Նեքտարիոս տայր խրատ զմեղուցեալսն ընդունել խոստովանութեամբ յապաշխարութիւն· և պատշաճ նոցա որոշեաց ըզտեղիս և զկարգս որում ումեք արժանի իցէ, ով ոք և իցէ,

ԳԼ. Ի. [1]

Բայց արժանի հաւատարիմ ոչ անյիշատակ թողուլ զորս յոլով հերձուածոցն առաջնորդաց՝ յԱրիանոսացն [ա] ասեմ, և ի Նաւատիոսաց. և յետոյ ի Մակեդոնէն (և) Եւնոմիոսէն զհամանուանութիւնն առին։ Քանզի եկեղեցին որոշեալ, ի մի անգամ որոշումն ոչ հաստատէր, այլ դարձեալք ընդդէմ ինքեանց գնային անդրէն. և զփոքունս և զսուղս պատճառօյն առեալք ի միմեանց մեկնէին։ Բայց զիարդ, ապա և երբ, և վասն որ պատճառոյ ամենեքին և յինքեանս որոշմունս արարին, առաջնելով բանիս յայտնեսցուք։

ա. Ձեռ. ունի. եւ ի Նաւատիանոսաց. սխալմամբ կրկին անգամ գրած։

1 Տես Սոզոմ. Է. 17. Կաս. ԺԱ. 36. Նիկ. ԺԲ. 29.

Եւ մի անյոյս առնէք [ա] ըստ արժանեացն ապաշխարեն ի հաղորդութենէ. զի ոչ եկն Քրիստոս կոչել զարդարս, այլ զմեղաւորս յապաշխարութիւն։ Այսոքիւք զնոսա խոնարհեցուցանէր առ եկեղեցիս [բ] Աստուծոյ. և որ ըստ օրէ յաւելուին ի յուղղափառացն [գ] ի կանոնագրութիւն, գիտելով զթագաւորին բարեպաշտութիւն և զուղղափառութիւն։

ԳԼ. ԺԺ.

Թէ որպէս որոշմունք լինէր ամենայն հերձուածոյն վասն Զատկի Նաւատիանոսացն. վասն պահոց սրբոյ Զատկին. վասն ընթերցուածոցն որոշման եւ արիանոսացն, որք որոշեալք միաբանին եւ յարին ըստ ուղղափառսն։

Այլ և լինէր յամենայն հերձուածոն որոշմունք և բաժանմունք. Արիանոսք առ Արիանոսք [դ] և Հոգէմարտք առ Հոգէմարտք, [ե] Մակեդոնիայ այլ և Նաւատիանոսք, նմանապէս վասն

ա. Ա. այք Ն. Դ. որ. բ. Դ. յեկեղեցի. գ Ա, ուղղափառացն. դ. Ա՝ Դ. առ արիանոս. ե. Ա, Դ. առ հոգէմարտս.

Իսկ այս գիտելի՛, որպէս զի Թագաւորն Թէոդոս զոչ ոք ի սոցանէ հալածէր, բայց զի զԵւնոմիոս ի Կոստանտինուպօլսի ի տունսն ժողովելով և զշարագրեալ նորա բանսն ցուցանելով, որպէս զի վարդապետութեամբքն զբազումս ժանտացուցեալ, յաքսորիս առաքել հրամայեաց։ Բայց յայլոցն ոչ զոք՝ ոչ աշխատ առնէր և ոչ հաղորդս լինել նմա հարկաւորէր, այլ ամենեցունց թոյլ տայր ըստ ընտանի տեղեացն ժողովիլ, և փառաւորել զոր ինչ քրիստոնէութեանն, որպէս զի հասանել իւրաքանչիւր ոք առ նորա փառս կարասցին. և զայլս արտաքոյ քաղաքացն թուղացոյց աղաւթանոցաց տեղիս յարդարել։ Բայց զՆաւատիանոսսն՝ որպէս զհամաձայնաւղս նոցայն հաւատոյ ի ներքս ի քաղաքսն զընքեանց եկեղեցիսն վստահացեալս ունել հրամայեաց. որպէս նախկինն ճառեցաւ։[1] Յաղագս որոյ յիշել փոքր ինչ ի դէպ համարիմ, առեալ վերստին սուղ ինչ։

Գլ. ԻԱ.[2]

Զոր Նաւատիանոսացն ի Կոստանտինուպօլսի ըզքառասուն ամ նախակարգեալ կալաւ Ագեղիոս, ի Կոստանտնի ժամանակացն մինչև ցվեցերորդ ամ Թագաւորութեանն Թէոդոսի, որպէս ուրանաւր և նախկինն յի-

1 Տես նախնթաց գլ. Ժ.

2 Տես Սոզոմ Է. 18. կաս. Թ. 37. Նիկ. ԺԲ 31.

եկեղեցւոյ կարգի և կանոնի. նաև ամենայն հերձուածողք. ոմանք եւ վասն իշխանասիրութեան բաժանեալք. Եւ այսպէս անմիաբանք լեալք ընդ[ա] միմեանս վասն հաւատոյ և կրօնից, գոյին[բ] ի հաւատս ուղիղս և յեկեղեցւոյ Աստուծոյ[գ] սահման.[դ]

ա. Ա, չիք Ու այսպէս ընդ. բ. Ա, կային. գ. Ա, եկեղեցւոյ Աստուծոյ. դ. Ա՝ սահմանէր ի ժամանակին։ Ն. Ու սահմանս։

չեցի։[1] Իսկ փաղձանելով ձեռնադրէր եպիսկոպոս ի տեղին իւր զՍիսինիոս.[2] որ քահանայ էր յորոց ընդ Նովակարգեցելոցն, իսկ բանաւոր այլ ազգ և ի Մաքսիմոսէ իմաստասիրէ ընդ Յուլիանոսի զիմաստասիրականսն խըրատեալ։ Իսկ ժողովրդեան Նաւատիանոսաց անգոանել եթէ ոչ առաւել զՄարկիանոս զի (ի) վերայ լաւութեանն խախտեալ ձեռնադրեաց, վասն որոյ առ Վաղէսի Նաւատիանոսքն անխռովք մնային. Ագեղիոս մխիթարել զժողովրդեան զտրտմութիւն կամեցաւ, ձեռնադրէր ըզՄարկիանոս։[3] Եւ սակաւ ինչ յապահովացեալ յախտէն էանց յեկեղեցի, և կարդայր անձամբ ասացեալ. զՄարկիանոս, ասէր, ընկալջիք յետ իմ, և յետ նորա զՍիսինիոս։ Զայս ասացեալ յառաջ՝ և սակաւ ժամանակ վարեալ վաղճանեցաւ։ Մարկիանոս ապա եպիսկոպոս Նաւատիանոսաց կարգեալ, զատեցաւ և նոցա եկեղեցի յայսպիսի պատճառոյ։

Սաբբատիոս ոմն ի Հրէից քրիստոնէացեալ, ի Մարկիանոսէ ի քահանայի նախակարգեցաւ պատիւ, ոչինչ նուազ հրէական նախկին ըմբռնմամբ ծառայել փութայր. հանդերձ այսուիկ և որում առ ի նոցանէ եպիսկոպոսութիւնն ցանկայր ըմբռնեալ առնլով։ Ապա զցանկութիւն նորա գիտակս առնէր երկուց քահանայակիցս զԹեոկտիստոս[ա] և զՄակարիոս, զունայնաձևեալն առ թագաւորութեամբն Վաղէսի զՋատկին զտաւն ի

ա. Թն. Θεόχτιστος

1 Տես Դ. Թ. Ե. 12- Ագեղիոսը եպիսկոպոս էր մոտ 40 տարի 344 մինչև 384 թ.

2 Տես Նախընթաց գլ. Ժ.

3 Տես Դ. գլ. ԻԹ.

Պաղոն աւանի Փռիւգւոյ, որպէս և Նախնիքն ասացին, [1]
միմեանց կարգեալ խորհէին։ Եւ նախ ծածկութիւ հզեալ
ճգնութեամբն, յեկեղեցւոյն գնային, տրտմեալ ասելով
առ ամենս· զի կարգեալ գնոսա ոչ արժանաւորս լինել
վարուք խորհրդոցն հաղորդութեան, իսկ յառաջնելով
և յայտնագոյն լինէր առանձին ժողով առնել խորհեալ։
Զայս ծանուցեալ Մարկիանոսի անդրանէր զոր ի վերայ
ձեռնադրութեանն մոլորութիւն, զի այսպէս սնափառ
ամպարիշտ ի քահանայութիւն մատուցանէր։ Եւ ցանկալով
ասէր, վերագոյն լինել ի վերայ միջոց դնել զձեռս իւր,
քան զոր Սաբբատիոսին ի քահանայութիւն նախակար-
գեցէ։ Եւ յարդարէր ժողով Նաւատիանոսաց եպիսկո-
պոսանց լինել ի Սանգարոն [2] ծովեզերին, փախառգահ է
առ Բիւթիւնիոյ, որ մերձ ի Հեղինուպոլիս կայ։ Ուրա-
նաւր ժողովեալք կոչէին զՍաբբատիոս, և առաջի դնել
առ ժողովն զպատճառս տրտմութեան հրամայէին։ Իսկ
նորա զանմիաբանութիւն տաւնին պատճառ տրտմու-
թեանն լինէր ասացեալ· քանզի պարտ զօլ կատարել
զտաւնն ասէր որպէս և Հրէայքն պահեն, և որպէս ուք
ի Պազոնն [ա] ժողովեալք տպաւորեցին։ Զմտաւ ածեալ
որոց ժողովոյն աթոռասիրութեան աղագաւ պատճառել
Սաբբատիոսի, երդմամբ զնա հաստատէին, որպէս զի մի
երբէք զեպիսկոպոսութեանն յանձն առցէ։ Իսկ նորա
առ ոտքաւք երդուեալ, արտաքսէին կանոն յաղագս
տաւնին Զատկի, զոր կոչեցին անտարբերելի ասացեալք·
մի արժանաւոր լինել պատճառ առ որոշումն եկեղեցւոյ

ա· ἐν Πάζῳ

1 Տես Դ· գլ· ԻԸ·

2 Սանգարիայի կամ ըստ բնագրի Անգարիայի—երկու ձեւն ալ գործածական են· ժողովը տեղի ունեցաւ 591· Թ·

անմիաբանութեանն տաւնի. և ոչ որոց ի Պազոնն ժողովելոց խնդիր ինչ կաթուղիկէ կանոնոյն լինել: Քանզի և նախնոցն,[1] և որոց հուպ յառաջեալսն անմիաբանեցելոց յաղագս այս տաւնիս, հաղորդել ընդ միմեանս, և ոչ երբէք զատիլ: Այլ որպէս զորս ի Թագաւորեցելումն Հռովմ զՆաւատիանոս ոչ երբէք հետևիլ Հրէից. այլ առնել միշտ յետ հասարակաւորութեանն Զատկին տաւնս, ոչ խղճալ առ ընտանիս հաւատոյն, յորս ոչ զնոյն աւրինակ նոցայն կատարաւղս զտաւն Զատկին:

Զայս և այսպիսիս բազումս խորհեալք սահմանեցին զանմիջոցն, որպէս ասացի, զյաղագս Զատկին կանոն. որով իւրաքանչիւր ումէք ըստ սովորութեանն զոր ի նախկին ըմբռնմանէն ունէր, առնել զտաւնն թէ կամեսցի, բայց ոչ որոշիլ առ հաղորդութիւնն, այլ որոշաբար տաւնողացն լինել: Դարձեալ միաբանութեամբ եկեղեցւոյն սահմանիս այժմ այսորիկ յաղագս Զատկին տաւնի ի նոցանէ յայնժամ հաստատեցելոյ, Սամբատիոս երդմամբքն կապեալ, եթէ զի երբէք անմիաբանութիւն լինէր Զատկին, ինքն առանձին յառաջելով պահէր, և աւթագանելով[ա] ի կարծելում Շաբաթու աւուր կատարէր զԶատիկն և դարձեալ զնոյն հետայն հանդերձ ամենեքումբք ըստ եկեղեցեացն ժողովէր, և ի խորհրդոյն հաղորդէր: Եւ առնէր զայս ի բազումս ժամանակս, և վասն այսորիկ թաքչիլ ի բազմաց ոչ կարէր: Վասն որոյ և ոմանք ի պարզագունիցն, և առաւել եւ ի Փռիւգիայոյ և ի Գաղատիոյ դիմեալքն, կարծելով ին-

ա Բն. νυχτερεύων.

1 Այստեղ ակնարկուած է երկրորդ դարում Զատկի մասին ծագած խնդիրը որի պատճառաւ Ս. Պօղիկարպոսը Հռովմ գնաց. տես Եւսեբ. Պատ. Եկ. Դ. 14.

քեանց յայսմանէ արդարանալ, նախանձէին զնորայն, և զՁատիկն նորայն աւրինակաւ կատարէին լռելեայն։ Բայց Սամբատիոս ի յետին ժամանակս և ժողովէր առանձինն, փոքր ինչ երդմանն հոգ տարեալ, և հետեւաւղացն իւր կարգեցաւ եպիսկոպոս, որպէս յառաջեալ յայտնեցուք։[1]

ԳԼ. ԻԲ.[2]

Իսկ մեզ որ ինչ հասանէ սակս Զատկին, ոչ որպէս անդէպ համարիմ ի ձեռն սղագունից ասել, ոչինչ թուին և ոչ նախկինքն յաղագս տաւնիս իրաւաբար վիճել, և ոչ որք այժմ Հրէիցն փութացեալք հետեւիլ։ Քանզի ոչ առնուին ի միտ եթէ Հրէութեան փոխեալ ի քրիստոնէութիւն, ստոյգն և տպաւորականքն Մովսէսական աւրինացն դադարեցին. և այս աստուստ զառաջին ունի զյայտնութիւն։ Քանզի հրէանալ քրիստոնէից և ոչ մին աւրէնք Քրիստոսի հրամայեցին, այղ

1 Տես ստորեւ Է. 1 |.

2 Տես Սոզոմ Է. 19. Կաս. Թ. 18. Նիկեփ. ԺԲ. 11–15.

Էր ի ժամանակին և վասն Զատկին Նաւատիանոսացն բաժանումն. զի ոմանք ժողով արարեալ փոխեցին զՁատիկն ըստ Հրէիցն ունել, իսկ այլք ոչ նոյնպէս, այլ ըստ լրման. Եւ այսպիսի պատճառով բաժանին նաև այլ ևս կարգօք.

Զի էր ոմն Հրեայ, որ ըստ նոցա հաւատոյ ի Տէր. և ի նմանէ զայսոսիկ ըստ Մովսէսի օրինացն վարդապետեալք, և ոչ յղեալք[ա] զառաքելոյ ասելն[բ] սկսեալ հոգւով. և արդ մարմնով վախճանիք.[գ] զի ի փոփոխել[դ] քահանայութեանն հարկէ և օրինացն փոփոխումն լինել.[ե] որք են ստուերք հան-

ա. Ա. յղեալք. բ. Ա՛ ասացեալսն. գ. Ա, Գ. վախճանեալ. դ. Ա, Գ. փոփոխիլ. ե. Ա, լինիլ. Գ. փոփոխումն.

ի հակառակէն առաքելոյն և պարծել, ոչ միայն Թլփատու-թիւնն ի բաց ընկենլով, այլ և վասն աւանիցն ոչ խորշ-ճալ յորդորելով, ի ձեռն որոց Գաղատացւոցն[1] գրելով ասէ։

«Ասացէք ինձ որք ընդ աւրինաւքն կամիք լի-նել։»

Եւ սակս վասն այսորիկ ասացեալ, ծառայ ցուցա-նէ զոր Հրէիցն ժողովուրդ, և ազատս կոչել զժողովեալսն առ Քրիստոս, իսկ վարժ է և ոչ երբէք խարել աւուրս և ժամանակս և ամիս և տարիս։ Այլ և յորում առ Կողոսացիսն[2] մեծաձայն ասէ, ստուերս լինել զպահ-պանութիւնսն օրէնք ասէ։

«Մի ոք զձեզ դատեսցէ կերակրովք, կամ ըմպել-եաւք, կամ մասամբք տաւնից, կամ ամսամտիւք, կամ շաբաթիւք, որք են ստուերք հանդերձելոցն։»

Եւ յորում առ Եբրայեցիսն[3] իսկ ինքն գերակշ-քելով զայսպիսիս ասէ։

«Քանզի ի փոխել քահանայութեանն, ի հարկէ և աւրինացն փոփոխումն լինի։»

Ուրեք այժմ առաքեալքն և ոչ աւետարանքն լուծ ծառայութեան յոլոց վերայ ի քարոզութիւնն մա-

1 Առ Գաղ. Դ. 2.
2 Առ Կողոս. Բ. 16.
3 Առ Եփես. Է. 12.

դերձողացն որ Քրիստոսիւ լուծանելոց էր.

Էր և յայլ տեղիս որ ոչ միաբանէին զտօն Զատկին առ-նել" զԶատիկն՝ մանաւանդ և զպահս որբոյ Զատկին. և որ ուղղափառութեան են խոստովանողք որոշին ի միմեանց. որ-պէս և ամենեցուն է քաջայայտ պահոց իրք.

ա. Դ. առնել.

տուցելոց եղբին, այլ զտաւն Զատկին և զայլ տաւնս պատուել՝ ի բարեկամութիւն բարեգործեցելոցն Թողին։ Ուստի վասն զի սիրեն զտաւնս մարդիկ յաղագս Թուղանալոյ վաստակոցն ի նոսա, իւրաքանչիւր ոք ըստ աշխարհին որպէս կամեցան, զյիշատակ փրկատուր չարչարանացն ի սովորութենէ իմեմնէ ըստ սկսմանցն կատարեցին։ Քանզի ոչ աւրինաւք զայս պահել Փրկիչն և կամ առաքեալքն մեզ պատուիրեցին. և ոչ զատապարտութիւն կամ պատիժս կամ անէծս, որպէս Մովսէսի աւրէնքն Հրէիցն, և մեզ աւետարանքն կամ առաքեալքն սպառնացին։ Բայց միայն պատմաբար առ յանդիմանութիւն Հրէիցն, զի պղծաձայն էին ըստ տաւնիցն, յաւետարանսն ի ժամանակի բաղարջակերացն չարչարիլ Փրկչին վերագրեալ։ Բայց դիտումն եղև առաքելոցն ոչ վասն աւուրցն տաւնականաց աւրինադրել, այլ վարս ուղիղս և աստուածպաշտութիւնս մուծանել։ Իսկ ինձ երևի՝ եթէ զոր աւրինակ այլ ինչ շատ ըստ աշխարհացն սովորութիւն է, առ այսպէս և Զատկին տաւն յիւրաքանչիւրսն ի սովորութենէ իմեմնէ իւրացեալս ունէր զխտրութիւնսն, վասն և ոչ մի ինչ առաքելոցն, որպէս և ասացի, աւրինադրեցին։ Իսկ յաւէտ զի ի սովորութենէ քան յաւրինացն ի յիւրաք(անչ)իւրոցն զխըտրութիւն էառ, նոյն իսկ գործքս ցուցանեն։ Քանզի յոլովք ի Փոքր—Ասիա իսկզբանէ զչորեքտասաներորդն պահեցին՝ զշաբաթուն անտես արարեալք զոր և զայս առնելով՝ առ այլսն տաւնիւն կատարաւղս Զատկի ոչ երբէք լինէին միաբանք, մինչև Հռոմայ եպիսկոպոսն Բեկտոր անբաւս ջեռեալ, անհաղորդութիւն որոց յԱսիայ Չորեքտասաներորդացն առաքեաց։ Յորոց վերայ եղեալ, Իռինէոս ա

ա. Εἰρηναῖος.

Ղուկդունոյ որի Գաղիայ եպիսկոպոսն առ Բեկտոր Թղթովք քաջաբար ընդդիմացաւ, անգոսնեալ զնորա ջերմութիւնն, ուսուցեալ, որպէս զի և Նախնիքն անմիաբան կատարելով զՋատկին տաւն, ի հաղորդութենէն ոչ երբէք որոշին։ Եւ եթէ Պաւղիկարպոս Զմռնւոյ եպիսկոպոսն, որ յետոյ առ Գորգիանոսիւ վկայեալ, ընդ Անիկտոսի Հռովմայ եպիսկոպոսին հաղորդէր, ոչ ինչ խղճալով առ նա վասն տաւնին, և զի և ինքն ի յիւրում իսկ ի Զմիւռնի ի սովորութենէ, ի չորեքտասաներորդումն զՋատիկն կատարելով, որպէս և ի հինգերորդում եկեղեցական պատմութեանն ասէ Եւսեբիոս։[1] Բայց ոմանք, որպէս ասացի, ըստ Փոքր—Ասիոյ զչորեքտասաներորդն խտրէին. իսկ ոմանք յարեւելականսն կողմունս զշաբաթ տաւնին պահել, իսկ անմիաբանք լինէին առ ամիսն։ Քանզի ոմանք Հրէիցն զստոյգն ոչ բառնալով, պարտ է հետևիլ վասն տաւնին, ասէին. իսկ ոմանք յետ հասարակաւորութեանն միշտ կատարէին, զհամատաւնելն ընդ Հրէիցն հատանելով ասացեալ. Արեգականն միշտ ի Խոյն լինել պարտ գոլ զտաւնն կատարել, ի Քսանթեկի[ա] ըստ Անտիոքացւոցն ամսոյ, իսկ յԱպրիէլի ըստ Հռովմայեցւոցն։ Եւ զայս առնել հաւանեալս, ոչ որոց այժմ ըստ ամենայնի մոլորելոց Հրէիցս, այլ առաջնոցն, և Յովսիպոսի ըստ որոց նա յերրորդ Ակզբնաբանութեանն[բ] ասէ այսպէս։ Այլ սոքա առ ինքեանս երկձայնէին. բայց այլքն ամենայն մինչև յարևմտականսն կողմունսն, և նոյն Ովկեանոս[գ] յետ հասարակաւորութեանն ի նախկին իմեմէ աւանդութենէ

ա· τῷ Ξανθικῷ.

բ· τῆς Ἰουδαϊκῆς Ἀρχαιολογίας·

գ· τοῦ Ὠκεανοῦ,

1 Եւս. Պ. Եկ. Ե. 24.

զՉատիկն արարեալ գտանին։ Քանզի սոքա ամենեքեան զայս առնելով յեղանակ, ոչ երբէք առ ինքեանս անմիաբանեցան, և ոչ որպէս ոմանք զիրարեցան. որ առ Կոստանդնու զժողովն զտաւնս զայս էյեղ։ Որոց[ա] անմիաբանն լինէին յաղագս այս տաւնիս զրելով յորդորեաց, որպէս զի նոքա սակաւք գոլով նմանեսցին բազմաց։ Այլ բոլորովիմբ զԹագաւորին Թուղթ յերրորդ գիրսն Եւսեբիոսի, յորոց ի Վարսն Կոստանդնի գտցես։ Իսկ որ ի նմա յաղագս տաւնին Զատկի մասն, թէ պատեհ է ասել,[բ] զայս ունի աւրինակ։

«Ի կարգ բարեվայելուչ, զոր ամենայն, որք արևմը-
«տականաց և հարաւականաց և հիւսիսականաց տիեզե-
«րաց կողմանց պահեն եկեղեցիք, և ոմանք ըստ արևե-
«լիցն տեղեաց։ Որոյ աղագաւ առ այժմոյս ունել բար-
«ւոք համարեցան, և ես իսկ զձերոյ հպատութեանդ[գ]
«հերձուած յանձն առի, զոր և Հռովմայեցւոցն քաղաք,
«և Իտալիա, և ամենայն Ափրիկէ, Եգիպտոս, Սպանիա,
«Գաղիա, Բռէտանիա, Լիբիւա, Ասիական կարգաւորու-
«Թիւնք և Պոնդականն և Կիւլիկիա, միով կամաւք և հա-
«մաձայնութեամբ պահէ, կամաւորաբար զայս և ձերդ
«ընկալցի հանճար. համարեալ որպէս զի ոչ միայն
«առաւել է որ ըստ նախկին ասացեալդ է տեղեաց եկե-
«ղեցեացն Թիւ, այլ իբրև զի զայս առաւել միաբան
«զամենայն միաբան է խորհել, զոր և ստոյգն բան պահանջել
«համարի, և ոչ մի ինչ ընդ Հրէից երդմանազանցու-
Թեան ունի հաղորդութիւն։» Այսպիսի ունէր Թագաւո-

ա. Բն. աւել ունի. Քանզի ինքնին Կոստանդին որոց։
բ. Բն. չկայ. «Թէ պատեհ է ասել։»
գ. τῇ ἀγχινοίᾳ
դ. Ձեռ. ունի. «կարգագորութիւն։»

րին Թուղթ։ Իսկ որք զՉորեքտասաներորդացն ասացին՝ ի Յովհաննիսէ առաքելոյ զխոստութիւն Չորեքտասանե-րորդի աւանդել նոցա․ իսկ որք ըստ Հռովմայն և արե-մտական կողմանցն զառաքեալսն զՊետրոս և զՊաւղոս զանգին աւանդելով սովորութիւն ասեն։ Այլ ոչ որք ի սոցանէ գրով ունի տալ զյաղագս այսորիկ զյայտնու-թիւն․ զի միայն ի սովորութենէ իմեմնէ առաւել ըստ աշխարհացն, որպէս ասացի, կատարի Զատկին տաւն։ Եւ անդուստ կարծեմ․ և ոչ միոյ յաղանդոյն զնոյն պա-հել սովորութիւն, թէպէտ զնոյնս յաղագս աստուածայ-նւոյն ողջոյնեացէ զփառս։[ա] Քանզի և որք նոյն հաւա-տոյ գոլով անմիաբանք լինէին առ ինքեանց սովորու-թիւն, վասն որոյ փոքր ինչ յաղագս եկեղեցւոյն սովո-րութեան յարակարգեալ ոչ է անպատեհ։ Եւ առժամայն իսկ որ յառաջ քան Զատիկն պահս, այլ ազգ յայլս պատահէ գտանել։ Քանզի որք ի Հռոմն երիս նախ քան զԶատիկն շաբաթս, բայց ի շաբաթուէ և ի կիւրակէէ, համակարգեալս պահեն․ իսկ որք յԻւլիւրիա և յամե-նայն Ելլադիա, և յԱղեքսանդրիա, յառաջ քան զվեց շաբաթս զոր նախ քան Զատիկն պահս պահեն՝ քառաս-

ա․ Միտքն է․ ընկալցի զկարծիս, զհաւատ։

Զի ի Հռոմ զտօն Զատկին ըստ փրկաւէտ յարութեան տօնէին և սուրբ զպահսն[ա] ունէին ի մտէն մինչև յելս պա-հոց[բ] Զատկին․ և ոչ ի շաբաթու և ոչ ի կիւրակէի այլափո-խել զկերակուրսն․ Եւ ի Պետրոսէ և ի Պօղոսէ ասեն[գ] ունել զաւանդութիւնս տօնից[դ] և պահոց յիսնօրէից․

ա․ Ա, զսուրբ պահսն․ բ․ Ա, ի մտի պահել մինչեւ ելս պահոց սրբոյ Զատկին․ գ․ Դ․ ասէին․ դ․ Դ․ անօթից։

ներարկս զնա անուանելով։ Իսկ ուր ի նոսա, այդքն յա-ռաջ քան զեւթն շաբաթս տասնին պահոց սկսեալք՝ ողբականաւորս ընդ մեջս պահելով՝ ոչինչ նուազ և սո-քա քառասներորդս զժամանակն զայս կոչեն։ Եւ սքան-չանալ է ինձ ի վերայ այսոցիկ․ զիա՞րդ սոքա առ թիւ աւուրցն երկձայնելով՝ քառասներորդս զսա կոչեն և այլք այդ բան անուանակոչութեանն բանագիւտ լինե-լով բացատրէին։ Բայց է գտանել ոչ միայն առ թիւ ա-ւուրցն անմիաբանս, այլ և զբացակայութիւնն կերակրոց ոչ նման արարեալս։ Քանզի ոմանք յամենայն շնչաւո-րաց ի բաց կան․ իսկ ոմանք ի շնչաւորացն ի ձկանէ միայն յետ պահոցն հաղորդէին, ի ջրոց և զնոսա ըստ Մովսէսի լինել ասելով։ Իսկ այլք և ի պարարտականացն մրգոց և ի ձուոց ի բաց կան․ և ոմանք ի չոր հացէ

Իսկ Ասիա և Եփեսոս նմանապէս[ա] Յովհաննէ աւետարան-չէ ունէին զտօն Զատկին կատարել ըստ աւետաւոր յարու-թեան և պահօք․ նմանապէս[բ] յարաձգել[գ] ի մուտս պահոցն մինչև ցկատարումն յիսնեկին[դ]։ Իսկ որ յԱղեքսանդրիայ՝ քա-ռասներորդ[ե] անուանելով ցօր[զ] բարեբանութեան սրբապէս կատարելով․ և յետ այնորիկ զշաբաթն առաւելագոյն պատ-ուով[է] և ընթերցուածովք ի Զատիկն հասուցանէին զփառս․ Թէպէտ և ըստ հին[ը] Զատկին պատարագն ընծայաբերի, այլ և ըստ խորհրդածութեան աւուրցն․ բայց ի շաբաթու և ի կիւ-րակէի փրկական պատարագն միշտ կատարի յեկեղեցիսն Ա-տուծոյ։ Է ի նոսա[թ] որոշումն կերակրոց[ժ] զորս յուշ արարաք․ Ոմանք յամենայն շնչաւորաց, բայց ի ձկանց և ի ձիթոյ և ի գինւոյ ճաշակեալ, ոմանք յամենայն աւուր, և կէսք ի շաբա-թու և ի կիւրակէի միայն, և ոմանք հաց և աղ միայն և ջուր,

ա․ Ա, Նոյնպէս․ բ․ Ա, Նոյնպէս․ գ․ Ա․ Բ․ Ն․ յետաձգել․ դ․ Ա, Գ․ յիսներեկին․ ե․ Ա, քառասներորդաց․ զ․ Ա, ցօր․ Դ․ յօր․ է․ Դ․ պատուովք ը․ Գ․ ըստ հինն․ թ․ Գ․ էին սոքա․ ժ․ Ա, կերակրոցն․

հաղորդին, իսկ այլք և ոչ յայսմանէ։ Իսկ այլք մինչև ցիններորդ ժամն պահեալք անընտրաբար ունին զկերակուրսն, և այլ յայլոց պահպանութիւն բիւրք եղեալք հանդիպին։ Եւ զի ոչ ոք վասն այսորիկ գրով ունի ցուցանել պատուիրան, յայտնի է որպէս զի և յաղագս այսորիկ իւրաքանչիւր ուրուք կամաց և յաւժարութեան։ Հրամայեցին առաքեալքն վասն ժուժկալութեան,[ա] զի իւրաքանչիւր ոք մի՛ երկիւղիւ աւրինացն, և մի՛ ի հարկէ զբարին գործեսցէ։ Այսպիսի վասն պահոցն անմիաբանութիւն ըստ եկեղեցեացն էր, իսկ վասն հաւաքմանցն այդ այսպիսի։ Որոց ամենայն ուրեք տիեզերաց եկեղեցեաց յաւուր շաբաթու ըստ ամենայն շաբաթուց պարակացեալ կատարելով զխորհուրդս,[բ]

ա. Բն. չկայ վասն ժուժկալութեան։
բ. τὰ μυστήρια.

և են ոմանք որ յամենայն պարարտ կերակրոց և ըմպելեաց ի շաբաթու և ի կիւրակէի, բայց ի մսոյ արգելեալք։ Եւ այս որպիսի[ա] օրինակաւ և իցէ, եթէ պարկեշտութեամբ և եթէ անպարկեշտութեամբ իմանալի է այսպէս. Զի առաքեալքն այսպիսի ընտրութիւն ոչ արարին վասն նորահաւատիցն. բայց ի կարևորացս յայսցանէ. ի բաց կալ ի զոհելոյ[բ] կռոց, և ի պոռընկութենէ և ի հեղձուցելոյ, և յարիւնէ.[գ] որոց պահեալ զանձինս բարիոք գործիցէք, ողջ լիջիք.[դ] Այսպէս առ սակաւ սակաւ ածեն ի ճշմարտութիւն և ոչ բռնաւորապէս։ Ինքէն իսկ որք պարկեշտ և ողջամիտք ի հաւատս և ի վարս զառաքելոցն վարս ստացան, իսկ[ե] ծոյլք ոչ բռնադատեալք պատժեցան. զի իւրում Տեառն կայ կամ անկանի, բայց կեցցէ, զի կարող է Տէրն հաստատել զնա։

ա. Ա, Դ. Գ. եւ այսպիսի. բ Գ. ի զոհից. գ. Ա՛ Դ. յարենէ. դ. Դ. լերուք. ե. Ա, Գ. որք.

Իսկ որք յԱղեքսանդրիա և ի Հռովմ ․յիմեմնէ նախկին աւանդութենէ զայս առնել հրաժարեցին։ Իսկ Եգիպտացիքն դիւացիք Աղեքսանդրացեացն գոլով, և որք ի Թիբայիդա բնակեալքն, ի շաբաթու առնեն զժողովսն, բայց ոչ երբև սովորութիւն քրիստոնէիցն է ի խորհրդոցն հաղորդելն։ Քանզի յետ խրախանալոյն և ի կերակրոցն յագենալոյն, ընդ երեկոյսն մատուցեալ, ի խորհրդոցն հաղորդին։ Իսկ անդէն յԱղեքսանդրիա ի չորեքշաբաթւոջ և ի կոչեցելումն ուրբաթու գիրք ընթեռնուն, և վարդապետք զայսոսիկ թարգմանեն, և ամենայն ինչ պաշտամանն և հաւաքմանն լինի, բայց ի խորհրդոց պատարագէն։ Եւ այս է սովորութիւն նախկին յԱղեքսանդրիա․ քանզի և Որիգէն զշատսն յաւուրսն յայսոսիկ եկեալ առ եկեղեցեաւն ուսուցեալ։ Որ իմաստուն գոլով վարդապետ և գիտելով զի անկարութիւն Մովսէսի տկարանայ առ գիրն բացատրութիւն, զի յաղագս Զատկին բան ի տեսութիւն եբեր, մինչ Զատիկ լինել

Էին ոմանք, որ և զպատարագն խափանել ի կիւրակէի և ի շաբաթու վասն պնդանալոյ պահոց, բայց այս ոչ ընկալեալ եղև ի սրբոց․ [ա] որ զյիշումն յարութեան Քրիստոսի պատարագաւն, և զնահատակութիւն սրբոց անտես ի մնացունս [բ] լիցի եկեղեցւոյ․ Էր և որ յամենայն երեկոյս աւուրց ընթերցուած ընթեռնուին, բայց ի կիւրակէի և ի շաբաթու, որ յերրորդ ժամուն է ըստ խորհրդեանն․ և էր որ յուրբաթու [գ] և չորեքշաբթւոջ միայն։ Եւ այսպէս զանազանեալք ի միմեանս էր հաղորդութիւն ընդ միմեանս սիրով հոգւոյն։ Զի և զՈրոգինին ասելն բան վասն Զատկին բարիոք է յուշ առնել․ որ

ա․Գ․ ի պահոց․ բ․ Դ․ ի մնացօնս․ գ․ Դ․ յուրբաթւոջ Գ․ ուրբաթու․

ասելով, զոր Փրկիչն կատարեաց, ազդեալ ընդդէմ հակառակ զաւրութեանցն ի ձեռն նորա մերձանալ խաչիւն, ախոյեանիւս այսուիկ հակառակ բանսարկուին հպեալ: Իսկ ի նմին Աղեքսանդրիա ընթերցուածք և սաղմոսք անընտրելիք, եթէ երեխայք իցեն և եթէ հաւատացեալք, իսկ որոց ամենայնն եկեղեցեաց հաւատարիմն ի կարգս յայս նախակարգելոցս:

Իսկ ես ծանեա և միւս սովորութիւն ի Թեսաղիա եղեալ. քանզի ուխտաւոր անդ, եթէ ընդ իւրում կնոջ յոր աւրինաւք ժողովրդական[ա] գոլով ածեալ լինէր ննջէր, ելանէր ի քարոզութենէն. իսկ որոց յարևելս ամենայն ուխտաւորաց, և նոյն եպիսկոպոսին կամաւք ի բաց կացեալ, եթէ կամէին՝ ոչ հարկաւ աւրինացն զայս առնողացն:[բ] Քանզի բազումք ի նոցանէ ի ժամանակի եպիսկոպոսութեանն և մանկունս յաւրինաւք կնոջէն արարին: Այլ որոյ ի Թեսաղիա սովորութեանն առաջնորդ Եղիեւդորոս Տրիկկուսայ[գ] եպիսկոպոս, ոչ

ա. Ուխտաւոր եւ ժողովրդական յուն. κληρικὸς բառի թարգմանութիւնն է:
բ առնէին:
գ. Ἡλιόδωρος Τρίκκης.

անկարութիւն ասէ զօրէնսն, զի օրինակ էր ճշմարտութեան մարմնաւոր պատուիրանն: Եւ յաղագս Զատկին ասէ. զյարութեան օր զոր Փրկիչն չարչարանօք խաչին կատարեաց. զփրկութիւն ընդդէմ հակառակ զօրութեանցն, կոխեալ[ա] զմահ- և բառնալով զմեղս և աւետեօք յարութեանն[բ] առնեսցուք, ասէ, նորոգեալք ի հնութենէն: Նոյնպէս և զպահսն[գ] ի նոյն յարէ: Եւ էր որ ընդ օրինաւոր[դ] ամուսնացեալսն ոչ արգե-

ա. Դ. զօրութեան կոխել զմահ. բ Ա. աւետեօք եւ յարութեան. գ. Դ. զպահս. դ. Դ. օրինակաւոր.

տանէր վաստակ լինել զփափկանոն գիրս,[ա] զորս մանուկ գոլով շարադրեաց, և Եթեովպականսն[բ] յորջորջեաց. և պահի սովորութիւնս այս ի Թեսաղոնիկէ, և ի նմին Մակեդոնիա։[գ] Բայց այլ սովորութիւն ի Թեսաղիայ գիտեմ եղեալ. յաւուրս Զատկին միայն մկրտեն. վասն որոյ բայց ի սակաւուցն այլքն ոչ մկրտեալք մեռանին։ Իսկ յԱնտիոքիա Ասորեացն եկեղեցին հակադարձեալ ունի զգիրն.[դ] քանզի ոչ յարևելս կոյս սեղանն, այլ յարևմուտս հայի։ Իսկ յԵղադիա, և յԵրուսաղէմ, (և) ի Թեսաղիա, զորս ի լուցմունսն աղաւթս[ե] հպաբալ որոց ի Կոստանդնուպօլիս Նաւատիանոսացն առնեն։ Նոյնպէս և ի Կեսարիա Կապպադովկիոյ (և) ի Կիպրոս յաւուր կիւրակէի և ի շաբաթու միշտ յերեկորիսն քահանայքըն և եպիսկոպոսունքն զգրեանն թարգմանեն։ Իսկ որք յԵղիապոնտոսի Նաւատիանոսքն ոչ նմանս ըստ ամե-

ա. Որոյ արտաբեալ էր գիրս յաղագս տռփանաց ἐρωτικὰ βιβλία.
բ. Αἰθιοπικά.
գ. Ու. աւել ունի. καὶ Ἑλλάδι
դ. θέσις սովորութիւն.
ե. Յուն. λυχναψία բառը միանգամ այսպէս է թարգմանել, երկրորդ անգամ, մի երեք տող ներքեւ «յերեկորիսն» որ աւելի լաւ է, քանի որ յուն բառը «ճրագավառութիւն» կնշանակէ: Այդ հին բառը տեղ յունարէն ժամակարգութեան մէջ այժմ գործ է ածուում «λυχνικός» իսկ Լատիներէն lucernarium.

լուսին ի պահոն լինել, և էր որ ծանր[ա]. և տաղտուկ և գարշելի այս ի պահոն լինել[բ] և կամ տեսանել. և տեսեալ զայս՝ որոշէին ի բաց, և էր որ ի կամս իւրաքանչիւրացն թողեալ.[գ] զի մի փորձիցին ի սատանայէ. Եւ յաղագս այսորիկ այսքան բաւականասցի։

ա. Դ. ծաղր. բ. Ա, Գ. լինել. գ. Դ. թողուլ։

նայնի որոց ի Կոստանտինուպօլսի Նաւատիանոսացն առանէն զաղաւթսն։ Իսկ մերձաւորաբար ըստ բազում իրաց ի կալման եկեղեցւոյն բնաւ իսկ ամենայն ուրեք յաղագս որոց յամենայն աղանդս, ոչ է գտանել միաբանելս միմեանց զերկուս ի միասին։

Քահանայ յԱղէքսանդրիայ ոչ հպի խաւսիւք. և այս սկիզբն էառ, յորմէ հետէ Արիոս զեկեղեցին խռովեցոյց։ Ի Հռովմ զամենայն շաբաթս պահեն. ի Կեսարիա Կապպադովկիոյ զորս յետ մկրտութեանն մեղուցեալս ոլոշեն ի հաղորդութենէ, որպէս և Նաւատիանոսքն։ Զնոյնս և Մակեդոնիանոսքն որք յԵղիսպոնտոսի առանէն, և որք յԱսիա Չորեքտասանորդականքն, Նաւատիանոսք որք ի Փռիւգիա վասն ամուսնութեան ոչ ընդունին. իսկ ի Կոստանտինուպոլսի ոչ յայտնաբար ընդունին, և ոչ յայտնապէս հանեն. բայց յարևմտայինսն կողմունս յայտնաբար ընդունին։ Այլ քանզի պատճառք, որպէս համարիմ, այսպիսի անմիաբանութեանս որք ըստ ժամանակին եկեղեցեաց առաջնորդս, որք առ ընտանի նախկին ըմբռնումն հնազանդիցն տպաւորեցին.[ա] իսկ նոքա զայս առնլով, աւրէնս ի վերայ եղելոցն տռաքեցին։ Բայց զամենայն զորս յեկեղեցիսն սովորութիւնս ըստ քաղաքաց և աշխարհաց եղեալսն՝ գրել գործ է, իսկ յաւէտ և անկարութիւն։ Այլ բաւականք են և յարակարգեալքն տաւն Զատկի ի սովորութենէ իմ(եմ)նէ ըստ աշխարհացն . . էսպէսն[բ] ունելով պատ(իւ)։ Վասն որոյ յաւելորդա(բա)նիս որք ԵՆիկւոյն ժո(ղով) յեղուլ զԶատիկն զիր(ար)եալք.

ա. Որք առ ընտանի... տպաւորեցին չկայ Յն.

բ. Յն. ունի διάφορον այլապէս: Ձեռ. մի քանի բառերի երկու կամ երեք տառը պատռած է:

քանզի անդր (ժող)ովեալքն զսակաւս ի միաբանութիւն ածել փութային առ ուս յոյժ յոլովս յառաջագոյն։ Եւ զի անդէն իսկ առաքելոցն ժամանակաւքն բազում անմիաբանութիւնք վասն այսոցիկ լինէին, և ոչ ի նոցանէ յառաքելոցն ծածկեցաւ, որպէս վկայեն Գիրք Գործոցն։ Եւ վասն զի ծանեան առաքեալքն խռովութիւն յանմիաբանութենէն հեթանոսաց շարժեալ հաւատացելոցն, ամենեքեան ի միասին եղեալք աւրէնս աստուածայինս հաստատեցին, աւրինակաւ թղթոյ գրեալք։ Որով ի ծանրագունէն վասն այսպիսեացս ծառայութեան և հակառակաբանութեան զհաւատացեալսն ազատեց(ին). և տպաւորեն զգու(շո)ւթիւն ուղիղ քաղաք(աւ)որութեանն, և զառ (ճշ)մարիտ աստուածպաշտութիւնն ածումն ուսուց(ին), միայն զորքանս (կա)րեւորապէսն պարտ է պահել ազդեալք։ Այլ թուղթն յառաքելոցն Գործս[ա] վերագրի. բայց ոչինչ արգելու և աստանաւր յարակարգել զնա։

«Առաքեալք և երիցունք և եղբարք, որոց ըստ Ան-
«տիոքայ և Ասորեաց և Կիւղիկիայ եղբարցդ որոց ի հե-
«թանոսաց,[բ] խնդալ։ Քանզի լուաք՝ թէ ոմանք ելեալք
«ի մէնջ խռովեցուցին զձեզ բանիւք, խախտելով զան-
«ձինս ձեր. ասելով թլփատիլ և պահել զաւրէնսն որոց
«ոչ պատուիրեցաք, թուեցաւ մեզ եղելոցս միանգամ
«արս ընտրեալս առաքեալ առ ձեզ ընդ սիրելեաց մե-
«րոց Բառնաբայ և Պաւղոսի, արք որք մատնեցին զան-
«ձինս իւրեանց վասն անուան Տեառն մերոյ Յիսուսի
«Քրիստոսի։ Արդ առաքեցաք զՅուդայ և զՇիղա[գ] և

ա. Գործք Առաքելոց։
բ. Յն. ἐξ ἐθνῶν-ի ժողովրդոց։
գ. Σίλαν

)

ոցա ի բանից զնոյն առնել։ Զի հաճոյ է
-ոյն Սրբոյ և մեզ, մի առաւել բեռն դնել ձեզ, բայց
ի կարևորացս յայսցիկ. ի բաց կալ ի զոհելոց կռոց,
և յարենէ, և ի հեղձուցելոյ, և ի պոռնկութենէ, յո-
«րոց պահել զանձինս, բարւոք գործիցէք. ողջ լերուք»։

Բայց այս Թուեցաւ Աստուծոյ. քանզի զայս առէ
Թուղթն, թէ Թուեցաւ Հոգւոյն Սրբոյ, մի առաւել
դնել ծանրութիւն բայց յորոց ի հարկէ պարտիցն պա-
հել։ Իսկ ոմանց ի սոցանէ անփոյթ արարեալ զամե-
նայն պոռնկութիւն համարին. իսկ վասն աւուրցն տաւ-
նից հոգւովք չափ ջանան. և ընդդիմադարձուցեալք
զԱստուծոյ պատուիրանն, և աւրինադրել անձամբք,
իսկ առ ոչինչ զառաքելոցն աւրինադրութիւն եդեալ,
մոռանալով զանձինս, եթէ հակառակ որոց Աստուծոյն
Թուեցաւ գործեն։ Բայց կարելի էր այսուհետև զյա-
ղագս Ջատկին բան առաւել ձգել, և ցուցանել որպէս
զի և (ոչ) Հրէայք զատոյգն որոց յաղագս Ջատկին ժա-
մանակացն կամ աւրինակաւ պահեն. որպէս և Սամա-
րացիքն, հերձուած գ(ոյ)ով Հրէիցն, մինչ յետ հաւա-
րակաւորութեանն ա զտաւնս զայս կատարեն։ Այլ այս-
պիսի պատճառս առանձնոյ պէտս ունի և երկայնագոյն
արտադրութեան։ Բայց զայս ասեմ, եթէ որք սիրենն
Հրէից հետեւիլ, և առ տեղիսն ստուգաբանեն, ոչինչ
եղանակաւ յայսցանէ անկանիլ պարտին։ Քանզի Թէ
բնաւ միայն ստուգաբանել կամին, ոչ պարտին աւուրս
միայն կամ ամիսս խորհել, այլ և զայղն որքան Քրիս-
տոս ընդ աւրինաւքն եղեալ գործէր հրէաբար, կամ
համբերէր ի Հրէիցն անիրաւել, կամ բարեգործելով
զամենեսին, աւրինակաբար գործէր։ Ինաւն մնեալ ու-

ա. μετ' Ισημερίαν հաւասարութիւն տունջեան եւ գիշերոյ:

և այղ
յանէ
առու
և
փ

տուցանէր․ ի վերնատանն նմա Զատիկն պատրաստել հրամայէր․ էջ կապեալ լուծանել հրամայէր․ զբարձաւղն զսափոր ջրոյն նշան տայր փութաւղաց(ն) ի Զատիկն․ և այղս բե(ւ)րս որքան յԱւետարան(ս) գրին։ Եւ յայսցանէ ոչինչ մարմնապէս պահել փութանի, որք վասն տաւնին արդարանալն կարծեն։ Քանզի ոչ ոք ի վարդապետացն ի նաւէ երբէք վարդապետութիւնս առնէ, և ոչ ի վերնատան ոք զԶատիկն յամենայնէ կատարեալ փութացաւ, ոչ էջ կապեալ լուծանելով առ ժամայն լուծին, ոչ սափոր ջրոյ բառնալ ումեք հրամայեցին, զի նշանքն լցցինն․ քանզի զայսոսիկ և զայսպիսիսս ըզհրէականս առաւել համարէր։ Քանզի հրէայքն զպատահմունս մարմնոցն առաւել քան զհոգւոցն ապրեցուցանել փութան․ վասն որոյ և պարտաւորք անիծիցն լինին, զի զաւրէնսն Մովսէսի յաւրինակս և ոչ ի ճշմարտութիւն առնուն։ Իսկ հրէաւէրքն զայսոսիկ ի տեսութիւն հանեն, և վասն աւուրցն և ամսոցն զաննուէրն կամին պատերազմ, զյաղագս այսորիկ տեսութիւն կոխեալք։ Որպէս զի և նոցա ըստ այսմ մասին նման հրէիցն դատապարտիլ, զոր ի յանիծիցն համար[ա] յանձին բերեալ։ Այլ վասն այսորիկ բաւականանալ համարիմ։

Բայց ընթացուք յառաջիկայն, ուրում փոքր ինչ նախկին արարաք յիշատակ․ որպէսզի եկեղեցին որոշեալ եկաց ի նախկին որոշմանն․ և որպէս զի զատեալքն ընդդէմ միմեանց դարձեալ գնային․ և զփոքունս և ըզտուղս պատճառոյն առեալք ի միմեանց որոշէին։ Բայց արդ՝ Նաւատիանոսքն վասն տաւնի Զատկի զատեցան․ և վասն այսորիկ ոչ մին միայն որոշումն ընդունին․ քանզի այլք այլ ազգս ըստ աշխարհացն,[բ] ոչ միայն վասն

ա. Բն. ἡ ψῆφος դատավճիռ։ բ. Բն. ἡ ἐπαρχία.

ամսոց, այլ և վասն շաբաթու աւուրցն, և վասն ոչինչիցն տարբերեալք, և երբեմն խղճան, իսկ երբեմն և զուգին։

ԳԼ. ԻԳ.[1]

Բայց լինի և յԱրիանոսն որոշումն վասն այս պատճառիս, որ յամենայն ժամ ի նոսա հերձուածական խնդիրքն յայն տեղիսն իմն զբանս նոցա յառաջ բերեն։ Քանզի յեկեղեցւոջ հաստատեալ է. Աստուած Հայր լինել Որդւոյ Բանին. խնդիր անկաւ ի նոսա եթէ հնա՞ր իցէ և նախակարգեալ զՈրդի Աստուած կոչել Հայր. քանզի զԱստուծոյ բան ոչ ի հարէ ծնանիլ, այլ յոչէից գոլ[ա] կարծէին. առ նախկին և գերագոյն գլուխն սխալեալք վայելչաբար յաղագս սոսկ անուանն յայնտեղի վիճաբանութիւն անկան։ Դոռոթէոս որ յԱնտիոքա ի նոցանէ կոչեցեալ ասէր. ոչ հնար լինել Հայր գոլ կամ կոչել, ոչ գոլ Որդւոյ։[ա] Իսկ Մարինոս [զ]որ ի Թիրակայ նախ քան զԴոռոթէոս լինէր ընտրեալ, ի հակառակն բան նախակայ իւրոյ։ Վասն այսորիկ լինի ի նոսա հերձուածն, և մեկնեալք յաղագս նախաճառեալն բանի, առանձինն իւրաքանչիւր ոք զժողովսն առնէին. որոց ընդ Դէոդոռոսիւն կարգեցելոց.[բ] իսկ որք Մարինոսին հետեւեալք առանձին յարդարեալ տունս աղաթից զժողովսն առնէին, ասելով. զՀայր լինել միշտ Հայր, և ոչ գոլով Որդւոյ։ Եւ կոչէին սոքա Փաթիւռիանոսք,[գ] զի Թէոկտիստոս ոմն Փաթիւռիայ վաճառ ազգաւ Ասորի, ջերմին[դ] բանիւ կայր համակարգեալ.

[1] Տես Սոզոմ. Է. 17. Կասիոդ. Թ. 40. Նիկ. ԺԲ. 30.

ա. Բն. եթէ ոչ իցէ որդի. բ. Բն. աւել ունի. յընտանի տեղիսն նոցին .. գ. οἱ Ψαθυριανοί դ. διαπύρως հրատապ.

իսկ նոցա հետեւեցաւ և Սեզինաս [a] Գոթացն եպիսկոպոս, այր խառնակ ունելով զազգն. ի հաւրէ Գութ գոլով, իսկ ի մաւրէ Փռիւգացի, [1] և վասն այսորիկ երկոքին լեզուաւքն պատրաստաբար ըստ հերձուածոյն նոցա ուսուցանէր։ Բայց յետոյ և սոքա անջատեցան, Մարիանոսի առ Ագապինոս ցասուցեալ, զոր յինքն յեպիսկոպոսութիւն Եփեսոսի նախակարգէր։

Իսկ սոքա ոչ վասն աղանդոյ, այլ սակս նախաթոռութեանն տրտմեալք պատերազմէին ընդ միմեանս, Գոթացն յաւելեալ առ Ագապիոս։ Վասն որոյ բազմաց յորոց ընդ նոքաւք ժառանգաւորացն, ատեալ զառ ի սնափառութենէն ծնեալ մարտն նոցա, մերժելով ի նոցանէ ի համագոյութեանն հաւատ յաւելուին, և կարգէին ի սրբագոյն մերում եկեղեցւոջն, ի Նեկտառէ եպիսկոպոսապետէ վերստին ձեռնադրեալք։ [b] Բայց Արիանոսքն զերեսուն [2] ամ զատեալք ի միմեանց, յետոյ առ թագաւորութեամբն Նոր Թէոդոսի ի հւպատուոջն Նո-

ա. Σεληνᾶς.

բ. Վերջի նախադասութիւնը «եւ կարգէին....ձեռնադրեալք» չկայ բնագրի մէջ:

1 Սա առաջ Ուլփիլասի գրագիրն էր. յետոյ նորուն յաջորդեց։

2 Այդ միացումը եղաւ 419 Թ. բաժանումը 394 Թ. էր. ուրեմն ընդամենը 25 տարի է եւ ոչ երեսուն։

Բայց Արիանոսք որոշեալք [a] ի միմեանց, յետոյ ի բաց թողեալ զվիճաբանութիւն, և միաբանեցան ընդ ուղղափառ հաւատս եկեղեցւոյ Աստուծոյ մերոյ ի հաւատս և ի կարգս մեր. և գարձեալ վերստին առնուն ձեռնադրութիւն ի Նեքտառիայ ի Կոստանդնուպոլսի հայրապետէն։ [b] Իսկ որք այլք [c] ի Կոստանդնուպոլիս էին զղջացեալք յետ երեսուն ամի առ Թէոդոսիւ՝ գան ի խոստովանութիւն համագոյութեան, և օրէնս հաստատեն մի

ա. Ն. Դ. որոշեալ. բ. Դ. եպիսկոպոսէ. գ Ա՝ Դ. այլ.

րին ի զաւրավարէն Պղինտասա, որ Փսաթիւռիանոսացն հերձուածոյն էր, հաւանեալք ի վիճաբանութենէն ի բաց կացին, և միաւորեցան, որպէս զի աւրէնս սահմանեալ ոչ երբէք յիշել զգլուխն. վասն որոյ անջատեցան։

Բայց զայս ի Կոստանտինուպոլսի միայն առնել կարէին. քանզի որք յայլ քաղաքսն թէ ուրանաւր և հանդիպին գոլով տակաւին միան ուրոշեալք։ Այսքան և վասն որ յԱրիանոսան որոշմանն ճառեցաւ։

Գ.Լ. ԻԳ.[1]

Այլ և ոչ որք յԵւնոմիոս են անանջատելիք միացին. քանզի ինքն Եւնոմիոս անդէն նախկին[2] Եւդոքսի ձեռնադրեալ զնա եպիսկոպոս Կիւզիկոնի որոշէր՝ պատճառս առնլով, զի զԱւէտիոս[ա] զնորա վարդապետն արտաքս հանեալ ոչ ընդունէր. իսկ որք ի նմանէ ի զանազանս որոշեցան։ Քանզի նախ Թէոփռոնիոս ոմն ի Կապպադովկեցւոյ յԵւնոմիոսէ զհերձուածականսն խրատեալ, և մեծամասն ալալ զԱրիստոտելի ստորագրու-

ա. A[illegible]

1 Տես Սոզ. Զ. 26 եւ Է. 17.
2 Տես Դ. գլ. Է. ԺԳ.

յիշել զգլուխ մոլորութեան այն[ա] ի վերայ իւրեանց, այլ ուղիղ հաւատոյ պատկառեալք[բ] ի փառս Աստուծոյ կեցցուք. Այս լինէր ի Կոստանդնուպօլիս։ Եւ որ Նոմիոսին[գ] և նորա բաժանեալք և Նոմիոս՝ նախկին իսկ յԵդոքսէ յԱրիոսէ ձեռնադրեալ. զի ոչ ընկալաւ զնորա վարդապետն[դ] զԱյետիոս՝ արտաքս լինել ի նմանէ, ոչ միաւորի ընդ նմա և ըստ նորա դաժանութեան

ա. Ա, Դ. Գ. մոլորութեանն անուն. բ. Ա Բ. պատկերեալք. գ. Ա՛ Դ. եւ Նոմիոսին: դ. Դ. զվարդապետութիւն.

թիւնսն և զոր յաղագս մեկնութեանն իմացեալ, շարակածեալ գրեան զոր յաղագս կրթութեան մնաց գրեաց։ Զանձրացեալ ընդ իւր հնազանդակիցսն, իբր ապստամբեալ ի նոցանէ արտաքս ելանէր. և ժողովեալ զնոսա յնքենէ համանուանութիւն հերձուածոյն էթող։

Իսկ ի Կոստանդինուպոլսի Նեստիւքէոս ոմն ի ցուրտ[ա] խնդրոյ որոշեցաւ յԵւնոմիանոսացն, և այժմ զժողովս առանձինն առնէ։ Այդ՝ անուանին Թէոփռոնիոսի հետևողքն Եւնոմիանոսք — Թէոփռոնիանոսք, իսկ Եւտիքէոսին՝ Եւնոմիանոսք — Եւտիւքիանոսք։ Բայց որպիսի ցուրտ բանք են վասն որոյ որոշին, աւանդեալ պատմութեամբս ոչ արժանի լինել ընտրեցի, զի մի յայդս խոնարհեցուցից զբանս. բայց զի զմկրտութիւնն արտաքսազրեցին, քանզի ոչ յԵրրորդութիւնն, այլ ի Քրիստոսի մկրտեն մահ։ Բայց եղև ի ժամանակս ինչ ի Մակեդովնիանոսսն երկպառակութիւն. Եւտռոպիոսի քահանայի առանձին ժողովս առնելով, իսկ Կառտեռիոսի ոչ միաւորել ընդ նմա։ Թերևս արդեւք և այդ աղանդք են ի սոցանէ եղեալք յայդս ի քաղաքացն։ Բայց ես ի Կոստանդինուպոլիս զյամուն առնելով, յորում ծնայն իսկ

ա. Թեթեւ.

ուսմանն։ Եւ այլք յայլոյ[ա] որոշեալ և անմիաբանք[բ] լինեալ. գային և խոստովան լինէին[գ] ըստ մերում հաւատոյ ուղղափառութեան և կարգաց եկեղեցւոյ։ Եւ զի երկայնագոյն է զամենայն աղանդիցն ասել զբաժանմունս, մանաւանդ երկիւղ է որ ոչ գիտեմ զբովանդակն հասու լինել և ասել. որ ի Կոստանդնուպօլիս եմ ծնեալ և սնեալ և ուսեալ. անդորրագոյնս պատմեմ, որքան միջ է հասանելի որք ասէն[դ] լինալք, որոց և

ա. Ա, յայլ. բ. Ա, անմիաբան. գ. Դ. խոստովանէին ըստ մերոյ. դ. Ա՝ Գ. անդէն.

և անայ, զորս ի նմա եղեալն անդայլըադրյն պատմեմ, զի զոմանս յայսցանէ և ինքնատեսաբար պատմեցի, և զի պայծառագոյնք որ անդն եղեալք, և արժանիք յիշատակիք յիշատակի կարգեցան. բայց այս ապա ոչ ըստ նմին ժամանակին, այլ ըստ յոլովից պատահեաց լինել ժամանակաց: Իսկ դու թէ կամիս ուսանել զանուանս զանազանից հերձուածոց, զվերագրեալսն Անկիւրոս գիրս [ա] զոր շարագրեաց Կիւպրացեացն եպիսկոպոս Եպիփանիոս, ընթեռնլով ուսջիր:

Բայց յաշխարհական գործքն դարձեալ խառնակէին յայսպիսի պատճառոյ:

ա. Ἀγκυρωτῷ βιβλίῳ Եպիփանի գրուածքն էր, որ 373 կամ 374 արդէն գրուած պատրաստ էր:

ականատես իսկ. իսկ վասն այլոցն մի զամենայն ի մէնջ պահանջեր: [ա]

Իսկ եթէ կամիս ուսանել զաղանդից զպէսպէս [բ] և զանազանս բանից և գործոց հերձուածոց [գ] չար յիմարութեանս, [դ] ընթերցիր զԱնիւկորոս գիրս, զոր շարագրեաց [ե] երանելին Եպիփան եպիսկոպոս Կիւպրացի. և նա ուսուցանէ զհերձուածս.

ՃԺԱ.

Յաղագս յարութեան մանկանցն Նիկիսոսի:

(Ի սոյն ժամանակի յարեան մանկունքն որ յԵփեսոս է ի Հողքոս [գ] լերինն. յայրի անդ ննջեցին, ի Դիկոսէ հալած քրիստոնէից. որ նախախնամութիւն [է] Աստուծոյ յարութ նոցա շնորհել, հաստատուն արար զյոյս յարութեանն. յարեան ոմանք յաղանդաւորաց եպիսկոպոսաց որք աս թէ չիք յարութիւն մարմնոյ. զի հոգիքն ընդունին զհա

ա. Ա, պահանջես. բ. Ա՝ պէսպէս. գ. Ա, հերձուածոյ. դ. Ա յութիւնսն. Դ. չարասացութիւնս. Գ. հմայութիւնս ե. Ա՝ Դ. շարագ զ. Դ. յողորդոս. է. Ա, Նախախնամութեամբն.

ԳԼ. ԻԵ. [1]

Ըստ [1] արեւմտից կողմանց քերդող ոմն, որոյ անուն

[1] Ճառընտրի հատուածը քաղուածք է, ինչպէս նկատեցինք, Թէոդոսի պատմութեանը, որ էջ. 415 վերջանում է եւ սկսում դարձեալ այս տեղից, բայց քաղուածք անողը կապը հաստատելու համար աւելցրել է մի կտոր.

· Բայց ընթասցուք յառաջիկայն, որոյ փոքր ինչ արարաք սկիզբն յիշատակի: Նախկին որպէս զի եկեղեցին որոշեալ ի նախկի եղելում թրոշմանն ոչ եկաց. եւ որպէս զատեալք ի միմեանց՝ ընդդէմ կալով զնային եւ զփոքունս եւ զսուղս պատճառոյն՝ առաքեալք առ միմեանս թրոշեն ըստ արեւմտից կողմանն, քերդողոյն որում անունն էր Դինիսիոս . . . .

1 Տես Է. 22. 24. Թէոդ. Գ. Եկ. Դ. 24. Ռուփ. ԺԱ. 3 ։ Զոսիմոս. Դ. 53. Փիլոստորգ. ԺԱ. 1. Կաս. Թ. 45. Նիկ. ԺԲ. 39.

ցումն յԱստուծոյ ըստ բարեաց գործոց ա եւ լինին որպէս հրեշտակս ի յերկինս, եւ մեղաւորացն հոգիքն ընդ իւրեանց ընդունին զպատիժս ըստ արժանեացն ի Տեառնէ։ Եւ վասն այսորիկ բ խնդրոյ, բարեպաշտն Թէոդոս ուժգին դողմամբ գ եւ արտասուօք հրամայէր աղօթս առնել առ Աստուած ուղղափառացն, զի եղիցի ողորմութիւն յԱստուծոյ. եւ ինքն եւս առաւել ի ջանս աղօթիցն եւ ի պահս դ պնդեալ աքնութեամբ եւ արտասուօք։ Եւ լսելի եղեւ սքանչելի ցուցակութեամբ յարութիւն հոգւոց եւ մարմնոց ի մանկանցն ե եւթանց, որք յարեան եւ երեւեցան թագաւորին եւ բազմաց, եւ խօսեցան վասն յարութեան մեռելոց, եւ դարձեալ ննջեցին եւ ի քուն մտին մինչեւ ի հասարակաց զ յարութիւն, որպէս եւ ամենեցուն է քաջայայտնի ի նոցին պատմութեանց։ Ցայսոսիկ գոհանալով առա-

ա. Դ. պարգեւաց. բ. Դ. այսր. գ. Ա գոչմամբ, միւսները դողմամբ. դ. Դ. աղօթից եւ պահոց. ե. Ա, ի մարմնականացն. զ. Ա, Դ. ի հասարակ.

Նուգենիա, [ա] Հռովմայականս խրատեալ բանս. սորա թօ-
ղեալ զխրատարանսն ի Թագաւորականսն զինուորէր, [բ]
և ընդդիմագրաւ Թագաւորին լինէր կարգեալ։ Եւ վասն
լինելոյն նորա բանաւոր, առաւել քան զայլսն պատուեալ
զբախտ նուաստաբար ոչ տարաւ. այլ գործակից առ-
եալ զԱռգոբաստիս, [գ] որ ի փոքր Գաղատիոյն դիմեալ
զաւրական դասու առաջնորդ հանդիպելով, [դ] իսկ աւրի-
նակաւ դժնդակ և պղծասպանագոյն։ Խորհին [ե] երկոքինն
զմահ Թագաւորին Վաղէնտինիանոսի, յորս ի վերայ

ա. Դինիսոս. բ. ի Թագաւորութեանն զինուորեալ. գ. Αργοβάστης այլ ցոր ծառգոյբաստիս. դ. հանդիպեալ. ե. խորհէին զմահս.

։ել հատանէր ի հաւատս և փառաւորէր զարարիչն Աստուած։[1])

ԳՂ ԺԹԵ.

Թէ ո պէս քերթողն Նուգինէս բռնացեալ, ի քուն աննկողնի խեղդէ զԹագաւորն Վաղէնտիանոս, կալնու զՀռոմ եւ զիշխանութիւն.

Ցետ այսորիկ յառնէ [ա] աշխարհական պատերազմ յարեւմուտս. Քերթող ոմն Նուգինէս [բ] անուն ի Հռոմայ, [գ] հռետոր իմաստասէր անուանի լինել. սորա [դ] թողեալ զխրատականսն զինուորէր և դիմագրաւ պատուի ի Թագաւորէն. [ե] առաւել քան զամենեսեան իմաստուն և բանաւոր երևեալ փառաւորի. Նա ամբարտաւանեալ չար իմացութեամբ զմահ Թագաւորին. [զ] և առնու գործակից իւր զփոքր Գաղատիա զզօրավար Թագաւորին զԱռգոբոստիս, և երկոքին խորհէին զմահ Թագաւորին Վաղէնտիանոսի. և Ներքինիսն [է] որ ի վերայ յօթանոցին [ը] մեծամեծ խոստմամբ խորհրդակից առնէ մահու. և Նոքա պատրեալք

1 Չիք ի բն առեալ է ի վկ. ՆւԹՆ Մանկ. Նփես. զոր տես ի վկ. Ս. Հ. Ա. 446. 502։

ա. Ա, առնէ բ. Բոլ. Ձեռ. Նւգինէս. գ. Ա, Հռոմա. դ. Ա, որ. ե. Ա, Գ. վասն առաւել. զ. Ն. եւ ամբարտաւանութեամբ չար իմանա վասն մահու Թագաւորի. է. Գ. Ներքինին. ը. Գ. աթանոցին.

ուԹանոցին [ա] ներքինիս հաւանականաւք մտեալս: [բ]

Իսկ նոցա [գ] խոստմունս որոց ունէին պատուոցն [դ] ընկալեալք, ի.ննջման զԹագաւորն խեղդեցին: Եւ առժամայն Եւգենիս կալաւ [ե] որոց յարեւմտայինսն կողմունս իրաց եղեալ, գործէր որքան և վայել էր ի բռնակալն լինել անտեղի իրք: [զ]

Զայս լուեալ Թագաւորին Թէոդոսի, և նոյն ժամայն է ի հոգս մեծամեծս մտանէր, երկրորդ հանդիսից յետ [է] Մաքսիմոսի առաջի կացելոյ ճանապարհի: Այսպ կալեալ [ը] զհեծելական զաւրութիւնսն, [թ] և զորդին Ոնորէոս [ժա] յորջորջեալ ի Թագաւոր յիւրում [ժբ] երրորդ հիւպատուօջն, և Արկադիոսի, [ժգ] տասնին Յունուարի

ա· աղաւԹանոցին, բ· հաւատարիմս մտեալ· գ· ի նոցանէ· դ· ըզպատիւն· ե· Եւգենի կալով որ էր յարեւմտային կողմանս տիրացեալ, գործէր· զ· իրս· է· Զկք· ը որ յետ· Թ· ը կալեալ· ժ· զաւրսն· ժա· յորում անուն Ոնորիոս· ժբ· իւր· ժգ· Ալուգանտոս·

Ի խոստմանցն ի քուն յանկողնին ի գիշերի խեղդեցին զԹագաւորն Վաղէնտիանոս: Եւ անդէն կալաւ զհռովմ և զիշխանութիւն նորա:

ԳԼ. ՃԺԲ.

Թէ որպէս Թէոդոս լուեալ զսպանումն Վաղէնտիանոսի, հասանէ զօրօքն ի Գաղայ, մարտնչի ընդ բռնակալին, պարտի բռնակալն եւ հատնի գլուխն:

Զայս լուեալ Մեծին Թէոդոսի Թագաւորին ի հոգս առաւել մտանէր. և ժողովեալ զզօրս իւր, և զմիւս որդին զՈնորիոս [ա] Թագաւորեցուցանէր ի Կոստանդնուպոլիս. Թողեալ զերկուսին որդիսն զԱրկադիոս և զՈնորիոս Թագաւորս ի Կոստանդ-

ա· Ա· Գ· զՆոնորիոս·

ամսոյ,[ա] առժամայն յարեւմտայինսն կողմունսն[բ] փութանակի գնայր, թողեալ զերկուս որդիսն իւր ի Կոստանդինուպոլսի թագաւորս։[1] Իսկ երթալով նորա ի յընդդէմ[գ] Եւգինի, բազումք որոց յայնկոյս Իտալոսի բարբարոսացն հեռեէին նմա, մարտակից լինել նմա ընդդէմ բռնակալին յաւժարեալք։ Իսկ յոչ բազում անցեալ ժամանակի,[դ] Գաղիա հասանէր զաւրաւ. բազմաւ. քան(զի) անդ պատրաստէր բռնակալն ունելով և նորա զաւրս բիւր բազումս։ Եւ լինէր խառնակումն առ գետոյն[ե] որ կոչի Փռիգդոն[զ][2]. և ըստ որում կողման Հռովմայեցիք առ Հռովմայեցիս պատերազմէին, հաւասար լինէր մրցումն ի կողմանն յայնմիկ մարտին, իսկ ըստ որում մարտակիցքն[է] Թէոդոսի բարբարոսքն, ըստ այնմ կողման ոյք Եւգինին առաւել զաւրանային։

ա. յամսեանն Յունուարի ի տասն. բ. յարեւմտային կողմն. գ. ընդդէմ Նւգինիա ի պատերազմ. դ. Չիք |յօժարեալք..... ի ժամանակի. ե. գետովն. զ. Փռիւգիոն. է. բարեպաշտին.

1 Փրկ. 399 Թ.

2 Բնագրի մէջ այստեղ բաց է թողնուած մի փոքրիկ հատուած, որ չկայ նաեւ մեր թարգմանութեան մէջ. սակայն թարգմանութեան օրինակն էլ է առանց այդ այժմ կորած հատուածի եղել.

Նուպօլիս, և ինքն գնայր ընդդէմ բռնակալին այնորիկ Նւգինի ի մարտ։ Եւ հասեալ ի Գաղիայ[ա] յոլովք ի բարբարոսացն գան առ Թէոդոս մարտակից լինել ընդ նմա ընդդէմ բռնակալին։ Իսկ յետ ոչ բազում աւուրց գայ և բռնակալն բազում բիւրաւոր զօրօք. և խմբեցաւ պատերազմն առ գետովն որ կոչի Փռիգդոն.[բ] և ըստ որում Հռովմայեցիք էին պատերազմեալ, հաւասար էր մրցումն և ոչ մի զմի ոք յաղթահարէր.[գ] իսկ որ այլազգացն էր զօրն, պարտեցան ի բռնակալի զօրաց ի մարտին։

ա. Բոլ. Ձեռ. ի Գաղատիա. բ. Դ. չիք. գ. Դ. եւ ոչ մի զի մի ոք յաղթահարեաց.

Իսկ Թագաւորին տեսեալ զբարբարոսն լքեալս, և ի մեծ հանդիսի եղեալ, ի գետին ընկենլով զինքն [ա] աւագնական կոչէր զԱստուած, և ի խնդրոյն ոչ նուազէր։ Քանզի Բանկուրիոս [ա] զաւրավարն [1] Նորա այնքան քաջալերեցաւ, [բ] որպէս զի Նախկին հանդիսաւորաւքն [բ] ընթանայր, ըստ որում կողման բարբարոսքն [գ] վարեալք լինէին, և պատառէր զռազմունս [դ] պատերազմականացն, և դարձուցանէր ի փախուստ [2] զորս յառաջ

ա. մինչեւ առ զխնդրելին ի սիրոյն իւրմէ ի Քրիստոսէ, զի բազկալիոս. բ. քաջացաւ գ. զորու բարբարոսացն. դ. ծառընտիրը ունի աւղիդ. ·զռազմունս· մեր Ձեռ. ·զքաղմունս··

ա. Բն. Βακούριος.
բ. Բն. πρωταγωνισταῖς.

1 Բակուրի մասին Զոսիմոսը (Դ. 53) գրում է. Ἕλκων μὲν ἐξ Ἀρμενίας τὸ γένος, ἔξω δὲ πάσης κακοηθείας ἀνήρ, μετὰ τοῦ καὶ τὰ πολεμικὰ πεπαιδεῦσθαι Ազգաւ ի Հայաստանէ ծագեալ, այր անարատ յամենայն վատթարութեանց. ընդ նմին եւ քաջ վարժեալ ի գործս պատերազմաց։

2 Զոսիմոսը պատմում է, որ շատերը. նրանց թւում եւ Բակուրը ընկնում են պատերազմի դաշտում.

Իսկ բարեպաշտն Թէոդոս [ա] եաես պարտեալ և լքեալ զայլազգիսն, որ մարտակիցք Նորա էին, ի մեծի հանդիսի լինեալ ընկէց լինին ի գետին, և մեծաւ հառաչանօք և արտասուօք յօգնութիւն կոչէր զԱստուած, և ոչ անտես լինէր ի խնդրոյն. զի անդէն զօրացեալ եղեն ի վերին զօրութենէն զօրք Թագաւորին, Զի Բակուրիոս [բ] զօրավար Թագաւորին՝ զօրացեալ Նախկին հանդիսաւորօքն ընթանայր ի կողմն բարբարոսացն, և պատառէր [գ] զռազմ մարտին, և դարձուցանէր ի փախուստ զմարտուցեալսն. և բազում մահս և վիրաւորս առնէր ի թշնամեացն, և փրկէր զբարբարոսն [դ] անվնաս։

ա. Դ. Թէոս. բ. Բոլ. Ձեռ. Բանգուրիոս. գ. Դ. պարտէր. դ. Գ. բարբարոսացն.

սակաւ ինչ վարաւղս։[ա] Բայց լինէր և այլ զարմանալի իր[բ] ի վերայ՝ ի ձեռն Աստուծոյ շնորհին պքանչման արժանի. քանզի հողմոյ ուժգնի[գ] շնչեալ զվտարեալս[դ] նետս յորոց Եւգենի հակառակ նոցունց շրջեալ յեղոյր,[ե] և ոչ այս միայն, այղ և զընդդիմամարտիցն ուժգին դիմմամբ բերէր ընդդէմ նոցա։ Այսքան զաւրեցին[զ] Թագաւորին աղաւթք առ Աստուած։ Այսու աւրինակաւ եղելոյ պատերազմին պարտման, բռնակալն[է] ընթացեալ յոտս Թագաւորին աղաչէր փրկութեան հանդիպիլ. այլ առ ոտից Թագաւորին ի զաւրականացն գլուխն հատեալ լինէր։ Այս գործ(ի) ի վեցին Սեպտեմբերի ամսոյ, ի հիւպատուոջն Արկադիա երրորդին և Ռուրի երկրորդին։[1] Իսկ Առգոբաստիս որ այսքան չարեաց պատճառն, յետ երկուց աւուրց պատերազմին փա-

ա զորս....վարաւղս Զիք. բ. իրս ի վերին ընձեռեալ. գ. զի հողմ ուժգին. դ. զվարողսն. ե. զեղոյր. զ. այնքան զաւրացեալ. է. եղեալ պատերազմ Թագաւորին, բռնակալին

1 Փրկ. 394 Թ.

Բայց լինէր և այլ զարմանալիք. հողմ ուժգին հարեալ ընդդէմ բռնակալին և զօրաց նորա, և զնետս իւրեանց ի ձգողսն դարձուցանէր և սատակէր. Զի տէր էր որ պատերազմէր ընդ բռնակալին ընդունելով զԹագաւորին աղօթս, զի այնպէս ճըգնեալ հանդիսաւոր աղօթիւք մինչև պարտեցաւ բռնակալն. Զի[ա] ոչ էր հնար զնմա փախչել, ի հեզութիւն Թագաւորին վստահացեալ ընթացեալ յոտս Թագաւորին անկանէր, աղաչէր զփրկութիւն և զապրել անձին.[բ] Իսկ անդէն վաղվաղակի առանց իրիք յապաղանաց զինուորքն հատին զգլուխն զբռնակալին Եւգինի. Եւ այնպէս բարձաւ չարն ի միջոյ, և եղև խաղաղութիւն զօրացն և ամենայն աշխարհացն այնոցիկ. Իսկ Առգոբաստիոս, որ այսքան չարեաց պատճառ եղև՝ ընդ

ա. Դ. դարձեալ Թերի է. բ. Ա, ապրեցուցանել զանձն.

խուցեալ, իբր ծանեաւ ոչ[ա] լինիլ նմա կեանս, ընտանի սրով յանձն հպեցաւ. և այսպէս կործանեաց զվարսն:

ԽԼ. ԻՁ.[1]

Իսկ Թագաւորն Թէոդոս ի պատերազմական տաժանմանցն չարաչար հիւանդացեալ,[բ] և ակընկալեալ յեղելոյ ի վերայ հիւանդութենէն վաղճան ունել նմա զկենացն,[գ] մեծագոյն քան զվաղճանին յաղագս աշխարհական[դ] իրաց ունէր հոգս, զմտաւ ածէր որքան հասանին չարիք մարդկան՝ Թագաւորին վաղճանելով: Ապա կոչէր ստէպ[ե] զորդին Ոնորիոս ի Կոստանդնու-

ա. ծանուցեալ իբրու ոչ. բ. ի հիւանդութիւն անկեալ չարաչար. գ. ի կենաց. դ. աշխարհի իրաց հոգայր, զմտաւ ածեալ ինքեան ունելով զվախճան. ե. ստիպով կոչեալ.

1 Տես Սոզոմ. Է. 27. Թէոդ. Ե. 25. Ռուփ. ԺԱ. 34. Փիլոստ. ԺԱ. 2. Կաս. Թ. 50. Նիկ. ԺԲ. 50.

Եւգինիա միաւորեալ ի մահն Վաղէնտիանոսի, փախուցեալ և ոչ կարացեալ զերծանել ի հետամտիցն, ընդ ինքեան սուր եդեալ սատակեցաւ չարն չարիւ իւրով. (Իսկ Թագաւորն յամենայնի յաղթող լինեալ՝ տայր օրհնութիւն Աստուծոյ և գոհանալով փառաւորէր ամենեքումբք զԹագաւորն անմահ.)

ԳԼ. ՃԺԴ.

Թէոդոս բարեպաշտ զՈնորիոս որդին իւր կացուցանէ թագաւոր յարեւմտեան կողմանցն եւ ինքն խօթացեալ մեռանի Յունվարի ԺԷ:

Ի վերայ այսոցիկ եղելոցս հիւանդացաւ բարեպաշտն Թէոդոս, և կոչեաց զՈնորիոս զորդին իւր ի Կոստանդնուպօլսէ, և կացոյց զնա Թագաւոր արեւմտեան կողմանցն ի Հռոմ.

(Եւ պատուիրեաց նմա իրաւամբք ունել զԹագաւորութիւն մի զօք խուել և մի զոք զրպարտել, այլ ուղղութեամբ և ար-

պաւղսէ առ խնքն, կարգել յարեւմտական կողմանսն [ա] փուլթայր։ Իսկ հասեալ որդւոյն ի Մեդիոլանոն, [բ] առողջացաւ յախտէն. և ասպարէզս յաղթականս կատարելով, [գ] և նախ քան զճաշն առողջ լինէր զասպարէզն տեսանելով։ Իսկ յետ ճաշոյն [դ] խաւթանայր չարաչար. և ի հանդէսն երթալ ոչ կարացեալ [ե] որդւոյն իւրում կատարեալ զասպարէզն հրամայէր. և ի հասանել գիշերոյն վախճանէր, ի հւպատուոջն Ողիմբրիոսի [զ] և Պռոբինոսի, ԺԷ Յունուարի ամսոյ։ [1] Այս էր առաջին

ա. կարգել զնա ի վերայ արեւմտային կողմանցն. բ. ի մաղիոլա-
անոն. գ. կատարէր. դ. ճաշոյն. ե. կարէր. զ. Ողիբռոսի եւ բռնաբանոսի.

1 Փրկ. 395 թ.

գարութեամբ քաղաքավարեալ զաշխարհ և զեկեղեցի [ա] Աստուծոյ. որով կեցջիք դու [բ] և եղբայր քո, և մի բարկացուցանէք զԱստուած և խոտորիք յարգարութենէ, այլ ուղղափառ հաւատով և ուղիղ [գ] վարուք, կացջիք մնասջիք ի սէր ամենասուրբ Երրորդութեան, և այնպէս վայելեսջիք ի խաղաղութեան զթագաւորութիւնս ձեր [դ] ի փառս Թագաւորին երկնաւորի.)

Եւ զայս ասացեալ խնդրեաց ճաշ ըստ օրինի Թագաւորաց. և արար [ե] ուրախութիւն մեծ, և ետ պարգեւս ամենեցուն զօրավարացն և զօրացն, և զյաղթականսն կատարէր (ի փառս և ի գովութիւն [զ] ամենեցուն արարչին Քրիստոսի Աստուծոյ. Եւ առողջ և զգաստ ի խօսել և յուտել և յըմպել ըստ նախկին ըստ իւրոյ պարկեշտութեան. և փառս տուեալ գոհացան զԱստուծոյ, և գնացին յիւրաքանչիւր տեղիս. [է]) Եւ նա սակաւ [ը] ինչ նիրհեալ և զի երեկոյ՝ դարձեալ խօթացաւ, և ի մէջ գիշերին աւանդեաց զհոգին. ի Յունուարի յիւթևտասն, կեցեալ ամ

ա. Ա՛ զեկեղեցին. բ. Ն. դուք. գ. Դ. բարի դ. Դ. զթագաւորութիւնդ. ե. Դ. արարեալ. զ. Ա՛ գովութիւնս. է. Ա, ի փառս. ը. Դ. սկսաւ։

ամ[ա] ՄՂԴ Ողիւմպիադային։ Եւ կեաց[բ] Թագաւորն Թէոդոսիոս ամս Կ. [գ] Թագաւորեաց ամս ԺԶ։ Ունին գիրքս[դ] ժամանակաց ԺԶ. և ամաց ութ։[ե]

ա. այս առաջին ամ էր. բ. եկաց. գ. Կ. դ. գիրք զժամանակաց. ե. ամիսս։

Ծառընտրի հատուածը Թէոդոսի պատմութեան՝ այսքանով վերջանում է. երկրորդ մեծ հատուածը Կոստանդին Մեծի վարքն է, հանուած ոչ թէ Սոկրատի պատմութիւնից, այլ Սեղբեստրոսի վարքից։

վաթսուն, Թագաւորեալ ամս վեշտասան բարեպաշտութեամբ ի փառս ամենասուրբ Երրորդութեան.

ԳԻՐՔ ՎԵՑԵՐՈՐԴ

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

Զհրամանդ քո, քահանայդ Աստուծոյ, այրդ Թէոդորէ,[1] ի հնգեսին առաջարկեալ գիրսն որպէս էր վարկանիլ խորհրդիւ վաստակեցաք, զոր ի Կոստադնի ժամանակացն եկեղեցական պատմութիւն շարադրեալք։

Բայց եղիցի մեզ մի փութալ առ պատմութիւնն, զմտաւ ածեալք որպէս զի թէ փութասցուք գեղեցկաբանութեան հպել, թերեւս և ի բաց անկանիցիմք ի դիտմանէն։ Իսկ թէ տիպեսցուք, ոչ այսպիսիս ամենեւիմբ կարասցուք գրել, որպիսի ի հին պատմագրացն ճառի, որովք աճեցանել և վաղթարագոյն առնել կարծիցէ ոք զիրսն։ Ապա և ոչ երբէք տնաւրինեսցէ զբազումն և զտգէտս բանն, որք զգործսն միայն կամիցին գիտել, և ոչ ընդ բան իբր գեղեցիկ շարակարծեալ աքանչանալ։ Արդ զի մի երկոցունցն անշահ իրողութիւնն լինիցի, բար երատիցն, զի ոչ արժանական հինն պատմութեամբ համեմատել իսկ տգիտացն, զի ոչ կարեն կալ ի վերայ իրացն ծածկելոյ ի ճոռոմասացութեանն բանէ, յայտնագոյն համարեալ զխոնարհագոյնս պատմութիւն այսորիկ աղագաւ արարաք։

Բայց սակայն սկսեալք վեցերորդ ի գրոցս զայս

1 Տես ստորեւ է. 48։

նախ ասեմք, զի որոց առ մերով հասակաւս եղելոց հուպ երկեաք արդէն, մի ոչ հաճոյս բազմաց թուեսցուք գրել, կամ ըստ առակին, եթէ ճշմարիտն եղիցի դառն, կամ զի ոչ ըստ գովութեանն զանուանս որոց սիրելին ի կիր արկանեմք. և զի ոչ զգործսն նոցա մեծացուցանեմք: Եւ որք եկեղեցեացն նախանձայոյզք ըստգտանենն, զի ոչ զեպիսկոպոսունսն ասեմք զաստուածասէրս կամ սրբազոյնս. կամ զայսոսիկ զայսպիսօս: Իսկ այլք և յոյժ քննեսցեն. եղի(ցի) յորժամ զի ոչ զթագաւորս աստուածայինս և տեարս, ա և որքան ի գործ արկել զսովորութիւնն անուանեմք: Բայց ես և յորոց հնոցն գրեցելոց հրաժարումն ունելով, որպէս զի ծառայն ի նոցանէ յանուանէ սովոր էր զտէրն կոչել, վասն պիտոյիցն գործոց, առ ոչինչ զպատիւն եդեալ և աւրինաց պատմութեանն հաւանեալք. որք զգործոցն պահանջեն զպատմութիւն, զմաքուր և զճշմարիտ և զվճարեալն յամենայն ծածկութից, ի վերայ նորա գնացուցից զայդ պատմութիւնն, զորս եսն տեսա շարագրելով, զորս ի տեսաւղացն կարացի ուսանել, ընտրելով զճշմարիտն, յորմէ ոչ փոխելն զճշմարիտն յորմէ ոչ փոխելն ըստ պատմութեանն զպատմողսն զայսոսիկ: Խորհրդաբար ինչ ճշմարիտն ծանուցեալ լինէր բազմաց և յոլովից պատմելոց և որոց առընթերսն գոլով ասելոց գործովք. իսկ ոմանց յամենայնէ առաւել արժանաւորելոց գրել:

ԳԼ. Ա.[1]

Թագաւորին Թէոդոսի վաղճանեալ ի հիւպատուօջն ա. բռնաւորս.

1 Տես Սոզոմ. Ը. 4. Թէոդ. Ե. 26. Փիլոստորգ. ԺԱ, 3. Կասիոդ. [illegible]

Ոզիւքոսի և Պռոբինոսի, ԺԷ Ցունուարի ամսոյ. Նորուն որդիքն զհռովմայեցւոցն իշխանութիւնն փոխանորդէին. Արկադիոս զարևելիցն, իսկ Ոնորիոս զարևմտիցն ունէր ունելութիւն:[ա] Իսկ եկեղեցեացն ըստ ժամանակին առաջնորդք էին. ի Թագաւորեցելումն Հռովմ Դամասոս.[1] իսկ յԱղէքսանդրիա Թէոփիլոս.[2] իսկ զորս յԵրուսաղէմ Յովհաննէս ընդունէր. իսկ Փղարքիանոս[3] զԱնտիոքացեացն ունէր. իսկ ըստ Նորին Հռովմայ՝ Կոստանտինուպօղսի Նեկտառիոս ունէր զաթոռն, ըստ որոց

ա. τὸ κράτος իշխանութիւն:

1 Դամասոսը հիերոնիմոսի վկայութեամբ արդէն վախճանուել էր Թէոդոսի իշխանութեան ժամանակ 384 թ. իսկ նորա տեղը Սիրիկիոսն էր անցել։

2 Սկսած 385 թ. տես վերեւ Ի. 12.

3 Տես վերեւ Ի. 15.

Այսպէս վախճանեցաւ մեծ և երևելի և բարեպաշտ և յաղթող միշտ[ա] Թագաւորն Թէոդոս, իսկ որդիք նորա Թագաւորեալք, Ոնորիոս[բ] ունի զՀռոմ և զկողմն[գ] արևմտից ըստ հօրն սահմանի. և Արկադիոս զԿոստանդնուպօլիս և զկողմն արևելից ըստ Թագաւորին սահմանի նախկին.

ԳԼ. ՃԺԵ.

Թէ ովք էին առաջնորդ եկեղեցւոյ ի նմին ժամանակի:

Իսկ եկեղեցւոյ առաջնորդք էին. Դամասոս[դ] Հռոմայ, և Կոստանդնուպօլսի Նեքտառիոս էր.[ե] իսկ Աղէքսանդրի Թէոփիլէ.[զ] և Անտիոքայ Փղարիանոս իսկ էր. իսկ Երուսաղէմի[է] Յովհաննէս որ յետ Կիւրղի.

ա. Ա' Գ. միշտ յաղթող. բ. Ա. Ն. Դ. Նոնորիոս. գ. Ա. զկողմ. դ. Դ. Դամասկոս. ե. Դ. չիք. զ. Թէոփիլոս. է Դ. յԵրուսաղէմի.

և նախակարգեալ մերում գրիան պատմի։ Իսկ յութին Նոյեմբերի ամսոյ, ի նմին հիւպատուոջ, մարմինն Թէոդոսի կարծեցելով էքսոդուոնաւն[ա] բերեալ ուրդին պատուէր Արկադիոս․ բայց ոչ ընդ երկար ինչ յետ այսորիկ, ԻԸ նորին ամսոյ և զաւրն հասանէր ընդ Թէոդոսի Թագաւորի զոր ընդդէմ բռնակալին էր զինուորեցուցեալ։ Ապա իբրև Թագաւորն Արիադիոս ըստ սովորութեանն առաջի դրացն ընդ յառաջ ելանէր զաւրուն, յայսքանուոջս և զաւրականքն Ռուբինոս զեպարքոս Թագաւորին սպանին։ Քանզի կարծիւր ի բռնակալութիւն Ռուբինոս․[1] և կարծիս ունէր, իբր թէ նա իցէ որ զՈննոսուն[բ] զբարբարոսական ազգս[2] կոչեաց ի Հռովմայեցւոցն աշխարհս։ Եւ հասանէին յայնմ ժամանակի ի Հայս և յայլ կողմունս ընթանալով յարևելս։ Բայց ըստ որում աւուր յորում Ռուբինոս մեռանէր, ըստ նմին աւուր և Մարկիանոս Նաւատանիանոսացն եպիսկոպոս վախճանեցաւ․ և փոխանորդէր զեպիսկոպո-

ա․ մեծաշուք հանդիսիւք։
բ․ զՀոնս․

1 Արիադիոսի խորհրդատուն Ռուփինոսն էր․ Ոնորիոսինը՝ Ստիլիքոնը։
2 Հիերոնիմոսը իւր Թուղթ առ Հելիոդորոս 14․ 16․ մանրամասն նկարագրում է Հոներից առաջացած արհաւիրքները։

Եւ զմարմին Թագաւորին ի հաւատարմաց բերեալ ի Կոստանդնուպօլիս դնէր ի Թագաւորական հանգստարանս[ա] մեծաւ պատուով յԱրկադիայ, եկեղեցական օրինօք (ի փառս Աստուծոյ)։ Յետ[բ] այսօրիկ և զօրն հասանէր ի քաղաքն ի Յունուարի ԻԷ ամսոյն․ և ընդ առաջ եղև Արկադէոս զօրուն։

Զինուորքն զՌուփինոս[գ] եպարքոս Թագաւորին սպանին, կարծիք լինեալ բռնակալութեան․ զի զօր բազում բարբարոսացն էր և այլ ևս բազմութիւն զօրացն։ Յայսոսիկ վախճանի

ա․ Ա, հանգստարանսն․ բ․ Դ․ Թերի․ գ․ Բոլ․ Ձեռ․ զՓոռքինոս․

դոս պատերազմէր ընդ Մաքսիմեայ, Թէոփիլոս ընդ Իսի-
դորի ընծայս առաքեաց Թագաւորին, և ետ ի ձեռս Նո-
րա Թուղթս երկուս. հրամայեալ յաղթողին մատու-
ցանել՝ զընծայս և զԹուղթսն։ Իսիդորայ ընկալեալ
զհրամանս զայս՝ մնայր ի Հռովմ, ակն ունելով յաղ-
թութեան. այլ ոչ ընդ երկար ծածկէր խորհուրդն,
ընթերցողի որ առ Նա գոցացեալ զԹուղթս։ Յաղագս
որոյ Իսիդորոս յերկիւղ անկեալ, անդէն յԱղէքսանդ-
րիա փախչի։ Վասն այս պատճառի ջանայր Թէոփիլէ
յաղագս Իսիդորայ. բայց որ ըստ Թագաւորին էին,
զՅոհան նախընտրեցին։ Եւ քանզի բազումք ընդդէմ
Թէոփիլոսի շարժեցան ամբաստանութեամբ, և գիրս լի
մեղադրանաց ետուն եպիսկոպոսացն որ անդ կային։ Եւ
աւագ Թագաւորական աւթանոցին Եւտրոպիոս առեալ
զգիրս ամբաստանութեան, եցոյց Թէոփիլոսի ասելով
ունի ընտրել. կամ ձեռնադրել զՅոհան, և կամ զընդ-
դէմն իւր ամբաստանութիւն ի յանդիմանութիւն ածել.
յայսոսիկ երկուցեալ Թէոփիլոս ձեռնադրէ զՅոհան։ Եւ
այսպէս ձեռնադրեալ՝ նստէր յաթոռ եպիսկոպոսու-

շարժեցան ընդդէմ Թէոփիլի [ա] ամբաստանութեամբ. իսկ աւագ
ներքինեաց [բ] Թագաւորին՝ Եւտրոպիոս [գ] գիր ամբաստանութեան
եցոյց Թէոփիլոսի, կամ ձեռնադրել զՅովհաննէս և կամ զընդ-
դէմն [դ] իւր ամբաստանութիւն ի յանդիմանութիւն ածել։ Յայ-
սոսիկ երկուցեալ Թէոփիլէ, ձեռնադրէ զՅովհաննէս (զբռնա-
դատեալն ի Թագաւորէն, և զհարկաւորեալն յեպիսկոպոսաց,
և յամենայն եկեղեցեաց և ի ժողովոյն. Եւ այսպէս բազում
դրուատիւք ընդունի զվերակացութիւն յաշխ [ե] յարտասու [զ]
եղեալ) և հանեն ի բարձրագոյն աթոռն ի ԺԶ Փետրուարի [է]

ա. Դ. Գ. Թէոփիլոսի. բ. Դ. ներքինեացն. գ. Ա, Դ. Գ. Մամ-պիմոս. միւս Ձեռ. Մոպիմոս. դ. Ա. զընդդէմ. Դ. զընդդէմն. ե. Ն. Բ. Գ. աշխ. զ. Ա՛ Գ արտասուս. է. Ա՛ Դ. Փետրուար ամսոյ.

թեան ի քսան վեցն Փետրուարի ամսոյ, զկնի հիւպատւոյն, զոր կատարէին ի Հռոմ Թագաւորն Ոնորիոս, իսկ ի Կոստանդնուպաւլիս Եւտիքիանոսն, որ յայնժամ Թագաւորին էր եպարքոս։

Եւ վասն զի երեւելի էր այս, յորոց եթող ի բանից (Ճառից), և յորոց ի բազում դժնդակս զյանդիմանութիւն արար, արժանիս համարիմ ոչ լռել որ ըստ նմայն էին պատահեալքն, այլ որքան ժամանակի պատմութիւնս է վարկանելի, ասել. եթէ ուստի էր, և կամ յորոց, և որքան եկն ի վերակացութիւն եպիսկոպոսութեան, և զիարդ դարձեալ որոշեցաւ, և որպէս յետ մահուանն պատուեցաւ առաւել քան ի կենդանութեան։

ամսոյն, զկնի հիւպատւոյն զոր կատարէին ի Հռոմ Թագաւորն Ոնորիոս, իսկ ի Կոստանդնուպօլիս Եւտիքիանոս, որ յայնժամ Թագաւորին էր եպարքոս. Եւ վասն զի երեւելի էր (և յերեւելեաց էր Յոհան կոչեցեալն ի հայրապետութիւն Կոստանդնուպօլսի) յորոց եթող ի բանից, [ա] և յորոց ի բազում դըժընդակս զյանդիմանութիւն արար, արժանիս համարիմ ոչ լռել, այլ ասել որ ըստ նմայն էին պատահեալքն [բ] ոչ որքան են, այլ որքան ժամանակն պատմութեանս է վարկանելի. Եթէ ուստի էր և կամ յորոց և որքան յայս յառաջադիմութիւն [գ] եկն ի վերակացութիւն բազում եպիսկոպոսաց, և զիարդ՝ դարձեալ որոշեցաւ, և որպէս յետ մահուանն պատուեցաւ յաւէտ յամենայն երկրի, և որքան նա փորձանս կրեաց ի մախողաց և յապարասանից. [դ]

Կոչեցեալն Յոհան ի վերակացութիւն էր յԱնտիոքայ,

ա. Դ. ի բանիցն. բ. Ա, պատհեալք. Ն. ասել զնմանէ էին պատահեալքն. գ. Ն. Դ. առաջադիմութիւն. Գ. յառաջադիմութիւնս. դ. Դ. Դարձեալ թերի ամբողջ թերթեր.

Յոհան Անտիոքացի էր ի խորին Ասորոց, հայրէն Սեկունդոսի և մաւր Անթուսայ, ի բարէտոհմիցն որ անտի· աշակերտեալ Լիբանիոսի իմաստասիրի, և լսող եղեալ Անդրագաթոսի գիտնաւորի: Հանդերձեալ ի դատողութիւն, և տեսեալ ի դատաստանն անիրաւ տարժամմունք, դիմէր յանապատս: Եւ զայս առնէր նախանձեալ ընդ Եւագրի· որ և նա հպեալ ի նոյն վարս և ի հանդարտագոյնս լեալ առ վարդապետս կրաւնիցն, անդէն փոփոխեալ լինէր ի վարս և ի գնացս և ի զգեստս· և ընթերցանէր աստուածային գրոց, իմաստնանայր և հըր-

[1] Մեր ճառընտիրներում կայ Յոհան Ոսկեբերանի վարքը այս վերնագրով. «Պատմութիւն յաղագս ծննդեան եւ սնընդեան եւ վարուց եւ վերափոխման՝ սրբոյն Յոհաննու Ոսկեբերանի Կոստանդնուպալսի եպիսկոպոսի։» Ամենալաւ վարքը հների մէջ՝ Պալադիոսի գրածն է համարւում։

(ոչ աննշան քաղաքի քաղաքացի,) երևելի և երևելեաց որդի· էր հօրէն Սեկունդոսի[ա] և մօր Անթուսայ, բարետոհմ ծնողաց· (Սնուցեալ հօր քեռ իւրոյ, որ կուսութեամբ նահատակէր յոյժ բարեպաշտօն և երկիւղած յԱստուծոյ, որ զնոյնս հրահանգէր նմա ի տունէ և ի գիշերի, և ուսանէր[բ] դպրութիւն միշտ)։ Եւ ապա աշակերտեալ Լիբանիոսի[գ] իմաստասիրի և լսողի Անդրագաթոսի[դ] գիտնաւորի և իմաստակի· և հանդերձեալ ի դատաղութիւն· և տեսեալ զորս ի դատաստանն անիրաւ տարժանմունք[ե] յաշխարհի եղեալ և մոլախորհ, և զմտաւ ածեալ զաշխարհիս սնոտի կեանս· յանապատս դիմէր նախանձեալ ընդ Եւագրի զբարիոք նախանձնի, որ և նա հպեալ[զ] ի նոյն վարս· և

ա. Ա, հօրօրէն կենդրոսի. Բու. Ձեռ. հօրէն կենդանի. բ. Ա, գ. ուսանէր գ Բու. Ձեռ. Լիբիոսի. դ. Բու. Ձեռ. առագաթոսի. ե. Ա, տաժանմունք աճի եղեալ. զ. Ա, որ եւ նա հանապազ.

չակաւոր լինէր ի մէջ ճգնաւորաց։ Եւ յորդորէր և ըզԹէոդորոս և զՄաքսիմոս, զաշակերտակիցսն իւր առ Լիբանիոս իմաստասիրի, թողուլ զկեանս լի տաժանաւք և գալ ի վարս պարզ և առանց ամբոխից։ Յորոց Թէոդորոս յետոյ Մոփսուեստւոյ [1] որ ի Կիլիկիա քաղաքին եպիսկոպոս եղև, իսկ Մաքսիմոս Սելևկիոյ որ յԱսորիսն։ [ա] Արդ այսքան սոքա փոյթք առ առաքինութիւնսն եղեալք, աշակերտէին զճգնականսն Դիոդորոսի և Կարտերիոսի, որք յայնժամ ճգնաւորացն առաջնորդք էին։

ա· Ἰσαυρία Իսաւրիայ·

1. Կորած մասը մինչեւ այստեղ է:

Ի Հանդարտագոյնս լեալ առ վարդապետս [ա] կրօնիցն, և անդէն փոփոխեալ [բ] լինէր ի վարս և ի գնացս և ի զգեստս, որ նոցա էր աւանդութիւն ի Հարց սրբոց։ Եւ ընթերցասէր աստուածային գրոց իմաստնանայր և յառաջադէմ լինէր ի շնորհաց [գ] Քրիստոսի քան զբազումս բանիւ և գիտութեամբ, զօրաւոր և [դ] Հաւաստաւոր, և առաքինութեամբն արժանի զարմանալոյ ի մէջ ճգնաւորացն։ Եւ զաշակերտակիցսն [ե] իւր յորդորէր գալ ի նոյն վարս, զԹէոդորոս և զՄաքսիմոս, [զ] և փոխանորդէ զիմաստս ի պարզ և առանց ամբոխից վարս [է] ի խաղաղսն և առանց վրիճանաց։ Յորոց [ը] Թէոդորոս՝ Կիւլիկիայ եպիսկոպոս յետոյ կոչեցեալ եղև. իսկ Մաքսիմոս [թ] Սելևկիայ եպիսկոպոս· որ յԱսորիս է. Արդ և սոքա ընդ Յոհաննու ի փոյթ առաքինութեան յորդորեալք աշակերտեցան ի կրօնս Թէոդորոսի և Սարտերիոսի, որ յայնժամ ճգնաւորացն [ժա] առաջնորդք էին։ Որպէս և Թէոդորոս Տարսոնի եղեալ եպիսկոպոս· որ յոլով գիրս

ա· Գ· առ վարդապետսն· բ· Ա, փոխեալ, գ· Ա, Գ· շնորհացն· դ· Ա, չիք· ե· Ա՝ Գ· զաշակերտակիցս· զ· Բոլ· Ձեռ· զՄաքսիմիանոս· է· Ն· վարսն· ը· Ա, որոց· Գ· յորոյ· թ· Բոլ· Ձեռ· Մաքսիմիանոս· ժ· Ա, Գ· ընդ Յոհան որ· ժա· Ա, ճգնաւորաց·

Իսկ Դիոդորոս ի Նոցանէ եպիսկոպոս Տարսոնի եղեալ բազում գրեան շարագրեաց, սոսկ գրով աստուածայինսն զգուշանալով գրոց, զտեսութիւն արտաքս յեղեալ։ Արդ այսոքիկ վասն այսորիկ։ Իսկ Յովհաննէս հանդերձ Բարսղիւ, որ յայնմժամ սարկաւագ ի Մեղիտոսի կարգեալ. իսկ յետ այնորիկ եղեալ Կեսարիոյ Կապադովկեցւոց եպիսկոպոս, զբազումսն զոյգ կեցեալ, Զեղոն եպիսկոպոս յԵրուսաղէմ դառնալով ընթերցաւղ զնա որում յԱնտիոքիա եկեղեցւոյն կարգեաց. յընթերցաւղի կարգ այնուհետև կարգեալ զընդդէմ Հրէից բանն[1] շարագրեաց։ Իսկ յետ ոչ բազում իրի և սար-

1 Նա «ընդդէմ Հրէից» շարադրեց վեց գիրք։

շարագրեաց աստուածայինսն, զգուշանալով գրոց զտեսութիւնն նոցա արտաքս եղեալ լուծման։ Նա ընդ Բարսղի և ընդ Գրիգորի լեալ Յոհանի ի տեսանել զնոցա[ա] հանդէս վարուց և գիտութեան. և տարրանայր ի խորհուրդ[բ] բարեպաշտութեան և գիտութեան, որ ապա և նոքա կոչեցեալք եղեն ըստ նախախնամութեան Աստուծոյ ի վերակացութիւն՝ Բարսեղ Կեսարու եպիսկոպոս, և Գրիգորն Անձիանձու,[գ] որպէս և յառաջագոյն ասացաք։ Իսկ յետոյ և Յոհան ըմբռնեալ յԵրուսաղէմ Զինոնէ եպիսկոպոսէ, և ընթերցող եկեղեցւոյն Աստուծոյ կացուցանէր և ի վարդապետութիւն. (Զի ոչ, ասէ, պարտ է քեզ ծածկել զլոյս շնորհիդ որ ի քեզ յանապատի, այլ ի վերայ աշտանակի, ի մէջ եկեղեցւոջ Աստուծոյ, զի լոյս տացես ամենայն աշխարհի լուսաւոր վարդապետութեամբդ որ տուեալ է քեզ յԱստուծոյ։[դ] Այսոցիկ հաւանեալ նորա բանից, ընդունէր զվարդապետութիւն բանիւ և գրով, յորդորէր անհատ առ ժողովուրդն) և միշտ ընթեռնոյր։ Յետ սակաւ աւուրց ի կարգ սարկաւագութեան կոչեցեալ եղև[ե] ի նոյն Մեղիտոսէ եպիսկո-

ա. Ա, զնոցունցն. բ. Գ. ի խորհուրդս. գ. Ա, Գ. եպիսկոպոս. դ. Գ. Ն. Աստուծոյ. ե. Ա, կոչեցաւ, եղեւ ի նոյն.

կաւազի պատուոյ ի Մեղետիոսի հանդիպելով[1] զյաղագս քահանայութեան բանն համակարգեաց. և զորս առ ի Ստագիրւոյն[ա] ևս և զոր յաղագս Անհասանելիութեան[բ] և զորս վասն Սնիսակտոն։[գ] Իսկ յետ այսորիկ Մեղետիոս ի Կոստանտինուպոլսի վախճանեալ. քանզի անդ լինէր յաղագս Գրիգորի Անձիանձեցւոյ կարգաւորութեանն, գնացեալ ապա Յովհաննէս ի Մեղետիանոսացն,

ա. Σταγείριον.

բ. ερὶ ἀκαταλήπτου յաղագս անհասանելիութեան (ընութեան Աստուծոյ։)

գ. περὶ τῶν συνεισάκτων յաղագս միաւորութեան ընդ կանայս։

1 փրկ. 381 թ. նախ քան Մեղիտիոսի Կոստանդնուպոլիս գնալը. ուր նա վախճանուեց։

պոսէ. յորմէ և Բարսեղ Կեսարացի. ապա և զքահանայութեան շնորհս ընդունի ի Փղաւիանոսէ։ (Եւ եղայր հոգւովն ի բանս առաքելութեան, որ գրովք[ա] և շարագրեին համառօտ զնորա խօսս և ի գիրս հաւաքեին զճառս և զմեկնութիւնս որթագրացն[բ])։ Եւ Մեղիտոսի եկեալ յԱնտիոքայ ի Կոստանդնուպոլիս առ Գրիգոր գիտնաւոր[գ] աստուածաբան։ (վասն օգտութեան հաւատոյ և վարուց. յորժամ զանդափոխութիւն աթոռոյն առնէր, և զինուորէր ի հոգևոր պատերազմին ընդդէմ Արիանոսաց, Նովիանոսաց[դ] և Հոգէմարտից, և պարզաբար ասել ամենայն հերձուածողաց. քաջապէս արիացեալ որպէս նախ ասացի, որպէս յետ ժողովոյն և հաստատութեան հաւատոյն)։ Մեղիտոս վախճանի, և Գրիգոր զգերեզմանական բան ասացեալ ի վերայ Մեղիտոսի,[ե] և յուղարկեալ զնա ի հանգիստ յԱնտիոք, գնայր և Գրիգորիոս յիւր եկեղեցին։ Եւ

ա. Ա, որք գրով. Ա, բ. սրբագրեաց. գ. Ա. իմնաւոր. Ն. հիջ.դ. Ա, աէր. ե. Գ. ի վերայ Մեղիտոսէ

և ոչ ընդ Պողինոսի հաղորդելով, զերիս ա[illegible] լռելեայն կայր։ Իսկ յետոյ Պողինոսի վախճանեալ, յԵւագրիոսէ փոխանորդողէն զՊաւղինա ձեռնադրիւր քահանայ։ Բայց այս Յովաննու նախ քան զեպիսկոպոսութիւնն համառաւտ ասել կենցաղավարութիւն։

Էր այրն, որպէս ասացին, յաղագս նախանձու ողջախոհութեանն դառնագոյն, և առաւել, որպէս ասաց ոմն յընտանեգունիցն նորա ի նոր հասակէ, սրտմտութեամբ յաւէտ քան ամաւթով շնորհէր. և վասն ուղղութեան վարուցն ոչ զգոյշ առ հանդերձեալսն, իսկ վասն պարզագունութեանն խնդամիտ։ Եւ ազատ բերանով առ ընթերցաւղսն հպէր անրաւիւք. և յուսուցանել յոյժ էր աւգտեցուցանել զլսաւղացն վարս, իսկ ի խաւսսն ամբարհաւաճական ոգւոցն նա կարծիւր։

բանս յաղագս Յոհաննու դարձեալ յիշէ զայս. զի ընդ սորայ եղեալ նախանձեցաւ զնախանձ Աստուծոյ. զի էր այր ողջախոհ և սուրբ և բարեգործ և արդար. մեկնեալ յամենայն իրաց չարաց. և յանդիմանել մեղուցելոց.[ա] Ոչ յինքեան արհամարհանացն այնքան հոգ տանէր, որքան Աստուծոյ վրէժխնդրութեանն. ոչ ի սպառնալեացն երկնչէր. և ոչ աչառանօք առ փառաւորս զմարդահաճութիւնն ցուցանէր. այլ էր նուաստ առ խոնարհեալսն, և խորագէտ առ բարձրեալսն որպիսի ոք լիցին. Եւ էր պարզագոյն և խնդամիտ և ազատ բերանով յընթեռնուլն, անբաւ ի բանս առատութեան, անձանձրոյթ յուսուցանելն. և յոյժ օգտեցուցանէր զլսողսն. Իսկ յաճախ ի խօսսն ամբարհաւաճ ոգւոցն յաչաղկոտացն և ամբարշտացն թուէր նախկին իսկ քան յեպիսկոպոսութիւնն[բ] գալ. Իսկ նախակարգեալ ի հայրապետութիւնն, ևս առաւել յայսոսիկ յորդեալ[գ] ի վարդապետութիւնն, և զանհնազանդսն կշտամբէր գալ յուղղու-

ա. Գ. մեղուցեալ. բ. Գ. եպիսկոպոսութիւն. գ. Ա՛ յորդորեալ.

ԳԼ. Դ.[1]

Այսպիսի գոլով բարուցն, և յեպիսկոպոսութիւնն նախակարգեալ մեծագունիւ քան զպարտսն յաւնիւքն[ա] ընդդէմ հնազանդիցն հպէր, ուղղել զվարս զորոց ընդ նովաւ ուխտաւորացն, որպէս կարծէր, յաւժարեալ։ Արդ առ ժամայն ի սկզբանէ երևեալ որոց ըստ եկեղեցւոյն խոշոր,[բ] յամենեցուն ի նոցանէ ատեալ լինէր, և բազումք առ նա ցասուցին, և իբրև ի բարկացողէ խոտորէին. բայց ածէր առաւել ընդհարկանիլ առ ամենեսին. Սեռապիոն սարկաւագ ի նմանէ կարգեալն։ Եւ երբեմն հուպ գոլով ժառանգաւորացն մեծ ձայնիւ առ եպիսկոպոսն այսպիսի բան բարբառեցան. Ով երբէք զայսոսիկ, ո՞վ եպիսկոպոս, ունել կարասցես եթէ ոչ միով գաւազանաւ զամենեսին վարեսցես։

ա. Յունարէն յոնք οφρύ: բառը գործ է ածած • խստութեամբ • բառի - մտքով։

բ. τραχύς խստապահանջ։

1 Տես Սոզոմ. Ը. 3. Ց. Թէոդ. Ե. 28. Կաս Ժ. 3. Նիկ. ԺԳ 3.

թիւն, որք ընդ ձեռամբ նորա էին. իսկ սովորեալքն չարի առէին զնա ի տարապարտուց, և բարկացող և ամբարտաւան զնա համբաւէին. Բայց առաւել զայս հաւաստարիմ ցուցանէր Սրապիոն սարկաւագ զառ ի նմանէ նախակարգեալ[ա] ի սպասաւորութիւն եկեղեցւոյն Աստուծոյ, որ զժառանգաւորսն խաբէր միշտ. և զմերձ եկեալ եպիսկոպոսն առաւել յամբարտաւանութիւն[բ] շարժէր, զի էր[գ] չարասէր և երկրասէր այրն. և ոչ առնոյր ի նմանէ զօգտակարսն, այլ անդէն կայր մնայր յապարասանութեան.[դ] Իսկ եպիսկոպոսապետն Յոհան ոչ ընդ երկար

ա. Ա, նախկարգեալ բ. Ա՛ ամբաստանութիւն. գ, Գ. չէր. դ. Գ՛ յաղքասանութիւն.

Այս ճառեալ զոր ընդդէմ եպիսկոպոսին Յովհաննու ատելութիւնն առաւել զարթուցանէին։ Իսկ եպիսկոպոսն ոչ ընդ երկարս ինչ զայլ ոմն վասն այլ պատճառոյ արտաքս հանէր զբազումս յեկեղեցւոյն։ Իսկ որք այսպիսիս սիրեն լինել, այսպիսի դիտմունս կալողացն, ժողովս յարուցին հակառակ նմա, և մատնութեամբք առ ամբոխին հպէին։ Եւ ի հաւատ ածին զլսաւղսն ասացեալքն. վասն ոչ կամելոյն ունել եպիսկոպոսին ընդ ումեք, և ոչ կոչեցեալ յուտելն երթալն. յորմէ և առաւել մեծագոյն զաւրացաւ մատնութիւնն հակառակ նորա։ Բայց որով դիտմամբ ունել ընդ ումեք ոչ յաւժարէր, յայտնապէս պատմել ոչ ոք կարէ։ Քանզի ոմանց յաղագս նորա պատասխանեալ կամեցեալ ասէին. որպէս զի թէ տկար է ստամոքսին և դժուարահալ, իսկ այղք թէ յաղագս գերազանցեալ ճգնութեանն զայն առնէր։ Որպէս զի արդ արդեւք ունէր զճշմարտութիւն

ինչ զբազումս յեկեղեցւոյն որոշէր վասն սխալանաց իւրեք. ոմն յայս ինչ, և ոմն յայլ ինչ ի պատճառս մեղաց. Իսկ արտաքս ելեալքն[ա] և մեծամեծքն և փոքունքն ջանային ի չար վասն նորա, և ժողովս յարուցին հակառակ նմա, և ի հաւատս ածէին[բ] զլսողսն իւրեանց ամբաստանութեանն.

Ոչ ասէին ունել ընդ ումեք հաց, և ոչ կոչեցեալ զոք առ ինքն[գ] ուտել, այլ որպէս կամի վարի կերակրով և ըմպելեաւ. բայց ոչ ոք կարծէր զպատճառ վերաբերեալ. Ոմանք ասէին. զի տկար էր ստամոքսիւ և դժուարահալ, իսկ այլք թէ յաղագս գերազանցեալ ճգնութեանն[դ] զայս առնէր. իսկ հակառակորդքն հպարտութեան վարկանէին զայս. Այլ ոչ էր գտանել զճշտութիւն ի հակառակացն. զի ոչ սակաւ պատերազմ էր վասն այսորիկ եկեղեցոյ ուխտին.

ա. Ա, արտաքսեալքն. բ. Ա, ածին. գ. Ն. առ յինքն. դ. Ա, ճգնութեամբ.

ոչ գտանեմք պատմել, զի ոչ սակաւս պատերազմէր ընդ սոյս առ մատնութիւն ամբաստանողացն զնա։ Բայց ժողովուրդն յաղագս յեկեղեցւոջն ասացելոցն ի Նմանէ բանիցն իմաստաբար ընդունէր և յոյժ մեծարէր և սիրէր զայրն, փոքր ինչ հոգ տարեալք չարախաւսել ձեռն արկելոցն զնա։ Իսկ թէ որք են արտաքրեալքն ի Նմանէ բանք, և որք յասելոյ Նորա երագագրողացն արտաքս ըմբռնեալք, և զիարդ պայծառք և զվերաբերութեամն անելով. զի՞նչ պարտ է այժմ ասել. քանզի յորոց զկամաւղսն Նոցա վերստին ասել և զառ ի Նոցանէ զաւգուտն և զառաքինութիւնն պտղաբերել։

ԳԼ. Ե.[1]

Այլ մինչև ցուրանաւր ընդ ուխտին միայն ընդ-

[1] Տես Սոզոմ. Ը. 7. Կաս. Ժ. 4. Նիկ. ԺԳ. 4.

ԳԼ ԺԺԸ.

Արտաղրութիւն շարադրութեան Նորին եւ թէ որպէս զբազումս յանդիմանէր։

Բայց ժողովուրդն զառ ի յեկեղեցւոջն ասացելոց վարդապետականաց բանիցն իմաստնաբար ընդունէին. և յոյժ մեծարէին, և սիրէին միշտ զնորա լուսաւոր վարդապետութիւն, և զարգարեալսն ի Նմանէ զմեկնութիւնս գրոց, և զյորդորականս յասելոյ[ա] Նորա ի շարագրողացն համառօտ հաւաքեալ գրէիր զբերումննն[բ] ունելով ի համառօտէն ի պարզն և ի պայծառն վերստին բացայայտել. Զի՞նչ պարտ է ասել այժմ, զի զորոց զկամողսն յայտնի էր տեսանել որ զնորա ասելն և զառ ի Նոցանէ շահն առաքինութեամբք[գ] պտղաբերեալք.

Արդ՝ մինչև ցուրանօր ընդ ուխտին միայն հարկանիւր,

ա. Ն. ասելոյ. բ. Գ. զբերումն. գ. Ա, առաքինութեամբ. Գ. առաքինութեամբքն.

հարկանիցի, տկար էր յարդարեալն հակառակ նորա մենքանայք: Վասն զի զբազումս յորոց ի կատարելութեան առաւել քան զպարտն յանդիմանել համբառնայր, այսքան և որ հակառակ նորա սպանումն առաւել բորբոքէր. որպէս զի կատարել ի վերայ նորա իմաստութեան բանի որ ասեն. մի յանդիմանէր զնոսա, զի մի՛ ատեսցեն զքեզ: [ա] Եւ բազում ինչ ասիւր վասն նորա. իսկ յոլովքն ապա և հաւատալ տային լսաւղացն: Բայց յաւելումն մասնութեանն առնէր հակառակ Եւտռոպոսի յայնժամ ճառեալն ի նմանէ բեմասացութեամբ: [բ] Քանզի Եւտռոպիոս ներքինի աւագ թագաւորական աւթանոցին, և զհիւպատոսի պատիւ առաջին ի թագաւորէն առնլով, հատուցանել ոմանց ապաւինե-

ա. «Որպէս զի կատարել…… ատեսցեն զքեզ. բառերը չկան բնագրի մէջ:

բ. προσομιλία.

յարդարեալն ի նմանէ այլ ընդ այլոյ ցուցանիւր. վասն զի զբազումս զոր ի փառաւորութեանն առաւել քան զպարտն յանդիմանեալ համբառնայր. այսքան [ա] և որ հակառակ նմա ի սպանութիւն մտաբերէր զնոսա, Աստանօր ի դէպ ելանէ իմաստնոյն «Մի յանդիմաներ զչարս, զի մի ատեսցեն զքեզ». (յանդիմանեա զիմաստունս և սիրեսցեն զքեզ. զի որ խրատէ զչարս առցէ անձին անարգանս»:) Այսպէս ապարասանեալքն ի նմանէ յանդիմանեալք ատէին զնա, և զամենայն մերձաւորս յատելութիւն ջանային առնել. և զյաւելումն ատելութեանն, Եւտռոպիոս առաւելագոյն առնէր առ թագաւորն բանս արկեալ յանդիմանեալն ի նմանէ.

ա. Գ. այլս քան.

լոց յեկեղեցին խորհել փոյթ առնէր աւրէնս[1] յինքնակալացն առաջի դնել որ հրամայէր, մի՛ ումեք ապաւինել յեկեղեցիսն, այլ և զորս արդէն փախուցեալսն ի բաց քարշել արտաքոյ սահմանաց եկեղեցւոյն։ Եւ առժամայն դատաստանն հետևէր. քանզի առաջի կային աւրէնքն, և յետ ոչ բազում իրի ընդհատեալ առ Թագաւորին Եւտրոպիոսի, ապաւինէր յեկեղեցին և նա։ Ապա եպիսկոպոսն Յոհան, Եւտրոպիոսի ընդ սեղանովն կալով

1 Այդ օրէնքը նորմուծեցին Փրկ. 398 Թ. եւ 431 Թ. նորից վերցրին.

ԳՂ. ԾԺԸ.

Թէ որպէս օրէնէր ի պատիժս Թագաւորական եւ ածապարել յեկեղեցին։

Օրէնք էր ա ի Թագաւորաց. զի որ յանցանէր ի Թագաւորութիւնն և նախ քան զըմբռնումն ի պատիժն կարէր ածապարել յեկեղեցին, ապրեալ լինէր ի մահուանէ և ի պատժոց եկեղեցւոյ զդատաստանն տայրն և առաջնորդին որով դատեացի. Զայսոսիկ բ զօրէնս խափանեալ չանայր Եւտրոպիոս, որ Թագաւորական օթանոցին էր ներքինապետ, որ զհիւպատոսի պատիւ ունէր. Առնու հրաման ի Թագաւորէն. Ամենայն, ասէ, որ վնասապարտ է առ Թագաւորութիւնս և ապաւինի յեկեղեցին, քարշեալ եղիցի յեկեղեցւոյն և ի սահմանացն, և անդէն մեռցի. Անօանօր հետևի նմա դատաստանն իւր ի կորուստ անձինն. Յետ ոչ բազում իրի Եւտրոպիոս գ յանցեաւ առ Թագաւորութիւնն, և փախուցեալ անկանէր յեկեղեցին, և ծածկէր զինքն ընդ դ սեղանովն. ապաւինեալ ի հայրապետն, և երկիւղ մահու անկեալ ի նմա. Իսկ Յոհան սուրբ հայրապետն ըստ սովորութեանն իւրոյ մտեալ յամբոխն՝ ճառէր, որ ինչ

ա. Ա, օրինէր. Ն օրէն էր Թագաւորաց. բ. Գ. զայնոսիկ. գ. Ա, Ն. Մոռպիոս. դ. Ա՛ առ.

1. Նոր. Ցամբոխի փոխ. յամբոխի տես եւ ի Ստեփ. Ուռպել. Իէ. 80։

և զարհուրեցելոյ յերկիւղէն, նստեալ ի վերայ ամպոնին [ա] ուրանաւր սովորէր և յառաջագոյն խաւսել յաղագս լսելոյն, բանի ճառականի [բ] արտաձգեաց ընդդէմ նորա։ Որով առաւել թուեալ լինէր ընդհարկանիլ ոմանց, զի անհանդիպեցելոյն [գ] ոչ միայն ոչ ողորմէր, այլ ի հակառակէն և յանդիմանէր։ Բայց Նեստորի այս յայնժամ զհիւպատոսական պատիւն ընձեռեալ, և վասն յանցանաց ինչ թագաւորին զգլուխն կտրել հրամայէր. և ի բանէ հիւպատոսացն [1] բարձաւ անունն, և միայնւոյ հիւպատոսակցին Թէոդորոսի գրիւր։ Իսկ բան զի եպիսկոպոսն Յովհան և զԳայինաս զոր յայնքանւոջն զաւրավար սովորական համարձակութեամբն հպեալ զաւրագոյն թըշ-

ա. ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος. Կնշանակէ սեղանի նման կլոր ձեւով բարձրութիւն, որտեղից Յոհան Ոսկեբերանը արտասանում էր իւր ճառերը։
բ. λόγος ἐλεγκτικός բան յանդիմանական։
գ. դժբախտին.

1 Սովորութիւն կար իւրաքանչիւր տարի պաշտօնական տոմարում նշանակել նոյն տարուայ կոնսուլների (հիւպատոսների) անունները եւ տարին նրանցով կոչել. այդպէս ցուցակները կազմուած Լատիներէն կոչւում էին «fasti consulares». երբ կոնսուլը պատժւում էր, ջնջում էին նրա անունը այդ պաշտօնական ցուցակից։

խորհրդոյն էր ի չահ ժողովրդեանն։ Ընդ նմին արտասուեալ և վասն նորա յանդիմանութիւն [ա] որովք յառաջագոյնն ունէր զամբարշտութիւն. զի՞նչ պարտ էր ասել. որ թէպէտ և յեկեղեցւոյն և ի նորին բարեխօսութենէն ապրեալ եղև, այլ յետ այսորիկ իրաւունք ոչ ետուն ապրել. զի հատեալ լինէր սրով գլուխ ըմբռնեալ ի թագաւորէն։ Եւ այսպէս Նեստորիոս բարձաւ ի միջոյ, Նեստորիոսի անուն հիւպատոսութեան թըշնամանօք յանդիմանէր։ Եւ զԳայինաս [բ] զզօրավար թագաւորին, որ ընդ Արիանոսս [գ] ունէր զհաղորդութիւնն և խնդրէր զմուտ

ա. Ա, առ յանդիմանութիւն. բ. Ա՝ Գայինոս զօրավար. գ. Ա, Արիոսի.

մանեաց, զի ի մին եկեղեցւոջ յորոց ի ներքս ի քաղա-
քին ծարակիլ աղանդակացն իւր Արիանոսաց ի Թագա-
ւորէն խնդրել յանդգնեցաւ: Եւ զայլ ոմն վասն այլ
պատճառոյ կալաւղացն յանդիմանէր համարձակութեամբ
բազմաւ, վասն որոյ բազմաց ընդ մէջս էր: ա Ուստի
Թէոփիլոս Աղէքսանդրիոյ եպիսկոպոսն անդէն յետ ձեռ-
նադրութեանն խորհէր. զիարդ զնա խորամանկեսցէ և
ոմանց որոյ մերձն յաղագս այսորիկ գաղտաբար խաւ-
սէր. իսկ բազմաց և որոց հեռին ոչ եղելոց զառտնին
պատմէր զխորհուրդ: Քանզի տրտմեցանէր զնա ոչ
միայն գերազանցեալ երկիւղածութիւնն և համարձա-
կութիւնն, այլ և զԻսիդոռոս զքահանայ զառ ի նմանէ
կարգեալն՝ յեպիսկոպոսութիւնն Կոստանդնուպաւլսի
ածել ոչ զաւրեաց: Յայսոսիկ ապա որ ինչ Յոհանու
եպիսկոպոսին էր, և առ ժամայն իսկզբանէն երկնչէր
չարին հակառակ նմա: Իսկ զորս յաղագս նորայն յա-
ռաջելով ըստ մասին ինչ յայտնեսցուք:

ԳԼ. Ձ.[1]

Բայց զգործն արժանաւոր որ առ ժամանակաւքն

ա. διάφορος ἦν Թշնամի, ատելի էր:

1 Տես Սոզ. Ը. 4. Փիլոստ. ԺԱ. 8. Թէոդ. Ե. 32 Կաս. Ժ. 6. Նիկեփ. ԺԳ 5:

Նոցա ի քաղաքն, և ունել յեկեղեցւոջ, և զայլ ոք վասն այլ
իրաց, և ոչ ներէր ումեք. այլ որպէս սրով բանիւ յանդիմա-
նականաւն կամէր կտրել սխալանս յանցուցելոցն, և վասն այս
սորիկ ատէին զսուրբն: Լինէր ընդ այնոսիկ և Թէոփիլէ գաղտնի
խորհրդակցութեամբ, զի յանմահացուցանէր զնա համարձա-
կութիւն լուսաւոր վարդապետութեանն և զի զՍիդոռոս քա-
հանայ ոչ զօրեաց առնել ի տեղի նորին աթոռոյն: Եւ խորհէր

եղեալ պատմեցից· զիարդ Աստուծոյն նախախնամու-
թիւն զքաղաքն և զՀռովմայեցւոցն իւս ի մեծ վշտաց
հրաշալի աւգնականութեամբ փրկեաց։ Իսկ թէ զիա՞րդ
է այս ասելի է աստուստ։

Գայիանոս[ա] ազգաւ բարբարոս էր· իսկ ընդ Հռով-
մայեցովքն եղեալ և ի զինուորութիւն հպեալ և ըստ
սակաւ ինչ յառաջ ատեալ· յետոյ զաւրավար Հռով-
մայեցւոց զաւրուն հետևակի և հեծելականի ցուցա-
նիւր։ Իսկ առեալ զայսքան զաւրութիւնս զանձն ոչ
ճանաչէր, և զինքեանն մտածմունս ունել կարէր· այլ
զամենայն քար, ըստ ասացելումն, շարժէր, որպէս զի
արդեւք ընդ իւր և զՀռովմայեցիսն արասցէ։ Նա զամե-
նայն ապա զԳոդացն ազգ յիւրմէ աշխարհէն կոչէր· և

ա· Γαΐνας

միշտ Յոհաննու երանելոյն ոչ ի բարիսն, այլ զոր ինչ յառա-
ջիկայսն է պատմեսցուք. Բայց զիարդ Աստուած ողորմութեամբ
զքաղաքն Հռոմայեցւոց ի մեծ վշտաց հրաշալեօք փրկեաց՝ ա-
սասցուք.

Գլ. ՃԺԹ.

Բռնակալին Գայինայ չարութիւն, եթէ որպէս պարտեաւ եւ սպանաւ

Գայինա յանդիմանեալն[ա] ի հայրապետէն Յոհաննէ, էր
ազգաւ բարբարոս և ընդ Հռոմայեցեօք եղեալ ի զինուորու-
թիւն հպէր, և յառաջադէմ երևեալ զօրավար յետևակացն[բ]
ի թագաւորէն կացեալ լինէր. Յայսոսիկ լեալ, ոչ ճանաչէր
զինքն, այլ ի մեծագոյնն ձգտէր, և զամենեցուն միտս[գ] շարժէր
զՀռովմայեցւոցն ընդ իւր առնել, և զամենայն ազգ Գոթացն
կոչէր յիւրմէ աշխարհէն յիւր զինուորութիւն, և բազմացու-
ցանէր զզօրս իւր. Իսկ այլ ոմն իւր ազգական որ ի Փաւ-

ա Ա, յանդիմանեալ· բ· Գ· Ա· յետակացն· գ· Ա· միշտս·

իւրում պատշաճիցն զգինուորական դրաւշուցն իշխա-
նութիւն յարդարեաց։ Իսկ Տռի[տի]պիգիղիդոսի [ա] միոյ
ի նորա ազգականացն հազարապետ եղելոյ ուրոց ի Փռիւ-
գիա հաստատեցելոց զաւրականացն, և կամաւք Գայի-
նասա յանկրաւաւղ եղեալ. [բ] ինքն հրաման առնլով
պա(տ)րաստէր նմա զօր անդ գործեսոյն հոգաբարձու-
թիւն։ Եւ վասն զի Թագաւորին Արկադիոսի ոչինչ յա-
ռաջ իմացեալ պատրաստաբար, հրամայեաց և առ ժա-
մայն Գայինաս. գնալ բանիւք [գ] ընդդէմ Տռիբիգիղ-
դոսի, իսկ գործովք բռնակալ լինել խորհեալ. և ածէր
ընդ իւր ի Գդաց բարբարոսաց ոչ սակաւ բեւրս, և
հասեալ ի Փռիւգիայ զամենայն խախտէր։ Եւ նոյն ժա-
մայն անուհետև էր ի խռովութեան հռովմայեցւոցն
իրք. ոչ միայն որ առ Գայինասա; բազմութիւն լար-
բարոսացն, այլ և զի զարևելից զչէն կողմունս վշտա-
ցանել հանդերձէր, եթէ ոչ Աստուծոյ էր պահեալ
զվշտացեալ Հռովմայեցոց պետութիւնն։ [դ]

ա. Τριβιγίλδου

բ. Թարգմանը բաց է թողել «եւ հիմնովին աւերեալ զերկիրն Փռիւգիացւոց» նախադասութիւնը:

գ. τῷ λόγῳ

դ. «եթէ ոչ… պետութիւնն» չկայ բնագրի մէջ:

գիայ հաստատեալ զօրավար, որ կամօք Գայինա ամբոխ բա-
զում արարեալ խռովէր զաշխարհն։ Եւ լուեալ Թագաւորին
Արկադիա, հրամայէր Գայինա ամենայն [ա] զօրօք երթալ և տե-
սանել զչարիքն. վասն այնորիկ անգիտացեալ զխորհուրդ չարու-
թեանն։ Եւ երթեալ առ ազգայինն իւր, ամենայն ուստեք ժո-
ղովէին բազում զօրս և վշտացուցանէին զամենայն աշխարհն

ա. Ա, բազում. Ա. Գ. զայն այսպէս.

Իսկ Թագաւորին քաղցր կամաւք առ ժամայն ժամանակ հպեալ, պրուեստիւ անցոյց զբարբարոսն. քանզի առաքեալ առ նա ամենայն բանիւք և գործովք ի մեծարեալ պատրաստէր։ Իսկ նորա խնդրեալ երկուս յաւագաց սինկղիտուոյն այս ապոհիւպատոս, զորս հրամայէր հատանել զիւրսն դիմմունս զՍատորնիղոս[1] և զԱւրեղիանոս. ակամա զնոսա հարկաւ ժամանակին տայր Թագաւորն։ Իսկ նոքա վասն ամենեցունց յառաջ մեռանել փափագեալք, քաջաբար Թագաւորին հրամանի հնազանդէին։ Եւ հեռի ի Քաղկեդոնէ ի գիւղն[ա] որ ապարէզն կոչի պատահէին պատրաստի կրել զամենայն զոր ինչ բարբարոսն կամեցի։ Այլ նոքա ոչինչ չար կրեցին, իսկ Գայինաս հասանէր ի Քաղկեդոնէ, պատահէր անդ և Թագաւորն Արկադիոս։ Եւ լինելով ի մատրանն ուրանաւր մարմինն վկայուհւոյն Եւփիմեա կայ

ա. ἐν χωρίῳ ի տեղւոջն.

1 Սատուրնինոսը հիւպատոս էր նաև 383 թ. տես վերև Ե. 10.

Հռոմայ. Զայս ծանուցեալ վնոցա չարութիւն, և զիւր զանգիտութիւն,[ա] քաղցր կամաւ և մեծամեծ խոստմամբք առ ժամանակն լուծանէր զչար բարբարոսացն ժողովս բիւրաւորս։ Իսկ նոցա խնդրեալ երկուս ոմանս ի սինկղիտոսացն ապուհեպատոս,[բ] զոր ասէր հաւանել այնուիկ զդիմունս չարութեանն՝ զՍատուռնինոս և զԱւռեղիանոս[գ] զոր ի հարկէ տայր. և նոքա յօժարեալք վասն աշխարհի փրկութեան ի մահ.[դ] Իսկ նոքա ըստ նախախնամութեանն Աստուծոյ երթեալ առ բարբարոսն, ոչինչ վնաս կրեցին ի նոցանէ. Իսկ Գայինաս հասանէր ի Քաղկեդոն. և պատահէր Թագաւորին Արկադիայ. և մտեալ ի մատուռնն՝ ուրանոր մարմին վկայուհւոյն Եփեմիայ, երդմամբ առ-

ա. Ա՝ անգիտութիւնն. բ. Գ. Սինղիտոս նապաճուպսին. գ. Բալ. Ձեռ. զՍղոգինոս եւ զՈրեղինոս: դ. Ա, ի մահուանէ.

երդմամբք հաւատարմացանէին զմիմեանս Թագաւորն և և բարբարոսն. մի ինչ երբէք խորամանգել միմեանց։ Այլ Թագաւորն հաստատուն երդմամբն մնայր և վասն այնորիկ աստուածասէր յերդմունսն էկաց։ Իսկ Գայինաս ուխտազանց լինէր և յընտանի դիտմանէն ոչ ելանէր, այլ այրեցմունս և աւարառութիւնս պատրաստէր առնել ընդդէմ Կոստանդնուպոլսի, և ամենայն իսկ թէ կարասցէ Հռովմայեցւոց պետութեան։ Ապա բարբարոսանայր քաղաքն ի բազում բեւրուցն Գոթաց. և ոյք նորա բնակիչքն գերեալք լինէին։ Եւ այնքան էր ի վերայ կախեալ քաղաքին վիշտն, որպէս զի և լալիւն մեծ ի յերկնից մինչև յերկիր հասանէր, և որպիսի ոչ ոք ետես յառաջագոյն ազդեալ զնա։ Իսկ Գայինն նախ փորձեցաւ լինել անզգայութեամբն որում Հրապարակաւ ի գործարանս վաճառելոյն արծաթոյ առնել։

Իսկ իբր հռչակին յառաջ ազդեցելոյ և պահեցին առաջի ի սեղանն դնել զարծաթն, առժամայն ի միւս այլն գնայր խորհուրդ. և ի մէջ գիշերին առաքէր բազմութիւն բարբարոսաց ի հրձիգ առնել զպաղատնն։

նէին դաշինս Թագաւորն և Գայինաս. մի ինչ խորամանգել միմեանց։ Եւ Թագաւորն աստուածասէր մնայ ողջ ի դաշինս երդման բարբարոսին, այլ նա ուխտազանց եղեալ յիւր [ա] չարութեանն կամս դառնայր։ Այլ աւարառմունս առնէր ի սահմանս Կոստանդնուպօլսի և [բ] այրեցածս. նաև [գ] զկորուստ երանելոյն Յոհաննու սակս յանդիմանութեան խորհէր։ Եւ այնքան վիշտս հասուցանէր աշխարհին, որ ոչ եղեալ այնպիսի սուգ չարեաց. և որ քան զոր յաւելոյր [դ] ի չարն [ե] և ոչ ոք էր որ արգելոյր, եթէ ոչ Աստուծոյ նախախնամութիւն էր օգնել։ Առաքէր

ա. Ա, իւր. բ. Աʻ նաև. գ. Ա, սրտիւ միշտ խորհէր։ դ. Աʻ օր ըստ օրէ առաւելոյր. ե. Գ. ի չարն.

Յայնժամ երեւեցաւ գերերեւապէս զիարդ Աստուած նախախնամութիւն առնէր քաղաքին. քանզի բազմութիւն հրեշտակաց երեւեցաւ խորամանկանցն ձեւով վառելոց մեծամեծս ունելով մարմինս: Զորս կարծեալ բարբարոսացն ճշմարտապէս զաւր լինել եւ բազում քաջազոյն զարհուրեցան եւ գնացին: Իսկ իբր պատմեալ այս Գայինասա անհաւատ լինէր թէ երեւեալ է. քանզի գիտէր ոչ հուպ լինել զբազում ըզՀռովմայեցւոցն զզինել զզաւրսն, վասն զի ըստ քաղաքացն լինէին. եւ առաքէր առժամայն այլս ի նմին գիշերին եւ յետ այնորիկ բազում անգամ: Որպէս զի եւ յոլովապէս առաքեալ նոյնքն պատմեալ լինէին. քանզի միշտ հրեշտակք Աստուծոյ զնոյնն դաւաճանիցն տային զերեւումն. իսկ յետոյ ինքն ամբոխիւ բազմաւ երթեալ զփորձ առնոյր զաքանչելեացն, կարծեալ ճշմարտապէս զաւրաց լինել բազմութիւն: Եւ այսոցիկ ի տունջեան ծածկիլ, իսկ ի գիշերի առ նորա ձեռնարկումն ընդդի-

բռնակալն [ա] բազում բիւրաւոր զօրս ի գիշերի հրձիգ առնել զպալատն. յայնժամ երեւեալ լինէր բազմութիւն երկնաւորացն որք պահէին զքաղաքն հզօր սպառազինութեամբք. Զայս տեսեալ խորամանգաց զօրացն, զարհուրեալ փախեան, եւ պատմեն [բ] Գայինայ եւ ազգականի նորա. ոչ հաւատայր նոցա՝ գիտելով զզօրս Հռովմայեցւոցն. Դարձեալ այլ առաքեաց յիւրոց հաւատարմաց եւ զնոյնս [գ] եկեալ պատմեցին զբազմութիւն զօրաց որք նրդէին [դ] երկնաւորք զօրք հրեշտակաց որ երեւէինն, որք պահէին զքաղաքն որպէս կարծէին երկրաւոր. Իսկ յետոյ ինքն իսկ նրձայր բռնաւորն բազում ամբոխիւ, զփորձ առնուլ զքանչելի տեսլեանն կարծէր բռնակալն եւ զօրն ճշմարիտ զօրաց եկեալ նոցա ի մարտ. Իսկ այսոքիկ ի գիշերի երեւեալ, եւ ի

ա. Գ. բռնաւորն. բ. Գ. եւ պատմեն. գ. Գ. զնոյն. դ. Ա, որք էին.

մանալ արուեստաւորէր խորհուրդ, բայց իբր կարծէր զՀռովմայեցիսն վնասել, յաւգուտ լինէր, որպէս ելքն ցուցին։ Քանզի կեղծաւորեալ զդիւահարութիւն իբր յաղթել ի մատուռն առաքելոյն Յովհաննու հասանէր, եւթն մղոն ունի սա ի քաղաքէն։ Ելին ընդ նմա և բարբարոսք զզէնս գաղտաբար հանելով, էր ինչ զոր խեցեաւք թագուցեալ, և էր ինչ զոր այլովք հնարիւք գործաւորեալ։ Իսկ իբր պահապանաց դրանցն գտեալ զնենգութիւնն արտաքս հանեալ զզէնսն ոչ արգելուին, իսկ բարբարոսացն զսուրսն մերկացուցեալս ի պահապանսն հպեցան։ Եւ ամբոխումն որ աստուստ ունէր զքաղաքն դժնդակ և ամենեցունց մահ առընթեր լինել թուէր։ Բայց սակայն քաղաքն ի զգուշութեան յայնժամ լինէր, ամենայն ուրեք դրանցն նորա ամրացելոց։ Իսկ թագաւորին քաղցր կամաւք հպէր ի ժամանակին, և յայտնագոյն պատերազմող քարոզեալ զԳայինաս, հրամայէր զմնացեալս ի քաղաքին զբարբարոսն սպանանել։ Եւ միոյ ի միջի յետ դռնապանաց մահուան անցելոյ աւուր, պատերազմէին որք մերձ զաւրականքն ընդ բարբարոսացն ներքսագոյն դրանցն առ եկեղեցւոյն Գդւաց· քանզի անդանաւր ամենայն մնացեալքն ժողո-

տունջեան անտես լինել՝ զարհուրեալ հիանային ընդ տեսիլն։ Զայս լուեալ թագաւորին զնախախնամութիւն Աստուծոյ, քաջալերեալ ի հայրապետէն Յոհաննէ, թէ բանակք հրեշտակաց շուրջ են զնոքօք և պահեն զնոսա, ՙ ելանէր ի պատերազմ յուսացեալ ի տէր Աստուած. և մարտուցեալ պարտեաց զայլազգիսն[ա] և զբազումս[բ] վիրաւորեաց, և զմնացեալսն փախըստականս արարեալ,

ա. Գ. Յոհաննու. բ. Ա՛ Գ. սպան եւ.
1 Սղմ. ԼԳ. 8.

վեցան։ Բայց զնա հրձիգ առնէին, և սպանանէին ի նոցանէ յոյժ բազումս. իսկ Գայինասայ լուեալ զոչ ժամանեալսն ելանել ընդ գլուխն սպանանել, և ծանուցեալ ոչ ևս տանել նմա զպատրանսն, համբարձեալ ի մատրանէն վարէր ի Թիրակայ կողմունսն։ Եւ հասեալ ի Քեռսոն կղզին,[ա] ի նմանէ անցանել, և հասանել ի Ղամփսակ փութայր, որպէս զի արդեւք զարևելից կողմունսն ունել կարասցէ։

Իսկ իբր Թագաւորին առժամայն ծանուցեալ դարձեալ զաւր արձակեալ ընդ ծով և ընդ ցամաք, աստանաւր դարձեալ Աստուծոյ նախախնամութիւնն սքանչելի գործ ցուցանիւր։

Քանզի որպէս բարբարոսացն տարակուսելով ի նաւուցն լաստս կացեալ ի վերայ այնոցիկ անցանէին, իսկ Հռովմայեցւոց զինուորական նաւուցն այնքան ևս հասելոյ հողմ զեփիւռոս շընչեալ յոյժ։ Հռովմայեցիքն նաւովն ուժգին վարէին, իսկ բարբարոսքն երիվարաւքն

ա· Χερσόνησος Քերսոնէսոս Թերակղզու անուն է՝ Քերսոնեսեան Թերակղզի, իսկ թարգմանը չհասկանալով բառի երկրորդ մասը որ է νησος կղզի, թարգմանել է, իսկ առաջին մասը այնպէս է թողել. բայց ամբողջը իբրեւ յատուկ անուն ամենեւին կարիք չկար թարգմանելու։

Եւ բռնակալն փախուցեալ ի Թիրակ[ա] և հասեալ ի Ղամփսակ.[բ] որպէս զի կարասցէ ունել[գ] զկողմն արևելից. Իսկ Թագաւորն զօր[դ] առաքէր ընդ ծովեզրն զկնի, իսկ բարբարոսքն տարակուսեալք և ըմբռնեալ նաւս կամէին անցանել՝ ուր խորհէին. Իսկ Աստուծոյ սքանչելեացն վրէժխնդրութիւն և անդ ցուցեալ եղև. և յարուցեալ հողմ սաստիկ զբազումս ի նոցանէ սատակեաց ծովն.

Եւ ապրեալքն ի նոցանէ զԱստուծոյ վրէժխնդրութիւնն

ա· Ա՝ ի Թրակեայ. բ Ա. ի Ղափսակ. գ, Բ. գ. առնել. դ Դ. զաւս.

ի Նաւսն յաղեացն ի վերայ ձգեալք արտաքս հոսէին և ի ծովուն ապականէին։ Իսկ յոլովք և ի Հռովմայեցւոցն կորնչէին. այսպէս ապա բազում մասն բարբարոսացն ի Նաւեղն յայնժամ կորնչէր։ Իսկ Գայինասս չուեալ և ընդ Թիրակ փախուցեալ, անկանէր յայղ զաւրս Հռովմայեցւոյն և մեռանէր հանդերձ որ ընդ նմա բարբարոսաւքն։

Այսոքիկ իբր յընթացման յաղագս Գայինասայ լիով ճառեցաւ։ Բայց թէ կամեսցի ոք ստուգաբար իմանալ զորս յայնմ պատերազմի եղեալս, ընթերցցի զԳայինիտիա[ա] զգիրս զՔողոստիկոսին Եւսեբիոսին, որ հուպ էր յայսքանւոջս առ Տռուղոսի[բ] իմաստակի,[1] և ինքնատես պատերազմին եղեալ ի չորրորդ գիրսն իւրոն[գ] չափոքն զեղեալսն պատմեաց. և առժամայնցն եղելոց գործոցն յոյժ ի վերայ արարածոցն[դ] եղեալ սքանչելի։ Եւ այժմ իսկ արարողին[ե] Ամմոնիոսի զնոյն պատճառն հագներգեալ, ի տասն և ի վեցն հիւպատուղն[2] թա-

ա· τῇ Γαϊνίᾳ
բ· Τρωΐλῳ
գ· ἡρωϊκῷ
դ· τοῖς ποιήμασιν
ե· ὁ ποιητής·

1 Տես ստորեւ էջ 1.
2 Փրկչի 398 թ.

ծաննեան վասն մեծամեծ չարեացն զոր գործեցին ի Հռոմայեցւոց իշխանութեան։ Իսկ Գայինա ի փախստեան հանդիպի զօրացն Հռոմայեցւոց և մեռանի սրով զգլուխն հարեալ, և առ Թագաւորն հասուցանէին։ Եւ եղև խաղաղութիւն մեծ ընդ ամենայն աշխարհն, ողորմութիւն յԱստուծոյ եղեալ գոհանալով փա-

գաւորին Նորին Թէոդոսի, զոր Հանդերձ Փաւստոսիւ կատարէր, առ նոյն ինքնակալաւն ցուցեալ պայծառաբար շինեաց։ Այս պատերազմն լինէր ի հիւպատոսն Ստեղիքոնի և Աւրելիանոսի։[1] Իսկ զնոյն հետայն հիւպատին[2] տայր Փռաւիտոս, Գութ էր և սա ազգով, իսկ մեծ բարեմտութեամբ առ Հռովմայեցիսն անկեալ ի գործ։ա Իսկ այսքանեացս այսոցիկ չացեացս թողեալ զՀռովմայեցւոցն գործս, ուր զքահանայութիւնն հաւատացեալք ի կարգելոյ հակառակ լինքեանց նենգութիւնս թշնամանաւք քրիստոնէութեանն ոչ երբէք ի բաց կացին։ Քանզի յայնմ ժամանակին վերա յարուցմունս խռովացելոց քահանայիցն, իսկ սկիզբն չարին յՆ-

ա. Այստեղից թարգմանը մի կտոր բաց է թողել. ուր ի միջի այլոց գտնուում է նաեւ Արկադիոսի որդի Թէոդոսի ծննդեան յիշատակութիւնը որ եղաւ 401 Թ։

1. փրկ. 400 Թ.
2 փրկ. 401 Թ.

ռաւոր առնէին զտուրիչն այնպիսի այցելութեան։ Եւ եթէ կամիցի ոք զայս ուսանել զկատարանս, ի գիրս Սեբէոսի Քողոստիկոսի ընթերցեալ ուսցի զժամանակին չարիսա և սքանչելիս զոր եցոյց Տէրբ և փրկեաց զՀռոմայեցիս Տէր, զոր եցոյց և զոր հանդերձեալ էր ցուցանել բռակալն որ արագ բարձաւ ի միջոյ։

Գլ. ԺԻ.

Թէ որպէս Հռաւիտոս պատերազմ յարուցանէ եկեղեցւոյ՝ ասելով թէ Աստուած մարմին ունի թէ անմարմին է. եւ թէ որպէս Թէոփիլոս եպիսկոպոս Աղէքսանդրի խոստովանի զաստուածութիւն՝ անմարմին։

Իսկ նոյն հետայն եկեղեցւոյ պատերազմ յառնէ, գ Հռաւիտոս ոմն Գութ էր ազգաւ, որ ի պատերազմունս արիութիւն ցու-

ա. Ա՝ ժամանակի չարիսն. բ. Ա, հիք. գ. Ա՝ Գ. առնէ.

գիպտոսի առնոյր ըստ սովորութեանն վասն պատճառոյս այսպիսւոյ։

Գլ. Է.[1]

Էր փոքր ինչ յառաջ խնդիր շարժեալ. ապաքէն Աստուած մարմին է և զմարդոյ ունի ձև, և կամ անմարմին է և ի բաց վճարի ի մարդկայնւոյ, և յամենայն պարզաբար ասել, մարմնական ձևոյ։

Իսկ յայսմ խնդրոյս հեռ և վիճաբանութիւն յամենայն ժամ ի բազումս լինէին, ոմանց յայսքան յաւելելոց, իսկ ոմանց յայլոցն ջատագով եղելոց։ Բայց առաւել բազումք ի պարզականաց ճգնաւորացն մարմնական և մարմնակերպ գոլ զԱստուծոյ ասէին. իսկ յոլով ի սոցանէ ընտրեալք անմարմին գոլ ասէին զԱստուած, և արտաքոյ յամենայն մարմնական կերպարանէ վճիռ հատանէին։ Ընդ որս և Թէոփիլոս միաբանեալ լինէր Աղէքսանդրւոյ եպիսկոպոսն որպէս զի և

1 Տես Սոզոմ. Ը. 11. կամ. Ժ. 7. Նիկ. ԺԳ. 10.

ցեալ և պատուեալ զհւպատութեան պատիւ առնու, զհակառակութիւն բուսուցանէր։ Եւ սկիզբն չարին յԵգիպտոսէ առնու այսպիսի իրօք, որ ինչ յառաջ խնդրի շարժեալ. ապաքէն ասեն Աստուած մարմին ունի և զկերպարան մարդոյ. և դարձեալ թէ անմարմին է և որոշեալ և զատեալ ի մարդկային ձևոյ. Իսկ այսոսիկ[ա] խնդրոյ հեռ[բ] և բազում վիճմունք լինէին, ոմանք յայսոց աւելեօք,[գ] և ոմանք յայն. Եւ յոլովք ի պարզամտացն[դ] ճգնաւորաց մարմնական ձևով կերպարանաւ ասէին զԱստուծոյ պատկերն, իսկ բազումք ի նոցանէ ընտրելեալք, անմարմին գոլ ասէին զԱստուած, և արտաքոյ ամենայն[ե] մարմնական կերպարանաց. և վճիռ հատեալ յայս զբանս[զ] խոստովանութեան որ առ Աստուած. Իսկ Թէոփիլոս

ա. Ա՛ Ն. յայսոսիկ. բ. Դ. մինչեւ այստեղ թերի է. գ. Ա՛ յաւելեօք դ. Ա՛ ի պարզամտաց. ե. Ա՛ յամենայն. զ. Դ. յայս բան.

առ եկեղեցեաւն գալով ժողովրդին ընթանալ որոց մարմնակերպն ասելոց զաստուածայինն անմարմին աւրինադրել զԱստուած ի բեմասացութեանն իւրում։

Զայս լսելով Եգիպտացւոցն ճգնաւորաց, ժողովեալ[ա] զմիայնարանսն յԱղէքսանդրիա գային, և ամբոխէին ընդդէմ Թէոփիղոսի դատեալք որպէս զամբարշտեալ սպանանել զնա կամէին։

Զայս ծանուցեալ Թէոփիղոսի ի հանդէս մտանէր, և խորհէր հնարս որպէս զի արդեւք ճողոպրեսցի ի սպառնալեաց մահուանն։

Եւ երեւեալ նոցա ողոքանաւք փոփոխեաց զարսն, ասացեալ ցնոսա. այնպէս զձեզ տեսի որպէս զԱստուծոյ պատկեր. զայս ճառեալ թուղացոյց զմիայնացեալսն ի դիմմանէն։ Եւ ասէին ցնա, այլ թէ ճշմարիտ ճառես, զի Աստուծոյ դէմս է որպէս զմերս, նզովեա զՈ-

ա. Ըստ ԲՆ. Թողեալ.

Աղէքսանդրի եպիսկոպոսն օրինադրէր ի բեմասացութեան եկեղեցեացն իւր [ա] խոստովանել անմարմին զաստուածութիւնն միշտ։ Զայս լուեալ բազմաց ճգնաւորացն, թողեալ զմիայնաստանս [բ] յԱղէքսանդր գային և ամբոխէին ընդդէմ Թէոփիլոսի, ամբարշտեալ զնա և [գ] արժանի մահու յաղագս այնորիկ։

Իսկ Թէոփիլոս ի հանդէս մտեալ, թէ զիա՞րդ ճողոպրեսցի ի մահու սպառնալեաց, և ողոքեալ զնոսա ասէ. Ո՞վ հարք. այնպէս տեսի զձեզ որպէս Աստուծոյ պատկերս, [դ] և մի՞ զիս այլ ազգ համարիք աւել. Այսորիկ ցածոյց [ե] զնոսա ի ցասմանէն, որք և ասէին ցնա. Թէ ճշմարիտ ասես զԱստուծոյ [զ] դէմս որպէս և զմերս, նզովեա զՈրոգինի գրեանն. [է] զի ի նո-

ա. Դ. իւրոց բ. Դ. զմենաստանս. գ. Ա՝ համարէին. դ. Դ. պատկեր. ե. Դ. շիջոյց. զ. Գ. ասես զայս. է. Ա՝ գրեանքն.

բազմինն գրեանն. քանզի ի նոցանէ ոմանք խաւսելով ընդդիմանան մերոցս կարծեացս, իսկ թէ ոչ զայս առաքցես ըստ ոյում ամբարշտացն և աստուածամարտիցն իւրի, ակնկալցես ի մէնջ: Այլ ես, ասէ Թէոփիղոս, արարից զաւրինագրեալսն ձեզ, և մի դժնդականայք առ իս. քանզի և ես ցասմամբ եմ առ Որոգինի գրեալսն, և անգոսնեմ զուսուցումն զնոսա:

Այսպէս ապա յայնժամ զմիաբանեցեալսն խաղաղացուցեալ առաքեաց. թերևս արդեւք որ յաղագս այսորիկ խնդիրն մինչև աստանաւր յառաջ եկեալ դադարեաց, եթէ ոչ էր վառեալ ի վերայ նորա այլ գործոյ, իսկ թէ որպիսի և զինչ ասացից:

Որոց յԵգիպտոս միայնարանացն առաջնորդք եղեն չորք այր երկիւղածք. Դիոսկուռոս, Ամմոնիոս, Եւսեբիոս: [ա] Սոքա եղբարք էին. իսկ Երկայնք ի դրութենէ

ա. Չորրորդ անունը՝ Εὐθύμιο Եւթիմիոս բաց է թողած. որ սակայն համառօտ օրինակի մէջ կայ:

ցանէ ոմանք ընդդիմանալով [ա] մերոցս խոստովանութեան: Թէոփիլոս ասէ. Եւ ես առաւել ցասմամբ իմ ընդ Որոգինէսի, և զօրինագրեալն ի ձէնջ ասացի. [բ] և դուք մի դժընդականայք ընդ իս և անգոսնեմ զուսողսն: Զայս ասացեալ զնոսա խաղաղէր. և սիրով յուղարկեալ [գ] զնոսա ի տեղիս իւրեանց: Եւ այսպէս դադարեալ եղև որ յաղագս այսր [դ] էր խնդիրն.

ԳԼ. ԾԻԱ.

Յաղագս չորից արանցն Եգիպտացւոց միանաստանացն առաջնորդացն. թէ որպէս չար համբաւեցան ի Թէոփիլոսէ Աղեքսանդրու եպիսկոպոսէ:

Էին եղբարք չորք առաջնորդք [ե] միանաստանացն Եգիպտացւոց՝ արք երկիւղածք յԱստուծոյ. [գ] Դիոսկորոս, Ամմոնի-

ա. Դ. Գ. ընդդիմանան. բ Ա. վասն այնորիկ զի և դուք Դ. [illegible] գ. Ա. Գ. ուղարկեաւ. Դ. ուղարկէր. դ. Ն. այս. ե. Գ. առաջնորդ.

մարմնոյ անուանէին, և էին բանիւ և վարուք վայելելով, և վասն այսորիկ բազում էր ըստ Աղեքսանդրեայ որ ըստ նոցա բանն։ Եւ Թէոփիղոս Աղեքսանդրեայ եպիսկոպոսն յոյժ սիրէր և պատուէր զարսն. վասն որոյ զմինն ի նոցանէ զԴիոսկուռոս եպիսկոպոս Եռմուպողսի կարգէր՝ բռնութեամբ քարշեալ։ Իսկ զերկուսն ի նոցանէ աղաչէր լինիլ առ իւր, և հազիւ հաւանեցուցանէր որպէս եպիսկոպոս։ Բայց սակայն և հարկաւորեաց և ժառանգաւորացն արժանեաւք պատուեալ զտնտեսութիւն եկեղեցւոյն ընձեռեաց նոցա։ Իսկ նոքա ի հարկէ կային բարւոք տնտեսութեանն զգուշանալով, բայց սակայն տրտմէին զի ոչ իմաստասիրէին որպէս և կամէին ի ճգնութիւնն յարեալք։ Վասն զի ի յառաջին ժամանակին, և վնասել զանձինս համարէին, տեսանէին զեպիսկոպոսն ի յընչականն փոխել վարս, և բազում փոյթ վասն ընչիցն ստացման եդեալ. և յաղագս այսորիկ ըստ ասացելումն զամենայն քար շարժելով, առ ի գտանել

ոս. Սեբիոս, Թէմիոս և էին առաքինիք և գիտնաւորք. և վասըն] [ա] այսորիկ սիրեցեալք յԱղեքսանդրի եպիսկոպոսաց. Եւ զԴիոսկորոս բռնութեամբ եպիսկոպոս ձեռնադրէր [բ] Թէոփիլոս Երմուպօլսի. [գ] և զերկուսն ի նոցանէ աղաչէր առ իւր ունել մեծաւ պատուով. և հազիւ հաւանեցուցանէր, և հարկաւորէ ըզտնտեսութիւն և զհոգաբարձութիւն եկեղեցւոյն ունել։ Եւ նոքա ի հարկէ ունէին, և բարւոք տնտեսէին. [դ] բայց միշտ տխրեեալ լինէին, զի թերի համարէին զանձինս ի ճգնաւորական կարգաց մեկնեալք և վնասել զանձինս համարէին, տեսեալ եպիսկոպոսին զընչասիրութիւնն ամենայն ուստեք հաւաքեալ.
[Զայս տեսեալ [աստուածասէր արանցն, հրաժարէին

ա. Ա՟ Գ. եւ վասն. բ. Դ. բռնադատութեամբ ձեռնադրեալ եպիսկոպոս. գ. Բոլ. Ձեռ. Երամուպօլսի. դ. Դ. տնտեսեալ. Ը. անտես էին.

և ժողովել զինչս։ Զայս ահսանելով աստուածասէր ա-
րանցն^ա Հրաժարէին ի լինելոյն առ նմա. զանապատ սի-
րել ասացեալք, և զայն նախապատուեալ քան զոր
ի քաղաքին կեանս։ Իսկ Թէոփիղոս մինչ ցուրանաւր
ոչ գիտէր զճշմարիտ պատճառն, աղաչէր կալ նոցա.
իսկ իբրև ծանեաւ՝ ըստգտեալ ի նոցանէ բարկութեամբ
լնոյր, և զամենայն չար սպառնէր առնել նոցա։

Իսկ նոքա փոքր ինչ հոգ տարեալք սպառնալեացն
և յանապատ գնացեալ ջերմիկ ոմն, որպէս նմանեցաւ,
գոլով Թէոփիղոս, ոչ զփոքրին առնէր հակառակ նոցա
շարժումն, այլ խորամանգեալ զարսն ամենայն հնա-
րիւք փութայր։ Առեալ և առժամայն զնոցունց եղ-
բայրն զԴիոսկուռոս, զՀեռմուպողսի եպիսկոպոս։

Բայց տրտմեցուցանէր զնա բաւականաբար յանկ-
չին նոցա ի ճգնութիւնսն, և վասն նոցա պաշտաւն
ունել բազում։

Եւ գիտէր որպէս զի ոչինչ աւրինակաւ վնասես-
ցէ զարսն, եթէ ոչ զմիայնացեալսն պատերազմեցուսցէ
ընդ նոսա։ Ապա արուեստի^բ հպէր այսպիսում. քաջ
գիտէր զարսն բազում անգամ յաղագս Աստուծոյ ընդ
իւր բանս շարագրելով. որպէս զի Թէ Աստուած ան-
մարմին է, և ոչ երբէք մարդակերպ, քանզի հետևի
երբեմն մարդակերպին ի հարկէ մարդկային կիրն, և

ա. «Զայս ․ ․ ․ արանցն» չիք ի Բն.

բ Բն. μέθοδος ճանապարհ. եղանակ։

ի նմանէ յանապատն,^բ զի մի կորուսցեն զկարգն։ Իսկ Թէոփի-
լոս աղաչէր մնալ անդէն և ունել զտնտեսութիւնն։ Իբրև ոչ
կարէ հաւանեցուցանել՝ բարկութեամբ լնոյր և սպառնայր չա-
րաչար անցս^գ անցուցանել ընդ նոսա. իսկ նոքա գնային յա-
նապատս յառաջին իւրեանց կարգն։

ա. Դ. յանապատ. բ. Դ. չարչարանացն. գ. Դ. կրճատ է.

զայս կրթիլ ի հնազանդիցն· և յաւէտ յՈրոգինէս։ Որդ՝ այսպէս ունելով և խորհելով յաղագս Աստուծոյ Թէոփիլոսի, վասն հաստատելոյ թշնամեացն ընդդէմ դաւձուցանել զբարուք իւր աւրինադրեալսն ոչ ծուղացաւ, այլ յափշտակէր զբազումս ի միայնացելոցն արս աղջախոհս և ազէտս բանիւ, իսկ զյոլովս և առանց դպրութեան։ Եւ առաքէր յորս յանապատին միայնարանս· ոչ պարտ լինել հաւանել Դիոսկուռոսի և ոչ եղբարցն նորա, ասէ, անմարմին զԱստուած ասել։ Քանզի Աստուած, ասէ, ըստ աստուածային գրոյ և աչս ունի և ականջս և ձեռս և ոտս, որպէս և մարդիկ· իսկ որք առ Դիոսկորոսն՝ Որոգէնի հետևելով հայհոյականս ասէին մուծանելն, որպէս զի ուրեմն Աստուած ոչ աչս, ոչ ականջս, ոչ ձեռս, և ոչ ոտս ունի։ Այսուիկ իմաստմամբ յափշտակէր զբազումս ի միայնացելոցն· և լինէր ջերմագոյն ապշոպ ի նոսա։ Բայց որքան կրթեալ ունէին զմիտսն, ոչ յափշտակեցան յիմաստմանէն· այլ որոց Դիոսկորոսին և Որոգէնին հետևէին։ Իսկ պարզամիտքն յոլովք գոլով և նախանձ ունելով ջերմագոյն ընդդէմ

Իսկ Թէոփիլոս խորամանկեալ ամենայն ուստեք ի վերայ նոցա չար և զմիայնացեալսն պատերազմեցուցանէր[ա] ընդ նոսա որ յանկուցեալն էին ի նոսա։ Այսպէս դժրեալք· Թէ վասն այսորիկ արոշեալք եղեն, զի ասէին անմարմին զԱստուած և ոչ մարդակերպ, զի թէ մարդակերպ ապա և կիրս մարդոյ պարտ է ասել Աստուծոյ· և զայս ի հանդանից զՈրոգինի[բ] հաստատեն, զիւրն ասելն ի նոսա փոխարկէր յաղագս չարի տրանցն այնոցիկ։ Եւ այսպէս յափշտակեալ[գ] զբազումս ի միայնակեցաց արս աղջախոհս և անգէտս գրոց, ոմանք և առանց դպրութեան գրոց,[դ] մի ընդունել զԴիոսկորոս և զեղբարս նո-

ա· Ա, պատրէրաամեցուցանէր· բ· Դ· Որոգինի հաստատէր եւ զիւր· գ· Ա, ափշտակեալ· դ· Դ· ոմանք գրոց չիք·

եղբարցն գնային։ Էր ապա հերձուած ի միջի նոցա և զմիմեանս որպէս զամբարշտեալս քարշէին. և որք Թէոփիղոսին զգուշանալով Որիգէնի, անմիտս և ամբարիշտս կոչէին զեղբարսն, իսկ այդքն մարդակերպացիս[ա] զորս ի Թէոփիղոսէ հաւանեալք անուանէին։ Եւ յայսմանէ ընտրրայրահարութիւն լինէր ոչ փոքր. և էր ի միջի միայնացելոցն պատերազմ անուրանելի։ Իսկ Թէոփիղոս իբր ծանեաւ յառաջեալ զխռովութիւնն իւր, հանդերձ ամբոխով հասանելով ի Նիտրիայ, ուրանաւր էին միայնաւորանքն, վառեցանէր զմիայնացեալսն ընդդէմ Դիոս-

ա· Ἀνθρωποµορφιανοί.

[illegible]ա· զայսպէս ասողսն որ զինքն[ա] համբաւեցին կարծիս անմարմին զԱստուած։ Եւ միաբանք եղեալ ջատագով Աստուծոյ վարծեցեալ զինքեանս ամբոխէին,[բ] իսկ որ կրթեալ ունէին զմիտս գրոց՝ ոչ խոտորեցան յիմաստիցն· այլ ընդ Դիոսկորոսի և ընդ եղբարս նորա ոչ մարմին գոլ զԱստուած որպէս մերս, այլև ոչ անմարմին որ և մեզ է հասանելի, այլ որպէս ինքն գիտէ յիմանալեացս մերով[գ] զերծեալ. Իսկ պարզամիտք և անգէտքն բազում գոլով· ջերմագոյն[դ] ընդդէմ եղբարցն զինէին բանակռուեալք·

Եւ էր մարտ ի մէջ նոցա ի սատրելոյ չարին և Թէոփիլոսի կերպարան մարդոյ ասէին ունել աչս[ե] և ականջս· և հոտոտելիս և ձեռս և ոտս, և որ ինչ դէմ է[զ] մարդոյ, բայց[է] ի կրիցս։ Ցայսօրիկ[ը] Թէոփիլոս ամբոխիւ երթայր ի Նիտրիա,[թ] ուրանօր մենաստանքն, և վառէր[ժ] զմիայնացեալսն ընդդէմ Դէոսկորոսի և եղբարց նորա։ Եւ նոքա վշտացեալք, հալիւ

ա· Ա· Բ· Ն· Գ· որ զինեն· բ· Ա՛ համբաւէին· Դ· չունի ամբողջ նախադ· գ· Դ· մերոց· դ· Դ· վեհագոյն· ե· Ա՛ աչս· զ· Ա՛ դէպ է Գ· զիմէր· է· Ա՛ բաց· ը· Բ· կրիցս· այսոցիկ։ Ցետ այսորիկ· թ· Բոլ· Ձեռ· ի Մետրիայ· ժ· Ն· վարէր·

կուռոսի և նորին եղբարցն. իսկ նոքա մշտացեալք կո-րընչիլ հազիւ ճողոպրէին։ Զայսոսիկ զըստ Եգիպտոսի եղեալս, Կոստանդինուպոլսի եպիսկոպոսն Յովհան դեռ անազան գիտանայր, իսկ վարդապետութեամբքն ծաղ-կեալ և հռչակեալ էր ի վերայ այնորիկ. աճեցոյց նախ և զօր ի գիշերային աւրհնութիւնսն աղաւթս յայտ-պիսի պատճառոյ։

Ճողոպրեալք ի չարէ անտի, փախստականք եղեն ի Նմանէ, և հասանէին ի Կոստանդնուպօլիս առ երանելին Յոհան, և պատ-մեցին նմա զանցս աղէտիցն որ ինչ միանգամ եղև յԵգիպ-տոս. Եւ նա սիրով ընդունի զեղբարսն.'

ԳՂ. ՃԻԲ.

Սիւղոռոս քահանայ թէ որպէս զրպարտի։

[Էր ընդ նոսա և Իսիդորոս[ա] քահանայ սիրելի Թէոփի-լոսի,[բ] բայց այժմ ատելի ի ձեռն Պետրոսի իրիցապետի[գ] Աղէքսանդրի եկեղեցւոյն. զի զնա[դ] որոշէր յաղագս այսպիսի կարծեաց. Որպէս թէ զկին Մանիքեցի նախ քան յաղանդ-յն սրբել՝ յաստուածային խորհուրդն գայ. իսկ նա նովաւ ասէր մերժել յաղանդէ նախկին և զԻսիդորոս[ե] կոչէր իւր վկայ. Եւ նա անդէտ եղեալ զրպարտութեան, վկայէ զճշմարտու-թիւնն. Եւ սա որոշեալ գայ ընդ նոսա ի Կոստանդնուպօլիս և ընդ նոսա սիրով ընկալեալ եղև յեկեղեցին.[զ] բայց ի հաղոր-դութենէ արգելու զնոսա յաստուածային խորհրդոյն, զի գի-տացէ զճշմարիտն զոր լուաւն. և նոցա զանյիշաչարութեան

ա. Բոլոր. Ձեռ. Սիւղիտոս. բ. Ա. Թէոփիլոս. Դ չունի այս ամբողջ գլուխը, գ. Գ. երիցապետի. դ. Ա՝ զի նա. ե. Բոլ. Ձեռ. զՍե-ւէղիոս. զ. Ա եկեղեցին.

1 Հետեւեալ [] մէջ եղած հատուածները համառօտ օրինակի մէջ չկան ու առաջ է դրուած:

ԳԼ. Ը. [1]

Արիանոսքն որպէս ասացաք, արտաքոյ քաղաքին զժողովսն առնէին։ Ապա իբրև իւրաքանչիւր շաբաթուցն տաւնք հասանէին, ասեմ զորս յայնժամ շաբաթու և կիւրակէի, յորս հաւաքմունք ըստ եկեղեցեացն սովորութեան լինէին, [2] նոքա ներքսագոյն դրանց քաղաքին ի սրահսն հաւաքեալք և աւրհնութիւնս ընդդիմաձայնս առ Արիանոսական կարծիսն յարդարեալք ունէին կամաւ․ և զայս առնէին ըստ յոլով մասին գիշերւոյն։ Իսկ յառաւաւտինսն զնոյնպիսիսն ընդ-

1․ Տես Սոզոմ․ Ը․ 8․ կատ․ Ժ․ 8․ Ղ․ Նիկ․ ԺԳ․ 8․
2 Տես վերև Ե․ 2․

[illegible]րատն աւանդէր միշտ ի խաղաղութեան, և զհոչակաւոր վարդապետութիւն միշտ յեկեղեցւոջ Աստուծոյ անհատ ճառէր։ [ա] Եւ շարագրողքն ոչ զանց առնէին զշնորհալից աստուածատուր բանիցն, որպէս յաղբիւրէ հոսեալ արբուցանելով [բ] զաստուածասէր անձինս. և յաչաղկոտանն [գ] արամեցուցանէր առաւել յոլովութիւն լուսաւոր վարդապետութեան, որ միշտ յեկեղեցւոջ Աստուծոյ]։

ԳԼ. ԾԻԳ.

Թէ որպէս աճեցոյց եւ բազում օրհներգութիւն եւ աղօթս գիշերային փառաբանութեան:

Ի վերայ այսոցիկ աճեցոյց և բազում օրհներգութիւնս և աղօթս ի գիշերային փառաբանութեան ըստ խորհրդածութեան տօնից, և կիւրակէի և շաբաթու, ըստ համագոյութեան հաւատոյ ընդդէմ հերետիկոսացն, մանաւանդ Արիանոսաց, որ նախկին իսկ ունէին առնել ընդդէմ ուղղոց. զգիշերային օրհ-

ա. Ա՛ ճառով. բ. Ա բուծանելով. գ. Ա՛ եւ զյաչաղկոտումն.

դէմ ընդ մէջ քաղաքին ելանէին ընդ դրունսն, և ի տեղիսն ուրանաւր ժողովէին հասանէին։ Վասն զի և հայհոյութիւնս և հակառակութիւնս ընդդէմ խորհաւղացն համագոյութեանն ասելով ոչ դադարէին, քանզի բազում անգամ և այսպիսի աւրհնութիւն ասէին. Ուր են ոյք ասեն զերիսն մին զաւրութիւն։

Յայնժամ երկուցեալ Յովհաննու, զի մի՛ ոք ի պարզագունիցն յայսպիսի աւրհնութեանց արտաքս քարշեսցի յեկեղեցւոյն, ընդդէմ նոցա կարգէր զօրս իւրոյ ժողովրդին, որպէս զի արդեաւք և նոքա ի գիշերինսն աւրհնութիւնս պարապելով շիջուսցեն զնոցա զոր առ այս փոյթն, և հաստատուն զընտանիսն առ իւրեանց հաւատ յարդարեսցեն, և ոչ մոլորեսցին յԱրիանոսացն։ Այլ դիտումն Յովաննու լինէր քաղցր, և խառովութեամբք և վշտաւք զվաղճանն ընկալաւ։ Քանզի

նութիւնս հնչեցուցանէին ի դուրս ի լսելիս բազմաց, զի այնու կարասցեն որսալ զպարզամիտսն, զնոյն և յառաւօտս" զհակառակս համագոյ Երրորդութեան, որ մին քան զմին նուազ ասէին յօրհնութիւնսն (Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն Սըրբոյ) բարձր ձայնիւ.

Յայնժամ երկուցեալ Յոհաննու, զի մի ոք յայսպիսի օրհնութեանց արտաքս քարշեսցի յեկեղեցւոյն ի պարզամտացն. կամ ի դիւրահաւանիցն. ընդդէմ նոցա կարգէր զօրս փառաբանիչս ամենասուրբ Երրորդութեան միոյ աստուածութեան և փառաց և զօրութեան, որպէս զի արդեօք և նոքա՛ գիշերային օրհնութեամբք օրհնեսցեն զԱստուած. և շիջուսցեն զնոցա հայհոյող օրհնութիւնսն, և զընտանիս՛ հաւատոյ պահեսցեն ի մոլորութենէ աղանդոյ սորա փառաբանութեամբն, որ ի Հայր և յՈրդի և ի Հոգին Սուրբ. Այս դիտումն էր բարե

իբրև պայծառագոյնքս այսպիսիկ համագոյութեանն աւրհնութիւնք ի գիշերայինսն աւրհնաբանութիւնս ցուցանէին. քանզի յարդարեալ լինէին խաչք արծաթիք բերելով և լուցմունս ի մոմեայ ջահուց, թագուհւոյն Եւդոքսեայ տուեալ զոր յայսոսիկ վզենակն։ Ամբոխ գոլով Արիանոսքն և նախանձու աւրինակաւն ըմբռնեալք ի հատուցանելն, և վիրաւորս առնել ձեռն արկէին. քանզի տակաւին ի յառաջնել զաւրութենէն ջերմիկքն առ մարտն էին, և արհամարհէին զնոսա։ Այլ ոչ փոյթ արարեալ ի միում գիշերի առնէին զմարտն և սկսանէին քարինս ձգել. և հարկանէր քար զճակատն Բրիսոնի[ա] որ թագաւորին ներքինի էր, ընդունելով յանժամ զաւրհներգողսն, կորնչէին և ոմանք ի ժողովրդենէն յերկոցունց կողմանցն։ Յորոց վերայ շարժեալ թագա-

ա. Βρισων

և սգով արգելաւ։ Քանզի պայծառագոյն սրբասացութեանն համագոյ Երրորդութեանն ի գիշերայինսն լսելոյ օրհնութիւնս, յարդարեալ խաչիւք և անուշահոտ խնկովք մոմեղինովք և ջահիւք (շրջելով[ա] ընդ քաղաքն օրհնէին[բ] զԱստուած, և զամենեցուն լսողացն միտս շարժէին ի բարեբանութիւն ամենասուրբ Երրորդութեան, և ընդ առաւօտս սրբասացութիւն Երրորդութեան Որդւոյ ընծայեցուցանէին քաղցրաձայն երգով սուրբ Աստուած ասելով, սուրբ և հզօր, սուրբ անմահ որ խաչեցար վասն մեր, ողորմեա մեզ։) Զայս լուեալ Արիանոսացն, մախացեալ ընդ օրհնութիւնն Աստուծոյ, զարթուցին[գ] պատերազմ սաստիկ ի գիշերի, քարինս վիժելով և զօրհներգողսն հարեալ վիրաւորէին և զոմանս սպանին քարկոծեալք. և լինէր գիշերամարտութիւն և բազումք յերկոցունց կողմանց

ա. Դ. շրջեալ. բ. Դ. ղարձեալ մի քանի ամբողջ թերթեր չունի. գ. Ա, յարուցին.

ւորն, արգել զԱրիանոսն հրապարակաւ առնել զաւրհնաբանութիւնսն. եղեալքն յայնժամ այսպիսիք էին։ Բայց ասելի է թէ ի յորմէ պատճառոյ էառ սովորութիւն ընդդիմաձայն աւրհնութիւնս յեկեղեցւոջն ընդունիլ։

Իգնատիոս որ Անտիոքայ Ասորւոց երրորդ յառաքելոյն Պետրոսէ եպիսկոպոս, որ և ընդ նոսա ընդ յառաքելոյն լինէր եղեալ, երևումն հրեշտակաց եսես ի ձեռն ընդդիմաձայն աւրհնութեանցն զսուրբ Երրոր-

վիրաւորեցան և մեռան։ Զայս լուեալ Թագաւորին իսկոյն սպառնալեօք արգել զԱրիանոսն ի մարտիցն, և արգել զգիշերային օրհնութիւնսն ասել ի դուրս, այլ ի տունս աղօթից ամենեցուն օրհնել զԱստուած։

Գլ. ՃԻԴ.

Պատճառ երեք Սրբասացութեան թէ որպէս ի վերայ որդւոյ ասի։

Ասացից և զպատճառս[1] Սրբասացութեան որ ի վերայ Որդւոյ ասի Երրորդութեանն սրբասացութիւնն։ Իգնատիոս՝ Անտիոքայ եպիսկոպոս՝ երրորդ յառաքելոյն Պետրոսէ և աշակերտեալ նոցա, որ և յեւթանասնիցն ասի լինել սուրբն, ետես անէ երկնաւոր զօրս հրեշտակաց, (որք օրհնէին զամենասուրբ Երրորդութիւն երեքկին սրբասացութեամբ մի աստուա-

ա. Գ. մեղաց.

1 Նորայր Տես. զԹարգմանութիւն հատուածիս ի Զամչեանէ. Հ. Բ. 633: Էջմիածնի մատենադարանի Ձեռագրերից մէկի մէջ թիւ 544 թղ. ՁԸ. ժողովուած է վկայութիւններ զանազան պատմագիրներից, ուր կայ մի նաեւ փոքրիկ հատուած Սոկրատի պատմութիւնից: «Ի Սոկրատէն բանս Իգնատիոս Անտիոքացի յիւր ժամանակն կարգեաց զխաչեցարն յԱնտիոք զոր ի հրեշտակէն լուաւ, քանզի ականատես էր Քրիստոսի, եւ առեալ անտի ասացին զխաչեցարն ի քաղում եկեղեցիս մայրաքաղաքաց:

ղութիւնն աւրհնելոյ, և զաւրինակ տեսութեանն որում Անտիոքիայ եկեղեցւոյն աւանդեաց։ Ուստի և յամենայն եկեղեցիս նոյն աւանդութիւնն տուաւ և պահի։ Արդ այս էր որ յաղագս ընդդիմաձայն աւրհնութեանցն բանս։

Գլ. Թ.[1]

Իսկ ոչինչ ընդ երկարս ոչք յանապատէն միայնացեալքն. ի Կոստանդնուպոլիս գային, հանդերձ Պիոսկոռոսիւ և նորին եղբարբքն։ Էր ընդ նոսա և Իսիդոռոս[2] որ յառաջ եպիսկոպոսին Թէոփիղոսի սիրելի, իսկ յայնժամ թշնամի եղեալ վասն այսպիսի պատճառոյ։ Պետրոս ոմն երիցապետ[ա] Աղէքսանդրւոյ եկեղեցւոյն զնա հանել խորհեցաւ, [բ] և մեղադրութիւնս ածէր ի վերայ նորա. ուպէս զի թէ զկին ոմն Մանիքեցի յաստուածայինսն խորհուրդս ընկալեալ էր, ոչ նախկին

ա. πρωτοβρεσβύτερος.

բ: Ըստ բնագրի ոչ թէ Պետրոսն է Իսիդորին հանում, այլ հակառակը լինում է Թէոփիլոսը Պետրոսի պատճառաւ։

1 Տես Սոզոմ. Ը. 12. Նկեփոր. Ժ. 10. Նիկ. ԺԳ. 11.

2 Սա Աթանասի ժամանակ ձեռնադրուած քահանայ էր եւ մեռ 380 տարեկան արդէն.

ծութեանն զփառսն ընծայէին. զնոյն դարձեալ և ի վերայ Որդւոյ անճառելի ձայնիւ երեքկին սրբասացութեամբ տան զփառսն. Որ ի միասնորա ապաւորեալ եղև սրբասացութիւն օրհնութեանցն. որ ի Քրիստոս զխորհրդածութիւն[բ] ունի) և զայս յԱնտիոքայ եկեղեցւոյն աւանդէր յերեկոյս և ի փառորդեան աւուրս սուրբն Իգնատիոս. Ուստի և յամենայն եկեղեցիս ուղղափառաց տուեալ պահի, (և զամենայն կարգս եկեղեցւոյ յԻգնատիոսէ առէ հաստատեալ.)

ա. Ա մի աստուածութեամբ. բ. Ն. զխորհրդակցութիւն.

ի մանիքէական հերձուածոյն մերժեալ զնա։ Եւ վասն զի Պետրոս ասէր փոխել յաղանդոյն զկինն, և ոչ առանց կամաց եպիսկոպոսին ընդունել զնա, զայրագնէր Թէոփիղոս իբր զըրպարտեալ· քանզի ոչ գիտել ասէր զերեալն։ Ապա Պետրոս զԻսիդորոս կոչէր վկայեալ նմա, որպէս զի ոչ անգէտ լինել որոց վասն կնոջն եպիսկոպոսին։ Իսկ հանդիպէր որ ինչ ըստ այսմ ժամանակի ի Թագաւորացեղուցն Հռովմ կելով Իսիդորոսի, քանզի առաքեալ լինէր ի Թէոփիղոսէ առ Դամասոս Հռովմայ եպիսկոպոսն, առ ի հաշտեցանել զնա ընդ Փղաբիանոսի Անտիոքայ եպիսկոպոսին։ Քանզի խղճային [ա] որք Մեղիտիոսին առ Փլաբիանոս վասն երդմանն, որպէս և յառաջագոյնն ճառեցաւ։

Յարուցեալ յայնմժամ ի Հռովմա Իսիդորոս, և ի Պետրոսէ ի վկայութիւն կոչեցեալ, ասէր որպէս զի թէ իցէ ընկալեալ զկինն Մանիքէցի կամաւք եպիսկոպոսին, և տալ նմա կնոջն յաստուածայինցն խորհրդոց։ [բ] Բորբոքէր ապա Թէոփիղոս բարկութեամբ, և զերկոսինն յեկեղեցւոյն արտաքս վարէր։ Այս պատճառս եղև Իսիդորոսի ընդ որոց Դիոսկորոսին հասանել ի Կոստանդնուպաւղիս, որպէս զի արդեւք ի Թագաւորէն և յեպիսկոպոսէն Յովհաննու, որ ինչ հակառակ նոցա յարդարեալն յանդիմանեսցի։ Զայս ծանուցեալ Յովհաննու, պատուով ունէր զայսնի, և յաղաւթիցն վայելել ըստ եկեղեցւոյն ոչ արգելոյր, իսկ ի հաղորդութենէ խորհրդոցն ոչ ասաց քան զտեղեկանալն տալ նոցա։ [գ]

ա· διεκρίνοντο բաժանեալ լինէին։

բ· ά μυστήρια.

գ· Երկու նախադասութիւն է բաց թողած:

Եւ լուեալ Թէոփիղոսի զորս հալածեալ եղեն ի նմանէ, թէ ընկալեալ եղեն ի Յոհաննէ ի հաղորդութիւն և պատրաս-

Եւ ամենայն իրաւք յորս լինէր, որպէս զի արդեաւք ոչ միայն որոց Դիոսկորոսին հաստուսցէ, այլ քանզի և զՅովհան ընկեսցէ յաթոռոյն։ Այլ առաքէր ըստ քաղաքացն թուղթս առ եպիսկոպոսունսն, թագուցանելով զընքեանն գիտումն, միայն զԿիւրղէնին գրեան անգոսնեալ. որովք նախ քան զնա Աթանասիոս վկայութեամբ ընտանի հաւատոյն ի յընդդէմ Արիանոսացն բանս բազում անգամ հպեցաւ։

Գլ. Ժ.[1]

Ուխտէր ապա Թէոփիղոսի հաշտութիւն[ա] առ Էպիփանիոս եպիսկոպոսն Կոստանդւոյ[բ] որ ի Կիւպրոս, Նախկին անմիաբան եղելոյ առ նա. քանզի մեղադրէր Էպիփան Թէոփիլոսի իբր զփոքր իմացողի յաղագս Աստուծոյ, զի մարդակերպ զնա գոլ կարծէին։ Արդ այսպէս ունելով Թէոփիլոսի յաղագս Աստուծոյ, և անգոսնելով ովք մարդակերպն զաստուածային կարծէին.

ա. φιλία
բ. Κωνστατίας
1 Տես Սոզոմ. Ը. 14. կաս. Ժ. 10 Նիկեփ. ԺԳ. 12։

ռեցաւ գնալ Նոցա։ Եւ այսոքիկ սուտք առաւել զնա չարացուցին առ երանելին, զոր ունէր զմախանս առ Ցոհան։ Ապա առաքէ թուղթ ըստ քաղաքաց քաղաքաց առ եպիսկոպոսս. որպէս զի կարասցէ հատուցանել զար Ցոհաննու և արանցն, որք ի նա ապաւինեցան։ Եւ թագուցանէ զինքեան գիտունսն, և անգոսնէ[ա] զգրեանն Որիգէնի, որ նախ քան զնա Աթանասիոսի վկայութիւնն էր[բ] ընդդէմ հաւատոյն Արիանոսացն մարտի։

Ուխտէր Թէոփիլոս գրով առ Եպիփան եպիսկոպոսն Կիպրացոց, զի անմիաբան էր նախկին ընդ նմա վասն մարդակերպ

ա. Գ. միայն. բ. Ա Աթանասիոս ի վկայութիւն.

նիցն զԹագաւորութեանն, մեծամեծս զաւրելով, –
նակ գտանել համարեալք ըստ որում Յովհաննու
ստուսցեն, ապա մեծ ժողով ի Կոստանդնուպաւլիս
ննել յարդարէին, էր ինչ զոր Թղթովք իսկ էր ինչ
լոր առանց գրոյ առաքեալք։

Գլ. ԺԱ. 1

Բայց առաւել աճեցոյց զատելութիւնն Յովհաննու
և այլ իր, իսկ պատմեալն այսպիսի ինչ էր։ Երկու ե-
պիսկոպոսք ըստ այնմ ժամանակի ծաղկեցան Ասորիք
գոլով ազգով Սեւերիանոս և Անտիոքոս։ Սեւերիանոս Գաբա-
ղացւոց, որ է քաղաք Ասորւոց. իսկ Անտիոքոս Պտղո-
մայիդոյ, որ ի Փիւնիկէա եկեղեցւոյն առաջնորդ էր։
Եւ երկոքեանն ի ձեռն բանից ճարտասականաց եղեն
Հասեալք,ա իսկ Սեւերիոս և Թուել խրատելով ոչ յոյժ
ձայնիւ զհեթանոսականն պարզէր լեզու. այլ և արտաք-
նաբար բարբառելով Ասորի էր ձայնն։բ

ա. Հռչակեալք.
բ. Միտքն է. Սեւերիանոս անընդունակ Յունական արտասանու-
թեան, Ասորաձեւ էր հնչում Յունարէնը:

1 Տես Սոզոմ. Ը: 10, կամ. Ժ. 10. Նիկեփոր ԺԳ. Թ.

ի վերագունիցն ըստ Թագուհւոյն կամաց, զոր ունէր ոխութիւն
վասն յանդիմանութեան նորա ախտանացն. դէպ ժամանակի
գտեալ աներաւաց, զոր խորհեցան ժողով առնել ի Կոստանդ-
նուպօլիս. Եւ առաւել աճեցուցանէ զատելութիւնն առ Երա-
նելի (այրն Աստուծոյ)ա Յոհան Սեւերիանոս եպիսկոպոս Ասորի
ազգաւ ի Գաբաղաբ և պատուեցաւ ի Յոհաննէ. և ծանօթ
Թագաւորին և Թագուհւոյն և մեծամեծացն լինէր, որ ունէր զ
զճարտասանութիւն և երևելի ի գովս մեծամեծացն էր.

ա. գ. Յոհան. բ. Բոլ. Ձեռ. ի Գաբաղա. գ. գ. առնէր.

ծուրհրդ
րեալ, ա
ծանուցի
պրդի ժ
և Տգնեայ
կոստանա
հաննայ
և ողջեր
ի Նժանե,
մայ վեհ
ծանուցէ
ուր եւ
թող
անէ
եւ

Իսկ Անտիոքոս յառաջագոյն ի Կոստանդինուպօլիս ի Պտղոմիդոյ եկեալ, ըստ եկեղեցեացն ժամանակաւ ինչ խորհրդաբար ուսուցեալ և բազում յայսցանէ ինչս արարեալ,[ա] յիւրն գնաց։ Իսկ Սեւերիանոսի յետ այսորիկ ծանուցեալ՝ զԱնտիոք բազում ինչս ի Կոստանդինուպօլսի ժողովելով, նախանձեալ զայն և ինքն փութացաւ, և ճգնեալ և շարակարգեալ բանս յաճախս և ինքն ի Կոստանդինուպօլիս գնայր։ Եւ ընկալեալ բարւոք ի Յովհաննու մինչև ցժամանակս ինչ հնազանդ լինէր առնն, և ողոքէր և ինքն ոչինչ նուազ սիրեալ և պատուեալ ի նմանէ, ծաղկէր և ըստ վարդապետութեանցն և բազմաց վեհագունիցն, նաև նմա թագաւորինն[բ] լինէր ծանաւթ։ Եւ վասն զի յայսքանուոջ պատահեաց Եփեսոսի եպիսկոպոսի մեռանել, հարկ լինէր Յովհաննու երթալ յԵփեսոս առ ի ձեռնադրել եպիսկոպոս։ Եւ հասանելով անդր, այլոց զայլ նախակարգեալ եպիսկոպոս փութացելոց[գ] նա զՀերակղիտոս զսարկաւագ իւր, ազգաւ

ա. χρηματισάμενος նա այլ փողը հաւաքել է ժողովրդեան տուած [illegible]ամատր ընծաներից:

բ. Բն. αὐτῷ βασιλεῖ թագաւորին իսկ լինէր....

գ. Բնագրից մի ամբողջ պարբերութիւն բաց է թողած:

ԳԼ. ՃԻԵ.

Երթալն ս. Յովհաննու յԵփեսոս ի ձեռնադրել եպիսկոպոս եւ Սերապիոնի բանսարկութիւն:

Նոյն երթալ Յոհաննու յԵփեսոս և ձեռնադրել անդ եպիսկոպոս ի տեղիս վախճանելոցն, և զեկեղեցւոյն կարգս յարդարել[ա] ըստ քաղաքաց քաղաքաց, և զՆաւատիանոսս միաւորելով յեկեղեցիս[բ] Աստուծոյ, և զԶատիկն ըստ մերում առնելեացս. յայսոսիկ յերկարեալ[գ] ի դարձն (առնել Զատիկ)։

ա. Գ. աքղարել. բ. Ա յեկեղեցի. գ. Ա՝ երկարեալ.

Կիպրացի՝ յեպիսկոպոսութիւնն նախակարգէր։ Եւ եղեալ ի վերայ այսորիկ աղմուկ յԵփեսոս իբր թէ ոչ արժանի լինէր առ եպիսկոպոսութիւն Իռակղիդիաս։[ա] Հարկ եղև յամել Յովհաննու յԵփեսոս, իսկ յամելով նորա ի նմա՝ Սեւերիանոս ի Կոստանդնուպոլիս համայագոյն լսաւղացն լինէր։ Եւ այս ոչ թագչէր ի Յոհանայ՝ քանզի փութապէս նմա եղեալքն պատմէին։ Սեռապիոնի՝ ո[ւ]րում և նախկին արարաք յիշատակ՝ բանս արկանել և խռովեցուցանել ասացեալ ի Սեւերիանոսէ զեկեղեցին՝ առ նախանձ աւրինակին նախակարգեցաւ Յոհան։ Այս ճանապարհին գործ ինչ արարեալ զբազում եկեղեցիս Նաւատիանոսացն և զՉորեքտասաներորդացն[բ] առնելով՝ միաւորեցոյց ընդ սրբազոյն եկեղեցւոյ և գայ ի Կոստանդնուպոլիս։ Եւ ինքն դարձեալ զպատշաճ հոգատարութիւն եկեղեցեացն առնէր. իսկ զՍեռապիոնի զամբարտաւանութիւնն և զամբարհաւաճութիւնն ոչ ոք տանել կարէր։ Քանզի զբազում համարձակութիւնն զոր ի Յոհանայ ստանայր՝ առաւել քան զպարտն ամենեցուն մատուցանէր՝ վասն որոյ և որ ընդդէմ եպիսկոպոսին ատելութիւնն առաւել բորբոքէր։

ա· Այս նախադասութեան տեղ բնագրի մէջ «երկուքին կողմանք ղաղարէին յմնտանի վիճաբանութեանց», որ համապատասխան է բաց թողած պարբերութեան մտքին։

բ· Τεσσαρεσκαιδεκαδιτῶν

Իսկ Սերապիոն բանսարկու, զոր նախ յիշեցաք, սարկաւագ գոլով միաւորի ընդ Սեւերի եպիսկոպոսի. և ամբարհաւաճեալք խաբէն զբազումս ի պարզամտացն ի բաց կալ ի Յոհաննու ուսմանցն. և որք էին ատելիք Յոհաննու, առաւել յորդորէին յանկումն նորա. և այս ոչ ծածկէր ի Յոհաննէ. Բայց երանելին Յոհան ոչինչ փոյթ առնէր զայնմանէ ասացեալսն ,

Երբեմն Սեւերիանոսի առընթեր գոլով՝ զպատշաճն գոլով եպիսկոպոսին պատիւ ոչ բացատրեաց, այլ նըստելով կատարէր ցուցեալ փոքր ինչ հոգ տարեալ Սեւերիանոսի գալստեանն։ Զայս ոչ տարաւ Սեւերիանոս զՍեւերապիոսի արհամարհութիւնն. և առ որս մերձն մեծամեծս կարդայր ասելով, եթէ Սեւերապիոն քրիստոնէ մեռանիցի, Քրիստոս ոչ մարդացաւ։ Զայս զպատճառ Սեւերապիոնի ըմբռնեալ, յայտնաբար թշնամի զՍեւերիանոս Յովհաննու կարգեաց, թագուցեալ զոր առ որոշումն, զորոյ թէ Սեւերապիոն քրիստոնէ մեռանիցի. միայն ճառեալ ասացեալ ի Սեւերիանոսէ, որպէս զի ուրեմն Քրիստոս ոչ մարդացաւ. և զորս իւրն վկայս, իբր ի վերայ տեղւոյն, զայս ածէր։ Ապա ոչ փոյթ արարեալ Յովհաննու, արտաքս վարէր զնա ի քաղաքէն։ Ծանուցեալ զայս թագուհւոյն Եւդոքսիա՝ մեղադրէր Յոհաննու, և յարդարէր ստէպ կոչել զՍեւերիանոս ի Բիւթինիա Քաղկեդոնէ։ Բայց նա որքան չև ևս հասանէր, Յոհան յորմէ առ նա հաշտութենէն խոտորէր, և ոչ միոյ ումեք յորդորաւղի էր հաւանելի, մինչև թագուհին Եւդոքսիա ի համանուան առաքելոց եկեղեցւոջ զորդին Թէոդոսիոս, զոր այժմ բարեբախտաբար թագաւորելով, յոյժ յայնժամ տղայ գոլով, ի ծունկսն Յոհաննու ընկեցեալ

և դարձեալ ի Կոստանդնուպոլիս՝ ի նոցանէ քամահարեալ [ա] [illegible]ինէր, զոր ունէին յաղագս ժողովոյն խորհուրդ, այլ ահ երաձեռլոյն ի պատկառ ածէր. [բ] այլ ոչ դադարէր ի թիւրելոյ զուխտըն [գ] և զժողովուրդն։ Իսկ Յոհան արտաքս հանէ զնա ի քաղաքէն և ոչ ընդունի զբարեխօսացն աղաչանս որ վասն նորա։

Յայնժամ առաքէ թագուհին Եւդոքսի զորդին իւր ըզԹէոդոս, զի էր մանուկ, և անկեալ յոտս երանելոյն աղաչէր

ա. Գ. Ա. քամահեալ. բ. Ա՝ ի պտուտ կածէր. գ. Ա՝ զոտն.

և երդմունս բազումս վասն նորա երդմնեցուցեալ, հագիւ զոր առ Մեւերիանոս հաշտութիւնն հաւանեցոյց ողջունել։

Արդ այսու աւրինակաւ սոքա յայտնապէս հաշտեցան. բայց միայն ոչինչ նուազ զկամսն գաղտ առ միմեանս ունելով. իսկ պատճառն որ առ Սեւերիանոս տրտմո. թեանն այսպիսի ինչ էր։

Գլ. ԺԲ. [1]

Յետոյ բազում իրի ի Կիպրոսէ եպիսկոպոս Եպիփանիոս ի Կոստանդինուպոլիս գայր պատճառանացն Թէոփիլոսի հաւանել վերաբերելով ընդ այնուիկ զնզովականսըն Որիգէնի գրոյն. ի ձեռն որոց ոչ զՈրիգէն[ան] անհաղորդելի լինել ասել, այլ զգրեանն միայն զորս մատնեաց։ Ապա դիմեալ ի մատուռն սրբոյն Յոհաննու, որ ունի Է մղոն ի քաղաքէս, և ելեալ ի նաւէն, և հաւաքմունս կատարեալ, և սարկաւագ ձեռնադրել առժամայն ի քաղաքս մտանէր։ Եւ ի կողմանէն Յոհաննու խոստորէր

1 Տես Սոզոմ. Ը. 14. կաս. Ժ. 11. Նկփ. ԺԱ. 13։

թողուլ նմա զկայանցանս, որում ոչ անլուր եղեալ կատարէ զխնդիրն։ Այլ նա ոչ եկաց յընտանի իւր խորհրդոյն չարէ։
Յետ ոչ բազում իրի գայ եպիսկոպոսն Եպիփան ի Կոստանդնուպօլիս՝ հրապուրեալ ի Թէոփիլէ. և եկեալ ի մատուռն Յոհաննու առաքելոյ, որ հեռի էր [ա] ի քաղաքէն եւթն մղոնաւ, հաւաքմունս [բ] արարեալ անդ. ձեռնադրութիւնս առնէ, և ապ ի քաղաքն մտանէր։

Եւ ի կողմանէն Յոհաննու խոստորէր ըստ կարծեացն Թէոփիլոսի առանձինն հրամայէ իջևանիլ և զժողովեալ [գ] եպ կոպոսունսն առ նա, և զնզովս նոցա ընթեռնու նոցա. Վ

ա. Ա՝ հեռի է, Գ. հեռի են. բ. Գ. հաւաքմանս. գ. Գ. ժողով ալ

Թէոփիլոսի շնորհելով, յառանձնում իջանէր յաւթևանի. և կոչելով զգլխաւորսն յեպիսկոպոսացն, զնզովականսն Որոգէնի գրենոյն ընթանայր, բայց ոչինչ ունելով ասել առ այնոսիկ, և թուել նմա և Թէոփիլոսի հաւանել զայնոսիկ։

Եւ ոմանք պատկառելով յԷպեփանաստորագրէին. իսկ բազումք առնել զայն ի բաց դառնային, ընդ որս էր և Թէոդիմոս Սկիւթւոյ եպիսկոպոսն, որ առ Էպիփանն, այսպիսի ինչ պատասխանեաց ես, ասէ, ով Էպիփան, ոչ զյառաջ բարւոք ննջեցեալն թշնամանել յաւժարիմ, և ոչ հայհոյական ինչ իրս ձեռնարկել յանդգնիմ, հանելով զորս որք նախ քան զմեզ ոչ արհամարեցին. այլ որպէս զի և ոչ չար ինչ լինել վարդապետի. յՈրիգէնի գրեանն ասացեալ։ Եւ յառաջ բերեալ զգիրս մի Որիգէնի ընթերցաւ և ցուցանէր եկեղեցական արտադրութիւնս. և յետ այսորիկ ի վերայ էածաելով. որք զայսոսիկ թշնամանեցինն, ի յորս վասն որոյ բանքս թշնամանեալք թաքուցին զինքեանս։ Եւ զի զնախահայրսն արտաքս մղեալ, զորս յայսցանէ ըն-

Որոգինի Թէոփիլէ առաջի Եպիփանու ի վաղիւն ժողովեալք՝ իսկ ոմանք ակնածեալք Եպիփանայ ստորագրէին՝ իսկ բազումք ի բաց կային գիտելով՝՝ զճշմարտութիւնն։ Ասէ Թէոգիոս՝ Սկիւթայ եպիսկոպոս (ո՜վ այրդ Աստուծոյ) Եպիփան, ոչ յօժարեալք զառաջնոց սուրբ հարցն Գրիգորի ասեմ Սքանչելագործի և Աթանասի և զայլոց ևս զընկալեալ գիրս կորուսանել և ի բաց ջնջել՝ զՈրոգինի, այլ պարտ է գիտել զվնասն և զշահն ի նոցանէ եկեղեցեաց։

ա. Գ. դիտելով. բ. Բոլ. Ձեռ. Թէմոստիոս. Գ. Դեմաստիոս. գ. Ա՝ ի բաց դնել.

կալաւղսն պիտաւորապէս։ [ա]

Գլ. ԺԴ.

Զայսոսիկ ի վերայ երկիւղածութեանն և ուղիղ վարուց հռչակեալն Թէոդիմոս առ Եպիփան պատասխանեաց։ Իսկ վասն զի բամբասաւէրքն զբազումս յափըշտակեցին, իբր ի հայհոյչէ զգուշանալ յՈրիգէնեայ, սակաւ ինչ պատմեալ յաղագս այսորիկ ոչ անդէպ համարիմ։

Տկարքն յանձանց ոչ կարելով յերևել, ի պարսաւելոյն զնքեանսն վեհագոյնսն ցուցանել կամէին։ Զայս գրեաց նախ Մեթոդիոս, որ ի Պամփիղայ քաղաքին կոչեցելոյ Ողիմպոսի եպիսկոպոս. ապա Եւստաթիոս, որ յԱնտիոքիայ առ սակաւ ինչ յեկեղեցւոջն նախակարգեալ. և յետ սորա Ապողինարիոս և յետոյ Թէոփիղոս։ Զայն զչար բանիցն զչորրեակ, [բ] ոչ ընդդէմ նոցին եկեալք, զայլն ի բաց հանէին. [գ] այղ քանզի վասն այղ կարգաց ի նորա ամբաստանութիւնն գնային, ցուցանելով

ա. «Ու զի զնախահարսն.... պիտաւորապէս» չկայ բնագրի մէջ։
բ. Այն չորս չարախօսները։
գ. Բամբասէին զանոնէ:

Զոր յառաջ [ա] բերեալ զՈրեգինի գիրս, մի ըստ միոջէ ընթերցան առաջի ամենեցուն, որ ցուցանէր զարտադրութիւն եկեղեցւոյ Աստուծոյ (գեղեցկապէս յարդարեալ ի փառս Աստուծոյ. Իսկ Թէոփիլոս և որք այնորիկ էին, [բ] յափշտակէին զկամս պարզամտութեանն Եպիփանու. Այսոքիկ գիր բարի ցուցեալ զպարզամիտս խաբէ, և զվնասակարսն [գ] ընդունել անձանց ի կորուստ, բայց զի պարտէ ամենայնիւ հրաժարել յառնէն և ի նորին չարագրացն [դ] թէպէտ յառաջնոց ընկալեալ եղև).

ա. Գ. առաջ. բ. Ա եւ որք ընդ նմայն էին. Ն. որք այնոքիկ.
գ. Ա' զվնասակարս. դ. Ա չարագրութենէն. Գ. չարագրեացն.

իւրաքանչիւր ոք ի նոցանէ՝ որպէս զի զոր ոչն մատնէ-
ին, զայն ամենեքին ընկալան։ Քանզի այդ ոմն զայդ
հաւատոյ զոր մի ըստ միոջէ համարէին յայտնիլ, որ-
պէս զի իւրաքանչիւր ոք որ ոչ խորհէր զայս որպէս
զճշմարիտ ամենեքիմբ ընդունէր. որով ի բաց լռեալ գո-
վութեանցն զայս զոր ոչ մատնեացս։

Բայց Մեթոդիոս ապա շատս ընթանալով ընդդէմ
Որոգէնի, յետոյ իբր ի նմին ճանապարհէ [ա] սքանչելի
առնէր զայրն ի բանին, զոր գրեաց Քսենոնա։ [բ] Բայց
ես և առաւել ինչ ի նոցա պատճառոյն ի շինութիւն [գ]
Որոգէնի ասեմ։ Քանզի ուք շարժեցին որքանս կարծէին
մեղադրութեան արժանիս, ի ձեռն որոց որպէս չարա-
չարն փառաւորելով յաղագս սրբոյ Երրորդութեանն [դ] ուղ-
ղի ցուցանեն գերերևապէս. զուղիղ բարեպաշտութիւնն
վկայելով նմա։ Արդ այսոքիկ վասն ոչ անգոսնելոյ ոչ
վկայեն նմա։ Իսկ Աթանասիոս որ համագոյութեան հա-
ւատոյ վերապաշտպանաւղ, [ե] յորս ընդդէմ Արիանոսացն
բանս մեծ ձայնիւ վկայ ընտանի հաւատոյն զայրն կո-
չէ, զնորա զբանսն ի յիւրսն յարելով և ասելով։ Սքան-
չելին, ասէ, և փաստականքն Որոգէնի, զայս ինչ յա-
ղագս Որդւոյն Աստուծոյ մերոցս կարծեաց վկայէ, մըշ-

ա. Թարգմանը Յունարէն բառը չի հասկացել παλινῳδία սխալմամբ πάλιν կրկին եւ ὁδὸς ճանապարհ մասերի վերլուծուելով. մինչդեռ երկրորդ մասը ἀοιδή կամ միացեալ ᾠδή երգ-բառերն է, ուստի եւ կնշանակէ. ·Նախկին երգածի. ասածի, հակառակը երգել, ասել․․ ի կրկին շարադրեալ վէպի․

բ. Այդ պալինօդիայի անունն էր Ξενών Հայց. Ξενῶνα այդ ձեւն է պահել Թարգմանը։

գ. σύστασις վերահաստատութիւն, պաշտպանութիւն։

դ. τῆς ἁγίας Τριάδος սրբոյ Երրորդութեան։

ե. Բն. — ὑπερασπιστής պաշտպան ունող զվահան

տրնջենաւորակից զնա ասելով Հաւր։ Թագուցին ապ
գրնքեանս բամբասաւղքն զՈրիգէն հայհոյեալք և զգ
վաւղն նորա զԱթանասիոս։ Վասն Որիգէնի այպա
ճառեցաւ․ բայց զնոյնհետայն պատմութիւնն ընկալցուք

Գլ․ ԺԴ․ [1]

Յոհան ոչ զայրացնեցաւ ի վերայ որոց արտաք
կանոնին յորում ընդ նովաւ եկեղեցւոյն Եպիփանի
առնէր ձեռնադրութիւն, այլ աղաչէր յեպիսկոպո
սանցն տունս գալ նմա։ Իսկ նա, ոչ, ասէ, ոչ կալ
նմա և ոչ աղաւթել, եթէ ոչ զօրս Դիոսկոռոսին ար
տաքս վարեսցէ ի քաղաքէն, և ինքն ստորագրեսցէ
նզովականսն Որիգէնի գրենոյն։

Իսկ Յոհանայ զայս առնել սպուժեալ, և ասա
ցեալ ոչ գոլ պարտ նախ քան զհանրական ատեղու
թեանն[ա] յանդգնութիւնս ինչ առնել, յայլ խորհուր
որք ցասմամբն առ Յոհան ածէին զԵպիփանիոս։ Քանզ
յարդարէին յեկեղեցւոյն ի համանուան առաքելոցն հա

ա․ καθολικὴ διάγνωσις զընդհանրական որոշումն․

1 Տես Սոզոմ․ Ը․ 14․ 15․ Կաս․ Ժ․ 12 Նիկ․ ԺԳ․ 13։

Իսկ երանելին Յոհան կայր մնայր կատարածի խորհրդ
ծութեանն ժողովոյն․ և ոչ զայրանայր որ ձեռնադրութիւ
արար յեկեղեցիս նորա Եպիփան արտաքոյ կանոնաց․ այլ ա
թովլ ցոյց վարկանի և վստահութեան եղբարց՝ բայց խորամանկ
քըն ոչ դադարէին ի թիւրելոյ զկամս Եպիփանու։ Եւ առ
քեալ Յոհաննու կոչէ զԵպիփան յեկեղեցին,[ա] իսկ նա ոչ չ
գաւ՝ զի ոչ կամեցան դժրողքն նորա և նա զայս անգիտ
ցեալ։ Առաքէ Եպիփան առ Յոհան, զի զԴէոսկորոս[բ] և զե

ա․ Ա՝ զեկեղեցին․ Գ․ եկեղեցին․ բ․ Ա, Դեոսկորոս․

դերձիլ ժողովոյ լինել և երթեալ Եպիփանու, և ամենայն ժողովրդեամբն արտաքս արկանել զՍրբդէնի դպրեանն, և հանել ի քաղաքութենէ զորս ի Դիոսկոռոսին, և տարաքարշել զՅոհան, իբրև զնա նոցա հաւանել: Այս պատմեցաւ Յոհաննու, և զնոյն հետայնն Եպիփանու հասեալ յեկեղեցին, յղէր ի ձեռն Սեռապիոնի զայս ինչ:

«Արտաքոյ կանոնին գործես բազում ինչ, ով «Եպիփան, նախ ձեռնադրութիւն յորս ընդ ինև եկե«ղեցիսն արարեալ· ապա զի ոչ հրաւիրեալ յինէ[ն] «ի նոյ[ն]սն պաշտաւն կատարեալ· դարձեալ զի հրաւի«րեալ հրաժարեցեր, և այժմ անդէն հրամայեալ ըն«քեամբ: Արդ զգուշացիր մի խռովութեան ի ժողովըր«դեանս եղելոյ, զոր յայնմանէ վիշտս ընկալցիս դու»:

…արս նորա արտաքս վարեսցէ, և արորագրեսցէ նզովս Սրեգինի և նորա շարագրացն·[ա] Իսկ Յոհան զայս առնելով սրուժեաց· Ասէ. Ոչ է պարտ ի վերայ սրբոցն ընդունելութեանց յանդըգնել ինչ, և առնել քան զնոցա սահմանս որ յառաջ քան զմեզ էին հարքն: Իսկ Եպիփան յարուցեալ գնայր,[բ] և հասեալ յեկեղեցին Յոհաննու առաքելոյ, ուր զձեռնադրութիւնն արար, մնայր տեսանել զվախճան իրացն: Եւ նոյն հետայն յղէ Յոհան առ Եպիփան:

«Ո՜վ Եպիփան, որ պարզամտութեամբ հրապուրեալ արտաքոյ[գ] կանոնացն եղեր և ոչ զգուշացար ըստ ամենայնի, որ և իշխանութեամբ ձեռնադրութիւնս առնես, որք ընդ ինև[դ] են եկեղեցիք· զի թէպէտ և ես ոչ հովուիմ[ե] զառ ի քէն ձեռնադրեալս, այլ զգուշացիր, այրդ Աստուծոյ, մի գուցէ կցորդ առցես[զ] մեղաց, զորս արդարագործութեան արժանիս համարե-

ա. Աՙ շարագրութեանցն Գ. շարագրեացն. բ. Աՙ Գ կայր. գ. Գ. արտաքս. դ. Գ. Դ. ի նեւս են. ե. Աՙ Դ. խըւեմ. Գ ես հովուի խվեմ. զ. Ա, լինիցիս. Դ. կցորդ լիցիս.

Զայս լսելով Եպիփանայ, երկուցեալ գնայր յեկեղեցւոյն. և բազում Յոհաննու մեղադրելով համբառնայր ապա և ի Կիպրոս կոյս գնայր։ Իսկ ոմանք ասեն թէ համբառնալով գնալ առ Յոհան զայս ինչ յղեաց. «Յուսամ ոչ մեռանել քեզ եպիսկոպոս»։ Իսկ նա ասէ անդէն յղեաց. «Յոյս ունիմ ոչ հասանել ի քոյն հայրենիս»։ Զայս ոչ ունիմ ասել թէ ճշմարիտ ասացին որք ինձն պատմեցին. բայց սակայն երկաքանչիւրոք զայս ունէր զելս։ Քանզի ոչ Եպիփանիոս ի Կիպրոս էհաս, վասն զի ի նաւուն հեռագոյն մեռաւ իւրով մահուամբ.[1] և Յոհան փոքր ինչ յետոյ անկաւ յաթոռոյն, որպէս զի յառաջելո յայտնեսցուք։

1 Եպիփանը մեռաւ 402 թ. մոտ 100 տարեկան հասակում։ Նա իւր ժամանակուայ ամենահմուտ անձերից մէկն էր. քաջ ծանօթ ժամանակակից լեզուներին.

ցար քեզ, Եւ զայս բան աւանդեմ, զի եթէ ունիմ իրաւունս առ Աստուած, վասն որոյ զքեզ ի վերայ իմ շարժեցին, ոչ հասցես ի քո եկեղեցիս, այլ ի նաւարկութեան ծովու վախճանիս.[ա] ապա թէ արդարութեամբ զայս արարեալ, գրեսցես առ իս յեկեղեցւոյ քո, և արարից զհրամայեալդ ի քէն, այրդ Աստուծոյ»։

Առաքէ և պատասխանի Նորին Թղթոյն.

«Ո՜վ երանելիդ Եոհան, աղբիւր եկեղեցւոյ, և եթէ ես վասն քո չարութեամբ և անիրաւ[բ] խորհեցայ առնել ինչ, և դու արտաքսաահմանացն յերկրորդումն տարձցիս ի քո եկեղեցի,[գ] ապա թէ ոչ անդէն վախճանեսցիս։[դ] Ապա թէ ոչ անգիտութեամբ մեղայ, թողցես ինձ, որպէս[ե] և ես քեզ, եթէ էր ինչ և ի քում անձինդ, մանաւանդ զի առ Աստուած եղիցի երկաքանչիւրոցս աղօթք միմեանց թողութեան, անգի-

ա. Դ. վախճանեսցիս. բ. Ա Ն. Գ. Դ. չարութեան եւ անիրաւ. գ. Դ. յեկեղեցի. Դ. յեկեղեցին. դ. Դ. մեռցիս. ե. Ա. այսպէս.

ԳԼ. ԺԵ.[1]

Իսկ նաւելով Եպիփանու, լսէր Յոհան յոմանց որպէս զի թէ Թագուհւոյն Եւդոքսիա զԵպիփան վառեցոյց ընդդէմ Յոհաննու։ Եւ ջերմ գոլով բարուք և առ բանն պատրաստ, ոչ փոյթ արարեալ ասաց պարսաւանս հասարակ ընդդէմ ամենայն կանանց առ ժողովրդեան։ Յափշտակէր բազմութիւնն զբանն, որպէս զառակ հակառակ Թագուհւոյն ճառեալ. և բանն արտաքս ըմբռնեալ ի գիտութիւն ածիւր ունողացն։ Իսկ ծանուցեալ Թագուհւոյն, առ Թագաւորին զընտանի թշնամանսն գոլ ասելով զայս։ Այնուհետև յարդարէր զԹէոփիլոս ըդփոյթն առնել ժողով ընդդէմ նորա. յարդարէր զայս

1 Տես Սաղմ. Ը. 16. Թէոդ. Ե. 34. Կաս. Ժ. 13. Նիկ. ԺԳ. 14.

տացեալք զմարդկայնոցն իրացս» Այսոցիկ ասացելոցս երկաքանչիւրոցս եկք ըստ բանին եղև։[ա]

Եւ անդէն վաղվաղակի ի նաւ մտեալ[բ] գնայ, ոչ ումեք անսանայր, որք կամեցան ունել զնա։ Եւ ոչ ժամանեաց հասանել յիւր եկեղեցիս, այլ անդէն իսկ ի նաւին հասանէ նմա վախճան ըստ ասացելոյ երանելոյն Յոհաննու։

ԳԼ. ԺԶ.

Ժողով եպիսկոպոսաց վասն Յոհաննու եւ աքսորելն զնա։

Եւ այսոցիկ այսպէս եղեալ,[գ] ոչ Թողանայր Թագուհին և Թէոփիլէ յայնքան[դ] խարդախանացն. և Թագուհին և Թէոփիլէ շարժէին ղկամս Թագաւորին ի ժողովոյն կամս։

Իսկ ժողովեալքն կոչէին զՅոհան ի ժողովն իւրեանց.

ա. Դ. եւք վախճանին եղեւ. բ. Ա՛ Նալիփան. գ. Դ. ասելոյ. Գ. եղելոյ. դ. Ա՛ այնքան.

և Սեւերիանոս [ա] քանզի զխռովութիւնն պահէր։ Ապա ոչ բազում ժամանակի միջի եղեալ, հասանէր Թէոփիլոս բազումս ի յոլովից քաղաքաց եպիսկոպոսունս շարժեալ. [1] զայս և թագաւորին ասէին հրամանք։ Իսկ յաւէտ ժողովէին, ուրքան առ Յոհաննն այլ ումն վասն այլ պատճառոյ տրտմեալ լինէին, հասանէին և զորս յեպիսկոպոսութենէն ի բաց շարժեաց։ Քանզի զբազումս նզովեաց Յոհան յորոց յԱսիա եպիսկոպոսանցն, յորժամ վասն Երակղեդիսի ձեռնադրութեանն երթայր յԵփեսոս։ Եւամենեքին ապա համախորհք եղեալ ի Քաղկեդոն Բիւթինւոյ ժողովէին։ Իսկ յայնժամ էր եպիսկոպոս Քաղկեդոնի Կիւռինոս անուամբ, Կիպրացի [բ] գոլով. որ բազում ինչ հակառակ Յոհաննու առ եպիսկոպոսունսն ասէր, զամբարիշտն զամբարհաւաճն, զանձուոգն [գ] կարդալով. և կամաւք էին ապա ի վերա ասացելոցն եպիսկոպոսունքն։ Իսկ Մառութաս Միջագետաց եպիսկոպոսն ոչ կամաւ զոտն Կիւռինոսի կոխեաց։ Իսկ նա դառնապէս յայսմանէ խաւթացեալ, անցանել ընդ եպիսկոպոսանցն ի Կոստանդինուպօղիս ոչ կարէր, այղ ինքն մնայր ի Քաղկեդոնի և այդքն անցին։ Իսկ Թէոփիլոսի և ոչ միոյ ուրուք յեկեղեցւոյն ընդ յառաջ ելելոցն և ոչ զպատիւն սովորական տուեցելոց, քանզի յայտնագոյն ապա թշնամի ճանաչիւր, բայց Աղեքսանդրացեաց նա-

ա. Թն. Σεβηριτός Սեւերիանոս.
բ. .:ένει Αἰγύπτιος ազգաւ Եգիպտացի, ունի բնագիրը։
գ. Յունարէն բառն է ὁ ἀγόνατος, τὸ γόνυ ծունգ բառից ածանցած

1 Այս ժողովին հաւաքուեցին 45 եպիսկոպոս.

իսկ նա ոչ հաւանի երթալ. զոր չորից անգամ կոչէին. Եւ էր յարդարիչ ժողովոյն Սեւեռ [ա] յետ Թէոփիլոսի որ նախ յիշի. [բ]

ա. Ա Սեւերոս. բ. Դ. զոր. նախ յիշէ իսկ նա գիտէք.

ւորդացն դէպ եղև յայնժամ հասանել հանդերձ համբաւուք [1] Նաւուցն և ընդ յառաջ ելեալ հանդերձ բարի հռչակաւք ընկալան զնա։ Իսկ նա հրաժարէր յաղաւթանոցացն տեղիս երթալ. և ի միում ի թագաւորական տանցն ունիլ զաւթեւանսն, որոյ համանուն Պղաթիտիանա։ Աստանաւր շարժէին վերստին [ա] ամբաստանութիւնք բազումք. և ոչ ևս Որիգէնի գրենոյն յիշումն ինչ էր, այլ յայլ անտեղի հայհոյութիւնս յեղուլին։

Իսկ այսոցիկ այսպէս յառաջ յարդարելոց, եկեալ եպիսկոպոսունքն ի դաստակերտն Քաղկեդոնի, որոյ համանուն կաղնի,[բ] կոչէին առժամայն զՅոհան պատասխանել վասն որոյ ամբաստանիւրն։ Հրամայէին գալ ընդ նմա և Սեռապիոնի և Տգրիսի [գ] ներքինւոյ քահանայի և Պաւղոսի ընթերցողի. քանզի և սոքա ընդ նմա ամբաստանեալք լինէին։ Եւ վասն զի Յոհան զկոչողսն որպէս զթշնամիս արտաքս գրէր, և տիեզերական կարդայր ժողով, նոցա զինչ փոյթ արարեալ, չորիցս անգամ զնա կոչեցին։ Իսկ նորա ոչ կամեցեալ պատահել, այլ զնոյն ասելով, համաընտրաւղի եղեն և ընիցին զնա, բայց այլ ինչ ոչ պատճառեալք, բայց միայն զի կոչեցեալ ոչ լուաւ նոցա։

ա. Բն. աւել ունի ..ընդդէմ Յոհաննայ..

բ. Δρῦς յատուկ անունը թարգմանել է:

գ. Τίγρις

[1] Աղէքսանդրիացիք բազմաթիւ նաւերով ցորեն էին բերել Կոստանդնուպօլիս եւ մեծ պատուով ընդունեցին իրենց եպիսկոպոսին.

Իսկ նա գիտելով զանհանճար միտս նոցա չարութեանն, ոչ հաւանի երթալ։ Իսկ անընտրողք եղեալք ընկենուլ զնա սահմանեցին. և պատճառս [ա] ոչինչ ունէին ասել, բայց զայս,

ա. Դ. պատճառ ինչ ոչ ունէին,

Այս պատմեալ ընդ երեկսն ի մեծ խռովութիւն բորբոքեաց զբազմութիւնն։ Եւ աւթագնացեալք [ա] ոչ տային թոյլ տարաքարշել զնա յեկեղեցւոյն այլ գոչէին պարտ գոլ դատել զոր ընդ նմայն ի մեծ ժողով. որպէս զի գիտասցուք զկայանին։ [բ] Իսկ թագաւորին հրաման լինէր, ստէպ հանել զնա և արտասահմանել։ Զայս ծանուցեալ Յոհաննու յերկրորդում [գ] յետ ընկեցման աւուր [1] ի հասարակ տունջեան զինքն [նե]ետ ծածուկ ի բազմութենէն. քանզի պահիւր զի մի խռովութիւն վասն նորա լինիցի, բայց նա դարձեալ լինէր։

ԳԼ. ԺԶ. [2]

Եւ ժողովուրդն աւերելեալք [դ] աղմկէր։ Եւ որպիտեաք յայսպիսիսս սիրէ լինել, բազումք յունողացն առ նա թշնամութիւն յողբս փոխէին. և զրպարտել

ա. διανυκτερεύοντες
բ. Վերջի նախադասութիւնը չկայ բնագրի մէջ։
գ. Բն. յերրորդում։
դ. սաստիկ.

1 Փրկչի 405 թ.
2 Տես Սոզ. Ը. 18. Կաս. Ժ. 17. Նիկեփ. ԺԳ. 16.

եթէ կոչեցեալք բազում անգամ ոչ եկն ի ժողովս. Եւ այսորիկ [ա] ի մեծ բարկութիւն շարժեաց զժողովուրդն նորա. Եւ զի էր ընդ երեկս օթագացեալք [բ] ոչ տային հանել զերանելին յեկեղեցւոյն զինուորացն, այլ աղաղակէին և ասէին. «վասն որոյ իրիք զարտաքսէք զայրդ [գ] Աստուծոյ.»

Զայս ծանուցեալ երանելոյն, զի մի լինիցի խռովութիւն ամբոխին, ծածկէր [դ] զինքն ի ժողովրդենէն և զերծեալ տայր զինքն զինուորացն, ուր և կամիցին տանել. Եւ իբրև [ե] ոչ գտին զհովիւն իւրեանց, հօտն բազում լալիւն եղև խռովութիւն և

ա. Ա՝ այսորիկ. բ. Ա, օթագայեալ. գ, Դ, զայրն Աստուծոյ. դ. Ա՝ ծածկէ. ե. Ա՝ եւ ի վաղիւն.

տանէին, զոր փոքր ինչ յառաջ նզովեալ տեսանել ցանկանային։ Ապա բազումք լինէին վասն այսորիկ գովաւղքն [ա] քան զԹագաւորին և քան զժողով եպիսկոպոսացն։ Եւ յաւէտ զԹէոփիղոսի զչար յարգարմանն յայտնեցին զպատճառս։ Քանզի և ոչ ևս Թաքչել ի վերայ յարդարեցելոցն կարէր որքան գործէր հակառակ Յոհաննու. բայց ի բազում և յայլ նշանաց, մանաւանդ զի որոց Դիոսկոռոսին ընդ կոչեցելոցն Երկայնից, [բ] առժամայն յետ Յոհաննու նզովիցն հաղորդեցաւ։ Իսկ յայնժամ և Սևերիանոս յեկեղեցւոջն ուսուցանելով ի դէպ համարեցաւ արտաքարշել զՅոհան, ասացեալ, եթէ և ոչինչ այլ ըստգտանիւր Յոհան, այլ սակայն բաւական գնասէ առ նզովսն ամբարհաւաճական նորա բարբքն. քանզի ամենայն մեղք Թողումն մարդոյ, բայց ամբարտաւանից Աստուած հակառակ կայ, որպէս ուսուցանեն աստուածային գիրք։ Այսորիկ ճառեալ վիճաւղագոյն առնէին զբազմութիւնն։ Վասն որոյ փոյթ

ա. Ռն. Բազումք աղաղակէին ընդդէմ Թագաւորին եւ ժողովոյն եպիսկոպոսաց:

բ. Ռն. oi Naxpoi·

սուգ մեծ։ Յայնժամ կացեալ Սևեռոս յեկեղեցւոջն ասէ. «Ոչ այլով իւիք ըստգտեալ եղև Յոհան ի սխալանս, այլ բաւական է նմա ի նզովս ամբարհաւաճանալ, որ բանիւք և յանդիմանութեամբք յանդիմանէր. և վասն այնորիկ արտաքարշեալ եղև. զի ամենայն մեղք Թողցին [ա] մարդկան, այլ ոչ ամբարտաւանից. զի տէր ամբարտաւանից հակառակ կայ, տայ շնորհս խոնարհաց։ Զայս լուեալ ժողովրդեան որպէս զհայհոյիչ Թըշնամանեալ զՍևեռոս արտաքս հանեալ յեկեղեցւոյն անարգանօք, և խնդրէին միշտ զհովիւն իւրեանց և զլուսաւորիչն։

ա. Դ. Թողցի

վերակոչումն առնել Թագուհւոյն հրամայեաց։

Առաքեալ ապա Թագուհւոյն ներքինի Բրիսոն հասանէր նմա ի Պրիտոոն,ա ծովեզերական տեղի վաճա-ճառու է սա. որ կայ ընդդէմ Նիկոդիմւոյ, և դարձուցանէր զնա ի Կոստանդինուպօլիս։

Իսկ իբր կոչեցաւ Յոհան ոչ նախ ի քաղաքն մըտանել յաւժարեցաւ, յառաջ քան քննել զոր ինչ ըստ նմայն ի մեծ դատաստանի, և ի դաստակերտին բ որ կոչի Մասիանայ տակաւին լինէր։ Իսկ ձգտելով նորա, և ոչ կամելով նորա ի քաղաքն մտանել, զայրագնէր ժողովուրդն, և վաղվաղակի հասանիլ նմա ցանկանալով հայհոյականս ընդդէմ կալաւղացն ասացին բանս. վասն որոյ և հարկ ի վերայ եդին դառնալոյ նորա։ Եւ ելեալ

ա. ν πρενέτφ

բ. ἐν προαστείφ· ուրիշ անգամներ այս բառը չէր թարգմանուած։

ԳԼ. ՃԺԵ.

Արհաւիրք քաղաքին վասն Յոհաննու եւ փառօք մուծանելն զՅոհան եկեղեցին, եւ զայրացումն Թէոփիլոսի վասն վերադարձմանն Յոհաննու։

Եղև արհաւիրք ի քաղաքին և նոյն իսկ Թագուհոյն. և ծանուցեալ եթէ վասն նորա եղև այս. Եւ յետ ոչ սակաւ աւուրց ի զղջման եղեալ, հրաման ելեալ ի Թագաւորէն դարձուցանել զերանելին զՅոհան յաթոռ իւր և յեկեղեցի.

Եւ առաքեալք ի Թագաւորէն զի էր ա ի կղզւոջն որ կայ ընդդէմ Նիկոդիմեայ, ածեն զնա բազում աղաչանօք. Եւ ոչ կամէր մտանել ի քաղաքն. և դղրդեցաւ քաղաքն ամենայն ընդ առաջ նորա, և մեծաւ խնդութեամբ և փափագանօք ցանկային տեսանել զնա. Եւ նա արգելոյր զինքն մտանել ի քաղաքն. զի քննել իրաւանց դատաստանի գիտացեն զիրաւն. իսկ ժողովուրդն ոչ անսայր, այլ բռնադատել տարան զնա յեկե-

ա. Դ. կայր.

ընդ յառաջ նորա հանդերձ բազում պաշտամամբք պատուաց, յեկեղեցին առժամայն ածէին զնա, և աղաչէին նստել յեպիսկոպոսական յաթոռն, և սովորաբար ի վերայ ժողովրդեանն զխաղաղութիւն աղաւթել։ Իսկ հրաժարեալ ասելով. այսմ պարտ է դատաստանաւ լինել, և արժան է զընտրաւղսն դարձեալ ի բաց հանել յընտրութենէն։ Բորբոքէր բազմութիւնն տեսանել զնա յաթոռն ցանկացեալք, և դարձեալ նորա վարդապետելոյն լսել յառաքինութեանցն ուսմանցն զորս բարբառէր ի ձեռն Հոգւոյն սրբոյ։ ա Զաւրեաց ժողովուրդն զայս գործել. և նստեալ Յովաննու յաթոռ եպիսկոպոսական սովորաբար զխաղաղութիւն ժողովրդեանն տայց, իսկ հարկաւորեալ և ուսուցանէր։ Այս գործեալ թշնամաբար առ նա եղելոյն այլ յարդարման տայր պատճառ. այլ զայս դեռ լռեցուցանէին։

Գլ. ժէ.[1]

Նախ վասն ձեռնադրութեանն Իռակղիդիսի՝ Թէոփիլոս վերստին խնդրել յարդարէր, որպէս զի կարասցէ զնա ստուստ զրպարտել։ Արդ զայս զպատճառս ա-

ա. Բն. չկայ. յառաքինութեանցն . . . սրբոյ։

1 Տես Սոզոմ. Ը. 19. կասիոդ. Ժ. 14. Նիկ. ԺԳ. 17.

ղեցին փառօք և պատուով և պաշտամամբք, խաչիւք և մոմամբք խնկոց և լուցմամբք, ա և նստուցանեն յաթոռ հայրապետութեան. Զի այնպէս ջերմեռանդ սրտիւ ցանկային լսել զնորա բանս, վասն որոյ ըստ խորհրդածութեան բ անցիցն անցելոց խօսի ճառս գեղեցկայարմարս ի շինութիւն ժողովրդեանն Աստուծոյ, ի փառս և ի գովութիւն ամենասուրբ Երրորդութեան։

ա Դ. եւ լուցմամբ մոմեղինօք. բ. Դ. ըստ խորհրդեան.

ռեալ առ Յովհաննու անգութին դարձեալ փութայր։ Բայց Իռակղիդիս ապա ոչ էր հուպ, զի տարիւր ի հե-ռի. որպէս թէ ի վեր հարեալ զոմանս անիրաւաբար, շղթայիւք կապեալ և ծաղեալ ընդ մէջ քաղաքին Եփե-սացւոց։ Իսկ յայնժամ որոց Յովհաննուն ասացելոց, ոչ գոլ պարտ հեռագոյն դատաստան առնել, որք յԱղէք-սանդրւոյն վիճէին, պարտ լինել ասելով ընդունել զամ-բաստանաւղսն Իռակղիդեայ, թէև ամբաստանեն զնա ի հեռաստանէ։ Խռովութիւն ստուստ և պատերազմ ի մէջ Կոստանդնուպօլսի ժողովրդին և որոց յԱղէք-սանդրոյն լինէր զաւրագոյն։ Եւ ի լինել խառնակմանն, բազումք վէրս առնուին, իսկ սակաւք և կորնչէին։ Զայս տեսեալ Թէոփիղոսի, առժամայն յԱղէքսանդրիայ փա-խեաւ։

Իսկ զայս և այլ եպիսկոպոսունքն առնէին, [և] բայց ի սակաւուց որք զՅովհաննու ողջունէին ամենեքին փախստեամբ յիւրեանցն գնացին։ Այսոցիկ այսպէս եղելոց ի յըստգտմանս էր ամենեցունց Թէոփիլոս. և անձ-ցոյց զոր ըստ նմա ատելութիւնն, առժամայն նորա զոչ ոք ուրոշեալն զգիրանն Որոգինէի ճգնել։ Հարցեալ ապա յումեմնէ, զիա՞րդ զորս ընկեցն քարոզութեամբ զայնս դարձեալ ողջունէ։

Զայս պատասխանէր. Որիգէնի, ասէ, գիրեանն բուրաստանի նմանեսցին յոյժ գոլով ի ծաղկաց լցելոց, արդ եթէ ինչ ի նոսա գտից բարի զայն կթեցից, իսկ

Զայս լուեալ Թէոփիլոսի, թէ դարձեալ եղև Յոհան յա-թոռ իւր, պայրանայր և խորհէր զրպարտել զայրն Աստուծոյ. և կամք Սեւերի Թիրակայ եպիսկոպոսի ընդ նմա, և նոյն ինքն աստանայ̈որ բորբոքէր զչար ՙ զնախանձն.

ա. Դ.Գ. զչար նախանձն.

եթէ ինչ ինձ ի նոսա փշալիր երեւեցի, զայնով որպէս զխթանաւ զանց արարից։ Զայս պատասխանեաց Թէոփիլոս ոչ զմտաւ ածեալ զիմաստնոյն Սողոմոնի.[1] թէ բանք իմաստնոց որպէս զխթան եզանց, եւ որպէս զի թէ ոչ պարտին աքացել առ նոսա որք ի տեսմանցն խոցեալք։ Վասն այսորիկ ի յատրգտանս էր ամենեցունց Թէոփիլոս։ Իսկ Դիոսկուռոս մին յԵրկայնիցն, որ Հեռմուպողսի եպիսկոպոսն, փոքր ինչ յետոյ յետ Թէոփիլոսի փախստեանն վաղճանեցաւ, եւ թաղեցաւ ի մարուրիոնի[ա] կաղնւոյն, ուրանաւր վասն Յոհաննու ժողովն եղեւ։ Իսկ Յովհան անդրէն ի վարդապետութիւնն պարապէր, եւ ձեռնադրէր զՍեռապիոն Հեռակղոյ Թրակայ եպիսկոպոս, վասն որոյ ընդդէմ նորա ատելութիւնն յառնէր. իսկ յետ ոչ բազում իրի այս պատահեաց լինել։

ԳԼ. ԺԸ.[2]

Թագուհւոյն Եւդոքսեայ անդրի կանգնեցաւ արծաթի ի վերայ սեանն ծիրանւոյ՝ քղամիտ զգեցեալ. եւ կայր այս ի վերայ բարձր բեմի, ոչ մերձ եւ ոչ հեռի

ա. Բն. ἐν τῷ μαρτυρίῳ ·ի մատրանն որ առ . . . .

1 Ժողով. ԺԲ. 11.

2. Տես Սոզոմ. Ը. 20. Թէոփ. Ա. 34. Կեդ. Ժ. 15. Նիկ. ԺԳ. 18.

ԳԼ. ԺԻԸ.

Թէ որպէս Թագուհին Եւդոքսի խաղս յօրինէ մերձ ի սուրբն Սոփիա եւ յանդիմանէ ի Յոհաննէ։

Եւ յետ ոչ բազում ժամանակի,[ա] կանգնէր անդրի ի վերայ սեան ծիրանւոյ Թագուհին Եւդոքսի՝ ի խաղս ռամկաց, մերձ յեկեղեցին որ կոչի սուրբ Սոփի.

ա. Ա՝ Գ. Դ. ժամանակաց.

յեկեղեցին որ կոչի Սոփիայ, այլ դատապարտեցանէր զեր-կոսին միջին ընդարձակն ճանապարհն. ի յայս սովորաբար գային ի խաղ ռամիկքն։ Իսկ Յովաննու թշնամանս եկեղեցւոյն զեղեալսն համարելով, զսովորական համարձակութիւնն վերստին ստացեալ, դարձեալ զայս ընդդէմ առնաւղացն վառեցուցանէր զլեզուն։ Եւ զունաւղսն նմա բանիւ մխիթարականաւ հաւանեցուցանել դադարեցուցանել զռամկականսն[ա] խաղս. բայց զայս ոչ առնէր, այլ խիստ լեզուովն հպեալ, պարսաւէր զհրամայաւղսն այնմիկ լինել։ Իսկ թագուհւոյն դարձեալ յինքն քարշեալ զեղեալսն ի Յոհանայ, և թշնամանս անձինն զբանն կարծեալ, անդրէն յարդարէր միւս ևս ատեան եպիսկոպոսացն ընդդէմ Յոհաննու։ Իսկ զգացեալ Յոհաննու զգերահռչակեալն զայն, յեկեղեցւոջն ի կիր բանից երբեր բեմասացութեամբ, որոյ զսկիզբն է այս. դարձեալ Հերովդիաս մոլի,[1] դարձեալ կաքաւէ, դարձեալ զգլուխն Յոհաննու ի վերայ սկտեղըն փութայ առնուլ։

ա. Բն. չկայ։

1 Այս ճառը կայ Յոհան Ոսկ. գործերի մէջ.

Իսկ երանելին Յոհան արգելոյր[ա] զանհանճար խաղսըն հակառակ Աստուծոյ, և դարովէր զառնելիս[բ] նորա. Լուեալ զայս թագահոյն զչարացաւ և խորհեցաւ խնդրել զվրէժ[գ] ի Յոհաննէ, որպէս կարծէր զինքն անարգեալ ի նմանէ. Եւ խորհէր առնել ատեան վասն նորա անկման.[դ] և գրէ առ Թէոփիլոս զի եկեսցէ բազում եպիսկոպոսօք. Զայս զգացեալ Յոհաննու ի վարդապետութեանն իւրում առ կանայս զյանդիմանութեան խրատն առնէ, և զայս ի նոյն յարէ. Դարձեալ, ասէ,

ա. Դ. արգել. բ. Դ. զառնելիսն. գ. Ա՛ Գ. վրէժ. դ Դ. միայն ունի անկման. միւսները յանգման.

Այս առաւել վառեցոյց առ բարկութեանն զԹագու-
հին։ Եւ յետ ոչ բազում իրի հասանէին եպիսկոպո-
սունք Ղեւոնդիոս Անկիւրւոյ ի փոքր Գաղատւոյ, Ղա-
ւոդիկւոյ Ամմոնիոս որ ի Պիսիդեայ, Բռիսոն ա Փիլի-
պեցւոց որ ի Թիրակէ, Ակակիոս Բեռիւոյ որ յԱսորիս
և այլք ոմանք։ Իսկ սոցա եկելոց վերստին շարժէին
որք յառաջին ամբաստանաւղք։ Բայց Յովհան ապա
վստահէր ի Նոսա, և արժանաւորէր զիւրն ամբաս-
տանեալ խնդրել։ Իսկ տաւն ի Ծննդեան Փրկչին ի վե-
րայ եկելոյ, Թագաւորն ոչ գայր սովորաբար յեկե-
ղեցին. այղ յղէր առ Յոհան որպէս զի ոչ նախ ընդ
Նմա հաղորդեսցի յառաջ քան զլուծումն մնասուն։
Իսկ վասն զի Յոհաննու վստահացեալ ամբաստանաւղքն
և եպիսկոպոսունքն վախաւղագոյնք բ ցուցանէին, բայց
այլ քննէին և ոչինչ. միայն զայս պարտ ի դատաստան
ածել ասէին, թէ յետ ամբաստանութեանն ոչ ընտ-

ա. Βρίσων.
բ. δειλότεροι.

Հերովդիադայ մոլի և խնդրէ զգլուխն Ցոհաննու. զոր ի մեծի եկեղեցւոյն ճառէ.

Հասանէ այս ի լսելիս Թագուհոյն, և առաւել բորբոքէր ի չար անգր. և զԹագաւորն հրապուրէ ա ի բարկութիւն վասն անարգանացն. Եւ յետ ոչ բազում իրի, հասանէ Թէոփիլէ բազում եպիսկոպոսովք բ ի Կոստանդնուպոլիս, և վերստին շարժեն զԹագաւորն և զԹագուհին ի ցասումն. Բայց Ցոհան ի կամս Աստուծոյ առնէ, և վստահանայ ըստ արդար դատաստանի. Իսկ ի տօնի ծննդեան ոչ գայ Թագաւորն յեկեղեցին գ առ Ցոհան ըստ սովորութեանն իւրոյ, մինչև գիտասցէ դ զար-

ա. Ա՝ Գ. Դ. հրապուրէր. բ. Ա՝ Ն. եպիսկոպոսօք. գ. Ա՝ եկեղեցին. դ. Դ ասէ.

ւեալ ժողովոյ ինքեան հրամանաւ յաթոռն նոտաւ։ Իսկ Յովաննու ասելով, որպէս զի ԿԵ եպիսկոպոսունք հաղորդեալ ընդ նմա արարին զընտրութիւնն ընդունել զնա յաթոռն, որք Պեոնդին ի վերայ բերէին։ Այլ բազումք ընդդէմ քո, ով Յոհան, ընտրեցին ի ժողովումն։ Իսկ զի Յոհան զկանոն զայն՝ ոչ նոցա եկեղեցւոյն այլ Արիանոսացն լինել ասէր. քանզի որք յԱնտիոքիա ժողովեալքն ի յանկումն համագոյութեանն հաւատոյ, ցասմամբն որ առ Աթանասիոս զկանոնս զայս արտադրեցին, այնուհետև և ոչ ընկալեալք զպատասխ(ան)ատրութիւնն հատանէին զընտրութիւնն, ոչ իմացեալք թէ զկանոնն զայն ի գործ արկեալք ընկենուին և զԱթանասիոս։ Այս գործիւր ի մերձեալ տաւնին Զատկի. ապա յղէր թագաւորին առ Յոհան ոչ կարաւղ լինել յեկեղեցին գալ, զի երկու ժողով հատին զհակառակ նորա ընտրութիւնսըն։ Այնուհետև դատարկանայր Յոհան, և ոչ երբէք յեկեղեցին իջանէր։ Առժամայն ապա ուրոց նորայն յեկեղեցոյն գնացին զԶատիկն յարքունականումն կատարէին Կոստանտինայ. իսկ ընդ նոսա էին և բազումք եպիսկոպոսունք և քահանայք և ի ժողովրդենէն ի քահանայական դասուէ և ժողովրդականաց բազմութիւն. և զսուրբ միրտութիւնն կատարէին անդ։[ա] Եւ յայնմանէ առանձին զհաւաքմունս առնելով ի յոլով տեղի Յոհանիտք[բ] կոչեցան։ Իսկ Յոհան ոչ ուրեք զերկու ամիս յառաջ ելանէր, մինչև հրաման թագաւոր

ա. չկայ բնագրի մէջ. ·ի Թագաւորական դասուէ···անդ։·
բ. 'Ιωανῖται

ժանն. բայց եպիսկոպոսքն ոչ այլ ինչ կարէին պարտաւոր բայց եթէ առանց ժողովոյ եպիսկոպոսաց դարձեալ զաթոռն։

լինէր արտասահմանել զնա։ Եւ տարեալ լինէր յեկեղեցական տանէն արտաքս քարշեալ։ Իսկ ոմանք ի Յոհանիտացն ի նմին աւուրն զեկեղեցին հրձիգ արարին։ Իսկ նորա այրեալ հողմ արեւելային յոյժ շնչեալ, և զտուն սինկղիտուոյն ծերակուտին այրեաց։ Այս եղև ի քսանին Յունիի(ս) ամսոյ ի հիւպատուոջն Ոնորայ վեցերորդի, զոր հանդերձ Արիստոնէդոսիւ տայր։[1] Բայց որքան ապա վասն եղելոյ այրէցմանն Կոստանդինուպօղսի եպարքոսն, որոյ անուն էր Ոպտատոս, հեթանոս գոլով աղանդով և վասն այսորիկ զքրիստոնեայս ատելով, ընդդէմ բա-

1 Փրկչի 404 Թ.

ԳԼ. ՃԻԹ.

Դարձեալ արտասահմանի սուրբն Յոհան յաքսորս ի կողմանս Հայոց կամաւ Թագուհւոյն, եւ անդ վախճանի սուրբն Աստուծոյ։

Այլ զի կամք Թագուհւոյն և յաչախկօտացն, որ զգլխաւորութիւն ժողովոյն ունէին,[ա] Թէոփիլոս և Սեւեա և որ[բ] այլք ատելիք սրբոյն, արտաքսահմանեալ լինի երանելի Յոհան ի կողմանս Պոնտոսի հուպ ի Հայս,[գ] և ի քաղաքս Նոցա։ Որ յետ բազում իրի վախճանի ի տասն և չորսն Սեպտեմբերի ամսոյ, և բազում սուգ առնոյր ժողովուրդն նորա։ Եւ կատարեցաւ ասացեալն յԵպիփանայ[դ] վասն ոչ դառնալոյ անդրէն յաթոռն Յոհաննու.[ե]

Եւ բազումս եթող յիշատակս գրոց, և գեղեցկայարմարս ի շահ ժողովրդեանն և եկեղեցւոյ Աստուծոյ, զոր[զ] ոչ ոք կարէ թուել։ Եւ այսպէս գովեցաւ և պատուեցաւ ոչ միայն յիւր[է] եկեղեցիս,[ը] և ի ժողովուրդս, այլ և յամենայն[թ] տիեզերս[ժ]

ա. Դ ունէր. բ. Ն. որք. գ. Ա' ի յայս. դ. Ա Եպիփանայ. Դ յԵպիփանէ. ե. Ա' Դ. աթոռն իւր Յոհան. զ. Դ. զորս. է. Ա' Գ. իւր. ը. Ն. յեկեղեցիս. թ. Ն. տեղիս. ժ. Դ. այլ եւ ընդ ամենայն տիեզերս.

րեկամացն Յովհաննու գործեաց, և որպէս զբազումս ի նոցանէ տանջեաց, ի բաց թողուլ ինձ թուի։

ԳԼ. ԺԹ. [1]

Իսկ սակաւ աւուրց անցելոց, կարգիւր եպիսկոպոս Կոստանդինուպոլսի Արսակիոս, [ա] որ եղբայր էր Նեկտարիոսի, նախ քան զՅովհան զեպիսկոպոսութիւնն բարւոք կարգաւորին։ Իսկ սա էր ծեր յոյժ, քանզի առաւել քան զութսուն ամի հանդիպէր։

Եւ սորա վասն առաւել զերագանցեալ հեզութեանն, հանդարտաբար զեպիսկոպոսութիւնն հովուեալ։ Իսկ Քաղկեդոնի եպիսկոպոսն Կիւրինոս, զորոյ ոտն Մառութաս Միջագետաց եպիսկոպոսն ոչ կամաւ կոխեաց, այնպէս չարաչար ախտացաւ որպէս զի ցեցակէր լինիլ և հարկ լինել սղոցիլ ոտն նորա։ Եւ այս ոչ մի անգամ լինէր, այլ բազում անգամ սղոցիւր, քանզի ճարակէր առաւելն ըստ ամենայն մարմնոյն, որպէս զի և ի միւս ոտն փոխել չարին զնոյնն կարել, և պարզաբար իսկ ի չարեաց էր պատժեալ։ Բայց այսորիկ աղագաւ արարի զսորա յիշատակս, զի բազումք ասէին. վասն զի զՅոհան հայհոյելոյն զայս կրեալ Կիւրինոսի, զի զնա անծանօթն կոչէր, որպէս և յառաջն ասացի։ Իսկ այնուհետև պատահեաց և կարկտի յոյժ մեծագունի ի Կոստանդինուպոլիս և յուս շուրջ զնովաւ իջանել զաստակերտս. իսկ այս եղև ի նմին հիւպատութեան Ոնորայ, երեսնին Սեպտեմբերի ամսոյ. և զայս ասէին ըստ Աստուծոյ ոխմանն լինել ի վերայ ծայրագոյն անկմանն Յովաննու։

ա. 'Αρσάκιος; Արսակիոս, Արշակ։

1 Տես Սաղմ. Ը. 23, 27. Թէոդ. Ե. 34. Կաս. Ժ. 20. Նիկ. ԺԳ 23.

Իսկ անձեցոյց զայսպիսի զբանս ի վերայ Թագուհ-ւոյն Եւդոքսիա եղեալն վաղճան. քանզի ի չորրորդում յետ իջման կարկառին աւուր վաղճանեցաւ։ Իսկ այլք առէին զՅոհան իրաւացի կրել զանկումնն, զի զբազում եկեղեցիս Նաւատիանոսացն էառ և զՉորեքտասաներոր-դացըն, և այլց ոմանց հերձուածոց ըստ Ասւոյ և Լիդւոյ հառեալ էառ, յորժամ վասն Իրակղիդեայ ձեռնա-դրութեանն առաքեցաւ յԵփեսոս։ Այլ ա(ե)մ առ որս զայս ճառաւղոն. Թէ արդեւք իրաւացի եղև անկումնն Յովհաննու, և կամ ըստ բանի որոցն ի նմանէն տրտմեցելոցն լինէր, կամ Կիւռինոս զիրաւացին հայ-հոյութեանն տայր դատաստան, և ուրեմն վասն Յովհաննու, և կամ կարկուտն որ էջ, և Թագուհին որ վախճանեցաւ։ Քանզի զհերձուածականսն առնուլ եղիցիս և յուղափառ հաւատն հաստատել, բարւոք գիտեմ. զի և Աստուած առ այսոսիկ ուրախանայ ի վերայ զղջացելոցն, ա ի չարիցն ի վեհագոյնսն և կամ Թէ այլս վասն այլոցն եղև բանից, և կամ Թէ վասն երկաքանչիւրիցն Աստուած գիտէ, գաղտնեացն գիտակ, և նորին ճշմարտութեանն դատաւոր արդար։ Իսկ ես զոր յայնժամ զիրարեալսն գրեցի։

ա. Բն. չկայ. ..քանզի զհերձուածականսն....զղջացելոյն..

գովլի, որպէս աղբիւր ընդհանրական եկեղեցեաց, որ լուսաւոր վարդապետութեամբն արբուցանէ զպաքսումն աստուածասիրաց անձանց։ Եւ Թագուհին ոչ սակաւ զարհուրանս կրեալ վասն առն Աստուծոյ իւրոյ չարութեանն, որ և անդէն վախճանի զղղ-ջացեալ ընդ գործելիս իւր։ ա Եւ Թագաւորն յայսոսիկ սուգ առնոյր, յորժամ լուաւ զվախճան առնն Աստուծոյ Յոհան-նու ի տարակոյս լինի։ բ

ա. Ա՛ զգործելիս իւր. Ն. գործեցեալն. բ. Դ. Լինէ.

Գ.Լ. Ի.[1]

Իսկ Ուռսակիոս ոչ զբաղումս յեպիսկոպոսութեանն եկաց ժամանակ. քանզի զնոյն հետայն ի հիւպատուօջն որ էր Սոեղե[նի]քոնի և Անթեմիոսի երկրորդի, [ա] մետասանին Նոյեմբերի ամսոյ վաղճանեցաւ:[2] Իսկ փոյթ բազմաց եղելոյ վասն եպիսկոպոսութեանն, և յաղագս այսորիկ չորեք ամսեա [բ] ընթացելոյ ժամանակի, զկնի հիւպատուօջն որ էր Արկադիոսի վեցերորդի[3] և Պրոբոսի, [գ] Նախակարգեցաւ յեպիսկոպոսութիւնն. այր երկիւղած որոյ անուն էր Ատտիկոս, որ ազգաւ ի Սեբաստւոյ Հայոց իջեալ, ճգնական վարուք ի մանկական հասակէ գոլով, և այլ որպէս զի այսուիկ նուաստաբար խրատիլ, առաւել բնաբար իմաստուն էր. այլ վասն այսորիկ փոքր ինչ յետոյ ասացից:

ա. Բն. երկրորդի Ստիլիքոնին.
բ. Բն. ունի —բազում անցանելոյ ժամանակի—:
գ. Բն. Πρόβος.

1 Տես Սոզոմ. Ը. 27. կաս. Ժ. 22. Նիկ. ԺԳ. 29.
2 Փրկ. 405. Թ.
3 Փրկ. 406. Թ.

ԳԼ. ԾԼ.

Ատտիկոս փոխանորդէ զհայրապետութիւն Կոստանդնուպօլսոյ:

Եւ յետ այսորիկ կոչեն փոխանորդ նորա զԱտտիկոս ի հայրապետութիւն նորին աթոռոյն, որ էր ազգաւ ի Սեբաստիայ որ ի Հայոց. ճգնաւորական վարս ստացեալ ունէր ի մանկութենէ, երկիւղած յԱստուծոյ, [ա] հեզ և հանդարտ և իմաստուն և ողջախոհ, բայց բանիւ նուաստ առ վարդապետութիւն.

ա. Գ. Աստուծոյ.

Գլ. ԽԱ.

Իսկ Յովհան արտաասահմանեալ ի կողմանս Եւքսինոս Պոնտոսի վաղճանէր, տասն և չորից Սեպտեմբերի ամսոյ, ի նոյնհետայն հիւպատուոջն, որ էր Անորիոսի Է և Թէոդոսի Բ. այր, որպէս և նախկին ասացի, վասն նախանձու ողջախոհութեանն սրտմտութեամբ առաւել քան պատկառանաւք շնորհելով, և յաղագս զգաստութեանն համարձակագոյնս ի ձեռն վարուցն լեզուովն ի գործ անկեալ։ Եւ սքանչանալ է ինձ ի վերայ, զիա՞րդ զայսքան նախանձ ողջախոհութեանն ծրգնելով ի խաւսս իւրում արհամարհեալ զողջախոհութեանն ուսոյց։ Քանզի միոյ յետ մկրտութեանն ի ժողովոյ եպիսկոպոսանցն զղջման մեղուցելոցն տուեցելոյ, նա համարձակեցաւ ասել, Ռ անգամ զղջացեալ մատ։ Յոր վարդապետութեանն վերայ բազումք և յոլոց նորայն ըստգտին, մանաւանդ Սիսիննիոս Նաւատիանոսացն եպիսկոպոս, որ և բան ընդդէմ ճառեցելոյն շարագրեաց, և քաջաբար առ նա վասն այսորիկ ընթացաւ, այղ այս թերևս յառաջ լինէր։

ոչ պիտոյանար շարագրաց այլ վասն նախանձու ողջախոհութեանն. սրտմտութեամբ առաւել քան թէ յաճախ բանիւ պատկառեցուցանէր, և շնորհիւ յաղագս զգաստութեան համարձակագոյնս ի ձեռն վարուցն լեզուին ի գործ անկեալ և սքանչելիս յայսոսիկ երևեալ. զառաւել նախանձ ողջախոհութեանն առ ամենեսեան վարդապետէր.

Ասէ. Ոչինչ պատուականագոյն ընծայ քան յետ մկրտութեան մաքրութիւն ախտից. Եւ այսպէս երանելոյն Յոհաննու շարագրքն մխիթարել զժողովուրդն կալ անշարժ ի նորա կարգս.

ԳԼ. ԻԲ.[1]

Բայց վասն Սիսինայ սուղ ինչ պատմել ի դէպ համարիմ։ Էր այրն, որպէս և բազում անգամ ասացի,[2] բանաւոր և գիմնաստասիրականն կատարելապէս ուսեալ, և տրամաբանականին յոյժ տեղեակ և զաստուածային գիրս ստուգաբար մեկնել գիտէր, որպէս զի Յունոմիոսի հերձուածողի յոլովաբար փախչել յորմէ ի նորա բանիցն դժնդակութենէ։ Իսկ առ կերակուր էր ոչ սոսկ, այլ ծայրագունիւ ողջախոհութեամբն բազում կատարմամբ այնմիկ հպէր, փափկանալով սպիտակ հանդերձիւք, և երկիցս ի բաղանիսս արքունականս լուանալով կատարէր։ Իսկ երբեմն ասացեալ ուրումն ցնա. Է՞ր աղագաւ եպիսկոպոս գոլով երկիցս լուացիս յաւուրն, վասն զի զերրորդն ոչ ժամանեմ, պատասխանէր։ Այլ յորժամ Արսակիոս ըստ պատուոյն եկեալ, հարցաւ յումեմնէ

1 Տես Սոզոմ. Ը. 1.
2 Տես Ե. 10 և 21.

ԳԼ. ԺԼԱ.

Յաղագս Սիսինայ Նաւատեայ եպիսկոպոսի։

Բայց Սիսինայ Նաւատեայ եպիսկոպոսի, զոր նախկին յուշ արարի, սուղ ինչ ասացից. Զի էր բանաւոր, և զի կատարեալ էր յիմաստասիրականսն,[ա] և զաստուածային գիրս ստուգաբար մեկնէր. որպէս Եւնոմիոս հերձուածողս խուսափէր ի նմանէ. իսկ ի կերակուրս ցանկալիս պարկեշտ,[բ] և հանդերձս սպիտակս[գ] ունէր, և յերեկոյս և ի վաղորդեան լուանայր յարքունական բաղանիսն. Հարցին ոմանք. «Ընդէ՞ր եպիսկոպոս երկիցս[դ]

ա. Դ. յիմաստասիրականս. բ. Դ. պարկեշտս. գ. Դ. սպիտակ. դ. Ա՛ երկուս Գ. երկից. Դ. երիս.

յորոց ընդ Ուռսակայն· ընդէր զանպատշաճ եպիսկոպոսի հանդերձս ագանիցի· և ուր գրեալ է սպիտակս քահանայացելոյն ագանել, իսկ Նա· այլ դու նախ, ասէ, ասա ո՞ւր գրեալ է սեաւ հանդերձս ագանել քահանայի և եպիսկոպոսի: Իսկ Նորա ի հարցմանէն ի տարակուսանս եղեալ, առ փոխանակ հարցուածս ի վերայ եբեր Սիսինիոս· այլ դու ոչ յայտնի ցուցանել կարես, իբր զի պարտէ քահանայացելոյն սեաւ ագանել· բայց զիս և Սողոմոն[1] յորդորեաց ասելով, եղիցին հանդերձք քո միշտ սպիտակք, և Փրկիչն[2] յաւետարանսն սպիտակ հանդերձիւք երևի հպեալ, և ոչ այս միայն, այլ և զՄովսէս և զԵղիա սպիտակ հանդերձիւք եցոյց առաքելոցն: Զայսոսիկ և այսպիսս բազումս պատրաստաբար ասացեալ, մեծամեծս յորոց մերձն եղև սքանչելի: Իսկ Լէոնդի որ ի փոքր Գաղատիայ եպիսկոպոսի Անկիւրիոյ, զՆաւատիանոսացն եկեղեցի առեալ[ա] Սիսինիոս եկեալ առ նա աղաչէր ի բաց տալ զեկեղեցին: Իսկ նա ջերմ սրտիւ պատահեաց և ասէ ցնա· դուք Նաւատիանոսք

ա· Բն· աւել ուն·— իբրեւ եկեալ էր նորա ի Կոստանդնուպաւլիս·

1 Ժողով. Թ. 8.

2 Մատթ. ԺԷ. 2. Մարկ. Թ. 3. Ղուկ. Թ. 32. բայց ոչ մի տեղ կայ յիշուած, որ Մովսէսը եւ Եղիան սպիտակ հանդերձ ունէին.

լուտանաս, ասէ. Զի զերրորդն ոչ ժամանեմ. Դարձեալ վասն սպիտակ հանդերձից հարցաւ ասէ. Ո՞ւր է ի գիրս հրաման սեաւ հանդերձս ագանել եպիսկոպոսին. Եւ տարակուսեալ ի պատասխանիս հարցողացն, ասէ Սիսին. Զի Սողոմոն յորդորէ, ասէ եղիցին հանդերձք քո սպիտակք. և Տէրն սպիտակ հանդերձիւ երևի ըստ Աւետարանին. և ոչ այս միայն, այլ և զՄովսէս և զԵղիա սպիտակ հանդերձիւ եցոյց առաքելոցն. Զայսոսիկ ասացեալ սքանչացոյց զլսողսն.

ոչ պարտիք եկեղեցիս ունել, զզջումն բառնալով և զմարդասիրութիւնն Աստուծոյ ի բաց խնուլ:

Զայս և զայսպիսիս բազում Ղևոնդի զՆաւատիանոսսն չարաչար ասացեալ, ասէ Սիսինիոս. Նաև ոչ ոք զզջանայ որպէս զիսս: Իսկ նորա դարձեալ ածեալ ի վերայ, և զիմ՞րդ զզջանաս. զի զքեզ տեսից, պատասխանեաց: Իսկ Յովհաննու երբեմն եպիսկոպոսի բողոքեալ նմա և ասացեալ. եթէ ոչ կարէ քաղաքս երկու եպիսկոպոս ունել. Սիսինիոս, քանզի և ոչ ունի իսկ, ասէ:

Իսկ Յոհաննու զայրագնեալ, տեսանե՞ս զի միայն կամի լինել եպիսկոպոս: Իսկ Սիսինիոս, ոչ զայս ասելով, ասէ, այլ զի ես ասէ ոչ ի քեզ է միայնւոյ չեմ եպիսկոպոս, իբր զի և այլոց չեմ: Իսկ Յովհաննու նոյնժամայն ասացեալ առ ճառեալն. այլ ես զքեզ, ասէ, դադարեցուցից ի բեմասացութենէ, քանզի հերձուածող ես: Առ այս խնդամտաբար պատասխանեաց Սիսինիոս. այլ ես, ասէ, և վարձս տաց, եթէ զիս յայսքան աշխատութենէ ի բաց փոխեսցես: Զիջեալ ի պատասխանւոյն Յոհան. այլ ոչ զքեզ, ասէ, դադարեցուցից ի խաւսելոյն, թէ բնաւ զքեզ ասելն տրտմեցուցանէ: Արդ այսպէս պատրաստ առ պատասխանիսն էր Սիսինիոս և խնդամիտ. բայց զրել և յիշել զամենայն ճառեալսն նորա երկայն է, վասն որոյ և սակաւ ինչ ցուցանել որպիսի էրն բաւականանալ համարեալ: Զայն ասեմ, զի վասն խրատուն գերահռչակեալ էր, և վասն այնորիկ ամենայն եպիսկոպոսունք սիրէին զնա և պատուէին. և ոչ այս միայն, այլ և ամենայն սինկղիտւոյն երևելի հաստատէին զնա և սքանչելի առնէին: Բազում և գրեան նորա շարադրեալ բանս որսալով ի նոսա և բանաստեղծականս

յարախառնեալ բառս, իսկ ասելոցն յաւէտ քան ըն-
թեռնլոցն սքանչացեալ լինէր։ Քանզի էր ի նմա շնորհ
ունայն վարուց ի մարդահաճոյութենէ ի դէմս, և ի ձայն
և ի ձև, և ի հայեցուածս, և բոլոր իսկ շարժմամբ
մարմնոյն։ Ապա սիրիւր և վասն այսորիկ յամենայն
աղանդոցն և առաւել յեպիսկոպոսէն Ատտիկոսէ։ Բայց
արդ վասն Սիսինոսի բաւականանալ համարիմ։

Գլ. ԻԳ.[1]

Իսկ ոչ բազում ինչ վերջոյ յետ վաղճանին Յով-
հաննու, և Թագաւորին Արկադիոս, այր հեզ և հանդարտ
և մերձ ի վաղճան կենացն զաստուածասիրի փառս ստա-
ցեալ յայսպիսի պատճառոյ։ Ի Կոստանդինուպօլիս էր
տուն մեծ ընկուզի[ա] ունելով զհամանուանութիւնն։
Քանզի կայր ի գաւթի տանն ծառ ընկուզի, յորմէ ասի
կախիլ վկայն Ակակիոս,[2] և վկայիլ բարի խոստովանու-

ա. Καρύα.

1 Տես Սոզոմ. Բ. I, կամ. Ժ. 35. Նիկեփ. ԺԳ. 38։

2 Տես վերև Բ. 38։

Գլ. ԾԼԲ.

Ցաղագս Արկադեայ մահուան եւ պարսպին Կոստանդնուպօլսոյ վերստին նորոգման։

Եւ յետ ոչ բազում աւուրց[ա] ի վախճանի երանելոյն
Յովհաննու, և Թագաւորին Արկադիա հեզոյն և հանդարտին
հասանէ մահ, որ զաստուածասիրի[բ] զփառս ստացեալ էր այս-
պիսի[գ] օրինակաւ։ Ի Կոստանդնուպօլիս էր տուն մեծ աղօթից,
և ի գաւթին ծառ մի մեծ ընկուզի, յորմէ ասի կախեալ ըզ-
վկայն բարի խոստովանութեամբ զԱկակիոս.[դ] վասն այսորիկ և

ա. Ա՛ ատոր բ. Դ. զաստուածասէր փառս. գ. Դ. այնու. դ. Դ.
զվկայն Ակակիոսի. | Տես վկայութեան Ակակիոսի։

ւամբ. վասն որոյ պատճառոյ և տուն աղաւթից առ
առաքե շինեցաւ։ Զայն տեսանել կամեցաւ Արկադիոսի,
ինդր Հասանէր և աղաւթեալ նոյնժամայն գնայր։ Եւ
ամենեքին որ շուրջ զաղաւթանոցաւն տամբն բնակեալք
ի տեսանել զԹագաւորն Համընթաց լինէին։ Եւ ոմանք
արտաքս ի տանէն ելեալք յառաջել յանցս ճանապար-
հին փութային, յորոց յայտնագոյն յայնժամ լինէր
Թագաւորին պատկեր և զոր շուրջ զինուար զգինակրու-
թիւն Համարէին տեսանել, իսկ այլք Հետևէին մինչև
ամենեքին Հանդերձ կանամբք և մանկամբք արտաքոյ
տանն լինէին։ Եւ յետ այնորիկ որ շուրջ զաղաւթարա-
նաւն կայր տունն անկանէր ամենեւիմբ։
Ցայնմանէ գոչումն սքանչելեաւք Հետևէր, և փա-
ռաւորէին զԱստուած աւելով. որպէս զի Թագաւորին
աղաւթք զայսքանս ի կորստենէն ազատեցուցին։ Արդ
յայնժամ այսպէս եղև, և վկայեցաւ աստուածասէր
լինել Թագաւորին։ Իսկ Թողեալ Թագաւորելով զորդին
Թէոդոսիոս Ը ամեա Հանդիպելով, վախճանեցաւ ի Հիւ-

տուն աղօթիցն առ ծառովն շինեցաւ։ Զայն տեսեալ կամեցաւ
Թագաւորն Արկադէոս, երթայր յաղօթս ի տեղին յայն և ան-
դէն դառնայր։ Եւ ժողովեցան բազումք ի տեսանել զԹագա-
ւորն. ոմանք շուրջ զտամբն, և ոմանք ի վերայ տանեացն, և
և այնքան ծանրացան ի վերայ տանն մինչև կործանեցաւ տունն
խոպա. և ոչ ուրեք վնաս լինէր յայնքան բազմութեան.
Գոչումն բարձեալ ամենեցուն ի վերայ զարմանալեացն,
օրհնէին զԱստուած և գովէին զԹագաւորն, որ աղօթիւք նո-
րա փրկեցան ի կործանմանէն. Ցայսոսիկ վկայեալ եղև յամե-
նեցունց. Թագաւորն Արկադէ" բարեպաշտ, զԹագաւորեալ
որդին իւր Թողեալ Թագաւոր զԹէոդոս, վախճանի կեցեալ ամս

ա. գ. Արկադէոս.

պատուոյն Բասսոսի և Փիլիպոսի, յառաջումն Մայիս ամսոյ: [1] Իսկ այս էր ամ երկրորդ ՄՂԷ Ողիւմպիադումն. Թագաւորեալ ընդ հաւրն ամս ԺԳ, իսկ յետ վաղճանի հաւրն ամս ԺԻ, կեցեալ ամս ԼԱ: [ա]

ա. Բնագրի մէջ այս Զ-րդ գրքի վերջում դրած է մի գլուխ ևս որ չկայ յունարէն բոլոր ձեռագրերում, այլ միայն մի քանիսում, ասել է, չի եղել նաև մեր Թարգմանի օրինակում:

1 Փրկ. 408 Թ.

երեսուն և երկու, Թագաւորեալ ընդ հօրն իւրոյ ամս երեքտասան, և յետ հօրն վախճանի' ամս չորեքտասան ի Մայիս ամսոյ ի մին, [ա] և երկերիւր և իննսուն և եւթն Ողոմպիադումն: [բ] Այսպէս կեցեալ և յայսոսիկ վախճանին փառաւորի.

ա. Գ. մայիս ամսոյ Ա. բ. Դ. ղմէոսղուսն.

ԳԻՐՔ ԵԻԹՆԵՐՈՐԴ

ԳԼ. Ա.[1]

Թագաւորին Արկադիոսի վաղճանեալ յառաջնումն Մայիս ամսոյ, ի հիւպատուոջն Բասսոսի և Փիլիպպոսի, Ոնորիոս նորին եղբայրն զարևմտայինսն ուղղէր կողմունս, իսկ ի յորդւոյն 'նորին Թէոդոսէ յութամեայն[2] հանդիպեցելոյ յարևելիցն կարգիւր. Անթիմիոսի եպարքոսի զկարգաւորութիւնն առնելով զամենեցունց. որ էր թոռն Փիլիպպոսի[3] զՊաւղոս եպիսկոպոս առ Կոստանդնիւ հանողին յեկեղեցւոյն, և փոխանակ մուծողին զՄակեդոնիոս: Սա զմեծ պարիսպն Կոստանդինուպօլսի էած

ա. Այս նախադասութիւնը չկայ բնագրի մէջ։

1 Տես Սոզոմ. Թ. 1. Փիլոստ. ԺԲ. 7. Կասս. ԺԱ. 1. Նիկ. ԺԴ. 1.
2 Թէոդորոսը ծնուել էր 401 Թ., տես Զ. 5.
3 Տես վերև Բ. 16.

Եւ թագաւորեալ Թէոդոս մանուկ գոլով յութ ամենից օկոսեալ կարգաւոր գոլով ի վարս, ուղղէր զթագաւորութիւն իւր ի ձեռն Անթիմոսի եպարքոսի: Սա զպարիսպն Կոստանդնուպօլսի էած շուրջանակի իմաստնագոյն քան զառաջինն. զի էր խորհրդական ի տեսութիւն գործոց մեծամեծաց և փոքունց, և ոչինչ[ա] կարօտանայր գործնականաց իմաստից և հնարից. վասն որոյ գրեաթէ[բ] զամենայն խորհրդակցութեամբ առ ամենայնս[գ] ներգործէ.

ա. Դ ոչ. բ. Գ. զրէթէ. գ. Դ. առ ամենայն.

շուրջանակի, իմաստնագոյն քան զոլս յայնժամ մարդիկն և թուէր և էր. և անխորհրդաբար գործէր և ոչինչ այլ հաղորդ լինէր բազմաց ծանաւթից, վասն գործականացն մանաւանդ Տոռվիղոսի[ա] իմաստակի, որ եղելով իմաստութեամբ և ըստ քաղաքական իմացութեանց Ընթեմոսի էր նման։ Վասն որոյ գրեա թէ զամենայն իսկ խորհրդակցութեամբ Տոռվիղոսի գործէր։

ԳԼ. Բ.[1]

Իսկ յայնժամ թագաւորին Նորին Թէոդոսի յութերորդ ամի ածեցելոյ, երրորդ ամուն էր զայն Ատտիկոս[2] յեպիսկոպոսութեանն վայելելով, այր, որպէս և հասեալ ասացաք, հանդերձ խրատուն երկիւղած և իմաստուն, վասն որոյ և զեկեղեցին առ նովաւ պատահեաց ի մեծամեծս վերադրիլ։ Քանզի ոչ միայն զընտանիս հաւատոյն ընդունէր, այլ զհերձուածողսն իմաստութեամբ զարհուրեցուցանէր. բայց աշխատ առ-

ա. Տրոյլոսի մասին տես վերեւ Զ. 6,

1 Տես կաս. թ. 2.
2 Նա ձեռնադրուեց 406 թ.

ԳԼ. ՃԼԳ.

Յաղագս Ատտիկեայ վարուցն եւ խրատուց

Իսկ թագաւորն Թէոդոս ութամեա թագաւորեալ յերրորդ ամի Ատտիկեայ կոչմանն էր ի հայրապետութիւն. և զի էր երկիւղած և բնաբար իմաստուն, վասն որոյ և զեկեղեցին առ նովաւ պատրաստեաց ի մեծամեծսն վերագրել.[ա] քանզի ոչ միայն զընտանիս[բ] հաւատոյն ընդունէր սիրով, այլ և

ա. Ա՛ Գ. վերոգրեալ. բ. Ա՛ զընտանեաց.

նել զնոսա ոչ երբէք յաւժարէր, իսկ երկեցուցանել ձեռնարկելով առաժամայն հեզ նոցա զինքն ցուցանէր։ Այլ նաև ոչ ի բանից դանդաղէր. քանզի վաստակէր առ որս հնոցն ընթերցմունս աւթարգանելով[ա] ի նոսա, վասն որոյ և ոչ աւտարաձայնէր յիմաստասիրացն կամ յիմաստակացն։ Էր և հանդիպողացն խնդամիտ, և տրտմեցելոցն տխրակից լինէր և պարզաբար իսկ ըստ առաքելոյն ամենեցունց ամենայն լինէր։ Իսկ յառաջ մինչ ի քահանայութեանց նախակարգիւր, ուսանելով զորս վաստակէրն բանս եկեղեցւոյն ուսուցանէր։ Իսկ յետ այնորիկ վաստակասիրութեամբն և համարձակութիւն ստացեալ յինքենէ, ժողովրդականացոյն զվարդապետութիւնն առնէր. ոչ այսպիսիք էին բանքն որպէս զի լսաւղացն փութալ գրով ուանդել։ Արդ վասն բա-

ա. διανυκτερεύων անքուն գիշերս անցուցանելով։

զհերձուածողսն խորագիտութեամբ սիրով ընդունէր և աշխատ առնել ոչ երբէք յօժարէր, այլ հեզութեամբ զնոսա յորդորէր.[ա] Այլ և ոչ ի պարզ բանս դանդաղէր խօսել ընդ նոսա ի Սուրբ գրոց. որ և ընթեռնոյր զհնոյն և ի նորանէ ճշմարտէր զհաւատոյն բան, զոր ոչ օտար վարկանէին իմաստասէրքն[բ] և յանդիմանող այնմ խնդամիտ եղեալ, և տրտմեցելոյն[գ] տրտմակից լինէր. և պարզաբար իսկ՝ ըստ առաքելոյն յամենայնի ամենայն լինելով, զի շահել կարասցէ զբազումս. և զառաջինն ի կոչմանն իւրոյ յեկեղեցւոյն վարդապետէր զբանն պատկառանօք։

Իսկ յետ այնորիկ ըստ շնորհին Աստուծոյ և համարձակութիւն ստացեալ յինքն և ի ժողովս զվարդապետութիւն[դ] առնէր, ոչ այնպիսիք էին նորա բանք (որպէս երանելոյն[ե] Յոհաննու), որպէս զի լսողացն փութով շարագրել զնոսա, այլ

ա. Գ. որսայր. բ. Գ. իմաստասէրք. գ. Ա՛ եւ խնդացելոցն խնդալ եւ տրտմեցելոցն. Գ. խնդրամիտ եւ տրտմեցելոց. դ. Ա՛ վարդապետութիւն. ե. Գ. յերանելւոյն.

բուցն նորա և ուրինակի և խրատու լիովին ճառեցաւ. բայց որքան յիշատակի արժանիք որ առ նորա ժամանակաւքն սկսայց ասել։

Գլ. Գ.

Ի Սիւննադոն [ա] քաղաքի Պակատիանու Փռիւգիոյ Թէոդոս ոմն եպիսկոպոս էր, որ զորս ի նմա հերձուածողս մոլեգնաբար հալածէր. և բազումք ի նմա եղեալք հանդիպէին Մակեդոնիանոսականն աղանդուոյ և հալածէր ուժգնաբար արտաքս վարելով զնոսա. ոչ միայն ի քաղաքէն, այլ և յագարակաց։ Եւ զայս առնէր ոչ սովորութեամբ հալածել յուղղափառն եկեղեցւոյ, և ոչ նախանձու ուղիղ հաւատոյն, այլ արծաթսիրութեանն ախտի ծառայելով՝ ի հերձուածողացն ինչս ժողովեալ փութայր։ Վասն որոյ զամենայն շարժէր ընդ-

ա. ἐν Συνάδῳ եւ Συνιάδῳ

պարզապէս առնէր խօսս [ա] ի շահ։ Արդ վասն Ատտիկոսի և նորա վարուցն և խրատուց այսքան ասացաւ։

Գլ. ԾԼԴ.

Յաղագս Թէոդոսի եպիսկոպոսի Սննիացւոյն, որ ի Փռիւգիայ վասն վշտացուցանելոյն զեպիսկոպոսն Մակեդոնի զԱգապիոս։

Բայց որքան յիշատակի արժանի առ նովաւ ասացից. Ի Սիւնադոն [բ] քաղաքի ի Փռիւգիայ Թէոդոս եպիսկոպոս, որ զհերձուածողս մոլեգնաբար հալածէր, առաւել զհոգեմարտ Մակեդոնիանոսն. և զայս առնէր ոչ ուղղապէս ըստ [գ] Աստուծոյ նախանձու, այլ վասն արծաթսիրութեան ախտի, ինչս հաւաքելով ի հերցուածողացն։ Վասն որոյ և զամենայն ազ շարժէր ընդդէմ նոցա և ոչ ի դադարանս [դ] զնոսա թողացուցանէր,

ա. Ա՝ ի խօսս. բ. ի Սննացւոյն. Բոլ. Ձեռ. Սիւնացւոյն. գ. Ա՝ ընդ. դ. Դ. ի ղատաստանս Թուլացուցանէր.

դէմ Մակեդոնի խորհրդոցն, վառեցուցանելով ։ որոց ընդ նմա ուխտաւորացն, և բիւրուց հակառակ ընդդէմ նոցա հպեալ հնարիւք, և ոչ ի դատաւորանս զնոսա արկանելով վճարէր, իսկ զեպիսկոպոսն նոցա, որում անուն էր Ագապիտոս* յոլովաբար խռովեցուցանէր։ Եւ զի այնուհետև տպա ոլք աշխարհին իշխանք ոչ երբէք բաւականանալ նմա առ պատիժն համարէին, ընթանալով ի Կոստանդինուպօլիս եպարքոսական հրամանացն պիտաւորէր։ Ապա իբրև Թէոդոսիոս ի Կոստանդինուպոլսի վասն այնորիկ յարաքարշէր, Ագապիտոս զոր առաջնորդ Մակեդոնի աղանդւոյն ասացի, ի բարին եկն բացամտութիւն։* Քանզի խորհեալ հանդերձ ամենայն ուխտիւն իւրով, և կոչեալ զոր ընդ իւրև ժողովուրդն, հաւանեցուցանէր զհամագոյութեանն հաւատ ընդունել։ Եւ զայս կարգեալ առժամայն որպէս կայրն հանդերձ ամբոխիւ բազմաւ յաւէտ ամենայն ժողովրդեամբն յեկեղեցին դիմեաց, և զաղաւթսն կատարեալ հաւանէր յաթոռն յորում սովորէր Թէոդոսիոս նախկին նստել։

ա․ 'Αγαπητός Զեռ․ ունի «Ագատիպոս»։
բ․ ἀπόνοια

այլ միշտ կեղէր զանազան հնարիւք և փորձանօք, առաւել զեպիսկոպոսն Մակեդոնի զԱգապիտոս։* Որ և մտախորհ եղեալ, ի բացամտութիւն եկն ուղիղ հաւատոյն, և հաւանեցուցանէր զժողովուրդ [բ] իւր ուղիղն համագոյութեան հաւատն ընդունել. Գայ ի Կոստանդնուպօլիս, և առժամայն ժողովրդովն իւրով յեկեղեցին ընթացեալ, և յաղօթս [գ] մատուցանէր և խոստովանէր զհամագոյ Երրորդութեանն զմիութիւն երից զօրու-

Ա՝ զագապիոս․ բ․ Ա՝ զժողովուրդն իւր ուղիղն․ գ․ Ա՝ աղօթս․

Իսկ միաւորեալ ղժողովուրդն և այսուհետև զհամագոյութեանն հաւատ ուսուցանելով որոց ընդ Արիանոսն եկեղեցեացն կալեալ եղև։ Այսոցիկ այսպէս եղելոց, յառնէր յետ ոչ բազում իրի Թէոդոսիոս զաշխարհական աւգնութիւնսն ճեպեցուցանելով, իսկ ոչինչ զեղելոցն գիտացեալ, որպէս կայրն յեկեղեցին գնայր։ Իսկ անտի արտաքս վարեալ յամենեցունցն առժամայն ի Կոստանդինուպոլիս գնայր։ Եւ հասեալ առ եպիսկոպոսն Ատտիկոս, զոր ըստ ընքեանն յառաջէր իբր զի անիրաւաբար ի յեպիսկոպոսութենէն արտաքսեալ։ Իսկ Ատտիկոսի ծանուցեալ զգործն յաւգուտ եկեղեցւոյն հասեալ, զԹէոդոսիոս բանիւք մխիթարէր, հաւանեցուցեալ անոխաբար զհանդարտականն վարս ողջ ունել, և ընտրեալ զհաղորդս իւրայոցն ուսուցեալ։ Գրէր

թեանցն որոշելով զառանձնաւորութիւնն։

Զայս տեսեալ Ատտիկոսի հանդերձ ամենեքումբ փառաւորէր զԱստուած, և մեծաւ պատուով և սիրով ընդունէր զնոսա ի միաւորութիւն եկեղեցեաց Աստուծոյ։ Զայս լուեալ զչարացաւ առաւել Թէոդոս եպիսկոպոս. գայ և նա ի Կոստանդնուպոլիս, և հրապուրանս առնէ զայսոսիկ զեղեալսն։ Իսկ Ատտիկոս համոզէր զԹէոդոս բանիւ, խոնարհամտութեամբ անյիշաչար լինել առ զղջացեալ եղբայրութիւնդ. և խնդալ պարտ է և՛ոչ տրտմել։ Այսպէս զնա ողոքէր ի հաշտութիւն և խաղաղութիւն սիրոյ և ընա հաստատէր ի հաւատս, և գրով հրամայէր Ագապիտոսի ունել զեպիսկոպոսութիւնն, և հովուել զժողովուրդ [ա] իւր ուղիղ հաւատով, և անկասկած ունել զեպիսկոպոսութիւնն [բ] ի Թէոդոսէ։ Արդ այսպիսի քաղցր կամօք զնոսա հաշտեցոյց ընդ միմեանս, և սիրով յուղարկեաց [գ] յեկեղեցիսն։

ա. Ա՛ զժողովուրդն. բ. Ա՛ իւր. գ. Ա՛ ուղարկեաց։

ապա Աղապիտոսի ընդունել զեպիսկոպոսութիւնն և մինչ ի Թէոդոսի տրամութենէն խռովականաց կասկած ունել։

ԳԼ. Դ.[1]

Արդ այս քաղցր առ ժամանակաւքն Ատտիկոսի յեկեղեցւոջն գոյացաւ։ Իսկ ոչինչ ի սքանչելի բժշկութեանց ժամանակին կարգաւորութիւն էր անման. քանզի Հրէայ ոմն անդամալոյծ գոլով ի բազում ժամանակաց ի մահիճս դնիւր և ամենայն բժշկական արուեստ ի վերայ նորա կրթեցելոյ և ոչինչ ի վերայ նորա զաւրացելոյ։ Յետոյ ապաւինէր ի քրիստոնէական մկրտութիւնն, նմա միայնւոյ ճշմարիտ բժշկի հպիլ, հաւատացեալ ի բոլոր սրտէ։ Այս յայտնի եպիսկոպոսին Ատտիկոսի լինէր վաղվաղակի, ապա երախայացուցեալ և զառ ի Քրիստոս յոյսն աւետարանեալ, բերեալ հանդերձ մահճաւքն հրամայէր ի լուսարանն։[ա] Իսկ անդամալուծն Հրէայ ստոյգ հաւատով զմկրտութիւնն ընկալեալ յաւազանէ

ա. τὸ φωτιστήριον աւազան մկրտութեան։

1 Տես կաս. ԺԱ. 4. Նիկեփ. ԺԴ. 12.

ԳԼ. ՃԼԸ.

Վասն Հրէիցն անդամալուծի, թէ որպէս ի մկրտելն բժշկի.

Հրէայ ոմն էր ի ժամանակին անդամալոյծ, ի բազում ամս լեալ ի մահիճս, և ոչ ուստեք օգնականութիւն գտեալ. ոչ ի հրէական աղօթից և ոչ ի բժշկական արուեստից։ Զբազում ինչս իւր ծախեալ, յետ այսորիկ ապաւինի ի սուրբ մկրտութիւն հաւատով ի բոլոր սրտէ և ծանուցանէ զայս եպիսկոպոսին Ատտիկոսի։ Ապա երախացուցեալ զնա, և զառ ի Քրիստոս յոյսն աւետարանեալ. և ուսեալ զխոստովանութիւն և

մկրտարանին վերացեալ առժամայն վճարիւր յախտէն, և այնուհետև ընդ առողջսն էր։ Զայս բժշկութիւն Քրիստոսային զաւրութիւն և առ մերաւքս ժամանակաւքս ցուցեալ մարդկան կամեցաւ։ Վասն որոյ բազում հեթանոսք հաւատացեալք մկրտեցան. իսկ Հրէիցն նշանն խնդրողաց և ոչ զեղեալսն նշանս համարէր։ Այսպիսի ապա ի Քրիստոսէ գոյր քաղցրութիւն։

ԳԼ. Ե.[1]

Իսկ բազմաց առ ոչինչ զայս համարեալ, յիւրեանցն առժամմունն պարապէին. քանզի ոչ միայն Հրէայք եղելոցն նշանաց ագէտ լինէին, այլ նաև որք սիրէինն հետևիլ նոցա նմանս նոցա խորհելով յանդիմանէին։ Քանզի Սամբատտիոս, յորում փոքր ինչ յառաջն արարաք յիշատակ, ոչ կամելով յընտանի քահանայական կարգին կալ, այլ ախտանալով զեպիսկոպոսականն աթոռ ի սկզբա-

ա. Զեռ. Քի՞ն. ոմի.

1 Տես. կաս. ԺԱ. 5. Նիկ. ԺԴ. 13.
2 Տես Ե. 21.

ղգիտութիւն ուղիղ [ա] հաւատոյն, հրամայեաց ածել մահճօքն ի մկրտութիւն. և կատարեալ զմկրտութեան զխորհրդածութիւն [բ] ելանէ յաւազանէն ողջանդամ. Զայսպիսի Քրիստոսի զօրութիւն եցոյց որ մեզէն իսկ ականատես եղեալ Նորա ըսքանչելեացն, որ ցուցաւ ամենեցուն, (որք [գ] փառաւորեցին զԱստուած)։ Եւ բազումք ի հեթանոսաց տեսեալ հաւատացին և մկրտեցան. իսկ Հրէայք որք նշան խնդրէին տեսանել, ոչ հաւատային ըստ անզեղջ սրտից իւրեանց. և յանդիմանեալ ի բըժշկեալ Հրէին հաւատային։

ա. Ա՝ ուղիղն. բ. Ա, զխորհուրդն. գ. Ա՝ որք տեսին ամենեքեան եւ փառս մատուցանէին Աստուծոյ.

նէ, ընդ նմին այնմ ժամանակաւքն ի Նաւատիանոսա-
ցըն եկեղեցւոյ գնաց, պատճառ զխտրութիւն Հրէական
Զատկին առնելով։ Ժողովելով ապա նորա առ եպիսկո-
պոսին Սիսինա ի տեղւոջ քաղաքիս, որոյ անուն
Քսիռօղոփոն,[ա] որ այժմս փաճառագաՀ Արկադի ա-
նուանի, իւր յանդգնեցաւ բազում վշտաց արժանի։
Քանզի յաւուր ժողովոյն առեալ զգլուխ մի Աւետարա-
նին ընթեռնլով յորում ասին. Թէ էր տաւն Հրէից[1]
կոչեցեալն Զատիկ, իսկ Սամբատիոս յաւել. զոր ոչն
ուրեք և ոչ երբէք է այս ինչ, անիծեալ ասէ, որ ար-
տաքոյ բաղարջակերացն զԶատիկն արասցէ։ Այս լուեալ
եղեալ արտաքսեցաւ ի բազմաց։ Եւ յափշտակեալք
ողջախոհագոյնքն յոլոց ի Նաւատիանոսան ժողովըր-

ա. Ξηρόλοφος

1 Ի Նկատի ունի Ղուկ. ԻԲ. 1։

ԳՀ. ՃՀԶ.

Վասն ժողովոյն, որ կամեցաւ առնել Ատտիկոս Նաւատիանոսի, որք
զԶատիկն ընդ Հրէայսն կամէին առնել։

Ի նմին ժամանակի Նաւատիանոսաց եկեղեցւոյն[ա] որք
զԶատիկն առնէին ըստ Հրէիցն՝ կամեցաւ (Ատտիկոս) ժողովել
և գիտել վասն խնդրոյն այնորիկ զպատճառ։ Եւ ժողովին առ
Սիսին գլուխ Նաւատիանոսաց[բ] (և առ Ատտիկոս) և ընթեռ-
նուն զբաղարջակերաց Աւետարանն որ ասէր. Էր աւն Հրէից
Զատիկ կոչեցեալ. և զՀետ բան անիծեալ ասէ, որ արտաքոյ
բաղարջակերացն առնէ զԶատիկն։ Զոր[գ] ոչ ուք գոյս լուեալ
յԱւետարանացն,[դ] և որ ողջախոհագոյնք էին, ի բաց կային
այնպիսի անհանճար բանից, որ մտացածին[ե] բանիւք Հրապուրէր

ա. Ա՛ յեկեղեցւոյն. բ. Գ. Նաւատիանոսացն. գ. Ա՛ որ. դ. Ա՛ Ա-
ւետարանացն. ե. Ա՛ մտածին.

դականացն գնային առ նա։

Այլ ոչ հեռացաւ յիմաստմանէն, քանզի ի չար վաղճան նորա նոր ստեղծագրութիւնն կործանեաց։ Վասն զի ոչ յետ բազում իրի, զոր ի նախկին ըմբռնըմանէն տաւն առժամայն կատարէր։ Եւ համաժողով լինէին առ նա յոյժ բազումք, և զոր ի սովորութենէն գիշերապաշտաւն առնելով, ամբոխումն իմն դիւաց անկաւ ի նոսա, որպէս զի ուրեմն Միսինիոս նոցա եպիսկոպոսն հանդերձ ամբոխիւ բազմաւ գայ ի վերայ նոցա։ Եւ եղելոյ խառնակման որպիսի վայել է ի գիշերի ի նեղ տեղւոջ ըմբռնեալք, զինքեանս խորտակեցին որպէս զի կորընչիլ ի նոցանէ ճՀ մարդ։ Այս եղեալ զբազումս զորս Սամբատիոսին մերժեաց. իսկ ոմանք մնացին առ նմա ի վայրաքնակ ի նախկին ըմբռնմանէն ըմբռնեալք։ Այլ Սամբատիոս թէ զիարդ երդմնազանցութեամբն յեպիսկոպոսութիւնն էանց, դոյզն ինչ յետոյ ասացից։

որ զ՞րէիցն կարծիս ունէր [ա] Սամբատիոս և ոչ հաւանէր ասացելոցն զճշմարտութիւն Աւետարանին.

Եւ յետ ոչ բազում իրի զնոյն տօն կատարէր բազում ժողովով, և ըստ սովորութեան ի գիշերի պաշտաման լեալ ամբոխումն [բ] իմն դիւանական անկաւ ի նոսա. Իսկ Սիսինոս [գ] (Կոստանդնուպօլսի) եպիսկոպոսն գայ ի գիշերի ամբոխիւ ի վերայ նոցա, որպէս զի խափանեսցէ զՋատիկն. և եղև խառնակումն և ամբոխումն, և ընդ իրեարս հարեալ ի գիշերին մեռան արք հարիւր և եւթանասուն. Այս եղեալ որք Սաբատայն էին [դ] մեկնեալք, գնացին (ընդ Սիսինայ) և սակաւք մնացին ընդ նմա.

ա. Ն. յայնպիսի. Գ. կարծիս ունէր Սաբաստիոս եւ ոչ հաւանէր ասացելոցն. բ. Ա՝ լլեալ ամբոխ. գ. Գ. անկաւ ի նոսա. դ. Ն. Սաբատայն.

ԳԼ. Ջ.[1]

Իսկ Դոռոթէոս[2] Արիանոսական հերձուածոյն առաջնորդ, զոր յԱնտիոքա ի Կոստանդինուպօլիս փոխել յԱրիանոսացն վերագոյն յիշեցաք, ծեր յոյժ եղեալ, քանզի ՃԺԹ ամ ունելով, վախճանեցաւ[3] ի հիւպատաւոջն Ոնորի Է և Թէոսի Բ, Ջ Նոյեմբերի ամսոյ. իսկ յետ նորա Արիոսական աղանդոյն նախակարգեցաւ Բարբաս:

Առ այս Բարբասաւ երկուց արանց բանաւորաց Արիանոսացն աղանդոյ հանդիպեցան զպատիւ քահանայութեան ունելով, Տիմոթէոս միոյն անուն, իսկ Գէորգիոս միւսոյն: Այլ Գէորգիոս զհեթանոսականն ուղղէր իսկ Տիմոթէոս առաւել յաստուածայինսն ճգնէր

1 Տես կաս. ԺԱ. Ը. Նիկ. ԺԲ. 13.
2 Տես վերեւ Ե. 3. 12. 33.
3 Փրկ. 407. Թ.

ԳԼ. ԾԼԸ.

Յաղագս Տիմոթէոսի եւ Գորգիոսի, թէ որպէս զբազումս ի համագոյութիւն ածեն. եւ Կիւրեղ յաջորդէ զկնի Թէոփիլոսի Աղէքսանդրի քաղաքի:

Իսկ Դոռոթէոս [ա] Արիանոսաց եպիսկոպոսն, ծեր գոլով վախճանի և ունի զտեղին Բարբաս: [բ] Ի սմանէ երկու արք բանաւորք զքահանայութիւն, [գ] որոց անուանք էին [դ] Տիմոթէոս և Գորգիոս գիտունք, Տիմոթէոս ի Փսանթիրանոսէ [ե] աղախնոյն [զ] էր, որ յաստուածայինսն միշտ ճգնէր, և զաստուածայինսն ի գրոց խօսէր և մեկնէր, և հմուտ էր Եբրայեցի լեզուի, և ոչ անտեղեակ Արիստոտելի և Պղատոնի և Որէգինի գրոց. որ

ա. Ա՛ Գոողոս. բոլ. Ձեռ. Դոողոս. բ. Ա՛ քահանայք գ. Բոլ. Ձեռ. Բարաբաս. դ. Ա. ենն. ե. Գ. Քսանթիրանոսէ. զ. Բ. Ն. աղախնոյն.

գիրս. բայց և զԱրիստոտելի և զՊղատոնին միշտ փոխանձեռնեալ ա ունէր. իսկ Տիմոթէոս զՈրիգէն վերաշնչէր և հրապարակաւ զաստուածայինսն մեկնելով գիրս, և ոչ Եբրայեցւոցն լեզուի էր անփորձ։ Բայց Տիմոթէոս յառաջ Փաթիուրիանոսացն ¹ աղանդոյ էր, իսկ Գէորգիոս ի Բառբասայ ձեռնադրիւր։ Տիմոթէոսի և ես իսկ հանդիպեցայ և ծանեա որպէս զի պատրաստաբար առ հարցուածն պատասխանէր, լուծանելով որքան անյայտ ըստ աստուածայինսցն գտանիցի բանիցն և ամենայն ուրեք զՈրիգէն կարդայր որպէս զճշմարիտ վկայ առ ի նմանէ ասացելոցն։ Յորոց վերայ սքանչանալ է ինձ. զի՛ արդարս այսորիկ յԱրիանոսականն աղանդ փոխեցանն, յորոց ոմն զՊղատոն միշտ փոխանձեռնեալ ունէր, իսկ ոմն զՈրիգէն գերաշնչէր. քանզի և ոչ Պղատոն զերկրորդն և զերրորդ պատճառ, որպէս նա անուանել սովորեցաւ, սկիզբն գոյութեանն առնուլ ասէ. և Որիգէն մշտնջենաւորակից ամենայն ուրեք խոստովանի զՈրդի Հաւր։

Բայց թէև յինքեանցն եկեղեցւոյ մնային, այլ սակայն զԱրիանոսացն աղանդ եկեալք ի վեհագոյնսն փոխադրեցին. քանզի զբազումս ի հայհոյութեանցն Արիո-

ա. μετὰ χεῖρας.

4. Տես վերև Ե. 25.

զՈրդի և զհոգի մշտնջենակից Հօր ասէ, և ոչ որպէս Արիանոսք։ Իսկ Գորգիոս ի Բարբայ, ա որ յոյժ հմուտ էր արուեստից և արտաքին իմաստութեան, զի և ոչ Պղատոն զերկրորդ և զերրորդ պատճառն որպէս և նա անուանեալ սովորեցաւ սկիզբն գոյութեան առնուլ ասէ. և ի նոսա հարեալք, և զնոցա հայհոյութիւն լուծանէին. և զբազումս յԱրիանոսացն բ ածէին ի համագոյութեան բան ըստ ուղիղ վարդապետութեան. Իսկ

ա. Բող. Ձեռ. ի բարբարոսաց. բ. Ա, Արիանոսացն.

սի ընտանի վարդապետութեամբքն հանին։ Այլ վասն այսոցիկ այսքան ճառեցաւ։ Իսկ ոչինչ ընդ երկարս և Սիսինայ Նաւատիանոսացն եպիսկոպոսի վախճանելոյ, ձեռնադրիւր Քրիւսանթոս, վասն որոյ փոքր ինչ յետոյ ասացից։

Գլ. Է.[1]

Իսկ յետ ոչ բազում իրի և Թէոփիլոս Աղէքսանդրու եպիսկոպոսն ի միզագրութեանն ախտ անգեալ վաղճանեցաւ, ի հւպատուոջն Ոնորի Թ և Թէոդոսի Ե, Ժ և Ե-ն Ոկտոմբրի ամսոյ։[2] Մարտ ի վերայ եղեալ և աստանաւր վասն եպիսկոպոսութեանն. ոմանք խնդրէին նոր ուսուցանել զՏիմոթէոս, իսկ այլք զԿիւրիղոս, որ էր եղբաւր որդի Թէոփիղոսի։

Իսկ խռովութեան վասն այսորիկ ի մէջ ժողովրդին շարժեցելոյ, սատարէր կողմանն Կիւրղի զաւրականացն գնդի առաջնորդ Բուրդանտիոս,[ա] վասն որոյ յերրորդում յետ մահուանն Թէոփիղոսի աւուր Կիւրիղղոս նստեալ յաթոռ եպիսկոպոսութեանն, իշխանականագոյն քան զԹէոփիղոս եղև։ Քանզի ի նմանէ

ա. ’Αβουνδάντιος.

1 Տես կաս. ԺԱ. 7. Նիկ. ԺԴ. 14.

2 Փրկ. 412. Թ.

ի Նոյնս և Նաւատիոսաց եպիսկոպոսն վախճանի և ունի զփոխանորդութիւն Քարիւնսանթոս,[ա] որ յետոյ ասացից։

Յետ ոչ բազում իրի և Թէոփիլոս Աղէքսանդրի եպիսկոպոսն յախտ դժնդակ միզագրաւի անկեալ, (և ոչ ուստեք գտեալ բժշկութիւն,) վախճանի. և ոմանք զՏիմոթէոս, և այլք բազում զԿիւրեղ եղբօրորդի Թէոփիլեայ. Եւ երկրորդ աւուր

ա. Ա՝ Քսինսանթոս. Բոլ. Ձեռ. Քսիաթոս. բ. Գ. ումեք.

եպիսկոպոսութիւնն Աղէքսանդրու գլխով քահանայա-
կան կարգին յաղթահարեալ զգործեան էառ սկիզբն։

Առժամայն ապա Կիւրղի զորս յԱղէքսանդրիայ Նուատիանոսացն եկեղեցիս խցեալ, և զեպիսկոպոսն նոցա զԹէոպոմպոն յամենայնէ զորս ունէրն երարձ, և զամենայն նոցա աստուածայինս սպասս էառ։

Գլ. Ը.[1]

Իսկ ընդ այն ժամանակաւքն և որում ի վարս քրիստոնէութեան ընդարձակիլ պատահեաց յայսպիսի պատճառոյ։ Ի մէջ Հռովմայեցւոց և Պարսից յաճախ միշտ պատգամաւորութիւն լինէր. իսկ պատգամացն պատճառք յոլովք են յաղագս ստիպաբար առ միմեա-նըս պատգամացն։ Ցայնժամ պէտք եղեն որպէս զի Մարութասս Միջագետաց եպիսկոպոսին, որում սակաւ

1 Տես Թէոդ. Ե. 32. կաս. ԺԱ. 3. Նիկ. ԺԴ. 8.

յետ մահուն Թէոփիղեայ ձեռնադրի Կիւրեղ և նստի յաթոռ հայրապետութեան. որ առաւել քան զԹէոփիլոս հզօրագոյն երևեալ և վրէժխնդիր ուղիղ հաւատոյն, և անդէն զՆաւատիանոսացն եկեղեցին խնոյր, և զսպաս եկեղեցւոյն առնոյր, և բառնայր զեպիսկոպոսութիւն զՆաւատիանոսացն անտի։

ԴԼ. ԾԸ.

Թէ որպիսի պատճառ լինի սկիզբն քրիստոնէութեան ի Պարս ի ձեռն Մարութայի սրբոյն։

Ընդ ժամանակն ի Պարսս քրիստոնէութեան սկիզբն լինի այսպիսի պատճառաւ. Ի մէջ Հռովմայեցւոց և Պարսից յաճախ միշտ լինի պատգամաւորութիւն յաղագս բազում իրի թագաւորացն։ Ցայնժամ թագաւորն (Թէոդոս) առաքէ զՄարութա

ինչ յառաջն արարաք յիշատակ,[1] առաքել ի Թագաւորէն Հռովմայեցւոյ առ Թագաւորն Պարսից։ Իսկ Թագաւորին Պարսից բազում երկիւղածութիւն յառն գտեալ, պատուով ունէր զնա և իբր արդար և աստուածասիրի զգուշանայր նմա։ Այս եղեալ զկծեցուցանէր զմոգսն. բազումք ի Պարսիցն զաւրէին Թագաւորին վասն զի երկնչէին զի մի զԹագաւորն քրիստոնէանալ հաւանեցուցէ. քանզի և զգլխացաւութիւնն ժամանակական զոր մոգքն բժշկել ոչ կարէին, զայն Մարութաս աղաւթիւք բժշկեաց։ Ապա այնուհետև խորհէին պատիր մոգքն և վասն զի Պարսք զհուր պաշտէին, սովոր էր Թագաւորն ի տան միում ցանկ պահեցելում հրոյ երկրպագել։ Ապա մոգուցն ընդ երկրաւ Թագուցեալ մարդ, ըստ որում ժամանակի սովոր էր Թագաւորն աղաւթել, յարդարեցին ասելով բարբառել.

1 Տես Զ. 15։

զՄիջագետաց եպիսկոպոս, զայր արդար և սուրբ և երկիւղած յԱստուծոյ,[ա] ի պէտս ինչ առ Թագաւորն Պարսից, և պատուով ընդունի յաղագս երկիւղածութեան նորա և արդարակորով վարուց, և զգուշանայր ևս վարուցն որպէս աստուածասիրի. Այս զկծեցուցանէր զմոգսն և զբազումս ի Պարսիցն, զի մի Թագաւորն քրիստոնեայ լիցի ի նմանէ. քանզի և զգլխացաւութիւն Թագաւորին, զոր ունէր, ոչ կարացին մոգքն բժշկել. Զայս սուրբն Աստուծոյ Մարութայ աղօթիւք բժշկեաց. և մոգքն առաւել բորբոքեցան[բ] ի նախանձ և ի չար։

Եւ զի սովոր էր Թագաւորն երթալ ի տուն հրոյն և նոցա խորամանգեալ ի տան հրատին առնէին փորուած անյայտ. և մտեալ մոգուցն,[գ] և երթեալ Թագաւորին յաղօթս ի տուն հրոյն ի ձայն եղև ի մտոյն որ ի փորուածին բարբառեալ առ

ա. Ա՛ Գ. Աստուծոյ. բ. Գ. բորբոքեցին. գ. Գ. Բ. մոգաց.

արտաքս հանել պարտ զոլ զԹագաւորն, վասն զի ամ-
բարշտեալ է զի զքրիստոնէիցն քահանայ կարծէր աստուա-
ծասէր լինել։ Զայս լուեալ Իսդիգեռդիսի,[ա] քանզի
այս էր անուն Թագաւորին Պարսից, պատկառեալ ապա
լինէր, սակայն արձակել զՄառութաս կամէր։

Իսկ Մառութաս ճշմարտապէս աստուածասէրն այր
յաղաւթս պարապէր, որովք գտանէր զօր ի մոգուցն
եղեալ նենգութեան։ Ապա Թագաւորին. մի խաղատիր
ասէր, ով Թագաւոր, այդ մտանելով իբր լուիցես ձայն,
փորձեալ գտցես զնենգութիւնն. քանզի ոչ հուրն բար-
բառի, այլ մարդկանն յարդարումն զայն առնէ։

Հաւանէր ապա Մառութասայ Պարսից Թագա-
ւորն. և առժամայն մտանէր ի տունն ուրանաւր էր
հուրն անշէջ, և իբր լսէր անդէն զնոյն ձայնն, բրել
զտեղին հրամայէր, և որ յուղարկէր զկարծեալն Աստու-
ծոյ զձայնն յանդիմանեալ լինէր։ Այնուհետև բարկա-

Թագաւորն. Մի ունիր զքրիստոնէից քահանայդ առ քեզ այլ
հալածիա։ Զայս լուեալ Թագաւորին Իսդիկեռդիսի[ա] կարծէր
Աստուծոյ ձայն լինէր ի հրոյն. ի կասկածս մտեալ և ակնա-
ծեալ յառնէն,[բ] կամէր արձակել զնա։ Իսկ Մարութաս կացեալ
յաղօթս առ ի գիտել զնոցա զնենգութիւն, և ծանուցեալ զիրն
Աստուծոյ, ասէ ցԹագաւորն. Մի անգիտանար, ով Թագաւոր,
զխորամանգացն խուզեա ի տան հրոյն և գտցես զմոգսն որ ի փո-
րուածէն զբարբառն առնեն, զոր դու կարծես ի հրոյն։ Եւ մտա-
խոհ եղեալ, դարձեալ երթայր յերկրպագութիւն անշէջ հրոյն.
և զնոյն բարբառ լսէ. և խուզեալ եգիտ զմոգսն ի փորուածին
ուստի բարբառն լինէր։ Եւ բարկանայր ի վերայ մոգուցն, և
էառ ի նոցանէ[գ] տասանորդս ամենայն աստուածոց նոցա և առա-

ա· Բոլ Ձեռ· Իսմեռիղեսէ բ· Գ· յառնէր· գ· Ա· Բ· Գ· Ն· առաք·

ցեալ Թագաւորին զմոգուցն ազգ յայնժամ տասանոր-դեաց։ Այս եղեալ առաւել յանկչէր ի Մառութաս Խոզիգեռզիս, և հրամայեաց նմա եկեղեցի շինել ու-րանաւր և կամեսցի․ և յայսմանէ որ ի Պարսս քրիս-տոնէութիւնն ընդարձակէր։

Յայնժամ Մառութայ գնացեալ ի Պարսից ի նոյնն ի Կոստանդինուպօլիս հասանէր, իսկ ոչ ընդ երկարս ինչ դարձեալ աղաչանաց աղագաւ առ առաքեալ լինէր։ Եւ առժամայն մոգքն հնարեալ ինչ խորհէին, որպէս զի արդեւք մի երբէք ընկալցի զայլն Թագաւորն․ և հնա-րեցան զժանտահոտութեանն ինչ յարդարումն ուստի Թագաւորն սովոր էր ելանել․ և մատնութիւնս առնէին որպէս զի ուրեմն զայս որք ընդ քրիստոնէից զուգեալք արարին։ Իսկ երբ Թագաւորին միշտ կասկած ունելով ի մոգսն, և առժամայն ի նոցանէ գտանէին որք չար հո-տոյն արարաւղք․ վասն որոյ զբազումս ի նոցանէ առժա-մայն պատժեաց։ Իսկ զՄառութաս առաւել պատուով

ա․ Ἰσδιγέρδης Յազկերտ․ լուսանցքի վրայ գրիչը աւելացրել է «Վռամ»

ւել սիրէր զայրն Աստուծոյ։ Եւ հրամայեաց Թագաւորն՝ Մարու-թայի եկեղեցիս շինել ուր և կամեսցի․ և յայսմանէ ի Պարսս սկիզբն առնու քրիստոնէութեան, և հաւատացեալ մկըր-տէին։ Յայնժամ Մարութաս գնացեալ ի Պարսից գայ ի Կոս-տանդնուպօլիս և որ ինչ [ա] խորհուրդն էր Թագաւորացն առ մի-մեանս՝ ի բարին [բ] կատարի․ իսկ դարձեալ [գ] առաքեալ[դ] ի Պարսս և մոգուցն ի հնարս մտեալ, որպէս զի կարասցեն զայրն Աս-տուծոյ անընդունելի առնել Թագաւորին։ Եւ առնեն [ե] ժանտա-հոտութիւն իմն հնարիւք ուստի Թագաւորն ելանէր, և զայս

ա․ Ա, ոչինչ․ բ․ Գ․ Ն․ ի բարի․ գ․ Գ․ Ա՝ դարձեալ կրկին․ դ․ Ա, առաքեալ լինի․ ե․ Ա՝ առնէին․

ընդունէր, և սիրէր զՀռովմայեցիս, և զոր առ նոսա հաշտութիւնն ողջունէր: Իսկ սակաւ ինչ թուեցաւ և քրիստոնէացանել նմա զԹագաւորն Պարսից՝ զփորձն տուեալ զմիւս սքանչելեացն Մառութասայ, հանդերձ Աբլաբաւ[ա] Պարսիցն եպիսկոպոսաւ: Քանզի երկոքին զլկողն դև որդւոյ Թագաւորին ի բաց վարեցին, ի պահս և յաղօթս պարապեալք: Այլ Իսդիգերդիսի եհաս վախճանել[1] նախ քան զկատարելապէս քրիստոնէանալն. և որդի նորա Բառաբանիս[բ] ածաւ ի թագաւորութիւնն, առ որով ի մէջ Հռովմայեցւոց և Պարսից դաշինքն լուծան:

ա. Ἀβλάα·
բ. Βαραράνης.

1 Փրկ. 420 Թ.

առ ի նմանէ ասէին լինել ժահահոտ: Իսկ Թագաւորն խուզեալ եգիտ զժահահոտութիւն ի մոգսն, և պատժեաց զնոսա. և զՄարութայ առաւել պատուէր և սիրէր: Եւ սիրէր զՀռովմայեցւոց Թագաւորն զԹէոդոս. և զառ ի նմանէ սէրն ողջունէր, և յօժարէր ի քրիստոնէութիւն, զփորձ առեալ և միւս սքանչելեացն Մարութայի, և[ա] Պարսից եպիսկոպոսին. քանզի ըղլլկողն դեւ որդւոյ Թագաւորին[բ] ի բաց վարեցին աղօթիւք և պահօվք միշտ: Այլ յայսմ[գ] խորհրդի լեալ Թագաւորին Պարսից ի քրիստոնէութեան լեալ, և ոչ զկատարելութիւնն ընկալեալ զառ ի Քրիստոս հաւատոյն և լուսաւոր մկրտութիւն,[դ] հասանէ նմա վախճան մահու:

Եւ առնու զԹագաւորութիւնն որդին[ե] իւր Բարբաղիս. և ելոյծ զդաշինսն որ ի մէջ Պարսից և Հռովմայեցւոց, և Մարութաս դառնայ:

ա. Ա՝ չիք. բ. Բոլ. Ձեռ. զլլկողն Դեւըներոյ Թագաւորին. գ. Ա, այլ այս խորհուրդ լինեալ Թագաւորն Ն. այլ այս. դ. Գ. մկրտութեամբ. ե. Գ. չիք.

Գլ. Թ.[1]

Իսկ առ այնու ժաման(ակ)աւքն ըստ Անտիոքայ Փղաբիանոսի վաղճանեալ, Պորփիւռոս զեպիսկոպոսութիւնն փոխանորդեաց։ Իսկ յետ Պորփիւռիոսի անդէն Աղէքսանդրոս յեկեղեցւոջն յաջորդեցաւ։ Իսկ ի Հռովմ զԴամասոս որ ԺԸ ամ զեպիսկոպոսութիւնն կալաւ՝ փոխանորդեաց Սիռիկկիոս, իսկ Սիռիկկիոսի ԺԵ ամ կալեալ, Անաստաս ամս Գ եղև առաջնորդ եկեղեցւոյն։ Իսկ յետ Անաստասայ Իննոկէնտիոս նախկին զորս ի Հռովմ Նաւատիանոս վարեալ սկսաւ, և զբազում եկեղեցիս նոցա առնոյր։

Գլ. Ժ.[2]

Իսկ ընդ այն նոյն ժամանակաւք և զՀռովմ ի բար-

1 Տես Սոզոմ. Ը. 28. Թէոդ. Ե. 35. Կասիոդ. ԺԱ. 10. Նիկ. ԺԴ. 30.

2 Տես Սոզոմ. Թ. 4. 9. 7. 8. 9. Փիլոստ. ԺԲ. 3. Կաս. ԺԱ. Թ. Նիկ. ԺԴ. 57.

Գլ. ՃԼԹ.

Յաղագս Անտիոքայ եպիսկոպոսացն եւ Հռովմայեցւոց եւ թէ որպէս Կելեստիանոս Նաւատիանոսաց զեկեղեցիսն առնոյր։

Յայնժամ վախճանի և Փլաբիանոս Անտիոքայ եպիսկոպոսն և [ա] Պորփիւր փոխանորդի[բ] ի տեղին. և յետ Պորփիւրի Ալէքսանդրոս,[գ] իսկ ի Հռոմ Դամասոս[դ] տասն և ութ ամ կալեալ զեկեղեցին վախճանի, և յետ նորա Սևեռիոս[ե] տասն և եւթ ամ. և յետ նորա Անաստաս երիս ամ.

ա. Գ. չիք. բ. Դ. փոխանորդէ. գ. Ա՛ Աղէքսանդր. դ. Դ. Դամասկոս. ե. Բոլ. Ձեռ. Սեկեռիոս. Դ. չիք.

բարբառոց առնուլ պատահեաց. քանզի Աղարիքոս ոմն բարբարոս դաշնաւոր զօրօք Հռովմայեցւոց, և ընդ Թագաւորին Թէոդոսի ի յընդդէմ Եւգենի պատերազմին մարտակից եղեալ, և վասն այնորիկ Հռովմէական արժանեաւք պատուեալ, ոչ կրեաց զբարեբաղդութիւնն, այլ նաև Թագաւորեալ ոչ ընտրէր։

Իսկ գնացեալ ի Կոստանդնուպօլսէ յարևմտականն կողմունս անցանէր, և հասեալ յԻլլիւրիացեացն ազգս զամենայնսն խախտէր։ Եւ անցեալ նորա ի Թեսաղեայ, ընդդիմացան յանցսն Պինոս գետոյ, ուստի ընդ լեառն Պինդոսի Նիկոպօլիս ի Պիռոնեայ անցանել, և խառնակեալք սպանին երիս հազարս Թեսաղացիքն։ Յետ այսորիկ ամենայնիւ անկեալք եղծմամբ ոքք ընդ նմայն, յետոյ և ի Հռովմ հասանէին և աւար հարեալ զնա, զբազումս ի օքանչելեացն այնոցիկ տեսմանցն այրեցին, և զինչսն յափշտակութեամբ առին, և զբազումս ի սիւնկղիտոսյն ընդ զանազան տանջանաւք արկեալ կորուսին. ծաղր առնէին և զԹագաւորութիւնն ցուցանելով զոմն ի Թագաւոր որոյ անունն էր Ատտաղոս։ Որում յաւուր միում որպէս զԹագաւոր զինակրել յառաջ գոլ հրամայէր, իսկ զայլս ի ծառայի կարգս երևէր յարդարիլ։ Եւ զայսոսիկ գործեալ ի փախուստ դարձաւ. հռչակին զնա յերկիւղ արկեալ իբր զի Թագաւորին Թէոդոսի զաւր առաքեալ իցէ պատերազմիլ ընդ նմա։ Բայց համբաւն ոչ էր ստեղծական, քանզի ճշմարտաբար զաւր գնայր. և նորա զհռչակն ոչ կրեալ այլ որպէս ասացի փախուցեալ գնաց։ Իսկ այս ասէ որպէս զի հասանելով նորա ի Հռովմ երկիւղած ոմն այր, միայնացեալ վարուք խրատէր զնա. մի՛ ձեռնարկել յայսքան չարիս, և մի՛ խնդալ սպանութեամբք

և արեամբք։ Իսկ նա ասէ, ոչ ես կամէի անդր երթալ, այլ ոմն միշտ նեղէ զիս տանջելով և ասելով. երթ զՀռովմայեցւոցն խախտեա զքաղաք. այսքան վասն այսորիկ։

ԳԼ. ԺԱ.[1]

Բայց արդ դարձցուք որ յաղագս նախկին ասացելոցս։[ա] Յետ Ինոկենտիոսի[2] Զոսիմոս[3] զորս ի Հռովմ եկեղեցին ընկալաւ զերկուս ամս։ Իսկ յետ նորա Բոնիփատիոս զերիս ամս եղև առաջնորդ եկեղեցւոյն. զոր Կեղեստինոս փոխանորդեաց։ Այս Կեղեստինոս զոր ի Հռովմ Նաւատիանոսացն եկեղեցիս էառ, և զեպիսկոպոսն նոցա զՌուստիկուղաս[բ] ընդ տանցն զգաղտնի ժողովիլն վարատացոյց.[գ] քանզի մինչև ցայն վայր Նաւատիանոսքն ի Հռովմ մեծապէս ծաղկէին, եկեղեցիս բազումս ու-

ա. Բն. չկայ. բայց…ասացելոց..։
բ. 'Ρουστικουλας
գ. «ստիպեաց»

1 Տես կամ. ԺԱ. 10. Նիկեփ. ԺԴ. 30։
2 Նա Հռովմի եպիսկոպոս եղաւ 402 թ. Ոնորիոս կայսրը 404 նրան ուղարկեց Ալարիկոսի մօտ որ յորդորէ վերցնել Հռովմի պաշարումը յաջողեց. մեռաւ 416 թ։
3 Սա ազգաւ Յոյն էր. եպիսկոպոս ձեռնադրուեց 417 ին մեռ 418. նրա յաջորդ Բոնիփացիոսը մեռաւ 423 թ։

իսկ յետ Անաստասայ Ինոկենտիոս,[ա] և զորս[բ] ի Հռովմ, ւատիանոսս հալածել սկսաւ և զբազում[գ] եկեղեցիս նոցա նոյր յինքն.[դ] և յետ երկուց ամաց վախճանի. Եւ ունի սորա[ե] Բոնեփատիոս[զ] երեք ամ, և յետ նորա Կըղստի

ա. Բոլ. Ձեռ. Նեկիտաս. բ. Դ եւ զորս ի Հռովմ յին գ. Ա բազում. դ. Գ. ինքն. ե. Ա նորա. զ. Բոլ. Ձեռ. Ափեւ Ապիտիկոս. է. Դ. դարձեալ

նելով և ժողովուրդ ամբոխ հաւաքելով։ Այլ բարեխորհքն և սոցա ընդդիմացան ի Հռովմայեցւոցն եպիսկոպոսութենէ, նմանապէս առնել Աղեքսանդրացւոցն, գերագոյն քահանայութեանն անդէն նախկին յառաջեցելոյ։ Եւ վասն այսորիկ և ոչ զհամախորհսն եպիսկոպոսունքն իշխանաբար ձեռնարկել Թուղացուցին, այլ զամենայն ինչ առեալք զնոցա, միայն վասն համախորհութեանն զովէին զնոսա։ Ոչ և որք ի Կոստանդինուպոլիսն զայս կրեցին, այլ յետ հաստատելոյն զնոսա և ներքսագոյն ի քաղաքն ժողովել Թուղացուցին որպէս և նախկինն ճառեցաւ։

Գ․Լ․ ԺԲ։[1]

Առժամայն ապա, որպէս ասացի,[ա] Սիսինա վաղճանեալ Քռիւսանթոս[2] քարշեցաւ յեպիսկոպոսութիւն,

ա․ Բն․ չկայ այդ նախադասութիւնը:

1 Տես կաս․ նոյն տեղը․

2․ Փրկ․ 412 Թ․

որ զՆաւատիանոսացն եկեղեցիսն առնու, և որ զեպիսկոպոսն նոցա[ա] վշտացոյց, զոր գաղտնի ժողով առնէին, զի ցայն վայր առաւելեալք էին և աճեցունք միշտ․ Այլ և նոցա բարեխօսք լինին ի Հռովմայեցւոցն նմանապէս Աղեքսանդրացւոցն, վասն որոյ զամենայն ինչ առեալ վասն համագոյ խոստովանութեան ոչ հալածէին ի քաղաքէն, այլ ոչ կրեցին զայս որ ի Կոստանդնուպոլիս․ այլ յետ հաստատելոյ զնոսա և ի քաղաքէն ժողովելոյ, որպէս նախ ճառեցաւ․ Իսկ Սիսինա վախճանեալ, Քռիւսանթոսի ունել զեպիսկոպոսութիւն, ոչ կամայ այլ ի բռնութենէ քարշեալ, և զի՛ էր իմաստուն այր և յոյժ աճեցոյց զՆաւատիանոսաց եկեղեցիսն ինքեամբ․

ա․ Գ․ Նորա․

որ էր որդի Մարկիանոսի եղելոյն Նաւատիանոսացն եպիսկոպոսի յառաջ քան զԱրսէն: Ի մանկականն հասակէ ի թագաւորութեանն զինուորեալ, յետոյ առ մեծն Թէոդոսիւ թագաւորաւ եւպատիկոս [ա] Իտալիոյ եղեալ, յետ այնորիկ և միկարիոս [բ] Բռիտանիական կղզեացն կարգեալ, սքանչելի եղև ի վերայ կարգաւորութեանցն: Իսկ զարգացեալ հասակաւն, և հասեալ ի Կոստանդինուպոլիս, փութալով եպարքոս լինել քաղաքին, յեպիսկոպոսութիւն յակամա քարշեցաւ. քանզի Սիսինիա ի ժամանակ վաղճանին որպէս պատշաճի առ եպիսկոպոսութիւնն ստացեալ, Նաւատիանոսացն ժողովրդի որպէս զաւրէնս զնորա ձայնն առեալք, ակամայ բռնաբար քարշեալ ձեռնարկէին: Իսկ Քռիւսանթոսի փախուցեալ, Սամբատիոսի ժամանակ ի դէպ գտանել կարծեցեալ, յորում և եկեղեցեացն կալուղ լինէր, և յարդարէր ձեռս ի վերայ իւր դնել ոմանց աննշանից, զերդումնն զոր երդուաւ յոչինչ համարեալ: Իսկ ի ձեռնադրողսն նորա էր և Եւմոգէնիս որ ի վերայ հայհոյական շարադրութեանցն ի նմանէ անիծիւք քարոզիւր: Թէպէտ և նորա դիտումն վաղճանի ընկալաւ, քանզի ատեալ ժողովրդին զնորա չար պատճառսն, զի ամենայն դիտմամբ առ ի մտանել յեպիսկոպոսութիւնն խորհէր, ամենիւ լինէր գտանելն ապա զ.Քռիւսանթոս. զոր և գտեալք ի Բիւթինիայ թագուցեալ, յեպիսկոպոսութիւնն քարշեալ նախակարգեցին: Այս այրս իմաստուն էր, ընդ այնուիկ և զգաստ եթէ ոք գոյր այլ, և յոյժ զՆաւատիանոսացն եկեղեցիս ընկալաւ ի Կոստանդինուպոլիս և աճեցոյց: Եւ սա նախ աղքատացն

ա· ὁ ὑπατικός:

բ· ὁ Βικάριος կառավարիչ:

ոսկի անդուստ բաժանեաց և յեկեղեցեացն ոչինչ ընկալաւ, բայց ի կիւրակէի երկուս հացս յաւրհնութենէն առնոյր։ Եւ այնպէս էրն առ իւրն եկեղեցի, որպէս զի և զԱրղարիոս զքաջագոյնն ճարտասան քան զիմաստակն Տռովիղոս առնուլ, և ի կարգի քահանայի ձեռնադրել․ որոյ հաստատուն խաւսք և համառաւտ բերեալ լինէին։ Այլ Արղարիոս յետոյ որում ի Նիկիա Նաւատիանոսացն եկեղեցւոյն առաջնորդ եղև ընդ այնուիկ և իմաստակելով ի նմա։

ԳԼ․ ԺԳ․

Իսկ ընդ այն նոյն ժամանակաւն և Հրէիցն ազգ յԱղէքսանդրիւոյ արտաքս վարել պատահեաց յայսպիսի պատճառոյ։

Աղէքսանդրացւոցն ամբոխութիւն առաւել քան զայլ դիմոսս ^ա խնդամիտ է ի խաղովութիւնս, իսկ թէ երբէք պատճառ առցէ առաւել ի վեր յանկրելիսն յեղու չարիս․ քանզի առանց արեան ոչ դադարէ ի դիմմանէն։ Իսկ յայնժամ դէպ եղև բազմութեանն ամբոխիլ յընքեան ոչ վասն կարևոր ինչ պատճառոյ, այլ յաղագս գէրաւնեաց^բ

ա․ δῆμος ժողովուրդ։

բ․ Թն․ ἐπιπολάζων առաջացեալ, առաւելեալ։

ԳԼ․ ԺԴ․

Թէ որպէս հալածեալք լինէին Հրէայք ի յԱղէքսանդր քաղաքէ ի սրբոյն Կիւրղոսէ հայրապետէ։

Ընդ այն ժամանակս Հրէայքն ի յԱղէքսանդրիայէ ի Կիւրղէ հայրապետէն Աղէքսանդրի հալածեալք եղեն․ զի Աղէքսանդրացիք խռովարարք են և սիրեն զմարտ։ Էին խաղք յաւուր ^ա շաբաթու, և Հրէայքն դատարկացեալք, ոչ ըստ մտադիւր օրի-

ա․ Գ․ աւուր․

քան զամենայն քաղաքացն չարին ասեմ զփութային առ կաքաւիչսն։ Վասն զի որ յաւուրն շաբաթու կաքաւէր բազում ամբոխ ժողովէր, զՀրէայսն դատարկացուցեալս ի նմա. ոչ մտադիւրութեամբ աւրինացն, այլ ի հեռատանսն պարապել մարտ ի վերայ ամբոխին կողմանց աւրն այն կարգեցաւ։ Եւ այսորիկ պատճառով իմն յեպարքոսէն Աղէքսանդրւոյ կարգաւ հաստատացելոյ, ոչինչ նուազ մնային Հրէայքն միւսոյ կողմանն ախտակցեալք. և միշտ պատերազմաւղք ամենայն ուրեք քրիստոնէիցն կարգեալք, բայց անդ առաւել վասն կաքաւչացն պատերազմէին ընդ նոսա։ Եւ երբեմն Ոռեստոսի [ա] եպարքոսին Աղէքսանդրւոյ քաղաքաւորութիւն թէատրոնին արարեալ, այսպէս անուանել սովորութիւն է զաշխարհականս աւրինակս, առընթերեէին և ուք եպիսկոպոսին Կիւրղի ուրացաւղք զեղեալս կարգս իմանալ կամեցեալ յեպարքոսէն։ Եւ էր ի նոսա այր, որոյ անուն էր Յեռաքս, [բ] որ մանկանցն դպրութեան վարդապետ էր, և ջերմ սրտիւ լսաւղ եպիսկոպոսին Կիւրղի կարգեալ, և առ ի հռչակ յարուցանել ի վերայ վարդապետութեանցն նորա էր փութացաւղագոյն։ Զսա ապա յանժամ զԵ-

ա. `Ορέστος`
բ. Ἱέραξ,

նացն ի տեսարանսն պարապեալք, մարտ առ միմեանս Հրէից և քրիստոնէից լինէր. յաղթահարեալ զքրիստոնեայսն մնային առանց վնասու, բայց սրտմտութիւն ունէին։

Այր ոմն էր եկեղեցոյն վարդապետ, որ զաշակերտս իւր ժողովէր և յարդարէր յանուն առաքելոցն. զսա տեսեալ աշակերաքն, ամբոխ Հրէից [ա] կարծիս առեալ համարեցան առ

ա. Գ. Հրէիցն.

ռաքս ամբոխութեանն Հրէից տեսեալ ի տեսարանին գոչէին առժամայն. որպէս զի թէ ոչ վասն այլ ինչ առնելոյ է ի թէատրոնին, բայց զի աղմուկ ամբոխին հասուսցէ: Իսկ Առեստիոս ատեար և նախկին զզաւրութիւն եպիսկոպոսացն Աղէքսանդրւոյ, զի արհամարհէին յոյժ զզաւրութիւնն զորոց ի թագաւորէն կարգեցելոց, մանաւանդ զի և ի վերայ հայել նոցա աւրինակացն կամէր Կիւրղոս: Ապա յափշտակեալ զՆռաքս ի թէատրոնին հրապարակաւ ընդ տանջանաւք էարկ դժընդակաքար: Զայս ծանուցեալ Կիւրղի, կոչէր զՀրէիցն գըլխաւորս և որքան պարտն էր. եթէ ոչ դադարեսցին ի յընդդէմ քրիստոնէիցն աղմկելոյ սպառնացաւ նոցա, զպատճառ չարեացն որ ի վերայն գալոցն էր գրեաց:[ա] Յայնժամ բազմութեան Հրէիցն զսպառնալիսն զգացեալ վիճողագոյն լինէին, և հնարս խորհէին ի վերայ քրիստոնէից. յորոց զկանխագոյն պատճառս արտաքս վարելոյն նոցա յԱղէքսանդրոյ պատմեցից: Նշան տալով ինքեանց, զգեստ մատանւոյ յարմաւենւոյ եղեալ տերեւոյ, գիշերամարտութիւն ընդդէմ քրիստոնէից հընարեցան. և ի նմին գիշերի քարոզել ըստ թաղուց քաղաքին պատրաստեցուցին զոմանս գոչելով, որպէս

ա. Բն. չկայ զպատճառ . . . գրեաց.

իւրեանց զժողով աշակերտացն, և ի վերայ ընթացեալ աղաղակաւ վիշտս նոցա առնէին: Զայս ծանուցեալ Կիւրղի, կոչէ ըզգլխաւորս Հրէիցն, և սպառնալիս նոցա առնէ. եթէ ոչ դադարեսցին յաղմկէն յայնմանէ և ի խռովելոյ զքրիստոնեայսն.[ա] և զոր առնելոց էր ի վերայ նոցա յառաջագոյն գուշակէր եթէ ոչ դադարեսցին: Զայս լուեալ Հրէիցն, խորհեցան ի չարութիւն, և արարեալ նշան յարմաւեննեաց վասն գիշերամարտութեան,

ա. Ն. զքրիստոնեայս.

զի թէ համանունն Աղեքսանդրի եկեղեցին ամենայնն հրով այրեցի։

Զայն լուեալ քրիստոնէիցն այլ ոմն այլուր համբնթաց լինէին որպէս զի զեկեղեցին ապրեցուսցեն. իսկ Հրէայքն առժամայն ի վերայ անկեալք սպանանէին ըզհանդիպեալսն քրիստոնեայս։ Բայց ի միմեանց ի բաց կացեալք ցուցանելով զմատանիսն, իսկ զանկեալսն ի նոսա քրիստոնեայս սպանեալք։ Եւ լինել աւուրն ոչ թաքչէին, որք յառաւաւտին գործէին. յորոց վերայ շարժեալ Կիւրղի հանդերձ ամբոխիւ բազմաւ, և ի ժողովս[ա] Հրէիցն հասեալ, քանզի այսպէս անուանեն զաղաւթիցն նոցա տեղիս, զայնս բառնայր, և զնոսա վարէր արտաքոյ քաղաքին. զբազումս սպանանելով ի նոցանէ, և զէութիւնս նոցա յափշտակել ամբոխին հրամայեալ։ Արդ այնուհետև Հրէայքն յԱղեքսանդրի Մակեդոնէ ժամանակացն ի քաղաքին բնակեալք, յայնժամ մերկք ի նմանէ ամենեքին ի բաց կացին, և այլուր ցրուեցան։ Իսկ Ադամանդոս ոմն ի նոցանէ բժշկակա-

ա. συναγωγή

և ի մէջ գիշերի ըստ[ա] եկեղեցեացն Աստուծոյ հուպ[բ] եղեալ՝ աղաղակեցին թէ այրեցին զեկեղեցիսն, և ընթացեալ[գ] յիւրաքանչիւր տեղեացն առ ի թափել հրոյն. իսկ Հրէայք ըստ խորամանկութեան իւրեանց չարիւ[դ] զբազումս սպանին, և իւրեանց ոչ մեղան։ Եւ ի լինել առաւօտուն, հայրապետն Կիւրեղ բազում ամբոխ ժողովեալ, և զտունս նոցա աւար հարկանէր, և զաղօթից[ե] նոցա տունս կործանէր, և բազումք վիրաւորք էին. և այնպէս հալածէր զնոսա ի քաղաքէն։ Յայնժամ ցրուեցան յամենայն քաղաքս, ունայն յամենայն ստացուածոց։

ա. Ա ընդ. բ. Ա՛ մերձ. գ. Ա. Ն. ընթացեալք. դ. Գ. չարի. ե. Գ. Ա՛ աղօթիցն.

նացն բանից իմաստակ, ի Կոստանդինուպօլիս դիմեալ, և առ եպիսկոպոսն ապաւինեալ Ատտիկոս քրիստոնէանալ խոստանալով. առժամայն ի վերջին ժամանակին յԱղեքսանդրիայ բնակեցաւ։

Յայնժամ եպարքոսն Աղեքսանդրւոյ յոյժ ի վերայ եղելոյն գժնդականայր, և ի սուգ մեծ անկանէր. զի այնպիսի քաղաք այնպէս մի աւուր յայնքանեաց թափեցաւ մարդկանէ, վասն որոյ և զեղեալսն ծանուցանէր թագաւորին։ Իսկ Կիւրիղոս և ինքն զհրէիցն յանցանս ծանաւթս կարգելով, ոչինչ նուազ վասն հաշտութեանն առ Ոռեստիոս աղաչէր. քանզի զայն առնել նմա Աղեքսադրացեաց ժողովուրդ հարկաւորէր։ Իսկ զի զօրս վասն հաշտութեանն բանս Ոռեստիոս ոչ ընդունէր, զգիրս աւետարանացն Կիւրեղոսուն էր յառաջ, ի ձեռն այնորիկ ապա կապեալ զՈռեստիս համարեալ։ Իսկ իբր և ոչ այն պատճառով զիջանէր Ոռեստիս, այլ մնայր ի միջի նոցա աննուէրն պատերազմ. այս ինչ պատահեաց լինել։

Գլ. ԺԴ.[1]

Յորոց ի լերինն Նիտրիոյ միայնակեցաց ոմանց ըղջերմն ունելով խորհուրդ ի Թէոփիղոսէ սկսեալք, յորժամ զնոսա նա՝ ընդդէմ որոց Դիոսկորոսին անիրաւապէս վառեցոյց, նախանձ յայնժամ ստացեալք յաւժարաբար և վասն Կիւրղի մարտնչիլ նկրտէին։ Թողեալ ապա զմիայնարանսն արանց իբրև երեք հարիւրից, և հասեալք ի քաղաքն սպասէին ի վերայ կառուց գոլով եպարքոսին պատահել։ Եւ մատուցեալ կոչէին զօհաւղ

1 Տես Կաս. նոյն տեղը Նիկ. ԺԴ. 15.

նել նմա։ Քանզի ամենեքեան վասն գերազանցեալ իմաստութեանն առաւել սիրէին զնա և պատուէին և զքանչանային։ Իսկ յայնժամ ընդդէմ նորա նախանձ զինեցաւ. քանզի ապա խաւսէր համարձակագոյն ընդ Ոռեստոսի, մատնութիւնս այս շարժեցաւ նմա յեկեղեցւոյն ժողովրդենէ. որպէս զի ուրեմն նա իցէ որ ոչն թողացուցանէ զՈռեստոսի հաշտութիւն եպիսկոպոսին պատահել։ Եւ համախորհք եղեալ խորհէին արք ջերմիկք, յորոց համարեալ լինէր Պետրոս ոմն ընթերցող, սպասէին կնոջ ելանել ի տունն ուրեմն. և յաթոռակէն հանեալ յեկեղեցին կոյս, որոյ համանուն Կեսառիոս, քարշէին և մերկացուցեալ զհանդերձն խեցեալք սպանին, և յաւշեալ զանդամսն, և ի կոչեցեալն Կինառոնայ կոյս քարշեալ հրով կիզին։

Այս ոչ փոքր ինչ վէրս Կիւրղի և Աղեքսանդրացւոցն ժողովրդի գործեաց, քանզի աւտար ամենեւիմբ ի խորհուրդն արագ էին սպանութիւնք և կռիւք. և որ ինչ յայսոսիկ մերձն։ Այս գործէր ի չորրորդ[1] ամի եպիսկոպոսութեանն Կիւրղի, ի հիւպատուոջն Ոնորի Ժ Թէոդոսի Ջ, յամսեանն Մարտի պահուց գոլով։

1 փրկ. 415 թ.

ամենեցուն հանդիպէր [ա] արանց՝ մեծի և փոքու։ [բ] Ցայտոսիկ նախանձ ի վերայ կնոջն շարժեցաւ, [գ] և խորհեցան արք ոմանք քարշել զկինն,—որում անուն էր Պետրոս որ զխորհրդոյն ունէր զնախանձ գրակարդաց եկեղեցւոյն—սպասեալ կնոջն ի դիպող ժամու պատահեալ սպանին զկինն և այրեցին զնա հրով.
Այս գործեցաւ ի չորրորդ ամին Կիւրղի.

ա. Ա ուսուցանէր. բ. Գ. Ա. Ն. փոքունց. գ. Ա. շարժեցան։

ԳԼ. ԾԶ. ¹

Իսկ սակաւ ինչ յետ ժամանակին Հրէայքն դարձաւ անտեղիս հակառակ քրիստոնէիցն գործեալ, դատաստան եղաւ.ա քանզի յԻմմոն,բ այսպէս կոչեցեալ տեղւոջ, որ կայր ի մէջ Քաղկեդոնի և Անտիոքայ Ասորեաց Հրէայքն սովորաբար խաղս ինչս կատարէին։ Եւ շատ ինչ ի խաղալն անիրաւս արարեալք, առ յարբեցութենէն արտաքս ածեալք զքրիստոնեայն, նաև զինքն զՔրիստոսի խաղուն քարշէին, ծաղր առնելով զխաչն և զյուսացեալսն ի խաչեցեալն։ Այսպիսի ինչ հնարեցան, վասն զի մանուկ քրիստոնեայ ըմբռնեալք՝ ի խաչի կախեալ կապեցին, և նախ

ա. պատիժս կրեցին։

բ. Թն Ινμεσταρ բայց Թէոփանէսը ունի համաձայն մեր ձեռագրին Ιμμον իսկ Թէոդոսի եւ Ոնորիոսի 408 թ. հրատարակած նոր մէջ Aman.

1 Տես կաս. ԺԱ. 13. Նիկ ԺԴ. 15.

ԳԼ. ԾԽԹ.

արտաւանութիւն Հրէից ի կատակս առնել զՔրիստոս եւ զքրիստոնեայս, եւ պատժիւն իւրեանց։

Յետ ժամանակի անցելոյ, դարձեալ Հրէայքն յայն զիս հակառակ քրիստոնէից իւրս գործէին. որք բնակեալ էին ՚ի մէջ Քաղկեդոնին և յԱնտիոքայ Ասորեաց ։ Խաղս ինչ կատարէին անիրաւս յարբեցութեան լեալք, խաղ առնէին զքրիստոնեայսն, ա և զնոյն ինքն զՔրիստոս բ այպանելով. ծաղր առնելով զխաչն, և զյուսացեալսն ի խաչեցեալն Քրիստոս։ Ինքն ըմբռնեալք մանուկ մի քրիստոնեայ, կապէին և ի խաչ

ա. Ա զքրիստոնեայս. բ. Ա՝ Քրիստոս.

ծաղր առնելով և այպանելով կատակէին. իսկ յետ ոչ բազում իրիւ ի մտաց անկեալք տանջէին զմանուկն, որպէս զի և սպանանել։ Ի վերայ այսորիկ դժնեա վիրաւորութիւնք ի մէջ նոցա և քրիստոնէից լինէին։

Իսկ յայսոցիկ ծանաւթ կալաւղացն եղելոց, զլեցաւ որոց ըստ աշխարհին իշխանաց, խնդրել զորս պատճառ գործոյն և պատժել. և այսպէս որ անդ Հրէայքն դատաստանս տային ոյք կատակելովն չարչարէին։

Գլ. ԺԷ. [1]

Իսկ ըստ այնմ ժամանակի և որ Նաւատիանոսացըն եպիսկոպոս Քրիսանթոս Է ամ որոց ընդ նովաւ եկեղեցեայն առաջնորդ եղեալ, վաղճանեցաւ ի Հուպատոջն Մոնաքսի և Պեղինթասայ ի Ջ Աւգոստոս ամսոյ։ [2] Եւ փոխանորդեաց զեպիսկոպոսութիւնն Պաւղոս. որ յառաջն Հռովմականացն բանից վարդապետ էր։

Իսկ յետ այսորիկ բազումս խնդալ ի քերականին պատմութիւնս, ի ճգնականն փոխեցաւ վարս. և շինեալ

1 Տես կաս. ԺԱ. 14. Նիկ. ԺԴ 17.
2. Փրկ. 419 Թ.

Հանէին և այպն արարեալ կատակէին. և յետ ոչ բազում իրի ի մտաց անկեալ, տանջէին և չարչարէին և սպանանէին. և թաղէին ի գերեզմանի. Զայս ծանուցեալ քրիստոնէից [ա] մարտ ի մէջ նոցա լինէր, և բազում [բ] վիրաւորք անկանէին ի մէջ Հրէից. Եւ լուեալ իշխանաց աշխարհին զգործողս անիրաւութեան՝ զՀրէայսն ի պատիժս արկեալ չարչարեցին և զնոսա ոչ սակաւս.

ա. Ա՛ Զայս լուեալ լինի քրիստոնէիցն. բ. Ա՛ բազումք.

որանց առաքինեաց վանս, ոչ՝ այլ աննմանագոյն ինչ. որոց յանապատին միայնացելոցն կատարէր։ Քանզի այսպիսի գոլով նորա հաւատ, առ ի ես [ա] որպիսիս Նուադրիոսն ասէր պարտ լինել որոց յանապատին միայնացելոցն։ Քանզի զամենայն նոցա նմանեալ կատարէր. զյաճախսն պահս զսակաւսն բարբառել, զբացակայութիւնն ի շնչաւորաց, իսկ և զբազումսն ի գինւոյ և ի ձիթոյ ու-րաշէր։ Նաև առ աղքատսն փոյթ, և եթէ ոք լինէր այլ. և որոց ի բանտսն անդա՞դաղապէս այց առնէր։ Իսկ վասն բազմաց և զիշխանս աղաչէր, որք և պատրաստաբար լսաւղ լինէին, վասն լինելոյ առն երկիւղածութեան։ Եւ է՞ ինչ պարտ ոչ խառնել զոյս ըստ նմայն. քանզի զամ ասել իր ինչ ի ձեռս նորա եղեալ՝ արժանի գրով աւանդել յիշատակաւ։ Հրէայ ոմն պատրելով քրիստոնէանալ կեղծաւ(որ)ել, բազում անգամ մկրտէր, և ի ձեռն այնր արուեստի ինչս ժողովէր։ Իսկ իբր զբազում հերձուածս արուեստին պատրեաց, վասն

ա. Ձեռ. ունի. ..ասի ես. Բն. ἐγὼ κατέλαβον առի ես է անպատճառ թարգմանուած եղել, արտագրողը սխալուել է։

ԳԼ. ԾԽԳ.

Յաղագս սքանչելեացն, որ եղեւ ի մկրտութիւնն կեղծաւորեալ խաբեբայ Հրէին։

Եւ այլ դարձեալ Հրէայ ոմն կեղծաւորեալ քրիստոնեայ, և յամենայն հերձուածոց [ա] առնու մկրտութիւն, և ի ձեռն այնր ինչս ժողովէ. Եւ յետոյ գայ առ Ատտիկոս և ի նմանէ ընդունի զմկրտութիւնն, յետ սորա գայ և առ Պօղոս Նաւատիանոսաց եպիսկոպոսն, որ զգլխաւորութիւն ունի յետ Քրիսանթոսի մահուն, որ [բ] երկիւղած յԱստուծոյ և առաքինի.

ա. Ն հերձուածողաց. բ. Ա՝ որ էր.

զի և զԱրիանոսացն և զՄակեդոնեանցն ընկալ—
զմկրտութիւն, ոչ ևս ունելով զօրս պատրեացէ. յետոյ
գայր և առ Նաւատիանոսացն եպիսկոպոս Պաւղոս և
օրհնեալ մկրտութեանն ցանկանալ առացեալ, ի նորա ձե-
ռըն աղաչէր այնմիկ հանդիպիլ: Իսկ նա ընդունէր ըզ-
նորայն յաւժարութիւն. բայց ոչ նախ տալ տաէր ըզ-
մկրտութիւնն, եթէ ոչ աշակերտեսցի որում յաղագս
հաւատոյն բանի, ի պահս պատրաստել աւուրս բազումս:
Իսկ Հրէայն ապա կայր զմկրտիլն աղաչելով, իսկ Պաւ-
ղոս վասն զի զգերակայեալն տրամեցուցանել ձգամամբն
ոչ ևս կամեցաւ, պատրաստէր զոր ինչ առ մկրտու-
թիւնն. հանդերձս պայծառս գնեալ նմա, և զաւազան
մկրտարանին լնուլ հրամայեաց: Ածէր անդ զՀրէայն,
որպէս զի մկրտել զնա. իսկ Աստուծոյ անտես իմն զաւ-
րութիւն աներևոյթ զջուրն կորգեաց: Իսկ եպիսկոպո-
սին ապա և որոց առ ընթերն եղեալսն, ոչինչ գիտա-
ցեալ որպիսի եղև, կարծէին ելանել ջրոյն ընդ զը-
նացսն որ կայր ի ներքուստ, ուստի և սովորն էին հա-
նել զնա: Դարձեալ լնուլին զաւազանն ստուգապէս ա-
մենայն ուստեք զարտաբղխմունսն կալեալք. իսկ առժա-
մայն մատուցելոյ ի նմա Հրէին, անդէն աներևոյթ լի-
նէր ջուրն: Յայնժամ Պաւղոս ասէ. կամ խորամանկ
ես, ով մարդ, կամ տգիտանալով արդէն մկրտութեանն
հանդիպեցար: Ապա համընթացութիւն եղեալ ի վե-

Եւ սա ընդունի զնա նախ ի պահս. և ոչ առժամայն տայ ըզ-
մկրտութիւն. և հարկաւորեալ պահէր երկու ամիս: Եւ աղաչեալ
միշտ փութայ ի մկրտութիւն, ուսեալ զհաւատս համագոյու-
թեան. և պատրաստեալ հանդերձս պայծառս եպիսկոպոսին,
կոչէ ի մկրտութիւն, և ածեալ զջուրն յաւազանն, վաղվաղակի
կորնչի. Սքանչանան և խուզեն զելս ջրոյն, և ոչինչ գտեալ,

լրայ նշանին եղելոյ, ծանեաւ ամն զՃրէայն, որոյ տեսեալ էր զնա յեպիսկոպոսէն Ատտիկոսէ մկրտեալ։ Բայց այս ապա նշանսն ի ձեռն Նաւատիանոսացն եպիսկոպոսին Պաւղոսի եղև։

Իսկ ես ոչ ասեմ, այլ զի թէ ոչ որ ի վերայն ինձ ասել այս. զի զարդար և զուղղափառ հաւատոյն մկըրտութիւն էր ընկալեալ յԱտտիկոսէ եպիսկոպոսէ, և այնորիկ աղագաւ՝ ոչ ետ նմա թոյլ Աստուած շաղախել զճշմարիտն հաւատ։ Վասն զի Արիանոսացն և Մակեդոնիանոսացն և կամ այլոցն հերձուածոց և ոչ մինն է ճշմարիտ հաւատ. այսքան վասն այսորիկ։[ա]

ա. Բնագրում չկայ այս մեծ հատուածը, սկսած «Իսկ ես ոչ ասեմ... վասն այսորիկ»

պնդեն զեկլսն,[ա] և դարձեալ լնուն զջուրն յաւազանն. և ամենեցուն առընթեր լինեալ տեսողացն, և անդէն[բ] կորնչի ջուրն յաւազանէն. Ասէ Պօղոս, Այր դու, զի՞նչ ես կեղծաւորեալ ի թերահաւատութեան. և կամ ի խորամանկութիւն և նա պապանձեցաւ։ Եւ բազմաց եղև ժողով ի տես սքանչելեացն, և ծանեան ոմանք զՀրէայն թէ յԱտտիկոսէ[գ] ընկալաւ դա[դ] զմկըրտութիւն։ (Ապա խոստովան եղև և ոչ ուրացաւ. նաև այլոց հերձուածողաց ընկալեալ էր զմկրտութիւնն։ Եւ բազումք Պօղոսի տային զգովն և նորին հաւատոյն։)[ե] Եւ ես ասեմ, ոչ ինձ այլ ուղղափառ հաւատոյն եղև սքանչելեացն վկայութիւն։[զ] Զի յԱրիանոսաց և ի Հոգեմարտից և յամենայն հերձուածոց ընկալեալ զմկրտութիւն[է] ոչ[ը] կատարեալ. և յետոյ զկատարեալն

ա. Ա՝ եւ սկսան քննել զհեղեալսն։ բ. Ա՝ կրկին անգամ. գ. Ա՝ Ատտիկոսէ դ. Ա՝ չիք. ե. Ա՝ սկսան գովել զՊօղոս եւ զնորին հաւատն. զ. Ա. այլ եւ ոչ ես. այլ ուղղափառ. Ա՝ Սակայն այսպէս եղեւ ոչ թէ վասն Պօղոսի հաւատոյն եղեւ սքանչելիքն, այլ ուղղափառ. է. Ա՝ մկըրտութիւն. ը. Ա. ոչ էր

ԳԱ. ՃԲ.[1]

Իսկ ընդ այնու նոյն ժամանակաւքն և որոց ի Պարսս քրիստոնէիցն հալածումն ի Թագաւորէն որ անդն եղև։[2]

Քանզի Թագաւորին Պարսից Իազկերտեայ որ զօրս անդ քրիստոնեայսն ոչ հալածէր[3] վաղճանեալ, որդւոյն նորա զԹագաւորութիւնն փոխանորդելով. հաւանեալ ի մոգուցն դժնդակապէս զքրիստոնեայսն վարէր. պատիժս և Թիւրութիւնս պէսպէս ածելով ի վերայ նոցա։ Ըմբռնեալք ապա ի վշտացն որք ի Պարսս քրիստոնեայքըն, փախչէին առ Հռովմայեցիսն, աղաչէին մի անտես առնել զնոսա ապականեալս։

1 Թէոդոր Ե. 39. Նւագր. Պատմ. Եկեղ. Ա. 19. Կասիոդ. ԺԱ. 15. Նիկ. ԺԴ. 18.

2 Քրիստոնեաների հալածիչը Յազկերտն էր, որ իր Թագաւորութեան վերջերում 414—420 Թ. սկսեց խիստ հալածել նոցա. Նա Թագաւորեց 21 տարի 399—420 Թ.

3 Սոկրատի այս վկայութիւնը անհիմն է եւ արժանահաւատ պատմագիրներից մերժւում է.

ընկալեալ յԱստիկոսէ, զստոյգ մկրտութիւն ոչ տայր Աստուած Թոյլ զանկատարն ընդունել. (զոր և վկայէ Հրէայն, զոր յետ յանդիմանութեան հաստատի ի հաւատս։)

ԳՀ. ՃԽԴ.

Յաղագս հալածանաց քրիստոնէից, որք էին ի Պարսս։

Ընդ նոյն ժամանակս և որ ի Պարսս ''' քրիստոնեայք էին, և հալածանք լինին ° ի Թագաւորէն Պարսից ի խարգախանաց մոգուցն զոր ունէին նախկին։ Եւ դժնդակապէս հալածանս առ-

ա. Դ. Պարս. բ. Ա' Դ. լինէին.

Իսկ եպիսկոպոսն Ատտիկոս խնդութեամբ զաղաչաւողն ընկալաւ. ամենեւիմբ դժնդակաւք զանկարին հատուցանելոյ եւ ծանուցանէր Թագաւորին Թէոդոսի զեղելոյն։ Իսկ դէպ եղեւ ընդ այնմ ժամանակի եւ այլ պատճառաց աղագաւ խռովել Հոռոմայեցւոց առ Պարսս վասն զի Պարսք զորս ի Հոռոմայեցւոցն ոսկեհատս ի վարձու առեալ ունէին ի բաց տալ ոչ կամէին, եւ զի զբեռինս վաճառականաց Հոռոմայեցւոց առին։ Սատարէր ապա.

Նէ, ա եւ Թիւրութիւնս պէս պէս ածէ բ ի վերայ քրիստոնէից. (զոր եպիսկոպոսն գ Պարսից զգացուցանէ դ Ատտիկոսի զաղէտս ե մշտացն.) Եւ նա ծանուցանէ Թագաւորին, եւ ի հոգս եղեալ վասն փրկութեան քրիստոնէիցն. եւ պատսպարան լինելով փախուցելոցն ի նոցա յիշխանութենէ զ ըստ ամենայնի հրամայէր քրիստոնէիցն. եւ բազումք եղեն փախստականք է ի Հոռոմայեցւոց յիշխանութիւնս։ Ը

ԳՂ. ԾԽԵ

Դարձեալ այլ իմն պատճառ պատերազմին Հոռոմայեցւոց ընդ Պարսից եւ փախուցելոյն քրիստոնէից ի Պարսից։

Լինի թ եւ այլ պատճառ խռովութեան. Զի Պարսիկք ժ որք զոսկեհանսն ի վարձու ունէին, ոչ տային ժա զհասն, այլ եւ զփախստեա ժբ քրիստոնեայսն խնդրէին ի Հոռոմայեցւոցն. եւ նոքա ոչ կամէին զապաւինեալ զքրիստոնեայսն մատնել ի ձեռս Պարսից անօրինաց։ Ի վերայ յայսոցիկ ժգ յառնէ պատերազմ

ա. Գ. աւնէր. Դ. առնէին. բ. Դ. ածէին ի վերայ քրիստոնէիցն. գ. Գ. զեպիսկոպոսն. դ. Դ. Թղթովք. Գ. Թղթով. ե. Գ. յաղէտս. զ. Ա. Ն. Գ. իշխանութիւն. Ա՝ իշխանութենէն. Դ. ի նոցա իշխանութիւնս է. Դ. փախստականս. ը. Բ. յիշխանութիւնսն. թ. Դ. էին եւ այլ. ժ. Գ. պարսք. Դ. Պարս որ. ժա. Դ. Ն. տային ժբ. Գ. զփախստեայ. ժգ. Դ. Գ. այսոցիկ.

այնմ խռովութեան որոց անդ քրիստոնէիցն տագաւի-նաւմն. Քանզի առժամայն Պարսն պատգամաւորս առաքէր խնդրելով զփախուցեալսն. Բայց Հռովմայեցիքն ոչ ետուն զապաւինեալսն. ոչ միայն որպէս զաղաչաւորս ապրեցուցանել կամելով, այլ քանզի և վասն քրիստոնէութեան զամենայնն առնել յանձառեալք. Վասն որոյ և պատերազմել մանաւանդ ընդ Պարսիցն համբառնային, քան զի անտես առնել արձակեալս զքրիստոնեայսն, որոց առժամայն ապա վասն այսորիկ դաշանցն (լուծեալ) [բ] պատերազմ [1] ընկալեալ եղև դժնդակ յաղագս որոյ սակաւս ընթանալ համարիմ։

Հասեալ հռովմայեցւոցն Թագաւորի, առաքէր զաւր մանաւորս [2] յորում էր զաւրավար Արտաբուրիոս, որ ընդ Հայոցն աշխարհս մտեալ ի Պարսս, զմինն ի նորա աշխարհացն զԱզազին[ա] կոչեցեալն աւար հարկանէր։ Եւ պատահէր նոցա Նարսէոս զաւրավար Պարսից Թագաւորին զաւրու պարսկականաւ. և մա(ր)տուցեալ և

ա. Ἀρζαζηνὴ տես 21.

բ. Այդ բառը չկար ձեռագրի մէջ, մենք աւելացրինք համաձայն բնագրի՝ միտքը լրացնելու համար:

1 Պարսից եւ Յունաց մէջ խաղաղութիւնը տեւել էր 381—420 թ. որ հաստատել էր Թէոդոս Մեծը։

2 Տես Մովս. Խոր. Գ. 56. 57.

սաստիկ ընդ Հռոմայեցիս և ընդ Պարսս ի ժամանակին. Յայնժամ Թագաւորն Թէոդոս զԱրդաբրի [ա] մանաւոր զօրու [բ] առաքէ ի Պարսս ընդ Հայս, յառաջեալ քան զնոսա [գ] խորամանգութիւն. և մտեալ ի Պարսս, պատահէ զօրու Պարսից բազում, և Նարսիոս զօրավար նոցա, [դ] և մարտուցեալ ընդ միմեանս, պարտեցաւ [ե] զօրն Պարսից. և ի փախուստ դարձեալ [զ]

ա. Բռլ. Ձեռ. զԱրգաբրի. բ. Դ. զօրուն գ. Դ. զնոցա խորամանկութիւնսն. դ. Ա՛ եւ զօրավար՝ Նոցա. ե. Գ. պարտեցան. զ. Ա փախուստ առնել. եւ զօր. Դ. ի փախուստ դարձան.

պարտեալ փախստեամբ գնաց։ Եւ ծանեաւ աւգտիլ ընդ Միջագետս ի Հռովմայեցւոցն աշխարհս անպահ եղեալ աննախիմացաբար մնանել, և այսու աւրինակաւ Հռովմայեցւոցն հատուցանել։ Թէպէտ և ի Հռովմայեցւոց զաւրավարէն խորհուրդն Նառսէոսի [ա] ոչ ծածկեցաւ, աւար հարեալ ապա վաղվաղակի զԱրզանին [1] ի Միջագետս և գնաց։ Եւ ինքն վասն որոյ Նառսէոսի և ևս պատրաստեաց զաւրս բազումս. սակայն ոչ կարաց ի Հռովմայեցւոցն մնանել աշխարհս։

Իսկ հասեալ ի Մծուրին, [բ] որ է քաղաք ծայր ի սահմանս Պարսից, աստուստ յղէր առ Արտաբուրիոս ըստ դաշանց առնել զպատերազմն, սահմանեալ տեղի և աւր մարտին։ Իսկ նա եկելոցն. պատմեցէք, ասէ, Նառսէոսի թէ ոչ յորժամ դուն կամիս պատերազմեսցին Հռովմայեցիք, այլ յորժամ զընքեան աւգտեցուցանել փորձեսցեն։

Զայս իմացեալ Նառսէոսի ծանոյց լուրում Թա-

ա. Ձեռ. ունի Նառէոսի։

բ. Νίσιβις

1 Յ. այսինքն է Եղիշէից Յազկերտի յարձակումը Յունաց երկրի վրայ.. «Յարձակեցաւ ի վերայ աշխարհին Յունաց. եհար մինչ ի քաղաքն Մծբինս և բազում գաւառս Հոռոմոց աւերեաց ասպատակաւ. . . Եւ որք Պարսիկք, որք փախուցեալ էին վասն քրիստոնէութեան եւ էին ի քաղաքի կայսեր, կոչեաց եւ եդ ի ձեռս նորա (Յազկերտի)»։ Յոյն պատմիչը Փոքր Թէոդոսի պարտութիւնը լռութեամբ է անցնում։

և զօրուն Հռոմայեցւոց աւար բազում առեալ, դառնային ի Միջագետս Ասորւոց. Զայս լուեալ Թագաւորին Պարսից, խռովեցաւ յոյժ. և անդէն վաղվաղակի ժողովէր զամենայն զօրս իւր, և ելանէր [ա] ի պատերազմ ընդդէմ Արդաբրի թա-

ա. Դ. ելանէ.

զաւորին զամենայնսան, և անդէն որպէս կայրն թագա-
ւորին Պարսից պատրաստէր և ելանել պատերազմել ընդ
Արգաբուրիոսի ամբոխիւ բազմաւ։ ա

Իսկ ծանուցեալ Հռովմայեցւոց թագաւորին զա-
մենայն զաւրաւն պատրաստիլ Պարսիւն, յԱստուած
զամենայն պատերազմին յոյս եդեալ, մեծ զաւր առա-
քեաց։ Իսկ զի հաւատացեալ յԱստուած թագաւորին,
առժամայն եգիտ զառ ի նմանէ բարեգործութիւնն. առ-
տուստ եղև յայտնի, ի ձեռն այսորիկ ասեմք պատմա-
ռոյս։ բ Որոց ի Կոստանդինուպօլսին ի հանդիսի կար-
գեցելոց վասն միծոյ պատերազմին հանդիպման, հրեշ-
տակք գ ցնիւթիւնիայ որոց ի Կոստանդինուպօլիս ընդ
ընտանի պիտոյից երթաւղաց, երևեալք պատմել հրա-
մայէին. քաջալերել և աղաւթել և հաւատալ յԱս-
տուած, իբր զի Հռովմայեցիքն յաղթեսցեն։ Քանզի

ա. Երկրին անգամ մի սոծ հատուած — Զայս իմացեալ .... ամ-
բոխիւ բազմաւ. չկայ բնագրի մէջ.

բ. Բն. չկայ. .. ի ձեռն…պատմառոյս ..

գ. ἄγγελοι Θεοῦ հրեշտակք Աստուծոյ. տես Ձ. 6.

զում ամբոխիւ։ Եւ զգացուցին զայս Հռովմայեցւոցն թագա-
ւորին Թէոդոսի. և նա ա առաքէ զօր բազում բ ի նոսա։ Եւ
զայս յաղթութեան ոչ ի բազմաթիւն զօրացն ունէր, այլ յԱս-
տուած գ որ յաղթութեան շնորհս տայ որոյ և կամեսցի. Մի
պարծեսցի, ասէ թագաւորն, ի զօրս դ իւր, այլ յԱստուած ե
որ ուղղէ զպատերազմ. և յԱստուծոյ յուսոյն ոչ վրիպեաց, զ
առժամայն գտեալ զառ ի նմանէ զբարեգործութիւն որ առ-
տուստ եղև է յայտ։ Զի որոց ի Կոստանդնուպօլիս և որոց յա-

ա. Ա' Ա. Դ. եւ նա չիք. բ. Բ. զօրս բազումս. Դ. զօր բազում.
գ. Գ. Աստուած. դ. Դ. զօրութիւնս. ե. Գ. Աստուած. զ. Դ. այլ առժա-
մայն. է. Դ. եղեալ.

Նոքա յաղթիչք պատերազմին առաքեալ յԱստուծոյ
ասէին։ Իսկ այս լուր եղեալ, ոչ միայն զքաղաքն քա-
ջալերեցոյց, այլ և զաւրականսն վստահագոյն յարդա-
րեաց։ Ապա վասն զի, որպէս ասացի, ի Միջագետս կոյս
ի Հայոց աշխարհէն փոփոխիւր պատերազմն, Հռովմայե-
ցիքն զօրս ի Մծուրնացւոց քաղաքն ա արգելեալ Պարս
պաշարէին։ Աշտարակս փայտեղէնս համայն կանգնեալք
յիւրաքանչիւր մեքենայէ գնացունս մարտնչէին ի պա-
րիսպն, և զբազումս ի պարսպին պատերազմելով յորոց
փոխարինել փութայաղացն սպանանէին։ Իսկ Բարարա-
նայ բ Պարսից թագաւորին ծանուցեալ զայս ի նոցանէ
Ազավինի աշխարհի (ակերելն) գ և զպաշարեալն զարգե-
լեալսն Մծուրնացւոց քաղաքին, ամենայն զաւրուքն
ի ձեռն ընքեան պատահիլ պատրաստէր։ Իսկ զարհու-

ա· τοὺς ἐν τῇ Νισιβηνῶν πόλει
բ· Βαραράνης Բարարանէս կամ Վարարանէս։
գ· Ձեռ· ական ռաձն· ս

մենայն ա տեղիս զընտանիս հաւատոյն ուղղափառութեան յար-
դարէր յաղօթս և ի պահս, մինչև լուիցէ զաւետիս յաղթու-
թեան պատերազմացն. (պինդ հաւատով քաջալերէր զզօրս և
զզօրաւարս մի զանգիտել յերեսաց նոցա. զի Տէր պատերազ-
մի բ ընդդէմ Պարսից վասն ձեր. Եւ այսպիսի թղթովք զհե-
ռաւորս և զմերձաւորս քաջալերէր. մի անյոյս լինել ի վստա-
հացեալ յաղթութիւն՝ Յիսուսիւ Քրիստոսիւ)։ Եւ հասեալ զօրն
ի Միջագետս որ և ի Մծբին զօրն գ Պարսից դ մարտեան ընդ
ամրացեալս ե ի բերդին.

Զայս լուեալ թագաւորին զաա ի Հռովմայեցւոցն եղեալ
զօրութիւն իւրոյ աշխարհին, և զպաշարումն զօրուն որ ի Մըծ-

ա· Դ· ամենայն· բ· Դ· պատերազմի է· գ· Ն· զօր· դ· Դ· Գ· Պարսիցն ե· Դ· Գ· ընդ ամրացեալն·

րեալ ի Հռովմայեցւոցն զաւրուէ, Տաճկունս կոչէր առ ի յաւգնութիւն։ Ցորոց գայր Աղմունդարոս,[ա] այր քաջ և պատերազմաւղ. որոյ բազում բիւրս Տաճկաց ածել ի վերայ, քաջալերեալ ասէր Պարսիցն թագաւորին։ Քանզի ոչ ընդ երկար ինչ նմա զՀռովմայեցիս գաշնաւորս յանդիման կացուցանել խոստանայր, և զորս յԱսորիսն առ յԱնտիոքիայ։ Այլ ոչ որ ինչ նորա խոստմանն ընկալաւ. քանզի Աստուած ի Տաճկունս զչարին էարկ երկիւղ, և կարծեցեալք եղանել ի վերայ նորա զաւրուն Հռովմայեցւոց ի խառնակմանն եղեալք. ոչ ունել ուր փախիցեն, ի գետն Եփրատ վառեալս ընկենուլին զինքեանս. յորում առաւել քան զտասն բիւր արանց ապականեալ խեղդեցաւ։ Այս ապա այսպիսի եղև

ա· ᾿Αλαμούνδαρος

բին, և զպարտութիւն նոցա, զարհուրեալ ի Հռոմայեցւոցն, կոչէ յօգնութիւն[ա] զՏաճիկս։ Ցորոց[բ] գայր Աղմոսոռոս այր քաջ և պատերազմող, յոյժ բազում զօրօք, որ քաջալերէր զԹագաւորն. զամենայն ըստ կամաց Թագաւորին ասէ լինել. Եւ խոստանայր ասէ. ոչ ընդ երկար ինչ պաշարեսցուք ըզ-Հռոմայեցիսն[գ] և դաշնաւորս զնոսա արասցուք, այլ ոչ եղև որպէս կարծէրն։[դ] Յայնժամ խմբեցաւ պատերազմ Հռոմայե-ցւոցն և Պարսից և Տաճկաց, և անկաւ ահ Տեառն ի վերայ նոցա։[ե] Եւ նախ քան զխառնիլն[զ] ի փախուստ դարձեալ, և ոչ գիտէին[է] ուր փախիցեն։ Եւ դիմեալք ի գետն Եփրատես, ան-կեալք սատակեցան ի նմա աւելի քան զբիւրս տասն արանց պատերազմողաց, որք[ը] ի ջուրս հեղձան և մնացեալքն գնա-ցին փախստեայ։

ա· Գ օգնութիւն· բ· Ա, յաղմ.յորոս· Դ· որոց· Գ· յաղմդուռոս· գ· Գ· Դ· զՀռոմայեցիս, դ· Գ· կարծէ· ե· Ա, անհաւատիցն· զ· Ա, նախ քան զայս առնելն դարձան ի փախուստ· է· Ա՝ խէ· ը· Գ· աք·

շնորհիւն Քրիստոսի։[ա] Իսկ որք զՄծուրինն պաշարէին Հռովմայեցիքն, լուեալք որպէս զի Թագաւորն Պարսից բազմութիւն փղուց ածիցէ ի վերայ, յերկիւղի եղեալք, զամենայն զպաշարականսն զմեքենայս այրեալ ի յիւրեանցն գնացին անտի։ Բայց ո՞րքան ապա յետ այսորիկ խառնակմունք եղեն պատերազմի, և զիա՞րդ Արեոբինդոս[բ] միւս այլ զաւրավար Հռովմայեցւոց զքաջագոյնն Պարսից միայնամարտեալ սպան, կամ զիա՞րդ Արգարուրիոս զեւթն զաւրավարսն զքաջսն Պարսից դարանակալ եղեալ սպան, կամ որո՞վ աւրինակաւ Բիտաւանոս այլ Հռովմայեցւոցն զաւրավար ընդ Մնացելոցն Տաճկաց հանդիպացաւ, թողուլ ինձ թուի, զի մի յոյժ ի նախակայէն ելանել թուեցայց ըստ մասին զայսոսիկ պատմելով։

Դ.Ժ.Թ.[1]

Բայց եղեալքն վաղվաղակի Թագաւորին Թէոդոսի ծանուցեալ լինէին. իսկ թէ զիարդ Թագաւորն զհեռք.

ա. Բս. չկայ. «շնորհիւն Քրիստոսի»։
բ. 'Αρεόβινδος

1 Տես կամ. ԺԱ. 15. Նիկ. ԺԴ. 21.

Իսկ Մագաւորն Պարսից զարհուրեալ, զամենայն զործիսն պատերազմի մեքենայիցն հրով այրեաց. և ինքն դառնայ ի տեղի իւր, (չի ամնթով. Եւ հետամուտք[ա] զքաղզուէմս սպանին. զոր ոչ ոք գիտէ[բ] զթիւ սպանելոցն և զվիրաւորելոցն ի մեծ պատերազմին. Այսոցիկ այսպէս եղելոյ, ըստ Թագաւորին յուսոյ և հաւատոյ, ամենայն քրիստոնէից լինի տօն ուրախութեան։) Եւ այսոքիկ եղեալք[գ] յարագ[դ] հասանէ ի լսելիս Թագաւորին Թէոդոսի բարեպաշտի.

ա. Դ. հետամուտսն. բ. Ա ոչ ոք կարէ թիւ արկանել. գ. Դ. եղեալք. դ. Ա՛ արագ.

ըեալ ի Հռովմայեցւոցն զաւրաւէ, Յածկաւնս կոչէր առ ի յաւգնութիւն։ Յորոց գայր Ալամունդարոս[ա] այր քաջ և պատերազմաւղ․ որոյ բազում բիւրս Յածկաց ածել ի վերայ, քաջալերեալ ասէր Պարսիցն թագաւորին։ Քանզի ոչ ընդ երկարս ինչ նմա զՀռովմայեցիս զաշնաւորս յանգիման կացուցանել խոստանայր, և զօրս յԱսորիսն տալ յԱնտիոքեայ։ Այլ ոչ ոք ինչ նորա խոստմանն ընկալաւ․ քանզի Աստուած ի Յածկունս զչարն էարկ երկիւղ, և կարծեցեալք ելանել ի վերայ նորա զաւրուն Հռովմայեցւոց ի խառնակմանն եղեալք․ ոչ ունել ուր փախիցեն, ի գետն Եփրատ վառեալս ընկենուլին զընքեանս․ յորում առաւել քան զատան բիւր արանց ապականեալ խեղդեցաւ։ Այս ապա այսպիսի եղև

ա․ 'Αλαμούνδαρος

թին․ և զպարտութիւն նոցա, զարհուրեալ ի Հռոմայեցւոցն, կոչէ յօգնութիւն[ա] զՏաճիկս։ Յորոց[բ] գայր Աղմատաոս այր քաջ և պատերազմող յոյժ բազում զօրօք, որ քաջալերէր զԹագաւորն․ զամենայն ըստ կամաց Թագաւորին ասէ լինել․ Եւ խոստանայր ասէ․ ոչ ընդ երկար ինչ պաշարեսցուք ըզՀռոմայեցիսն[գ] և զաշնաւորս զնոսա արասցուք, այլ ոչ եղև որպէս կարծէրն։[դ] Յայնժամ խմբեցաւ պատերազմ Հռոմայեցւոցն և Պարսից և Տաճկաց, և անկաւ ահ Տեառն ի վերայ նոցա։[ե] Եւ նախ քան զխառնիլն[զ] ի փախուստ դարձեալ, և ոչ գիտէին[է] ուր փախիցեն։ Եւ դիմեալք ի գետն Եփրատես․ անկեալք սատակեցան ի նմա աւելի քան զբիւրս ասան արանց պատերազմողաց, որք[ը] ի ջուրս հեղձան և մնացեալքն գնացին փախստեայ։

ա․ Գ օգնութիւն․ բ․ Ա, յաղմոորոս․ Դ․ որոց․ Գ․ յաղմդուռոս․ գ․ Գ․ Դ․ զՀռոմայեցիս․ դ․ Գ․ կարծէ․ ե․ Ա, անհաւատիցն․ զ․ Ա, Նախ քան զայս առնելն դարձան ի փախուստ․ է․ Ա՛ խէ․ ը․ Գ․ ար․

շնորհիւն Քրիստոսի.ª իսկ որք զՄծաւինն պաշարէին Հռովմայեցիքն, լուեալ որպէս զի թագաւորն Պարսից բազմութիւն փղուց ածիցէ ի վերայ, յերկիւղի եղեալք, զամենայն զպաշարականսն զմեքենայս այրեալ ի յիւրեանցն գնացին անդր: Բայց ո՞րքան ապա յետ այսորիկ խառնակմունք եղեն պատերազմի, և զի՞արդ Արեոբինդոս^բ միւս այլ զաւրավար Հռովմայեցւոց զքաջագոյնն Պարսից միայնամարտեալ սպան, կամ զի՞արդ Արգարուրիոս զեւթն զաւրավարսն զքաջսն Պարսից դարանակալ եղեալ սպան, կամ ո՞րով աւրինակաւ Բիտալիանոս այլ Հռովմայեցւոցն զաւրավար ընդ Մնացելոցն Ցանձկաց հանդիսացաւ, թողուլ ինձ թուի, զի մի յոյժ ի նախակայէն ելանել թուեցայց ըստ մասին զայսոսիկ պատմելով:

ԴԼ. ԺԹ.[1]

Բայց եղեալքն վաղվաղակի թագաւորին Թէոդոսի ծանուցեալ լինէին. իսկ թէ զիարդ թագաւորն զհեռի

ա. ԲՍ. չկայ. «շնորհիւն Քրիստոսի:»

բ. Ἀρεόβινδος

1 Տես կաս. ԺԱ. 15. Նիկ. ԺԴ. 21.

Իսկ Թագաւորն Պարսից զարհուրեալ, զամենայն գործիսն պատերազմի մեքենայիցն հրով այրեաց. և ինքն դառնայ ի տեղի իւր, (լի ամօթով. Եւ հետամուտքª զբազումս սպանին. զոր ոչ ոք գիտէ^բ զթիւ սպանելոցն և զվիրաւորելոցն ի մեծ պատերազմին. Այսոցիկ այսպէս եղելոյ, ըստ Թագաւորին յուսոյ և հաւատոյ, ամենայն քրիստոնէից լինի տօն ուրախութեան.) Եւ այսորիկ եղեալք^գ յարագ^դ հասանէ ի լսելիս Թագաւորին Թէոդոսի բարեպաշտի.

ա. Դ հետամուտսն. բ. Ա ոչ ոք կարէ թիւ արկանել. գ. Դ. լեալք. դ. Ա՝ արագ.

եղեալն փութաբար լսէր պատմեցին։

Բարեբախտեաց առն քաջի հոգի և մարմնով, որոյ անունն էր Պաղղադիոս.[ա] սա այնքան առնէր զերիվարավարութիւնն, որպէս զի յերիս աւուրս հասանել ի տեղիսն, յորոշողան զաշխարհսն Հռովմայեցւոց և Պարսից, և նոյնժամայն ի յայսքանիսս ի Կոստանդինուպօլիս հասանէր փութագոյն. և ըստ ամենայն տիեզերաց կողմանց, ուրանաւր և առաքէր զնա ինքնակալն։ Իսկ երբեմն ումն ի բանաւորացն այսպիսի բան վասն նորա բարբառեցաւ. այս այր զմեծն եղեալ Հռովմայեցւոցն պետութիւն փոքրեցոյց արագութեամբ։ Սքանչանայր և թագաւորն Պարսից զայսոսիկ վասն առն լսելով, ծանուցեալ զգործն։ Այլ յաղագս Պաղղադիա այսքան պատմեցաւ։

ա. Παλλάδιος

ԳԼ. ՃԽԶ.

Յաղագս Պղողիոսի արագընթացի.

Բարեբախտ ոմն այր քաջ, հոգով ասեմ և մարմնով. ազատ և սուրբ և ուշեղս,[ա] որոյ անունն էր Պաղադիոս.[բ] այնքան[գ] առնէր գընթացսն, զի երեք օր[դ] ի Պարսից ի Հռոմայեցւոցն հասանէր իշխանութիւն, և յերիս աւուրսն[ե] ի Կոստանդնուպօլիս. և ի վեց օրն ի Պարսից ի Կոստանդնուպօլիս,[զ] որ և զամենեսեան հիացուցանէր. Իսկ այրս այս փութապէս անցանէր ընդ ամենայն տիեզերս, (որպէս զթռչուն)[է] ուր առաքի[ը] ուրեք. Զորս և ոմն ի բանաստեղծացն այսպէս ասաց վասն որոյ զբանս ասէ. այրս[թ] այս զմեծ եղեալ զՀռոմայեցւոց պետութիւնս[ժ]

ա. Ա՝ ուժեղս. բ. Բոլ. Ձեռ. Պղողիոս. գ. Ա Գ. Դ. սա այնքան. դ. Ա՝ օրն. ե. Դ. աւուրս. զ. Ա՝ գայր. է. Դ. Գ թռչուն. ը. Բ. առաքէր. թ. Ա՝ է այրս. ժ. Դ. իշխանութիւնն.

Գ.Լ. Ի.

Իսկ թագաւորն Հռոմայեցւոց ի Կոստանդինուպօլիս լինելով, ծանուցեալ ապա զգործն զի յԱստուծոյն տուեալ յաղթութիւն, այնպէս էր բարերար մինչ զի և բարեբաղդաբար գործաւղացն որոց ընդ Նովաւ։ Այսկայն զխաղաղութիւնն ողջունել. [1] առաքէր ապա զԻղիոն [ա] այր, զոր յոյժ պատուով ունէր, խաղաղութիւն նուիրեալ առ Պարսն պատուիրել։ Իսկ հասեալ Իղիոն ի Միջագետս, ուրանաւր զբանակն Հռոմայեցիքն առ ընտանի պահպանութիւնսն առնէին, առաքէր պատգամաւորս յաղագս խաղաղութեան զՄաքսիմոս զայրն բանաւոր, որ զաւրավարին Արդաբուրիոսի աթոռակից էր։

ա. Ἡλίων

[1] Եղիշէ. «Իսկ երանելին Թէոդոս կայսր քանզի խաղաղասէր էր ի Քրիստոս ոչ կամեցաւ ելանել ընդ առաջ պատերազմաւ. այլ այր մի Անատոլ անուն... առաքեաց առ նա բազում գանձիւք»։

փոքրկացոյց արագութեամբն։ [ա] Սքանչանայ և թագաւորն Պարսից զառնս զայսորիկ լսելով զարագութիւն [բ] ըստ ամենայնի. (զի յամենայն երկիր եղ համբաւ սորա։ Եւ առաքէ թագաւորն Պարսից խնդրեալ [գ] զխաղաղութիւն ի Հռոմայեցւոց, և ծանուցաւ բարեպաշտ թագաւորին Թէոդոսի ի զօրաց իւրոց։ Իսկ բարեպաշտ և խաղաղասէրն [դ] Թէոդոս ոչ ամբարհաւանձի որպէս յաղթող, այլ զփառսն Աստուծոյ տայ, և ինքն ընդունի զբան խաղաղութեան ի մէջ իւր և Պարսից։) Առաքէ ապա [ե] զԵղիոն այր՝ ըղպատուաւոր քաղաքին, և նուիրեալ առ Պարսս [զ] զխաղաղութիւն գոհարեցուցեալ զմարտս։ Եւ հասեալ Եղիոն ի Միջագետս ի զօրն, յղէ զՄաքսիմիանոս առ թագաւորն Պարսից զայր բանաւոր, որ աթոռակից էր զօրավարին Արդաբրի. [է] և թագաւորն Պարսից

ա. Ա արգարութեամբն. բ. Ա.Բն զօրութիւն. գ. Դ. խնդրէ. դ. Դ. խաղաղասարաւն. ե՛ Դ. եւ. զ. Դ. առ Պարս, է. Բող. Ձեռ. Արիա.

Սա առ Թագաւորն Պարսից վասն հասեալ խաղաղութեան առաքիլ ասէր, ոչ ի Թագաւորէն Հոռոմայեցւոց այլ ի Նորա զաւրավարացն։

Քանզի ոչ գիտել ի Թագաւորէն զպատերազմն ասէին. տրուալ ինչ նմա զեղեալսն կարծել։ Իսկ Պարս(կ)ին պատրաստաբար զպատգամն ընդունել յաւժարել, վասն զի տաժանէր զաւրն Նորա ի սովոյ։ Անցեալք որ կոչեալք ի Նոսա անմահք, գունդ է այս բիւրուց արանց քաջաց. մի՛ նախկին ասեն զխաղաղութիւն ընդունել՝ նախ քան զնոցա անպատրաստս գտեալ զՀոռոմայեցիսն ի վերայ անկցին։ Հաւանէր Թագաւորն, և զպատգամաւորն արգելեալ պահէր. և զանմահսն առաքէր դարան գործեալ Հոռոմայեցւոցն։ Որք հասեալք և յերկուս բաժանեալք, գրոհս արկանէին ի մէջ Հոռոմայեցւոցն մասն ինչ։ Իսկ Հոռոմայեցւոցն զմինն գրոհն Պարսիցն տեսեալ առ Նոցա զիմութիւն պատրաստէին, իսկ զմիւսն սիրով ընդունի և պատուէ զայրն՝ ի կարծիս լեալ ոչ ի Թէոդոսէ Թագաւորէ. այլ ի զօրացն բան պատգամի զոր ասերն այս էր.

ԳԼ. ԾԽԸ.

Յաղագս անմահից կոչեցեալք գնդին Պարսից թէ որպէս մահացան ի քրիստոնէից.

Էր գունդ մի զօրուն ի Պարսս զոր[ա] անմահք կոչէին բիւր արանց, որք հաւանեցուցանէին զԹագաւորն երթալ ի վերայ գնդին Հոռոմայեցւոց, յանկարծս[բ] ի վերայ անկեալ տռանց ուրուք. վրէժս սպանելոցն զօրավարացն և զօրացն մեր առցուք. Եւ հաւանեալ առաքէ ի ծածուկ զգունդն, զկոչեցեալսն[գ] անմահ և զպատգամաւորն[դ] առ իւր պահէ։ Որք հասեալք յաշխարհն, յերկուս[ե] բաժանեալ զգունդն անկան ի վերայ Հոռոմա-

ա. Ա. Ա, որ. բ. Դ. յանկարծակի. գ. Դ. զկոչեցեալսն. դ. Դ. զպատգամաւորսն. ե. Դ. երկուս.

[illegible] ոչ առնէին. [illegible] յանկարծակի [illegible]
[illegible] Հանդերձեալ այսպէս լինել [illegible]
[illegible] առաքելական [illegible]
ոյ զաւր Հռովմայեցւոց ընդ Պօղկալիոս զաւրավարաւ
պատերազմել։ Որոյ [illegible] Հանդերձեալս [illegible] ընդ-
դիմագրիան, ի վերայ գնելոյ ի Թիկանց Պարսից ա և ի
Ք ընթանալոց լինէին։ Որոց փոքր ինչ յառաջ [illegible]
ցիսն ընթանալ զնոսա յաւուր Հռովմայեցւոցն ի վայր-
նուռջ ապականեալ ի վերայ որոց ի պատուհասին [illegible]
ղանն, և նոյնպէս և զնոսա ամենեսին պարտեցին։ Եւ
ապէս կոչեցեալքն ի Պարսից անմահք, մահկանացուք
եցան, ամենեքին ի միում աւուր անկեալք։

Որատասատանագործեալ Քրիստոսի զՊարսն կործա-
նեալ փոխանակ զի զբազում ի նորա ծառայիցն արս
սրեպաշտս սպան, որք պատժեալք զանազան տանջա-
նօք չարչարէին։ բ

Իսկ Թագաւորին Պարսից ծանուցեալ զանցսն,
[illegible] գ ոչ գիտել զեղեալսն. և ընդունէր զպատգամս,

ա. Ձեռ. ունի [illegible]
բ. Ձե. չկայ. որք պատժեալք . . . չարչարէին ։
գ. Անսովոր բառ է. կեղծեր-ի մտքով։

եցւոց. և ի մասն զօրացն ընդմիջեալ և յերկուց գնդացն
[illegible] խաղաղ զնոսա կորուսանել, այլ Աստուծոյ նախախնա-
մութեան զօրացոյց զգունդն Հռովմայեցւոց. և ի մէջ առեալ
[illegible] Պարսից զանմահսն մահկանացուս [illegible]
ոյ, զի ոչ մնաց ի նոցանէ և ոչ մի. Եւ արարեալ Հռո-
մայեցիք [illegible] Աստուծոյ, որ [illegible] ա ի խորա-
նսկացն, և որ այնպէս անմահս [illegible]
եցուն ցուցաւ թէ մահկանացուք բ են։ Զայս լուեալ զանգս

ա. Դ. [illegible] բ. Թ. [illegible]

առաքեցեալ պատգամաւորին․ ոչ համարձակեցաւ յայտ առնել ողջունեալ զհաւատարմութիւն, այլ քո աղաչանաւ տուեալ զի զքեզ ծանեայ իմաստնագոյն քան զամենայն համ-մայեցիս։

Արդ այսպէս և որ վասն որոց ի Պարս քրիստո-նէիցն պատգամեցաց․ որ եղև ի հիւպատութեանն երկուս աւ-գոստոսացն՝ Ոնորի ԺԳ և Թէոդոսի ի Ժ․ ի չորրորդ ամի երեքհարիւր Ոլիմպիադային։ [1] Դադարէր և որ ի Պարս ընդդէմ քրիստոնէից հալածումն։

Գլ․ ԻԱ․[2]

Յայնժամ և [զ]Ակակ [զ]Ամիդու եպիսկոպոսն գործ բարի գերևելագոյն ամենեցունց արար։ Քանզի իբր հռով-

1 Փրկ․ 422 թ․
2 Տես Կաս․ ԺԱ․ 16․ Նիկ․ ԺԴ․ 22․

ողեաիցն Թագաւորին Պարսից զանմահ կոչեցելոցն [ա] ի Պար-սից զոր ի միում աւուր սատակեալսն, [բ] անգիտանայր [գ] որպէս ոչ գիտելով զեղեալսն, առաւել յորդորէր ի խաղաղութիւն և դադարեցուցանէր զհալածանս քրիստոնէից [դ] ի խաղաղու-թիւն, յերեքտասաներորդ ամի թագաւորութեան Թէոդոսի, ի նմին և փոյլ մարտս։

Գլ․ ԺԽԸ․

Յաղագս Պարսից գերելոցն ի քրիստոնէից․ թէ որպէս ազատութիւն գնեալան ի յԱկակէ եպիսկոպոսէ․ եւ ի Պարսից արքայէ վերակոչիլն եւ պատուելն․

Յայսոսիկ բարեգործեալ Ակակ Ամդայ [ե] եպիսկոպոս, որ զգերեալսն ի Հոռոմայեցոց զօրացն ապրեցուցանէր ի սովոյ ըղ-

ա․ Գ․ Դ․ կոչեալ․ բ․ Բ․ սատակեալսն․ գ․ Ա՝ Ն․ Գ․ Դ․ զանգիտանայր․ դ․ Բ․ զհալածանսն․ ի քրիստոնէից․ ե․ Բող․ Ձեռ․ զամողիոս․

մեկնեցուցին զուլումանդը զվկայութիւնն Պարսիկ զօրաց զԵ-
զարքն առաջ Հայրենեաց աւանդեսցին, ի բաց առեալ զՊարսից
Թագաւորին, ոչինչ արգելակալ կամէին, Եւսեբ, զե-
րեւելքն նեղէին. առաւել քան զեւթն Հազար, զօրավ-
Թուով, և այս ոչ փոքր տրտմութիւն... զԹագաւորն
Պարսկաց։ Յայնժամ Եկեալ ոչ անտես արար զեղեալն
զայնոսիկ, և համակոչեալ զօրս ընդ իւր և ուխտաւորս,
Ա՛րք, ասէ, Աստուած մեր ոչ սկեսոյ և ոչ մաղաղմա-
յից ա պէտս ունի. զի ոչ ուտէ և ոչ ըմպէ. քանզի ան-
կարաւտ է։ Եւ արդ վասն զի սպասս բազումս [ոսկեղէնս 1
և արծաթեղէնս եկեղեցին ի սիրողաց Աստուծոյ ընծա-
յեաբերեալս յինքեան ունի. խրատուն համարիմ ի ձեռ-
ըն սոցա ապրեցուցանել զգերեալսն ի զինուորացդ և
կերակրել զնոսա։ Այսպիսի և այլ բազում բանիւք հա-

ա. οὔδε δίσκων οὔδε ποτηρίων

I Մեր ձեռագրի մէջ մի տողով Թերթ չէ գրուած. անկասկած արտագրողը այդ-քանը չգտնելով իւր աղբիւրագրութեան օրինակի մէջ. լրացնելու յոյսով թողած է թողել Թերթը։ Մենք գտնելով մեր Թարգմանութեան ենք դնում հետեւելով այս անգամ էլ հատուած օրինակին։

Պարսիկս և ի Նեղութենէ. (զամենայն սպասուցուածս իւր ի պէտս Նոցա ծախէր և սպառեալ զամենայն զինչս ա իւր.) Ասէ ցժողովուրդն իւր և ցուխտն. Աստուած մեր սկեսոց և մաղաղմանց բ ոսկեաց ոչ ունի պէտս կամ արծաթեաց զի անկարօտ է. և զի բազում սպասս ստացեալ ունի եկեղեցի ոսկեղէնս և արծաթեղէնս ի սիրողաց Աստուծոյ ընծայեաբերեալս, խրատուեմ համարիմ ի ձեռն սոցա ապրեցուցանել զգերեալսն. Այսպիսի բանիւք հաւանեցուցանէր և հալէր զոսկեղէնսն և զարծաթեղէնսն. և այնուքիւկ ապրեցուցանէր զգերեալսն եւթն հազար անձինս ի Պարսկացն.

ա. Գ. ինչս. բ. Գ. մաղաղմանց

ընծայացուցանէր եւ Հայոց կայսերականն եւ պարթեւաթագաւորն գլխոյ վերելոցն դիմաւորեալ Հռոմայեցւոց թիկնապահք զինուոր եւ մայր նորա զարմանալի ճանապարհին եւ առա-քեալ առ արքայն խորհրդով Աղանշէկի եւ զարմանալի իրն Արշակի աղաչեացն զթագաւորն Պարսից զի Հայոց մայրենիք յերկիւղածք ի պատերազմի եւ ի բարեպաշտու-թեան զյաղթութիւնն առնուլին։ Արշին զի Թագա-ւորն Պարսից ցանկայր տեսանել զԱրշակ առաջի այնպէս

Եւ ի լինել խաղաղութեան Թագաւորացն, առաքէ զնոսա յաշխարհն " խերեալց ի Պարսս. որպէս պատմեալ Թագաւորին Պարսից, զգործելի եւ զզարմանալի գործն Արշակի ի Պարս՝ Թա-գաւորին եւ ամենայն աշխարհին, եւ Թագաւորն ցանկայր տե-սանել։ Եւ առաքեալ՝ կոչեաց. եւ Արշակ հրամանաւ իւր Թա-գաւորին Թէոդոսի երթայր (հանդերձ ժառանգաւորօք Ներսէս եկեղեցւոյ։ Եւ Քրիստոսի շնորհօքն երեւեալ Արշակ. յորուցեալ Թագաւորն Պարսից յաթոռոյ իւրմէ, երկիր պագանէր եպիս-կոպոսին Արշակայ, եւ մեծարեաց զնա յոյժ. որպէս զհայր եւ զպարեւէր եւ զաստուածատէր այր։ Եւ պարգեւս բազումս տուեալ նմա, եւ որք ընդ իւր էին, եւ յուղարկեաց զնոսա, զի Աստուած զերկիւղածս իւր փառաւորէ։) Եւ Հռոմայեցւոց Թա-գաւորին ըստ ամենայնի սքանչելի ցուցաւ եւ բարեգործու-թեամբք եւ յաղթութեամբք ըստ շնորհի բարեպաշտ Թագաւո-րին։

ԳԼ. ԾԽԹ.

Բանք բարեբախտութեան թագաւորին Թէոդոսի եւ գերազանցութեան չափ ընական բազմաց. եւ եա ի թագուհոյն Ուէռնէ եւ Սոկրատայ պատմէ։

Եւ բազումք ի վերայ այսպիսի եղելոցս յառաջ տեսանել-

ա. Ա՝ աշխարհն. բ. Գ. եւ առաքեաց եւ կոչեաց.

զնա զուարճացուցանէ ի սէր սրտին. և այս եղև հրամանաւ Թագաւորին Թէոդոսի։

Եւ ի վերայ եղելոյս յաղթութեան Հռովմայեցւոց ի ձեռն Աստուծոյ բազումք բանս ստեղծանէին. զովելով զբարերարութիւն Թագաւորին և զայնս ընթեռնուին ի հրապարակս։ Եւ կին Թագաւորին չափով գիւցազնական բանս ստեղծանէր. զի էր իմաստասէր և Լևոնի Աթենացւոյ իմաստասիրի դուստր, ի հօրէն խրատեալ և վարժեալ յամենայն բանից. զսա առաքինի ցանկայր Թագաւորն առնուլ զսա կին. բայց կամեցաւ մկրտի յԱտտիկոսէ եպիսկոպոսէ և փոխանորդէ զԱթենաւհի անուամբ Եւդոկիա։

Եւ բազումք, որպէս ասացի, ստեղծանէին բանս ի գովութիւն Թագաւորին. էր որ ցանկայր ծանուցանել Թագաւորին լինել, և էր որ զընտանի բանիցն զգաւորութիւն. ի բազումս ածել փութայր. ոչ կամեցեալ ան-

նէին. Թագաւորին բարերարութիւն ի գովութիւն պատուի և ի փառաց։ [a] Նա և կին Թագաւորին Թէոդոսի [b] չափով բանս ստեղծանէ [c] գրով [d] ըստ խորհրդածութեան ժամանակին. զի էր իմաստասէր և բանաւոր Լևոնի [e] Աթենացւոյ իմաստասիրի դուստր, ի հօրէն խրատեալ և վարժեալ [f] և հռչակաւոր. Զսայ առնուլ Թագաւորին կին՝ յԱտտիկոսէ մկրտի, և փոխանորդէ զԱթենաւհի [g] անունն Եւդոկիա. [h] Եւ ընտրելագոյն [i] էր յիմաստս քան զբազումս երևեցաւ նորա ստեղծեալ յիմաստք բանի, որ զընտանի բանիցն զօրութիւն ի բազումս ածեալ փութացեալ, ոչ երբէք անզգաստանայր՝ կամելով յեղուլն [j] նոցա իմաստութեան վաստակոցն իւրի ի բազմաց, այլ և ասւրս նոցա ընծայէր։

ա. Ա՛ փառաց. բ. Դ. Թէոդոսի. գ. Ա՛ Դ. Գ. ստեղծանէր. դ. Դ. յամենայն Ա. Լևոնի. զ. Դ. վարժեալ և աւանդեալ. է. Դ. զայնմանէ. ը. Դ. Եղև. Ըստ թ. Դ. ընտրելոյն. ժ. Դ. զեղուն.

յայտնի թշնամւոյն կորուստն, վասն բարեաց Աստուծոյ ընծայից լեալ էր։

Բայց ես ոչ թագաւորին ծանուցեալ զայլ փութամ, և ոչ պաճուճեալ բանիւք զգովութիւնս կամիմ առատ-նել. այլ պարզ բանիւ ճշմարտութեամբ զերկրաւորն թագա-ւորին յիշատակել յանձնարարիմ. Քննել և ջոկել զայնք-քան զնորա բարեացն գերազանցն, միայն ոչ ծածկել ար-

I Տես Սաղմ. Թ. I Թեսաղ. Ե. 37. կաս. ժԱ. 17. Նեկ. ժԴ. 3։

Բայց ես ոչ զթագաւորին ստեղծական պաճուճեալ[ա] բանիւ զգովութիւն գերազանցութեան[բ] կամիմ առնել (որոյ գովութիւնն ոչ ի մարդկանէ միայն էր, այլ և յԱստուծոյ), վասն որոյ ես պարզ բանիւ ճշմարտութեամբ զեղեալսն՝ թագաւորին յիշատակել յօժարիմ, զի լռել զայնքան զնորա բարեացն գեղեալսն. ծածկել՝ որ յետ մերն վնասս ոչ սակաւ արկանէր[գ] (և պատմել՝ շատ մեծ է լողղացն. Եւ արդ՝ սակաւուց որքան է ճառեմ.[դ] ոչ զամենայն ասել,[ե] զի ոչ է հնար, որ յերեւելիս և յաներևոյթս[զ] էր յարդարեալ բարի գործովք ի ծննդենէ մինչև ցվախճան). Եւ զի ի թագաւորութեան ծնեալ և սնեալ պատուով և փառօքն,[է] ոչ ինչ ըստ այնմ ունէր գոռոզութիւն կամ ամբարտաւանութիւն, այլ էր բարձր խոնարհընգովք (առ ի վայրբերումն մեղաց, և խոնարհ[ը] քան զխոնարհս ի մարդկանէ երևեալ՝ ողջախոհ մաքուր մտօք, մաքուր և մարմնով, և յամուսնութիւն[թ] ոչ կամաւ եկեալ, այլ ի ծնողացն[ժ]

ա. Գ. զպաճուճեալ. բ. Դ. բանիւ գերազանցութեանն. գ. Ա՛ Գ. վարկանէր. Դ. վարկանիւր. դ. Դ. ծառայութք. ե. Բ. ասեմ. զ. Գ. աներևոյթս. է. Դ. փառօք. ը. Գ. խոնարհս. թ. Ա՛ ամուսնութիւն. ժ. Դ. ծնողացն.

կանէր աստուածայնոցն. Եւ զի ի Թագաւորութեան ծննդոցն
և մեռանելոյ, մինչ ըստ այնմ պանծէր, հաստատութեամբ կամէր
անմարմնաւորութիւն, այլ անկեալ էր խոնարհութեամբ, զի
հանդիպողքն կարծէին զնա մանկել փառաւորութիւն, և
հեռութիւն բազմաց իրացն։ Այլ եան էր արիութիւն.
ի նմա՝ զի և զցուրտն և զջերմն հաւասարապէս համբ-
բերութեամբ տանէր, և զնահանջ անդրութեամբ յաղ-
թահարէր և մանաւանդ զչարեաց պատերազմն և զպարկաթն։ Իսկ
զայս ասէր ջանալով խստութեամբ պահել զմաքրու-
թիւնն քրիստոնէական եկեղեցւոյ։ Եւ զարմանալի արու-
ւյէս զճգնաւորացն յաղթահարէր զկարգաւորութիւնս. և
ինքն քերթէն իւրով սաղմոսերգութիւնս քաղցրաձայնս
ի գովութիւն] յաստուածայինն ասելով։ Վասն որոյ և

բանագնացելոյ. Իմաստուն բանիւ, խորհրդական մտօք, բարե-
խորհ, անյիշաչար, և ոչ չարախօս առ մեծամեծս և փոքունս)։
Վասն զի և հանդիպողացն կարծիս տայ փոքր իրացն հեզու-
թեան և զարմանս. Եւ այնքան էր ժուժկալիս առ ամենեսեան
և ի ջերմն, և յամենայն դժնդակ պատահմունս. (որպէս զի
ոչ ոք ի մարդկանէ տեսեր նմա. զի անպարտելի էր, ըստ ամե-
նայնի, որք զօրութիւնս ի վերայ բերին ի Թողութիւն գանձ-
բութեան և ի մեղկութիւն հոգւոյ և մարմնոյ)։ Եւ զպահս
քարոզելոյ եկեղեցւոյ պնդութեամբ յարդարէր, մանաւանդ
զքառասներորդ (որբոյ Զատկին է) զուրբաթ և զչորեքշաբաթ
անլուծանելի. (զոր հացիւ և աղիւ և ջրով ընդ երեկոյս զդէտ
վճարէր զամենայն աւուրս կենաց իւրոց. և ոչ յումեքէ զըր-
գունեալ և խոտորեալ՝ որք օրինադրեցին նմա զլուծումն ձիթոյ
և գինւոյ)։ Այլ և զընտանիս Թագաւորութեան որպէս զճըգ-
նաւորացն յարգարէր զկարգաւորութիւն (վասն զի այսպէս

ա. Դ. առնամանիս. բ. Դ. անպարտ էր. գ. Դ. ի վեր. աբերին թո-
ղութեան ծանօթութիւն.

զպատմութեանն զիրաւ ՚ի բերան պատմիչն. իսկ ընդ հանդ-
գիտելեաց ... եկեղեցականս ըստ ... քահանա-
նից ՚ի Հին ... խառնելոյ. ժողովեցեր և զպատմութեանն
...աւոր զգիրս և որպէս Թարգմանիչք նոյա Թարգմանու-
թեան առաւել քան զԳաղղիացւոց եղբայրակերն յառաջա-
գոյն:

Իսկ զանխտրապաշտութիւն և զմարդասիրութիւն նորա ո՞վ պատմեսցէ. զի քան զամենայն մարդիկ զխրատանցէ. Վասն զի Յուղիանոս Թագաւոր ... խնամտարութեան խառնեցեալ. և ոչ ումեք ... Հաւատացեալնր* ... ըմբռնէ

** Թն. շնչ. «Եւ ոչ ումեք... Հաւատացելոց քայց ըստ մեզ անկամելիքն է:

ռաւանին զպայծառն բան" եկեղեցւոյ. Առաւելագոյն յորինեաց եկեղեցանութեամբ յառաջադիմունեան մինչ խոհակերք ՚ի տան և ՚ի գիշերի. Եւ էր ընթերցասէր. մինչ զի զպատմութիւն Գիրս ՚ի բերան առեալ պատմէր առ ՚ի յանդիմանութիւն և ՚ի խրատ արդարութեան հաւատոյ և վարուց և կարգաց եկեղեցւոյ յամենայնի * էր հանճարեղ) Իսկ հանդիպեցուց եղկելագոյն պատկառանօք և ակնածելութեամբ. ընդ նոսա խօսէր ՚ի գրոց (նոյնպէս և ընդ քահանայից և ընդ ծերոց և Ճգնաւորաց և ակեղի ... ամենեցուն ...) և ժողովէր զամենայն գիրս որպէս առաւել քան զԳաղղիան և զեղբայրակերն յառաջագոյն:

Իսկ զանխտրականութիւն նորա ո՞ պատմեսցէ. որ քան զամենայն բնութիւն մարդոյ գերազանցեալ. (ոչ միայն բանիւ և մտօք էր յայտնեալ կատարեալ. այլ և արդեամբք չնորհատուր պարգևօք. և առ կարօտեալսն ողորմութեամբ: որպէս զի այնպէս ընդ գաւառաց և քաղաքաց պատրաստեաց զանեղիս նո-

** Ն. ընդ. ք. Դ. զի յամենայնի էր. գ. Դ. ամենակալութեամբ.

1 Նոր. Աստի Թուի առեալ Կիր. Գանձակ. Պատմ. 199:

ըսոց յԱստուածոյ պարգեւատուողացն զնա, այլ ԱԾ մանա-
ւանդ Հայոց Թէոփորոսի. Իսկ Թէոդորոսի բարեպաշտ
աւերցն Արիստակէսի. համբերողականութեանցն բարեպաշտ
ատառապանացն անձամբ առ դոր ի ձեռն գործոյ ընդդիմա-
ցաւ[illegible] բարեկութեան եւ առաքինութեան եւ
այլ եւ ոչ մի ինչ յանիրաւութեանց Հայոց,
եւ ոչ բնաւ իւրն զնա բարեկացեալ որ անանձնէր. Իւ
[illegible] ի ծանօթութեանց նորա առաջնորդ ընդդէմ
եւ ոչ զմի որ յանիրաւացն երբէք մահուանն զնա[illegible]

ա. թ. չեայ. [illegible]

ցա եւ զղջաց, զի ոչ ուսաւ նոցա խնդիր բայց Հանապազորդ
[illegible] նոցա առ Աստուած վասն թագաւորի եւ աշխարհի ընդհա-
նուր. Եւ զի ոչ էր ունել մաքրութիւն ի ժամանակին). այլ ընդ Ա-
[illegible] Համբերողութեանցն առաջնորդ [illegible]
նանցն դոր ի ձեռն գործոյ յանդիմանութիւն ուսեալ բար-
[illegible]ութիւնք եւ առաքինութիւնք եւ ցանկութիւնք գեղեցկագոյն Հրա-
նանգաց. Եւ ոչ մի ինչ յանիրաւոն ցնդեցաւ, այլ ի բարիս
Հարժումն որ առ Աստուած էր. Եւ զի ոչ որ եսես զնա
առաքինութեան լեալ (եւ բարկութեան Հարժեալ, այլ եւ ոչ
[illegible]ութիւնք ի ցանկութիւնս. եւ զի էր անդին Հոգւով եւ
[illegible]).

Երբեմն ուրումն ի պատուաւորաց Հարցեալ. Թէ ըն-
[illegible] եւ ոչ զմի որ յանիրաւացն երբէք մահուամբ վճարես, եւ
[illegible]. երանի թէ Հնար էր զկարգեալսն ի կեանս փոխել. [illegible]

ա. Բ. գ. Դ. [illegible]. բ. Ա. Ն. Գ. Գ. բարկութեան եւ
[illegible]ութեան եւ ցանկութեան. գ. Դ. յանիրաւացն զգեցաւ այլ ի բա-
[illegible] Դ. գ. եւ ի բարձրութիւն. ե. Դ. [illegible] զ. Ա. Գ. [illegible].

դ Տես Այսրգետ եւ Թէոփ. [illegible] [illegible] զայսքան: Այլ Թուղ. Ոսկ. (Անդր հտ. 912) Թէոդորի Անոյ վե-
նոյաւէս եւ Lebeau Դ. 182. 331.

Նեեմանի՛ ասէ. Թէ Տէ՞ր չէր զհանգամանսն. հանդէպ կէ-
կեանս. Իսկ աստ այլ ոմն փառս նորին հարցանէ զպատուա-
խանեաց ամենազօրին Թէոդոսիոս. Ասէ ասէ մեծ և ոչ
գժուար մարդ սպանանել. իսկ անկար է մարդոյ. եթէ
ոչ Աստուծոյ միայն զմիանգամ մեռեալն ի գերեզմանէ վե-
րակոչել և կենդանի առնել, քանզի միայն Աստուծոյ.
որոյ և չմնացին արարածքն։ Այսպէս այս հաստատու-
թեամբ ի նմա էր ուղղեալ. որպէս զի Թէ ոք արժանիս
զկապանաւորութիւն մեղանչէր պատժոյ և ոչ մինչ ի գլուխն
քաղաքին զոր ի մահն կոյս տանէր, և անդէն որ ի մար-
դասիրութենէն վերակոչութիւն առնէր։

Իսկ երբեմն որսու նմանութիւն Թէատրոն ի Կոստան-
դինուպօլիս կատարելով նորա, գոչէր ամբոխն զժնդակ

Զի ոչ, ասէ, մեծ ինչ է մարդ սպանանել. զի անկար է մար-
դոյ զմիանգամ սպանեալն եթէ զղջասցի դարձեալ կենդանա-
ցուցանել. որպէս զԱստուած, զի Աստուծոյ միայն է իշխանու-
թիւն զայս առնել. (կենդանացուցանել և սպանանել, հար-
կանել և բժշկել.) Զայս հաստատաբար իմն ասէր. ուղղեալ
որպէս եթէ ոք երբէք արժանի գործեալ ինչ մահու, եւ հրա-
մայէր տանել ի մահ, յաղթեալ ի մարդասիրութենէ վերակոչել
դարձեալ հրաման ելանէ. այլ և զպատիժսն ներելով առնէր
ըստ մեղանացն. (այնպէս էր ամենաբարի Թէոդոս)։

Գլ. ԾԺ.

Թէ որպէս Թագաւորն Թէոդոս մարդասիրութիւն ցուցանէր առ ամենեսեան եւ Թէ որպիսի մաքրեղէնս զգենոյր, եւ Թէ որպէս աղօթէր

Էր երբեմն յորս միում Թէատրոնի ի Կոստանդինուպօ-
լիս կատարելով նորա տօն ուրախութեան, գոչէր ամբոխն զը-
ժընդակ գազանութեամբ. իսկ չմինն ի վարժիցն երկանելոցն

ա. Ա' Ա Ն. իմն ոմն.

զայդանիք զմին, ի վայրէիցն արքեպիսկոպոսաց մերձանչելոյ. Իսկ նա առ նոսա. Ո՛չ գիտէք, ասէ, զի մեք մարգարէական բանը սովորեցաք տեսանել, և զայս ասացեալ, այնուհետև տէր զամենայն մարգարէութեամբ տեսանել խոստացաւ. Եւ այնպէս էր զարմանալի որպէս զի զամենայն տեսանէր, պատուեալ. իսկ սքանչելապէս զոր լսէր յերկիւղածու-թեան առաւել վայելեալ։ Իսկ այս սա որպէս զՔեր-բոնի եպիսկոպոսի ի Կոստանդինուպոլսի վաղճանեցելոյն զկապերան խնդրել և զայն ազատեցաւ զգենուլ. Հա-ւատացեալ արդարև աստուածասիրին Թէոդոսի Հա-ղորդիլ ինչ ի վախճանեցելոյն սրբութենէ։

ա. Հաւ. քն. քահանայս Աստուծոյ։

մարգարէ (խոստովանութեամբ առ ուղղափառն)։ Իսկ Թա-գաւորն առ նոսա ասէր. Ոչ գիտէք զի մեք մարգարէութեամբ սովորեցաք տեսանել։ Եւ լուեալ զայսոսիկ ամբոխին, այնուհետև ի մարգարէութիւն խրատեալք ընդ Թագաւորին և ընդ ամե-նայնի զարմացեալք, որպէս զի զամենայն զանխելին պա-տուով և սիրով ընդունէր և մեծարէր, առօք յուղարկեալ[ա] և առաւել սքանչելապէս իւր խոնարհութեամբն զորս գիտէր, յերկիւղածութեան և ի սրբութեան վայելեալ Հաճոյն[բ] Աս-տուծոյ։ Որպէս՝ զի Քերբոնի եպիսկոպոսի առաքինւոյ ի Կոս-տանդնուպոլիսի վաղճանեալ, անդր զմարմինն զգեստն նորա զաղաչեղեալ, և զգենոյր զայն ի մերկուց ի ծածուկ. և սիրե-ցեալ զայնպիսի զգեստ ունել մինչև ցոր[գ] մահու իւրոյ, ոչ ու-մեք յայտ արարեալ զխարազնազգեստն։

(Այլ վասն աղօթիցն զի՞նչ պարտ է ասել. զոր ևւթն ան-գամ յաւուրն[դ] զԱստուած օրհնէր, և ի մէջ գիշերի յառնէր և խոստովան լինէր առ Տէր Աստուած, վասն իրաւանց և ար-

ա. Գ. յուղարկել. բ. Ա՝ ի հաճոյն. գ. Բ. Գ զօր մահուան. դ. Գ. աւուրն

1 Նոր. «Աստի առնու եւ Մխիթ. Աստրի 163.

Իսկ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]։ Իսկ [illegible] [illegible] [illegible]
ի [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] առ

ա· σύσχημον [illegible]

բ· [illegible]

զօրութեան նախանձման ըստ Պօղոսի [illegible] [illegible] թեամբ և նորին նմանութեան. որպէսզի ամբողջ [illegible] սիրովն որ առ Աստուած։ [illegible] Այլ և միջա [illegible] էր Քրիստոսի փրկական խորհրդեանն, որ լուսաւորէ զմիտս և զխորհուրդս. և զի ոչ կար ի բացէ [illegible] առանց պատճառի իրիք և ակարութեան մարմնոյ, զի և ի հաղորդելն որբագոյն և վեհագոյն էր հաւատովն, յերկրէ մտացն փոխադրելով ի վերագոյնն լեալ ի Քրիստոս Յիսուս։

Անձեք և խոնարհութիւնս պատուասիրաց և մեծամեծաց Հռովմայեցւոց, ի դէպ ժամու ճաշոյ[գ] և ընթրեաց. ոչ վարկապարազի ըստ մեծատանն յանդիմանութեան, որ քան աւելորդացն է զեխութիւն կերակուր և ըմպելիք[ե] և գինական խնճոյք. այլ որքան որ հարկաւորացն է ի պատշաճելն ըստ պատուոյ և մեծարանաց զոր նա գեղեցկապէս յարդարէր ըստ թագաւորութեան։ Ոչ ըստ Որփիայ[զ] գինական աղանդոյն, և կամ ըստ այլոց արուեստականաց հնչմանց երգոց, և պոռնկաց, բանից. որ զկարծրացեալ ոգիս շարժէ ի միասումն վատթարացն։ Այլ Աստուածային յարդարանօք և հոգևոր վայելչութեամբ.[1] առ ճաշակս կերակրոց և ըմպելեաց երգել զերգս Տեառն. ի լսելիս քաղցրայարմար ըստ խորհրդածութեան տօնից և ժամանա-

ա· [illegible] բ· Ա՝ [illegible] [illegible] [illegible] գ· Ա՝ [illegible] կարէ բաց ի առանց կայր ի բացեայ· դ· Ի· ճաշու· ե· Գ· ըմպելիք· զ· Գ· Որփայ· Ա ընդ·

1 Նոր· «Աստուածային յարդարանօք եւ հոգեւոր վայելչութեամբ» Աբր· Մամիկ·

տուրուածայինն յայտնի երկրպագեալ ամենայնիւ. Նոյն տուեալ ի ձեռն քահանայութեանն. Թէ առաւել մեծացոյց զսա, այլ համարձակ զձայն գովութեանց, և ամենեցունց միայն խնդրուածս տանել առ Աստուած, որպէս զի անմիջապ պահեսցուք ի հնազանդութեան որ կայ ի վերայ։ Զնա կա ալցուք ամենակիրթք ծառայել լինելով բանին. և զուարթութեամբ մեծաւ յաջողակին խնդրուածս տանելով, ամբողջութ-

եսցի. որ զամենեցուն զանձինս չարչարէր ի բարեգործութիւն-պատարագութեան, ոչ միայն զԱստուած ունելով զսա պանէր, այլ և զամենեցուն կամօք ողջ պահէր։ Նոյնպէս էր նորա բա-րեացն կատարած երանելին ի Թագաւորն Թէոդոս, որոյ գո-վութիւնն յԱստուծոյ առ նա յերկիրէ և յերկինս ուր կան և մնան։

ԺԼ. ԾԾԱ.

Էր երբեմն կարի ձմեռն և հարկաւորեալ ի պատուաւո-րաց ելանել յառաջարէզ ըստ սովորութեան Թագաւորացն է, և ի հարկէ ելանէ յառաջարէզն. Եւ անդէն գայր ի վերայ նորա առաքելք սաստիկ ձեան, և գժնդակական խիստ ձմեռնոյ, մինչև անդր լինել ամենեցուն իշխանացն և հօտից ապրել։ Յայնժամ երանելին Թէոդոս զիւր կամս, որպէս ունէր առ Աս-տուած զսէրն եցոյց, և յայտնի արար ամենեցուն. Զի ի ձեռն քարոզաց հրամայեաց ձայնել ամենեցուն, զի կայցեն յաղօթս առ Աստուած, զի անցուսցէ զձմեռն և զխստութեան ըստ մեծի ողորմութեան իւրոյ, զի մի վնասեսցուք ի բարկութենէն Աս-տուծոյ։ Այնպիսիք աղացեալ անցեալ ի Թագաւորէն և ի քա-

ա. Մ՝ Գ. ի քանի պատարագութեանց պատարագութեանն. բ. Դ. զկամս գ. Մ՝ սորա բարուցն. դ. Դ. Թագաւորն. ե. Գ. Աստուծոյ. զ. Գ. Ա. Գ. կարի ձմեռն. Դ. երկարաձմեռն. է. Գ. Թագաւորացն. ը. Դ. առաքք.

Իսկ թարգմանիչքն [illegible] երբեմն [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] յաղագս [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Իսկ [illegible] [illegible] [illegible] ի [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] առ

ա. δυσχίμερον [illegible]

բ. [illegible]

զարդութեան [illegible] ըստ Դաւթի նորին [illegible] թիւնսն և նորին [illegible] [illegible] [illegible] սիրովն որ առ Աստուած.⁸ յաջողեաց Այլ և մեզ փափագող էր Քրիստոսի փրկական խորհրդեանն, որ լուսաւորէ զմիտս և զխորհուրդս. և զի ոչ կար ի բազումս⁹ առանց պատճառի իրիք և ակարութեան մարմնոյ, զի և ի հաղորդելն սրբագոյն և վեհագոյն էր հաւատովն, յերկրէ մտացն ամբառնալով ի վերագոյնն լեալ ի Քրիստոս Յիսուս։

Անէր և խորախճանութիւնս պատուաւորաց և մեծամեծաց Հռովմայեցւոց, ի զէզ ժամու ճաշոյ¹ և ընթրեաց. ոչ վարկապարազի ըստ մեծասանն յանդիմանութեան, որ քան աւելորդացն է զխոնութիւն կերակուր և ըմպելիք⁵ և գինեկան խնձոյք. այլ որքան որ հարկաւորացն է ի պատահեալն ըստ պատուոյ և մեծարանաց զոր նա գեղեցկապէս յարգարէր ըստ թագաւորութեան։ Ոչ ըստ Որփիւ⁴ գինեկան աղանդոյն, և կամ ըստ այլոց արուեստականաց հնչմանց երգոց, և պոռնկաց բանից. որ զկարծրացեալ ոգիս շարժէ ի միտումն վաւաշարացն. Այլ Աստուածային յարգարանօք և հոգևոր վայելչութեամբ առ ճաշակս կերակրոց և ըմպելեաց երգել զերգս Տեառն. ի լսելիս քաղցրաբարբառ ըստ խորհրդածութեան տօնից և ժամուն։

ա. Գ. Օ. [illegible] թեան. բ. Ա. Գ. սկզբամ [illegible] Աստուածային. գ. Ա² կարէ բաց ի առանց կայր ի բացեայ. դ. Ր. ճաշու. ե. Դ. ըմպե. զ. Դ. Որփեայ. Ա ընդ.

1 Նոր. « Աստուածային յարդարանօք եւ հոգեւոր վայելչութե Աբր. Մամիկ.

տօնախմբութեանն յայտնի կարգեաց առաքելոյն. նորին տօնէր ի ձեռն քաղաքացոցն. Թէ առաւել մեծ հայցէին աւէ, այլ համարձակ զձայն շնորհութեանց, և ամենեցուն միաբան խնդրուածս առնել առ Աստուած, որպէս զի անմխիթար պահեսցուք ի ձմերայնույս որ կայ ի վերայ: Զի և եւ այժմ ամենեքին ծառայել լինէր բանն. և փրկութեան մեծաւ յաւագութիւն խնդրուածս առնելով, աւրհնու-

թեամբ, որ զամենեցուն զանձինս չարժէր ի բարեգործութիւն՝ աղաքինսութեան, ոչ միայն զԱստուած ունելով զայս պանէր, այլ և զամենեցուն կամս՝ ողջ պահէր. Որպէս էր նորա բարեացն՝ կատարած երանելին ի Թագաւորս՝ Թէոդոս, որոյ գովութիւնն յԱստուծոյ՝ առ նա յերկրէ և յերկինս ուր կան և մնան.

ԳՀ. ԾԺԱ.

Էր երբեմն կարի ձմեան՝ և հարկաւորեալ ի պատուասորաց ելանել յասպարէզ ըստ սովորութեան թագաւորաց. է և ի հարկէ ելանէ յասպարէզն. Եւ անդէն գայր ի վերայ նորա տարափքը սաստիկ ձեան. և դժնդականայր խիստ ձմեռն, մինչև անյայտ լինել ամենեցուն իշխանացն և հօտից տալեալ. Յայնժամ երանելին Թէոդոս զիւր կամս, որպէս ունէր առ Աստուած զսէրն եցոյց. և յայտնի արար ամենեցուն. Զի ի ձեռն քարոզաց հրամայեաց ձայնել ամենեցուն, զի կայցեն յաղօթս առ Աստուած, զի անցուսցէ զձմեան և խստութեան ըստ մեծի ողորմութեան իւրոյ, զի մի վնասեսցուք ի բարկութենէն Աստուծոյ. Այսպիսիք տացեալ անցեալ ի Թագաւորէն և ի քա-

ա. Մ՝ Թ. ի քաղի տօնախմբութեանց պատարագաւորութեանց. բ. Դ. ... գ. Մ՝ սորա բարուցն. դ. Դ. Թագաւորն. ե. Գ. Աստուծոյ. զ. Գ. Ա. Գ. կարի ձմեան. Դ. երկնայածնեան. է. Գ. Թագաւորացն. ը. Դ. տարափ.

թիւնս ի համաձայնութենէ ամենեքեան վերնաւորքն Աստուծոյ և ամենայն քաղաքն մի եկեղեցի լինէր: Նաև Թագաւորն միջնով լինէր աւրհնութեանցն յիւրեան ձեռուն գնալով.[ա] Եւ յուսոյն ոչ մնղաւ. քանզի այրն ի քաղցրութիւն փոփոխիւր. և բարերարութիւն պարզոց Աստուծոյն մարդասիրութեամբ բարի պահպանութեամբ շնորհէր ամենեցուն. այսքան Թագաւորին աղաւթք և ամբոխին յաւժարական հնազանդութիւնն զաւրեաց աղաչելով զՏէր մեր Յիսուս Քրիստոս։[բ]

Իսկ թէ երբէք պատերազմ շարժէր, ըստ Դաւթի մարգարէին, Թէոդոսիոս նման նմա առ բարեպաշտութիւնն յԱստուած ապաւինէր, գիտելով զնա պատերազմականացն լինել սատարիչ.[գ] և աղաւթքն զնոսա

ա. զընտանի զգեստս ունելով.
բ. Բն. չկայ. Այսքան Թագաւորին...... Յիսուս Քրիստոս։
գ. Ձեռ. ունի «սատակիչ».

բողացն համաձայնութեամբ[ա] որք[բ] յասպարիզին էին հանգերձ բարեպաշտ Թագաւորաւն օրհնութիւն ի բարձունս և խնդրուածս յերկնաւոր Թագաւորէն առնէին.[գ] Եւ ամենայն քաղաքն մի եկեղեցի լինէր յօրհնութիւն[դ] և յաղօթս Աստուծոյ. և Թագաւորն ի մէջ նոցա հանգիստաւոր աղօթիւք. Եւ ի յուսոյն ոչ վրիպեցաւ. զի անդրէն վաղվաղակի փոփոխէր տարափն յանձրև, և զառնաշունչ օդն ի հարաւ ջերմ, և ձմեռն լինէր գարուն առժամայն.

Յայսոսիկ առաւել զարմանալի ցուցաւ Թագաւորն և ընդ ամենայն երկիր պատմեցաւ այս սքանչելիք որ յԱստուծոյ ցուցաւ. Իսկ եթէ երբէք պատերազմ շարժէր, ըստ Դաւթի Թագաւորի յԱստուած յուսացեալ Թէոդոս Թագաւոր, վանէր ըզ-

ա. Գ. համաձայնութեանց. բ. Ն. որ. գ. Դ. յառնէին. եւ յամենայն քաղաքն ի մի եկեղեցիս լինէր. դ. Գ. օրհնութիւն.

պարանոցին։ Այնչափ ամայի յետոյ, առ փարաւոն պատերազմի
Թագաւորին Յնորի վաղճանելով. ի հաւատալոյն Աստ-
ւծովքյեազար և Մասիանոսի ծել Աստուծոյ ամենայ։ [1] Բայց
զինուր զրամանկալն Յովհաննէս Թագաւորն Թէոդոսիոս
յԱստուած հաւատացեալ պարանաց, պատմեցից. քան-
զի արժանի յիշատակի համարիմ զայնժամ եղեալսն։
Քանզի որպիսի առ Մովսէսիւ Եբրայեցւոցն եղև ընդ-
ծովն Կարմիր անցանել, այնպիսի և նորա զաւրավարա-
ցըն յորժամ զնոսա ի վերայ բռնակալին առաքեաց.
զորս ի ձեռն ողից ասացից. զի մեծութիւն նորա առ-
ւանձին իրողութեան պիտաւորեալ այլոցն յանդիման
կացուցանեն գրել։

Գլ. ԻԳ.[2]

Վաղճանելով Թագաւորին Յնորի, ծանուցեալ յինք-

1 Փրկ. 423 թ.
2 Տես Փիլոստ. ԺԲ. 43. Կասս. ԺԱ. 18. Նիկ. ԺԴ. 7.

պատերազմունս, միշտ զյաղթութեան շնորհ ունելով, (առաւել աղօթիւք զինուքն վառէր, քան թէ երկաթով,) որ և զպարս-կականն պատերազմն պարտեալ էառ զխաղաղութիւն ի նոսա.

Գլ. ՃԺԲ.

Յաղագս Յովհաննու, թէ որպէս յաղթեաց բռնակալին Յովհաննու

Յաղթէ և բռնակալ ոմն Յովհաննէս ի Հռոմայ, և Թագաւորն Թէոդոս յուսացեալ յԱստուած պատրաստեաց զնա. և արար խաղաղութիւն. Զի որպէս առ Մովսէսիւն ցուցեալ եղև ընդ ծովն կարմիր[e] անցանելով Իսրայէլի զօրս ասացից, զի առաքեաց զզօրս իւր ի վերայ բռնակալին ընդ ծովն.

Զի վախճանէր Անորիոս Թագաւորն Հռոմայ և արևմտից.

ա. Ն. պատրուկանեան. բ. Դ. Գ. Ա. չիք.

նակային Թէոդոսի Թագաւորացանէր զերկայն և յայլ այլ գաւառաց մոլորեցուցանէր։ Իւ առաքէր քահանայն զաւ-րականն ի Սալոնաս, որ է քաղաք Դաղմատիայ. զի թէ գէտ ինչ զինեցի բռնակալ լինել յամենայնսն նա-մանս, մի ի հեռաստանէ եղիցին փոխապխնեք. Իւ զայս այսպէս յառաջ պատրաստել, յայնժամ յայտնի զմահն հաւրեղբաւրն արար։

Իսկ յայնքանունջն Յովհաննէս[1] նախակարգաւ դա-լով Թագաւորական ձեռնագրացն,[ա] ոչ տանելով զբա-րեբախտուԹիւնն իւրոյ պատուոյն, զԹագաւորուԹիւնն յափշտակէր. և պատգամաւորս առաքէր առ Թէոդոս ընդունիլ Թագաւոր աղաչէր։ Իսկ նա զպատգամաւորսն

ա. τῶν ὑπογράφεων

1 Այս այն Յովհաննէսն է, որ պատգամաւոր ուղարկեաց Ալարի-քոսի մօտ խնդրելու որ նա վերցնի Հռովմի պաշարումը.

և իսկոյն լուեալ զմահն ծածկէ, և ժողովէ զօր բազում. այլ ազգ զկարծիսն առնէ, և առաքէ ի Սաղաւան[ա] քաղաք Դաղ-մատացւոց[բ] զի մի կարծիս առցէ բանակըն զօրացն և զինքն պատրաստեսցէ ի նաւս. Յայսոսիկ բանակըն յայտնէր զմահ Թագաւորին, առաքելով պատգամաւորս առ Թագաւորն խնդրել իւր զԹագաւորուԹիւնն. զի էր Յովհաննէս նախակարգեալ Թա-գաւորուԹեանն, և զայն ոչ տարեալ ի վերագոյնսն ձգտէր, յափշտակէր զԹագաւորուԹիւնն. Իսկ Թագաւորն Թէոդոս ըզ-պատգամաւորսն առ իւր պահէր և հրամայէր զօրավարին Ար-դաբրի,[գ] որ ի Պարսս երևելի ցուցաւ[դ] մեծամեծ յաղԹու-Թեամբք, զօրու երԹալ ի վերայ նորա. Զոր և նուեալ ընդ ծովս ոչ աջողակ[ե] հողմոց վարեալ[զ] գնոսս ընկենու ի ձեռս բանակայինն. Զոր ըմբռնեալ ուրախ եղև. կարծեալ Թէ ձեռն նորա առնուլ զԹագաւորուԹիւնն.

ա. Ա՝ ի Սաղոնն քաղաք Դաղմատաց. բ. Բոլ. Ձեռ. Սաղոնաց. գ. Բոլ. Ձեռ. Արդաբրի. դ. Գ. որ ի Պարս երևեցաւ մեծամեծ. ե. Ա յաջողակ. զ. Դ. հողմավարեալ.

ի պահեստի կարգեաց․ և առաքէր զզաւրավարն Արդաբուրիոս, որ և ի պարսկականն պատերազմին[3] մեծամեծս հանդիսացաւ։ Սորա ի Սաղոնաս հասեալ, անտի նաւէր յԱկիւղիա կոյս, հպէր հանդիպման արդեւք որպէս կարծիւրն, բայց բարեբախտ էր որպէս յետոյն ցուցաւ։ Քանզի հողմ ոչ ի դէպ շնչեալ, ի ձեռս բռնակալին էարկ զնա․ որոյ ըմբռնեալ զնա յուսայր ի վիշտս կարգեալ զԹագաւորն, որպէս զի ընտրել և ցուցանել զնա ի Թագաւոր, եթէ ապրեցուցանել զզաւրավար կամեսցի։ Եւ ճշմարտապէս ի հանդիսի էր Թագաւորն զայն լսելով, որ ի բռնակալն կոյս առաքէր զզաւրականսն՝ զի մի ինչ չար կրեսցէ ի բռնակալէն Արդաբուրիոս։

Իսկ Ասպառառայ[ա] որդւոյն Արդաբուրի լուեալ և հաւրն ի բռնակալէն ըմբռնելոյ, և բազում բիւրուց բարբարոսաց ի մարտակցութիւն բռնակալին հաւանելոյ, ոչինչ ունէր զի գործեսցէ։ Նաև յայնժամ աստուածա-

ա․ Ἄσπαρ

I Տես վերև 18․

Զայս լուեալ Թագաւորին, ի հոգս եղեալ առ Աստուած ապաւինի աղօթիւք խնդրելով զելս իրացն․ Եւ ոչ անյոյս լինի ի վստահացեալսն․ Եւ առաքեալ զօրս Թագաւորն և զորդի զօրավարին՝ որ ի ձեռս բռնակալին ի վերայ զօրուն փոխանակ հօրն[ա] իւրոյ․ Որոյ հասեալ յաշխարհն,[բ] և լուեալ զբազում զօրաց բարբարոսաց յօգնութիւն[գ] բռնակալին և զհայրն ի ձեռս նոցա, տարակուսեալ ոչ գիտէր զինչ արասցէ․ Եւ հասանէ հրաման ի Թագաւորէն երթալ ի վերայ նորա ըստ յա-

ա․ Ա՝ հօր․ բ․ Ա՝ աշխարհն գ․ Գ․ յօգնականութիւն․

սիրին Թագաւորի աղաւթք դարձեալ զաւրեցիս։

Քանզի հրեշտակ Աստուծոյ ձեւով հովուի առաջնորդէր Ասպարայ և որոց ընդ նմա, և ածէր ընդ ծովակն որ կայ մերձ յՈւռեննայ. քանզի յայնմ քաղաքի կալով բռնակալն ունէր զզաւրավարն, ընդ որ ոչ ոք չեւ եւս անցանել գիտէր։ Յայնժամ և Աստուած զանկոխն կոխելի յարդարեաց։ Քանզի անցեալք ընդ ցամաք ընդ ջուրս ծովակին, և գտեալք ի բաց զդրունս քաղաքին, զաւրավորք քան զբռնակալն եղեն։ Եւ յայնժամ բարեպաշտ Թագաւորին զոր ունէրն առ Աստուած սէր և երկիւղածութիւն վերագոյն յայտնեաց. քանզի առ պարէզ կատարելով նորա ազդ եղև մեռանել բռնակալին։

Ապա ձայն տայր ամբոխին. Եկայք, ասէ, յորդորելով զվայելչութիւնս յաղաւթանոցացն տեղիս հա-

ջողելոյն Աստուծոյ, և մի զարհուրել. զհրեշտակ [a] Աստուծոյ ասէ առաջնորդեսցէ ընդ ծով իբրև ընդ ցամաք երկիր. Զայս լուեալ զօրավարացն և զօրացն, յուսացեալք յԱստուած և յԹագաւորին յաղօթսն [b] ճանապարհորդեցան [c] զգիշերն. և զձեւով հովուի հրեշտակ Աստուծոյ առաջնորդէր նոցա ըն ծովն իբրև ընդ ցամաք երկիր [d] յՌաւեննա [e] քաղաք. քան անդ էր բռնակալն. Եւ զի էր առաւօտ, բացան դրունք քաղ քին. [f] և մտեալ զօրն [g] ի ներս ի քաղաքն, և մարտուցեալ բռ նաւորն ոչ կարաց ունել ընդդէմ. այլ անդէն վախճանի. զօրն ոչ գիտէր զնախախնամութիւնն Աստուծոյ, մինչև ս զեղեալսն ըստ Թագաւորին հաւատոյ և աղօթից. [h] Այ

ա. Ն. զի հրեշտակ. բ. Ն. յաղօթս. գ. Դ. ճանապար դ. Ա՛ անցան. ե Բոլ. Ձեռ. յառաւինա. զ Ա՛ զօրքն. է. Ա՛ մրի

1 Նոր. «Իբրեւ այգն զառաւօտն մերկացաւ. դրունք քաղաք ցան եւ զօրքն առհասարակ ի ներքս մտանէին»: Ագաթան. 46։

անալք, գոհացողական ազաւթս Աստուծոյ վերառաքեսցուք, փոխանակ զի նորա ձեռնն երարձ զբռնակալն։ Այս ճառեալ որ ինչ հանդիսին դադարէր և անփոյթ լինէր. և ընդ մէջ ասպարիզին ամենեքին միաբանապէս հանդերձ նովաւ գոհականս սաղմոսելով յեկեղեցին կոյս երթային. և ամենայն քաղաքն մի լինէր եկեղեցի։ Իսկ յաղաւթարանացն տեղի հասեալք՝ անդ լինեն զաւրն ողջոյն։

Գլ. ԻԴ.[1]

Բռնակալին ապա մեռեալ, ի հոգս լինէր ինքնակալն Թէոդոս. զո՞մ արդեւք ցուցանէ արեւելից կողմանց թագաւոր։ Իսկ էր նորա ազգական յոյժ մանուկ գոլով Վաղէնտիանոս անուն, ի Պլակիդեայ նորա հաւրաքեռէն եղեալ, որ էր դուստր մեծին Թէոդոսի թագաւորի, Արկադի և Ոնորի երկուցն Աւգոստոսաց քոյր. իսկ հայր էր Վաղէնտիանոսի Կոստանդիոս որ յՈնորիա թագաւոր յայտնեալ, եւ սուղ ժամանակ նորա թագաւորակից եղեալ, առ ժամայն վախճանեցաւ։[1] Զնա ապա զՎաղէնտիանոս կայսր կարգեալ[2]

1 Տես Փիլոստ. ԺԲ. 12. Կաս. ԺԲ. եւ Նիկ. ԺԴ. 7.

2 Փրկ. 421 թ. նոյն թուին էլ մեռաւ.

3 Փրկ. 424 թ.

երևեցաւ բարեպաշտ թագաւորին սէրն որ առ Աստուած էր։ Ապա ի ձեռն քարոզաց ձայնէր ամենեցուն զեկեղեցիս Աստուծոյ յարդարել ի գոհութիւն հանապազ ամենասուրբ Երրորդութեանն.

Եւ կացուցանէր թագաւոր ի Հռոմ և յարեմուտս Վաղէնտիանոս զմանուկ տիովք, զհօրաքեռ որդի իւր որ Պղակիտիոս[a] կոչէր. Եւ պատուէր տայր Վաղէնտիանոսի գնալ ի ճանապարհս արդարութեան, և ունկնդիր լինել[b] խրատուց սրբոց և տրանց

ա. Բոլ. Ձեռ. Պաղակտիոս. բ. Ա՛ լինէր.

յարեւմտայինսն կողմանս առաքեաց. մայրն նորա Պղակի-դիա զհոգատարութիւն գործենոյն հրամայեալ։ Փութալով և ինքն հասանել յԻտալիայ, որպէս զի զՎաղենտինիանոս յաջորդել ի թագաւոր մերձ գոլով և իւրով իմաստու-թեամբն խրատել զորս անդն, մի ակնարկել առ բռնա-կալսն փութաբար. այլ հաստատուն կալ և հնազանդել օրինաց յԱստուծոյ տուելոց նոցա թագաւորացն։ Իսկ հա-սեալ մինչև Թեսաղոնիկ ի հիւանդութենէ արգելաւ։ Ապա առաքեալ պսակ թագաւորական Վաղենտիանոսի ի ձեռն պատրկին Իղիոնի, ինքն ի Կոստանդնուպօլիս դարձաւ։ Այլ արդ վասն այսորիկ բաւականանալ համարիմ լռուլ զպատմութիւննս։

Գլ. ԻԵ.[1]

Իսկ Ատտիկոս եպիսկոպոս սքանչելաբար զեկեղե-ցեացն աճեցոյց իւր հոգատարութեամբ զնոսա կարգելով.

1 Տես կաս. ԺԲ. 2. Նիկ. ԺԴ. 24. 25. 26. 27.

արգարոց, և հօրաքեռ իւրոյ՝ և մօր Վաղէնտիանոսի. Եւ դար-ձեալ ի Կոստանդնուպօլիս տօն յաղթական ամենայն եկեղեցեաց հրամայէր առնել. Եւ ոչ այսոսիկ դրդուէր ի գովութիւնն, այլ Աստուծոյ տայր զփառս։

Գլ. ՃԺԴ.

Թէ որպէս Ատտիկոս հայրապետն Կոստանդնուպօլսոյ զեկեղեցիսն Աստուծոյ յարդարէր եւ ի մահուան մխիթարէր զժողովուրդն, կալեալ զեպիսկոպոսութիւն ամս ԻԱ.

Իսկ Ատտիկոս սքանչելաբար զեկեղեցեացն աճեցոյց իւր.[ա] հոգատարութեամբ զնոսա կարգաւորեալ և վարդապե-տութեամբ զժողովուրդ[բ] յառաքինութիւն յորդորելով. Եւ

ա. Ն. իր. բ. Ա՝ զժողովուրդն.

իսկ վարդապետութեամբ զժողովուրդն յառաքինութիւն յորդորելով։ Իսկ տեսեալ զեկեղեցին որոշեալ վասն Յոհաննիտացն արտաքոյ նորա ժողովելոյն, յիշատակ Յոհաննու յաղաւթան առնել հրամայեաց, որպէս և զայլ ննջեցեալ եպիսկոպոսանցն սովորութիւն է առնել. ի ձեռըն այսորիկ զբազումս յեկեղեցին դարձուցանել յուսացեալ։ Եւ այնպէս էր առատաձեռն, որպէս զի ոչ միայն որոց ի նորա պանդխտութեանն աղքատաց նախախնամութիւն առնել, այլ և որոց ի մաւտաքնակ քաղաքսն ինչս առաքեալ առ ի մխիթարութիւն կարաւտելոցն։

Քանզի Կաղիոպի քահանայ Նիկիացեացն եկեղեցւոյ երեք հարիւր առաքեալ ոսկեղէնս՝ զայս ինչ գրեաց։

«Լուայ բեւրս ի քաղաքիդ քաղցեալս կարաւտել «որում ի բարեպաշտացն. իսկ զբեւրս ասեմ զբազմու«թիւնդ, ոչ զստոյգն յայտնի թիւ։ Արդ՝ զի ես ու-

զյիշատակի օր հանգստեանն Յոհաննու յեկեղեցւոջն կատարէր ամի ամի, որպէս և զայլ սրբոց. և նորա վարդապետութեամբն զժողովուրդն սփոփէր և խրատէր չթողուլ ի մէաց զնորա լուսաւոր վարդապետութիւնն։ Եւ ոչ միայն զիւրոց եկեղեցեացպէտսն լնու՝ և զաղքատաց և զպանդխտաց. այլ և զամենեացուն իսկ զեկեղոցն առ նա զկարիսն լուծանէր։ Քանզի և քահանային եկեղեցւոյն Նիկիա տայր երեք հարիւր դահեկանոսկեղէնս։ Եւ այս ինչ" նմա. այլ և բիւրս է ասել զնորա[ա] տուրս ըստ քաղաքաց քաղաքաց եկեղեցեաց և կարօտելոց. զի ոչ էր բաւ նորա առատաձեռնութեանն՞ զի առ ամենեսեան բարեգործեալ, ամենեքեան հանգչէին ի նա։

ա. Ա՝ զի՞նչ. Ն. զայս ինչ. բ. Ն. զնու. գ. Ա՝ առատաձեռնութեամբ քաղաքաց.

«նիմ առեալ յառաջն ձեռամբ տուող է տնտեսողացն
«թալուոց, փոխադրեա կարաւտելոցն յիշելով զբան Փրկ-
«չին մերոյ Քրիստոսի որ ասէ. ամենայն որ խնդրէ
«քեզ տուր։ Իսկ ոմանց պատահէ տարակուսիլ փորձու-
«թեանն աղագաւ, ունողացն ոչ տուելոց նոցա առնլով.
«ո՞վ սիրելի իմ գլուխ, զայսոսիկ զերեքհարիւր ոսկե-
«ղէնսս ծախեմ՝ որպէս զի արդեւք կամիմ գիտել թէ
«տուր ամենեւիմք պատկառելոցն խնդրոյ, այղ որոց
«ի վաճառականութիւն ի ձեռն վարուց զորովայնն առա-
«ջի դնաւղաց տալով։ Եւ ոչ կրաւնաւորութիւն համա-
«րեացիս ըստ այսմ մասին. միոյ միայնւոյ սնուցանելոյն
«զքաղցեալսն, և այղ և ոչ ըմբերանել զորս մերն աւ-
«րինակաւ ոչ խորհաւղս։»

Այսպէս և կարաւտելոցն հեռագոյն եղելոց հոգ-
տանէր. և ոչ այս միայն այլ և զպաշտաւնս ոմանց հա-
տանել փութայր։ Լուեալ ապա զի որոց վասն Հրէական
Զատկին երբեմն որոշողացն ի Նաւատիանոսաց զմար-
մինն Սամբատիոսի յՌոդա փոխելոյ, քանզի յայնմ
կղզւոջ լցեալ բարկութեամբ վաղճանեցաւ և թաղեաւ,
ի վերայ գերեզմանին աղաւթել. առաքեալ Ատտիկոսի
ի գիշերի զմարմինն յայղ գերեզմանփոխել. հրամայեաց։
Իսկ նոցա սովորաբար եկեալ, և վերաբերել զգերեզմանն
զտեալ, այնուհետև ի պաշտելոյ զգերեզմանն դադարե-
ցին։ Իսկ էր և առ դրութիւն անուանց բարեսէր. քան-
զի նաւահանգիստ մի, որ կայ ի բերանն Եւքսինոս Պոն-
տոսի, ի վաղուէ Կախարդութիւնք[ա] կոչեցեալ, Բժշկու-
թիւնս անուանեաց. զի մի ժողովն անդ արարեալ հայ-
հոյական անուամբ անուանեացէ զտեղին։ Եւ զայլ դաւ-

ա. Φαρμακέα

տակերտ մի Կոստանդինուպոլսի Արծաթիքաղաք [ա] անուանեաց, յայսպիսի պատճառոյ։ Ոսկինքաղաք [բ] հին է նաւահանգիստ որ կայ ի սկզբանն Բոսպորոնի. [գ] և յիշեն զնա բազումք ի հնոյն շարագրաւղաց. մանաւանդ Ստրաբոն ճարտասան, և Դամասկինոս Նիկողաւոս։ Եւ որ ի բանսն սքանչելիս Քսենոփոն ի վեցերորդում Կիւրոսի ելմանն, [դ] և յառաջնում Հեթանոսականաց [ե] ասէ վասն նորա. թէ Ա(լ)կիբիադա պարսպեալ զնա տասանորդարան ի նմա կարգեաց, քանզի զտասաներորդն որք ի Պոնտոսէն նաւելով ի նմա տային։ Տեսեալ ապա Ատտիկոսի զոր ընդդէմ Քրիւսոյպողսի տեղին բարեվայելուչ հանդիպեալ, վայելուչ է ասէ զայն Արծաթիքաղաք անուանեալ. և ճառեալ բանն առժամայն զմականունութիւն զաւրացոյց։

Իսկ ոմանց ասացեալ ցնա. ոչ պարտիլ զՆաւատիանոսն ներքսագոյն քաղաքացն ժողովել. ո՞չ գիտէք, ասէ, որքանս մեր հալածելոց առ Կոստանտիոսիւ և Վաղէսիւ ախտակիցք եղեն. այլ որպէս ասացաւ, և վկայք մերոյն հաւատոյ կարգեցան. քանզի նախկին յեկեղեցւոյն որոշեալք ոչինչ ի հաւատն նորա հաստատեցան։ Իսկ ի Նիկիայ երբեմն ձեռնադրութեան եպիսկո-

ա. Ἀργυρόπολις
բ. Χρυσόπολις
գ. Βόσπορος.
դ. Κύρου Ἀναβάσεως.
ե. τῶν Ἑλληνικῶν.

Ոմանք ասացին ցԱտտիկոս. ոչ է պարտ զՆաւատիանոս ներքնագոյն քաղաքացն ժողովել։ Ոչ գիտէք, ասէ, որքան մեզ ախտակիցք եղեն ի մեր հալածանսն առ Կոստանդիւ և Վաղեսիւ, և եղեն վկայք մերոյ հաւատոյս, և հալածեալք ի նո-

ոսի հասեալ՝ զԱսկղեպիադ զՆաւատիանոսացն եպիս-
կոպոս տեսեալ ծերագոյն գոլով եհարց. քանի՞ ամս ու-
նիս եպիսկոպոս գոլով։ Իսկ նորա ծ ասացեալ, ասէ Ատ-
տիկոս. երջանիկ հանդիպիս, ո՞վ մարդ, այսքան ժամա-
նակ բարի գործոյ խնամ տարեալ։ Իսկ ցնոյն Ասկղեպիա-
դէս ասէ. զՆաւատոս գովեմ իսկ զՆաւատիանոս ոչ
ընդունիմ. սքանչելաձայնեալ Ասկղեպիադեայ. զի՞մրդ, ա-
սէ՝ զայս ասես եպիսկոպոս։ Զնա, ասէ Ատտիկոս, գովեմ,
քանզի ընդ որոց զոհելն հաղորդել ոչ համբարձաւ, բայց զՆաւատիանոս ոչ գո-
վեմ, զի վասն փոքր յանցանաց ի հաղորդութենէ զժո-
ղովրդականան արգելուն։ Առ այսոսիկ Ասկղեպիդ. արտա-
քոյ ասէ, զոհելոյն և այլ բազում ըստ դլոց մեղք առ
մահ տանողք, վասն որոյ դուք զժառանգաւորս, իսկ մեք
զժողովրդականսս արգելումք, Աստուծոյ միայն զԹողու-

ցանէ ոչ հեռացան ի մէնջ։ Տեսեալ զԱսկղիպոս Նաւատիանո-
սաց եպիսկոպոսն Նիկիոյ ծեր յոյժ, եհարց Ատտիկոս. «քանի
ամ ունիս յեպիսկոպոսութիւնդ». Ասէ. «յիսուն». Ասէ գոր-
ծեալ. «երջանիկ հանդիպիս, ով այր, այսքան ժամանակս սե-
սուչ լեալ». Ասէ Ասկղիպաս. «զՆաւատիոսս գովեմ ես, այլ
զՆաւատիանոս ոչ ընդունիմ». Ատտիկոս ասէ. «որպէս» Ասկղի-
պիդաս ասէ. գովեմ, վասն զի ընդ որոց զոհեցին ոչ հաղոր-
դեցաւ. քանզի զայս արդեւք և ես արարի. բայց զի ոչ ընդու-
նիմ, զի վասն փոքր յանցանաց զժողովուրդս արգելուն ի հա-
ղորդութենէ. Զի զոհելոյն մեղք ի մահ ձգէ զոգին ըստ Յո-
հաննու՝ որ ոչ ասէ աղօթել. վասն որոյ դուք զժառանգաւոր
արգելուք ի վիճակաւորութենէ զմեղուցեալս, իսկ մեք և զժո-
ղովրդականս արգելումք Աստուծոյ միայն զԹողութիւնն յա-
սալով։

ա. Ա՛ ամ. բ. Ն. արդ՝ եւ քեւ ես արարի. գ. Ա՛ գ. յաղօ

թիւնն նոցա վերայ յեղլով։ Իսկ Ատտիկոս դարձեալ ընդդիմադրեաց նմա. եթէ առ մահ հոգւոյ և մարմնոյ ոչ է այլ ինչ, բայց միայն կռապաշտութիւն և արծաթսիրութիւնք. այսինքն արծաթսիրութիւն, ագահութիւն, զորս բազումս յորոց ձերն գտանին ունելով. ասեմ զորս արծաթսիրութիւնն ընդունել որպէս զմեծամեծաց յարդարիչս, իսկ զորս վասն պոռնկութեան ի բաց ընկենուլ և զայս յորժամ ծանիցեն. իսկ թէ ոչ մոռացաբար հաղորդին յաստուածայինսն խորհրդոց մանկունքն վասն երկիւղի ծնաւղացն և վասն ամաւթոյ կանանց արքն նոյնպէս և կանայք յաղագս արանց։ Արդ ահա որպէս ասացերն ոչ ևս առ մահ թողութիւնն ի ձեզ, այլ որպէս հասեալն ասացի. զի երկիւղիւ և ամաւթով մարդկայնւոք էք ըմբռնեալք։ Եւ զայս ասացեալ արձակեաց զԱսկղիպիադ, քանզի էր եկեալ յայցելութիւն Ատտիկոսի։

Ատտիկոս ասէ. առ ի մահ ձգեալ մեղք ոչ այլ ինչ է բայց կռապաշտութիւն, այլ և զագահութիւն ընդ սմա յարէ առաքեալ[ա] ագահութիւն ասէ, որ է կռապաշտութիւն, որ է ամենայն չարեաց պատճառ ընչասիրութիւն. Այլ և յայսմանէ բռնադատեալք ապաշխարութեամբ որոշեալք ժամանակաւ ընդունիմք, այլ և զպոռնկեալսն որոշեմք զժառանգաւորս և զժողովուրդս յեկեղեցւոյ և ի հաղորդութենէ, այլ զդարձեալս[գ] խոստովանութեամբ յապաշխարութիւն[դ] ընդունիմք. և ըստ արժանեացն որոշեմք զտեղիս ժամանակօք, և ըստ արժանեացն հատուցմունք, որ ըստ վիճակաւորութեանն. և որ ըստ ժողովրդեանն ի հաղորդութիւն ընտրութեամբ կանոնի և գիտնոց. (Եւ զայս ասացեալ Ատտիկոսի ընդունէր Ասկղիպիադ

ա. Ա՛ Գ. ընդդէմ յարէ, առաքեալս. բ. Ա՛ զժառանգաւոր. գ. Ա՛ Գ. զչարձեալսն դ. Ն. յապաշխարութեամբ.

Իսկ Ատտիկոս յառաջ ծանեաւ զմահն իւր.[1] քանզի գնալով ի Նիկիա առ Կաղիպոս[ա] քահանայ որ անդ. փութայ, ասէ, նախ քան զաշունն ի Կոստանդինուպալիս, թէ կամիս զիս անդէն կենդանի տեսանել. վասն զի յամիս, ոչ հասանես ինձ։ Եւ զայս ասացեալ ոչ մեղաւ. քանզի ԻԱ ամի եպիսկոպոսութեանն իւրում Յունուարի ամսոյ փաղճանեցաւ. ի հիւպատոսին Թէոդոսի ԺԱ, և Վաղենտինիանոսի կայսեր Ա։[2] Իսկ թագաւորն Թէոդոս ի Թեսաղոնիկէ դարձեալ, ի թաղումն ոչ եհաս, քանզի եհաս նախ քան զաւուր մտից թագաւորին։ Ատտիկոս աւան-

ա. Καλλιόπιος

1 Նա մեռանելուց առաջ իրան համար գերեզման պատրաստել տուեց։
2 Փրկ. 425.

յօժար կամօք, և յուղարկեցաւ ի նմանէ սիրովն Քրիստոսի)։ Իսկ Ատտիկոս յառաջագոյն գիտացեալ զմահ իւր (և կոչեալ[ա] զհաւատոյ միաբանեալսն համագոյ ամենասուրբ Երրորդութեան զձեռնադրեալսն զեպիսկոպոսս և զքահանայս, յինքենէ յանձն առնէ զինքն նոցա աղօթից և յիշատակաց մինչ յեկեղեցիս Աստուծոյ. և ոչ անտես առնել ի նորայոց[բ] կարգաց[գ] և յիրաւանց եկեղեցեաց և կալ մնալ ի սուրբ վարս հաւատով. և զժողովուրդն մխիթարէր ըստ իւրաքանչիւրոցն, որում իւրաքանչիւր ոք պէտս ունէր օգտի)։ Եւ յետ այսորիկ հիւանդացաւ, որով և մեռաւ իսկ քսան և մի ամ կալեալ զեպիսկոպոսութիւնն, ի թագաւորութեանն Թէոդոսի բարեպաշտ թագաւորին բազում գրուածովք։

Եւ զի էր թագաւորն Թէոդոս ի Թեսաղոնիկէ. յետ միոյ աւուր վախճանի Ատտիկոսի Կոստանդնուպոլսի եպիսկոպոսի, գայ թագաւորն ի թաղումն նորա։ (Եւ ապաշաւանօք արտասուեաց զայրն բարեխօսն[դ] և բարեգործ։ Եւ աղօթս արարեալ ի վերայ

ա. Գ. կոչեցեալ. բ. Ա՛ ի նոցունց. գ. Դ. կարեացն. դ. Ն. բարեխօս.

դեալ Թաղմաննս, ոչ ընդ երկարս ինչ և յոլջոլջումն Նորին Վաղէնտի ազդեցաւ. քանզի ԻԴ նոյն Ոկտոմբեր ամսոյ լինէր։

ԳԼ. ԻԶ.[1]

Իսկ յետ մահուանն Ատտիկոսի բազում վէճ վասն եպիսկոպոսանց լինէր. այլոց զայլ խնդրելոց. քանզի ոմանք զՓիլիպպոս քահանայ խնդրէին, իսկ ոմանք զՊրաւկղ. և սա քահանայ էր։ Իսկ միաբան ամենայն ժողովուրդն փափագէր առնել զՍիսին որ էր քահանայ. և ոչ ի միում յորոց ի ներքս ի Կոստանդնուպօղսի եկեղեցեացն կարգեալ լինէր, այլ ի դաստակերտի միում Կոստանդինուպօղսի, որում համանուն Զիթենի,[ա] զքահանայութիւն ժառանգէր. որ դաստակերտ կշիռ կայ[բ] ի քաղաքիս. իսկ

ա. Ἐλαία

բ. κατάντικρυ ի հակառակ կողմն,

1 Տես Կաս. ԺԲ. 3. Նիկ. ԺԴ. 29.

գերեզմանին, օրհնելով զնա գոհացաւ զԱստուծոյ ասէ. Տէր ետ և Տէր էառ. և այժմ Տէր հոգասցէ տեսուչ ժողովրդեանն իւ-րոյ. և մի անտես լիցուք ի խնամոց մարդասիրութենէ).

ԳԼ. ԺԺԴ.

Յաղագս Սիսինոսի, թէ որպէս ընտրի եպիսկոպոսութիւն Կոստանդնու-պոլսոյ։

Եւ բազում հակառակութիւն լինէր ընդ ընտրութեան ի տեղի նորա զփոխանորդութիւնն ունել. Ձի ոմանք զՓիլիպ-պոս քահանայ ասէին. (որ էր աշակերտեալ Յոհաննու սուրբս). իսկ ոմանք զՊրոկղ քահանայ (Լիւկիացի[ա] և աշակերտ Յոհան-նու.) իսկ ոմանք զՍիսին քահանայ, ոչ ի Կոստանդնու քաղաքին

ա. Դ. Լիկիացի.

ի Նմա ի սովորութենէ ի համբարձմանն Փրկչին կատարի ամեն հռչակաւն։ Եւ փափագ ունէին առնն ամենայն ժողովրդականքն. զի ի վերայ երկիւղածութեան հրաշակեալ լինէր, և մանաւանդ զի զաղքատս և առաւել քան զկարն ջեռուցանել փութայր։ Զաւրացաւ ապա փոյթ ժողովրդականացն. և ձեռնադրիւր Սիսինոս ի ԻԲ Փետրուարի ամսոյ ի զնոյն հետայն ի հիւպատուշն որ էր Թէոդոսի ԺԲ, և Վաղենտիանոսի մանկագունին Բ[1]։ Ի վերայ յառնէ Փիլիպոս քահանայ, զի քան զնա ընտրեցաւ միւսն, բազումս ինչ հպեցոյց ձեռնադրութիւնն. մատնելով զձեռնադրեալն և զձեռնադրողսն, [ա] եւ եւս առաւել զժողովրդականսն։ Այսքանս ասաց որպիսիս ոչ կամիմ աւանդել գրով զի զնա ոչ ընդունիմ զյանդգնութեանն, որպիսիս գրով աւանդել զյանդըգնեալն. իսկ սակաւս վասն նորա ասել ի դէպ համարիմ։

ա. Բն. աւել ունի. ..ի շարագրեալն յիւրմէ պատմութեան քրիստոնէական :

1 Փրկ. 428.

կարգաւորեալ, այլ ի դաստակերտի միում քաղաքին, որ էր ի Նմա մատուռն համբարձման Փրկչին, և տօն ժողովոց ի Նմա ամ յամէ կատարի։ Եւ զի էր հռչակաւոր Սիսին ըստ երկիւղածութեան Քրիստոսի և. սուրբ, և առ աղքատս առաւել քան զկարն առատաձեռնութեամբ երևեալ, և համաձայնութիւն լինէր առաւել ի վերայ Նորա քան յայլոցն։ Եւ ձեռնադրեն զՍիսին [ա] ի հայրապետութիւն [բ] Կոստանդնուպօլսի՝ յերկոտասան [գ] ամի Թէոդոսի թագաւորութեանն և յերկուսն Վաղէնտիանոսի [դ] թագաւորին.

ա. Ա՝ Սիսին. բ. Դ. քահանայապետութիւն. գ. Ա՝ երկոտասան. դ. Բու. Ձեռ. Վաղէսի.

ԳԼ. ԻԷ.

Այս Փիլիպոս Սիդացի[ա] էր ազգաւ. իսկ Սիդի քաղաք է Պամփիլւոյ, յորմէ դիմէր եւ Տռովիղոս իմաստակ, որոյ և ազգական լինել ասէր։ Իսկ սարկաւագ գոլով զամս բազում առ Յոհաննու լինէր. եւ վաստակասէր լինէր առ բանս, եւ զբազումս եւ զամենայնս իսկ ի գիրս ժողովէր։ Իսկ Նախանձեալ զԱսիականն[բ] բանի Նկարագիր, շատս համագրեաց. զԹագաւորին Յուլիանոսի զընդդէմ քրիստոնէից գրեանն խախտելով և քրիստոնէական պատմութիւն համագրեաց, զոր յերե-

ա. Σιδίτης
բ. 'Ασιανος յայտնի ճառախօս էր

ԳԼ. ԾԺԸ.

Յաղագս Փիլիպպոսի աշակերտին Յոհաննու. Թէ զկնի մահուանն Յոհաննու զինչ շարագրեաց։

Իսկ Փիլիպպոս ընչիւք հպեալ եղև ի վերայ նորա. զոր ոչ ընկալեալ եղև, ոչ ձեռնադրեալն և ոչ ձեռնադրողն յեկեղեցւոյն Աստուծոյ ի Թագաւորէն Թէոդոսէ։

Փիլիպպոս այս էր ազգաւ Միդայեցի[ա] և էր ի քաղաքէն Պամփիւլիա. ուսեալ ի Տռոյլոսէ[բ] իմաստակէ, որ էր ազգ նորա։ Աստուածասէր եղեալ և սարկաւագ եղեալ սրբոյն Յոհաննու և վաստակասէր եղեալ առ Նովաւ առ բանս[գ] Նորա շարագրաց, և ժողովէր ամենայն ուստեք զգիրս (Նորա վարդապետութեանն, Իսկ յետ մահուան երանելոյն Յոհաննու այլափոխեալ, հպարտութեան միտս սատանայ) և զԱսիական[դ] բանիցն Նկարագիրս շարագրեաց զԹագաւորին Յուլիանոսի։ Որ ընդդէմ[ե]

ա. Ա' Սիփայեցի. Բոլ. Ձեռ. Սիգայեցի. բ. Բոլ. Ձեռ. ի յաւռնլիոսէ. գ. Ա' եւ զբանս նորա. դ. Ա' եւ զռամկա;ան ե. Ն. ընդ.

սուն և վեց գիրս բաժանեաց։ Իսկ ը… ամենեցուն
գիրք ունի Հատածս բազումս, որպէս զի Հաւաստարելով
մուտ ի Հազար լինել իւրաքանչիւր տամբ
ի տոմսն։ Իսկ զիրողութիւնսն զայս ոչ եկեղեցական այլ
քրիստոնէական վերագրեաց։ Եւ բազում նիւթս ժողո-
վէր նա, ցուցանել կամեցաւ միայն փորձապէս ունել
ի յիմաստասիրացն խրատուց, վասն որոյ և յաճախա-
բար երկրաչափականաց չափուց և աստեղաբաշխու-
թեանց և թուականութեանց երաժշտականութեանց տես-
մանցն ▪ առնէ յիշատակ։ Եւ պատմութիւն թոյլ
լով լերանց և կղզեաց և ծառոց և այլոց փոքերց, որպէս կարծեմ,
խորհրդութիւն գործեաց։ Վասն որոյ և բարեխրատիցն արար։
անպիտան զնա և օգտիտացն և պատմութիւն թանալ
քանզի օգէտքն զճոռոմացեալն զայսորիկ զբանս ընդդա-
ոչ կարենի, իսկ բարեխրատքն վասն գրենոյն որպէս ունի
նին. այլ իւրաքանչիւր ոք

ա. θεωρημάτων.

քրիստոնէից գրեաց ա յիսուն և վեց գիրս բաժանեալս. որ ունի
Հատուածս բազումս, որ լինի Հազար. և զնոցա զիրողութիւն
ոչ եկեղեցական, այլ աշխարհահամար վերագրեաց. և բազում
նիւթս ժողովէր ի նոսա, ցուցանել կամեցեալ միայն զփորձ[…]
իմաստասիրացն խրատուց. Վասն որոյ յաճախարար երկրաչա-
փականացն չափուցն և թուականութեանցն տեսմանցն առ-
նել զյիշատակ, և պատմութիւն առնելով կղզեաց և լերանց
(և գետոց և ծառոց և այլոց, որ ի ծովու են) և ի ցամաքէ[…]
վասն որոյ կարծեմ անպիտան զնա օգտիտաց և բարեխրատ[…]
արար, որպէս ամենեցուն է յայտ. Քանզի օգէտք ճոռոմ[…]
ցեալ ՚ պատմութիւնն ոչ լսեն, իսկ բարեխրատքն զայսոր[…]
զխօսս ընդդատանեն. (Եւ վասն այսորիկ գրոց Յուլիոսի եւ վ[…]

ա. Ն. գրեալ. բ. Ա՛ գ. կամեցաւ ցուցանել. գ. Ա՛ ճոռոմացեալ.

յիշեալ զ
յՄԹանա
զայս առ
իսկ որ ա

Կիւ
Նիոս զՊ
Կիւզիկո
Թ այ
նգնա
անփո
Հ
ի

զիւրոյ կամացն և Հանճարոյ դատեսցի. իսկ ես զայլ ասեմ զի զժամանակս պատմութեանն չփոխեմ: Քանզի յիշեալ զինքնակալին Թէոդոսի ժամանակս առ ժամայն յԱթանասայ եպիսկոպոսին ժամանակն ընթացաւ, և զայս առաւելաբար առնէ: Այսքան վասն Փիլիպպոսի, իսկ որ առ Սիսինոսիւն եղև՝ կարևոր է ասել:

ԳԼ. ԻԸ.[1]

Կիւզիկոնացեացն եպիսկոպոսի վախճանելոյ, Սինինիոս զՊրաւկղ, զոր այժմ յիշեցի, յեպիսկոպոսութիւն Կիւզիկոնի նախաձեռնէր: Իսկ նորա Հանդերձեալ երթալ, ժամանէին Կիւզիկոնացիք և ձեռնադրէին այր ճգնաւոր որոյ անուն էր Դաղմատիոս: Եւ զայս արարին անփոյթ զաւրէնսն որ Հրամայեն ոչ առանց կամաց ե-

1 Տես. Նաս. ԺԲ. Ց. Նիկ. ԺԴ. 31:

Համարիմ ընթեռնուլ՝ և կամ գրել)· այլ իւրաքանչիւր ոք ըստ իւր իմաստից և Հանճարոյ դատեսցէ զՓիլիպպոս:

ԳԼ. ՃԺԶ.

Դարձեալ Սիսինու հայրապետին Կոստանդնուպօլսոյ եւ վարուցն նորին:

Իսկ դարձայց[ա] առ Սիսինոս (որ զՀայրապետութիւնն ընկալաւ զԿոստանդնուպոլսի· զի էր այր բարեպաշտօն և երկիւղած յԱստուծոյ,[բ] և աղքատասէր տուեալ քան զայլսն): Յայնոսիկ[գ] վախճանի Կիւզիկիանոսաց եպիսկոպոսն· և Սիսին ձեռնադրէ զՊրոկղ յեպիսկոպոսութիւն և առաքէ ի Կիւզիկոն: Իսկ Կիւզիկեցիք յառաջագոյն ձեռնադրեն իւրեանց յեպիսկոպոսութիւն[դ] զԴաղմատիոս զայր ճգնաւոր, անփոյթ արարեալ զօրէնս· ոչ ձեռնադրել եպիսկոպոս առանց Թղթոյ և Հրամանի

ա. Ա՝ դարձայց· բ. Ա՝ Աստուծոյ· գ. Ա՝ յայնմ ժամանակի· դ. Ա՝ եպիսկոպոս·

պիսկոպոսին Կոստանդնուպոլսի ձեռնադրութեան եպիսկոպոսին լինել, և անփոյթ արարին զաւրէնսն զայն. որպէս զի Ատտիկոսի միայնոյ ի դէմս տուեալ է։ Ապա Մեծայր Պրոկղոս ընտանին եկեղեցւոյ, ոչ եղեալ առաջնորդ յեկեղեցին Կոստանդնուպաւղսի ըստ վարդապետութեանց ծաղկելով։ Այլ վասն այնորիկ ըստ աշխարհին ասացուք։ Իսկ Սիսին ոչ զերկու ամսն կեցեալ յեպիսկոպոսութեանն վաղճանեցաւ, ի հիպատուոջն Իեռիոսի և Արտաբրի ԻԴ Դեկտեմբեր ամսոյ։[1] Այր ի վերայ ողջախոհութեան և ուղիղ վարուց և աղքատասիրութեան հռչակեալ, իսկ բարուքն բալէընկեալ և անսուտ, և վասն այնորիկ անհոգագոյն. վասն որոյ և գործասիրացն տրամագոյն էր, և զանգործի փառս էառ ի նոցանէ։

1. Փրկ. 427 Թ.

Կոստանդնուպոլսի գլխաւոր հայրապետի. (Եւ երթեալ Պրոկղ ի Կիւզիկոսն, հանդիպի այտոցիկ և ոչ վրդովի, այլ ժիրով հըրաժարեալ ի Դաղմատիայ, դառնայ ի Կոստանդնուպոլիս, և համոզէր խաղաղութիւն զՍիսին վասն Կիւզիկեցւոցն) և ինքն ոչ եպիսկոպոսութեամբ վարի, այլ վարդապետութեամբ ի Քըրիստոս ապաւինեալ. զոր յետոյ ասասցուք.

Իսկ Սիսին զերկուս ամս կալեալ զեպիսկոպոսութիւն առողջութեամբ և ուղիղ վարուք աղքատասիրութեամբ հըռչակեալ, և ամենայն բարեձևութեամբ կարգօք. վախճանի ի փառըս Աստուծոյ (և բազմաց շարժեաց առօսր աղքատացն դասուց զոր ունէր).

ԳԼ ԺԺԷ.

Նեստորի յառաջանալն եպիսկոպոսութիւն։

Եւ յետ վախճանի նորա դարձեալ եղև հակառակութիւն.

ԳԼ· ԻԹ·[1]

Իսկ յետ վաղճանին Սիսնի, թուեցաւ կալաւղացն ըղոչ որ վասն սնոտի փութողացն եպիսկոպոսութիւնն նախաձեռնել բազմաց. ապա զՓիլիպոս, իսկ ապա զՊրաւկղ նախաձեռնել փութացելոց: Յետ այնորիկ եպիսկոպոս յԱնտիոքա ածել կամէին. քանզի էր անդ այր Նեստորիոս անուն ազգաւ Գերմանիկեցի,[ա] բարէձայն այլ որպէս զի և քաջախաւս: Վասնորոյ զպատճառ վարդապետութիւնըն ծանեան, և այնորիկ աղագաւ կամեցան կոչել զնա յեպիսկոպոսութիւն: Ապա երից անցելոց ամսոց ածիւր յԱնտիոքայ Նեստորիոս, որ ողջախոհութեամբն գոհութիւն ի բազմաց ստանայր: Իսկ որպիսի էին յայլսն բարքըն ի նախկին նորա վարդապետութենէ ի խորհրդականացն ոչ ծանկեցան: Քանզի ձեռնադրեալ ի տասն Ապրիլի ամսոյ, ի հիւպատուոջն Փիլիքսի և Տաւռոսի, առժամայն զայն զգերահռչակեալն եթող զձայն առ ամենայն ժողովրդեամբն, առ թագաւորն բանս արարեալ. Տուր

ա· Γεργμανικεύς

I Տես Կ աս· ԺԲ· 4· Նիկ· ԺԳ· 31·

ոմանք էին ի Պրոկղ և ոմանք ի Փիլիպոս: Եւ անմիաբանք լինել կոչեն զՆեստոր յԱնտիոքայ յեպիսկոպոսութիւն, Գերմանիկեցի ազգաւ, բարձրաձայն և քաջախօս, (այլ ոչ գիտնաւոր սուրբ գրոց. Իսկ թագաւորն ոչ յայսոսիկ[ա] յընտրութիւնս զինքն ի ներքս մուծանէ. զի մի լուծցէ զօրէնս եկեղեցւոյ Աստուծոյ ըստ իշխանութեան երևեալ ցուցի)· Եւ ապա ձեռնադրի Նեստոր յեպիսկոպոսութիւն[բ] Կոստանդնուպօլսի ի տասն Ապրիլի, իսկ որպէս էին նորա բարքն ի խորհրդականաց իւրոց ոչ ծածկէր: Եւ յետ երից աւուրց ձեռնադրութեան իւրոյ, առ-

ա· Ա՝ այսոսիկ· բ· Ա՝ յեպիսկոպոս

ինձ, ասէ, ով Թագաւոր, մաքուր զերկիր ի հերձուածողացըն, և ես քեզ զերկինս փոխադրեցից. համակործանեա ընդ իս զհերձուածողս, և ես ընդ քեզ կործանեցից ըզ Պարսս: Այսոքիկ ճառեալք, թէև ոմանք ի բազմացն յասուածս առ հերձուածողսն ունէին, կամաւորաբար ըզբանսն ընդունէին: Այլ արդ որպէս ասացի տպիտացն ի բանէ կամ ոք նշանակեալն ոչ ծածկեցաւ, և ոչ դատարկութիւն մտացն, և ոչ սրտմտականն ընդ այնուիկ և սնափառութիւնն. զի ոչ զսղագոյնն ի սպուժումն ասացեալ, այլ թէ պարտ է ըստ առակին ասել, և ոչ ի Ջրոյ քաղաքին տակաւին ճաշակել. ջերմ սրտիւ հալածիչ ցուցանիւր: Քանզի ի հինգերորդումն յետ ձեռնադրութեան աւուր զաղաւթարանն Արիանոսացն յորում ի ծածուկ

ժամայն զայն իբրև հռչակեալ եթող զձայն առ ամենայն ժողովրդեամբն, առ Թագաւորն բանս առնէ հանդերձ այլովն[ա] և. «Տո՛ւր ինձ ասէ, ո՛վ Թագաւոր, մաքուր ի հերձուածողաց, և և ես քեզ զերկինս փոխադրեցից. համակործանեաց ընդ իս զգունդ հերձուածողաց, և ես ընդ քեզ կործանեցից աղօթիւք զբիւրաւոր բանակս պատերազմողաց Թշնամեաց՝ երևելեաց և աներևութից. Եւ բազմաց որ զցասումն ունէին (առ Թագաւորն, յորդորական բանս առնէին. առնել զասացեալսն ի Նեստորէ և հաւանեալ լինի). Արդ՝ որպէս ասացի ի բանէն Նորա նշանակել ոչ ծածկեցաւ դատարկութիւն մտացն, և ոչ սրտմըտականն ընդ այնոսիկ և մեծափառութիւն ըստացեալ ունէր. զի և ոչ երկայնամտութեամբ ձեռնամուխ լինի յիրողութիւնն, այլ ըստ առակին նմանի. [բ] ոչ ասէ ի Ջրոյ քաղաքին ճաշակիլ.[գ] Եւ անդէն իսկ յետ հինգ աւուր ձեռնադրութեանն,[դ] ջերմ սրտիւ հալածիչ ցուցաւ, և զաղօթարան Արիանոսացն[ե] քա-

ա. Աª Գ. այլովքն. բ. Աª նմանին. գ. Աª ճաշակեալ, դ. Աª ձեռնադրի. ե. Աª արիոսացն.

աղաւթէին, աւերեալ կամեցեալ, յանմտութիւն էած ըզ-
նոսա։ Քանզի տեսեալք աւերելով զաղաւթարանն, հուր
արկեալք այրեցին. իսկ ճարակեալ հուրն ըստ մերձակայ
տանցն կիզոյր. ամբոխ յայսմանէ լինէր ի քաղաքին, և
Արիանոսքն առ ի հատուցումն պատրաստէին. այլ զչարն
յառաջեալ ի գործ ոչ թողացոյց որ միշտ զքաղաքն պահող
Աստուած։ Եւ սակայն այնուհետև հրէայրեցութեան ըզ
նա կոչէին. ոչ միայն որք հերձուածոցն, այլ նաև որք ըն-
տանի հաւատոյն. քանզի ոչ դադարէր յայղժամ յայ-
ղըս ընդդէմ հերձուածոցն ա(ր)ուեստաւորելոյ և զօր
ընդ նովաւն արդեւք զքաղաք խախտելով։ Վասն զի և ըզ-
Նաւատիանոսսն խախտել համբառնայր. զչարեալ ի վե-
րայ որոց Նաւատիանոսացն եպիսկոպոս Պաւղոս երկիւղա-
ծութեամբ հռչակեալ էր. այլ կալաւղք յորդորմամբ դա-
դարեցուցանէին զնորա դիտումնն։ Իսկ որքան յԱսիա և

կել կամեցեալ. և անիմաստ զայս[ա] հրամայէր հուր արկեալ
փլուցանել.[բ] Եւ ճարակեալ հուրն հողմով ըստ մերձակայիցն կի-
զոյր ամբոխ բազում, և տունս, և ստացուած ի քաղաքին։ Եւ
ժողովեալ Արիանոսքն ի հատուցումն[գ] պատրաստեցան Նեստո-
րի. այլ ահ Թագաւորին արգել. և եթէ ոչ խնամարկութեան
Աստուծոյ պահեալ էր զքաղաքն, իսպառ կիզեալ էր ըստ յա-
ռաջեալ չարի նորա. վասն որոյ հրայրեաց զՆեստոր[դ] կոչէին
քաղաքացիքն։ Այլ և ոչ պատկառեալ դադարէր. այլ անդէն ընդ-
դէմ[ե] հերձուածողացն և որք ընդ նովաւ էր քաղաք և գա-
ւառք խախտէր։ Եւ որ[զ] զՆաւատիանոսացն եպիսկոպոսն զառա-
քինութեամբ հռչակեալն Պօղոս, մախացեալ ընդ նորա համ-
բաւն, կամէր եղծանել զնա և զեկեղեցի նորա. այլ արգելեալ
լինէր ի Թագաւորէն վասն երկիւղածութեան առն այնորիկ։ Իսկ

ա. Ա եւ անիմաստս այս. բ. Ա եւ փլուցանել արկանել. գ. Ա. Գ. Ն. ի հատուսն. դ. Ա Նեստոր. ե. Ա չիք. զ. Ա որ եւ.

ի Լիւկիա և Պամփիւլիա չորիս Չորեքտասաներրորդացն աւրաւ և զիա՞րդ բաղումք որք վասն նորա ի Սարդիսն[ա] և ի Մե-լիտոն յեղելումն աղմկի մեռան, թողլուլ ինձ թուի: Բայց որպիսի ապա նա և վասն այսոցիկ և վասն անկայ նորա լեզուին դատաստան եառ, յետ սակաւ ինչ իրի ա-սացից:

Գլ. Լ.[1]

Բայց իրին զաւ ժամանակաւքն արժանի յիշատակի եղեալ պատմեցից: Ազգ է խուժադուժ. յայնկոյս գետոյն Տինասի.[2] [ունի զրն]ակութիւն, [Բուլղարնզի] ոնք կո-

ա. Ձեռ. ունի Սարդիոն քն. Σάρδεις

1 Տես կաւ. Նիկ, ժԴ. 40:

2 Ձեռագրի այս թերթը կիսով չափ կտրուած է, ուստի իւրաքան-չիւր երեսի մի մի սիւնեակի կէս մասը չկայ. կորած մասը լրացրինք բնա-գրից. մեր աւելցրածը փակագծի մէջ դնելով:

որք յԱսիայ և ի Լաւոդիկեայ և ի Կարիայ չորիս Չորեքտասա-ներրորդական այնպէս արար, և[ա] որպէս ի Մելիտէ և ի Սարդիկէ յելումն ի նորա աղմկէ մեռան, թողից[բ] ի բաց զչարիսն. Բայց ապա որպիսի նա վասն այսորիկ, և վասն անկաւ և Հայ-հոյիչ լեզուին դատաստան եառ, ասացից[գ] իմոց:

Գլ. ՃԺԸ.

Թէ որպէս խուժադուժ ազգն Բոգոզոնքն կոչեցեալք եւ սահման ազգացն ի Հաւատս քրիստոնէութեան դիմեալք մկրտեցան:

Եղեալ[դ] ի ժամանակի արժանի յիշատակի պատմութեան յազգէ խուժադուժ յայնկոյս գետոյն Տինաոի Բրգօզօնք[ե] կո-չեցեալք. ամենեքեան Հիւսոնք, [զ] և անարուեստիւ կեան ի մեր.

ա. Ա' ու թէ որպէս. բ. Ա' թողցի. գ. Ա' զոր յետոյ ասացից. դ. Ա' Գ. եղեալ. ե. Ն. Բուլգարացիոնք. զ. Ա. Հոոնք.

մոյ[նաքս]։ Ո[րպէս ըզ]՝ վարս անհ[ատս. վարեն մի]շտ քան-
դի [գրեալ է ա]մենայնքն հե[ւաոնքն են] և յայնմ[ան]է
խաղժա առ]նլով անամ[էին։ Ա]ռհմոնականից] նոցա զորով
[աղքն Բ]ևնացն] ախտաղէս ա[ւերէին զաշխ]արհն նոցա
[և զ բաղաքամն]. ի նոցանէ բազ[ում անգա]մ ագրանանէ-
[ին]. Իսկ նոքա յան[ալինականու]թենէն ի մար[դոյ
գլխոյն. առ]նէին և յոչ որ [այլ յԱստուծոյ ում]եքն
գինքեանս [յանձն առն]ուլ խորհէին։ [Այլ զմտ]աւ ածե-
լոյք. ե[թէ մեծ է չո]մայեցւոցն Աստուած [և մեծա-]
գէս երկիւղած[ացն իւրոց] աւգնէ. միաբ[ան ամեն-]
եքեան առ ի հաւ[ատոր] ի Քրիստոս եկին։ Ե[ւ զիմեա-]
[ք ի քաղաք մի[Գաղղիոյ] աղաչէին յո[ւմեմնէ] եպիս-
կոպոսէ. [ընդուն]իլ քրիստոնէ[ական ի մի]բանութեանն։
[Ի]սկ նոր]ա զեւթն աւր [պահեալ և] յարգարեալ [զհաւա-
տա] [և զնոսա աշ]ակերտեալ. [յութերորդո]ւմն մկրտ-

նակային վաճառուց. Իսկ այլ ազգ էր բազմութիւն, որ գայ ի վերայ նոցա և առնու զաշխարհն, Ուննան կոչեցեալ ազգին, և Թագաւորին նոցա Ուպտարիոս անուն. Եւ նոցա ոչ ունէր օգնութիւն զմտաւ ածեալ, թէ Աստուած քրիստոնէից մեծ է քան զամենայն աստուածս, և երկիւղածաց իւրոց օգնէ. (և զանիրաւս պատժէ). միաբան ի Քրիստոս հաւատացեալ դիմեցին ի քաղաք մի Գաղղիոյ առ եպիսկոպոսն, և խնդրեին զմկրտութիւն (խոստովանեալ զհաւատ հանդիպութեան)։ Իսկ նորա եւթն օր պահեալ, յարգարեալ, ուսուցեալ զհաւատն և զկարգս քրիստոնէից, և յութերորդ աւուրն** մկրտէ զնոսա. (որս. իբրև եկին հազարս). Եւ լուսաւորեալքն մկրտութեամբ և յուսալեալք ի Քրիստոս (երեք հազարքն գնացին ի վերայ բիւրացն) Ունանս ազգին, և ի յաւոյն ոչ վճիտեցան. Զի թագաւորն

ա. Ա՝ եւ յետ յուշ առաջ բ. Ն. աստղեալք. փ. Ա՝ Գ. Անյանա-

[եալ արձակե]աց։ Այնուհ[ետեւ վատա]հագոյնք նոք[ա
ընդդէմ ազ]գին Ունանցն [ընթանային, ե]ւ յաւսոյն ոչ
[վրիպեցա]ն։ Զի Թագաւ[որն Ու]նաց ի գժն[եայ կերա-
կրո]ց ի գիշերին [հերձեալ,] որոյ անուն է [Ուլտպա]
ոքոս, Բուռ[գունդիոնաց]ն առանց զաւր[ավարաց գո]
լով նոցա, ի [վերա ան]կեալք սակաւ[ք ընդ յո]յժ
բազումս պա[տահեալք] գնոսա քաջաք[ար հարե]ան։
Զի երեք հազա[րքն միայն] առաւել քան [զբիւրս զ]
արտեցին յաղթ[ութեամ]բ։ Եւ յայնման[է ջեր]մ սըր-
տիւ ազգն այն [քրիստո]նէանալ փութ[ացաւ։ Ի]սկ ընդ
այնունոյն [ժամանա]կաւքն և Բառ[բաս Նաւ]ատիանո-
սաց բ ե[պիսկոպո]ս վախճանեց[աւ ի հիւ]պատուջն Թէ
[ոդոսիայ Գ] և Վաղէնտի[անոսի] ԻԴ Յունիս[ամսոյ], և
կարգէր ի տե[ղի նորա] Սամբատիոս։ գ

Վասն այսոցիկ այսքան ճառեցաւ։

ԳԼ. ԼԱ.

Իսկ Նեստորիոս ի սովորութենէն յեկեղեցւոջն

ա. Բնագրի մէջ չկայ։ «Եւ յայնմանէ ... փութացաւ»։
բ. Բն. τῶν Αρειανῶν Արիանոսաց...
գ. Σαββάτιος

Նոցա ի գժնեայ կերակրոց կերեալ, որովայն նորա հերձեալ մե-
ռաւ. Եւ թագաւոր և զորավար ոչ էր. և անկան ա երեքհազարքն
ի վերայ բիւրոցն և մարտուցեալք ընդ միմեանս, բ յաղթեցին
նոցա. (և զաշխարհն նոցա և զիւրեանց յինքեանս գրաւեցին
ի ծառայութիւն, և զօրացան ի վերայ նոցա)։ Յայնմհետէ ազ-
գըն այն ջերմ սրտիւ ի հաւատս և ի կարգս քրիստոնէութեան
հաստատեալք եղեն (ի Քրիստոս Յիսուս մինչև ցայսօր ժամա-
նակի)։

ա. Ա՝ անկանէ. բ. Ա՝ Գ. Ն. ի նոցա.

գործելով, և այլոց զնա յայնպիսին նմանել առնէր, որպէս ոյք ի նմանէ եղեալքն ցուցանեն։ Քանզի ի Գերմի քաղաքին Եղիսպոնտոսի Անտոնինոս եպիսկոպոս գոլով, և լուեալ զՆեստորի առ հերձուածողսն դիմումն, և ինքն զոր շուրջ զԳերմինաւ Մակեդոնիանոսն վարել փութացաւ. պատճառս պատասխանատուութեան զգործս Հայրապետին Նեստորի առնելով, Մակեդոնիանոսքն ապա մինչև ցժամանակ ինչ զաշխարանաց համբերէին։ Իսկ զի ըղ Նոսա Անտոնինոս զաւրագոյն աշխատեցուցանէր, ոչ ևս բերելով զցասումն ի դժնդակն անմտութիւն յեղուին։ Եւ արձակեալք արս յերկրորդին զբարին կամաւ եդեալըս սպանանէին զնա։

Այս անիրաւութիւն Մակեդոնիանոսիացն գործեալ, Նեստոր պատճառ ընտանի դիմմանն էառ զեղեալսն և հաւանեցուցանէր զուռնաւղսն զեկեղեցիսն նոցա բառնալ։ Եւ առան ապա որ ի Կոստանդնուպոլսի առաջի հին պարսպին քաղաքին և որ ի Կիւզիկոնին և այլ

ԳԼ. ՃԺԹ.

Նեստոր թէ որպէս մարտն յարուցանէ առ ընտանիսն հաւատոյ։

Իսկ Նեստորիոս ըստ [ա] առաջնոյ սովորութեան և այլոց [բ] զնա այնպիսումն նմանելոց առնէրին նման. որպէս առ ի նմանէ լեալքն [գ] ցուցանիւր։ Զի ի Գերմին քաղաքին Անտոնիոս [դ] եպիսկոպոս լուեալ ի Նեստորէ զդիմումն առ հերձեւածսն [ե] ըզՄակեդոնիանոսն որ անդ վարեալ, փութայր՝ պատճառս ասէ [զ] զՆեստորի հայրապետի հրամանն, և նոքա ոչ բերելով զնորա փոյթն սպանին զնա ի ձեռն արանց ոմանց։ Իսկ Նեստոր պատա-

ա. Ա. ընդ միմեանց. բ. Ն. ընդդէմ. գ. Ա. շինեալ են. Ա' եւ այլոցն. դ. Բոլ. Զեռ. Անանիոս. ե. Ա' հերձուածս որ անդ փութայր. զ. Ն. վարել է. Ա' պատճառ ասէ.

բազում զօր ունէին յապարանին Եղիսաբեթայ․ Իսկ ամենք ի նոցանէ տարեալք եղեն յեկեղեցին զհամայնագոյութեանն հաւատ խոստովանեալք․ այլ քանզի զկնէ-ակբրն, ասէ տուսոպերն, զինի ոչ պակասէ, և ոչ վրիժառու-ղին մարտ ասէ․ և Նեստորի սիրողին վարել զայս իւր սրտանքս վարել պատահեաց յայսպիսի պատճառոյ։

Գլ․ ԼԲ․

Էր ընդ նմա Անաստաս ոմն քահանայ ընդ նմա, առա-քեալ յԱնտիոքայ զսա պատուով ունէր բազմաւ․ և ի գործեանն խորհրդակից հանդիպէր։ Եւ երբեմն առ եկե-ղեցեաւն ուսուցանելով Անաստիոս, Աստուածածին ասէ զՄարիամ մի ոք կոչեսցէ, քանզի Մարիամ մարդ էր, իսկ ի մարդոյ Աստուած ծնանիլ անհնար է։

Ճառ իւր գտեալ հաւանեցուցանէր[ա] զժողովս նոցա զեկեղեցեացն բառնալ․ առնու և որ արտաքոյ քաղաքին և որ ի Կիւզիկեանն, և որ յազգարական․ Եւ ոմանք ի նոցանէ գային և խոստովա-նէին զհամագոյութիւն․ բայց միծողասիրի մարտ[բ] ոչ դադարէ միշտ, որպէս զի ոչ Նեստոր զխաղաղութիւնն ողջունէր․ յա-րուցանէ մարտ և առ ընտանիս հաւատոյ․

Գլ․ ԾԱ

Թէ որպէս քահանայն Անաստաս զՆեստորի միտն ուսուցանէ, զի մի ասիցեն Աստուածածին այլ մարդածին:

Էր սմն Անաստաս[գ] քահանայ Անտիոքայ եկեալ ընդ[դ] նմա խորհրդակից, և յոյժ պատուեալ ի նմանէ․ Էր երբեմն զի յեկեղեցւոջ[ե] ուսուցանէր զժողովուրդն․ մի ասել Աստուա-ծածին զՄարիամ, զի Մարիամ մարդ էր և ի մարդոյ Աստուած

ա․ Ա՝ հաւանեցուցանէ զժողովսն․ բ․ Ա՝ մարտն․ գ․ Ա՝ Անաստաս․ դ․ Ա՝ ընտ․ ե․ Ա՝ Դ․ եկեղեցւոջ․

Այս ճառեալ զժառանգաւորսն և զժողովրդականսն ամենայն խռովեցոյց. քանզի էին յառաջ ուսեալք աստուածաբանեալ զՔրիստոս և ոչ երբէք զնորա զանա-բէնութեան մարդ որոշեալ յաստուածութենէն: Հաւանեալք առաքելոյն ձայնի որ ասէր. Թէև զՔրիստոս երբեմն ըստ մարմնոյ գիտէաք, այլ այժմ ոչ գիտեմք, վասն որոյ թողլով զոր յառաջագոյն խօսէին զբանն Քրիստոսի բան՝ ի կատարելութիւնն եկեսցուք: Իսկ խռովութեան առիթ, որպէս ասացի, յեկեղեցւոջն եղեալ, Նեստորիոս զԱնաստասիոս բանն հաստատել փութայով. քանզի ոչ յանդիմանել որպէս հայհոյիչ զնա յիւրմէ պատուելոյն կամէր, յանձախապէս վասն այսորիկ յեկեղեցւոջն ուսուցանէր. միծաւղագոյն վասն նորա զխնդիրսն արարեալ, ամենայն ուրեք զբան Աստուածածնին հանելով: Վասն որոյ և որ յառաջագոյն այսորիկ խնդիրոյն յայլոց յայլ ազգ ընկալեալ, հերձուած անիրաւ յեկեղեցւոջն լինէր. և իբր ի գիշերամարտութեան կարգեալք, մերթ զայս ասէին, մերթ զայլս խոստովանէին, ընդ այնուիկ և ու-

ծնանել անհնար է: Զայս լուեալ ժառանգաւորաց եկեղեցւոյն և ժողովրդեանն, եղև խռովութիւն ոչ սակաւ. զի էին ուսեալք Աստուածոյ ի սուրբ հարցն Աստուածածին զՄարիամ ասելով և զծնեալն առ ի նմանէ Որդի Աստուծոյ ըստ միաւորութեան անզբէնութեան. (յԱթանասէ [ա] ասեմ և ի Գրիգորեանց և ի ի Բարսղէ և Ցոհաննէ և ի սուրբ ժողովոյն. [գ]) Իսկ Նեստորիոս զնա ի յԱնաստասայ ասելն հաստատէր և ամենայն [դ] ուրեք զբան Աստուածածնին որ ի գիրս սրբոց և ի յօրհնութիւնս խորամանգեալ՝ հանել ջանայր բշխանտարութեամբն ըմբռնեալ, զի թէպէտ և բարեձայն էր և քաղցրախօս, այլ ոչ գիտութեամբ յարդարեալ: Սորին աղագաւ եմուտ հերձուած յեկե-

ա. Ա՛ յաթանասայ. բ. Ա՛ եբկուց. Ա՛ չիք. գ. Ա՛ ժողովոցն. դ. Ա՛ յամենայն.

րախանային։ Իսկ Նեստորիոս կարծիս ի բազմաց ունէր․ որպէս զի սոսկ մարդ ասելով զՏէրն, և որպէս զի ըզ-Պաւղոսի Սամուսատացոյ և զՓոտինոսի աղանդն յեկեղե-ցին մուծանելով։ Այլ վասն այսորիկ այնքան շարժեցաւ խնդիր և խռովութիւն, որպէս զի տիեզերական ժողո-վու պիտաւորել։ Իսկ ես ընթեռնլով զարտադրեալն ի Նեստորէ բանս, անմիտ գտանեմ զայրն․ Ճշմարտու-թեամբ ասեմ։ Քանզի ոչ ցասուցեալ ինչ առ նա յո-րոց ունէր նուազագունիցն յիշեցի, և շնորհս առնել ոմանց անխորհ գտեալ արտադրեցից։ Ոչինչ թուի Նես-տոր, ոչ զՍամոսատացին Պաւղոսի նախանձեալ և ոչ զՓոտինոսի, ոչ բնաւ իսկ սոսկ մարդ ասել զՏէրն, այլ ի բանէն միայնւոյ որպէս փախչէր․ և զայս կրեաց յանուսումնութենէ բազմէ։ Վասն զի բնաբար քաջա-խաւս գոլով խրատել խորհիւր, իսկ ճշմարտութեանն

ղեցիս[ա] Աստուծոյ։ Որ պարզամիտք էին ընդ[բ] Նմա ոչ ասէին Աստուածածին, անգիտացեալ զնորայսն դժրանացն[գ] մուտս յե-կեղեցիս․ իսկ ուղղամիտքն ասէին Աստուածածին, և ընդդէմ կային որք ոչ ասէին։ Եւ էր հակառակութիւն ի մէջ նորա և եկեղեցեացն․ և կարծիս տայր Նեստոր ամենեցուն, սոսկ մարդ ասելով զՔրիստոս, որպէս Պօղոս Սամոսատացի և Փոտի-նոս (Կիւրիացի։ Եւ այնքան շարժեցաւ Նեստոր ի գիշերամար-թեան և խառնակութեան անգիտութիւնք և հայհոյու-թիւնք, որ առաւել քան զԱրիոս և զՄակեդոնին դժնդակու-թիւնս եցոյց։) Եւ զի ճշմարիտ է ասելս յորժամ ընթեռնում զնորա արտադրութիւնս, անմիտ գտանեմ զայրն ճշմարիտ․ զի ոչ ցասուցեալ առ նա զայս ասեմ, և շնորհուկս ինչ[դ] առնեմ մե-

ա․ Գ․ եկեղեցիս․ բ․ Ա՛ ըստ․ գ․ Ա՛ զնորա դժրանաց․ դ․ Ա՛ [illegible]․

անհաս էր, և զհնոցն մեկնութեան գիրս ոչ արժանաւորէր ուսանել. քանզի հպարտացեալ յեղելոյն առ նա բարեկեզութեան, ոչ զգուշանայր ստուգութեամբ հնոյն, այլ քան զամենայն որ վեհագոյն կարծէր զինքն։ Քանզի առժամայն տգիտացաւ, զի ի կաթուղիկէին ի Յովհաննու Թղթին գրիւր ի հնում փոքագիրս. Թէ ամենայն հոգի որ որոշէ զՈրդի չէ նա յԱստուծոյ։ Քանզի զայս զմիտս ի հնոցն ընդդիմագրաց բառնային, որք որոշել ի տնաւորութենէ մարդոյն կամէին զաստուածութիւնն։ Վասն որոյ և հին Թարգմանիչքն զայսոսիկ վերանշանեցին. որպէս զի ոմանց փոյթ գործեալ ի Թըղթին որոշել յԱստուծոյ զմարդն կամելով՝ խառնի մարդկութիւնն յաստուածութեանն, և ոչ ևս են երկու, այլ մի։ Յայս վստահանալով հինքն Աստուածածին զՄարիամ ոչ ծուլացան ասել. քանզի այսպէս Եւսեբիոս Պամփիլիա, յերրորդ ճառին որոց ի վարսն Կոստանտի ըստ բանի զայս ասէ։

«Քանզի և ծննդեան համբերել որ ընդ մեզն Աս-
«տուած. վասն մեր էառ յանձն և տեղի նորա մարմնով

րոցն։ Զի զայսոսիկ կրեաց ղհայհոյութիւն յանուսումնութենէ [ա] և հպարտացեալ յեղելոցն. [բ] թերէ ի նա լեզութեան բանաւորութիւն. զի ճարտար էր [գ] քաջախօս, այլ և ոչ գիտութեամբ. քանզի ոչ գիտէր զմիտս գրոց մեկնել, և ոչ ուսանէր ի լեզուն վստահացեալ. քան զամենայն որք զինքն վեհագոյն կարծէր։ Եւ անկաւ որոգայթ սատանայի անմիտն և վնասակարն. ընկղմելով զմարդիկ ի կորստեան վիհն։ Եւ զի ոչ ուսաւ յառաջելոց [դ] և ի մարգարէից և ի սուրբ հարց առաջնոցն, այլ և ոչ զորբութեան [ե] անզիացն Երուսաղէմի [գ] միտ առ՝ զծը-

ա. Ա՝ զհայհոյութիւնն. Ա՝ անուսումնութենէ. բ. Ա՝ բարուցն.
գ. Ա՝ առաքելոցն. դ. Գ. սրբութիւն. ե. Ա՝ յԵրուսաղէմի ի միտ էառ.

«ծննդեանն առաւօտու յԱյրն այնցանոցն Բեթղեհէմ քաղա-
ղիւրս։ Վասն որոյ և թագաւորն Հերովդէս բարեպաշտու-
թեան զծննդեան Աստուածածնին պանծալի զարդարեալ
և ամենայնիւ զարդարեալ՝ անտառն[ա] պայծառացուցանե-
լով »։

Որոնց յառաջնում տամին յայրոյ առ Հռովմէա-
յեցիսն զառաջնոյն Թուղթ մեկնելով, թէ զարդ Աս-
տուածածին ասի ընդարձակապէս արտադրելով։ Արդ
արժան երեւի Նիւսացւոյ տղիտացեալ զիրողութիւնս
հնոցն՝ վասն որոյ որպէս ասացի զբանն միայն՝ շրջաբե-
րէ։ Զի նա ինչ սուտ մարդ զՔրիստոս ոչ ասէ, որպէս
Փոտինոս և Պօղոս Սամոսատացի, և արտաքսեալ նո-
րա խաւարն ուսուցանեն. քանզի ոչ ուրեք զԱստուա-
ծոյն Բանին էութիւն բառնայ, այլ ամենայն ուրեք էա-
կան և գոյական զնա խոստովանի։ Եւ ոչ որպէս զՓո-
տինոս զՍամոսատացին բառնայ զնորա գոյութիւնն,
քանզի զայս և Մանիքեցիքն և որք ի Մոնտանեայն աղան-

ա. Յունարէն բառն է τὸ ἄντρον այր։

Նընդեան և զանուանադրութեանն զոր աստուածասէր սուրբ
տիկինն Հեղինէ շինէր յանուն Աստուածածնին[ա] և զծննդեանն
որ ի Բեթղեհէմ. (Եւ որ այլքն որ անուանցն[բ] գուշակումն
ունին զխորհուրդ աստուածութեան իրս. որպէս մատուռն,[գ]
և Սիոն, և Յարութիւն, և Գողգոթայն և որ այլքն են. Նոյն-
պէս և սուրբ Աստուածածնի եկեղեցին զանունն ի վերայ ու-
նելով որ ամենեցուն է քաղաքայոյ մեծու ըմբռնելեաց պա-
տուեալ ի տիեզերական եկեղեցւոյ)։ Զի այսպէս էր նա անդի-
տութեան օրինակ խառնակինդոր. ոչ ինքեանք գիտէին զոր
ասեն և ոչ այլոց կարեն ասել. որպէս Սամոսատցին Պօղոս,
կամ որպէս Փոտինոս, այլ այլ իմն չփոթեալ խառն ի խուռն

ա. Ա՝ յԱստուածածնին. բ. Ա՝ յանուանցն. գ. Ա մատուռն.

գաւարել յանդգնեցան։

Արդ այսպէս խորհել զՆեստոր գտանեմ ես, յորոց բանից նորա ընթերցայ, և յորոց հաճաւղքն նորա ասեն։ Բայց ոչ փոքր խռովութիւն շարժեաց եկեղեցեաց ցրտաբանութիւնն Նեստորի։

ԳԼ․ ԼԳ․

Եւ այսոցիկ եղելոց ի վերայ, պատահեաց անիրաւ ինչ գործ ըստ եկեղեցւոյն լինել։ Քանզի ծառայք միոյ մեծի ի զաւրավարացն, բարբարոս գոլով ազգաւ, անհաւանք եղեալ տեառն իւրեանց յեկեղեցին փախչէին․ և սուրս զգեցեալք ի սուրբն սեղան վազէին, և աղաչեցեալք ելանելն ոչինչ աւրինակաւ հաւանէին, այլ խափանիչք աստուածայինցն պաշտաման լինէին։ Եւ զաւուրս բազումս զսուրսն մերկս ունելով, պատրաստք ի հատուցանել ամենայն մերձողի լինէին։ Եւ զմին ի ժառանգաւորացն սպանեալ և զմիւս ոմն վիրաւորել, յետոյ սպանին զինքեանս։ Եւ ոմն յորոց առ ընթերն, ոչ

շատխօսութեամբն և աղճատանօքն[ա] ոչ փոքր շարժեաց հերձուած կորստեան ամենայն եկեղեցեաց Նեստորիոս։ Եւ եղև այսչափ պատահումն յեկեղեցւոջ նորա․ ծառայք միում զօրավարին անհաւան լինեալ տեառն իւրոյ[բ] փախուցեալ յեկեղեցի․[գ] և հետամտացն զհետ մտեալ խնդրէին զծառայսն[դ] և ոչ տայր այլ և[ե] ոչ աղերսէր նոցա։ Եւ նոքա կային մնային դիպող ժամու և խնդրէին զայրագնեալք ի մեկնել[զ] բազմութեան ակն կալեալ, հարին և սպանին զծառայսն․[է] և մի ի ժառանգաւորացն եկեղեցւոյն․[ը] որք ընդդիմացան։ Ասէին ամենք ոչ բար-

ա․ Ա՛ շատախօսութեամբն եւ աղճատանօք․ բ․ Ա՛ Գ․ իւրեանց․ գ․ Ա՛ եկեղեցին․ դ․ Ա՛ զծառայսն․ ե․ Ա՛ չիք․ զ․ Ա՛ ի մեկնիլ․ է․ Ա՛ զծառայսն․ ը․ Ա՛ եկեղեցւոյ․

բարի, ասէր, նշանակեալ զշաղախումն տաճարին. զի առելոյ նախնւոյ ուրում բանաստեղծի երկուս բանս.[ա]

«Քանզի նշան այսպիսիս սիրէ լինել»

«Յորժամ ինչ ի տաճարս անկցի պղծութիւն.»

Եւ կարծեացն զոր ասաց ոչ մեղաւ. քանզի զորոշումն ժողովրդին, որպէս նմանեցաւ, նշանակեաց և զնզովս պատճառոյ որոշմանն։

ԳԼ. ԺԴ.[1]

Քանզի ոչ զբազում ընդ մէջ ժամանակ, և որոց ամենայն ուստեք եպիսկոպոսանց հրաման թագաւորական յԵփեսոս ժողովիլ ասէր։[2] Առ ժամայն ապա յետ

ա. δύο ἰάμβος երկու տող իամբոս չափական ոտանաւոր։

1 Տես կամ. ԺԲ. 5. Եւագր. Պատմ. Եկ. Ա. 2. 3. 4. Լէօնտիոս, Ցաղագս հերձուածոց. Գ. 4. Գործք. ժողովոյն Եփեսոսի. ԺԴ. 34։

2 Այդ հրամանը գրուած էր երկու կայսրների անունով փրկ. 43. Թ. Դեկտեմբ. 13-ն եւ կայ ժողովի գործերի մէջ։

ւոյ նշանակ է շաղախումն արեան ի տաճարի Աստուծոյ. իսկ այլ ումն ողջախոհ ասէ. նշանս է յորժամ ի տաճար Աստուծոյ պղծութիւն վերաբերի։ Եւ ի կարծեացն զոր ասաց ոչ մեղաւ, քանզի զորոշումն ժողովրդեանն նշանակեաց, որպէս և նմանի և նզովս պատճառաց[ա] որոշմանց։

ԳԼ. ԺԿԱ.

Ցաղագս ժողովոյն Եփեսոսի եւ ղասեցելոյն Նեստորի, եւ յաքսորելն նորին ի Խուժաստան։

Քանզի ոչ յետ բազում ժամանակի ընդ մէջ անցանելոյ[բ] ամենայն ուստեք լինի ժողով յԵփեսոս եպիսկոպոսաց ըստ հրամանի թագաւորի, (վասն խնդրոյն[գ] այնորիկ որ վասն

ա. Գ. պատճառացն. բ. Ա՝ անցելոյ. գ. Ա՝ խնդրոյ.

Ձատկի տաւնին Նեստորիոս հանդերձ բազում զաւրաւ-
ամբոխից հասանէր յԵփեսոս և գտանէր զբազումս յե-
պիսկոպոսացն ժողովեալս անդր։ Բայց Կիւրղի Աղեք-
սանդրի եպիսկոպոսին սակաւ ինչ յամեալ, ի Պենտէ-
կոստուէն կոյս պատահէր, ի հինգերրորդում Պենտէ-
կոստէի աւուր. և Յուբնաղիոս[ա] Եւղմացեացն լինէր
եկեալ, և Յովհաննու յԱնտիոքայ յամեալն, եկեալքն
վերաշարժէին զխնդիրն։

Իսկ Կիւրեղ Աղեքսանդրւոյ ծայրարկութիւնս[բ] իմն
առնէր բանից զՆեստոր զիրարարեալ կամելով. վասն

ա. Ἰουβενάλιος
բ. ὁ ἀκροβολισμος

Նեստորի սփռեցաւ ընդ աշխարհն ամենայն։ Եւ Նեստոր հա-
մոզէ զՅովհաննէս Անտիոքայ և այլս ևս ընդ իւր առնել.
զի առաւել կասկածէր ի Կիւրղէ Աղեքսանդրի յեպիսկոպոսէն.
և կարծիս տայ զնմանէ սղոսկեալ յԱպողինարի դիմուծն
և ինքն խոստովանեալ Աստուածածին ասէ)։ Յայսոսիկ յետ
Զատկին Նեստոր բազում զօրօք և ամբոխիւ երթայ յԵփեսոս
և գտանէ բազում եպիսկոպոսս անդ. բայց Կիւրեղ յետ Պեն-
տէկոստէին և յետ հինգ աւուր գայ յԵփեսոս, և Յոբնաղ
Երուսաղէմի եպիսկոպոսովք ընդ նմա, և այլ բազում եպիս-
կոպոսունք էին. իսկ Յովհաննէս Անտիոքայ յամէ զգալն իւր
առ նոսա անդ. Իսկ եկեալքն[ա] զիրարեալք ընդ միմեանս՝ շար-
ժէին զխնդիրն. և զի ցասմամբ էր Կիւրեղ ընդ Նեստորի,
(յաղագս նախանձու Քրիստոսի մարդկանալոյն. և վրէժխնդ-
րութեան սրբոյ Աստուածածնին Մարիամայ, զոր մարդածին
ասէր և զծնեալն առ[բ] ի նմանէ ի սոսկ մարդ փոխարկեալ, և
ըստ շնորհի որդեգրութեան արժանաւոր լեալ Որդի Աստուծոյ
անուանի և կոչի. և ոչ ասի Էմմանուէլ[գ] ըստ մարգարէու-
թեան Եսայեայ զառ ի կուսէն ծնեալն. և յոլով թուղթս գրէր

ա, Ա՝ եկեալք. բ. Ա՝ շիք. գ. Ա՝ եւ ոչ ասի եմ Մանուէլ.

զի և ցասմամբ էր առ նա, նախանձելով ընդ նմա վասն քաջախաւս լինելոյ նորա և բարեպատասխանատու ի խաւսս իւրում և բազմաց։ᵃ Ապա աստուածաբանելոյ զՅիսուս. Եւ ասէ Նեստորիոս զեղեալս երկամսեայ կամ երեքամսեայ ոչ արդեւք Աստուած անուանեսցի. և վասն այսորիկ մաքուր եմ յարենէ ձերմէ, և յայսմ հետէ առ ձեզ ոչ եկից։ Եւ զայսոսիկ ասացեալ ընդ այլ եպիսկոպոսացն լինէր, որք նորայնոցն հետևէին կամաց։

Ապա բաժանէին որք մերձն յերկուս հատածս. իսկ ուրոց Կիւրղին ատեան նստուցեալ կոչեցին զՆեստորիոս, իսկ նա ոչ լուաւ, ի գալուստն Յովհաննու

ա. չկայ բնագրի մէջ, «նախանձելով . . . եւ բազմաց»

իսկզբան մոլորութեանէ նորա ի բաց կալ և յանհանճարᵃ աղանդիցն. Իսկ Նեստոր ոչ ընդունի զԿիւրղի թուղթս ըստ անբարհաւաճութեան իւրոյ, և ի լեզուաշատութիւն վստահացեալ, և բազումս խրոխտաբար խօսս արարեալ առաջի ամենայն եպիսկոպոսացն, որ ճշմարիտ և որ սուտ, յափշտակելով զգովիչսն Աստուածաբանելոյ). Եւ զայս ևս ասէ Նեստոր, զծընեալն (ի Մարիամայ և կաթնասուն եղեալ.) երկամսեայ կամ երեքամսեայ, ոչ Աստուած անուանիցի, (այլ տաճար Աստուծոյ Բանին, որ էակից է Հօր և փառակից սուրբ Հոգւոյն). Վասն այսորիկ մաքուր եմ՝ ես ի ձէնջ և այլ ևս առ ձեզ ոչ եկից. Եւ զայս ասացեալ ընդ այնոսիկ որք իւրն էին եպիսկոպոսք, նոքօք հանդերձ բաժանի ի ժողովոյն որ ընդ Կիւրղի էին. և ասացեալք ի ժողովին Նեստորի շարագրեցան առժամայն. Իսկ որ ընդ Կիւրղի էին ժողովն, ատեան դրեալ քննեցին զՆեստորի արտագրեալսն բազում անգամ ընթեռնլով. դատեցին զնա որպէս հայհոյիչ Որդւոյն Աստուծոյ Յիսուսի Քրիստոսի և

ա. Ա՛ Գ. անճանճար.

եպիսկոպոսին ստուժեալ. ա ասելով եթէ ոչ նա եկեսցէ ոչ է մեծ ատեան ժողովոյդ. բ իսկ որոց Կիւրղին զբեմբասականն Նեստորի զոր վասն խնդրոյն ասէր, բազում անգամ ընթեռնլով և ի նոցանէ դատելով, զնա որպէս հայհոյիչ յՈրդին Աստուծոյ ընկենուէին զնա։ Այսորիկ եղելոյ, ուր Նեստորին այլ ատեան իւրեանց առարեալ, նզովէին զԿիւրեղ, և ընդ նովաւ զՄեմնոնէ գ Եփեսոսի եպիսկոպոս։ Իսկ ընդ երկարս ինչ եհաս և Յովհաննէս Անտիոքայ եպիսկոպոսն, և ծանուցաւ զեղեալսն. ցասնոյր առ Կիւրեղ, որպէս զի թէ պատճառ եղև հասելոյ խռովութեանն, առ ի ջերմ սրտիւ առնել զՆեստորի նզովսն։ Իսկ Կիւրեղ հանդերձ Յոբնաղոսիւ

ա. Բն. ասել. ունի. τοῦ Ἀντιοχέω; Անտիոքայ։
բ չկայ բն. մէջ. « ասելով . . . ժողովոյդ. ։
գ Μέμνων

սուրբ ա Աստուածածնին Մարիամայ. Եւ բազում անգամ դարձեալ կոչէին զՆեստոր ի ժողովն և ոչ չոգաւ։ Ասէ, չմեծարեմ զայդ ժողովդ, բ մինչև եկեսցէ Յովհաննէս Անտիոքայ գ Հայրապետն. Իսկ սուրբ ժողովն որ ըստ Կիւրղի յետ բազում ընթարցութեան նզովեալ, ընկենուն արտաքս զՆեստոր յեկեղեցւոյն Աստուծոյ. Իսկ ոչ ընդ երկարս ինչ գայ Յովհաննէս Անտիոքայ Հայրապետն, որ Նեստորին էր հրապուրեալ վասն Կիւրղի, որպէս ի նախանձուէ զնզովսն ասէր. դ Իսկ Յոհաննէս ցասնու ընդ Կիւրղի ի վերայ այնոցիկ եղելոցն, ե և ընդ Նեստորի զինքն կամեցեալ առնել անգիտացեալ զիրսն. (Յայնժամ լինի խռովութիւն ոչ սակաւ ի մէջ ժողովոյն, որ էին երեսուն եպիսկոպոսք. որք ըստ Նեստորի և Յոհաննու բաժանեցան ըստ արեւելից կողմանցն. իսկ որք ըստ Կիւրղի էին աւելի քան զհարիւր և եօթանասուն, և անմիաբանք լեալք ծանուցին Թագա-

ա. Ա՝ սրբուհոյ. բ. Ա՝ ժողովուրդ. գ. Ա՝ Գ. Ն. Անտիոքայ. դ. Ն ասէր. ե. Ա՝ եղելոց.

հատուցանէր Յովհաննու, նզովէր զնա։ Այսոցիկ այս-պէս յայնժամ խառնակելոց՝ ծանուց(եալ)[ա] Նեստորի ի չարն յառաջեալ զվիճաբանութիւնն, ի զղջմանէն Աս-տուածածին զՄարիամ կոչէր ասելով. ասացի,[բ] ասէ, և Աստուածածին Մարիամ և դադարեցին տրտմա-կանքս։ Այլ ոչ ոք զնա ի զղջմանէ ասելով ընկալաւ, վասն որոյ և մինչև ցայժմ նզովեալ և արտասահմա-նեալ յՈասին.[գ] բնակէր։

Բայց որ յայնժամ եղեալն ժողով այսպիսի վաղ-ճան ընդունէր։ Եւ լինէր այս ի հիւպատուոյն Բասսոսի

ա. Ձեռ. ունի. «ծանուց»
բ. բ. Ձեռ. ունի. «ասացի»
գ. Ὄασις

ւորին, որպէս ունի յաղագս այնորիկ անդուստ յիշատակարան նոցա։ Իսկ Թագաւորին ժողովեալ զժառանգաւորս եկեղեցւոյն, և հարցանէ[ա] վասն վարդապետութեան նորա։ Ծանեաւ զմոլո-րութիւն նորա չարութեան, և առաքէ ի ժողովն ոչ արժանի հարկանել զՆեստոր աթոռոյն և ընդունելութեան, այլ և ուխտ եկեղեցւոյն գրեն ի ժողովն զնորա հայհոյիչ խոստովանութիւնն և նզովեն զՆեստոր։ Եւ հասեալք այսորիկ թուղթք ի Թագա-ւորէն և ի ժառանգաւորաց եկեղեցւոյն, և գործեալ քննութիւն առնեն Նեստորի արտաքսութեանն և ժառանգաւորաց եկեղեց-ւոյն և Թագաւորին։

Եւ ամենեքեան արժանի գտեցան նզովելոյ և որոշելոյ յեկեղեցւոյ Աստուծոյ։) Ծանուցեալ Նեստորի զչարն յառա-ջեալ ի վերայ իւր ի վիճաբանութենէն դադարէ. և որպէս ի զղջման եղեալ ցուցանէ զինքն և ասէ ցրտաբանութեամբ. Ահա ասացից և Աստուածածնին զՄարիամ և դադարեցին տրտմա-կանք և խռովութիւնք[բ] ի ժողովոյդ։ Այլ ոչ ընկալեալ եղև

ա. Ա՝ Գ. հարցանել. բ. Գ. խռովեալք.

և Անտիոքայ, ԻԲ Յունիս ամսոյ[1] Իսկ Յովհաննու հասեալ յԱնտիոքայ և բազումս ժողովեալ եպիսկոպոսունս նզովէր զԿիւրիղոս, անդէն հասեալ յԱղէքսանդրեայ։ Իսկ յետ փոքր ինչ լուծեալք զԹշնամութիւնն, հանդիպեցան ի հաշտութիւն և միմեանց ետուն զաթոռսն։ Իսկ յետ Նեստորի նզովիցն դժնդակ խռովութիւն ի Կոստանդնուպաւղիս ըստ եկեղեցեացն լինէր։ Քանզի խորշեցաւ ժողովուրդն, որպէս հասեալն ասացի, վասն ցըրտաքանութեան նորա։ Եւ միաբան ընտրութեամբ ամենայն ժառանգաւորքն զլով զնա նզովեցին․ քանզի այսպէս քրիստոնէք կոչել սովորեցաք զընդդէմ հայհոյչին հարարի, յորժամ զայնոցիկ որպէս յարձանի հաստատելով յայտնի ամենեցուն կարգեսցուք։

ԳԼ․ ԼԵ․[2]

Իսկ դարձեալ վասն ընտրութեան եպիսկոպոսի խնդիր լինէր․ և բազումք զՓիլիպոս զոր անդէն յիշե-

1 Փրկ․ 431․ Թ․
2 Տես կաս․ ԺԲ․ 7․ Նիկ․ ԺԴ․ 37․

ի ժողովոյն որպէս զճշմարիտ զգլուխն․ այլ միաբանեալք եպիսկոպոսք (երկերիւր) նզովեցին զՆեստոր և արտաքսատահմանեցին ի հեռաւորնակ Յովաստին ի յաքսորս (ի Խուժաստան)։

ԳԼ․ ՃԿԲ․

Թէ որպէս յաքսորելոյն Նեստորի Մաքսիմիանոս կալնու զաթոռն Կոստանդնուպօլսոյ՝ եւ վասն Պրոկղի եւ Գրիգորի Աստուածաբանի եւ Սուզիանոսի բանք։ Եւ վախճանի Մաքսիմիանոս կացեալ եպիսկոպոսութեան ամս երեք։

Եւ յետ այսորիկ լինի սիրելութիւն առաւել Կիւրղի և Յովհաննու։ Եւ լինի վասն հայրապետութեան ընտրութիւն ի մէջ Պրոկղի և Փիլիպպոսի․ և բազում վիճումն լինէր յե-

ցի՝ [ա] կամէին, իսկ բազումք զՊրաւկղ ընտրէին։ Նա-
զաւրացաւ որ վասն Պրաւկղի բանն, եթէ ոչ ոմանց
ի մեծամեծս զաւրելոցն էր արգելեալ. առացեալ կանոնն[1]
ի եկեղեցւոյն արգելուլ զանուանեալն ուրուք քաղաքի
եպիսկոպոս յայլ փոխեալ քաղաք։ Այս ծառեալ և հա-
ւատալի եղեալ ձեռնարկէր, զժողովուրդ լռեալ հարկա-
ւորեաց։ Իսկ չորեքամեա անցելոյ ժամանակի յետ Նես-
տորի Նզովիցն, ձեռնադրիւր առ եպիսկոպոսութիւնն
Մաքսիմոս անուամբ. այր ճգնաւոր վարուք ի քահա-
նայսն և սա էր կարգեալ։ Սա զպատիւ երկիւղածու-
թեանն ստանայր յառաջ. վասն որոյ ընտանի ծախուք
կազմէր գերեզմանս և տապանս, որպէս զի ի նոսա թա-
ղեալ զերկիւղածսն վաղճանեալս. էր և տգէտ բանիւ և
անհոգադոյն կեալ յաւժարեալ։

ԳԼ. ԺԶ.[2]

Բայց զի ոմանք առացեալ եկեղեցական կանոնի
արգելուլ զՊրաւկղ ի նստուցանելոյ յաթոռ թերիւս [բ]
Կիւզիկոնի անուանեալ եպիսկոպոս, կամիմ վասն այսո-

ա. յիշեցաք.
բ. արդէն.

1 Կան. Առաք. ԺԵ. ԺԹ.
2 Ցես կաս. ԺԲ. 7. Նիկեփ. ԺԴ. 37.

կեղեցւոյն Կոստանդնուպոլսի։ Եւ անմիաբանք լեալք Մաքսի-
միանոս ումն քահանայ ճգնաւոր կարգեալ յեկեղեցւոյն, նա
կոչի ի հայրապետութիւն փոխանորդեալ զՆեստորի աթոռն։ Ցա
երևեալ երկիւղած յառաջ իսկ, որ և իւր ընչիւք կազմէր ըզ-
գերեզմանս երկիւղածացն Աստուծոյ, զյառաջագոյն վախճա-
նելոցն։ Եւ էր ողջախոհ և սուրբ բայց ագէտ էր բանիւ, և անհա-
գութեամբ յօժարէր զկեանս իւր յարգարել ըստ ամենայն

քէն սուղ ինչ ասել։ Ոչ թուի ինձ զճշմարտին որք զայս յայնժամ ասել ձեռնարկեալքն, այլ կամ ատել նախանձու ոք առ Պրաւկղ, և կամ ազիտանալ և կանոնացն զօրս բազում անգամ պիտանորութեամբ յեկեղեցիան եղեալս։ Քանզի Եւսեբիոս Պամփիլեայ ի վեցերորդում եկեղեցական պատմութեանն զԱղէքսանդրոս միոյ ի քաղաքացն Կապպադովկիոյ եպիսկոպոս եղեալ, աղաւթից աղագաւ յԵրուսաղէմ երթեալ, ընդունել յԵրուսաղէմացեացն ասէ, և ի տեղւոջն Նարկեսոսի նստել, և այնուհետև ի ձեռն վարուց եկեղեցւոյն առաջնորդ լինել։

Արդ այսպէս նախնեացն մերոց անընտրելի էր քաղաքէ ի քաղաք փոխել եպիսկոպոս, որքան անգամ՝ պէտքըն հրամայէին ի բարեգործութիւն եկեղեցւոյն.[ա] իսկ թէ պարտ է և զօրս վասն այսորիկ կանոնն շարալծել, գրով ցուցից թէ զիարդ ստեցին որք յայնժամ զՊրաւկղի ձեռն նստուցանելոյ յաթոռն արգելլին։ Եւ է կանոնըն այս։

«Եյ կանոն իմն, եթէ ոք եպիսկոպոս ձեռնադրել ի պանդխտութիւն ոչ երթիցէ յոր ձեռնադրեցաւն, ոչ առ ընքեանն պատճառ, այլ կամ վասն ժողովրդին հրաժար-

ա. Բն. չկայ – ի բարեգործութիւն եկեղեցւոյն։

իրաց. (Եւ յետ այսորիկ ժողովն ցրուեցան յիւրաքանչիւր [ա] տեղիս.) Եւ Պրոկղ վասն այսր [բ] պատճառի խափանի ի Հայրապետութենէ Կ. Պօլսի. զի ասէին թէ յայլմ [գ] եկեղեցւոյ փոփոխել ոչ է արժան որ ոչ յանուն նորա կոչեցաւ ի ձեռնադրութիւն. Այլ ես ասեմ և զԳրիգոր Աստուածաբանն յայլ եկեղեցիս կոչել յայլ փոփոխեցին վասն օգտի եկեղեցեացն Աստուծոյ, որպէս յայտնի է.

ա. Ա՝ իւրաքանչիւր. բ. Ա՝ այս. գ. Գ. այլոց.

դիոս ի Հիղինուպաւղոսէ փոխեցաւ յԱսպոնայ։ Աղեքսանդրիոս ի Ասիղինուպաւլսէ ա փոխեցաւ յԱդրիանոն Փռուգւոյ։ բ Թէոսիբէոս գ [ի միոյ] դ (յԱպոմիայ) յորոց յԱսիայ քաղաքացն փոխեցաւ յԵւդոքսոյպողիս Թիրակայ ի Հինն Սիղիւմբռիայ կոչեցեալ։ Պողիկարպոս յՍետապռիստոնէ ե Մուսոյ փոխեցաւ ի Նիկոպողիս Թրակայ։ Իէռոփիլոս ի Տռապիզուպողսէ Փռիւգիոյ փոխեցաւ ի Պ(տ)ղուտինու քաղաք զ Թրակայ Ոպիւմոս ի Գդամաւսա է Փռիւգիա փոխեցաւ յԱնտիոքիայ Պիսիդեաւ։ Սաղբինոս ը ի Փիլիպպուպողսէ Թրակայ փոխեցաւ ի Տրովադայ։ Այսքանեացս առ այժմուս յընտանի քաղաքաց յայլս փոխելոց, բաւականաբար արարաք յիշատակ։ Իսկ վասն Սիղբանոսի որ ի Փիլիպպուպողսէ Թրակա փոխեցաւ, թ սուղ ինչ յիշել պիտանի համարիմ։

ԳԼ. ԼԷ.

Սիղբանոս ճարտասան որ յառաջ քան զՏռովիլոս

ա. Բն. ἀπὸ Ἐλενουπόλεως

բ. Այդ անունը չկայ բնագրում:

գ. Բն. Θεόφιλος

դ. Բն. ἀπὸ Ἀπαμείας Թարգմանը կարդացել է ἀπὸ μιᾶς ուստի ըստ այնմ էլ թարգմանել է ի միոյ։»

ե. Բն. ἀπὸ Σεξανταπρίστων Թարգմանը բաց է թողել Σε վանկը, Սեքսանտապրիստոն, դարձել է՝ Անտապրիստին.

զ. πόλις. Թարգմանել է այս անգամ։

է. Բն. ἀπὸ Ἀγδαμείας.

ը. Բն. Σιλβανός.

թ. Բն. աւել. ունի. ի Տրովադաւ։

Այն և վասն Սիւղուանոսի ունիմ ասել՝ ճշմարիտ առն Աստուծոյ. որ յայլ մինճակէ յայլ փոխեաց Ատտիկոս, որ և

իմաստակ. իսկ կատարելաբար քրիստոնէանալ փութա-
թացեալ և զմիայնականն վարս ճգնելով, տուիբոն[ա]
ագանել ոչ յաւժարէր։ Իսկ յետ այսորիկ եպիսկոպոսի
Ատտիկոսի առնլով Փիլիպուպոլսի եպիսկոպոս կարգեաց.
իսկ նորա զերկուս ամս ողջոյն ի Թիրակ կելով, և ոչ
տանելով սառնամանեացն, քանզի յոյժ նզարս տկար
մարմին ունէր, աղաչեաց զԱտտիկոս որպէս զի ի տեղի
նորա զայլ ոք ձեռնադրել ասացեալ. ոչ վասն այլ
ինչ բայց վասն սառնամանեացն հրաժարել ի Թրակեայ
կենացն։ Ապա միւսոյ վասն այնորիկ փոխանակ կար-
գեալ, Մնայր Սիղբանոս ի Կոստանդնուպոլիս զճգնա-
կանն վարս կատարելաբար փոխելով։ Այնքան էր ան-
հպարտ, որպէս զի բազում անգամ յայլքանուոջս ամ-
բոխիս յայսպիսում քաղաքիս խոտեղէն հողաթափուք
երևել։ Իսկ անցեալ ժամանակի ինչ որ ի Դրովադայն
եպիսկոպոս եկեղեցւոյն վաղճանեցաւ. իսկ Ատտիկոսի
խորհեալ թէ զով ձեռնադրեսցէ, դէպ եղև Սիղբանո-
սի ի տեսութիւն նմա հասանել։ Իսկ նորա տեսեալ,
զնա առժամայն զհոգսն ի բաց դնէր և առ Սիղբանոս.
ոչ ևս պատճառ ունիս, ասէ, փախչելոյ յեկեղեցւոյ
հոգաբարձութենէ, քանզի Դրովադայ սառնամանիս ոչ ու-
նի բազում. այլ ահա քեզ տեղի եղեալ առ ի յար-
գարուճն մարմնոյդ յԱստուծոյ պատրաստեալ. մի ծուլա-
նար այսուհետև, գնայ ի Դրովատայ։ Ապա փոխեցաւ
անդր Սիղբանոս։ Եւ սքանչելիս ի ձեռս նորա եղեալ
պատմեցից. նաւն ծանրաբեռն որ զմեծամեծան բերէ

ա. τρίβων հանդերձ հռետորաց։

սքանչելի երևեցաւ Սիղուիանոսի Տրուադայ զոր և պատմեցից.
Նաւ մի ծանրաբեռն ի ծովեզերին եղեալ ի Տրուադայ, ոչ
կարացին դարձեալ շարժել, թէպէտ և բազում անգամ բա-

նս, պաղատին ա զնա անուանել, նոր յարդարեալ
եր ի ծովեզրն Պրոմաղացւոց, զնա դէպ լինէր քաղ-
ղ ի ծով: Եւ բազմաց կարուցը և բազում յոյժ
ւոխութեան քարշելոց զնա բազում արանց, ոչ եր-
շարժիւր նաւն: Եւ զի այն ի բազում աւուրս լի-
, համարէին դեւի ինչ ունել զնաւն: Ապա հասեալ
եպիսկոպոսն Միղբիանոս, աղաչէին աղաւթս ի վե-
տեղւոյն կատարել. քանզի այնպէս միայն զնաւն
րշեալ հաւատային: Իսկ նա նուաստախոհ լինելով
աւոր զինքն կարդայր և ասէր. զգործն լինել սր-
բոյ ուրուք, և ոչ ընքեան. աղաչել ապա զնա, եր-
այր ի ծովեզրն և աղաւթս կատարեալ բուռն եհար
ոյ չուանացն, և ունել զգործն հրամայեաց: Իսկ նոցա
կաւ ինչ մղում արարեալ յընթացս նաւն ի ծովն
այր: Այս սքանչելիք ի ձեռն Միղբանոսի եղեալ, զա-
ւայն զօրս յաշխարհին յերկիւղածութիւն էած:

ա. Բն. πλατῆς
բ. χαλωδίων չուանից:

․մ որք քարշել, ա ոչ եղև հնար կամ շարժել. Ասէին զե-
ւել զտեղին և զնաւն: Եւ եկեալ առ եպիսկոպոսն Միղուա-
ս, աղաչէին աղօթս առնել. և նա զինքն անարժան վարկա-
ւ այնարիկ զօրութեան: Եւ չոգաւ ի ծովեզերն: և եկաց յա-
Թ. կնքեալ զնաւն Քրիստոսի նշանաւն, և մղեաց զաւազա-
ւն, և շարժեցաւ նաւն ի տեղւոջէն յայնմանէ. և հրամա-
աց նաւորդացն գնալ ի քաղաք ուր երթալոցն էին. Զայս
սեալ ահ կալաւ զնոսա որք մերձն էին. այլ և ընդ ամենայն
խարն լսելի եղև այս, և յահ և յերկիւղ բ Աստուծոյ ամե-
յն վիճակեալք նորա եղեն: Եւ յօժարութեամբ լսէին նմա,
զծառանգաւորս եկեղեցւոյն արգելու ի վաճառաշահութենէ

ա. Ա՛ քարշելոյ. բ. Ա՛ առ ևս [illegible]

Էր Միղրիանոս և յայլսն այր բարի. վասն զի ուսեալ զժառագաւորսն վաճառականութիւն առնել զդատեցելոցն հակառակարանութիւնս, զոչ ոք յորոց ի ժառանգաւորացն դատաւոր երբէք տայր. այլ զգիր աղաչանացն ընդունելով աղաչէր զմի ոք ի հաւատարիմ ժողովրդականացն որ գիտէր սիրել զիրաւունս նմա ընձեռեալ վճարէր, զլսողութիւնն զդատեցեալսն ի հակառակարանութենէն ի բաց վճարէր. և վասն այնորիկ այնուհետև մեծ բարեփառութիւն ի բազմաց ստանէր։ Բայց արդ վասն Միղրանոսի և այլոց եպիսկոպոսացն, թէև յընթացման ճառեցաւ, սակայն ոչ անպիտան է, որպէս համարիմ, յիշատակս նոցա։ Բայց արդ դարձցուք ուստի ելաքըն։ Մաքսիմոսի յայնժամ ձեռնադրեալ յեպիսկոպոսութիւնն ի հիւպատուօջն Բասոսի և Անտիոքայ, ԻԵ Ոկտոմբերի ամսոյ զեկեղեցեացն լռեցուցանէր զիրս։ [1]

Գլ. ԼԹ. [2]

Իսկ յայնժամ Պաւղոս Նաւատիանոսացն եպիսկոպոս, զաստուածասիրի այսպէս զփառս ստացաւ, եւ առաւել բազում քան զոր ստացեալն էր յառաջագոյն։ Քանզի պատահեաց այրեցումն լինել յայնժամ դժընդակագունի, և որպիսի չև ևս երբէք լինել որ յառաջն. վասն զի գլոլով մասն քաղաքին ծախեաց հուրն, մինչ զի

1 Բնագրի հետեւեալ 38-րդ ամբողջ գլուխը չկայ մեր Թարգմանութեան մէջ. բայց մենք որպէսզի բնագրի գլխակարգութիւնից չշեղուենք. յաջորդ գլուխը 39 համարով որոշեցինք. փոխանակ 38-ի.

2 Կաս. ԺԲ. Յ. Նիկ. ԺԴ. 40.

շահից, և բազում գործս բարիս և անդ ցուցեալ եղև ի նըմանէ. Նա և այլ եպիսկոպոսս ունիմ ասել առաքի յայլմէ այլ փոփոխեալս ի հայրապետաց վասն օգտակարութեան. Իսկ

և մեծամեծ շտեմարանացն կորնչել, և զարքունականն, որոյ համանուն Աքիլոս ցվաղճան ճարակեալ հրոյն։ Եւ ի Նաւատիանոսացն եկեղեցի որ կայ մերձ յԱրագիլն [ա] անկեալ եղև հուրն։

Իսկ իբրև եպիսկոպոսն Պաւղոս մշտացեալ տեսանէր զեկեղեցին, ինքըս վազեալ ի սեղանն Աստուծոյ և զօր ըստ փրկութեան եկեղեցւոյն վերայեղոյր. և ոչ կասէր աղաւթելով վասն քաղաքին և աղաւթարանին տեղւոյ։ Իսկ Աստուած ապա լսէր առնն որպէս և զգործն եցոյց. քանզի հուրն յաղաւթարանն տեղի ընդ ամենայն դրունս և պատուհանս ինելքս անկեալ ոչինչ ժանտանայր. այլ զբազումըս որոց շուրջն մերձակայիցն ապականեաց, իսկ զնա էր տեսանել իմէջ ամենայն հրոյն, յաղթեալ զնորա զերազանցեալ բորբոքումնն։

Եւ այսպէս զերկուս զտիւս և զգիշերս եղեալ շիջաւ պատահեալն այրեցումն՝ զբազում կողմանս քաղաքին այրեալ՝ բայց եկեղեցին ապա տեսեալ լինէր ողջ։ [բ] Նաև որ աքանչելին, զի և ոչ գծխոյ հետս էր տեսանել ի փայտսն կամ յորմունս նորա։ Իսկ Նաւատիանոսքն փրկանս եկեղեցւոյն ըստ ամենայն ամի [գ] կատարեն յայսմանէ աղաւթս գոհականս մատուցանելով Աստուծոյ։ Եւ գրեթէ ամենայն ոք վասն որ ի վերայ նորա պատահմանն իրի պատուեն զտեղին յայնմանէ, և որպէս ճշմարտապէս սրբոյ երկրպագին. ոչ միայն քրիստոնեայքն, այլ և ի հեթանոսաց բազումք։ Քանզի և ճշմարտաբար է իսկ սուրբ տեղին.

ա. Յունարէն բառը Πελαργός արագիլ, այստեղ յատուկ է եւ տեղի անուն։

բ. Բն. ունի. «Եւ արդ այս եղեւ յաւթեւտասն Աւգոստոս ամսոյ ի հիւպատոսըն Թէոդոսի չորեքտասան եւ Մաքսիմոսի:» Այն է՝ Փրկ. 493 թ։

գ. Բն. աւել ունի «յաւթեւտասն Աւգոստոս ամսոյ։

վասն զի ի հալածանսն ուղղափառ հաւատոյն ի Կոստանտիոսէ և ի Վաղէսէ Թագաւորացն, յամենայն եկեղեցեացն հալածեալք մնաց անշաղախ յանսուրբ Արիանոսաց և Մակեդոնիանոսաց։ Վասն այնորիկ ապա և մեք ընդ Նաւատիանոսացն ուղղափառքս անդ զաղաւթս և զերկրպագութիւնս վեր առաքեմք մարդասիրին Աստուծոյ. զտեղին զայն աղաւթից ապրեցուցչին ի միջոյ բորբոքեալ բոցոյն։ ա Այսքան վասն այսոցիկ։

Գլ. Խ [1]

Իսկ Մաքսիմիանոս եպիսկոպոս զերկուս ամս և զհինգ ամիս եկեղեցւոյն առաջնորդ եղեալ, վախճանեցաւ ի հիւպատաւոջն Առիոբինդեայ բ և Ասպառայ, ԺԲ Ապրիլի ամսոյ։[2] Եւ պատահեաց նմա ի շաբաթուն պահոց լինել, մերձեցելոյն Զատկի տաւնի, իսկ աւրն էր կոչեցեալն հինգշաբթի։ Իսկ յայնժամ և Թագաւորն Թէոդոս իմաստաբար զգործն ուղղեաց նախախնամեալ։ Քան-

ա. Թն չկայ «Քանզի եւ ճշմարտաք. ր... բոցոյն» մեծ հատուածը։
բ. Թն Αρεοβίνδου Ձեռ. ունի. Առոբեինդեայ.

1 Կաս. Ժ. 10 Նիկ. ԺԴ. 37.
2 Փրկ. 439 Թ.

Մաքսիմիանոս զերիս ամս կալեալ զեպիսկոպոսութիւն վախճանի. յերկոտասան ապրիլի, ի մեծի հինգշաբաթոջ պահոց Զատկին։

Գլ. ՃԿԳ.

Թէ որպէս Թագաւորն Թէոդոս պատուով Թաղման առնէ Մաքսիմիանոսի. եւ զՊրոկղ նստուցանէ յաթոռն հայրապետութեան Կոստանդնուպօլսի։

Իսկ յայնժամ Թագաւորն Թէոդոս նախախնամութիւն

՝ զի մի դարձեալ վասն ընտրութեան եպիսկոպոսի
ձիր կամ խռովութիւն լինիցի, ոչ փոյթ արարեալ
ագաւորին, այլ տակաւին կալով մարմնոյն Մաքսի-
անոսի, որոց մերձ եպիսկոպոսացն նստուցանել զՊր-
ուկղ յաթոռն հրամայեաց։ Քանզի յայնժամ և Հռով-
, եպիսկոպոսին Կեղեստինոսի թուղթք հասեալ լի-
ին ընտրակիցք, զորս նա առաքեաց առ Կիւրեղ Աղեք-
նդրի եպիսկոպոսն և առ Յովհաննէս Անտիոքայ, և առ
ւփոս Թեսաղոնիկւոյ. ուսուցանելով որպէս զի ոչ ինչ
ւգելու զայլ քաղաքի եպիսկոպոս յայլ փոխել քաղաք։

տուածոյ իմաստաբար ա զգործն յարդարէր. քանզի այլ վասն
դրոյ և վիճմանց փոյթ ոչ արար, այլ տակաւին կալով մարմ-
ն Մաքսիմիանոսի մերձ, երթալ թագաւորն Թէոդոս հա-
ոց լինի թաղման նորա. գերեզմանական փառաբանութեանն
աղօթիցն որ ի վերայ գերեզմանին կատարումն լինի.
րև դարձան յեկեղեցին եպիսկոպոսքն և թագաւորն և ուխտն
եղեցւոյն. յորդորական բանս խօսեցաւ թագաւորն վասն
խճանելոյն գոհութեան և մխիթարութեան. և զոր հանդեր-
ալ էր վերակոչել ի նոյն աթոռ սրբութեան։ Եւ հրամայէ
իսկոպոսացն զխորհրդածութեան ժամուն հայրապետութեան
տարել ի վերայ Պրոկղէ, և նստուցանէ յաթոռ վերակացու-
ան. (Այսոցիկ այսպէս եղելոյ, կատարեն զաօն Զատկին
տու ուրախութեամբ և բազում դրուատեօք ի փառս Աստու-
մերոյ)։ Որ ի վերայ այսոցիկ եղելոցս և թուղթք ի Կե-
ստինոսէ հայրապետէն Հռովմայ և ի Կիւրղէ Աղեք-
նդրի հայրապետէն և ի Յովհաննէ Անտիոքայ եպիսկոպոսէ
ստատել Պրոկղի հայրապետութիւնն. որպէս զի ոչ է օտար
կեղեցւոյ Աստուծոյ զայլ քաղաքի եպիսկոպոս յայլ քա-
ք կոչեցեալ յեպիսկոպոսութիւն ի շինութիւն հաւատոյ,

ա. Ա՛ իմաստնաբար.

Նստէ ապա յաթոռն Պրաւկղ, զգովութիւն մարմնոյն զՄաքսիմիանոսի արար: Բայց ժամ է արդէն և վասն սորա սուղ ինչ ասել:

ԳԼ. ԽԱ.[1]

Սա Պրաւկղ առաջին հասակէ ընթերցաւղ եկեղեցւոյն հանդիպէր, վարժէր ի վարդապետութեանն իւր, և ճարտասանակութեանն լինէր նախանձայոյզ: Իսկ կատարեալ յարս, բազում անգամ լինէր առ եպիսկոպոսին Ատտիկոսի, ձեռնադրաւղ[ա] նորա բանիցն եղեալ:

ա, արտագրող:

1 Կաս. ԺԲ. 11, Նիկ. ԺԴ. 58,

մանաւանդ զնորայն այլոյ առնելոյ, որպէս Պրոկղի: Ապա հաստատեալ զՊրոկղ ի հայրապետութիւնն, պատուէ զգերեզմանն Մաքսիմիանոսի:

ԳԼ. ՃԿԴ.

Յաղագս Պրոկղի յառաջանալոյն եւ բարւոք կենցաղավարութեան նորին յաթոռն հայրապետութեան:

Այսուհետեւ ի դէպ համարիմ և վասն Պրոկղի ասել: Սա յառաջին հասակէն ընթերցող եղեալ եկեղեցւոյն, (աշակերտեալ երանելոյն Յովհաննու, և վարժ ի վարդապետութեանն[ա] եղ՝ և յետ նորա վախճանի,) և ճարտասականացն լինի հմուտ: Եւ կատարեալ ի յարս, ձեռնադրի ի յԱտտիկոսէ ի սարկաւագութիւն, և նպաստ նորա վարդապետութեան հանապազ լինի, յայտնի յամենաբարի լեալ յառաջադէմ ի քահանայութեան վիճակ ձեռնադրի յԱտտիկոսէ, և ապա յեպիսկոպոսութիւն Կիւզիկոնի[բ] ի Սիսինայ, թէպէտ և նախ ժամանեցին

ա. Ա՝ վարդապետութեամբ. բ. Բոլ. Ձեռ. Կիւզիկոնիայ.

Իսկ յառաջադիմեցուցեալ զնա ի բանագրութիւնս և ի կարգ սարկաւագութեանն հասուցանէր զնա Ատտիկոս։

Իսկ արժանաւորեալ և քահանայութեան, յետոյ որպէս ասացի, ի Սիսինայ ի Կիւզիկոնի եպիսկոպոսութեանն նախակարգեցաւ։ Այս անդէն յառաջ լինէր, իսկ յայնժամ որ Կոստանդինուպոլսի եկեղեցւոյն աթոռ վիճակեցաւ։ Եւ էր այրն այն բարի վարուք, եթէ և ոչ այլ ոք. քանզի յԱտտիկոսէ խրատեալ, ամենայն նորա քաղցուցն [ա] նմանեցաւ, իսկ զանոխակալութիւնն առաւել քան զոր նա ունէր ընկալաւ։ Քանզի նա հակառակողացն ահաւոր զինքն ի ժամանակին ցուցանէր, իսկ սա սիրելի ամենեցունց լինէր։ Այդուիկ զնոսա յաւէտ քան բռնութեամբ մարտուցանել նախախնամելով։ Զի հերձուած և ոչ զմին աշխատեցուցանել յաւժարեալ, զպատիւ հեզութեանն յեկեղեցւոջն պահեալ բացատրեաց, ըստ այսմ մասին զԹագաւորն նմանեալ ըզ Թէոդոս։ Քանզի նման ընտրելի լինէր ընդդէմ պար-

ա· τὰ χρηστὰ առաքինութեանցն։

այլք զվիճակն [ա] և նա ոչ ամբոխի, որպէս կամք են առել ի միոյ բանիս. վերագոյն աթոռոյս [բ] կայ պահի. այլ որպէս և կոչեցաւն իսկ ի Քրիստոս, զի էր այրն բարի բարուք. Զի ոչ զոք ունիմ ասել համանման Պրոկղի. յԱտտիկոսէ խրատել ի բարի կամս, իսկ զանոխակալութիւնն առաւել քան զնորայն առեմ ունել. Քանզի նա հակառակողացն ահաւոր զինքն ի ժամանակին ցուցանէր. իսկ սա երկայնամտեալ սիրելի զինքն ամենեցուն ցուցանէր, այլ և զհերձուածս [գ] զոր գժնդակապէս վարէր. այլ քաղցրութեամբ յանդիմանէր զաղանդս և ածէր յուղղութիւն, և զպատիւ հեզութեան յեկեղեցւոյ [դ] ոչ խախտէր, ըստ այսմ Թագաւորի նմանեալ Թէոդոսի. Քանզի նա նմանէր ընտ-

ա· Ա՛ եւ վիճակ· բ· Ա՛ աթոռիս գ· Ն· զհերձուածողս· դ· Ա՛ եկեղեցւոյ·

բուստ։ Քանզի որպիսի նախկին յարդարոցն գոյր յԱս-
տուածոյ, այնպիսի և առ ժամանակաւք աստուածասէր
Թագաւորին շնորհէր բոլորեցունցն Աստուած։ Եւ ոչ
ողոքանաւք ինչ զայս գրեմ, այլ ճշմարտութեամբ զոր
ամենեցունց եղեալ գիտելի առընթեր եղից։

Գլ. ԽԳ.[1]

Քանզի յետ բռնակալին Յովաննու մահուան, բար-
բարոսքն զորս նա ի յաւգնութիւն ընդդէմ Հոռոմա-
յեցւոցն կոչեաց, պատրաստք էին ի յընթանալ և յապա-
կանել զՀոռոմայեցւոցն իրս։ Իսկ Թագաւորին ծանու-
ցեալ, զոր վասն այսորիկ սովորաբար զհոգսն ընկեց յԱս-
տուած՝ յաղաւթս պարապեալ. և ոչ ընդ երկար ինչ
էհաս զոր խնդրէր առնուլ։ Քանզի որպիսի ինչ լինէր

[1] Տես կաս. ԺԲ. 12. Նիկ. ԺԳ. 38.

առնել, քան թէ զինուք վանէր[ա] զպատերազմունս. որպէս
ընդդէմ բռնակալին ցուցաւ Յովաննու, և դժնդակ բարբարոսքն
լինալք ի կորուստ, (որպէս նախկին Իսրայէլին Աստուծոյ) Զի
ոչ շնորհուկս առնելով զայս պատմեմ, այլ առաւել քան զա-
սացեալս էր Թագաւորն բարի ճշմարտեալ, զոր ամենեցունց
եղեալ գիտելի առընթեր[բ] եղից.

Քանզի յետ բռնակալին Յովաննու մահուանն, բարբարոսքն
զզօրսն զոր առին յօգնութիւն[գ] իւրեանց, ընդդէմ Հռոմայեց-
ւոցն պատերազմն լինել պատրաստէին. (յառ և յաւար և յա-
պականել զՀռոմայեցիսն.) Իսկ Թագաւորին ծանուցեալ, սովո-
րաբար և վասն այսորիկ զհոգսն ընկեաց յԱստուած, և ինքն
յաղօթս պարապեալ. և ոչ ընդ երկար ինչ և ի յուսոյ ոչ
վրիպեցաւ, զոր խնդրէր առնուլ (յԱստուծոյ։) Քանզի այսպիսի

ա. Ն. վարէր. բ. Ն. այլ ընթեր եղեր. գ. Ա՝ օգնութիւն.

բարբարոսացն լուր բարուոք. մեռանէր իշխանն Նոցա, որում անուն էր Ռուգաս, հարեալ ի շանթէ. իսկ դժնդակ եղեալ ի վերայ անկմանն զբազմութիւնն որոց ընդ նովաւ մարդկանն ապականեաց։ Եւ ոչ այսու միայն բաւականացաւ, այլ քանզի հուր յերկնից իջեալ զբազումս ի մնացորդացն էկեզ, ոչ այնքան զի առ ազգ քաջ Հռովմայեցւոցն զէնս յանդգնեցան բառնալ, այլ զի առաւել յԱստուծոյ աւգնեալս գտանէին։ Յայնժամ և եպիսկոպոսն Կիւրղոս[ա] յԵզեկիէլի մարգարէութիւնն ուսուցանելով յեղեցւոջն, յեղեալն Աստուծոյ փրկութիւն պատշաճեալ բաւականաբար եղև սքանչելի. իսկ մարգարէութիւնն է այս։[1]

«Եւ դու, որդի մարդոյ, մարգարեա(ց) ի վերայ իշ-

ա. Յն. Πρῶκλος, որ եւ ստորեւ.

1 Եզեկ. ԼԸ. 2 եւ 22. սակայն այս վկայութիւնը որ թարգմանուած է ուղղակի Սոկրատէսից, ունի տարբերութիւններ Հայերէն Աստուածաշնչից։

ինչ լինէր բարբարոսացն՝ լուր բարւոք.[ա] մեռանէր իշխանն Նոցա որոյ անուն Ռոգաս, հարեալ ի շանթէ դժնդակ եղեալ ի վերայ Նոցա[բ] ցասումնն զբազմութիւն զօրացն որ ընդ նովաւ ապականէր։[գ] Եւ ոչ այսու միայն բաւականացաւ, այլ քանզի և հուր յերկնից[դ] իջեալ զբազումս ի մնացորդացն այրեաց, և յահ և երկիւղ մեծ զբարբարոսն կարգեաց. ոչ առ այն, քանզի(առ) ազգ Հռոմայեցւոցն զէնս բառնալ յանդգնեցան, այլ զի առաւել յԱստուծոյ օգնեալս[ե] գտանէին։ Յայնժամ և եպիսկոպոսն Կիւրեղ (Աղէքսանդրացի[զ]) յուշ առնէ Թագաւորին և ամենեցուն զփրկութիւնն Աստուծոյ ի մարգարէութենէն Եզեկիէլի. «Եւ դու, ասէ,

ա. Ա՝ Գ. բարիոք, Դ, բարւոյն. բ. Ա՝ Նորա. գ. Գ. ապականէ. դ. Ա՝ երկնից. ե. Ա՝ օգնեալ. զ. Բոլ. Ձեռ. Կիւրեղ Աղէքսանդրացի փոխանակ Պրոկղի, սակայն դա Մեծ Սոկրատի սխալն է։

խանին [1] Ոսամոսքոյ և Թոբեղայ։ Քանզի դատեցայց զնա մահուամբ և արեամբ և անձրևով ջրհեղեղի և քարամբք կարկտի։ Եւ հուր և ծծմբումբ տեղացից ի վերայ նորա, և ի վերայ ամենեցունց որոց ընդ նմայն, և յազգ բազում ընդ նմայ։ Եւ մեծացայց և սուրբ եղէց, և փառաւորեցայց և ծանուցեալ եղէց առաջի ազգաց բազմաց։ Եւ ծանիցեն, զի ես եմ Տէր։»

Յոյժ ապա, որպէս առացի, սքանչելի եղև ի նոցանէ Պիւրիղ.ᵃ իսկ ի Թագաւորէն վասն հեզութեանն։ [1]

ա. Թն. դարձեալ՝ Պրոկոպ.

I Ինչպէս 38 գլուխը, այս 44-րդ գլուխն էլ ամբողջովին բաց է թողած դրա հետ միասին 43-ի վերջից մի երկու տող։ Սակայն հետաքրքրքիրն այն է, որ 44 րդ գլուխը պահուած է համառօտ օրինակի մէջ. տես ստորեւ գլ. ՃԿԵ. փակագծում դրած մասը։ Մեր ձեռագրի մէջ ոչ մի նշան չկայ որով յայտնի լինէր թէ նախատիպի մէջ կորած է եղել այդ փոքրիկ գլուխը։ Հաւանական եւ միակ բացատրութիւնն է. արտագրողը անուշադրութեամբ մօտ կէս սիւնեակ մի թռուցքով աչքից գցել է։

որդի մարդոյ, մարգարէաց ի վերայ իշխանին Ռոմոզսայ։ Քանզի դատեցայցᵃ զնա մահուամբ և արեամբ, և անձրևով ջրհեղեղի և քարամբք կարկտի և հուր և ծծումբ տեղեցից ի վերայ նորա, և ի վերայ ամենեցուն որ ընդ նմա. և մեծացայց և սուրբ եղէց և փառաւորեցայց. և ծանուցեալ եղէց առաջի ազգաց բազմաց. և ծանիցեն թէ ես եմ Տէր. (որ անեմ զխաղաղութիւն և հաստատեմᵇ զչար.)

Բայց և այլ ինչ նորա բարեացնᵍ ցոյցք երևելիք և աներևոյթք, որ ըստ նախախնամութեան Աստուծոյ էր ի վերայ նորա. [Եւ զի որդի ոչ ունէր և ոչ արամէր և տխրէր վասն այսորիկ. այլᵈ Աստուծոյ հաւատայր զամենայն յամենայնէ և ոչ յօժարութեան կամաց իւրոց. Եւ զի էր դուստր մի նորա իկնոջէն Եւդոկեայ որոյ անունն էր Եւդոքսի, զնա և Վաղէնտիա-

ա. Աՙ դատեցից. բ. Աՙ հաստեմ. գ. Ն. բարեաց. դ. Գ. յայլ.

ԳԼ. ԽՆ.[1]

Իսկ ընդ յերկարս ինչ և եպիսկոպոսն Պրաւկղ զա-րոշեալս վասն եպիսկոպոսին Յովհաննու Նզովիցն յեկե-կեղեցին դարձոյց իմաստութեամբ, մխիթարեալ զտըրտ-մութիւն նոցա։ Իսկ թէ զինչ՝ այս ասելի է. զմարմինն Յովհաննու ի կոմանայ Եւքսինոս Պոնտոսի[ա] թաղեալ, հաւանեցուցեալ զթագաւորն յերեսուն և ի հինգերոր-դում ամի յետ նզովիցն, ի կոստանդինուպօլիս եբեր.

ա. Եւքսինոս Պոնտոս չկայ բնագրի մէջ։

1 Տես. կաս. ԺԲ. 14. Թէոդոր. Բ. 64. Նիկ. ԺԴ. 45.

Նոր թագաւորի Հռովմայ որ ի Թէոդոսէ կարգեալ, խնդրեաց[ա] իւր կնութեան. և հաւանեալ դյստերն թագաւորն և թագու-հին, յարգարեն զհարսանիսն. Եւ դայ Վաղենտիանոս թագա-ւոր ի Կոստանդնուպօլիս. և սկսեալ ի մայիսոյ [բ] յաւուրս իԾ կատարեն զհարսանիսն յիսուն օր. Եւ ապա առեալ զկինն իւր գնաց ի Հռոմ հաստատեալ զթագաւորութիւնն իւր ի կողմանս արևմտից.]

ԳՂ. ԺԿԶ.

Մխիթարութիւն Պրոկղի, որ միաբանեալ ընդ թագաւորին վերաբերեն զմարմինն սրբոյն Յոհաննու զկնի ԼԵ ամի աքսորմանն՝ ի Կոստանդնու-պօլիս բազում մեծարանօք։

Իսկ ոչ ընդ երկարս ինչ, և եպիսկոպոսն Պրոկղ զարտմեալս վասն (երանելոյն) Յոհաննու մխիթարէր. իսկ եթէ զինչ օրին-կաւ, ասելի է. Զի զմարմինն Յոհաննու ի կողմանս Հայոց թա-եալ[գ] միաբանեալ,[դ] նորա և թագաւորին յերեսուն և հինգերոր-ամի յետ արտաքսաահմանութեան ի Կոստանդնուպօլիս ած-

ա. Ա' Գ. խնդրեալ. բ. Ա' ի մայիսի ամսոյ. գ. Ա' Թողեա-. դ. Ա' եւ նորա.

և բազում պատուով աշխարհաւրէն հուչակեալ զնա՝ ի համանուանում եկեղեցւոջն եդ զնա։ Ուրախ եղեալ ապա ի վերայ այսորիկ որոց վասն նորա որոշելոցն յեկեղեցին միաւորեցան։ Եւ այս եղև ի ԾԶ հիւպատուոջն Թագաւորին Թէոդոսի ԻԼ Յունուարի ամսոյ։ Յորոց վերայ սքանչանալ է ինձ. զիարդ նախանձն Որիգենի վաղճանեալ փառեցաւ, իսկ Յովհաննու խնայեաց. քանզի նա յետ Մ ուր ուրեմն ամաց իւրոյ վաղճանին անհաղորդ եղեւ ի Թեոփիղոսէ, իսկ Յովհանն յերեսներորդ ամի յետ վաղճանին ի հաղորդութիւն ընկալեալ եղև ի Պրաւկղէ։ Այսքան Պրաւկղ Թէոփիլեայ[ա] աւրինակաւ հանապազորդէր։ Այլ այս զիարդ եղեւն միշտ և լինի ի բարէխորհիցն ոչ ճողոպրէ գիտակ[բ] եղեալ. զի նախանձ բազում չարիս կարէ գործեալ, այլ սէրն որ առ Աստուած և առաքինութիւնն զնախանձն և զորս ի ձեռն նորա գայթակղութիւնսն գիտէ խափանել, և պայծառագոյնս գործէ և զհամբերաւղսն յուսոյ և փըրկութեան Տեառն։[գ]

ա. Ձեռ. ունի. «Աստուածասէր». որ թէև ուղիղ, բայց անկարեւոր թարգմանութիւնն է «Թէոփիլոս» յատուկ անուան:

բ. Ձեռ, ունի «գտակ»։

գ. Bն չունի «գիտակ եղեալ . . . փրկութեան Տեառն»:

բազում պատուով և մեծարանօք (սաղմոսիւք և օրհնութեամբք)[ա] աշխարհաժողով ամբոխիւք, և դնէ յեկեղեցւոջն (Յոհաննու) առաքելոյ։ (Եւ լինի ձայն ի մարմնոյն.[բ] խաղաղութիւն ընդ ձեզ. և[գ] ուրախ եղեալ ամենեցուն տային փառս Աստուծոյ, և որ վասն նորա որոշմութիւն էր յեկեղեցւոջն լուծանէր)։ Այլ այս զիա՞րդ եղև, և միշտ լինէր ի բարեխոհիցն և ի բարեգործացն ոչ ճողոպրէին. վասն զի նախանձ բազում չարիս կարէ

ա. Ա՛ Գ. օրհնութեամբ. բ. Ա՛ մարմնոյն. գ. Ա՛ չիք.

ԳԼ. ԽՁ.[1]

Իսկ սակաւ ինչ յետ դնելոյն մարմնոյն Յովհաննու և Պաւղոս Նաւատիանոսացն եպիսկոպոս վախճանեցաւ ի նմին հիւպատուօջն, ԻԱ Յուլի ամսոյ.[2] որ յիւրում թաղմանն գովութեանն զամենայն զյոլովսն հերձուածոն մին եկեղեցի յարդարեաց պատճառով իմն. քանզի ամենեքեան զմարմին Նորա մինչև ի գերեզմանն սաղմոսերգութեամբ յուղարկէին, վասն զի կենդանին գոլով ի ձեռըն վարուցն ուղղութեան ամենեցունց հաճոյ էր։ Իսկ վասն զի Պաւղոս արժանի յիշատակի գործ հանդերձելով վաղճանեալ գործեաց, պիտանի գոլ համարիմ և զայն յաւելուլ ի պատմութիւնս յաւգուտ ընթերցաւղաց զնա։ Բայց քանզի հիւանդանալով սովորական ճգնութեանն կերակրոյ հպէր, ոչ երբէք անցանել զնովաւ. և որպէսզի ոչ կասեաց զաղաւթսն անդադարաբար կատարելով, թողուլ ինձ թուի, զի մի առ այն յամելով տխրացուցից զարժանաւոր յիշատակիս, որպէս ասացի, յաւգուտ զնորա գործն որ է արդէն իսկ ասելի։ Հանդերձելով վախճանիլ, զամենայնս զորս ընդ Նովաւ եկեղեցեացն քահանայացեալս կոչել. Հոգ տարէք, ասէ, յայտնել զոք եպիսկոպոս մինչդեռ շունչ իմ յիս է, զի մի յետ այսորիկ խռովութիւն կրեսցեն եկեղեցիքս։ Իսկ

1 Տես կաս. ԺԲ. 14. Նկփ. 14. 41.

2 Փրկ. 438 Թ.

գործել. որպէս և առ երանելին Յոհան ցուցեալ եղև, այլ
սէր ᵚ Նորա առ Աստուած է և առաքինութեան նախանձ և զօր
ի ձեռն Նորա գայթակղութիւնս յարուցեալ, գիտէ խափանել և պայծառագոյնս գործել ըստ խաղաղութեան յուսոյն ի ձեռն Հոգւոյն Սրբոյ որ տուաւ մեզ։

ա. Ա' սէրն.

Նոցա ասացեալ. Մի մեզ որ վասն այսորիկ ընտրութիւնն հրամայել, քանզի այլումն զայդ ընտրելով ոչ երբէք զնոյն անուանեացեն. այլ քեզ ընտրել զոր և կամիս յաւժարիմք: Ապա, ասէ Պաւղոս, գրով տուք ինձ ըզգխոստովանութիւնն, թէ զնա ընտրէք զոր արդեւք եսն ընտրեցից: Իսկ Նոցա զայն արարեալ և ստորագրեալ, Նա Նստեալ կանգուն ի մահիճսն ծածուկ յորոց առընթերն գրեաց զանունն Մարկիանոսի, որ ի քահանայիցն դասու էր կարգեալ, և ի Նմանէ զճգ(ն)ականսն խըրատեալ վարս: Եւ դիմեալ լինէր յայօքանուոջօ ի Տիբերիադ Փռիւգւոյ:ա Ապա կնքեալ իւր և աւագաց քահանայարանին տուեալ, կնքեալ յանձ(ն)էր զայն զգիր Մարկոսի՝ որոց ի Սկիւթիայ Նաւատիանոսացն եպիսկոպոս էր. և յայնժամ դիմեալ լինէր ի քաղաքն և զայս ասաց զնա ի գործն կարգեալ: Եթէ կամի Աստուած տակաւին թողուլ զիս ի կենցաղումս, զիմ զանդարձդ պահեալ տացես. իսկ թէ կամի զիս փոխել ի կենացս, ի դմա գտանիցէք զոր յետ իմն ընտրեալ եպիսկոպոս: Զայս ասացեալ նոյնժամայն վաղճանեցաւ: Իսկ յերկրորդում բ յետ վախճանին աւուր ցուցեալք

ա. Բն. ունի. «որ յայնժամ բացակայիւք. առանց տեղի անուան
բ. Բն. ունի «յերրորդում»:

ԳԼ. ՃԿԸ.

Գող(ին)ոս Նաւատիանոսաց եպիսկոպոս այր բարեգործ Նպաստոն համագոյութեան վախճանի:

Ցայսօրիկ և Գօղոս Նաւատիանոսաց եպիսկոպոսն վախճանի. և զի էր այր բարեգործ և առաքինութեամբն կատարեալ. և բազում Նպաստս լինէր ըստ համագոյութեանն հաւատոյ (որ է Հայր և ի յՈրդի և ի Հոգին Սուրբ.)

զգիրն առ ամբոխաւ բազմաւ, և գտեալ զանուանն Մարկիանոսի, ամենեքին արժանի գոլ գոչէին. և ոչ անփոյթ արարին՝ առաքեցին զըմբռնաւղսն զնա: Իսկ նոքա բարի նենգութեամբ՝ ի Տիբերիադ Փռիւգիոյ լինելով նորա, ըմբռնեալք ածէին զնա, և երեսուն և միում նորին ամսոյն ձեռնադրեալ նստուցանէին յաթոռն. այս այնչափ ճառեցաւ:

Գլ. ԽԷ.[1]

Իսկ Թագաւորն Թէոդոս ուխտս գոհականս փոխանակ զի շատ բարեգործեալ լինէր մատուցանէր Աստուծոյ. և զայսոսիկ առնէր սքանչելի պատուաւք փառաւորելով զՔրիստոս: Զամուսինն զԵւդոքիա յԵրուսաղէմ առաքեալ, քանզի և նա անդէն զայն ուխտ յառաջ կատարել խոստանայր, եթէ զդուստրն զԵւդոքսիայ առնացեալ տեսցէ, և զի Վաղենտիանոսի՝ որ արևմտա-

1 Տես Եւագ. Ա. 21. 22. Կաս. ԺԲ. 15 Թէոդ. Ա. 7. Նիկեփ. ԺԴ. 49. 50.

Գլ. ԾԿԸ.

Թագաւորն Թէոդոս զկնի այլոց բարեգործութեանց, զամուսինն իւր Եւդոկեայ յԵրուսաղէմ առաքէ, զոր պատուէ շինուածովք եւ ռոճկօք:

Իսկ Թագաւորն Թէոդոս ուխտս գոհացողականս մատուցանէր Աստուծոյ, փոխանակ զի շատ բարէգործեալ լինէր. և զայսոսիկ առնէր սքանչելիս պատուով. Եւ զամուսինն զԵւդոկեայ յԵրուսաղէմ առաքէր. քանզի և նա զայն ուխտ անդէն յառաջ կատարել խոստանայր թէ զդուստրն ամուսնացեալ տեսցէ. Այլ նա և որ ըստ զԵրուսաղէմաւ զեկեղեցիքն և զամենայն զորս յարևելական կողմանց զանազանիւք պատուեաց շինուածովք. Իսկ երթալն ուրանօր մտանէր, առատաբար բաշ-

յինէն կողմանց կարգեալ Թագաւորի տուեալ լինէր։ [ա]
Այլ նաև զորս շուրջ զԵրուսաղէմաւ եկեղեցիսն, և
զամենայնս զոր յարևելականսն կողմունսն զանազանիւք
պատուեաց շինուածովք։ Իսկ յերթալն ուրանաւր
մտանէր, առատապար բաշխէր ռոճիկս ի յանուն աղքա-
տացն. մինչև եհաս և արժանաւորեցաւ երկրպագու-
թեանց ամենայն սրբութեանցն և դարձաւ։ [բ]

ԳԼ. ԽԸ. [1]

Իսկ եպիսկոպոսն Պրաւկղ ըստ նոյն այնմ ժամա-
նակի, ԺԷ ի հիւպատուոջն Թագաւորին Թէոդոսի գործ
ոքանչելի ձեռնարկեաց և որպիսի ոչ ոք ի նախկին ե-
պիսկոպոսացն արար. [2] քանզի Փռմոսի եպիսկոպոսին
կեսարու վախճանեալ, հասին կեսարացիքն խնդրելով
եպիսկոպոս։

ա. ԲՍ. չկայ. «եւ զի Վաղէնտիանոսի . . . , լինէր»։
բ. ԲՆ. չկայ. «Իս՛կ յերթալն . . . . եւ դարձաւ»։

1 Տես. կաս. ԺԲ. 16. Նիկ. ԺԴ. 42.
2 Փրկ. 439 Թ.

Տանէր ռոճիկս յանուն աղքատաց՝ մինչև եհաս և արժանաւորե-
ցաւ երկրպագութիւն ամենայն սրբութեանցն։

ԳԼ. ԾԿԹ.

Յաղագս վախճանի Պրոկղի, եւ տեղակալութեան Փլաբիանոսի։

Իսկ Պրոկղ եպիսկոպոսն ընդ նոյն ժամանակս ի ԺԷ հիւ-
պատուոյն Թագաւորին Թէոդոսի ի գործ սքանչելի ձեռնարկեաց,
որպիսի ոչ ոք ի նախկին եպիսկոպոսացն արարին։ Քանզի Փռո-
մոսի եպիսկոպոսին Կեսարու (Կապուտկիայ) վախճանեալ, հասին
Կեսարացիքն խնդրելով եպիսկոպոս։ Իսկ նա խորհէր ինչ զո՞վ
առնել յեպիսկոպոսութիւն, դէպ եղև ըստ նախախնամութեան

Իսկ մինչդեռ խորհէր զոք առ եպիսկոպոսութիւնն նախաձեռնել, դէպ եղև ըստ տեսութեան Նորա յաւուր շաբաթու ամենայն ծերակուտի սինկղիտոսին գալ յեկեղեցին։ Ընդ որս էր և Թադիասիոս առն, որոյ զեպարքոսական իշխանութիւնն ընձեռեալ որոց յԻւղիւոյ ազգաց և քաղաքաց։ Իսկ հանդերձելովն Նորա, որպէս հրաշակն ելանէր, զարևելիցն կողմանց հոգտարութիւն ընձեռել ի Թագաւորէն, ձեռն ի վերայ արկեալ Պրաւկղի փոխանակ էպարքոսութեանն եպիսկոպոս Կեսարու յայտ-

Աստուծոյ յաւուր շաբաթու ամենայն սինկղիտոսացն գալ յեկեղեցին. Ընդ որս էր և Թադիասոս՝ զեպարքոսութեան իշխանութիւնն ունէր զարևելեան կողմանցն հոգաբարձութիւն, հրաշակեալ բարեգործութեամբ ըստ ամենայնի, ձեռն ի վերայ եդեալ փոխանակ եպարքոսութեան եպիսկոպոս Նախակարգեաց Կեսարու, որ ոչ սակաւ ինչ եցոյց ուղղութիւնս. (Այլ և Պրոկղ զամենայն աւուրս կենաց իւրոց հաստատէր զեկեղեցին Աստուծոյ ի հաւատս ուղղափառութեան համագոյ Երրորդութեան.)

Գլ. ՃՀ.

Թէ որպէս Թալասիոս եպարքոսն ձեռնադրի եպիսկոպոս Կեսարու՝

[Յետ այսորիկ վախճանի երանելին Պրոկղ, և առնի զաթոռ հայրապետութեան Փղաբիանոս, և սկսաւ ուսուցանել ի գէմս Նեստորի հայհոյութեանն.՝ իսկ Եւտիքէս [1] ոմն վանական ի Կու կղզւոջ, առագրէր ընդդէմ Փղաբիանոսի մի բնութիւն ասելով գլուխս ութ. քանզի ոչ խոստովանէր զբանն Աստուած առնուլ մարմին ի սրբոյ կուսէն և լինել մարդ, այլ ասէ. ոչինչ եառ ի կուսէն Մարիամայ, բայց միայն նմանութիւն մարդոյ և կերպարանօք գտեալ իբրև զմարդ, և ոչ ճշմարտութեամբ Աստուած մարդացեալ։ Եւ ժողովեալ Փղաբիանոսի ըզ-

ա. Ա՝ Եւտիքէ.

1 Այս վերնագիրը համապատասխան չէ բովանդակութեան.
2 Նոր. «Զայդ ասէ զՓլաբիանոսէ եւ Միխ. Ասոր. 168. 166.»

նեաց։ Այլ որ ինչ ըստ եկեղեցեացն այսպէս յառաջա-
դիմանայր յայնժամ։

Հոմախոհ եպիսկոպոսս իւր լուծանէ ի քահանայութենէ զԵւ-
տիքէս. Եւ գիտացեալ զհակառակութիւն նոցա երանելւոյն
Թէոդոսի թագաւորին, հրամայէ երկրորդ ժողով լինել յԵփե-
սոս ի քսան և ինն ամի թագաւորութեան իւրոյ. և քննէ
յաղագս[1] Փղաբիանոսի Եւտիքեսի, և տեսանել զտոմարն Լևոնի
զչորեքտասաններորդ գլուխն գրեալ առ Փղաբիանոս վասն
Եւտիքեսի մոլորութեանն.[2] և յորժամ եհաս նորա պատուա-
կան հրամանքն, արտաքսեցին զԵւտիքէս և զՓլաբիանոս,[3]
և փոխանակ նորա զԱնատողէս ձեռնադրեցին. լուծին և զԹէո-
դորիտոն «Բերիւղոս» քաղաքի եպիսկոպոսն, զԵդեսնոս՝ Ան-
տիոքայ եպիսկոպոսն. և փոխանակ նորա ձեռնադրի եպիսկոպոս
Մաքսիմիոս ի ժողովյն. Եւ եղև խաղաղութիւն յաւուրս Թէո-
դոսի թագաւորին բարեպաշտի.]

ԳՂ. ԾՀԸ.

Յիշատակարանն շարագրողի Սոկրատայ.

Արդ՝ զհրամանս քո, քահանայդ Աստուծոյ, կատարեցի.

ա. Ն. զյաղագս բ. Ա. Ն. չիք. գ. Ա՝ զԹէոդորիտէս. դ. Ն. Ա. Կիւրոս.

1 Այստեղ դրած հատուած կայ միայն Նոր. ձեռագրում. «Յորում երկուս բնութիւնս խոստովանի մարմնացելոյ Բանին Աստուծոյ եւ երկուս կերպարանս եւ երկուս ներգործութիւնս. եւ ըստ Նեստորի Տեառն Բանին Աստուծոյ խոստովանի զկուսածին մարդն, եւ յետ ծնանելոյ կուսին ապա ասէ զբանն Աստուած բնակիլ ի մարդն. քանզի այսպէս ասէ յերկոտասան գլուխսն, երկուս բնութիւնս, կամ երկուս դէմս, կամ երկու ներգործութիւնս նզովեալ լիցի. եւ զտումարն Լեւոնի նզովեալ հրով այրեցին։ Եւ զՓլաբիանոս լուծեն ի պատուոյն, որ եւ բարկութեամբ յարեալ յԱստուծոյ յետ եւթն աւուրս սատակեցաւ եւ նախակացին ի տեղի նորա զԱնատոլիոս։»

2 Տես. Վարդ. Արեւել. Պատմ. 83։

3 Աստի ցկատարածն, հրատ. եւ ի մատ. Հյկ. Թրգ. Զրք. 695—696.

Բայց մեր աստանաւր ուրեք զպատմութիւնս դադարեցուցեալ, ի խաղաղութեան կեալ զօրս ամենայն

որպէս և վարկանիլ խորհրդիւս. վստահեցայ ի պատմութեանս, զոր ի Կոստանդիանու ի ժամանակացն սկիզբն առնելով նշանապատմութեանս շարագրեցի։ [Բայց մի ոք մեզ մեղադիր լիցի, և աղարտիցէ թէ զպատմութիւնս սրբոց[ա] հարևանցի պատմեցի և ոչ գեղեցկաբանութեամբ հիւսեալ ի գովութիւնս. Երկուս պատճառս ունիմ ասել. զի զսրբոցն զպատմութիւնս լիապէս ունի եկեղեցի Աստուծոյ՝ զեպիսկոպոսաց և զթագաւորաց[բ] և զամենայն առաքինեաց անձանց. և դարձեալ թերևս ի բաց անկանիցիմք ի գիտմանէն, և դարձեալ որպէս զի ոչ կարասցուք պատմել ըստ հնոց պատմագրացն ճառել որովք զքաջսն գովութեամբք վերաբերեալ, և զվատթարագոյն զվատթարսն բացայայտեալ, որ զբազումս յորդորելով առ բարեպաշտութեանն ջանս։

Արդ զի մի յերկոցունցս[գ] անշահ իրողութիւն լիցի ի բարեխրատիցն, զի ոչ արժանական ըստ հին պատմութեանցն համեմատեալ կարասցուք. իսկ տգիտացն զի ոչ կարեն կալ ի վերայ իրացն ճառասացութեան յայտնագոյն՝ ընդ միջին[դ] առնելով պատմութեանս[ե] այսորիկ աղագաւ արարաք. զի ոչ ընդ գովութեան[զ] զանուանս սրբոցն որ սիրեն ի կիր արկաք, և կամ զգործս նոցա մեծացուցաք, զի որպէս ասացին իւրաքանչիւր պատմութեանցն թողաք. Զի ոչ զեպիսկոպոսաց և ոչ զթագաւորաց որքան ինչ էր և որքան է նոցա պատիւ, այլ սուղ ինչ անցի, զոր ես տեսի և զոր ի տեսողացն կարացի առնուլ.[է] Ընտրելով զճշմարիտն շարագրեցի, զոր[ը] ոչ փոխեալ ըստ պատմութեանցն զպատմողսն զայսոսիկ խորհրդաբար ինչ և ճշմարիտ ծանուցեալ լինի բազմաց և յոլովից պատմելոց, և սրոյ առընթեր գոլով ասելոյ գործովք. իսկ ամանց յամենայնէ առաւել արժանաւորելոցն գիտել։]

Բայց մեր աստանօր ուրեք զպատմութիւնս դադարեցու-

ա. Դ. զպատմութիւն սրբոցն. բ. Ա՝ Գ. թագաւորաց. գ. Ն. երկոցունց. դ. Գ. Ա՝ միջինս առնելով. ե. Ա՝ պատմութիւն. զ. Ա՝ ընդ միութեան. է. Դ. ուսանիլ. ը. Ն. զի.

ուրեք եկեղեցիս քաղաքս և ազգ աղաւթեցուք։ Քանզի Փրկչին մերոյ Տեառնն Յիսուսի Քրիստոսի[ա] խաղաղութեանն եղելոյ ոչ ունիցին պատճառք, որք պատմութիւնս գրել կամելով, զի և մեք, ով քահանայ[քդ] Աստուծոյ, մարդդ[բ] Թէոդորէ, զհրամանդ քո յեւթնեսեան գիրսն արտատարածելով, ոչ արդեւք տարակուսեալ էաք պատճառով. եթէ սիրաւդքն զխաղաղութիւնս լսել յաւժարէին և ոչ գործ շարամանեալ։ Ունի Է պատմութիւնս ժամանակաց ԼԲ. իսկ ամենայն եւթ տոմս պատճառս ունի ժամանակ ամաց ՃԾ, սկսեալ յառաջին ՃՀԱ Ողիմպիադացն, յորում յորջյորջեցաւ Թագաւոր Կոստանդինոս, իսկ դադարեալ

ա. Բն. չկայ «Փրկչին . . . . Քրիստոսի։»
բ. Երուսաղեմի Ձեռ. ունի «ով քահանայդ Աստուծոյ. մարդ».

ցեալ, [ա] [ով տէրՆերսէհ Կամսարական, այրհիւպատ պատրիկ, որ եկեղեցեաց ես շինող, միշտ զխաղաղութիւն կայցես ի Քրիստոսէ, որ աւադն է խաղաղութեան հանապազ. զնախանձն կալցես [բ] զբարեպաշտ Թագաւորացն հաստատել ի քում անձինդ զբարէպաշտութեան ջանս. Մի և մի իւիք տալ պատճառս և կարնչիցես ի ճանապարհացն արդարութեան, և մի ընդդիմակացն որ ի վայր բերիցի՝ քարշեալ և խոտորեալ լիցիս, այլ ըզվերին խորհելով [գ] փախիցես ի զբաղմանց, և երթիցես զհետ արդարութեան, զհաւատոց, զսիրոյ, բուռն հարկանելով կենացն [դ] յաւիտենականացն, որպէս բարեպաշտագոյն Թագաւորն Թէոդոս. Եւ զամենայն զոր ինչ և արասցես, յաջողեսցի քեզ, և պատերազմն վանի աղօթիւք, զոր լուար ի պատմութենէս, զոր և տեսաք. զի և խաղաղութիւն Քրիստոսի բնակեսցի ի քեզ առատապէս, և յեկեղեցիս քո և յաշխարհի, Զի որոց ցանկացար պատմութեանս թարգմանել, ընդ նոյն ճա-

ա. Ա՛ դադարեցուցաք. բ. Դ. առցես. գ. Դ. փախնելով. դ. Դ. զկենացն

յերկրորդ ամին ՅԵ Ողիւմպիադութեան, յորում ԺԵ Հիւպատին Թագաւորին Թէոդոսի աւեալ լինէր։ [1]

I Փրկ. 439 Թ.

Նապարհ Թագաւորաց գնացեալ ՚ շնորհօք և մարդասիրութեամբ Տեառն մերոյ և Փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի, ընդ որում Հօր ամենակալի և Հոգւոյն Սրբոյ փառք իշխանութիւն և պատիւ այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից ամէն։]

ա. Դ. Խրթիցեա.

UNIVERSITY OF MICHIGAN
3 9015 04146 6270